ΦΗΜΕΡΙΣ

ΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ

1908

Δ
135

ΕΦΗΜΕΡΙΣ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΗ

ΥΠΟ

ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΡΙΤΗ

1908

ΒΙΒΛΙΟΘ… ΑΡΧ. Ε.
Γραφείου
Η ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ
1908

ΕΦΗΜΕΡΙΣ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΗ

ΥΠΟ

ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΡΙΤΗ

1908

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

1908

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σελ.

Αρβανιτοπουλλος, Α. Σ. Ἡ σημασία τῶν γραπτῶν στηλῶν τῶν Παγασῶν (πίν. 1-4) . . . . 1 - 60
Βασης, Σ. Ἐπιγραφικὰ εἰς τὸν ἐξ Αἰγιάλης νόμον (Ἐφ. Ἀρχ. 1907 σελ. 187 ἑ.). 193-196
Βερσακης, Φρ. Ἀρχιτεκτονικὰ μνημεῖα τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἀσκληπιείου (π. 9-10). 255-284
Κεραμοπουλλος, Α. Δ. Ἀμφισσαϊκῆς ἐπιγραφῆς ἔκδοσις δευτέρα 159-194
Λ[εοναρδος], Β. Εἰς Θυσσανοῦντος ἐπιγραφὰς Ἐφημ. Ἀρχ. 1907 σελ. 216, ἀριθ. 10+11 καὶ 13. 317-318
Μαλτεζος, Κ. Τὸ ἀρχαῖον Ἀττικὸν ἡμερολόγιον καὶ ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ἐννεακαιδεκαετηρίδος ἐν Ἀθήναις (συνέχεια) . . . . . 143-150 καὶ 284-314
— Δύο Ἀττικὰ ψηφίσματα 315-318
Ξανθουδιδης, Στ. Α. Ἐκ Κρήτης 197-244
Ρωμαιος, Κ. Α. Λήκυθος ἐξ Ἐρετρίας (πίν. 8) 151-158
» » Ὁ Ἥφαιστος ἐπὶ τῆς γιγαντομαχίας τοῦ θησαυροῦ τῶν Κνιδίων 245-254
Σβορωνος, Ι. Ν. Νέαι ἑρμηνεῖαι ἀναγλύφων ἐκ τοῦ Ἀσκληπιείου Ἀθηνῶν . . 103-134
Σπυριδακης, Αθ. Ι. Ἀρχαιοτάτη Θεσσαλικὴ ἐπιγραφὴ προικοδοτικὴ . . . 59- 62
Στασης, Β. Πήλινον εἰδώλιον Ἀφροδίτης (πίν. 6. 7) 135-142
Σωτηριαδης, Γ. Προϊστορικὰ ἀγγεῖα Χαιρωνείας καὶ Ἐλατείας (πίν. 5) . . 63- 96
Χατζης, Αντ. Χ. Ἱεροὶ νόμοι ἐξ Ἀχαΐας 97-102

ΠΙΝΑΚΕΣ

Πίναξ 1-4· μαρμάριναι στῆλαι μετὰ πολυχρώμων γραπτῶν παραστάσεων ἐκ Παγασῶν.
— 5· προϊστορικὰ ἀγγεῖα Χαιρωνείας καὶ Ἐλατείας.
Παρένθετοι πίνακες α΄, β΄, γ΄ (σελ. 88, 92, 96)· προϊστορικὰ ἀγγεῖα Χαιρωνείας καὶ Ἐλατείας.
Πίν. 6. 7· εἰδώλιον Ἀφροδίτης πήλινον.
Παρένθετος πίναξ δ΄ (σελ. 142)· ἀγγεῖα καὶ εἰδώλια ἐκ Μονεμβασίας.
Πίν. 8· λήκυθος ἐξ Ἐρετρίας.
— 9. 10· ἀρχιτεκτονικὰ μνημεῖα τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἀσκληπιείου.

ΕΙΚΟΝΕΣ ΕΝ ΤΩ ΚΕΙΜΕΝΩ

Σελ.
6-10, εἰκ. 1. 2· ἀπόψεις πύργου τῶν Παγασῶν.
18 » 3· ἐπιτάφια μνημεῖα Ἀθηνῶν ὅμοια τοῖς ἐν Παγασαῖς.
24 » 4· τὸ ἐν Κεραμεικῷ μνημεῖον τοῦ Ἀγάθωνος φέρον ἐντὸς τὴν ἐκ Παγασῶν στήλην τῆς Ἀφροδεισίας.
26 » 5· χαλκοῦν νόμισμα Σικυωνίων.
55 » 6· γραπταὶ στῆλαι πολύχρωμοι ἐκ Παγασῶν.
58 » 7· ἀγγειογραφία παριστῶσα ζωγράφον διακοσμοῦντα ἐπιτύμβιον στήλην.
59· ἀπείκασμα Θεσσαλικῆς ἐπιγραφῆς.
65-91, εἰκ. 1-15· προϊστορικὰ ἀγγεῖα.
93-94 » 16· χαλκοῦν μαχαιρίδιον καὶ χρυσᾶ ἐνώτια ἐκ προμυκηναϊκοῦ τύμβου.
105 » 1· ἀνάγλυφον ἐκ τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἀσκληπιείου.
108 » 2· χαλκοῦν νόυισμα Ἐπιδαύρου.
112-126 » 3-6· ἀνάγλυφα ἐκ τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἀσκληπιείου.
136· ἀπείκασμα ἐπιγραφῆς κεχαραγμένης ἐπὶ πηλίνου εἰδωλίου.
137· τὸ ἄνω μέρος πηλίνου εἰδωλίου Ἀφροδίτης κατ' ἐνώπιον.
139· τοῦ αὐτοῦ ὄψις ἐκ τοῦ πλαγίου.
153, εἰκ. 1· λήκυθος ἐξ Ἐρετρίας.
155 » 2· οἰνοχόη τοῦ Ἀθην. μουσείου.
159· εἰκὼν Ἀμφισσαϊκῆς ἐπιγραφῆς.
197· εἰκὼν ἐπιγραφῆς Δικταίου ἱεροῦ.
245, εἰκ. 1· Ἥφαιστος ἐπὶ τῆς γιγαντομαχίας τοῦ θησαυροῦ τῶν Κνιδίων.
251, » 2· Ἥφαιστος ἐπὶ κανθάρου ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως.
253, » 3· κάμινος ἐπὶ ἀγγειογραφίας.
259-283, εἰκ. 1-33· διαγράμματα τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἀσκληπιείου.

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΓΡΑΠΤΩΝ ΣΤΗΛΩΝ ΠΑΓΑΣΩΝ

ΣΥΜΒΟΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝ. ΖΩΓΡΑΦΙΚΗΣ

(Πίν. 1-4).

Α

ΑΙ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ

Κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος 1907 ἐξετελέσαμεν ἀνασκαφὰς ἐν Θεσσαλίᾳ, ἐντολῇ καὶ δαπάναις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας.

Ἀπὸ 31ης Ἰουλίου μέχρι 24ης Νοεμβρίου ἄνευ διακοπῆς ἀνασκάψαντες κατὰ τὴν Νοτιανατολικὴν γωνίαν τοῦ τείχους τῶν ἀρχαίων ***Παγασῶν***, ὑπὲρ τὴν νῦν καλουμένην θέσιν ***Καλύβια Ἁλυκῶν***, εὕρομεν ἐπὶ ὑψηλοῦ βραχώδους λόφου τετράγωνον πύργον τῆς Ε΄ π. Χ. ἑκατονταετηρίδος, οὗ πέριξ κατεσκευάσθη κατὰ τὴν Α΄ π.Χ., ἢ πιθανῶς μ.Χ. ἑκατονταετηρίδα, ἕτερος μέγας ἐξωτερικὸς πύργος ἐκ ξένου ὑλικοῦ.

Οἵ τε τοῖχοι δῆλα δὴ τοῦ δευτέρου τούτου πύργου καὶ τὰ διάκενα μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ πρώτου, ἔνθα σχηματίζει κλίσιν ὁ βράχος, ἔτι δὲ τὰ ἔξω στηρίγματα αὐτῶν καὶ αἱ γομώσεις τῶν διακένων τῶν βράχων, τῶν ἐγγὺς τοῦ ἐξωτερικοῦ πύργου κειμένων, ἀπετελέσθησαν ἐκ λίθων καὶ μαρμάρων κατειργασμένων μέν, ἀλλὰ δι᾽ ἄλλα οἰκοδομήματα, καὶ δὴ ἐπιτάφια μνημεῖα, προωρισμένων ἀρχῆθεν.

Τὸ πλεῖστον δὲ τοῦ ὑλικοῦ τούτου ἀπετέλουν ἐπιτύμβιοι στῆλαι καὶ βάθρα αὐτῶν, κείμεναί ποτε ἐπὶ τῶν τάφων τῶν θανόντων, ὁπόθεν ἐλήφθησαν καὶ ἐρρίφθησαν ἐκεῖ ἀκέραιαι ἢ εἰς θραύσματα.

Ἰδέαν περὶ τῶν ἀνασκαφῶν λαμβάνει τις ἐκ τοῦ σχήμ. 1, παριστῶντος τὴν Ἀνατολικὴν πλευρὰν ἀμφοτέρων τῶν πύργων, καὶ τοῦ 2, ὅπερ ἀποδίδει τὴν Δυτικὴν πλευρὰν τοῦ ἐξωτερικοῦ μετὰ τοῦ διακένου πρὸς τὸν ἐσωτερικὸν πύργον.

Ἐννοεῖται ὅτι ὁ μέγας πύργος ἐκτίσθη μετὰ σπουδῆς, οἱ δὲ τάφοι, ὁπόθεν ἐλήφθη τὸ ὑλικόν, δὲν ἔκειντο μακράν, ἀλλ᾽, ὡς ἐξηκριβώσαμεν, ἑκατέρωθεν εἰς τὰ κράσπεδα τοῦ λόφου, ὁπόθεν διὰ δύο κυριωτάτων πυλῶν τοῦ νῦν διακρινομένου τείχους τῆς πόλεως, ἦγον δύο μεγάλαι λεωφόροι πρὸς τὴν ὡραίαν Ἀνατολικὴν παραλίαν τῶν Παγασῶν, καὶ δὴ πρὸς τὸν ἐξωτερικόν, πιθανῶς τὸν πολεμικόν, λιμένα τῆς πόλεως, ὃν σήμερον κατέχουσιν αἱ Ἁλυκαί.

Αἱ ἐπιτύμβιοι στῆλαι συνήθους οὖσαι σχήματος, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μετ᾽ ἀετώματος, φέρουσι τὰ ὀνόματα τῶν θανόντων μετὰ τῶν πατρόθεν, ἢ καὶ τῶν ἐθνικῶν, τινὲς δὲ καὶ μακρὰ ἐλεγεῖα.

Τὸ ἰδιάζον ὅμως ἐν αὐταῖς εἶναι ὅτι ἅπασαι φέρουσιν ἀντὶ τῶν ἀλλαχοῦ συνήθως ἀναγλύφων, ***γραπτὰς διὰ τοῦ χρωστῆρος πολυχρώμους ἀπ᾽ εὐθείας ἐπὶ τοῦ μαρμάρου παραστάσεις***, καὶ εἶναι πλουσίως κεκοσμημέναι διὰ γραπτῶν ἐπίσης ταινιῶν, κορωνίδων, κυματίων καὶ ὁμοίων κοσμημάτων.

Τῶν στηλῶν τούτων εὑρέθη μέγας ἀριθμός, *χίλιαι καὶ πλέον*, ἀκέραιαι, ἢ εἰς μεγάλα θραύσματα ἢ μικρά, ἐνεπίγραφα ἢ κεκοσμημένα γραπτῶς.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ὑπὲρ τὰς εἴκοσι διατηροῦσιν ἄριστα τὰς γραπτὰς παραστάσεις, σχεδὸν μεθ᾽ ὅλης τῆς ζωηρότητος τῶν χρωμάτων, ἣν ἀρχῆθεν εἶχον [1], καὶ ἄνευ οὐσιώδους βλάβης πλὴν τινων ἀποκοπῶν. Διακόσιαι δὲ ἄλλαι διασῴζουσιν ἴχνη τῶν

[1] Τοῦτο ὀφείλεται ἰδίως εἰς τὸ ὅτι αἱ οὕτω σωθεῖσαι στῆλαι ἐφυλάσσοντο ἐντὸς μνημείων, οἷα τὰ κατωτέρω ὑπ᾽ ἀριθ. 3. 4. 5. 6, ἢ εἰς τὸ ὅτι ἐποιήθησαν ἐν εἴδει ναΐσκου καὶ ἐρρίφθησαν ἀντεστραμμέναι ἐντὸς τοῦ πύργου, ὁπόθεν ἡ ζωγραφία δὲν ἦλθεν εἰς ἐπαφὴν πρὸς χῶμα ἢ λίθους (βλ. πίνακα 1. 3), ἢ δι᾽ ἀμφότερα. Ἐπίσης ἡ καλὴ διατήρησις τινῶν ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι ἐπ᾽ ὀλίγον χρόνον ἔμειναν ἐκτεθειμέναι ἐπὶ τῶν τάφων ἐν ὑπαίθρῳ, τῆς κατασκευῆς τοῦ πύργου τελεσθείσης οὐ πολὺ μετὰ τὴν ποίησιν καὶ ἵδρυσιν αὐτῶν ἐπὶ τῶν τάφων.

χρωμάτων καὶ τὰ περιγράμματα τῶν μορφῶν, ἢ ἴχνη τῶν δευτέρων μόνον, ὡς καὶ τὰ γραπτὰ κοσμήματα τοῦ ἀετώματος, τοῦ γείσου, τῶν ῥοδάκων, τὰ κυμάτια, τὰς γραπτὰς κορωνίδας ἢ ταινίας.

Τὰ εὑρήματα ταῦτα ἀπεφασίσθη ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας νὰ ἐκδώσωμεν μετὰ χρωμολιθογραφικῶν πινάκων ἐπὶ τῇ βάσει ἀντιγράφων ἐκ τοῦ φυσικοῦ, πιστῶς ἀποδιδόντων τὴν νῦν κατάστασιν τῶν ἀρχετύπων.

Ἐπειδὴ ὅμως ἐκ λόγων τεχνικῶν ἀπαιτεῖται ἱκανὸς χρόνος πρὸς ἐκτύπωσιν τοιούτων πινάκων, ἀνακοινοῦμεν ἐνταῦθα συντόμως, ἕνεκα τῆς σπουδαιότητος τῶν εὑρημάτων, τὴν κρίσιν ἡμῶν περί τε τῆς σημασίας τῶν μνημείων τούτων καὶ περὶ τῆς θέσεως, ἣν καταλαμβάνουσιν ἐν τῇ ***Ἱστορίᾳ τῆς Ἑλληνικῆς Ζωγραφικῆς***, μετά τινων δειγμάτων ἐν φωτοτυπίαις, εἰλημμέναις ἐκ τῶν μνημονευθέντων ἀντιγράφων, ἅτινα ἐξεπόνησεν ὁ δεδοκιμασμένος εἰς ὁμοίας ἐργασίας κ. E. Gillièron, ἐντολῇ καὶ δαπάναις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. Ἐπιφυλασσόμεθα δ' εὐρύτερον νὰ ἐκθέσωμεν τὰ τῆς ἀνασκαφῆς ταύτης ἐν τῇ παρασκευαζομένῃ ἐκδόσει μετὰ πλήρους περιγραφῆς τῶν εὑρημάτων καὶ μετὰ τῶν ἐγχρώμων πινάκων.

Ἐν τῇ μελέτῃ ταύτῃ ἀναθεωροῦμεν δι' ὀλίγων, καὶ ἐν μέρει διασκευάζομεν, τὰ ἤδη παραδεδεγμένα περὶ τῶν σωθέντων μέχρι σήμερον μνημείων, ἐφ' ὧν στηρίζεται ἡ Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ζωγραφικῆς, καὶ ἐκθέτομεν τὰ τῆς σημασίας αὐτῶν, ἔτι δ' ἐξετάζομεν ἐκ νέου τὰς ἐκ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων σχετικὰς παραδόσεις, αἵτινες μετὰ τὴν εὕρεσιν τῶν Παγασιτικῶν μνημείων παρουσιάζουσιν ὁπωσδήποτε νέαν τινὰ ὄψιν.

Β

ΤΑ ΓΝΩΣΤΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΩΣ ΠΗΓΑΙ

Ὡς εἶναι γνωστόν, οὐδὲν ἀρχέτυπον μεγάλου, ἢ ὁπωσδήποτε σημαντικοῦ ζωγράφου τῆς ἀρχαιότητος, οὐδὲ ἀντίγραφον ἢ μίμησις καλῶν χρόνων, διετηρήθη μέχρις ἡμῶν. Διότι ἡ ὕλη, ἐφ' ἧς ἀπετυπώθη ἡ τέχνη αὐτῶν, καὶ ἥτις ἦτο ἰδίως τὸ ξύλον καὶ τὸ λεπτὸν ἐπίχρισμα τῶν τοίχων τῶν οἰκοδομημάτων, δὲν ἀντέχει εἰς τὴν ἐπήρειαν τοῦ χρόνου.

Οὕτω θὰ ἐνόμιζέ τις ὅτι καὶ τὰ ἀρχέτυπα διὰ παντὸς ἀπώλοντο δι' ἡμᾶς [1], καὶ περὶ εὑρέσεως καλῶν καὶ πιστῶν ἀντιγράφων οὐδεμία ἐλπὶς ὑπολείπεται.

Ἐν τούτοις θὰ δείξωμεν κατωτέρω ὅτι οὔτε τὸ πρῶτον, μάλιστα δ' οὐδὲ τὸ δεύτερον ἀληθεύει [2].

Ἀλλ' ἂς ἴδωμεν τὴν σημασίαν τῶν ὑπολειφθέντων μνημείων, ἅτινα χρησιμεύουσιν ὡς βάσις πρὸς ἀναγνώρισίν τινα τῆς Ἑλληνικῆς Ζωγραφικῆς [3].

Ταῦτα εἶναι τὰ ***ἀγγεῖα***, αἱ ***τοιχογραφίαι***, ἰδίως τῶν ὑπὸ τοῦ Βεζουβίου καλυφθεισῶν πόλεων τῆς Καμπανίας, ἔτι δὲ οἰκιῶν καὶ τάφων ἐν Ἰταλίᾳ, ***ξύλιναι προσωπογραφίαι*** ἐν Αἰγύπτῳ εὑρεθεῖσαι, καὶ ***μαρμάριναι πλάκες*** ἢ ***ἀγγεῖα*** τῆς αὐτῆς ὕλης μετὰ γραπτῶν παραστάσεων, οἷαι περίπου αἱ νῦν ἐν Παγασαῖς εὑρεθεῖσαι.

ΤΑ ΑΓΓΕΙΑ

Ἐκ τῶν πηγῶν τούτων εἰς τὰ πήλινα ***ἀγγεῖα*** ἀπεδόθη ἡ πρώτη θέσις [4], πᾶσα δ' Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ζωγραφικῆς κατὰ μέγα μέρος ἐκεῖ στηρίζεται.

Φρονοῦμεν, χωρὶς οὐδόλως νὰ ὑποτιμήσωμεν τὴν καθ' ἑαυτὰ μεγίστην σημασίαν τῶν ἀγγείων, ὅτι ταῦτα μᾶλλον παραγνώρισιν ἢ ἀναγνώρισιν τῆς τέχνης τῶν μεγάλων ζωγράφων δύνανται νὰ παράσχωσι [5].

Διότι, ὡς γνωστόν, ἡ τεχνικὴ μέθοδος τοῦ ἀγγειογραφεῖν εἶναι ὅλως διάφορος τῆς ἐφαρμοζομένης ὑπὸ τῶν ζωγράφων. Μόνον αἱ λευκαὶ λήκυθοι παρέχουσιν ἰδέαν τῆς ***ἐπὶ ξηρῷ*** (a tempera) Ζωγραφικῆς ἐν τῇ τοιχογραφίᾳ τῆς Ε' π. Χ. ἑκατονταετηρίδος· ἀλλὰ τὰ θέματα ἐν αὐταῖς, ἀναφερόμενα εἰς τὴν θεραπείαν τῶν νεκρῶν, δὲν παρεῖχον

[1] Πρβλ. *Pottier,* Vases antiques du Louvre I 13/4, *P. Girard,* La peinture antique σ. 91.

[2] Βλ. κατωτέρω σ. 12/3. 14/5.

[3] Περὶ τῆς σημασίας ἑκάστου συστήματος τῶν πηγῶν τούτων βλέπει τις ὀλίγα καὶ καλὰ παρὰ *Girard*, ἔ. ἀ. σ. 90-94.

[4] Πρβλ. *Pottier*, ἔ. ἀ. 15/6 καὶ Douris 7/8. Ὁ *Helbig,* Untersuchungen über die campanische Wandmalerei 165/6 ὁρίζει καλῶς τὴν σημασίαν τῶν ἀγγείων ἐν σχέσει πρὸς τὰς συγχρόνους αὐτοῖς τοιχογραφίας μεγάλων ζωγράφων.

[5] Τοιαύτην ὁμολογοῦμεν ἐντύπωσιν παρέσχον πάντοτε ἡμῖν αἱ γνωσταὶ ὑπὸ *Robert,* 16. 17. 18es Hallisches Winckelmanns-Programm, ἀναπαραστάσεις τῶν γραφῶν τοῦ *Πολυγνώτου*, *Μίκωνος*, *Παναίνου* καὶ τὰ ὅμοια ἐγχειρήματα.

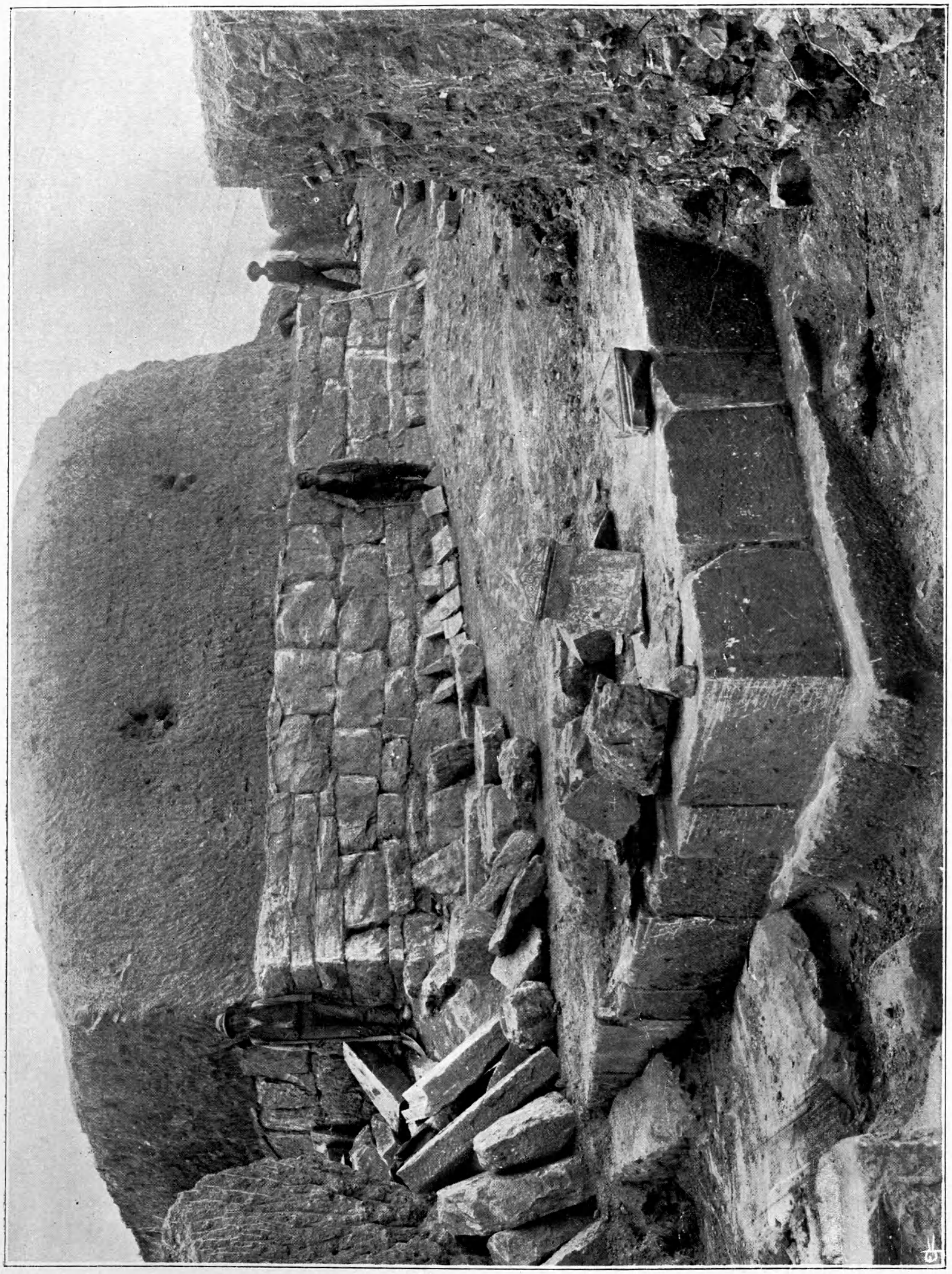

Εἰκὼν 1. Ἄποψις τῆς Ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ ἐσωτερικοῦ πύργου τῶν Παγασῶν μετὰ τῆς Νοτιοανατολικῆς γωνίας αὐτῶν.

ἀφορμὴν πρὸς ἀντιγραφὴν ἢ μίμησιν τῶν ἔργων τῶν ζωγράφων.

Ἡ δὲ ὁμοιότης τῆς ἐφαρμοζομένης μεθόδου ὑπὸ τῶν ἀγγειογράφων τοῦ ἐρυθρομόρφου ὕφους πρὸς τὴν ἐπὶ μαρμάρου Ζωγραφικήν, ἣν ἐξαίρει ὁ Löschcke [1], πολὺ ὀλίγον χρησιμεύει, ἂν τις λάβῃ πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν ἔλλειψιν, γενικῶς εἰπεῖν, χρωμάτων ἀπὸ τῶν ἀγγείων, καὶ τὸ περιωρισμένον τοῦ χώρου αὐτῶν, ὁπόθεν καὶ ἡ ἀναλογία αὕτη καθίσταται ἁπλῶς ἐξωτερική.

Οὕτω καὶ ἂν ἐμπνέωνται ἢ μιμῶνται, ἢ καὶ ἀντιγράφωσι, τὰ ἀγγεῖα παραστάσεις μεγάλων ζωγράφων, ὅπερ οὐχὶ σπανίως συμβαίνει, παρέχουσιν ἡμῖν ἰδέαν μόνον τῆς ἐν τῷ ἰχνογραφεῖν καὶ συνθέτειν συνηθείας, οὐχὶ δυνάμεως καὶ τέχνης αὐτῶν, ἔτι δὲ καὶ τοῦ τρόπου ἐν μέρει τοῦ ἐκλέγειν καὶ οἰκονομεῖν τὰ θέματα παρ' ἐκείνοις.

Ἡ Ἀγγειογραφία βεβαίως ἀκμάζει καὶ παρακολουθεῖ τῇ Ζωγραφικῇ, ὅταν ἡ τελευταία γράφῃ *μονοχρώματα* καὶ ἀγνοῇ τὸν *σκιασμόν*. Ἐνταῦθα ἡ πρώτη εἶναι ὁμολογουμένως ἀρίστη πηγὴ πρὸς γνῶσιν τῆς δευτέρας.

Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ***Πολυγνώτου***, τοῦ ἐφαρμόσαντος ἐν ἐκτάσει τὴν τετραχρωμίαν, καὶ ἰδίως ἀπὸ τοῦ ***Ἀπολλοδώρου***, τοῦ ἐφευρόντος τὸν σκιασμόν, ἡ Ζωγραφικὴ ἐκβαίνουσα ἐκ τῶν σπαργάνων, ἀναπτύσσεται αὐθύπαρκτος, ἡ δὲ Ἀγγειογραφία ἀδυνατεῖ νὰ παρακολουθήσῃ αὐτῇ καὶ ὑποχωρεῖ [2].

Διὰ τοῦτο τὰ ἄριστα ἀγγεῖα ἐγράφησαν μέχρι περίπου τῶν μέσων τῆς Ε' π. Χ. ἑκατονταετηρίδος.

Ὡς μέτρον ὅμως θαυμασμοῦ λαμβανόμενα τὰ ἀγγεῖα, εἶναι πολύτιμα πρὸς ὁμολογίαν τοῦ τί ἠδύνατο νὰ κατορθώσῃ ἡ χεὶρ μεγάλου ζωγράφου, ὁπόταν εἷς χειροτέχνης, μετὰ τοσαύτης λεπτότητος καὶ εὐχερείας σύρῃ τὰς γραμμάς, μετὰ τοσαύτης ἀκριβείας συνθέτῃ, τόσην χάριν καὶ κομψότητα

[1] Ath. Mitt. IV 1879, 40· ἀντιρρήσεις βλ. παρὰ ***Dragendorff*** Jahrbuch XII 1897, 2. 5.

[2] Ἐξησθενημένας ἀποπείρας τῶν ἀγγειογράφων πρὸς ἐφαρμογὴν τοῦ σκιασμοῦ ἐπὶ ἀγγείων εὗρεν ὁ ***Collignon,*** Monuments Piot XII 1905, 38/9· βλ. καὶ πρὸ αὐτοῦ πρὸς τοῦτο ***Winter***, 55es Berliner Winckel - Programm 1895, 9 κέ. Καὶ ἐπὶ τῆς μορφῆς τοῦ Τάλω ἐν τῷ ὁμωνύμῳ ἀγγείῳ ***Furtwängler-Reichhold,*** griech. Vasenmal. πίν. 38/9 σελ. 198, φαίνεται τοιαύτη ἀπόπειρα πρὸς παράστασιν τοῦ χαλκοῦ σώματος αὐτοῦ. Πρβλ. καὶ ***de Ridder***, Revue des étud. grecq. XIX 1906, 165/6.

κατορθώνῃ νὰ ἀποδίδῃ δι' ὀλίγων γραμμῶν εἰς τὰ παριστανόμενα ἀντικείμενα [1].

ΑΙ ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΑΙ

Εἰς δὲ τὰς *τοιχογραφίας* ἀπεδόθη ἐν γένει, τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Helbig [2], ἴση πρὸς τὰ ἀγγεῖα, ἂν οὐχὶ μείζων, σημασία πρὸς ἀναγνώρισιν τῆς Ἀρχαίας Ζωγραφικῆς.

Ἀλλ' αὗται, κατὰ κανόνα σχεδὸν ἄνευ ἐξαιρέσεως, παρουσιάζουσιν, ὡς ἀπέδειξεν ὁ Donner καὶ πάντες ἀπεδέχθησαν, τὴν μέθοδον τοῦ *ἐπὶ νωπῷ* (a fresco) γράφειν [3], ἥτις φαίνεται ὅτι δὲν ἠσκήθη ὑπὸ τῶν ζωγράφων τῆς ἀκμαίας περιόδου, ὧν τὰ ἔργα κατὰ μὲν τὴν Ε' π. Χ. ἑκατονταετηρίδα ἐξετελοῦντο ἰδίως *ξηρογραφικῶς* [4], μετέπειτα δὲ μάλιστα ***ἐγκαυστικῶς*** [5].

Ἔπειτα αἱ τοιχογραφίαι ἀφίστανται κατὰ πολλοὺς αἰῶνας ἀπὸ τῶν θαυμασθέντων ἔργων καὶ τῆς τελευταίας ἔτι ἀκμῆς ζωγράφων. Ἡ ἀρχὴ δῆλον ὅτι τοῦ ἀπεικονίζειν ἐπὶ τῶν τοίχων γραφικά, ὅπως καὶ πλαστικὰ ἔργα, κεῖται εἰς τοὺς ὀλίγον π. Χ. χρόνους [6].

Τὰ δὲ πρότυπα τῶν τοιχογραφιῶν τούτων, καὶ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ ἐν γένει, κεῖνται οὐχὶ εἰς τὴν λαμπρὰν περίοδον τῆς Ζωγραφικῆς, ἀλλ' εἰς τοὺς χρόνους τῶν Διαδόχων [7]· εἶχον ἄρα πρὸ ὀφθαλμῶν οἱ

[1] Πρβλ. *v[on] R[hoden]*, Baumeister Denkmäler 851 κέ.

[2] Ἔ. ἀ 60 κέ.

[3] Βλ. τελευταῖον ***Mau,*** Pompeii· its Life and Art 446. Ἀντιρρήσεις τινὰς κατὰ Donner βλ. παρὰ *Berger,* Maltechnik des Alterthums [2] 1903, 69 κέ.

[4] Πολλαχόθεν, καὶ τελευταῖον ἐκ τῆς Λέσχης τῶν Κνιδίων ἐν Δελφοῖς, ὑποστηρίζεται τοῦτο· βλ. ***Girard***, ἔ. ἀ. 260 κέ. ***Winter***, Archäolog. Anzeiger XII 1897, 134. 136, ἔνθα φέρονται καὶ παραδείγματα ἐγκαύσεως ἐπὶ τοιχογραφίας ἔτι ἐξ ἐπιγραφῶν τῆς Ἐπιδαύρου, ***Cavvadias***, Fouilles d'Épidaure, I Nº 241. 242.

[5] Αἱ ἀρχαὶ τῆς Ἐγκαυστικῆς τίθενται ἀπὸ ***Πολυγνώτου*** παρὰ ***Πλιν.*** 35, 122· ἀλλὰ παρὰ τῷ αὐτῷ 35, 123 ἐκ Ξενοκρατείου προφανῶς πηγῆς, εὑρετὴς αὐτῆς θεωρεῖται ὁ ***Πάμφιλος.*** Ἡ μέθοδος αὕτη διῆλθε βεβαίως διὰ βαθμῶν ἀναπτύξεως, καθ' ἡμᾶς τοὐλάχιστον ἀπὸ ***Ἀπολλοδώρου*** ἀρξαμένη· βλ. ***Girard***. ἔ. ἀ. 263 καὶ ***Winter***, ἔ.ἀ. 135. Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ καὶ πλαστικὴ ἔγκαυσις εἶναι βεβαίως παλαιοτέρα, ὡς ἀποδεικνύουσι περισωθέντα μνημεῖα.

[6] ***Mau,*** ἔ. ἀ. 454 κέ.

[7] ***Helbig,*** ἔ. ἀ. 122 κέ. 162 κέ. 165 κέ. καὶ δὴ 167. 320 κέ.. Δὲν ἀπέδειξεν ὁ Helbig ποσοστῆς χειρὸς ἀντίγραφα εἶναι (ἢ μὴ θεωρῇ ἀπ' εὐθείας ἐκ τῶν ἀρχετύπων ἀντιγραφέντα;), τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἀναγνωρισθέντα ἐν τοιχογραφίαις ἔργα τοῦ *Νικίου* (140 κέ.), τοῦ *Θέωνος* (142 κέ), τοῦ ***Ἀρτέμωνος*** (145 κέ.), τοῦ *Τιμομάχου* (146-147 κέ.), κλ. Ὅτι ὅμως καὶ αἱ ἀντιγραφαὶ αὗται εἶναι ***κενώτεραι***, ὁμολογεῖ ὁ Helbig 158, καίτοι μόνον ὡς πρὸς ἀρχέτυπα τοῦ ***Νικομάχου, Ἀθηνί-***

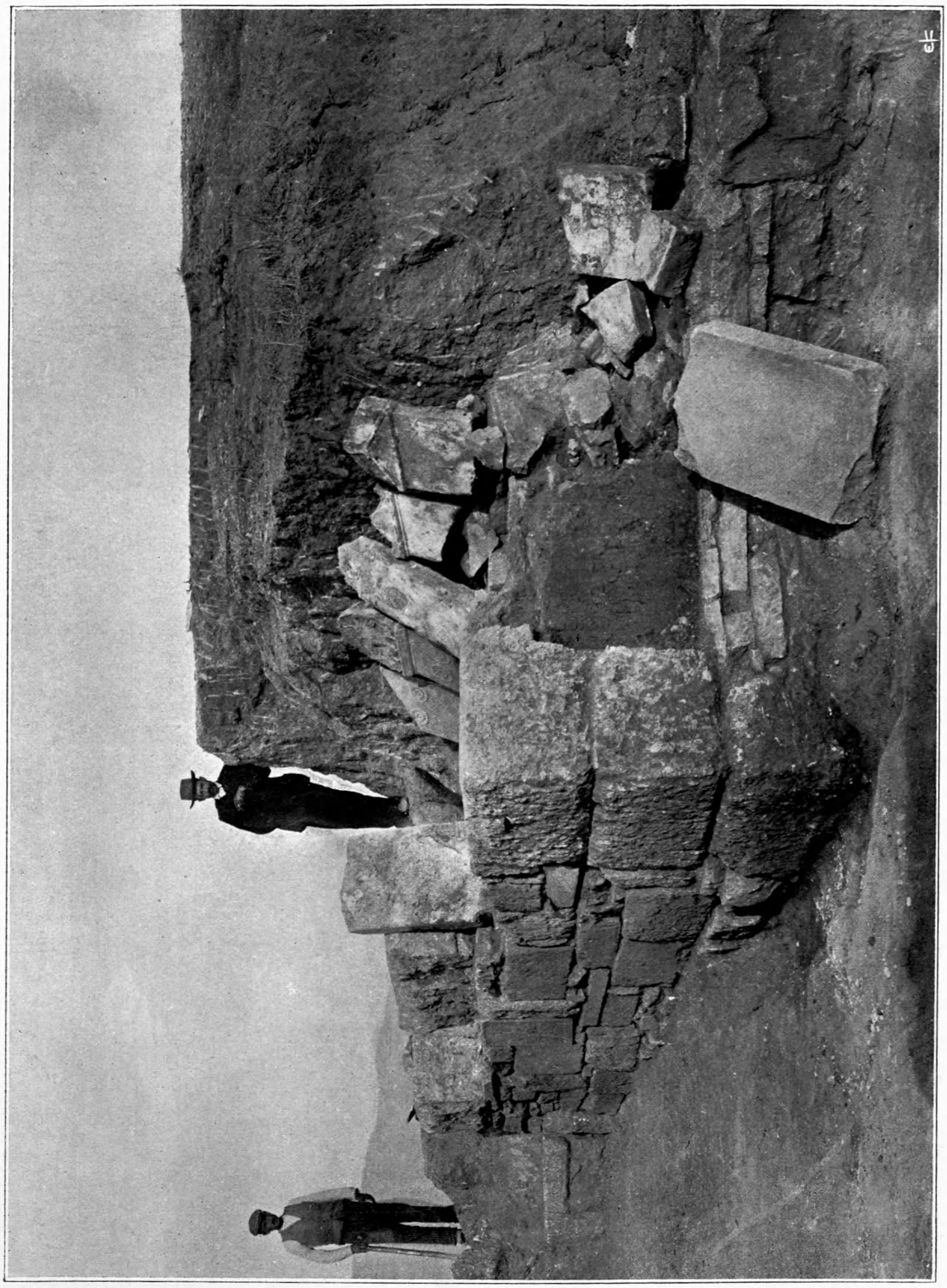

Εἰκὼν 2. Ἄποψις τῆς Δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ ἐξωτερικοῦ πύργου Παγασῶν μετὰ τοῦ διακένου πρὸς τὸν ἐσωτερικόν, ὄντος πλήρους γραπτῶν στηλῶν.

τοιχογράφοι ἀντίγραφα ἀντιγράφων καὶ μιμήσεις μιμήσεων πολλοστῆς χειρός, καὶ ταῦτα μεταπεπλασμένα κατὰ τὰς κοσμηματικὰς ἐπὶ τῶν τοίχων ἀνάγκας.

Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ μετέπλαττον αὐθαιρέτως καὶ τὰ τοιαῦτα πρότυπα· ἀπόδειξις ἐκ πολλῶν ἡ *θυσία τῆς Ἰφιγενείας* τοῦ **Τιμάνθους**, ἥτις ἀπαντᾷ ἐν τοιχογραφίαις κατὰ διαφόρους παραλλαγάς, ὧν ἐξ ἄλλου οὐδεμία συμφωνεῖ πλήρως ταῖς περιγραφαῖς τοῦ ἔργου ὑπὸ τοῦ Πλινίου, Κικέρωνος, Κοϊντιλιανοῦ, Οὐαλερίου Μαξίμου [1].

Οὐδὲ τὸ ὅτι ἐφυλάσσοντο τότε ἐν Ῥώμῃ ἔργα μεγάλων ζωγράφων, ἐξ Ἑλλάδος κομισθέντα [2], ἀναγκάζει ἡμᾶς εἰς μετριασμὸν τῶν εἰρημένων. Διότι ὅσον ὁ τοιχογραφῶν σήμερον οἰκίαν ἐν Porta Pia π. χ. τῆς Ῥώμης μεταβαίνει εἰς τὸ Βατικανόν, ἵνα ἐμπνευσθῇ ἐξ εἰκόνων τοῦ Ῥαφαήλ, ἄλλο τόσον θὰ ᾐσθάνετο τὴν ἀνάγκην ὁ Πομπηϊανὸς ὁμότεχνος αὐτοῦ νὰ μεταβῇ εἰς Ῥώμην πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπόν.

Ἀμφότεροι ἐργάζονται ἐπὶ τῇ βάσει εὐτελεστέρων ἤδη διεσκευασμένων προτύπων, μηδὲ ταῦτα κωλυόμενοι νὰ διασκευάζωσι συμφώνως πρὸς τὸν χρόνον, ὃν διαθέτουσι, τὴν πληρωμήν, ἣν λαμβάνουσι, καὶ τὰς ἑκάστοτε ἐν τῇ ἐργασίᾳ παρουσιαζομένας ἀνάγκας.

Ἂν δ᾽ ἀναλογισθῶμεν, ὁπόσον εἶναι δυσχερές, καὶ πολλάκις κινδυνῶδες, ἐν τῇ Πλαστικῇ, νὰ κρίνωμεν λεπτομερέστερον τὴν ἀξίαν καὶ δύναμιν τῶν μεγάλων ἀνδριαντοποιῶν τῆς Ἑλλάδος, ἐπὶ τῇ βάσει ***ἀντιγράφων***, πιστῶν ἄλλως τε καὶ πολλάκις εἰς τὸ μέγεθος, ἐνίοτε δὲ καὶ εἰς τὴν ὕλην τῶν πρωτοτύπων, δυσκόλως θὰ ἐνοοῦμεν, πῶς διὰ τοιούτων ἀντιγραφῶν καὶ μιμήσεων ἐν ταῖς τοιχογραφίαις καὶ διὰ διαφόρου μεθόδου ἐργασίας, δυνάμεθα νὰ ἐκτιμήσωμεν τὴν τέχνην καὶ δύναμιν τῶν μεγάλων ζωγράφων τῆς ἀρχαιότητος.

ωνος, Ἀντιφίλου, Παυσίου ἢ *Ἀριστολάου*. Διὰ τὸ αὐτὸ γενικὸν ζήτημα βλ. καὶ ***Mau***, ἔ. ἀ. 462. 469. 473/4, καίτοι εὑρίσκομεν ἐν 458. 461/2 ἀσυμφωνίας τινὰς πρὸς τὰ ὑπ᾽ αὐτοῦ ἔ. ἀ. λεγόμενα. Καὶ τοῦ ***Furtwängler*** καὶ ***Winter***, Jahreshefte V 1902, 96-105 τὰ ἐν τῇ Ε´ ἢ Δ´ π. Χ. ἑκατονταετηρίδι εὑρεθέντα ἐν τοιχογραφίαις πρότυπα, φαίνονται γενικῶς εἰπεῖν κενώτερα καὶ ἀόριστα.

[1] ***Mau***, ἔ. ἀ. 312-314· βλ. ***Girard***, ἔ. ἀ. 219 κέ. ***Πλιν***. 35.74. ***Overbeck***, Schriftquellen 1735-1737.

[2] Πάμπολλα βλ. παρὰ ***Πλιν***. 35, 24 κέ., καὶ παρὰ ***E. Sellers***, the Elder Pliny's Chapters on the History of Art σ. 90 κέ.

ΑΙ ΠΡΟΣΩΠΟΓΡΑΦΙΑΙ ΦΑΓΙΟΥΜ

Τρίτη πηγὴ ἐνεφανίσθη ἐπ᾽ ἐσχάτων ὡς ἰσχυροτέρα ἢ πρότερον διὰ τῆς ἐν Φαγιοὺμ εὑρέσεως ***ξυλίνων πινάκων προσωπογραφιῶν*** τῶν νεκρῶν, δι᾽ ἃς ἐξηνέχθησαν οἱ γνωστοὶ ὑπερβολικοὶ θαυμασμοὶ καὶ ἄτοποι ἀναγνωρίσεις ἱστορικῶν προσώπων [1].

Βεβαίως εἶναι λόγου ἄξια τινὰ τῶν ἔργων τούτων, ἰδίως διὰ τὸ ζήτημα τῆς Ἐγκαυστικῆς, ὡς τοὐλάχιστον βεβαιοῖ ὁ Donner [2]. Πλέον τι δὲν φαίνεται δυνάμενον νὰ ἐξαχθῇ ἐξ ἔργων ἄνευ καλλιτεχνικῶν ἀξιώσεων, οὐχὶ ἐπὶ τῇ βάσει προτύπων, ἀλλὰ κατὰ μίμησιν, ἢ ὡς φρονεῖ ὁ Wilcken, κατ᾽ ἀντιγραφὴν δουλικήν, ἐνίοτε καὶ πρὸ τοῦ θανάτου τῶν προσωπογραφουμένων, ποιηθέντων, ἐκ χρόνων δὲ λίαν μεταγενεστέρων προερχομένων [3].

ΑΙ ΓΡΑΠΤΑΙ ΣΤΗΛΑΙ

Καθ᾽ ἡμᾶς ἀρίστη πηγὴ [4] εἶναι αἱ ***γραπταὶ παραστάσεις ἐπὶ στηλῶν***, ἐξ ὧν δυνάμεθα νὰ ἐξαγάγωμεν λεπτομερεστέρας κρίσεις περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ζωγραφικῆς τῶν λαμπρῶν χρόνων, τοὐλάχιστον ἄνευ τῶν πολλῶν κινδύνων, εἰς οὓς δύναταί τις νὰ ἐμπέσῃ, στηριζόμενος εἰς τὰ τρία ἄλλα μνημονευθέντα συστήματα.

Διότι ἐν αὐταῖς ἔχομεν μνημεῖα σύγχρονα τῶν μεγάλων ζωγράφων, καλύπτοντα πέντε καὶ πλέον αἰῶνας (500-1 π. Χ.). Ἔπειτα τινὲς τῶν στηλῶν τούτων διατηροῦσιν, ἢ δύνανται νὰ εὑρεθῶσι διατηροῦσαι, πάντα τὰ χρώματα ἐν καλῇ καταστάσει. Τελευταῖον δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ εὑρεθῶσι μεταξὺ αὐτῶν τινὲς διὰ τῆς χειρὸς μεγάλου ζω-

[1] *Ebers*, Hellenistische Portraits 1893. *Berger*, ἔ. ἀ. 198. Revue archéol. XIII 1889, 1 κέ. Ἔτι χείρονες εἰκόνες εὑρέθησαν ἐκεῖ καὶ κατόπιν ὑπὸ ***Rubensohn***, Jahrbuch XX 1905, 19 κέ. πίν. 1 3· πρβλ. *de Ridder*, Revue des ét. gr. XIX 1906, 167 κέ. Τὴν ἐν γένει σημασίαν τούτων ἄριστα θέτουσιν ὁ ***Girard***, ἔ. ἀ. 249 καὶ ὁ ***Winter***, ἔ. ἀ. 133.

[2] Catalogue de la Galerie Graf 1900, 28 κέ.

[3] Τὴν χρονολογίαν ὥρισαν καλῶς ὁ ***Girard***, ἔ. ἀ. καὶ ὁ ***Winter***, ἔ. ἀ., μάλιστα ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀποδείξεων τοῦ ***Wilcken***, Archäol. Anz. IV 1889, 1 κέ. 5. 7. Βλ. καὶ ***Flinders Petrie*** παρὰ Berger ἔ. ἀ. 200.

[4] Ἄριστα περὶ τῆς πηγῆς ταύτης, ὡς καὶ περὶ τῶν καταπεσόντων χρωμάτων τῶν ἐπὶ μαρμαρίνων στηλῶν γραφῶν, λέγει ὁ ***Girard***, ἔ. ἀ. 142 κέ., 212 κέ.

γράφου γραφεῖσαι, ἢ ἐκ τοῦ ἐργαστηρίου αὐτοῦ προελθοῦσαι, ἢ πρότυπον πρὸς μίμησιν ἔχουσαι, ἢ καὶ ἀντιγράφουσαι, τοιοῦτόν τι ἔργον.

Τὴν τελευταίαν ταύτην ἐλπίδα παρέχει ἡμῖν ἡ βιομηχανικὴ τέχνη παρὰ τοῖς ἀρχαίοις: ὅπως π. χ. μεταξὺ τῶν ἐπιτυμβίων ἀναγλύφων οὐχὶ ὀλίγα προέρχονται ἐκ τοῦ ἐργαστηρίου μεγάλων ἀνδριαντοποιῶν, ἢ φέρουσιν ἐμφανὲς τὸ πνεῦμα αὐτῶν [1], τὸ αὐτὸ δύναται νὰ συμβῇ καὶ ἐν ταῖς γραπταῖς στήλαις.

Δυστυχῶς ὅμως ὁ ὀλίγος ἀριθμὸς τῶν μνημείων τούτων καὶ ἡ οἰκτρὰ κατάστασις, εἰς ἣν εὑρέθησαν τὰ πλεῖστα, δὲν ἐπέτρεπον ἀκινδύνως τὴν ἐξαγωγὴν πλήρους μὲν ἐκτιμήσεως αὐτῶν τούτων, γενικωτέρας δὲ περαιτέρω κρίσεως περὶ τῆς Ζωγραφικῆς τῶν λαμπρῶν χρόνων.

Ἀπὸ τοῦ 1809 δῆλον ὅτι, ὁπότε ὁ Fauvel [2] εὗρε τοιαῦτα μνημεῖα, ὧν τὴν σπουδαιότητα ἀνεγνώρισε καὶ τὸν ἀριθμὸν ἐπηύξησεν ὁ Ross [3], μέχρι τῶν ἀνασκαφῶν τῶν Παγασῶν, ἱκανῶς μὲν ἐπληθύνθησαν τὰ εὑρήματα κατ' ἀριθμόν, ἰδίως διά τινων ἐν Ἰμβραϊμίᾳ τῆς Ἀλεξανδρείας ἀνακαλύψεων τοῦ Breccia [4].

Ἀλλ' ὑπὸ ἔποψιν ποιότητος ἐλάχισται ὠφέλειαι προέκυψαν ἐκ τῶν εὑρημάτων τούτων, ἡ δὲ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα αὐτῶν ἀπὸ τοῦ *Löschcke* [5], *Milchhöfer* [6], *Pottier* [7], *Dragendorff* [8] κτλ., παρέ-

[1] Π. χ. ἡ *Ἡγησώ*, ὁ *Δεξίλεως*, τὸ ὅμοιον ἐν *Βατικανῷ*, τὸ ἐξ *Ἰλισσοῦ* κττ.· βλ. *Collignon*, Histoire de la Sculpture grecque II 139 140.

[2] Παρὰ *Ross*, Archäol. Aufsätze I 30· πρβλ. σημ. 4.

[3] Ἔ. ἀ. I 40. 41-42 πίν. I.

[4] Bulletin de la Société Archéol. d'Alexandrie ἀρ. 9,1907 43 κέ. μετ' ἀνεπαρκῶν ἀπεικονίσεων. Τὰ εὑρεθέντα εἶναι πέντε ἢ ἓξ στῆλαι, τέχνης καὶ διατηρήσεως οὐχὶ καλῆς, χρόνων κατὰ *Breccia* (σ. 66) καὶ *Clermont*-Ganneau μεταξὺ 275-50 π.Χ. Ἡμεῖς νομίζομεν αὐτὰ ἐγγύτερον πρὸς τὸ δεύτερον τοῦτο χρονολογικὸν ὅριον. Ἄξιον σημειώσεως εἶναι ὅτι πολλαὶ τῶν στηλῶν τούτων ἀνήκουσιν εἰς *Θεσσαλούς*, ὅπερ δεικνύει ὅτι οὗτοι καὶ μακρὰν τῆς ἑαυτῶν πατρίδος διετήρουν τὴν ἐν αὐτῇ συνήθειαν τοῦ οὕτω κοσμεῖν τοὺς τάφους Ἡ συνήθεια αὕτη θὰ ἐξετείνετο καὶ μέχρι Μακεδονίας καὶ Θρᾴκης: πρβλ. γραπτὴν στήλην *Τόκκη Πύρωνος* ***Ἀφυταίου*** ἐν Athen. Mitt. V 1880, 185. 187 πίν. 6.

[5] Athen. Mit. IV 1879, 36-44. 289-306. πίν. 1, 2.

[6] Αὐτόθι V 1880, 164-194 πίν. 6.

[7] Bull. Corr. Hellènique VIII 1884, 459 κέ.· πρβλ. Jahrbuch, XII 1897, 7. *Gurlitt*, Aufsätze zu Curtius 153 κέ.· *Six* Jahrbuch XX 1905, 167 (πρβλ. 157).

[8] Jahrbuch, ἔ. ἀ. Ἅπαντα τὰ Ἀττικὰ παρὰ *Conze*, Att. Grabr. πίν. (ἔγχρωμοι) 1. 9. 13. 14. 277. 311. Καὶ ἀλλαχοῦ εὑρέθησαν μεμονωμέναι τοιαῦται γραπταὶ στῆλαι, λίαν μετρίας διατηρήσεως τῶν χρωμάτων, ὧν τὴν ἐνταῦθα μνείαν ἐθεωρήσαμεν περιττήν.

μεινε κατ' ἀνάγκην διὰ τοὺς ἀνωτέρω λόγους στάσιμος, διατηροῦσα ἐν πολλοῖς καὶ τὰς περὶ *μονοχρωμάτων* κρίσεις τοῦ *Robert* [1] διὰ τὰς ἐκ Πομπηΐας καὶ Ἡρακλείου γνωστὰς μαρμαρίνους γραπτὰς πλάκας, ἔτι δὲ καὶ τὸν χαρακτηρισμὸν αὐτῶν ὑπὸ πολλῶν ὡς ἀρχετύπων τῆς Ε' ἢ τῆς Δ' π. Χ. ἑκατονταετηρίδος, παρὰ τὰς ἀντιρρήσεις εἰς ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν γνώμην τοῦ Savignoni [2], τοῦ Winter [3] καὶ ἑτέρων· κατὰ τὰ ἄλλα ἡ ἑρμηνεία αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Robert ὑπῆρξε πολλοῦ λόγου ἀξία.

Διὰ τῆς εὑρέσεως ὅμως τῶν Παγασιτικῶν στηλῶν, πολλῶν κατ' ἀριθμὸν καὶ ἀσυγκρίτως ἀνωτέρων κατὰ ποιότητα, πᾶς τις θὰ προέβαινεν εἰς τὴν νέαν ἐπισκόπησιν τῶν πηγῶν, παραδόσεως καὶ μνημείων, καὶ εἰς τὴν ἐξαγωγὴν γενικωτέρων συμπερασμάτων διὰ τὴν Ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς Ζωγραφικῆς. Ἀλλὰ καὶ πάλιν ἐν ταῖς λεπτομερείαις ἀπαιτεῖται μείζων ἐργασία [4]· ἡμεῖς περιοριζόμεθα νῦν εἰς τὰ γενικὰ σημεῖα.

Γ

ΒΕΒΑΙΟΙ ΓΡΑΠΤΑΙ ΕΠΙΤΥΜΒΙΟΙ ΣΤΗΛΑΙ

Ὅτι μεγάλοι ζωγράφοι τῆς ἀρχαιότητος δὲν ἀπηξίωσαν νὰ γράψωσι στήλας ἐπιτυμβίους [5], φαίνεται βέβαιον, ἂν ἀναλογισθῶμεν ὅτι καὶ μεγάλοι ἀνδριαντοποιοὶ ἀναφέρονται ποιήσαντες ἀγάλματα καὶ ἀνάγλυφα ἐπιτάφια [6], καὶ ὅτι καλλιτέχναι ὡς ὁ *Παρράσιος*, *Ἀριστείδης*, *Πανσίας*, *Νικοφάνης*, δὲν ἀπηξίωσαν νὰ γράψωσι καὶ *libidines*, ἢ «*ἀκολάστους ὁμιλίας γυναικῶν πρὸς ἄνδρας*» [7].

Πρὸς τούτοις καὶ ἐπιγράμματα τῆς Ἀνθολογίας

[1] 19. 21. 22. 23. 24es Hallisches Winckelm.-Programm, ἰδίως 21 σελ. 19 (πρβλ. σελ. 15, 7). Ἀνῃρέθη ἡ γνώμη αὕτη ἰδίως ὑπὸ *Semper*· βλ. *Rossbach* Pauly-Wissowa Real Encyklop. I 1462.

[2] Παρὰ Robert, ἔ. ἀ. καὶ δὴ 21, 1 κέ.

[3] Arch. Anz. XII 1897, 134-135 ἐπὶ τῇ βάσει τῶν γνωμῶν τοῦ Semper.

[4] Ὁμοίως ὁ *Winter*, ἔ. ἀ. θεωρεῖ ἐπιβαλλομένην καὶ κατ' ἔκτασιν εἰς τὰ ἀνάγλυφα τοιαύτην ἔρευναν.

[5] Δύο ἢ τρία παραδείγματα ἐκ τῆς ἀρχαίας παραδόσεως συνήγαγε πρῶτος ὁ *Winter* ἔ. ἀ. 134· ταῦτα ἐπηύξησεν ὁ *Six*, Festschr. für Renndorf 178 κέ.

[6] *Πανσαν*. I 2, 3. *Πλιν*. 34, 70. 90 πρβλ. 34. 63. 69 καὶ τὰς παρατηρήσεις τῆς *Sellers*, ἔ. ἀ. εἰς ταῦτα.

[7] *Πλιν*. 35, 72. *Πλουτ*., Ἠθικ. I 18a-b Bernardakis. Πρβλ. *Ἀνθολ*. *Ἑλλ*. (Stadtmüller) VII 345 καὶ *Helbig*, ἔ.ἀ. 251. 262.

ἀναφέρονται εἰς τοιαύτας γραφάς, ὑπὸ σημαντικῶν βεβαίως ζωγράφων ποιηθείσας [1], ἔτι δὲ καὶ ἔν τισιν ἐπιγράμμασιν ἐπὶ λίθων περισωθεῖσι, φαίνεται, καίτοι οὐχὶ πανταχοῦ σαφῶς, ὅτι πρόκειται περὶ γραπτῶν παραστάσεων ἐπὶ στηλῶν [2].

ΑΠΕΛΛΗΣ

Αὐτὸς ὁ ***Ἀπελλῆς*** ἀναφέρεται [3] γράψας *εἰκόνας ἐκπνεόντων*, ἤτοι θανόντων. Αὗται θὰ ἦσαν ὅμοιαι ταῖς τῶν Παγασῶν [4], οὐχὶ δὲ ὡς ὁ *θνήσκων Γαλάτης* τοῦ ***Ἐπιγόνου*** [5], ἤ τι ἀνάλογον, ὡς ἐφρόνουν οἱ πρὸ τοῦ Helbig καὶ αὐτὸς (ἔ. ἀ. 205), καὶ οἱ μετ' αὐτὸν κατὰ τὸ πλεῖστον δέχονται. Διότι μία ἢ δύο τοιαῦται εἰκόνες θὰ ἦσαν εὐνόητοι, ὁλόκληρον ὅμως σύστημα γραφῶν, μάλιστα ἄνευ περαιτέρω ἑρμηνείας, ὡς γνωστῶν καὶ εὐχερῶς νοουμένων, ὑπὸ τοῦ Πλινίου ἀναφερόμενον, δυσχερῶς νοεῖται.

Πῶς ὅμως ἄλλως εἶναι δυνατὸν νὰ ἐκλάβωμεν τὰς ἐπιτυμβίους ταύτας γραφὰς τοῦ Ἀπελλοῦ; Θὰ ἦσαν α) ἢ *ξύλινοι πίνακες* καθ' ἑαυτούς, ἢ ἐπὶ βαθύσματος στήλης, ἢ ἐντὸς μνημείου· β) ἢ ***εἰκόνες ἐπὶ κεκονιαμένου*** βάθους μνημείου, ἢ στήλης ἁπλῆς· γ) ἢ ***τοιχογραφίαι καμαρωτῶν τάφων***. Ἑτέρα ἑρμηνεία δὲν φαίνεται ὅτι εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ.

Ἀλλ', ἂν συνέβαινε τὸ πρῶτον, οἱ πίνακες οὗτοι δυσκόλως θὰ διετηροῦντο καὶ δυσχερέστερον θὰ ἐφυλάσσοντο. Ἔπειτα οὐδὲν ὅμοιον παράδειγμα ἐκ τῶν περισωθέντων μνημείων ὑπάρχει, οὐδ' ἐν Παγασαῖς εὑρέθη· ὁ δ' ἐξ Αἰγύπτου ξύλινος πίναξ (*Kaibel*, Epigrammata 417) παραμένει μοναδικὸν καὶ ἀμφίβολον παράδειγμα.

Ἂν ἦσαν γεγραμμέναι ἐπὶ κεκονιαμένου βάθους μνημείου, οἷον τὸ ἐν Κεραμεικῷ τοῦ Διονυσίου, ἢ

[1] *Ἀνθολ. Ἑλλ.* VII 279. 565. 589· πρβλ. 237. 274. 395. 602. 651 καὶ τὰ κατωτέρω ἐν τοῖς περὶ τοῦ ἀριθμ. 6 παρατιθέμενα.

[2] *Kaibel*, Epigr. 211. 313. 347. 363. 721. 722· πρβλ. 247. 285. 527. 601 καὶ τὰ κατωτέρω εἰς ἀριθμ. 6 παρατιθέμενα.

[3] *Πλιν.* 35. 90 sunt inter opera eius (*Apellis*) et ***exspirantium imagines.*** Ὁ ὅρος φαίνεται ληφθεὶς ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ, ἔνθα τὸ ***ἐκπνέειν*** (θυμόν, βίον, ψυχὴν) ἀντὶ τοῦ ἀφιέναι τὸ πνεῦμα, ἀποθνήσκειν, εἶναι ποιητικώτερον (π. χ. ***Αἰσχύλ.*** Ἀγαμ. 1493. 1517).

[4] Πρῶτος ἐξέφρασεν εἰκασίαν ὅτι ἡ φράσις δηλοῖ *κοσμήματα τάφων* (;) ὁ ***Brückner***, Sitz Berich. d. Wiener Akad. phil.-hist. Kl. τόμ. 116 (1888) 519 σημ. 4

[5] Βλ. αὐτὸν παρὰ *Collignon*, Hist. de la Sculpt., II 504 εἰκ. 258.

τοῦ Ἀγάθωνος (Εἰκ. 3), δυσκόλως θὰ ἐφαίνοντο, καὶ δὴ λίαν δυσάρεστον ἐντύπωσιν τῆς κενότητος θὰ παρεῖχον τὰ μνημεῖα ταῦτα [1].

Ἴσως ἐπὶ στήλης ἁπλῆς κεκονιαμένης ἠδύναντο νὰ γραφῶσιν. Ἀλλ' οὕτως ἡ εἰκὼν οὔτε ὡραία εἶναι, οὐδὲ διαρκὴς καθίσταται, ὅσον ἐπὶ τοῦ μαρμάρου ἀπ' εὐθείας. Ἔπειτα οὐδὲ ἡ συνήθεια αὕτη ἀπαντᾷ ἐν τοῖς μνημείοις· ἂν ἐξαιρέσωμεν τὴν ἐκ Μυκηνῶν λίαν παλαιὰν στήλην [2], ὅμοια παραδείγματα ἱστορικῶν χρόνων ἐλάχιστα εὑρίσκομεν [3]. Καὶ ἐν Παγασαῖς δὲ δύο μόνον θραύσματα εὐτελεστάτων καὶ μικρῶν πωρίνων στηλῶν εὕρομεν, οὕτω κεχρισμένων καὶ βεβαμμένων, μεταξὺ τοσούτου πλήθους μαρμαρίνων καὶ λιθίνων ἄνευ κονιάματος.

Τέλος ἐντὸς καμαρωτῶν τάφων, ὁποῖοι καὶ ἀναφέρονται πολυτελεῖς κατασκευαζόμενοι ἀπὸ τῆς Δ' π. Χ. ἑκατονταετηρίδος καὶ εὑρέθησαν [4], ὑπάρχουσι καὶ κατανοοῦνται γραπτὰ *κοσμήματα* καὶ ***παραστάσεις*** ὑπὸ τοιχογράφων ἁπλῶν [5], ἀλλὰ γραφαὶ *μεγάλων ζωγράφων* ἐπὶ τάφων κλειομένων ἐφάπαξ διὰ παντός, ἢ ἐνίοτε ἀνοιγομένων κατὰ μακρὰ χρονικὰ διαστήματα πρὸς ἔνθεσιν νέου νεκροῦ μέλους τῆς οἰκογενείας, θὰ ἦσαν ἀκατανόητοι.

Οὕτως ὑπολείπεται ἡ εὔλογος εἰκασία ὅτι αἱ exspirantium imagines τοῦ Ἀπελλοῦ ἦσαν ἀκριβῶς ὅμοιαι ταῖς τῶν Παγασῶν γραφαί, ἄν, ὡς εἶ-

[1] Παρετηρήθησαν ὑπὸ *Ῥουσοπούλλου*, ***Salina***, *Ποστολάκα* (*Conze* Grab. 1443) ἴχνη μορφῶν ἐπὶ κεκονιαμένων μνημείων τοῦ Κεραμεικοῦ (Εἰκ. 3)· ὁμοίως ὁ ***Gurlitt***, Aufsätze zu Curtius 165 εἶδε τοιαῦτα ἴχνη. Ταῦτα λοιπὸν τὰ μνημεῖα δὲν θὰ ἔφερον ἐντὸς στήλην. Ἀλλ' ἴσως τὰ ὑπὸ τῶν ἄνω ὀφθέντα ἴχνη ἦσαν κοσμήματα γραπτὰ πρὸς ἔξαρσιν τῆς ἐντὸς τοῦ μνημείου στήλης, καίτοι δὲν ἀποκλείομεν τὴν ὕπαρξιν εὐτελεστέρων μνημείων μὴ φερόντων ἐντὸς στήλην, ἀλλ' ὄντων κενῶν καὶ βεβαμμένων ἔνδον. Αἱ νεώταται ἐργασίαι τοῦ ***Noack*** καὶ ***Brückner*** ἐν τῷ Κεραμεικῷ ἀποδεικνύουσιν ὅτι ἀπὸ τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ δὲν θὰ ἐφαίνετο ἡ παράστασις ἐν τοῖς μνημείοις τοῦ Διονυσίου, Ἀγάθωνος καὶ τοῖς ὁμοίοις, ἂν ἦτο ἐπὶ τοῦ βάθους γεγραμμένη.

[2] *Τσούντας*, Ἐφημ. Ἀρχ. 1896, 5· πρβλ. 4 σημ. 2.

[3] ***Girard***, Peinture 74 fig. 44. σελ. 270 fig. 164 τὸ μὲν ἐκ Σιδῶνος, τὸ δ' ἐκ Σάμου. Πρβλ. Ἐθνικοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν ἀριθμ. 2596

[4] Εὑρόντες καὶ ἡμεῖς τοιούτους τάφους ἐν Θεσσαλίᾳ τῷ 1906, ἐγράψαμεν λεπτομερῆ περὶ τοῦ ζητήματος πραγματείαν τὸν Ἰανουάριον 1907, ἥτις προσεχῶς θὰ δημοσιευθῇ ἐν τῇ ***Ἀρχαιολογικῇ Ἐφημερίδι.*** Ἐν τῷ παρόντι βλ. ***Κουρουνιώτην***, Ἐφημ. Ἀρχ. 1899, 222 κέ. καὶ ***Vollmöller***, Kammergräber mit Totenbetten 1901.

[5] Πολλοὶ τάφοι ἐν Ἰταλίᾳ, ἰδίως ἐν Παίστῳ, φέρουσι σημαντικὰς τοιχογραφίας, ἃς ὑπάγομεν ὑπὸ τὸν κανόνα καὶ τὴν σημασίαν τῶν Πομπηϊανῶν ὁμοίων· βλ. ***Springer Michaelis*** Kunstg. I[7] 350 κέ. εἰκ. 625-626· σελ. 427 εἰκ. 752. Ὁμοίας δὲν πρέπει βεβαίως νὰ νοήσωμεν τὰς τῶν μεγάλων ἢ σημαντικῶν ζωγράφων.

ναι πολὺ πιθανόν, ἐπιτυχῶς ἡρμηνεύθη τὸ χωρίον τοῦ Πλινίου.

Τούτου ἀληθεύοντος, δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ ὑπάρχωσιν ἐν τῇ μακρᾷ καταριθμήσει τῶν ἔργων τοῦ Ἀπελλοῦ καὶ ἐπιτύμβιοι γραπταὶ στῆλαι, πρᾶγμα καὶ ἄνευ τῆς προϋποθέσεως ταύτης λίαν πιθανόν. Παραθέτομεν ἐνταῦθα δύο μόνον παραδείγματα, καίτοι δὲν εἶναι βέβαια, ὡς εἶναι τὰ κατωτέρω ὑπ' ἀριθμὸν 3. 4. 5. 6. 9· τοῦτο δὲ πράττομεν, διότι ἤδη ἐγένετο λόγος περὶ τοῦ καλλιτέχνου τούτου ἐν ἀρχῇ ἐνταῦθα.

1 — Σύμπλεγμα ἑνὸς τῶν *ἑταίρων* τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἔνθα παρίστατο ὁ *Ἀρχέλαος μετὰ τῆς συζύγου καὶ τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ* [1]. Ἐπὶ ἀναγλύφων ἐπιτυμβίων ὑπάρχουσι πολυπληθεῖς ἀνάλογοι παραστάσεις οἰκογενειακῶν συνελεύσεων, ὡς

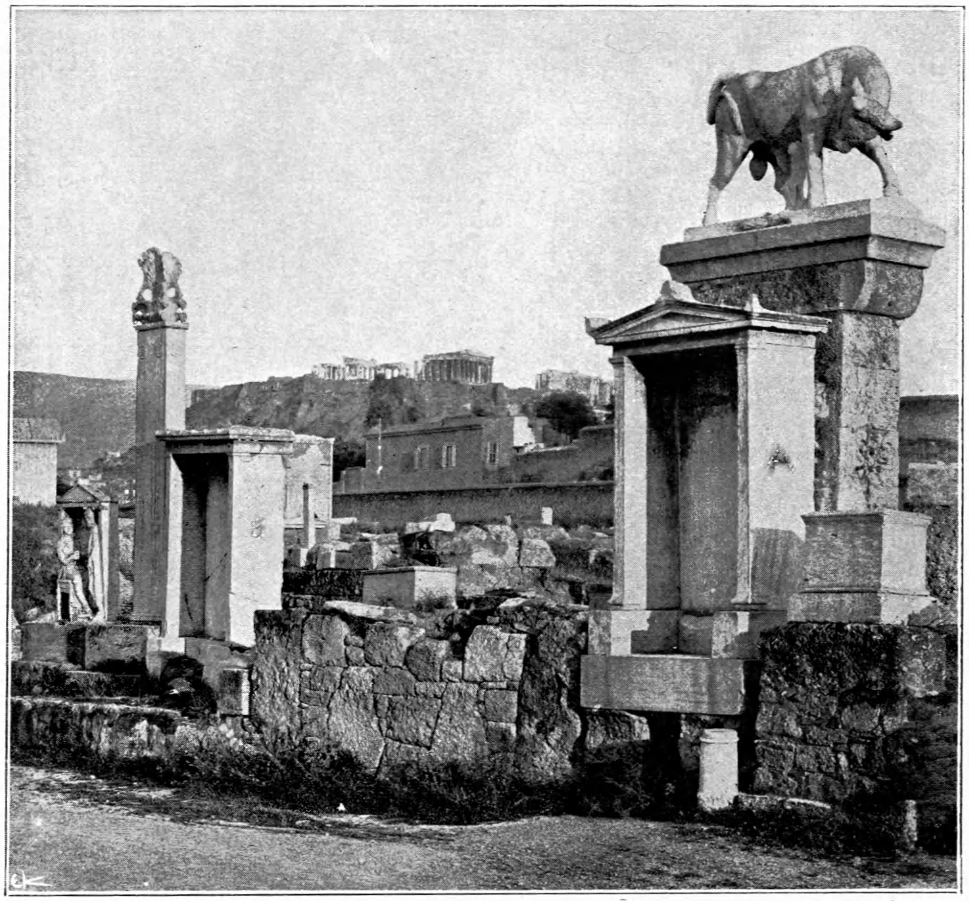

Εἰκὼν 3. Τὰ ἐπιτάφια μνημεῖα ἐν εἴδει ναΐσκου τοῦ Διονυσίου (Α) καὶ τοῦ Ἀγάθωνος (Β) ἐν τῷ Κεραμεικῷ, ὅμοια τῶν ἐν Παγασαῖς.

καὶ ἐπὶ εἰκόνων ἄλλων καλλιτεχνῶν ἀναφέρονται ὅμοιαι [1].

Ἐπίσης ἐν Παγασαῖς ἡ στήλη τῆς ***Φίλας*** (πίν. 4, 1), ἔνθα παρίσταται μία τῶν ἱερωτάτων οἰκογενειακῶν σκηνῶν, μετὰ τέχνης καὶ δυνάμεως οὐχὶ τῆς τυχούσης, παρέχει ἰδέαν τινὰ ὁπωσδήποτε περὶ τοῦ ὁποία τις θὰ ἦτο ἡ ἀνωτέρω εἰκὼν τοῦ Ἀπελλοῦ.

2 — Ἔμφασιν ἐπιτυμβίου ἐπίσης γραφῆς ἔχει καὶ ὁ ***ὁπλοφόρος*** τοῦ Ἀπελλοῦ, ***ὀρέγων κράνος αἰτοῦντι*** [2], ὡς ἀνεγνώρισεν ὁ H. L. Urlichs [3], ὅστις ὀρθῶς θεωρεῖ τὴν φράσιν ταύτην ὡς μὴ ἀνήκουσαν εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ ***Κλείτου***, ἀλλ' ὡς ἰδίαν γραφὴν εἰσάγουσαν.

Ἡ περιγραφὴ τοῦ Πλινίου εἶναί πως δυσνόητος, ἀποτέλεσμα πιθανῶς κακῆς μεταφράσεως ἐκ τοῦ

[1] *Πλιν.* 35, 96 fecit . . . *Archelaum* cum uxore et filia.

[1] Βλ. κατωτέρω ἀριθ. 20 κέ..

[2] *Πλιν.* 35, 93 pinxit . . . galeam poscenti armigerum porrigentem.

[3] Παρὰ *E. Sellers*, ἔ. ἀ. σελ. 129, 14.

Ἑλληνικοῦ [1]. Ἴσως δ' ἀνήκει ἡ εἰκὼν εἰς τὰ ὑπὸ τῶν τεχνοκριτῶν ἢ κατὰ προφορικὴν παράδοσιν καταριθμούμενα ἔργα τοῦ Ἀπελλοῦ, ἐφ' ὧν δὲν ἐπέγραφε τὸ ἴδιον αὐτοῦ ὄνομα [2].

Ὁπωσδήποτε ἀνάλογον ὡς πρὸς τὸ θέμα ἔχομεν ἐν Παγασαῖς τὴν εἰκόνα *Κρητός* τινος *Λυττίου*, ἀνδρὸς βαδίζοντος καὶ πρὸς τὰ κάτω τείνοντος τὴν δεξιάν, οὗ τὴν ὡραίαν ἀσπίδα, φέρουσαν σῆμα Ἡρακλέα γυμνὸν μαχόμενον, κομίζει δοῦλος [3].

Καὶ ἐπὶ ἀναγλύφων ἐπιτυμβίων ὑπάρχουσιν ὅμοιαι τῇ τε εἰκόνι τοῦ Ἀπελλοῦ καὶ τῇ ἐκ Παγασῶν παραστάσεις [4]. Ἕτερα δ' ἔργα τοῦ καλλιτέχνου ἧττον βέβαια, ἔχοντα ἔμφασιν ἐπιτυμβίων, ἢ ἁπλῶς ἐπὶ μαρμάρου γραφῶν, βλ. ὑπ' ἀρ. 11-11ς κατωτέρω.

ΝΙΚΙΑΣ

Ἐκ τῆς παρατεθείσης ἀνωτέρω φράσεως τοῦ Πλινίου περὶ τῶν exspirantium imagines τοῦ Ἀπελλοῦ, δύναται νὰ συναχθῇ ὅτι καὶ ἄλλοι ζωγράφοι ἔγραψαν τοιαῦτα ἔργα.

Ἀλλ' ἐν τῇ καταριθμήσει αὐτῶν δὲν ἐθεωρήθη ἀναγκαῖον ὑπὸ τοῦ Πλινίου νὰ ἐξαρθῇ τοῦτο· ἄλλως τε καὶ περὶ τὴν κατάταξιν τῶν τοιούτων γραφῶν τοῦ Ἀπελλοῦ δεικνύει φανερὰν ἀδυναμίαν ὁ Πλίνιος [5]. Τὴν αἰτίαν τῆς ἀδυναμίας ταύτης λέγομεν κατωτέρω [6].

3 — Ἔχομεν ὅμως ἄλλοθεν ἀσφαλῆ πληροφορίαν περὶ τοῦ ***Νικίου*** ὅτι ἔγραψεν εἰκόνα ἐπὶ στήλης ἐπιτυμβίου, ὁμοίαν τῶν ἐν Παγασαῖς.

Ταύτην εἶδεν ὁ Παυσανίας ἔξω τῶν τειχῶν τῆς Ἀχαϊκῆς *Τριτείας* [7], ἐπὶ τοῦ τάφου ἄρα τῶν θανόντων. Ἀπετέλει δ' ἡ εἰκὼν μέρος μεγάλου καὶ πολυτελοῦς ὁπωσδήποτε ἐπιταφίου μνημείου, ὡς συνάγομεν ἐκ τῆς λέξεως *μνῆμα*, καὶ μάλιστα ἐκ τῆς φράσεως τοῦ περιηγητοῦ, ὅτι τοῦτο ἦτο «θέας *καὶ ἐς τὰ ἄλλα ἄξιον*».

[1] Τοιαῦται παρανοήσεις εὑρέθησαν παρὰ Πλινίῳ οὐκ ὀλίγαι· βλ. *Six*, Jahrbuch XX 1905, 100.

[2] Πρβλ. *Πλιν*. 35, 94 eiusdem . . . *arbitrantur* manu esse etc..

[3] Βλ. *Πρακτικὰ* τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1907: *ἀνασκαφαὶ ἐν Θεσσαλίᾳ* Η΄ 1 καὶ εἰκ. 14.

[4] *Conze*, Att. Grab. πίν. 92.131 (ἀρ.702.743) 217 (ἀρ.1063). *201* (ἀρ. 1023)· ἀρ. 1025. 1064α. Βλ. καὶ τὰ ὑπὸ *Urlichs* προσαγόμενα παραδείγματα παρὰ *Sellers*, ἔ. ἀ..

[5] *Πλιν*. 35, 90 quae (ἐνν. exspirantium imagines) autem *nobilissima* (ἐνν. opera) sint. *non est facile dictu*.

[6] Σελ. 27. 32 Κεφ. Δ΄.

[7] VII 22, 6-7 «πρὶν δὲ ἢ ἐς τὴν πόλιν (ἐνν. *Τρίτειαν*) ἐσελθεῖν *μνῆμά* ἐστι λευκοῦ λίθου, θέας καὶ ἐς τὰ ἄλλα ἄξιον καὶ οὐχ ἥκιστα ἐπὶ ταῖς γραφαῖς, αἵ εἰσιν ἐπὶ τοῦ τάφου, *τέχνη Νικίου*. Θρόνος τε ἐλέφαντος καὶ γυνὴ νέα καὶ εἴδους εὖ ἔχουσα ἐπὶ τῷ θρόνῳ, θεράπαινα δὲ αὐτῇ προσέστηκε σκιάδιον φέρουσα· καὶ νεανίσκος ὀρθὸς οὐκ ἔχων

Ὅτι τὸ ἐν Τριτείᾳ μνημεῖον ἦτο πολυτελέστερόν τι τοῦ τύπου τῶν ἐν Κεραμεικῷ τοῦ Διονυσίου καὶ τοῦ Ἀγάθωνος (Εἰκὼν 3), συνάγεται ἐξ ἄλλου χωρίου τοῦ Παυσανίου [1], βεβαιοῦται δὲ καὶ ἐκ τῶν ἐν Παγασαῖς εὑρημάτων:

Εὕρομεν δῆλον ὅτι ἐκεῖ τὰ ἑξῆς στοιχεῖα, ἐξ ὧν ἀπαρτίζεται τοιοῦτόν τι μνημεῖον: α) λίθους κατειργασμένους, ἀνήκοντας πιθανῶς εἰς ὀρθογώνιον κρηπῖδα μικρῶν οἰκοδομημάτων· β') μεγάλας ὁριζοντίους χονδρὰς πλάκας, αἵτινες φέρουσιν ἐν μέσῳ τόρμον μικρόν, ἵνα ἐμπαγῇ γόμφος στήλης· γ') ὁμοίας πλάκας εἰργασμένας ὡς ὀρόφους ἐν σχήματι μακρᾶς πλευρᾶς ναοῦ, μετ' ἀκρωτηρίων ἐν εἴδει κεράμων ἡγεμόνων, θριγκοῦ καὶ γραπτῶν ἔνδον φατνωμάτων. Ἐπὶ τοῦ ἐπιστυλίου ἑνὸς τοιούτου ὀρόφου εἶναι κεχαραγμένη ἡ ἐπιγραφὴ τῆς θανούσης [2]· ἡ ἐντὸς ἄρα στήλη δὲν ἔφερεν ἐπιγραφήν, ἐν ᾧ στῆλαι πεφυλαγμέναι ποτὲ ἐντὸς μνημείων, ὧν εὑρέθησαν ὄροφοι ἄνευ ἐπιγραφῆς, φέρουσιν αὗται τὸ ὄνομα τοῦ θανόντος ἀνθρώπου.

Ἐντὸς λοιπὸν τοιούτου μνημείου ὑπῆρχεν ἡ στήλη, ἥτις ἔφερε τὴν γραφὴν τοῦ Νικίου· τὸ ὄνομα τοῦ καλλιτέχνου θὰ ἐσῴζετο «*Νικίας Νικομήδους Ἀθηναῖος ἔγραψεν*» [3], ἐν ᾧ ἡ ἐπιγραφὴ τῶν θανόντων ἢ ἦτο κεχαραγμένη ἐπὶ τοῦ ἐπιστυλίου ὑψηλά, ἔνθα δὲν διέκρινεν αὐτὴν ὁ Παυσανίας, ἢ εἶχε γραφῇ διὰ βαφῆς μόνον καὶ ἐξηλείφθη [4].

Αἱ δ' ἐπὶ τῆς γραφῆς τοῦ Νικίου μορφαί, καὶ δὴ αἱ κύριαι, ἔχουσιν ἀναλόγους ἐπὶ τῶν Παγασιτι-

πω γένειά ἐστι χιτῶνα ἐνδεδυκὼς καὶ χλαμύδα ἐπὶ τῷ χιτῶνι φοινικῆν· παρὰ δὲ αὐτῷ οἰκέτης ἀκόντια ἔχων ἐστὶ καὶ ἄγει κύνας ἐπιτηδείας θηρεύουσιν ἀνθρώποις».

[1] II 7, 3· βλ. κατωτέρω σελ. 25.

[2] Βλ. κατωτέρω σελ. 30-31.

[3] Πρβλ. *Παυσαν*. I 29, 15· III 19, 4· IV 31, 12. Ὁ *Köhler* πειρᾶται ἐν Ath. Mitt. X 1885. 234 σημ. 2 νὰ ταυτίσῃ τὸν καλλιτέχνην πρὸς τὸν ὁμώνυμον τοῦ χορηγικοῦ μνημείου Νικίαν Νικοδήμου Ξυπεταιῶνα, ὅπερ ἀπίθανον, καίτοι ὁ *Frazer*, Pausan. III 357 κλίνει πρὸς τὴν παραδοχὴν αὐτοῦ. Ὅτι δ' ὁ Παυσανίας καὶ λέγων «*τέχνη δεῖνος*» ἤντλει καὶ ἐξ ἐπιγραφῶν, βλ. V 27, 9 VI 1, 6 (πρβλ. 12, 5). 6, 6 τῶν τεχνιτῶν τούτων εὑρέθησαν αὐταὶ αἱ ἐπιγραφαί.

[4] *Παυσαν* VII 22, 7 «πυθέσθαι μὲν δὴ τὰ ὀνόματα αὐτῶν οὐκ εἴχομεν· ταφῆναι δὲ ἄνδρα καὶ γυναῖκα ἐν κοινῷ παρίστατο ἅπασιν εἰκάζειν»· βλ. κατωτέρω σελ. 27/8.

κῶν στηλῶν, ὡς καὶ ἐπὶ ἀναγλύφων ἐπιτυμβίων:

Ἡ ἐπὶ θρόνου καθημένη νέα καὶ ὡραία γυνὴ μετὰ τοῦ νεανίσκου ἔχει ἀνάλογον τὴν ἐκ Παγασῶν *Ἀφροδεισίαν* (πίν. 4, 2), ἥτις κάθηται ἐπὶ θρόνου, οὖσα νέα καὶ ὡραία ἐπίσης, ἐν χειραψίᾳ μετὰ νεανίσκου. Τὸ θέμα εἶναι βεβαίως κοινόν τι, ἀλλ' ὁ θρόνος καὶ ἡ ὁμοιότης τῶν γενικῶν χαρακτηριστικῶν αὐτῆς πρὸς τὴν τοῦ Νικίου εἶναί πως στενωτέρα τῆς συνήθους.

Θεράπαινα κρατοῦσα κίστην, ῥιπίδιον, σκιάδιον κττ., ἢ μηδὲν κρατοῦσα (πίν. 2) εἶναί τι κοινὸν ἐν ταῖς στήλαις Παγασῶν, ὡς καὶ ἐπὶ ἀναγλύφων ἐπιτυμβίων.

Ἐπίσης ὁ ἄγων κύνας καὶ κρατῶν ἀκόντια δοῦλος ἐν τῇ στήλῃ τοῦ Νικίου, ἔχει ἀνάλογόν πως τὸν παῖδα ἐπὶ στήλης ἐκ Παγασῶν τοῦ *Μηνοφίλου*, ἄγοντα μίαν κύνα καὶ ὄντα ἄνευ ἀκοντίου [1].

Ἐξ ἄλλων ἔργων τοῦ Νικίου τὸ ἑξῆς ἦτο ὁμοιότατον τῷ ἐν Τριτείᾳ:

4 — Τὸ ἐν Ἐφέσῳ *μνημεῖον* τοῦ *ἱερέως τῆς Ἀρτέμιδος* [2]· ἡ ἐπὶ στήλης ἐντὸς αὐτοῦ γραφὴ τοῦ Νικίου εἶναι ἄγνωστον πῶς παρίστα τὸν ἱερέα. Ἁπλῶς διὰ τὸ θέμα ἀναφέρομεν λίαν σχετικὴν γραφὴν ἐν Παγασαῖς τοῦ *Οὐάφρου ἱερέως τῆς Ἴσιδος*, ὅστις παρίσταται ὀρθὸς ἱστάμενος, σπένδων διὰ τῆς δεξιᾶς ἐκ φιάλης, ἧς ἐδηλώθη τὸ ἐκχεόμενον ὑγρὸν (οὐχὶ ἐρυθρόν· τὸ ἱερὸν *ὕδωρ* ἄρα τῶν Ἰσιακῶν τελετῶν), ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ κρατῶν μικρόν τι ἀντικείμενον, πιθανῶς σεῖστρον.

Ὁ Νικίας παρὰ τὸν Παυσίαν (βλ. κατωτέρω) εἶναι κατ' ἐξοχὴν ζῳγράφος ἐπὶ μαρμάρου ἀπ' εὐθείας καὶ δεινὸς ἐγκαύστης, ὁπόθεν ἑρμηνεύεται ἡ προτίμησις αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Πραξιτέλους διὰ τὴν ἔγκαυσιν τῶν ἀνδριάντων [3].

Ἀκριβῶς αἱ ἀρεταὶ αὗται καθιστῶσι λίαν πιθανὸν τὸ ὅτι ὁ Νικίας ἔγραψε πολλὰς ἐπιτυμβίους γραφάς.

Ἰδίως ὅμως εἶναι ἄξιον ἀναγραφῆς τὸ περὶ αὐτοῦ λεγόμενον [4] ὅτι «ἐπιμελέστατα ἔγραψε *γυναῖκας*» καὶ ὅτι «φῶς καὶ σκιὰς ἐτήρησεν, ἐπιμελούμενος μάλιστα, ὅπως αἱ *γραφαὶ ἐξέχωσιν ἐκ τῶν πινάκων*».

Τὴν κατανόησιν τῶν λόγων τούτων εὑρίσκομεν ἐν τῇ ἐκ Παγασῶν στήλῃ τῆς *Ἀρχιδίκης* (πίν. 2)· αὕτη παρίσταται ὡς μεγαλοπρεπὴς δέσποινα καθημένη ἐν εἴδει Ἥρας ἢ Δήμητρος. Τὸ περίγραμμα αὐτῆς εἶναι τοσοῦτον ἰσχυρόν, ἡ δὲ ἀντίθεσις τῶν σκιερῶν χρωμάτων τῆς μορφῆς πρὸς τὰ φωτεινὰ τοῦ περὶ αὐτὴν ἐπιπέδου τοῦ πίνακος τοσοῦτον ἐντέχνως ἀπότομος, ὥστε καὶ ἡμεῖς καὶ ἄλλοι, ὁρῶντες ἀπό τινος ἀποστάσεως τὸ ἀρχέτυπον, ἐνομίζομεν ὅτι ἦτο *ἀνάγλυφον* βεβαμμένον.

4α — Δὲν εἶναι λοιπὸν τολμηρὸν νὰ εἰκάσωμεν ὅτι τινὲς τῶν mulieres τούτων τοῦ Νικίου θὰ ἦσαν ἐπιτύμβιοι γραφαί, ὡς περίπου ἡ τῆς Ἀρχιδίκης· νὰ δεχθῶμεν ὅμως μείζονά τινα σχέσιν τῆς ἐκ Παγασῶν εἰκόνος πρὸς ἔργα τοῦ Νικίου, πλὴν πιθανῆς τινος τεχνικῆς μιμήσεως, δὲν δυνάμεθα, ἐλλείψει ἀσφαλεστέρων βάσεων.

ΝΙΚΟΜΑΧΟΣ

5 — Ἕτερον βέβαιον παράδειγμα ἐπιτυμβίου γραπτῆς στήλης, ἐν μνημείῳ μάλιστα, ὡς αἱ προηγούμεναι (ἀριθ. 3. 4), κειμένης, εἶναι ὁ ποιητὴς *Τελέστης* τοῦ ***Νικομάχου***. Ἀναφέρεται [1] ὅτι τὸ μνημεῖον ἦτο πολυτελές, ποιηθὲν δαπάναις τοῦ τυράννου τῶν Σικυωνίων Ἀριστράτου (360-357 π.Χ.).

Τὴν γραφὴν ἐποίησεν ὁ Νικόμαχος ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν· ἡ ταχύτης αὕτη ἀπεδόθη εἰς τὸ ὅτι ὁ τάφος ἦτο κεκονιαμένος καὶ ἡ γραφὴ ***ἐπὶ νωπῷ*** (a fresco), ἀπαιτοῦσα ἄμεσον τὴν ἐπίχρισιν τοῦ τοίχου καὶ τὴν ποίησιν τῆς εἰκόνος [2].

[1] Βλ. εἰκόνα τῆς στήλης ταύτης ἐν *Πρακτικοῖς*, ἔ. ἀ. εἰκ. 15, 2.

[2] *Πλιν*. 35, 132 Ephesi vero est (ἐνν. opus Niciae) megabyzi sacerdotis Ephesiae Dianae *sepulchrum*. Ὁ *Six*, Festschrift 178/9 δέχεται ἁπλῶς ὅτι περὶ ἐπιτυμβίου γραφῆς πρόκειται ἐνταῦθα, συμφώνως τῷ *Winter*, ἔ. ἀ. σελ. 134.

[3] *Πλιν*. 35, 133.

[4] *Πλιν*. 35, 130/1 qui (ἐνν. Nicias) diligentissime *mulieres* pinxit, lumen et umbras custodiit atque ut eminerent e tabulis picturae maxime curavit. Φαίνεται ὅτι ὁμοία ἔξαρσις νοεῖται ἐν τῇ γραφῇ τοῦ βοὸς ὑπὸ τοῦ ***Παυσίου*** παρὰ *Πλιν*. 35, 127. Αἱ δὲ ***imagines mulierum*** τῆς ἐκ Κυζίκου ζωγράφου *Ἰαίας* (*Πλιν*. 35,147) νομίζομεν ὅτι ἦσαν μικρόταται προσωπογραφίαι γυναικῶν ἐπὶ ἐλεφαντίνων κοσμημάτων, πυξίδων, κιστῶν κττ..

[1] *Πλιν*. 35, 109 tradunt namque conduxisse (ἐνν. Nicomachum) pingendum ab Aristrato Sicyoniorum tyranno quod is faciebat Telesti poetae *monumentum* praefinito die intra quem perageretur, nec multo ante venisse tyranno in poenam accenso *paucisque diebus* absolvisse et *celeritate* et *arte mira*. Ὡς ἐπιτύμβιον γραφὴν δέχεται ὁ *Six*, ἔ. ἀ. 179.

[2] Πρβλ. *Ἀλέξ. Φιλαδελφέα*, Γραφικῇ σελ. 29-30 πρβλ. 33. Βλ. καὶ ἀνωτέρω σελ. 15-16 σημ. 1. 4. 5.

Τοῦτο ἀπεδείξαμεν ἀνωτέρω ὡς ἀπίθανον. Τὸ μνημεῖον, ὃν ὡς τὸ τοῦ Διονυσίου ἢ τοῦ Ἀγάθωνος (Εἰκ. 3, 4), εἶχε βεβαίως γραπτὰς τὰς ἀρχιτεκτονικὰς λεπτομερείας, ἴσως καὶ τὸ ἔνδον δάπεδον καὶ τὸν ὄροφον, ἀλλ' ἡ εἰκὼν τοῦ Τελέστου αὐτοῦ θὰ ἔκειτο ἐπὶ στήλης ἰδιαιτέρας.

Ὑπὸ ποῖον δὲ σχῆμα παρίστατο ὁ Τελέστης, ἀγνοοῦμεν. Ἴσως ἡ ὡραία καὶ ἀρκούντως παλαιὰ (τοὐλάχιστον τῶν ἀρχῶν τῆς Γ' π. Χ. ἑκατονταετηρίδος) γραφὴ ἐκ Παγασῶν τοῦ ***Ἀρισστοκλέους***, ἐν ᾗ παρίσταται κατὰ τὸ σχῆμα τοῦ λεγομένου Μενάνδρου τοῦ Βατικανοῦ, ἀνὴρ ὥριμος, λόγιος, ἀναφαλαντίας, καθήμενος ἐπὶ θρονοειδοῦς ἕδρας, παρέχει ἰδέαν τινά, ἔστω καὶ μεμακρυσμένην, περί τε τῆς παραστάσεως τοῦ Τελέστου καὶ περὶ τῶν ὁμοίων αὐτῇ γραφῶν, ἤτοι τοῦ κωμικοῦ ποιητοῦ ***Φιλίσκου*** τοῦ ***Παρρασίου*** (ἀριθ. 13 ***β***), τοῦ τραγικοῦ ***Φιλίσκου*** τοῦ ***Πρωτογένους*** (ἀριθ. 16) καὶ ἄλλων ὁμοίων (ἀριθ. 29 ***α***).

ΣΙΚΥΩΝΙΑ ΣΧΟΛΗ

6 — Ὁ Παυσανίας [1] εἶδεν ἐν Σικυῶνι εἰκόνα γραπτὴν ἐν μνημείῳ τῆς *Ξενοδίκης*, ἥτις παρίστατο ἀποθανοῦσα κατὰ τὸν τοκετόν. Τὴν γραφὴν ταύτην τὰ μάλιστα ἐπαινεῖ.

Ἀκριβῶς ὁμοίαν εἰκόνα ἐξαιρέτου τέχνης καὶ λαμπρᾶς διατηρήσεως τῶν χρωμάτων εὕρομεν ἐν Παγασαῖς, ἧς τὸ κάτω τρίτον περίπου τοῦ ὅλου ἀπεκόπη ποτέ, καὶ δυστυχῶς δὲν ἀνευρέθη (πίν. 1).

Ἐπὶ τοῦ ἐπιστυλίου δὲν φέρει ἐγχάρακτον ἐπιγραφήν, ὡς φέρει ἡ ἐν εἴδει ναΐσκου ἐπίσης στήλη τοῦ Στρατονίκου (πίν. 3), οὐδὲ φαίνεται ὅτι ἦτό ποτε γραπτὴ διὰ βαφῆς μόνον ἡ ἐπιγραφή. Ὑποθέτομεν διὰ τοῦτο ὅτι ἡ ὅλη στήλη θὰ ἔκειτο ἐντὸς μνημείου, ὡς αἱ ἀνωτέρω ὑπ' ἀριθ. 3. 4. 5, οὗ ὁ ὄροφος μετὰ γραπτῶν φατνωμάτων καὶ ἐπιγραφῆς ἐγχαράκτου ἐσώθη [2].

Τὸ θέμα γυναικὸς θανούσης κατὰ τὸν τοκετὸν ἀπαντᾷ καὶ ἐπὶ ἀναγλύφων ἐπιτυμβίων κατὰ διαφόρους παραλλαγάς [1], ἀναφέρεται δὲ καὶ ἐν ἐπιγράμμασι τῆς Ἀνθολογίας [2] καὶ ἐν ὁμοίοις, περισωθεῖσιν ἐπὶ λίθων ἢ βάθρων μνημείων ἢ στηλῶν ἐπιτυμβίων [3].

Ὅτι ἡ στήλη τῆς Ξενοδίκης ἦτο ἐντὸς μνημείου, φαίνεται πιθανὸν ἔκ τε τῶν εὑρημάτων τῶν Παγασῶν καὶ τῆς λέξεως *μνῆμα* τοῦ Παυσανίου, λεγομένης διά τε τὸ ἐν Τριτείᾳ καὶ τὸ ἐν Σικυῶνι ἔργον· ὑποστηρίζει δὲ τοῦτο καὶ ἡ λέξις *monumentum* καὶ *sepulchrum* τοῦ Πλινίου διὰ τὰ μνημονευθέντα ὅμοια ἔργα, περιγραφαὶ ὁμοίων τάφων

Εἰκὼν 4. Τὸ ἐν Κεραμεικῷ μνημεῖον τοῦ Ἀγάθωνος, φέρον ἐντὸς τὴν ἐκ Παγασῶν στήλην τῆς Ἀφροδεισίας (πίν. 4, 2) καὶ δεικνῦον τὴν ὄψιν τῶν ἐντελῶν, ὁμοίων μνημείων ἐν Σικυῶνι καὶ Παγασαῖς.

ἐν ἐπιγράμμασιν [4], ἔτι δὲ καὶ τὰ ἐν τοῖς νόμοις τοῦ Σόλωνος ἀναφερόμενα *μνημεῖα* ἐν ἀντιθέσει πρὸς

[1] II 7, 3 «προελθοῦσι δὲ καὶ ἐπιστρέψασιν ὡς ἐπὶ τὴν πόλιν Ξενοδίκης ***μνῆμά*** ἐστιν ἀποθανούσης ***ἐν ὠδῖσι***· πεποίηται δὲ οὐ κατὰ τὸν ἐπιχώριον τρόπον, ἀλλ' ὡς ἂν τῇ ***γραφῇ*** μάλιστα ἁρμόζοι· ***γραφὴ δὲ εἴπερ ἄλλη τις καὶ αὕτη ἐστὶ θέας ἀξία***».

[2] Εἶναι ὁ κατωτέρω σελ. 30-31 σημ. 6. 1 ὄροφος τῶν Σειρήνων.

[1] *Conze*, Att. Grab. πίν. 46. 74 (ἀρ. 306). 75 (ἀρ. 309). Πρβλ. Revue d. ét. gr. XIX 1906, 161/2 (de Ridder) μαρμαρίνην λήκυθον, ἔνθα ἐν εἴδει ναΐσκου, ὅπερ σπάνιον, ὑπάρχει παράστασις τοκετοῦ.

[2] *Ἀνθολ. Ἑλλην.* VII 163. 164. 165. 166. 167. 168. 375. 387. 462. 463. 464. 465. 583. 729. 730· πρβλ. 462.

[3] *Kaibel*, Epigr. 77. 218. 238. 505 (θεσσαλικὸν ἐκ Τρίκκης) 675 (ὁμοιότατον τῷ ἐν Ἀνθολ. VII 465)· πρβλ. 94. 145. 205. 514. 540.

[4] *Ἀνθολ. Ἑλλην.*, VII 701. 705 κλ.

τὰς ἁπλᾶς *στήλας*[1]. Πῶς δὲ νομίζομεν ὅτι περίπου θὰ ἔκειτο ἡ στήλη ἐν τῷ μνημείῳ, δεικνύει ἡ εἰκ. 4, ἔνθα παρίσταται ἡ ἐν πίν. 4, 2 στήλη τῆς Ἀφροδεισίας ἐκ Παγασῶν, τεθειμένη ἐν τῷ μνημείῳ τοῦ Ἀγάθωνος τοῦ Κεραμεικοῦ Ἀθηνῶν.

Ἀλλ' ἡ δυσχέρεια ἐνταῦθα εἶναι ὅτι ὁ Παυσανίας λέγει διὰ τὸ μνῆμα τῆς Ξενοδίκης ὅτι «*πεποίηται **οὐ** κατὰ τὸν ἐπιχώριον τρόπον*». Τίς ἦτο ὁ *ἐπιχώριος*, ἤτοι συνήθης τρόπος τοῦ κοσμεῖν τοὺς τάφους ἐν Σικυῶνι, λέγει ὀλίγον ἀνωτέρω ὁ περιηγητής, περιγράφουσι δὲ καὶ νομίσματα τῶν Σικυωνίων.

Καὶ ὁ μὲν Παυσανίας[2] λέγει ὅτι οἱ Σικυώνιοι «*τὸ μὲν σῶμα γῇ κρύπτουσι, λίθου δ' ἐποικοδομήσαντες κρηπῖδα κίονας ἐφιστᾶσι καὶ ἐπ' αὐτοῖς ἐπίθημα ποιοῦσι κατὰ τοὺς ἀετοὺς μάλιστα τοὺς ἐν τοῖς ναοῖς*».

Τὰ δὲ προσαρμοσθέντα πρὸς τὸ χωρίον τοῦτο νομίσματα[3] (Εἰκ. 5), ἀποδίδουσιν οἰκοδόμημα ἐπὶ κρηπῖδος ὑψηλῆς, στρογγύλης ἢ τετραγώνου, συνιστάμενον ἐκ δύο ἢ τεσσάρων κιόνων ὑποβασταζόντων ἀέτωμα, φέρον δ' ἐντὸς εἶδος στήλης μᾶλλον ἢ παλλαδίου.

Ἂν τὸ νόμισμα ἀποδίδῃ ἱερόν τι τῆς Σικυῶνος, ὡς ἄλλα πολλὰ ὅμοια[4], ἢ ἐπιτάφιον μνημεῖον, δὲν βεβαιοῦται μέν, ἀλλ' ἕνεκα τοῦ ἐντὸς φυλασσομένου ἀντικειμένου, ὅπερ δὲν ἔχει τὸ σχῆμα παλλαδίου ἢ εἰδώλου, ἀλλὰ στήλης μικρᾶς, φαίνεται πιθανὸν

[1] *Κικέρ.* de leg. II 26. Δὲν συμφωνοῦμεν τῷ *Löschcke*, Ath. Mitt. IV 1879, 299 ὅτι ὑπὸ τὴν λέξιν monumenta νοοῦνται *μόνον* ἀνδριάντες ἐπιτάφιοι. Μνημεῖον φαίνεται νοούμενον ἐν *Ἀνθολ.* *Ἑλλ.* VII 554. Τὸ παρὰ *Kaibel*, Epigr. 313 στίχ. 14 «καὶ *τύνβον γράψαν* μνημοσύνης ἕνεκεν» (πρβλ. *Ἀνθ.* *Ἑλλ.* VII 279) δὲν βεβαιοῦται, ἂν συνεκδοχικῶς νοεῖται μνημεῖον, φέρον ἐντὸς γραπτὴν στήλην. Φανερῶς ὅμως λέγεται μνημεῖον, φέρον ἐντὸς γραπτὴν στήλην, παρὰ *Kaibel*, ἔ. ἀ. 1089 στίχ. 8 κέ.:

> καὶ τὸ μὲν (ἐνν. *μνημεῖον*) οἴχεται ἄωτον ὑπὸ πλημμῆσιν Ἀναύρου
> πετροφυᾶ *γραπτὴν* συραμένοιο *λίθον* κτλ.

Ἀμφιβάλλομεν, ἂν παρίσταται μνημεῖον τοιοῦτον ἐπὶ τῶν ληκύθων *Collignon*, Monum. Piot XII 1905, 36-39 καὶ *Zahn*, Archäol. Anz. VIII 1893, 189.

[2] II 7, 2. «*κρηπῖδα*» ἐπιταφίου οἰκοδομήματος ὁμοίαν ἀναφέρει τὸ ἐπίγραμμα *Ἀνθ.* *Ἑλλ.* VII 657 καὶ τὸ παρὰ *Kaibel* ἔ. ἀ. 443 ἐπὶ λίθου ἐπίγραμμα.

[3] Ὑπὸ *Imhoof-Blumer-Gardner*, Numismatic Comment. on Pausanias ἐν Journal of Hell. Studies VI 1885 σελ. 77 πίν. 53, 1. 2. Ἐντεῦθεν ἐλάβομεν τὸ παρατιθέμενον σχῆμα· παρὰ *Frazer,* Pausan. III σελ. 46 εἰκ.16 τοῦτο ἀπεικονίζεται ἀνεπαρκῶς.

[4] *Imhoof-Blumer-Gardner,* ἔ. ἀ. πίν. 54, 42· πίν. 55, 4.

τὸ δεύτερον. Ἐξ ἄλλου πάντες ἀποδέχονται τὴν γνώμην[1] ὅτι μνημεῖον ἐπιτάφιον παρίσταται ἐπὶ τοῦ νομίσματος, οἷον περιγράφει ὁ Παυσανίας.

Δὲν βεβαιοῦται ὅμως καὶ οὕτως, ἂν τὸ μνημεῖον παρίσταται πάντοθεν ἀνοικτόν, ἢ ἐκ τῶν τριῶν πλευρῶν κεκλεισμένον· ἀλλ' ἡ διαφορὰ τῶν πρώτων ἀπὸ τῶν δευτέρων δὲν εἶναι οὐσιώδης, διότι ἀμφοτέρων τῶν εἰδῶν ἠδύναντο νὰ ὑπάρχωσιν ἐν Σικυῶνι μνημεῖα ἐπιτάφια. Ὁσάκις ἡ ἐντὸς στήλη ἦτο γραπτή, ὡς ἡ τῆς Ξενοδίκης, τὸ μνημεῖον ἔπρεπε νὰ ἦτο κλειστὸν ἐκ τῶν τριῶν πλευρῶν πρὸς μακροτέραν διατήρησιν τῆς γραφῆς. Ἂν ὑπῆρχεν ἐν τῷ μνημείῳ ἀνδριὰς τοῦ θανόντος, εὐλογώτερον ἦτο νὰ ποιῆται τὸ πρῶτον ἀνοικτόν.

Εἰκὼν 5. Χαλκοῦν νόμισμα Σικυωνίων $^2/_1$ τοῦ φυσικοῦ μετὰ παραστάσεως ἐπιταφίου μνημείου, φέροντος ἐντὸς στήλην ἢ ἄγαλμα θανόντων.

Πάντως τὸ συμπέρασμα εἶναι ὅτι τὰ νομίσματα δεικνύουσι σαφῶς τὴν ὕπαρξιν στήλης ἐπιτυμβίου ἢ ἐπιταφίου ἀνδριάντος ἐντὸς τοῦ μνημείου, ἐν ᾧ ὁ Παυσανίας ἐν τῇ περιγραφῇ αὐτῶν δὲν ἀναφέρει τοιοῦτόν τι.

Τὸ μνημεῖον ἄρα τῆς Ξενοδίκης διαφέρει τῶν ἄλλων, ἅτινα ἐποιήθησαν ***κατὰ τὸν ἐπιχώριον τρόπον***, μόνον κατὰ τὴν ἐντὸς στήλην: ὁ Παυσανίας δῆλα δὴ εἶδε πολλὰ μνημεῖα ἐκεῖ μὴ ἔχοντα ἐντὸς γραπτὰς στήλας, μηδὲ ἄλλο τι, ***κενὰ*** ἄρα[2], ἐν ᾧ ἐν τῷ τῆς Ξενοδίκης εἶδε καὶ στήλην γραπτήν.

Ὡς ἀγνοῶν λοιπὸν τὸν λόγον τῆς διαφορᾶς ταύτης, ἢ ὡς μὴ ζητήσας, ἢ μὴ εὑρὼν αὐτόν, ἐδημιούργησεν εὐλόγως δύο τάξεις μνημείων, ***κατ'***

[1] *Frazer,* ἔ. ἀ. *Hitzig-Blümner*, Paus. I 2 σελ. 520.

[2] Τοιαῦτα σημαντικὰ μνημεῖα, φέροντα διὰ τὸ ἔκτακτον τῆς ὑποθέσεως καὶ μακρὰ ἐπιγράμματα παρὰ τὴν συνήθειαν ἐν Σικυῶνι, θὰ ἦσαν τὸ τοῦ *Λύκου,* τῶν ἐν *πολέμῳ πεσόντων Σικυωνίων* κττ. *Παυσαν.* II 7, 2-3.

ἐπιχώριον καὶ *οὐ κατ' ἐπιχώριον τρόπον* πεποιημένων.

Εἶναι ὅμως ἀπαραίτητον νὰ δεχθῶμεν ὅτι *οὐδέποτε* τὰ ἄλλα μνημεῖα τῆς Σικυῶνος ἔφερον ἐντὸς γραπτὰς στήλας ἤ τι ἄλλο; πᾶν τοὐναντίον:

Διότι κατὰ μὲν τοὺς χρόνους τοῦ Παυσανίου μόνον τὸ τῆς Ξενοδίκης *διετήρει* ἐντὸς τὴν στήλην· ἀλλὰ δύο καὶ πλέον αἰῶνας πρὸ τοῦ περιηγητοῦ, καὶ δὴ τῷ 56 π.Χ., ἡ Σικυὼν ἐσυλήθη τῶν ζωγραφιῶν αὐτῆς [1].

Τί δ' ἔλαβον κατὰ τὴν σύλησιν οἱ Ῥωμαῖοι; τὰς τοιχογραφίας τῶν οἰκοδομημάτων βεβαίως οὐχί, διότι δὲν ἦτο δυνατὸν αὗται ν' ἀφαιρεθῶσι.

Θὰ ἔλαβον πίνακας ξυλίνους, καὶ δὴ τὰς μικρὰς ἐκείνας καὶ κομψὰς στήλας, οἷα τῆς Ξενοδίκης καὶ τῶν Παγασῶν, αἵτινες τόσον ὡραίας εἰκόνας καὶ τόσον ἔνδοξα ὀνόματα τῆς περιφήμου Σικυωνίας Σχολῆς ἔφερον, αἵτινες τόσον πολύτιμον, ὅσον καὶ εὐμετακόμιστον καὶ δυσχερῶς φθειρόμενον ὑλικὸν διὰ τοὺς πρακτικοὺς Ῥωμαίους ἀπετέλουν.

Αἱ γραφαὶ αὗται, τοὐλάχιστον αἱ ἄρισται, θὰ ἔφερον βεβαίως ὑπογεγραμμένα τὰ ὀνόματα τῶν γραψάντων αὐτὰς καλλιτεχνῶν, ὡς αἱ ἀνωτέρω 3. 4. 5. Ἴσως καὶ ἡ τῆς Ξενοδίκης ἔφερεν ὄνομα τεχνίτου, ἐξαλειφθὲν μέχρι Παυσανίου. Ἀλλ' ἡ γραφὴ αὕτη διέφυγε τὴν σύλησιν μετ' ἄλλων εὐτελεστέρων ἁπλῶν [2], διότι ἢ δὲν ἐπλήρου τὸ θέμα τοκετοῦ τὴν καλλαισθησίαν τῶν Ῥωμαίων, ἢ δι' ἄλλον τινὰ λόγον.

Αἱ συληθεῖσαι αὗται γραφαὶ δὲν ἔφερον ἐπιγεγραμμένα ἐπὶ τῆς στήλης τὰ ὀνόματα τῶν παρισταμένων προσώπων· διότι κατὰ Παυσανίαν ταῦτα ἐχαράσσοντο ἢ ἐγράφοντο διὰ βαφῆς ἐπὶ τοῦ ἐπιστυλίου τοῦ ἐν εἴδει μεγάλου ναΐσκου, ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἐν τῷ Κεραμεικῷ διασωθέντων μνημείων παρατηρεῖ τις (Εἰκὼν 3), κτιρίου, οὐχὶ ἐπὶ τῆς στήλης [3].

[1] *Πλιν.* 35, 127· σημείωσαι ὅτι τοῦτο ἀναφέρει ὁ Πλίνιος εὐθὺς μετὰ τὰ περὶ *Παυσίου* λεχθέντα (βλ. κατωτέρω) tabulas inde e publico *omnis* propter aes alienum civitatis addictas Scauri aedilitas *Romam transtulit*.

[2] Βλ. κατωτέρω ἀριθ. 9.

[3] *Παυσαν.* II 7, 3 «ἐπίγραμμα δὲ ἄλλο μὲν ἐπιγράφουσιν οὐδέν, τὸ δὲ ὄνομα ἐφ' αὑτοῦ καὶ οὐ πατρόθεν ὑπειπόντες, κελεύουσι τὸν νεκρὸν χαίρειν». Τοῦτο βεβαιοῦσι καί τινες πτωχαὶ καὶ τεθραυσμέναι στῆλαι ἐκ Σικυῶνος παρὰ *M. L. Earle,* Classical Review VI 1892, 134/5.

ΠΑΥΣΙΑΣ

Οὕτω λοιπὸν αἱ στῆλαι αὗται μετακομισθεῖσαι εἰς Ῥώμην [1], ἀνώνυμοι τοῦ τίνα φέρουσι γεγραμμένον, παρέσχον ἄφθιτον δόξαν οὐ μόνον εἰς τοὺς ζωγράφους, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς μακαρίους νεκροὺς τῆς Σικυῶνος, ὧν ἤρχισε νὰ ἀναζητῆται καὶ νὰ καταγράφηται τὸ ὄνομα, ἰδίως νὰ ἐρευνᾶται ἡ καταγωγή, ὁ βίος, σημεῖόν τι κατορθώματος ἀξίου ἀναγραφῆς κττ..

Ἐντεῦθεν ἐπήγασαν οἱ ἄλλως ἄσημοι Τελέσται (ἀριθ. 5),

7 — Ἐντεῦθεν οἱ ἀνώνυμοι *pueri* τοῦ ***Παυσίου***, ἐντεῦθεν αἱ *parvae tabellae* αὐτοῦ [2], αἵτινες, ἂν θεωρηθῶσι κατὰ μέγα μέρος ὡς ἐπιτύμβιοι στῆλαι, οἷαι τῶν Παγασῶν, καὶ ἄριστα κατανοοῦνται, καὶ πολλὰ σημεῖα καὶ ἀνέκδοτα τῆς τέχνης καὶ τῶν ἔργων τοῦ περιφήμου τούτου Σικυωνίου ἐγκαύστου ἑρμηνεύουσιν.

Ἀναφέρεται δῆλα δὴ ὅτι ὁ Παυσίας ἔγραφε μικροὺς πίνακας καὶ μάλιστα παῖδας, ὅτι τοσοῦτον ταχέως ἐξετέλει τὰς τοιαύτας γραφάς, ὥστε μία, παριστῶσα ἐπίσης παῖδα καὶ ἐντὸς μιᾶς ἡμέρας γραφεῖσα, ὠνομάσθη ἡμερήσιος [3].

Τῆς τοιαύτης ταχύτητος εἴδομεν ἤδη παράδειγμα παρὰ *Νικομάχῳ* (ἀριθ. 5), ἀπαντῶμεν δ'

[1] Ὅτι πάντως ἐκομίσθησαν εἰς Ῥώμην *ἐπιτύμβιοι γραφαί,* δεικνύουσι πλὴν ἄλλων μιμήσεις ἐξ αὐτῶν εἰς τοιχογραφίας τῆς Casa Tiberina, ἀναγνωρισθεῖσαι λίαν ἐπιτυχῶς ὑπὸ *Winter,* Arch. Anz. XII 1897, 135 καὶ ἀπεικονιζόμεναι ἐν Monumenti dell' Instituto XII πίν. 18-32 (ἰδίως 22, 5. 26, 1-6. 27, 1. 3. 4. 6· πίν. 30. 32)· καὶ ἐπὶ τοιχογραφιῶν τῆς Πομπηΐας ἀνεγνώρισεν ὁμοίας μιμήσεις ὁ *Winter,* Jahreshefte V 1902, 96-105· βλ. ἀνωτέρω σελ. 8 σημ. 7· ἀλλὰ δὲν ἀποκλείονται, νομίζομεν, ἐντεῦθεν οὔτε τὰ ἀνάγλυφα οὔτε τὰ πλαστικὰ μνημεῖα, ὡς χρησιμεύσαντα δῆλον ὅτι ὡς πρότυπα τοῖς τοιχογράφοις ἐκείνοις.

[2] *Πλιν.* 35, 124· parvas pingevat (ἐνν. Pausias) tabellas maximeque pueros. Ὁ *Six,* Jahrbuch XX 1905,160 κἑ. ἑρμηνεύει αὐτὰς πάσας ὡς ἐπεξήγησιν τῶν ἐπὶ τῶν lacunaria γραφῶν, ὅπερ φαίνεταί μοι ἀστήρικτον. Ἐξ ἄλλου δέον νὰ διακρίνωμεν τὰς parvas ταύτας tabellas τοῦ Παυσίου ἀπὸ τῶν *parva* (ἤτοι *μικρά, ταπεινά, χαμαίζηλα*) τοῦ *Καλλικλέους, Καλάτου, Ἀντιφίλου, Πειραϊκοῦ* (*Πλιν.* 35, 112. 114), ὅπερ δὲν πράττει ὁ *Helbig,* ἔ. ἀ. 131. Μᾶλλον τὰ τελευταῖα ταῦτα μικροτεχνήματα, ἢ αἱ εἰκόνες τοῦ Παυσίου, εὑρίσκουσιν ἠχὼ ἐν ταῖς τοιχογραφίαις τῶν μεταγενεστέρων χρόνων· διὸ ὁ *Girard,* ἔ. ἀ. 223 κἑ. εὑρίσκεται ὡς πρὸς τοῦτο ἐν πεπλανημένῃ ὁδῷ.

[3] *Πλιν.* 35, 124 quamobrem daturus et celeritatis famam absolvit *uno die* tabellam quae vocata est *hemeresios* puero picto.

ἀναφερόμενον καὶ εἰς ἔργα ἄλλων κατά τι μεταγενεστέρων ζωγράφων, οἵτινες φαίνεται ὅτι διεκρίθησαν ἐν τῇ *Ἐγκαυστικῇ* [1].

Δέον λοιπὸν νὰ ἀποδώσωμεν νῦν τὴν ταχύτητα ταύτην εἰς τὴν ἐμπειρίαν τοῦ Παυσίου, εἰς τὴν τελειότητα τοῦ ἐργαστηρίου αὐτοῦ, ἥτις μεγάλως συνετέλει, ἵνα προτιμᾶται τοῦτο ὑπὸ τῶν ἀγοραστῶν.

Διότι, ὡς εἶναι φυσικὸν ἐν παντὶ πράγματι ὁμοίῳ, ὁ ἐπιθυμῶν νὰ προμηθευθῇ στήλην μετὰ γραπτῆς παραστάσεως, μετέβαινεν εἰς τὰ ἐργαστήρια τῶν ζωγράφων, καί, ἂν δὲν εὕρισκεν ἑτοίμην τῆς ἀρεσκείας αὐτοῦ, παρήγγελλε πρὸς ἐκτέλεσιν.

Ἐννοεῖται δὲ ὅτι καὶ οἱ ἐντόπιοι καὶ οἱ ξένοι, οἱ πρὸς τοιοῦτον σκοπὸν μεταβαίνοντες εἰς Σικυῶνα ἢ ἀλλαχοῦ, εὐχαρίστως θὰ ἔβλεπον τὴν παραγγελίαν αὐτῶν τάχιστα καὶ κάλλιστα ἐκτελουμένην.

Ἀλλ' ἀκριβῶς τὸ *ἐργοστάσιον* τοῦ Παυσίου, παραμένοντος διαρκῶς ἐν Σικυῶνι (Sicyone et hic vitam egit), ὑπερεῖχε τῶν ἄλλων καὶ διὰ τὴν ταχύτητα τῆς ἐκτελέσεως τῶν παραγγελιῶν, καὶ διὰ τὴν καλὴν ποιότητα τῆς ἐργασίας.

Ἐξ ἄλλου δι' ἠσκημένον καλλιτέχνην δὲν ἀπαιτοῦσι μακρὸν χρόνον αἱ τοιαῦται εἰκόνες, οὐδὲ πρέπει νὰ πιστεύσωμεν, ὡς ὁ Winter καὶ Six, εἰς τὰ ὑπὸ τῶν ἀντιζήλων τοῦ Παυσίου λεγόμενα περὶ τῆς τέχνης ταύτης [2]. Διότι tarda εἶναι ἡ ratio αὕτη διὰ τοὺς καλλιτέχνας, οἵτινες δὲν εἶχον τὴν εὐχέρειαν νὰ εὑρίσκωσι καὶ λαμβάνωσι ταχέως ἐκ τῶν πολυπληθῶν κιστῶν τὰς ἀπαιτουμένας βαφάς, ἐν ᾧ ὁ Παυσίας κατὰ Varro εἶχεν αὐτήν [3].

Ἔπειτα αἱ ἐπιτύμβιοι γραφαὶ εἶναι καὶ πράγματι μικραὶ (0.50×0.40 τὸ πολύ), ὡς ἐκ τῶν Παγασιτικῶν διδασκόμεθα, καὶ ἀπαιτοῦσι πρωτίστως ἔμπειρον *ἐγκαύστην*, ἐπειδὴ μέγα πρόσωπον τελεῖ ἐν αὐταῖς ἡ Ἐγκαυστική, ὡς νῦν μανθάνομεν ἐκ τῶν ἄνω μνημείων.

Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ καθαρῶς *τεχνικῆς* ἀπόψεως βεβαιοῦται ἡ γνώμη αὕτη: ὁ ζωγράφος Berger, ἀγνοῶν βεβαίως τὰς λεπτομερείας ταύτας τῆς ἀρχαίας παραδόσεως, ὡς καὶ τὴν σημασίαν αὐτῶν, λέγει ὅτι ἔγραψεν ἐπὶ μαρμάρου κεφαλὴν καὶ πολύπλοκον κόσμημα *μετὰ μεγάλης εὐχερείας* [1].

Ἔπειτα ὁ Παυσίας ἐγίνωσκε καλῶς τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν· διότι ἀναλαβὼν τὴν διόρθωσιν καὶ συμπλήρωσιν τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ Πολυγνώτου ἐν Θεσπιαῖς, ἀπέτυχεν, ἀκριβῶς διότι δὲν ἠδύνατο ἐκεῖ νὰ ἐφαρμόσῃ τὴν ἑαυτοῦ *εἰδικότητα* [2].

Πρὸς τούτοις μέγιστον παράδειγμα τοῦ ὅτι ὁ Παυσίας εἰργάζετο ἀπ' εὐθείας καὶ λίαν ἐπιτυχῶς ἐπὶ μαρμάρου, εἶναι τὰ *lacunaria* αὐτοῦ, ἐν οἷς μετὰ τοῦ Hauser καὶ Six καταριθμοῦμεν καὶ τὰ τῆς Θόλου ἐν Ἐπιδαύρῳ, ἅτινα πάντα μὲν θὰ ἦσαν βεβαμμένα, ἐδεικνύοντο δ' ὡς περίεργα τὰ φέροντα τὴν εἰκόνα τῆς *Μέθης* καὶ τοῦ *Ἔρωτος* [3].

Τὰ lacunaria ταῦτα φαίνεται ἐκ τοῦ Ἡσυχίου ὅτι ἦσαν δύο εἰδῶν· τὰ μὲν ἐπὶ βεβαθυσμένων φατνωμάτων, ὡς τῆς Θόλου, τοῦ μνημείου τῶν Νηρηΐδων καὶ πάντων τῶν *οἰκοδομημάτων* [4], τὰ δὲ ἁπλῶς γραπτὰ ἄνευ βαθύσματος [5]. Τοῦ δευτέρου εἴδους χρῆσις θὰ ἐγίνετο ἐπὶ *μνημείων ἐπιτυμβίων*, ἅτινα, ὡς ἔχοντα μικροὺς ὀρόφους, δὲν ἦτο ἀνάγκη νὰ βαθύνωνται.

Ἀκριβῶς τοῦ δευτέρου εἴδους εὕρομεν παράδειγμα ἐν Παγασαῖς ἐπὶ μεγάλου ὀρόφου τοῦ μνημείου τῆς γυναικὸς τοῦ *Φιλτυρίωνος* [6]. Ὁ ὄροφος οὗτος γραπτῶς μιμεῖται διὰ συγκεντρικῶν τετραγώ-

[1] Ὁ *Φιλόξενος* μαθητὴς τοῦ Νικομάχου *celeritatem* praeceptoris secutus breviores etiamnum quasdam picturae conpendiarias invenit (*Πλιν*. 35. 110)· ἡ ταχύτης λοιπὸν αὐτοῦ ἔκειτο ἐπὶ νέων τινῶν *τεχνικῶν* μέσων, οὐχὶ ἐν τῇ ἐμπειρίᾳ τῆς χειρός, ὡς τοῦ Παυσίου. Ὁ *Ἀντίφιλος* διακριθεὶς ἐν τῇ Ἐγκαυστικῇ (πρβλ. *Πλιν*. 35. 114. 138) εἶχε τὴν virtutem τῆς *facilitatis* (*Κοϊντιλ*., de inst. orat. XII 10, 6). Τὸ περὶ τῆς Κυζικηνῆς *Ἰαίας* λεγόμενον ὅτι nec ullius *velocior* in pictura manus fuit (*Πλιν*. 35, 148), ἀποδοτέον μᾶλλον εἰς τὴν ἐπὶ ἐλεφαντοστοῦ ζωγραφικήν.

[2] *Πλιν*. 35, 124 hoc (τὸ pingere parvas tabellas) aemuli interpretabantur facere eum, quoniam *tarda* picturae ratio esset illa. *Winter*, Arch. Anz. XII 1897, 132 κέ. *Six*, Jahrbuch ἔ. ἀ. 162.

[3] De re rust. III 17, 4· Pausias et ceteri pictores *eiusdem generis* loculatas magnas habent arculas, ubi discolores sunt cerae.

[1] Maltechnik 1903, 241.

[2] *Πλιν*. 35, 123 pinxit et ipse penicillo parietes Thespis, cum reficerentur quondam a Polygnoto picti, multumque conparatione *superatus* existimabatur, quoniam non *suo genere* certasset.

[3] *Πλιν*. 35, 124. *Παυσαν*. II 27, 3. *Hauser* παρὰ *Six*, Jahrbuch ἔ. ἀ. 161/2. 157 σχῆμα 3. Ἴσως εἰς τοιαῦτα ἀναφέρεται θραῦσμα ἐπιγραφῆς παρὰ *Cavvadias*, Fouilles d'Épidaure I Nº 241 στίχ. 97 (πρβλ. 76).

[4] *Ἡσύχ*. λ. «*ἐγκουράδες* ... οἱ ἐν ταῖς ὀροφαῖς γραφικοὶ [προσώπων] πίνακες· ἔστι γὰρ κουρὰς ἡ ὀροφὴ καὶ ὁ γραπτὸς πίναξ κτλ.».

[5] *Ἡσύχ*. λ. «*κουράς*· ἡ ἐν τοῖς ὀροφώμασι γραφή· ὀροφικὸς πίναξ κτλ.».

[6] Βλ. ἀνωτέρω σελ. 20. 23 καὶ σημ. 2.

νων τέσσαρα φατνώματα, ἐφ᾽ ὧν ἑκάστου εἶναι ἐπιτυχῶς γεγραμμένη *Σειρὴν* τετράκις ἐπαναλαμβανομένη [1].

Τὸ ὅτι δ᾽ ὁ Παυσίας ἔγραφεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον *παῖδας*, δέον νὰ ἑρμηνευθῇ τὸ μὲν ἐκ τῶν εἰκόνων τῶν φατνωμάτων, ὡς ἤκασεν ὁ Six, τὸ δ᾽ ἐκ τῆς εἰδικότητος αὐτοῦ περὶ τὸ γράφειν ἐπὶ στηλῶν ἐπιτυμβίων, ὡς ἐπὶ ὁμοίων διεκρίνετο ὁ Νικίας, γράφων *γυναῖκας* (βλ. ἀριθ. 4α).

Ἐπὶ τῶν ἐκ Παγασῶν εὑρημάτων ἀπαντῶσιν οὐκ ὀλίγαι γραφαί, παριστῶσαι παῖδας, ὡς καὶ ἐπὶ ἀναγλύφων ἐπιτυμβίων. Πιθανῶς δ᾽ ἐκ τῶν εἰς Ῥώμην μετακομισθέντων ὁμοίων ἔργων θὰ ὑπῆρχον πολλαὶ στῆλαι μετὰ παραστάσεων παίδων, ὑπογεγραμμέναι ὑπὸ τοῦ Παυσίου.

ΦΙΛΟΧΑΡΗΣ

8 — Τοῦ ζωγράφου τούτου ἀναφέρεται ἐξαίρετος γραφή, ἀσφαλῶς ἐπὶ *μαρμάρου* γεγραμμένη, διότι ***ἐνετύπωσε***, δὲν ***ἔθηκεν*** ἁπλῶς αὐτὴν ὁ Αὔγουστος ἐπὶ τοῦ τοίχου τοῦ βουλευτηρίου ἐν Ῥώμῃ τῷ 29 π. Χ. [2]. Διετηρεῖτο δ᾽ ἐπὶ αἰῶνας ἀνεξίτηλος, ὡς ἄλλαι γραφαὶ ἐπὶ μαρμάρου, ἃς εἴδομεν ἀνωτέρω [3].

Αὕτη παρίστα δύο ἀγνώστους καὶ κοινοὺς ἀνθρώπους, ὧν τὰ ὀνόματα κατὰ τὴν παρατηρουμένην καὶ ἐπὶ ἀναγλύφων ἐπιτυμβίων καὶ ἐπὶ τῶν γραφῶν τῶν Παγασῶν συνήθειαν, ἦσαν ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν ἑκατέρου κεχαραγμένα. Ὁ εἷς ἦτο γέρων ***Γλαυκίων*** ὀνόματι, ὁ δ᾽ ἕτερος ***Ἀρίστιππος*** νεανίας υἱὸς αὐτοῦ λίαν ὅμοιος τὴν φυσιογνωμίαν, παρ᾽ ὅλην τὴν τηρουμένην ἐπίσης διαφορὰν τῆς ἡλικίας [4].

Ἡ ὑπογραφὴ τοῦ ζωγράφου Φιλοχάρους κατέστησεν αὐτοὺς ἐνδόξους καὶ ὀνομαστούς, ἐν ᾧ οἱ νεκροὶ τῆς Σικυῶνος ἐπὶ γραφῶν τοῦ Παυσίου καὶ ἄλλων ἔμειναν κατὰ τὸ πλεῖστον ἀνώνυμοι, διότι ἡ ἐπιγραφὴ αὐτῶν δὲν ἐγράφετο ἐπὶ τῆς στήλης [1].

Ὅτι ἡ γραφὴ τοῦ Φιλοχάρους ἦτο ἐπιτύμβιος, φαίνεται πιθανώτατον· ὁ ὑπὲρ τοὺς παρισταμένους ἱπτάμενος ἀετὸς δύναται νὰ ἑρμηνευθῇ ὡς κόσμημα τῆς κορωνίδος τῆς στήλης· τοιαῦτα κοσμήματα εὕρομεν ἐν Παγασαῖς, παριστῶντα γρῦπας, στεφάνους, κλάδους, ἀγγεῖα [2]. Ἀπιθανώτερον δύναται νὰ ἀναφέρηται εἰς τὸ εἶδος τοῦ θανάτου τοῦ Γλαυκίωνος καὶ Ἀριστίππου, ἢ τοῦ δευτέρου μόνον, δηχθέντος ὑπὸ ὄφεως [3].

ΑΠΛΑΙ ΓΡΑΠΤΑΙ ΣΤΗΛΑΙ

Τὰ ἀνωτέρω εἶναι πάντα, πλὴν ἴσως τοῦ τελευταίου, παραδείγματα γραπτῶν στηλῶν, φυλασσομένων ἐντὸς μνημείων πολυτελεστέρων, ὁποῖα οἱ πενέστεροι δὲν ἠδύναντο νὰ κατασκευάζωσιν.

Οὕτω πᾶσαι αἱ ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν Ἰμβραημίᾳ εὑρεθεῖσαι γραπταὶ στῆλαι, ἔτι δ᾽ αἱ πλεῖσται τῶν Παγασιτικῶν, εἶναι ἁπλαῖ ἐπὶ βάθρου ἡρμοσμέναι μετὰ κρηπῖδος ἢ ἄνευ αὐτῆς.

Τοιούτων ἁπλῶν στηλῶν ἔχομεν ἆρά γε παραδείγματα ἐν τῇ ἀρχαίᾳ παραδόσει; φαίνεται ὅτι ἔχομέν τινα.

9 — Ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ἀπὸ Αἰγῶν εἰς Γάιον τῆς Ἀχαΐας εἶδεν ὁ Παυσανίας [4] τοιοῦτον *σῆμα*· τὸ ὄνομα τοῦ γράψαντος τὴν στήλην τεχνίτου ἢ δὲν ὑπῆρχεν ὅλως, ἢ εἶχεν ἐξαλειφθῇ, ὡς τὸ τοῦ θα-

[1] Σειρῆνας ἔφερον τὰ μνημεῖα, δι᾽ ἃ τὰ ἐπιγράμματα τῆς ***Ἀνθολ. Ἑλλην.*** VII 491. 710· αὗται θὰ ἦσαν πιθανῶς, οἷαι πολλάκις ἐμφανίζονται ἐπὶ ἀναγλύφων ἐπιτυμβίων. Γραπτὰ φατνώματα βλ. παρὰ *Conze*, Grab. ἀρ. 1443 καὶ δὴ ἐπὶ ὀρόφου στέγης οἰκίας ἐκ Σταδιῶν κεχρισμένης, ἔνθα παρίστανται πτηνὰ κττ. ***Helbig***, ἔ.ἀ. 133/4. Γραπτὰ κοσμήματα φέρουσιν ἔσω καὶ οἱ ὄροφοι τῶν ἐν Κεραμεικῷ μνημείων (Εἰκ. 3).

[2] *Πλιν.* 35, 27 super omnis divus Augustus ... *posuit* ... *posuit et* . . . idem in curia quoque quam in comitio consecrabat duas tabulas *impressit* parieti. Ὁ *Winter* Arch. Anz. XII 1897, 134 ἡρμήνευσε τὴν σημασίαν τοῦ ***ἐνετύπωσεν*** ἥτις εἶναι ὀρθή, παρὰ τὰς ἀντιρρήσεις τοῦ ***Robert***, 21es Hallisches Winck.-Progr. σελ. 8-9.

[3] Βλ. ἀριθ. 4. 6· πρβλ. ἀριθ. 9.

[4] ***Πλιν.*** 35, 28 alterius tabulae admiratio est puberem filium seni patrem similem esse aetatis salva differentia supervolante aquila draconem complexa *Philochares* hoc suum opus esse testatus est· inmensam vel unam si tantum hanc tabulam aliquis aestimet potentiam artis, cum propter Philocharen *ignobilissimos* alioqui Glaucionem filiumque eius Aristippum senatus populi Romani tot saeculis spectet.

[1] ***Πανσαν.*** II 7, 3 Βλ. ἀνωτέρω σελ. 27 σημ. 3.

[2] Ἀετὸν ἐπὶ στήλης ἢ τάφου φαντάζονται ἢ εἶδον οἱ ποιηταὶ τῶν ἐπιγραμμάτων ***Ἑλλην. Ἀνθολ.*** VII 62. 161. Ἐπὶ νομισμάτων εἶναι συχνόταται αἱ τοιαῦται παραστάσεις.

[3] Ὑπὸ δήγματος ἐχίδνης ἀπέθανεν ὁ Ἀλκιμένης κυνηγός, εἰς ὃν τὸ ἐπίγραμμα ***Ἀνθολ. Ἑλλ.*** VII 172, καὶ ἕτερός τις ναυαγὸς ἅμα 290· ὁ δὲ Πανοπεὺς δηχθεὶς ὑπὸ σκορπίου 578.

[4] VII 25, 13 «οὐ πολὺ δὲ ἀπωτέρω Κράθιδος ***σῆμά*** (ὁ ***F. Spiro*** οὕτως· οἱ ***Hitzig Blümner*** ἀπιθάνως ***μνῆμά***) τε ἐν δεξιᾷ τῆς ὁδοῦ καὶ ἄνδρα εὑρήσεις ἐπὶ τῷ μνήματι ἵππῳ παρεστῶτα, ***ἀμυδρὰν γραφήν***».

νόντος. Καὶ αἱ βαφαὶ δὲν διετηροῦντο ζωηραί, ὡς συνέβη καὶ ἐπὶ πολλῶν Παγασιτικῶν, καὶ ἔτι πλέον ἐπὶ πασῶν τῶν ἀλλαχόθεν γνωστῶν στηλῶν.

Παρίστατο δὲ ἀνήρ, ὁ θανών, μετὰ τοῦ ἵππου αὐτοῦ εἰς σχῆμα, ὅπερ ἐν γένει καὶ ἐπὶ ἄλλων γραφῶν συναντῶμεν (ἀριθ. 11. 11**γ**), καὶ ἐπὶ ἀναγλύφων ἐπιτυμβίων πολλάκις βλέπομεν [1], καὶ ἐξ ἐπιγράμματος εἰς ὁμοίως γραπτήν, ὡς φαίνεται, στήλην ἀναφερομένου, μανθάνομεν [2].

9α — Ὁμοίαν γραπτὴν στήλην, ἁπλῆν μᾶλλον ἢ μνημεῖον, φαίνεται ὅτι ὑπονοεῖ ὁ Παυσανίας [3] ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ ***Ἡλιοδώρου***, ἀγνώστου ἄλλως, ὡς ἦσαν ἄγνωστοι οἱ τοῦ Φιλοχάρους Γλαυκίων καὶ Ἀρίστιππος (βλ. ἀνωτέρω ἀριθ. 8), ἐν τῷ Κεραμεικῷ· διότι λέγει «μετὰ δὲ τοῦ Κηφισοδώρου τὸ μνῆμα ***τέθαπται*** μὲν Ἡλιόδωρος Ἅλις· τούτου ***γραφὴν*** ἰδεῖν ἔστι ***καὶ*** ἐν τῷ ναῷ τῷ μεγάλῳ τῆς Ἀθηνᾶς».

Πρόκειται λοιπὸν περὶ δύο προσωπογραφιῶν τοῦ Ἡλιοδώρου, μιᾶς μὲν ἐπὶ τοῦ τάφου αὐτοῦ, ἑτέρας δ' ἀναθηματικῆς ἐν τῇ Ἀκροπόλει.

ΜΙΚΩΝ

Ἔν τινι οὐχὶ λίαν σαφεῖ διηγήσει παρὰ Παυσανίᾳ [4], ἐκφράζομεν τὴν ὑποψίαν ὅτι πρόκειται περὶ γραπτῆς στήλης.

[1] Ἄξιον πολλῆς προσοχῆς εἶναι τὸ ὅτι ἔργον τι ἐν τῷ Κεραμεικῷ τοῦ *Πραξιτέλους* παρίστα «στρατιώτην ἵππῳ παρεστηκότα»· *Παυσαν.* I 2. 3.

[2] *Ἑλλ. Ἀνθολ.* VII 304 Πεισάνδρου = *Weisshäupl*, Grabgedichte σελ. 95· ἀναφέρεται εἴς τινα Θεσσαλόν· εἴδομεν δὲ τοὺς Θεσσαλοὺς καὶ μακρὰν τῆς ἑαυτῶν πατρίδος διατηροῦντας τὴν συνήθειαν τοῦ διὰ γραφῶν κοσμεῖν τοὺς τάφους· βλ. ἀνωτέρω σελ.13 σημ. 4·

«ἀνδρὶ μὲν Ἱππαίμων ὄνομ' ἦν· ἵππῳ δὲ Πόδαργος·
καὶ κυνὶ Θήραργος· καὶ θεράποντι Βάβης.
Θεσσαλὸς *ἐν Κρήτῃ*, Μάγνης γένος. Αἵμονος υἱός·
ὤλετο δ' ἐν προμάχοις ὀξὺν Ἄρη συνάγων»

Ἐν στίχῳ 3 διώρθωσα τὸ «*ἐκ Κρήτης*» τοῦ κειμένου, ὡς ἀποτελοῦν φανερὰν ἀντίφασιν πρὸς τὸ «Θεσσαλός».

[3] I 37, 1. Διαφόρως ἑρμηνεύεται τὸ χωρίον παρὰ Frazer, κλπ. ἑρμηνευταῖς τοῦ περιηγητοῦ.

[4] VIII 11, 1-3 «εἰ δὲ ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ τοῦ Ποσειδῶνος ἐς ἀριστερὰν ἐκτραπῆναι θελήσειας, σταδίους τε ἥξεις μάλιστά που πέντε καὶ *ἐπὶ τῶν Πελίου θυγατέρων ἀφίξῃ τοὺς τάφους* . . . τοῦτο ἠνάγκασε τὰς γυναῖκας ἐς Ἀρκαδίαν μετοικῆσαι, καὶ ἀποθανούσαις τὰ μνήματα ἐχώσθη σφίσιν αὐτοῦ· ὀνόματα δὲ αὐταῖς ποιητὴς μὲν ἔθετο οὐδείς ὅσα γε ἐπελεξάμεθα ἡμεῖς. *Μίκων δὲ ὁ ζωγράφος* Ἀστερόπειάν τε εἶναι καὶ Ἀντινόην *ἐπὶ ταῖς εἰκόσιν αὐτῶν ἐπέγραψεν*». Μόνον οἱ *Hitzig-Blümner*, Paus. I 1, 521 φαίνονται ὡς ἐπιτύμβιον γραφὴν νοοῦντες τὸ ἔργον. Τοὐναντίον ὁ *Wernicke* ἐν Pauly-Wissowa Real-

10 — Ἔξω τῶν τειχῶν τῆς Μαντινείας ὑπῆρχε τάφος τῶν ***Πελιάδων***. Τὰ κατ' αὐτὰς διηγεῖται καλῶς ὁ περιηγητής, ἀλλ' ἐν τέλει μεταπίπτει εἰς τὸν προσδιορισμὸν τῶν ὀνομάτων αὐτῶν, λέγων ὅτι ***Μίκων ὁ ζωγράφος*** πρῶτος ἢ μόνος, ἐπέγραψεν ἐπὶ τῶν εἰκόνων αὐτῶν τὰ ὀνόματα ***Ἀστερόπεια*** καὶ ***Ἀντινόη***.

Ἐκ πρώτης ὄψεως θὰ ἐνόμιζέ τις ὅτι τοῦτο συνέβη ἐπὶ τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ Μίκωνος ἐν τῷ ***Ἀνακείῳ*** Ἀθηνῶν, ἔνθα παρίστατο ὁ Ἀργοναυτικὸς κύκλος [1].

Ἀλλ' εἰς ὁμοιοτάτην μετάπτωσιν εὑρίσκομεν ὅτι ὁ περιηγητὴς ἀναφέρεται οὐχὶ εἰς ἄλλας γραφάς, ἀλλ' εἰς τὰς ὑπ' αὐτοῦ λεγομένας ἐν τῷ αὐτῷ χωρίῳ [2]. Ἔπειτα ὁ Μίκων οὐχὶ μόνον ἐν τῷ Ἀνακείῳ ἠδύνατο νὰ γράψῃ τὰς Πελιάδας.

Οἱ Μαντινεῖς, ὡς φαίνεται, ἔχοντες τὴν παράδοσιν περὶ τοῦ δεικνυομένου τάφου τῶν Πελιάδων, καὶ θέλοντες νὰ βεβαιώσωσι τοῦτο διὰ μνημείου, θὰ ἀνέθεσαν τῷ Μίκωνι νὰ γράψῃ δαπάναις τῆς πόλεως στήλην, μηνύουσαν τὰ κατ' αὐτάς, ἣν ἐπέθεσαν ἐπὶ τοῦ λεγομένου ἢ ὄντος τάφου αὐτῶν.

Ἀνάλογόν τι συνέβη ἐπὶ τοῦ τάφου τῶν μυθολογουμένων παίδων τοῦ Ἄραντος ἐν Φλιοῦντι ἐπὶ τοῦ Ἀραντίνου λόφου, ἐφ' οὗ ὑπῆρχεν «***ἐπίθημα στῆλαι περιφανεῖς***», ἄγνωστον ἐὰν μετ' ἀναγλύφων ἢ γραπτῶν παραστάσεων (***Παυσαν.*** II 12, 5).

Τὴν γνώμην ταύτην ἐνισχύει καὶ τὸ περίφημον ***ἀνάγλυφον, τῶν Πελιάδων***, ἢ τῆς Μηδείας καλούμενον [3], ὅπερ στερούμενον πλαισίου ἢ κοσμήματος οἱουδήποτε, παρέχει τὴν ἰδέαν ἀντιγράφου ἐξ εἰκόνος, καὶ ταύτης μονήρους, τῶν χρόνων ἀκριβῶς τοῦ Μίκωνος, καθ' οὓς ἐποιοῦντο βεβαίως γραπταὶ μαρμάριναι στῆλαι, ἀφ' οὗ αἱ γνωσταὶ περισωθεῖ-

Encykl. I 2438 νομίζει ὅτι περὶ τῶν ἐν τῷ Ἀνακείῳ γραφῶν τοῦ Μίκωνος πρόκειται.

[1] *Παυσαν.* I 18, 1.

[2] *Παυσαν.* I 22, 6 «ἔστι δὲ ἐν ἀριστερᾷ τῶν προπυλαίων οἴκημα ἔχον γραφάς· . . . Διομήδης ἦν . . . ἐνταῦθα . . . Ὀρέστης ἐστὶν . . . εὖ δέ μοι φαίνεται ποιῆσαι (Ὅμηρος) Σκῦρον ὑπὸ Ἀχιλλέως ἁλοῦσαν, οὐδὲν ὁμοίως καὶ ὅσοι λέγουσιν ὁμοῦ ταῖς παρθένοις Ἀχιλλέα ἔχειν ἐν Σκύρῳ δίαιταν, ἃ *δὴ καὶ Πολύγνωτος ἔγραψεν*· ἔγραψε δὲ κτλ.».

[3] ***Helbig***, Führer² 655. Τοῦτο φαίνεται ὂν τὸ σύγχρονον τῷ Μίκωνι πρωτότυπον, ἀντιγράφον μὲν τὴν εἰκόνα τοῦ Μίκωνος, ὑπὸ δὲ τῶν μεταγενεστέρων πολλάκις ἀντιγραφέν· πρβλ. *Conze*, Aufsätze zu Curtius 103. Τὸ ὄνομα τῆς ἑτέρας τῶν Πελιάδων ἀπαντᾷ *Ἀστερόπη* ἐπὶ ἀγγείου ἐξ Ἐρετρίας, Ἀρχ. Δελτ. 1892,77 κέ..

σαι τοῦ *Λυσέα* καὶ τοῦ *'Αντιφάνους* εἶναι πολὺ προγενεστέρων τοῦ Μίκωνος χρόνων.

Ὄντως δέ, ἂν τις θελήσῃ νὰ ἀντιγράψῃ ***πιστῶς*** εἰς ἀνάγλυφον γραφήν τινα τῶν Παγασῶν, καὶ μόνον τὴν παράστασιν (π.χ. πίν. 2. 4), οὔτε πλαίσιον δύναται νὰ θέσῃ, οὔτε τι ἄλλο κόσμημα, ἀλλ' ἁπλῶς θὰ κατασκευάσῃ εἶδός τι ἀναγλύφου τῶν Πελιάδων κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν μορφήν.

Δ

ΑΒΕΒΑΙΟΙ ΓΡΑΠΤΑΙ ΣΤΗΛΑΙ ΑΝΑΘΗΜΑΤΙΚΑΙ Η ΕΠΙΤΥΜΒΙΟΙ

Ἐν τοῖς ἀνωτέρω κατηριθμήσαμεν δέκα σχεδὸν βέβαια παραδείγματα γραφῶν ἐπιτυμβίων ἐπὶ στηλῶν. Ταῦτα δυνάμεθα νὰ αὐξήσωμεν ἔτι μᾶλλον δι' ἀναφερομένων ἄλλων ἔργων, ἅτινα δὲν βεβαιοῦται, ἂν ἦσαν ἀναθηματικὰ ἢ ἐπιτύμβια.

Κατὰ πρῶτον δέον νὰ μὴ ἐκπλαγῶμεν, ἂν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ παραδόσει εὕρωμεν εἰς τοσοῦτον πλῆθος ἀναφερόμενα ἔργα μεγάλων ζωγράφων κατὰ τὸ πλεῖστον δευτερεύοντα, ἐν ᾧ ὅμοια μεγάλων ἀνδριαντοποιῶν, καὶ δὴ ἀνάγλυφα, ἐλάχιστα ἐν αὐτῇ μνημονεύονται, ὡς εἴπομεν (σελ. 13. 14-15).

Ὁ λόγος τούτου εἶναι ἁπλοῦς: τῶν μεγάλων ἀνδριαντοποιῶν ἦτο εὐχερὲς νὰ μετακομισθῶσιν εἰς Ἰταλίαν αὐτὰ τὰ ἀριστουργήματα· ἀλλὰ τῶν μεγάλων ζωγράφων τὰ αὐτὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ μετακομισθῶσιν, ὡς γραφέντα ἐπὶ τοίχων ναῶν, στοῶν, λεσχῶν καὶ ὁμοίων οἰκοδομημάτων.

Ἡ φιλότεχνος λοιπὸν μανία τῶν Ῥωμαίων ἠρκεῖτο κατ' ἀνάγκην διὰ τοῦτο εἰς τὴν ἁρπαγὴν τῶν ξυλίνων πινάκων καὶ τῶν ἐπιτυμβίων καὶ ἀναθηματικῶν πλακῶν μετὰ γραφῶν (βλ. ἀνωτέρω σελ. 27. 28), αἵτινες ἐν Ῥώμῃ ἐλάμβανον τὴν θέσιν ἀριστουργημάτων [1].

Οὕτως εἰσεχώρησαν εἰς τοὺς καταλόγους τῶν ἐρανιστῶν καὶ τοῦ Πλινίου πολυάριθμα τοιαῦτα ἔργα, παριστῶντα κοινοὺς ἀνθρώπους [2], ὑπὸ ὀνόματα καὶ ἐπίθετα, ἅτινα ἠχοῦσι νῦν δι' ἡμᾶς ἄγνωστον καὶ ἀπροσδόκητον ἦχον.

[1] Ἀνάλογον ἰδέαν ἐκφράζει ὁ *Six*, Festschrift 180.

[2] Οἱ ***ignobilissimi*** Γλαυκίων καὶ Ἀρίστιππος τοῦ Φιλοχάρους παρὰ ***Πλιν.*** 35, 28 πρόκειται μεγίστη ἀπόδειξις τούτου (βλ. ἀνωτ. ἀριθ. 8).

Ὡς πρὸς δὲ τὰς ἀναθηματικὰς γραφὰς δέον νὰ ὑπολάβωμεν ὅτι δὲν ἦσαν πᾶσαι *ξύλινοι πίνακες*, ὡς εἶναι κοινῶς ὑπὸ πάντων νῦν παραδεδεγμένον· τοὐλάχιστον ἔχομεν ἓν βέβαιον παράδειγμα τοιαύτης γραφῆς *ἐπὶ μαρμάρου*, ὑπὸ μεγάλου ζωγράφου γραφείσης [1], τὴν *Νεμέαν* τοῦ ***Νικίου***.

Αἱ δὲ ἐκ Πομπηΐας καὶ Ἡρακλείου γνωσταὶ πλάκες μετὰ γραφῶν εἶναι βεβαίως μιμήσεις ἐλεύθεραι ὁμοίων ἀναθηματικῶν γραφῶν, *ἐπὶ μαρμάρου ἀρχικῶς γεγραμμένων*.

Καὶ ἐν τοῖς μνημείοις ἔχομεν ἐπίσης παραδείγματα ἀναθηματικῶν γραφῶν ἐπὶ μαρμαρίνων πλακῶν· ἀναφέρομεν ὅσα εὕρομεν ἐν Θεσσαλίᾳ: α') ἐν ***Φεραῖς*** πλάκα μετ' ἐπιγραφῆς ΔΙΙΘΑΥΛΙΟΥ (*Διΐ Θαυλίου* = Θαυλίῳ), ὑφ' ἣν μένει κενὸν διὰ γραπτὴν παράστασιν· β') ἐν ***Ἐρμίτσι*** τῆς Θεσσαλιώτιδος πλάκα ἐν εἴδει ναΐσκου, ἧς τὸ ἔνδον εἶναι ὁμοίως κενόν, ὡς θὰ ἦτο τῶν ἐν πίν. 1. 3 γραπτῶν στηλῶν, ἂν δὲν ἐσῴζοντο αἱ γραφαί· ἐπὶ τοῦ ἐπιστυλίου ἐπιγραφὴ δηλοῖ ὅτι εἶναι ἀνάθημα ΘΕΟΙΣ ΜΕΓΑΛΟΙΣ (*θεοῖς μεγάλοις*)· γ') πολλὰς ὁμοίας ἀναθηματικὰς πλάκας ἐν Λαρίσῃ· δ') τὸ ὑπὸ τοῦ Lolling εὑρεθὲν ὅμοιον γραπτὸν ἀνάθημα [2] ΔΑΜΑΤΡΙΚΑΙΚΟΡΑΙ (*Δάματρι καὶ Κόρᾳ*) ἐκ ***Φαλάννων*** τῆς Πελασγιώτιδος. Τὴν γνώμην ταύτην καὶ ἄλλοθεν δυνάμεθα νὰ ὑποστηρίξωμεν [3].

Ἔπειτα οἱ ἀναθηματικοὶ *ξύλινοι* πίνακες ἔπρεπε νὰ φυλάσσωνται που ἐντὸς τῆς περιοχῆς τοῦ ναοῦ, ἢ τοῦ ἱεροῦ, ἢ τοῦ τεμένους, ἐντὸς ὑποστέγου τινός, ἢ ἰδίου οἰκοδομήματος, ὡς ἐφυλάσσοντο ἐπὶ παραδείγματι ὁ *ὑδριαφόρος* καὶ ὁ *παλαιστὴς* τοῦ ***Τιμαινέτου*** ἐν τοῖς Προπυλαίοις [4], διότι ἄλλως

[1] *Winter*, Arch. Anz. XII 1897, 134. Αἱ ἀντιρρήσεις τοῦ *Robert*. 21^{es} Hall. W-Pr. σελ. 18 εἶναι ὅλως ἀπίθανοι, ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω σελ. 31 καὶ σημ. 2.

[2] Athen. Mitt. VIII 1883, 110.

[3] Ἂν δῆλον ὅτι ἐφαρμόσωμεν τὴν κατωτέρω Κεφ. Ε' σελ. 54 ὑποδεικνυομένην μέθοδον διὰ πλύσεως ἐπὶ πλακῶν ἀναθηματικῶν, αἵτινες παρουσιάζουσιν ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν κενὸν χῶρον ἱκανόν.

[4] ***Παυσαν.*** I 22. 7. Τοιαῦτα οἰκήματα, ἔνθα τὰ σπουδαιότατα τῶν ξυλίνων γραπτῶν ἀναθημάτων ἐφυλάσσοντο, μνημονεύονται παρ' ἀρχαίοις, ἐπέχοντα θέσιν πινακοθηκῶν, ὁπόθεν μετεδόθη ἡ συνήθεια εἰς τοὺς Ῥωμαίους· ***Springer-Michaelis***, Kunstg. I^7 316 κέ. Βλ. καὶ ***Helbig***, Unters. üb. die camp. Wandm. 126. Μία τῶν πρώτων πινακοθηκῶν ἦτο ἡ ἐν Σικυῶνι ὑπὸ τῆς ἑταίρας *Λαμίας* ἱδρυθεῖσα (***'Αθην.*** VI 253b. XIII 577c), ἔνθα ἐτέθησαν ξύλινοι καὶ μαρμάρινοι πίνακες Σικυωνίων ζωγράφων, περιγραφέντες ὑπὸ τοῦ ***Πολέμωνος*** (Frg. Preller 45 κέ.)· τούτους ἐκ τῶν πρώτων βεβαίως ἐσύλησεν ὁ ***Σκαῦρος*** τῷ 56 π. Χ. (βλ. ἀνωτέρω σελ. 27 καὶ σημ. 1)· τοῦτο διέφυγε τὸν Frazer εἰς ***Παυσ.*** II 9, 8.

θὰ κατεστρέφοντο, ἂν ἐξετίθεντο εἰς τὸ ὕπαιθρον.

Ἀλλὰ μόνον τῶν σπουδαίων ἀνθρώπων αἱ εἰκόνες, οἵτινες εὐηργέτησαν ἢ ἐδόξασαν τὴν πατρίδα ἢ τὸ ἱερόν, ἠδύναντο νὰ τύχωσι τῆς τιμῆς ταύτης, ἢ τῶν κοινοτέρων μὲν ἀνθρώπων ἀναθήματα, οὐχὶ ὅμως προσωπογραφίαι ἑαυτῶν, ἀλλὰ εἰς τὸν *θεὸν* ἀναφερόμεναι παραστάσεις, καὶ *τούτου* παράδοσίν τινα ἢ εἰκόνα παριστῶσαι μετὰ τοῦ ἀναθέντος ἢ ἄνευ αὐτοῦ.

Ἂν οἱ ὅροι οὗτοι δὲν ἐξετελοῦντο, ἡ εἰκὼν θὰ ἐξετίθετο εἰς τὸ ὕπαιθρον. Τίς ὅμως θὰ ἔδιδε τοσαῦτα χρήματα, ἵνα γράψῃ παρὰ μεγάλῳ ζωγράφῳ εἰκόνα *ἐπὶ ξύλου*, ἧς ἡ διάρκεια θὰ ἦτο μικρά; δι' ὀλιγωτέρων χρημάτων ἠδύνατο νὰ κατασκευάσῃ *ἀνδριάντα*, δι' οὗ θὰ διῃώνιζε τὴν νίκην αὐτοῦ.

Κατὰ ταῦτα ἐν τῇ κατωτέρω ἀπαριθμήσει τηροῦμεν τὸ ἑξῆς μέτρον:

α΄) ἐξαιροῦμεν τὰ ἔργα, ἅτινα ἐθεωρήσαμεν ὡς ἐπὶ *ξυλίνων* μᾶλλον πινάκων, ἢ ἐπὶ *μαρμαρίνων* πλακῶν γραφέντα·

β΄) ἐξαιροῦμεν τὰ ἐπὶ *μαρμάρου* γραφέντα ἔργα, ἅτινα ἔχουσι φανερὰν ἔμφασιν *ἀναθήματος*·

γ΄) περιλαμβάνομεν εἰς τὰ πιθανὰ ἐπιτύμβια τὰς *προσωπογραφίας* κοινοτέρων μάλιστα ἀνθρώπων, ὧν δυσχερῶς θὰ ἐλάμβανον θέσιν αἱ τοιαῦται εἰκόνες εἰς τὸ ἱερόν·

δ΄) εἰς τὰ αὐτὰ ὁμοίως καταριθμοῦμεν εἰκόνας *νικητῶν* οὐχὶ ὀνομαστῶν, ἢ παραστάσεις ἐκ τοῦ βίου τῆς παλαίστρας, ἢ τοῦ ἐν γένει γυμναστικοῦ εἰλημμένας, θεωροῦντες αὐτὰς *προσωπογραφίας*, ἢ μέγα γεγονὸς τοῦ βίου, ἢ τὴν αἰτίαν τοῦ θανάτου μνημονευούσας·

ε΄) περιλαμβάνομεν εἰς τὰς ἐπιτυμβίους γραφὰς τὰ ἔργα, ἅτινα ἔχουσιν ἰσχυρὰς ἀναλογίας πρὸς γραφὰς τῶν Παγασῶν, ἢ πρὸς παραστάσεις ἐπιτυμβίων ἀναγλύφων, ἢ πρὸς περιγραφὰς στηλῶν ἐν ἐπιγράμμασιν.

ΑΠΕΛΛΗΣ

Τοῦ μεγάλου καλλιτέχνου συνηντήσαμεν ἤδη πιθανάς πως ἐπιτυμβίους γραφὰς (ἀριθ. 1. 2)· ἂν ἀναλογισθῶμεν δ' ὅτι ἦτο ἐπίσημος ζωγράφος τῆς αὐλῆς τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου [1], ὅστις πολυτρόπως, καὶ δι' ἀνδριάντων ἔτι, ἐτίμησε καὶ ζῶντας καὶ ἀποθανόντας τοὺς πιστοὺς καὶ ἀγαπητοὺς αὐτοῦ στρατηγοὺς καὶ στρατιώτας, θέλομεν καταριθμήσει εἰς τὰς ἐπιτυμβίους γραφὰς καὶ τὰ ἑξῆς ἔργα τοῦ καλλιτέχνου, ἐφ' ὧν διὰ τὸν ἄνω λόγον καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ πιθανώτατα θὰ ἐπέγραψεν. Ὡς ἀναθηματικαὶ εἰκόνες, ἢ ὅλως ἰδιωτικοῦ χαρακτῆρος, δυσχερέστερον κατανοοῦνται αὗται. Εἶναι δὲ αἱ ἑξῆς [1]:

[1] *Πλιν.* 35, 85. *Κοϊντιλ.* de inst. orat. II 13, 12.

11 — Ὁ ***Κλεῖτος σπεύδων ἔφιππος.***

11α — Ὁ ***Μένανδρος***, εἷς τῶν ἑταίρων, ὡς ὁ Ἀρχέλαος (ἀριθ. 1).

11β — Ὁ ***Ἀνταῖος***, οὐχὶ βεβαίως ὁ μυθολογούμενος [2]· διότι ἀναφέρεται ἐν συνεχείᾳ μετὰ γραφῶν ἑταίρων καὶ στρατηγῶν ἐν τῇ ἀπαριθμήσει ὑπὸ τοῦ Πλινίου.

11γ — Ὁ ***Νεοπτόλεμος***, εἷς τῶν ἑταίρων.

Ὁ δὲ ***Ἀντίγονος τεθωρακισμένος***, δὲν βεβαιοῦται ἂν εἶναι ὁ μέγας, ὃν ἄλλως ἔγραψεν ὁ Ἀπελλῆς [3]· ἀλλ' ὁ πρῶτος φαίνεται ὢν ὁ αὐτὸς τῷ ὑπὸ τοῦ Στράβωνος [4] ἐν Κῷ ἀναφερομένῳ, ὅστις ἦτο εἰκὼν βεβαίως ἀναθηματική, ὁπότε πάλιν δὲν ἀποκλείεται ὅλως, ὡς εἴπομεν, τὸ ὅτι ἠδύνατο νὰ γραφῇ ἐπὶ μαρμαρίνης πλακός.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ὁ ***Κλεῖτος*** καὶ ὁ ***Νεοπτόλεμος*** παρίσταντο μετὰ τῶν ἵππων αὐτῶν, ὡς ἐν πολλοῖς ἐπιτυμβίοις ἀναγλύφοις, καὶ δὴ ὡς ἐν τῇ ***ἀμυδρᾷ*** ἐπιτυμβίῳ γραφῇ, ἣν εἶδεν ὁ Παυσανίας [5], καὶ ἐν ἐπιγράμμασι. Περιέργως ἐν Παγασαῖς τοιοῦτον θέμα δὲν ἀπαντᾷ.

Οἱ ἄλλοι εἶναι ἄγνωστον πῶς παρεστάθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀπελλοῦ· ἂν ἦσαν ὄντως exspirantium imagines, θὰ παρίσταντο ἁπλῶς ὡς προσωπογραφίαι.

[1] *Πλιν.* 35, 93 pinxit . . . *Clitum* cum equo ad bellum festinantem . . . mirantur eius . . . *Menandrum* regem Cariae Rhodi, item *Antaeum*. 35, 96 fecit et *Neoptolemum* ex equo adversus Persas . . . *Antigonum* thoracatum cum equo incedentem. peritiores artis praeferunt omnibus eius operibus eundem regem sedentem in equo.

[2] Ἀγνοοῦμεν ποῦ στηριζόμενος ὁ *Rossbach*, Pauly-Wissowa Real-Encykl. I 2690 θεωρεῖ ἐνταῦθα τὸν μυθολογούμενον, παραλείπων ἢ ἀγνοῶν ὅτι ***Ἀντέος*** (γρ. ***Ἀνταῖος***) ἐκαλεῖτο ὁ πατὴρ τοῦ Λεοννάτου (***Ἀριστοβούλου*** ἀποσπ. ἐν ἐκδόσει Ἀρριανοῦ VI 28 σελ. 107 ed. Müller) ἐκ Πέλλης ὤν.

[3] *Πλιν.* 35, 90. Κοινῶς θεωρεῖται ἡ γραφὴ τοῦ Ἀπελλοῦ μία, παριστῶσα τὸν πολὺν Ἀντίγονον. Ἐν τούτοις ἀναφέρεται στρατηγός τοῦ Πτολεμαίου ***Ἀντίγονος*** δρῶν τῷ 304 π. Χ. (*Διοδώρ.* XX 98), ὃν ἠδύνατο νὰ γράψῃ ὁ Ἀπελλῆς.

[4] ΙΔ΄ 657, 19.

[5] Ἀνωτέρω ἀριθ. 9.

Τὰ ἑξῆς ἔργα τοῦ καλλιτέχνου [1] δύνανται νὰ θεωρηθῶσι τόσον ἐπιτύμβιοι γραφαί, ὅσον καὶ ἀναθηματικαί· οὐδὲ πρέπει νὰ ἀπορήσωμεν, ἂν τοῦ κατ᾽ ἐξοχὴν ἀναφερομένου ζωγράφου exspirantium imagines ἀνευρίσκομεν πολλὰς ἐν τῇ παραδόσει.

11δ — Ὁ *τραγῳδὸς Γοργοσθένης*.

11ε — *Ἅβρων ὁ ζωγράφος*.

11ϛ — Τῆς δὲ εἰκόνος τῆς ὡραίας *Παγκάσπης* [2] καίτοι δὲν εἶναι σαφῶς παραδεδομένον, ἂν πρόκειται περὶ προσωπογραφίας, ἔχομεν πολλὰς ἀναλογίας πρὸς ἔργα ἄλλων ζωγράφων, ἰδίως τὴν *Γλυκέραν* τοῦ ***Παυσίου***, τὴν *Λεόντιον* τοῦ ***Θεώρου***, τὴν *φίλην* τοῦ ***Ἅβρωνος*** (ἀριθ. 12. 15γ. 23. 25. 26) κτὄ..

(***11ζ***) — Ὁμοίως καὶ περὶ τῆς *προσωπογραφίας ἑαυτοῦ*, ἣν κατά τι ἐπίγραμμα ἐποίησεν ὁ Ἀπελλῆς [3], ἀμφιβάλλομεν, ἂν ὄντως ἔγραψεν αὐτήν, καὶ δὴ διὰ τὸν τάφον αὐτοῦ. Πάντως τὰ δύο ταῦτα ἔργα τοῦ καλλιτέχνου ἠδύναντο νὰ ἁρμόζωσιν, ὡς τὰ εἰρημένα, καὶ εἰς ἐπιτυμβίους γραφάς.

ΠΑΥΣΙΑΣ

Καὶ τοῦ *Παυσίου* εἴδομεν ἤδη πιθανὰς ἐπιτυμβίους γραφὰς (ἀριθ. 7).

12 — Ἐξ ἄλλων ἔργων αὐτοῦ, ἀναφερομένων ὑπὸ τῶν ἀρχαίων, μόνον ἡ εἰκὼν τῆς *Γλυκέρας* ἔχει τινὰ ἔμφασιν ἐπιτυμβίου γραφῆς, καίτοι εἶναι συμπεπλεγμένη μετ᾽ ἀνεκδότων [4].

Φαίνεται ὅτι πρόκειται περὶ πολλῶν εἰκόνων τοῦ Παυσίου ἐν τῷ ἀνεκδότῳ τούτῳ, τὸ μὲν μιμήσεων τῶν ἀνθέων τῆς Γλυκέρας ὑπ᾽ αὐτοῦ, ἅτινα λίαν εὐφυῶς ἐσχέτισεν ὁ Six πρὸς γραφὰς φατνωμάτων [5], τὸ δὲ περὶ γραφῆς τῆς περιφήμου *στεφανηπλόκου* τοῦ Παυσίου, ἥτις παρίστα τὴν γνωστὴν Γλυκέραν ἐν *μικρᾷ εἰκόνι*, ἄγνωστον ἂν ἐν ἐπιτυμβίῳ αὐτῆς ταύτης ἢ ἄλλου εἴδους, ἀλλ᾽ ἴσως ἐπὶ μαρμάρου μᾶλλον ἢ ξύλου· διότι, ὡς εἴπομεν (σελ. 30), διεκρίνετο ἐν τῇ ἐπὶ τῆς ὕλης ταύτης γραφῇ ὁ Παυσίας· ὁμοίως παρ᾽ *Ὁρατίῳ* (Satir. II 7, 90) θαυμάζεται τοιαύτη τις *Pausiaca tabella*, οὖσα τοιαύτη ἴσως οἷα παρὰ Πλινίῳ τοῦ Φιλοχάρους (ἀριθ. 8), ἐπὶ μαρμάρου ἄρα γεγραμμένη [1].

Ἀλλ᾽ οὐδόλως ἀποκλείεται καὶ τὸ ὅτι ὁ Παυσίας ἔγραψέ τινα γυναῖκα τῆς Σικυῶνος ἐπὶ στήλης ἐπιτυμβίου, ἥτις ἔκειτο ἐν μνημείῳ, φέροντι κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν Σικυωνίων ἁπλῶς τὴν ἐπιγραφὴν *Γλυκέρα χαῖρε* [2].

Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει οἱ συλήσαντες τὰς εἰκόνας τῆς Σικυῶνος ἐξέλαβον τὸ ὄνομα τοῦτο ὡς ἀναφερόμενον εἰς αὐτὴν τὴν περίφημον Γλυκέραν, ἧς ἐξ ἄλλου ὁ *Λεύκολλος* ἠγόρασεν *ἀπόγραφον* [3].

Ὁπωσδήποτε ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, ὁ Παυσίας ἠδύνατο μὲν καὶ οἱασδήποτε ἄλλης Γλυκέρας καὶ τῆς φίλης αὐτοῦ Γλυκέρας νὰ κατασκευάσῃ εἰκόνα ἐπιτύμβιον, ἄν, ἐννοεῖται, ἀπέθανε πρὸ αὐτοῦ.

Ὁμοίως ἔγραψεν ὁ ***Θέωρος*** καὶ ὁ ***Ἀριστείδης*** τὴν *Λεόντιον* (ἀριθ. 15γ. 23), ὁ ***Ἀπελλῆς*** τὴν *Παγκάσπην* (ἀριθ. 11ϛ), ὁ ***Ἅβρων*** τὴν *φίλην* αὐτοῦ (ἀριθ. 25) κττ. [4], ἔτι δὲ πλαστικῶς ἐποίησαν τοιαύτας γυναῖκας, ὁ ***Πραξιτέλης*** τὴν *Φρύνην*, ὁ ***Ἡρόδοτος*** (;) τὴν *Γλυκέραν* καὶ Ἀργείαν τὴν *ψάλτριαν* [5]· ἡ τελευταία αὕτη ἔχει ἀνάλογον τὴν *ψάλτριαν* ἐπίσης, γραφὴν τοῦ ***Λεοντίσκου*** (ἀριθ. 26).

Τὸ πιθανὸν εἶναι ὅτι ἡ εἰκὼν ἐκείνη τῆς Γλυκέρας ἦτο *parva tabella*, διότι ὁ Πλίνιος μετ᾽ αὐτὴν λέγει περὶ τοῦ Παυσίου ὅτι fecit et grandis tabulas [6]· οὖσα δὲ parva, θὰ εἶχε πιθανώτατα γραφὴ ἐπὶ μαρμάρου (βλ. ἀνωτέρω σελ. 28 κέ.).

[1] *Πλιν.* 35, 93 mirantur eius *Habronem* Sami . . . Alexandreae *Gorgosthenen* tragoedum.

[2] *Overbeck*, ἔ. ἀ. ἀριθ. 1836. 1885.

[3] *Overbeck* ἔ. ἀ. ἀριθ. 1886. *Ἀνθολ. Ἑλλ.* IX 595.

[4] *Πλιν.* 35, 124 (πρβλ. 21, 4) amavit in iuventa Glyceram municipem suam, inventricem coronarum, certandoque imitatione eius ad numerosissimam florum varietatem perduxit artem illam· *postremo* pinxit et ipsam sedentem cum corona, quae e nobilissimis tabula est appellata stephaneplocos, ab aliis stephanopolis etc..

[5] Jahrbuch ἔ. ἀ.

[1] Τὴν εἰς τὸ χωρίον τοῦ Ὁρατίου προσοχὴν ἡμῶν ἐπέστησεν ὁ φιλόλογος καὶ μεσαιωνοδίφης κ. Ν. Α. Βέης.

[2] Βλ. ἀνωτέρω σελ. 27 καὶ σημ. 3. σελ. 28.

[3] *Πλιν.* 35, 124 huius tabulae exemplar, quod apographon vocant, L. Lucullus duobus talentis emit Dionysiis Athenis (88/87 π. Χ.).

[4] Καὶ ἐν τῇ *Ἑλλ. Ἀνθολ.* ἀναφέρονται ἐπιγράμματα ἐπιτύμβια εἰς τὴν *Τρυγόνιον, Ἀρίστιον, Λυκαίνιον, Φιλαίνιον* VII 222. 223. 298. 487. Βλ. κατωτέρω ἀριθ. 15γ σελ. 44.

[5] *Overbeck*, Schriftquell. ἀριθμ. 1269-1278. 1280 1590-1591.

[6] Ὁμοία ἀντίθεσις εὕρηται ἐν τοῖς περὶ *Νικίου· Πλιν.* 35, 132 fecit et *grandes picturas*.

ΠΑΡΡΑΣΙΟΣ

13 — Ἡ *τροφὸς Θρᾶττα* αὐτοῦ κρατοῦσα ἐν ταῖς χερσὶ νήπιον [1] ἐθεωρήθη μετὰ πιθανότητος ὑπὸ τοῦ Six [2], ὅτι θὰ ἦτο γραφὴ ἐπιτύμβιος, ἀφ᾽οὗ τὸ θέμα καὶ ἐπὶ ἀναγλύφων ἐπιτυμβίων ἀπαντᾷ καὶ ἐν ἐπιταφίῳ ἐπιγράμματι τῆς Ἀνθολογίας [3] περιγράφεται.

Ἐπὶ τῆς ἐκ Παγασῶν ὡραίας γραφῆς τῆς *ἀρτιτόκου* γυναικὸς (πίν. 1) ἀπαντᾷ τοιαύτη τροφός, κρατοῦσα ἐν ταῖς χερσὶν ἐσπαργανωμένον βρέφος. Εἶναι γυνὴ μεσῆλιξ, ἧς ἡ ἔκφρασις ἐδηλώθη ὡραία καὶ ἔντονος, τὰ δὲ χαρακτηριστικὰ διάφορα τῶν ἄλλων μορφῶν, ἕτερον πνεῦμα τέχνης δεικνύοντα.

Δυστυχῶς δὲν ὑπάρχει στοιχεῖον ἀσφαλέστερον, ἵνα δεχθῶμέν τι πλέον τῆς ἁπλῆς ὁμοιότητος τοῦ θέματος ἐν τῇ εἰκόνι τοῦ Παρρασίου καὶ τῇ τῶν Παγασῶν. Τὸ ἐπίγραμμα ὅμως τῆς Ἀνθολογίας (VII 663) εἰς τοιαύτην βεβαίως μορφὴν ἀναφέρεται.

Ἐξ ἄλλων ἔργων τοῦ καλλιτέχνου ἔχουσιν ἔμφασιν ἐπιτυμβίων γραφῶν:

13α — Ὁ *ἱερεὺς* αὐτοῦ [4] διὰ τὴν ὁμοιότητα ἐν τῷ θέματι πρὸς τὴν βεβαίαν ἐπιτύμβιον γραφὴν τοῦ *ἱερέως* τοῦ ***Νικίου*** (ἀριθ. 4) καὶ τὴν ἐκ Παγασῶν τοῦ Οὐάφρου.

13β — Ὁ κωμικὸς ποιητὴς *Φιλίσκος* [5] διὰ τὴν ἀναλογίαν πρὸς τὸν *Τελέστην* τοῦ ***Νικομάχου*** καὶ τὸν ἐκ Παγασῶν Ἀρισστοκλέα (ἀριθ.5 βλ. καὶ 16).

13γ — Οἱ δύο *παῖδες* [6], μᾶλλον ἐπὶ μιᾶς ἢ ἐπὶ δύο εἰκόνων γεγραμμένοι, οὓς θεωρῶν ὁ Six [7] ἐπιτυμβίους γραφὰς παραβάλλει οὐχὶ ἐπιτυχῶς πρὸς τὸ ὡραῖον ἐξ Ἰλισσοῦ ἀνάγλυφον τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν, ἔνθα παρίσταται οὐχὶ *puer*, ἀλλὰ *iuvenis* ἢ adolescens. Ἀλλ᾽ οἱ ἀνωτέρω (ἀριθ.7) μνημονευθέντες *pueri* τοῦ Παυσίου εἶναι ἰσχυρὸς λόγος, ἵνα ἐκλάβωμεν ὡς ἐπιτυμβίους γραφὰς καὶ τοὺς τοῦ Παρρασίου. Καὶ ἐπὶ εἰκόνων τῶν Παγασῶν ἀπαντῶσι παῖδες, ὧν δύο κάλλιστα ἀποδιδόμενοι ἐπὶ μιᾶς στήλης, ἔχοντες τὴν ἄλλως γενικὴν καὶ κοινὴν νεανικὴν ἀφέλειαν καὶ τὴν ἁρμόττουσαν τῇ ἑαυτῶν ἡλικίᾳ ἀθῳότητα.

[1] *Πλιν.* 35,70 pinxit (Parrhasius) et *Thressam* nutricem *infantemque* in manibus eius.

[2] Festschrift 179/80. Πρβλ. *Girard*, ἔ. ἀ. 212.

[3] *Ἀνθολ. Ἑλλ.* VII 663· πρβλ. 458. 633. Τὸ αὐτὸ παρὰ *Sellers*, ἔ. ἀ. σελ. 114, 3. Ὅμοιον θέμα (ἐπὶ γραπτοῦ τύπου) παρὰ *Kaibel*, Epigr. ἀριθ. 48. *97*.

[4] *Πλιν.* 35,70 pinxit . . . item *sacerdotem* adstante puero cum acerra et corona. Βλ. *Six*, ἔ. ἀ. 179

[5] *Πλιν.* 35,70 pinxit . . . et *Philiscum*. Ὁ ἐπιφερόμενος Διόνυσος ἦτο ἑτέρα εἰκὼν ἄσχετος. Ὁ *Six*, ἔ. ἀ. θεωρεῖ αὐτὴν τῶν ἧττον πιθανῶν ἐπιτυμβίων.

[6] *Πλιν.* 35, 70 pinxit . . . et *pueros duos* in quibus spectatur securitas et aetatis simplicitas.

[7] Ἔ. ἀ. 180.

Ὁ *τεθωρακισμένος ναύαρχος* ὅμως αὐτοῦ [1], ὡς καὶ οἱ δύο *ὁπλῖται* [2], φαίνονται μᾶλλον ἀναθηματικαί, ἐπὶ μαρμάρου ἢ ξύλου ἀβέβαιον, ἢ ἐπιτύμβιοι γραφαὶ πρὸς ἀνάμνησιν μεγάλου γεγονότος τοῦ βίου, ἢ πρὸς ὑποδήλωσιν τῆς αἰτίας τοῦ θανάτου (βλ. ἀνωτέρω σελ. 32 καὶ σημ. 3).

ΑΠΟΛΛΟΔΩΡΟΣ

14 — Μόνον τὸν *εὐχόμενον ἱερέα* [3] τοῦ σκιαγράφου εὑρίσκομεν σχετικὸν πρὸς ἐπιτυμβίους γραφάς, διὰ τὴν ὁμοιότητα πρὸς τὸν ἱερέα τοῦ Νικίου (ἀριθ. 4), τὸν Οὐάφρην τῶν Παγασῶν καὶ πρὸς παραστάσεις ἐπὶ ἀγγείων [4].

ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ Α. Β.

15 — Ὁ *ἱκετεύων* αὐτοῦ [5], εἶδος ἱερέως, οἷοι οἱ ἀνωτέρω, ἔχει τὰς εἰρημένας ἀναλογίας (βλ. ἀριθ. 4. 13α. 14).

15α — Οἱ δὲ *κυνηγοὶ μετὰ θηραμάτων* [6], ἴσως πολλαὶ γραφαὶ ὁμοίου θέματος, ἁρμόζουσι καὶ εἰς γραπτὰς στήλας θανόντων, διότι ὡραῖον ἐπίγραμμα

[1] *Πλιν.* 35, 69 idem pinxit . . . et navarchum thoracatum. Ὁ *Six*, ἔ. ἀ. θεωρεῖ τὴν γραφὴν ὡς ἐπιτύμβιον ἢ ἀναθηματικήν. Ἀντίγονον thoracatum ἐπίσης εἴδομεν ἀνωτέρω σελ. 38

[2] *Πλιν.* 35 71 sunt et duae picturae eius nobilissimae, *hoplites* in certamine it decurrens ut sudare videatur, alter arma deponens ut anhelare sentiatur. Ταύτην φαίνεται ἐμιμήθη ὁ ζωγράφος ***Θέων***, γράψας *«ἐκβοηθοῦντα ὁπλίτην»*. *Αἰλιαν.*, Ποικ. Ἱστορ. II 44. Ὁ *Six*, ἔ. ἀ. 179 θεωρεῖ αὐτὴν τῶν ἀβεβαίων ἐπίσης.

[3] *Πλιν.* 35, 60 eius (Apollodori) est *sacerdos* adorans. Ὑπὸ *Sellers*, ἔ. ἀ. σελ. 105, 14 θεωρεῖται ἡ εἰκὼν ἀναθηματική· δὲν ἔλαβεν ὑπ᾽ ὄψιν τὰς ἄνω ἀναλογίας ἡ Sellers.

[4] Πρβλ. πιθανῶς ἀνάλογον παράστασιν ἐπὶ ἀγγείου ἐν Archäol. Ztg. XXXVIII 1880 πίν. 12, 1.

[5] *Πλιν.* 35, 99 pinxit (Aristides) . . . et *supplicantem* paene cum voce.

[6] *Πλιν.* 35, 99 pinxit . . . *venatores* cum captura.

τῆς Ἀνθολογίας[1] περιγράφει ὁμοιότατον θέμα ἐπὶ στήλης ἐπιτυμβίου. Καὶ ἐπὶ λευκῶν ληκύθων παρίστανται κυνηγοί, οἵτινες, ὡς ἡ παρακειμένη στήλη δηλοῖ, θὰ ἀπέθανον, ἢ θὰ ἠρέσκοντο ἐν τῷ βίῳ, τοιοῦτον τελοῦντες ἔργον[2].

Ἐννοεῖται ὅτι ἡ γραφὴ αὕτη ἦτο ὅλως διάφορος τῆς τοῦ ***Ἀντιφίλου***, ἐν ᾗ παρίστατο *κυνηγέσιον τοῦ Πτολεμαίου*[3], ἀνάλογον πρὸς τὸ τοῦ *Ἀλεξάνδρου* ἐν Θεσπιαῖς, πλαστικὸν ἔργον τοῦ ***Εὐθυκράτους***[4] καὶ τὸ γνωστὸν τοῦ ***Λυσίππου***.

15β — Ἡ δὲ *ἀναπαυομένη* αὐτοῦ[5] ἐθεωρήθη ὑπὸ τοῦ Urlichs[6] ἐπιτύμβιος γραφή, καίτοι τὸ ἀνάλογον ἐπίγραμμα τῆς Ἀνθολογίας, ὅπερ φέρει, ἀποτελεῖ ἀσθενὲς στήριγμα.

Φαίνεται ὅμως ὁ Urlichs ἑρμηνεύων τὸ ***ἀναπαύεσθαι*** διὰ τοῦ κεῖσθαι θανόντα, κεῖσθαι νεκρόν, ἥτις σημασία δὲν εἶναι ὀρθή[7]. Ἔτι δὲ ἧττον ὀρθὴ φαίνεται ἡ γνώμη τοῦ Rossbach[8] καὶ Kalkmann ὅτι πρόκειται περὶ θνησκούσης κατακεκλιμένης καὶ δὴ τῆς Κανάκης, ἣν ἄλλως καὶ artomenen (ἀρτωμένην) γράφουσιν οὗτοι ἀπιθάνως.

Ἀναπαυομένη δηλοῖ γυναῖκα ἢ κόρην καθημένην, ἢ ἄλλως ἐν ἀναπαύσει στηριζομένην που καὶ μηδὲν ποιοῦσαν. Τὸ αὐτὸ δηλοῖ καὶ ὁ ***ἀναπαυόμενος*** τοῦ ***Σίμου*** (ἀριθ. 21). Αἱ γραφαὶ αὗται ἐλλείψει συμβόλων καὶ ἀπορίᾳ ὀνομάτων, ἀπεκλήθησαν οὕτω διά τινος περιγραφῆς. Ἡ ***Ἀφροδεισία*** τῶν Παγασῶν (πίν. 4,2), καὶ ἡ ***Ἀρχιδίκη*** αὐτόθεν (πίν. 2) εἶναι ***ἀναπαυόμεναι***· ὁ ***Ἀρισστοκλῆς*** ἐκ Παγασῶν ἐπίσης (βλ. ἀριθ. 136) εἶναι ***ἀναπαυόμενος***. Καὶ ἐπὶ ἀναγλύφων ἐπιτυμβίων ὑπάρχουσι πάμπολλαι, οὕτω μονήρεις, μηδὲν ποιοῦσαι μορφαί, ἃς ἐν ἀπορίᾳ ἐπιγραφῆς θὰ ἀπεκάλει τις ὁμοίως (π.χ. Ἐθνικοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν *720*· πρβλ. 966.1005 κττ.).

[1] VII 338. Ὁ *Weisshäupl*, Grabgeb. 97 θεωρεῖ περιφερικὸν τὸ μνημεῖον λίαν ἀπιθάνως· βλ. καὶ VII 717· ὁμοίας καὶ ἀναλόγους παραστάσεις βλ. παρὰ *Helbig*, ἔ. ἀ. 275 κέ..

[2] Βλ. τελευταῖον *Hackl*, Jahreshefte des öster. Inst. XII 1907, σελ. 118 κέ.· πρβλ. καὶ *Kaibel*, Epigr. 196.

[3] *Πλιν*. 35, 138.

[4] *Πλιν*. 34, 66. 63. 64.

[5] *Πλιν*. 35, 99 pinxit . . . et *anapauomenen* propter fratris amorem.

[6] Παρὰ *Sellers*, ἔ. ἀ. σελ. 135, 8. *Ἀνθολ. Ἑλλ.* VII 517. Ὅτι τὸ ἐπίγραμμα τοῦ Urlichs δὲν ἰσχύει πολὺ βλ. τὰ VII 183. 184. 608. 611. 644 καὶ δὴ «***ποθέουσα*** τὸν εἰκοσάμηνον ***ἀδελφὸν***» ἐν 662.

[7] Κυρίως σημαίνει «ἀνακλίνεσθαι, κατακλίνεσθαι — ὡς πρὸς ὕπνον (*Σουίδ.*)», *Εὐριπ.*, Ἱππολ. 212. Κύκλ. 582. *Ἀριστοφ.* Πλοῦτ. 695. 1123. Τὸ δὲ «ἀναπαύεσθαι (τοῦ βίου)» ἀντὶ τοῦ «θνήσκειν» εὕρηται παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις, ἀλλὰ πάλιν δὲν σημαίνει «***κεῖσθαι θανόντα***».

[8] *Pauly-Wissowa*, R. Enc. II 897. Arch. Ztg. XLI 40 κέ. πίν 7, 1.

Ὁ Urlichs, Rossbach καὶ Kalkmann φαίνεται ὅτι ἐλησμόνησαν τὸν ***ἀναπαυόμενον*** Σάτυρον τοῦ ***Πρωτογένους***[1], εἰκόνα καθωρισμένης στάσεως κατὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ Πλινίου καὶ τοῦ Στράβωνος, ἔχουσαν ἐν τῇ Πλαστικῇ ἀνάλογον τὸν ***περιβόητον*** γνωστὸν Σάτυρον τοῦ Πραξιτέλους, ὅστις ἀποτελεῖ τὸ ἄκρον ἄωτον τοῦ ***ἀναπαυομένου***.

Τοὐναντίον ὁ Six[2] παραπλανηθείς, ὡς φαίνεται, ἐκ τοῦ propter fratris *amorem* ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς ἀναπαυομένης τοῦ Ἀριστείδου, πειρᾶται νὰ προσκολλήσῃ τὴν εἰκόνα ταύτην εἰς τὰς *libidines*, ὅπερ ἐκ τοῦ ἀνωτέρω παρατεθέντος ἐπιγράμματος (VII 662) καθίσταται ὅλως ἀπίθανον.

15γ — Ἡ δὲ ***Λεόντιον*** αὐτοῦ λέγεται ὑπὸ τοῦ Brunn ὅτι παρεισέφρησεν εἰς τὸ κείμενον τοῦ Πλινίου ἐκ τῆς § 114· καὶ δύναται μὲν νὰ ἀποδοθῇ μᾶλλον εἰς τὸν ***Θέωρον*** (βλ. ἀριθ. 23), ἀλλ' οὐδόλως δέον νὰ ἀποκλείσωμεν τὸ ὅτι ὁ Ἀριστείδης ἔγραψέ τινα ***Λεόντιον***, τὴν αὐτὴν ἢ ὁμώνυμον (πρβλ. ἀριθ. 12) τῇ ἑταίρᾳ[3] μᾶλλον. Ἐν Παγασαῖς εὕρομεν ***Ὀνάσιον***, ***Παρθένιον***, ***Ἀρίστιον***, ***Γυμνάσιον***, γραπτὰς στήλας γυναικῶν, ἀνωτέρω δὲ[4] παρεθέσαμεν ἐκ τῆς Ἀνθολογίας ὅμοια ὀνόματα γυναικῶν, εἰς ἃ ἀναφέρονται ἐπιτύμβια ἐπιγράμματα.

ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ

16 — Ὁ τραγικὸς ποιητὴς ***Φιλίσκος***[5] αὐτοῦ ἔχει τὰ εἰρημένα ἀντίστοιχα (ἀριθ. 5. 136), ἵνα θεωρηθῇ ὡς πιθανὴ ἐπιτύμβιος γραφή.

Οὗτος παρίστατο meditans, ἤτοι κρατῶν κύλινδρον, (ἢ περίπου cogitans; βλ. ἀριθ. 23), δῆλον

[1] *Πλιν*. 35, 106 *Στράβ*. ΙΔ' 652, 5. Καὶ ὁ Ἡρακλῆς Farnese ἐπιγράφεται ***ἀναπα(υ)όμενος***.

[2] Jahrbuch XX 1905, 166.

[3] Ὁμοίαν ὑποψίαν βλ. παρὰ *Sellers*, ἔ. ἀ. σελ. 134, 8. Ὁ *Six* Festschrift 179 θεωρεῖ ἐπιτύμβιον ἄνευ περαιτέρω ἐρεύνης.

[4] Σελ. 40 σημ. 4.

[5] *Πλιν*. 35, 106 fecit (Protogenes) . . . et *Philiscum* tragoediarum scriptorem meditantem. Ὁ *Six*, Festschrift 179 θεωρεῖ ἧττον πιθανὸν ὅτι πρόκειται περὶ ἐπιτυμβίου γραφῆς. Λίαν σημαντικὸν πρὸς παραβολὴν εἶναι τὸ ἐπιτύμβιον ἀνάγλυφον *Conze*, Att. Grab. πίν. 121.

ὅτι μελετῶν βιβλίον, ἢ σύννους, ὡς ἐμφανίζονται ἐν περισωθεῖσι πλαστικοῖς ἔργοις φιλόσοφοι καὶ ποιηταί, ἢ ἁπλῶς σκεπτικός, ὡς παρουσιάζονται πάντα τὰ πρόσωπα ἐπὶ ἀναγλύφων ἐπιτυμβίων καὶ ἐπὶ τῶν γραπτῶν στηλῶν τῶν Παγασῶν καὶ ἀλλαχόθεν.

16α — Ἡ *μήτηρ τοῦ Ἀριστοτέλους* Φαιστὶς [1] θὰ ἦτο μᾶλλον ἐπιτύμβιος ἢ ἀναθηματικὴ γραφή.

16β — Ὁ ἀνώνυμος ***ἀθλητὴς*** [2] αὐτοῦ ἔχει μὲν πλείονας πιθανότητας νὰ θεωρηθῇ ἕνεκα τοῦ θέματος ὡς ἀναθηματικὴ γραφὴ ἐπὶ ξύλου ἢ μαρμάρου, ἀλλ', ὡς εἴπομεν, δὲν ἀποκλείεται ὅλως ἡ ὑποψία ὅτι ἠδύνατο νὰ εἶναι ἐπιτύμβιος. Ἐπὶ ἀναγλύφων ἐπιτυμβίων ἀπαντῶσι ποικίλοι ἀθληταί [3].

ΑΝΤΙΔΟΤΟΣ

17 — Ὁ *σαλπικτὴς* αὐτοῦ [4], γραφὴ τὰ μάλιστα θαυμαζομένη, πρὸς ἣν διὰ τὸ θέμα δύναταί τις νὰ παραβάλῃ τὸν Γαλάτην θνήσκοντα, *σαλπικτὴν* τοῦ ***Ἐπιγόνου*** [5], ἐθεωρήθη ἀναθηματικὴ εἰκών [6].

Ἀλλ' ἐν Παγασαῖς εὕρομεν στήλην τοῦ ***Ἀντιγένους***, ὅστις διὰ μακροῦ ἐλεγείου λέγει ὅτι ἀπέθανε μαχόμενος πρὸ τῶν Φθιωτίδων Θηβῶν κατὰ τῶν Αἰτωλῶν (217 π. Χ.), παρίσταται δὲ σαλπίζων μακρὰν σάλπιγγα καὶ ὁρμῶν πρὸς τὴν μάχην.

Καίτοι ἡ γραφὴ εἶναι ***ἀμυδρά,*** δεικνύει ἄνδρα ὀστεώδη, δύσκαμπτον καί πως ὀγκώδη. Τὸ πρᾶγμα εἶναι ἴσως τυχαῖον, ὀφειλόμενον εἰς τὴν ἀτεχνίαν τοῦ γραφέως, ἀλλὰ δέον νὰ ἀναφέρωμεν ὅτι ὅμοια χαρακτηριστικὰ ἀπεδίδοντο εἰς τὸν *Θησέα* τοῦ διδασκάλου τοῦ Ἀντιδότου ***Εὐφράνορος*** [7].

ΕΥΠΟΜΠΟΣ

18 — Ὁ *νικητὴς* αὐτοῦ [8], ἀνώνυμός τις, ὡς οἱ ὑπ' ἀριθ. *16β*. 19. 23α. 24, ἐθεωρήθη εἰκὼν ἀναθηματική. Ἐκράτει ἐν τῇ μιᾷ χειρὶ κλάδον φοίνικος, διὰ δὲ τῆς ἑτέρας ἴσως ἐπέθετε στέφανον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς.

[1] *Πλιν.* 35, 106 fecit . . . *matrem Aristotelis* philosophi. Καὶ ὁ ***Six***, ἔ. ἀ. θεωρεῖ τὸ ἔργον ὡς ἐπιτύμβιον γραφήν.

[2] *Πλιν.* 35, 106 fecit . . . et *athletam*.

[3] Βλ. κατωτέρω ἀριθ. 18. 19. 23α. 24.

[4] *Πλιν.* 35, 130 huius (Antidoti) est . . . *tubicenque* inter pauca laudatus. Πρβλ. σαλπικτὴν ἐν *Kaibel*, Epigr. 350.

[5] *Πλιν.* 34, 88. Βλ. ἀνωτέρω σελ. 15 σημ. 5.

[6] *Sellers*, ἔ. ἀ. 155, 12.

[7] *Πλιν.* 35, 129· βλ. καὶ τὰ παρὰ *Sellers*, ἔ. ἀ. σελ. 154, 5 χωρία.

[8] *Πλιν.* 35, 75 est Eupompi *victor* certamine gymnico palmam tenens. Τοιοῦτος θὰ ἦτο ὁ Μεσσήνιος *Λύκος* ἐν γραφῇ ἐπιτυμβίῳ ἐν Σικυῶνι *Παυσαν*. II 7, 2 μετακομισθείσῃ ἴσως ἐπὶ Σκαύρου εἰς Ῥώμην (βλ. ἀνωτέρω σελ. 27 σημ. 1 σελ. 36 σημ. 4).

Ἐνομίσθη [1] ὅτι ἐν πολλοῖς μνημείοις ὑπάρχει ἀντιγραφὴ ἢ μίμησις τῆς εἰκόνος ταύτης· ἀλλὰ καὶ τὴν Πλαστικὴν ἀπησχόλησεν οὐκ ὀλίγον τὸ θέμα τοῦτο [2].

Ἀνωτέρω ἐδηλώσαμεν ὅτι δὲν ἀποκλείεται πᾶσα ἰδέα τοῦ νὰ θεωρηθῇ καὶ οὗτος γραφὴ ἐπιτύμβιος. Ἐπὶ ἀναγλύφων ἐπιτυμβίων εὕρηνται οὐχὶ σπανίως ὅμοια καὶ ἀνάλογα θέματα.

ΖΕΥΞΙΣ

19 — Διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους καὶ τοῦ μεγάλου καλλιτέχνου ὁ ἐπίσης ἀνώνυμος ***ἀθλητὴς*** [3] δέον νὰ μὴ ἀποκλεισθῇ ὅλως ἀπὸ τῶν ἐπιτυμβίων γραφῶν. Οὐδὲ οἱ ἀπονεμόμενοι αὐτῷ ἔπαινοι ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἐμποδίζουσιν ἡμᾶς εἰς τὴν τοιαύτην γνώμην, διότι παρὰ ***Φιλοχάρει*** εὑρίσκομεν ἔτι πλείονας ἀποδιδομένους εἰς πιθανωτάτην ἐπιτύμβιον γραφὴν (ἀριθ. 8).

Τοὐναντίον ἡ *γραῦς* τοῦ Ζεύξιδος, ἣν θεωρεῖ ἐπιτύμβιον γραφὴν ὁ Six [4], δέον ν' ἀποκλεισθῇ, ἂν παρίστατο *γελῶσα*, ἢ ἄλλως κωμικοῦ ἐξωτερικοῦ, ἵνα κινήσῃ τὸν μέχρι θανάτου γέλωτα τοῦ ζωγράφου διότι τοιοῦτο σχῆμα θὰ ἦτο ἀνήκουστον ἐπὶ μορφῶν ἐν ἐπιτυμβίοις παραστάσεσιν, ἔνθα αἱ φυσιογνωμίαι ἔχουσι τὴν σοβαρότητα τῶν ἐσωτερικῶς τεθλιμμένων ἀνθρώπων, τῶν εὐγενῶν ψυχῶν,

[1] Ὑπὸ τῶν παρὰ τῇ ***Sellers***, ἔ. ἀ. σελ. 117, 15 ἀναφερομένων. Βλ. τοιχογραφίαν ἐν Palazzo Rospigliosi παρὰ ***Springer-Michaelis***, ἔ. ἀ. I [7] 246 εἰκ. 434.

[2] ***Furtwängler***, Meisterwerke 452 κέ. 462.

[3] *Πλιν.* 35, 63 fecit (Zeuxis) . . . et *athletam*, adeoque in illo sibi placuit ut versum subscriberet celebrem ex eo, invisurum aliquem facilius quam imitaturum. Ἐκφράζομεν τὴν ὑποψίαν, μήπως ὁ στίχος «μωμήσεταί τις μᾶλλον ἢ μιμήσεται» ἀνεφέρετο δι' ἐπιγράμματος ἢ ἄλλης ἐπιγραφῆς εἰς τὸν ἀθλητήν, νικήσαντα μέν, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς νίκης ἀπολέσαντα τὴν ζωὴν αὐτοῦ. Ἂν ἀναφέρηται εἰς τὴν γραφήν, εἶναι ὕποπτος, διότι τὸν αὐτὸν ἐπέγραφεν ἐπὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ καὶ ὁ ***Ἀπολλόδωρος*** (***Πλουτ.*** περὶ τ. Ἀθην. δόξ. 2 = Ἠθικ. III 346α Bernard). Τοιούτους θανόντας νικητὰς εὕρομεν παρὰ ***Kaibel,*** ἔ. ἀ. 290. 307. 335.

[4] Festschrift 180· ἀναφέρεται ὑπὸ ***Φήστου***, λ. pictor. Zeuxis risui mortuus, dum ridet effuse pictam a se anum γραῦν κτλ..

αἵτινες δὲν ἐξωτερικεύουσι τὴν πλημμυροῦσαν τὴν καρδίαν αὐτῶν θλῖψιν, καὶ εἶναι διὰ τοῦτο τὰ μάλιστα συμπαθεῖς εἰς τοὺς ὁρῶντας.

Θεωροῦμεν ἀξίαν σημειώσεως ἀντίθεσίν τινα παρὰ Ξενοφῶντι [1], καθ' ἣν «πολὺ ἥδιον *ζώσης* ἀρετὴν γυναικὸς καταμανθάνειν, ἢ εἰ *Ζεῦξίς* μοι καλὴν *εἰκάσας γραφῇ* γυναῖκα ἐπεδείκνυε». Νοεῖται ἆρά γε γραφὴ ἐπιτύμβιος ἐνταῦθα; τὸ πρᾶγμα δὲν ἀποδεικνύεται.

ΤΙΜΟΜΑΧΟΣ

20 — Οἱ *ἱματιοφόροι* αὐτοῦ, ἕτοιμοι νὰ ὁμιλήσωσιν, ὧν εἷς ἐκάθητο, ὁ δ' ἕτερος ἵστατο [2], φαίνεται ὅτι ἦσαν γραφὴ ἐπιτύμβιος τοῦ κοινοτάτου σχήματος τῶν χαιρετιζομένων. Καὶ ἐπὶ τῆς κάλλιστα διατηρουμένης στήλης τοῦ ***Στρατονίκου*** ἐκ Παγασῶν (πίν. 3) παρίσταται ἀκριβῶς τὸ αὐτὸ θέμα καὶ σχῆμα.

Ὅτι δὲν πρόκειται περὶ ῥητορικοῦ σχήματος, ὡς προτιμᾷ ἡ *Sellers* [3], ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ ὅτι ἦσαν δύο μορφαὶ ἐν συμπλέγματι, αἵτινες δὲν ἦτο δυνατὸν ἀμφότεραι νὰ ἔχωσι στάσιν ῥητόρων, καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ὁ καθήμενος δὲν δύναται εὐχερῶς νὰ ῥητορεύῃ.

Τοὐναντίον ὁ Six κατ' ἀρχὰς μὲν [4] ἐθεώρησε τὴν εἰκόνα ἐκ τῶν ἀβεβαίων, ἀναθηματικῶν ἢ ἐπιτυμβίων, ἔπειτα δὲ [5] μεταγνοὺς ἑρμηνεύει αὐτὴν ὡς εἶδος *συγγενικοῦ*, ὅπερ εἶναι οὐ μόνον ἐσφαλμένον, ὡς ἀντικείμενον πρὸς τὴν περιγραφὴν τοῦ Πλινίου, ἀλλὰ καὶ ἀσύμφωνον πρὸς ὅσα αὐτὸς ὁ Six ὀρθὰ καὶ καλὰ εἶπε περὶ τῶν συγγενικῶν [6].

20α — Καὶ ὁ *Ληκυθίων* τοῦ Τιμομάχου [7], προσωπογραφία γυμναστοῦ τινος, ἐν ᾗ καὶ ἡ λέξις δηλοῖ τὸ πρᾶγμα, ἠδύνατο νὰ εἶναι ἐπιτύμβιος γραφὴ τοῦ *ἐπαγγελματικοῦ* τύπου, ὁποίας ἀπαντῶμεν καὶ παρ' ἄλλοις ζωγράφοις (ἀριθ. 22. 26. 27) καὶ ἐπὶ ἀναγλύφων ἐπιτυμβίων [1].

Ἡ δὲ *σύνοδος εὐγενῶν* αὐτοῦ [2] ἐθεωρήθη κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τοῦ Six ὡς ἐπιτύμβιος μᾶλλον γραφὴ τοῦ κοινοῦ τύπου τῶν οἰκογενειακῶν συνελεύσεων, οἷαι παρίστανται ἐπὶ ἀναγλύφων ἐπιτυμβίων καὶ ἐπὶ γραφῶν τῶν Παγασῶν (ἀριθ. 1). Ἀλλ' ὀρθῶς ἀφῆκε τὴν γνώμην ταύτην μετέπειτα ὁ Six [3], ἀφ' οὗ λίαν ἐπιτυχῶς ἀνεγνώρισεν ὅτι ἡ *σύνοδος* τοῦ ***Παμφίλου*** μετεφράσθη κακῶς ἐκ τῆς λέξεως *καταγωγὴ* ὑπὸ τοῦ Πλινίου[4] διὰ τοῦ cognatio, ἐν ᾧ πᾶν ἄλλο ἐδήλου ἡ εἰκών.

Ἀλλ' ἔχομεν ἀσφαλῆ πηγὴν πρὸς ἑρμηνείαν τῆς τε συνόδου τοῦ Τιμομάχου καὶ τοῦ *συγγενικοῦ* (frequentia) τοῦ ***Ἀθηνίωνος*** [5], καὶ τοῦ *συγγενικοῦ* τοῦ ***Οἰνίου*** [6] καὶ τῶν *στεμμάτων* τοῦ ***Κοίνου*** [7].

Λέγεται δῆλα δὴ παρὰ Ψευδοπλουτάρχῳ [8] ὅτι ὁ ζωγράφος ***Ἰσμηνίας*** ἔγραψε μέγαν πίνακα, ἔνθα παρίστατο «ἡ ***ἀναγωγὴ τοῦ γένους*** τῶν ἱερασαμένων τοῦ Ποσειδῶνος ἐν πίνακι τελείῳ, ὃς ἀνάκειται ἐν Ἐρεχθείῳ». Ὁ πίναξ οὗτος περιεῖχε προσωπογραφίας γενεαλογικὰς τῆς οἰκογενείας Λυκούργου

[1] Οἰκονομ. X 1. Ἡ ἀντίθεσις γίνεται πρὸς ὡραίαν ***κατ' οὐσίαν*** γυναῖκα, ἢ ἐν προσωπογραφίᾳ καὶ ὑπὸ τοῦ Ζεύξιδος αὐτοῦ γραφεῖσῃ.

[2] *Πλιν.* 35.136 Timomachi aeque laudantur . . . *palliati* quos dicturos pinxit, alterum stantem, alterum sedentem. Οἱ *palliati cogitantes* τοῦ ***Εὐφράνορος*** (*Πλιν.* 35, 129) ἀνῆκον τῇ μεγάλῃ εἰκόνι ἐν Ἐφέσῳ.

[3] Ἔ. ἀ. σελ. 161, 6· τὸ «παραπλήσιον τοῖς λέγουσιν» ὅπερ φέρει πρὸς ἀπόδειξιν ἡ Sellers, διὰ ***μονήρη*** μὲν μορφὴν κατανοεῖται εὐχερῶς ὡς ῥητορικὸν σχῆμα, ἀλλὰ διὰ δύο μορφὰς εἶναι ἀκατανόητον.

[4] Festschrift 179.

[5] Jahrbuch XX 1905, 100.

[6] Βλ. εὐθὺς κατωτέρω εἰς τὰ περὶ Παμφίλου σελ. 48.

[7] *Πλιν.* 35, 136 Timomachi aeque laudantur . . . et *Lecythion* agilitatis exercitator. Τὸ ὄνομα φαίνεται πλαστόν, τεθὲν ἴσως ὑπὸ τῶν ἁρπασάντων τὴν εἰκόνα, ἢ παρώνυμον Ἴσως ἐκράτει ***ληκύθιόν*** τι τῶν τῆς παλαίστρας, παριστάμενος περίπου ὡς ὁ *Τόκκης*, γραφὴ ἐπιτύμβιος τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν *Conze*, Grab. πίν. 120 ἀριθ. 619. *Baumeister*, Denkm. σελ. 867 σχ. 944. Ath. Mitt. V 1880 πίν. VI (Milchhöfer).

[1] *Conze*, Grab. πίν. 118. 119. 181. 182 (ἀριθ. 920. 921. 925).

[2] *Πλιν.* 35, 136 Timomachi aeque laudantur . . . *cognatio nobilium*.

[3] Festschrift ἔ. ἀ. καὶ Jahrbuch ἔ. ἀ. Πρὸ αὐτοῦ ὡς ἐπιτύμβιον ἢ ἀναθηματικὴν ἐξέλαβον οἱ παρὰ *Sellers* σελ. 118, 5.

[4] *Πλιν.* 35, 76 Pamphili *cognatio* (est). Καὶ ταύτην ἐθεώρει πρότερον ὁ *Six* ἐπιτύμβιον γραφήν.

[5] *Πλιν.* 35, 134 pinxit (Athenion) . . . Athenis *frequentiam* quam vocavere *syngenicon* . . . in una tabula VI signa. Ἡ ἑρμηνεία ὀφείλεται τῷ *Brunn*, Künstlergesch. II 133. Ἡ ἀρίστη γραφὴ τοῦ Ἀθηνίωνος quaque maxime inclaruit *agasonem cum equo* δύναται νὰ θεωρηθῇ τῶν ἀβεβαίων ἐπιτυμβίων (πρβλ. ἀριθ. 9). Ὁ *Six* πρότερον καὶ τοῦ Ἀθηνίωνος τὸ συγγενικὸν ἔτασσεν ἐν τοῖς ἐπιτυμβίοις.

[6] *Πλιν.* 35, 143 Oenias *syngenicon* (pinxit)· εἶναι ἡ μόνη ἀναφερομένη γραφὴ αὐτοῦ, ἣν πρότερον ὁ *Six*, Festschrift ἔ. ἀ. ἐθεώρει ἐπιτύμβιον γραφήν.

[7] *Πλιν.* 35, 139 Coenus *stemmata* (pinxit) Καὶ τούτου εἶναι ἡ μόνη ἀναφερομένη γραφή, ἣν ἄριστα ἐσχέτισεν ὁ *Brunn*, ἔ.ἀ. πρὸς τὰ ἐν Δελφοῖς ἀγάλματα τοῦ Λυσάνδρου. Νῦν καὶ πρὸς τὰ τῶν Φαρσαλίων ἀγάλματα δύναταί τις νὰ παραβάλῃ ἔτι μᾶλλον. Ὁ *Six* πρότερον ἐθεώρει καὶ ταύτην ἐπιτύμβιον.

[8] Βίῳ ι' ῥητόρ.=Ἠθικ. V 843[e] (Bernard)· βλ. καὶ 843[f].

τοῦ ῥήτορος ἀπὸ τῶν μυθικῶν αὐτοῦ προγόνων μέχρι τῶν υἱῶν αὐτοῦ Ἅβρωνος καὶ Λυκόφρονος [1].

Ὁμοίως ὁ τοῦ Ἀθηνίωνος περιεῖχεν ἐξ προσωπογραφίας κατὰ σειρὰν ἐν ἑνὶ πίνακι ἐπίσης *τελείῳ*, ἤτοι συνεχεῖ, in una tabula VI signa. Ἀκριβῶς ὅμοια ἦσαν καὶ τῶν μνημονευθέντων ζωγράφων τὰ συγγενικά, πλὴν τοῦ Παμφίλου.

Ἂν αἱ εἰκόνες αὗται, ἢ ἀνάλογοι, ἐτίθεντο καὶ ἐπὶ μεγάλων οἰκογενειακῶν τάφων, οὐδεμία ἔνδειξις ὑπάρχει νὰ δεχθῶμεν (βλ. σελ. 16 κέ.).

ΣΙΜΟΣ

21 — Ὁ *ἀναπαυόμενος νεανίας* αὐτοῦ [2] ἦτο πιθανῶς γραφὴ ἐπιτύμβιος οὐχὶ δι' ὃν λόγον ἀναφέρει ὁ Urlichs, ἀλλὰ δι' οὓς εἴπομεν ἀνωτέρω (ἀριθ. 15б).

ΘΕΩΝ

22 — Ἡ *κιθαρῳδὸς Θαμύρα* αὐτοῦ [3] δύναται νὰ καταλεχθῇ ταῖς ἐπιτυμβίοις γραφαῖς, ὡς πολλαὶ ἄλλαι *ἐπαγγελματικοῦ* τύπου (ἀριθ. 20α. 26. 27), καὶ συγχρόνως κοινῶν ἀνθρώπων προσωπογραφίαι, ὁποῖαι δυσχερῶς θὰ ἀνετίθεντο εἰς ἱερά, ἀφ' οὗ οὐδεμίαν εἶχον σχέσιν πρὸς τὸν θεόν, οὐδὲ ἐπλήρουν τὰς συνηθείας τοῦ ἀνατιθέναι παρ' ἀρχαίοις [4].

ΘΕΩΡΟΣ

23 — Ἡ *Λεόντιον* αὐτοῦ [5] κοινὴ ἐπίσης προσωπογραφία, θὰ ἦτο διὰ τοὺς ἀνωτέρω λόγους μᾶλλον ἐπιτύμβιος ἢ ἀναθηματικὴ γραφή. Κατὰ Brunn [6] παρεισέφρησεν αὕτη εἰς τὰ ἔργα τοῦ ***Ἀριστείδου*** (ἀριθ. 15γ), ὁπόθεν καὶ ὁ Six ἀφαιρεῖ αὐτήν· ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι ἀπαραίτητον νὰ πράξωμεν.

[1] Ὅμοιόν τι λέγει ὁ *Six*, Jahrbuch ἔ. ἀ. 99 χωρῶν καὶ ἔτι περαιτέρω, ἀλλὰ μὴ καθορίζων ἀκριβῶς τὰ πράγματα.

[2] *Πλιν*. 35, 143 Simus *juvenem requiescentem* (pinxit). Βλ. καὶ *Urlichs* παρὰ Sellers, ἔ. ἀ. 167. 13.

[3] *Πλιν*. 35, 144 Theon . . . *Thamyram* citharoedum (pinxit).

[4] Ὁ εὐεργετηθεὶς δῆλον ὅτι ὑπὸ τοῦ θεοῦ θὰ ἦτο κωμικὸν νὰ ἀναθέσῃ εἰκόνα ***ἑαυτοῦ*** μόνον, ἐκτὸς ἂν ἐθεραπεύθη ἔκ τινος νοσήματος ἢ ἄλλως διεσώθη, ὁπότε θὰ ἐδηλοῦτο ***τοῦτο*** ἐν τῇ γραφῇ.

[5] *Πλιν*. 35, 144 Theorus . . . *Leontion* Epicuri cogitantem (pinxit). Πρὸς κατανόησιν τοῦ cogitare ἐνταῦθα πρβλ. 35,129 ἔνθα οἱ palliati *cogitantes* τοῦ ***Εὐφράνορος***· βλ. ἀνωτ. ἀρ. 16.

[6] Künstlergesch. II 161.

23α — Ἐπίσης καὶ ὁ *ἀλειφόμενος* [1], ἀνώνυμός τις ἀθλητής (πρβλ. ἀριθ. 16б. 18. 19. 24), δεικνύων ἐν γένει θέμα γνωστὸν ἐξ ἐπιτυμβίων ἀναγλύφων [2], θὰ ἦτο ἐπιτύμβιος γραφή. Ἀλλὰ καὶ ὡς ἀναθηματικὴ εἰκὼν δύναται νὰ ἐκληφθῇ· ἀντίστοιχα ὑπάρχουσιν ἐν τῇ Πλαστικῇ καὶ εὐχερῶς ἐνθυμεῖταί τις τὸν ἀλειφόμενον τοῦ Μονάχου.

ΤΑΥΡΙΣΚΟΣ

24 — Καὶ τούτου ὁ ἀνώνυμος *δισκοβόλος* [3], ἀπαντῶν ἐπὶ ἀναγλύφων ἐπιτυμβίων, ὡς καὶ ἐν τῇ Πλαστικῇ, εἶναι εἰκὼν ἔχουσα τὰ αὐτὰ στοιχεῖα, ἵνα θεωρηθῇ ἐπιτύμβιος ἢ ἀναθηματικὴ γραφή, ὡς ἡ προηγουμένη.

ΑΒΡΩΝ

Αὐτοῦ μὲν ἴσως τοῦ ζωγράφου ἐποίησε προσωπογραφίαν ὁ Ἀπελλῆς (ἀριθ. 11ε).

25 — Οὗτος δ' ἔγραψε *φίλην* τινὰ αὐτοῦ [4], εἶδος Γλυκέρας ἢ Λεοντίου (ἀριθ. 12. 23). Ὑπό τινων ἐνομίσθη ὅτι ἡ εἰκὼν αὕτη ἦτο, ὡς ἡ *Ὁμόνοια* αὐτοῦ, ἡ ***Φιλία*** Amicitia, ἤτοι ἐπίσης ἀλληγορικὴ εἰκών. Ἀλλ' οὐδὲν ἐκώλυε νὰ γράψῃ ὁ Ἅβρων μίαν μὲν εἰκόνα τῆς φίλης αὐτοῦ, ἑτέραν δ' ἄσχετον τῆς Ὁμονοίας.

ΛΕΟΝΤΙΣΚΟΣ

26 — Ἡ μόνη ἀναφερομένη γραφὴ αὐτοῦ *ψάλτρια* [5], γυνή τις ἢ *φίλη* τοῦ Λεοντίσκου μετὰ τῶν συμβόλων τῆς τέχνης, ἢ ἐν τῇ ἐκτελέσει τοῦ ἐπαγγέλματος αὐτῆς παρασταθεῖσα, ἔχει ἀνάλογα καὶ ἐπὶ ἀναγλύφων ἐπιτυμβίων (βλ. ἀριθ. 20α. 22. 27), ἵνα θεωρηθῇ ἐπιτύμβιος γραφή, ὡς αἱ μνημονευθεῖσαι, ἔχει δὲ καὶ ἐν τῇ Πλαστικῇ, ὡς εἴπομεν (σελ. 40).

[1] *Πλιν*. 35,144 Theorus se inunguentem (pinxit). Ὁ *Six*, ἔ. ἀ. θεωρεῖ αὐτὸν τῶν ἀβεβαίων γραφῶν.

[2] Πρβλ. Ἐθνικοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν ἀριθ. 747 κλ.

[3] *Πλιν*. 35, 144 Tauriscus *discobolum* (pinxit). Πρβλ. διὰ τὸ θέμα *Conze*, ἔ. ἀ. πίν. 4. *Collignon*, ἔ. ἀ. II 124.

[4] *Πλιν*. 35, 141 Habron *amicam* et Concordiam pinxit. Πρβλ. *Sellers*, ἔ. ἀ. σελ. 166, 2 *Overbeck*, ἀρ. 2154.

[5] *Πλιν*. 35, 141 Leontiscus . . . *psaltriam* (pinxit).

ΑΝΑΞΗΝΩΡ

27 — Τούτου ἀναφέρεται [1] γραφή τις *ἀοιδοῦ*, ἔχουσα τὰς ἀνωτέρω ἀναλογίας, ἵνα ἐκληφθῇ ἐπαγγελματικοῦ χαρακτῆρος ἐπιτύμβιος (ἀριθμ. 20α. 22. 26).

ΣΙΜΩΝΙΔΗΣ

28 — Τούτου ὁ *'Αγάθαρχος* [2], ἀγνώστου τινὸς προσωπογραφία, ἀνήκει εἰς τὰς ἀμφιβόλους, ἐπιτυμβίους ἢ ἀναθηματικάς, εἰκόνας.

ΚΑΛΥΨΩ

29 — Ὁ *γόης Θεόδωρος* αὐτῆς [3] καὶ

29α — Ὁ *γέρων*, ἔχουσι τὸν τύπον τοῦ προμνησθέντος 'Αγαθάρχου καὶ τῶν ὁμοίων.

'Αλλ' ὁ *ἅλτης 'Αλκισθένης* αὐτῆς, ἀνάλογος τῷ *παγκρατιαστῇ Διωξίππῳ* τοῦ ***'Αλκιμάχου*** [4] καὶ πολλοῖς *ὀνομαστοῖς* νικηταῖς, εἶναι μᾶλλον ἀναθηματικαὶ εἰκόνες, καίτοι εὕρηται ἐν ἐπιτυμβίῳ ἀναγλύφῳ θανών, παριστάμενος ὅμοιος τῷ δευτέρῳ [5].

Ε

ΓΡΑΠΤΟΙ ΤΥΠΟΙ: ΔΙΑΓΝΩΣΙΣ ΓΡΑΦΩΝ: ΕΓΚΑΥΣΤΙΚΗ

Ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦτον νοοῦνται συνήθως ἐν τῇ 'Αρχαιολογίᾳ βεβαμμένα ἀνάγλυφα [6], οἷον ὁ ***'Αριστίων*** τοῦ 'Εθνικοῦ Μουσείου 'Αθηνῶν, αἱ ***Σιδώνιαι***

[1] *Overbeck*, ἀρ. 2116· περὶ τοῦ ζωγράφου τούτου βλ. *Πλιν*. 35, 146 μὴ ὁ αὐτὸς (τοὐναντίον παρὰ *Brunn*, K. G. II 291 θεωρεῖται ὡς ἡ *'Αναξάνδρα*). Ἡ παρ' *Εὐσταθίῳ*, ὅστις ἀναφέρει τὸν ἀοιδὸν τοῦτον, λεγομένη «*στενοχωρία* τοῦ ὑποκειμένου πίνακος», ἤτοι ἡ ἀνεπάρκεια χώρου πρὸς γραφὴν ἢ χάραξιν τῆς ἐπιγραφῆς, ἔχει πλῆρες ἀνάλογον ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τῆς στήλης τοῦ Στρατονίκου Παγασῶν (πίν. 3), ἔνθα ὁμοιοτάτη στενοχωρία. Τοῦτο εἶναι μία ἔτι σημαντικὴ ἀπόδειξις ὅτι ὁ ἀοιδὸς οὗτος ἦτο ***ἐπιτύμβιος*** γραφή.

[2] *Πλιν*. 35, 143 Simonides *Agatharchum* (pinxit).

[3] *Πλιν*. 35, 147 Calypso *senem* et praestigiatorum *Theodorum, Alcisthenen* saltatorem (pinxit).

[4] *Πλιν*. 35, 139 *Διοδ*. XVII 100. *Αἰλιαν*. Π.Ἱ X 22. XII 58.

[5] ***Conze***, ἔ. ἀ. πίν. 183 ἀριθ. 927.

[6] Οὕτως ἤδη ὁ ***Ross***, Archäol. Ausf. I 42/3 καὶ οἱ παρ' αὐτῷ μνημονευόμενοι προγενέστεροι· ἐκ τῶν νεωτέρων βλ. ***Sellers***, ἔ. ἀ. σελ. 153, 20 καὶ *'Αλ. Φιλαδελφέα,* Γραφικῇ σελ. 33. Τὴν σημασίαν τῶν βεβαμμένων ἀναγλύφων πρὸς τὴν σύγχρονον Ζωγραφικὴν ἐξαίρει ὑπὲρ τὸ δέον ὁ ***Six***, Fests. 178.

σαρκοφάγοι τοῦ Μουσείου Κωνσταντινουπόλεως, αἱ ἐσχάτως εὑρεθεῖσαι ὅμοιαι ἀλλὰ μεταγενεστέρων χρόνων τῆς ***Καρχηδόνος*** [1] κττ..

Ἡ τοιαύτη ἑρμηνεία καὶ χρῆσις τοῦ ὅρου δὲν εἶναι ὀρθή: πάντα τὰ ἀνάγλυφα ἦσαν βεβαίως βεβαμμένα, ἀσθενέστερον ἢ ἰσχυρότερον, μόνον δὲ τὰ ἐσχάτης βαναυσότητος δημιουργήματα ἦσαν ἀβαφῆ [2].

Καὶ ἐν Παγασαῖς, καίτοι μία μόνον εὐτελὴς στήλη, ἡ τοῦ Θερσαγόρου, ἐκ τοσούτου πλήθους στηλῶν, εἶναι ἀβαθῶς ἀνάγλυφος, καὶ ἐν θραῦσμα ἑτέρας ἐν εἴδει ναΐσκου, φέρον ἐπίσης ἀβαθῶς ἀνάγλυφον δένδρον, παρατηρεῖται πλουσία καὶ τούτων βαφή, ὡς καὶ τῶν ἀναγλύφων ἀνθεμίων, εἰς ἃ λήγουσιν ἄνω οὐκ ὀλίγαι στῆλαι.

'Αλλὰ τὰ ἀνάγλυφα ἐκαλοῦντο ἐν τῇ Τεχνολογίᾳ ***τύποι***, ὡς καὶ ἄλλοθεν καὶ μάλιστα ἐκ χωρίου τοῦ Πλινίου [3] περὶ τοῦ Εὐφράνορος συνάγομεν. Ὑπὸ τὴν λέξιν ταύτην περιελαμβάνοντο καὶ τὰ βεβαμμένα, οὐδὲ θὰ ᾐσθάνετο τὴν ἀνάγκην ὁ ἀρχαῖος νὰ διακρίνῃ δύο τάξεις ***τύπων***, τῶν μὲν ἁπλῶν, ἤτοι ἀβαφῶν, τῶν δὲ ***γραπτῶν***, ἤτοι βεβαμμένων, ἀφ' οὗ πάντα σχεδὸν ἔφερον βαφάς. Ἡμεῖς σήμερον ἠδυνάμεθα νὰ πλανηθῶμεν, διακρίνοντες οὕτω τὰ ἀνάγλυφα, ἀφ' οὗ τὰ πλεῖστα περιῆλθον εἰς ἡμᾶς ἀβαφῆ.

Γραπτὸς ἄρα ***τύπος*** δηλοῖ τι οὐχὶ ἀνάγλυφον, ἀλλ' εἰκόνα γεγραμμένην ἐντὸς βεβαθυσμένου ἐπιπέδου στήλης, ὁποῖαι εἶναι πᾶσαι μὲν αἱ ἐν 'Ιμβραημίᾳ

[1] Monuments Piot XII 1905, 80 κέ. pl. VIII. Πρβλ. ***Girard***, ἔ. ἀ. 75 κέ. καὶ ***de Ridder***, Revue d. ét. gr. XIX 1906 162.

[2] ***Blümner***, Techn. u. Tern. III 206/8. ***Girard***, ἔ.ἀ. 284 κέ.

[3] *Πλιν*. 35, 128 fecit (Euphranor) et colossos et marmorea et *typos scalpsit*. Ἡ λέξις ***τύπος*** κυριολεκτεῖται μὲν ἐπὶ ἀναγλύφων γλυφέντων ἐπὶ βαθύσματος στήλης, ὁπόθεν οἱ ὅροι ***πρόστυπος*** καὶ ***ἔκτυπος*** περὶ εἰσεχόντων ἢ ἐξεχόντων ἐκ τῆς ἐπιφανείας ταύτης ἀναγλύφων, σημαίνει ὅμως γενικώτερον καὶ ***ἀνδριάντα περιφερῆ***: ***Εὐριπ.***, Τρῳ. 1074. *'Ανθολ. Ἑλλ.* XII 52. ***Kaibel,*** Epigr. 860. 898. 955· δηλοῖ δὲ καὶ ***ἀνάγλυφον παντὸς εἴδους***: ***Ἡροδ.*** II 86. 136. 138. 148. 153. III 88. ***Kaibel,*** ἔ. ἀ. 301. 889. ***Παυσαν.*** VIII 31, 1· πρβλ. ***Winter***, Arch. Anz. XII 1897, 134. ***Cavvadias***, Fouilles d'Épidaure I N° 241 στίχ. 36/7. ***Σβορῶνος***, 'Εθνικ. Μουσ. σελ. 153. 'Ενίοτε λαμβάνεται τὸ ἁπλοῦν τύπος ἀντὶ τοῦ ***γραπτοῦ τύπου***, πρὸς δήλωσιν εἰκόνος γραπτῆς ἐπὶ βαθύσματος στήλης ἐν εἴδει ναΐσκου, οἷαι τῶν Παγασῶν (πίν. 1. 3): *'Ανθολ. Ἑλλ.* VII 602 (πρβλ. XII 183. ***Kaibel,*** ἔ. ἀ. 673. 722)· CIA III 1330 = ***Kaibel***, ἔ. ἀ. 97· (πρβλ. 66, ἔνθα δηλοῦται βεβαμμένον ἀνάγλυφον πιθανῶς). Πᾶσαι αἱ σημασίαι αὗται νοοῦνται παρ' ***'Ισοκρ.***, Εὐαγ. 204 b.

εὑρεθεῖσαι, πολλαὶ δὲ τῶν ἐν Παγασαῖς [1] (πίν. 1. 3). Οὕτως ἑρμηνεύοντες τὸν ὅρον, κατανοοῦμεν καὶ τὴν λέξιν **τύπος**, δηλοῦσαν τὸ βάθυσμα τῆς στήλης, καὶ τὸ ἐπίθετον *γραπτός*, σημαῖνον τὴν ἐπ' αὐτοῦ ἔγχρωμον εἰκόνα [2].

Οὐδὲ εἶναι ἀναξία προσοχῆς ἡ σύμπτωσις τῆς χρήσεως τοῦ ὅρου ἐν ἐπιγράμμασι [3] καὶ ἡ εὕρεσις ἀποκλειστικῶς γραπτῶν τύπων ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Ἐκεῖ ἠσκήθη μεγάλως ἡ Ἐπιγραμματική, τοῦ εἴδους δὲ τούτου μνημεῖα θὰ εὑρίσκοντο ἐν ἀφθονίᾳ, παρέχοντα τροφὴν εἰς τοὺς Ἀλεξανδρεῖς ποιητὰς τῶν ἐπιγραμμάτων καὶ τοὺς μιμητὰς αὐτῶν, οἵτινες θὰ εἶχον πρὸ ὀφθαλμῶν ὁμοίας ταῖς ἐν Παγασαῖς στήλας (πίν. 1. 3), ποιοῦντες τὰ μνημονευθέντα ἐπιγράμματα.

Αἱ σκέψεις αὗται ὡδήγησαν ἡμᾶς εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ***πᾶσαι*** αἱ ἐν εἴδει ναΐσκου στῆλαι, αἱ ἔχουσαι ὅλως κενὸν τὸ βάθυσμα, ἔφερόν ποτε γραπτὰς παραστάσεις ἐξαφανισθείσας. Τοῦτο ἐβεβαιώσαμεν (βλ. κατωτέρω τὸ πῶς) ἐπὶ μνημείων τῆς Ἀρχαιολογικῆς Συλλογῆς Βόλου, ἅτινα εἶχον εὑρεθῆ πολὺν χρόνον πρὸ τῆς ἀνασκαφῆς, ἐν ὑπαίθρῳ ἀνὰ τοὺς ἀγροὺς τῶν Παγασῶν, ἢ εἰς τὰ ὑπερκείμενα χωρία, εἴπομεν δὲ ἤδη (σελ. 36) ὅτι καὶ ἐπὶ ἀναθηματικῶν μαρμαρίνων πλακῶν τὸ αὐτὸ παρατηρεῖται.

Τὸ αὐτὸ βεβαιοῦται καὶ ἐπὶ ὁμοίων μνημείων τῆς Ἀρχαιολογικῆς Συλλογῆς Λαρίσης καὶ ἄλλων τόπων ἐν Θεσσαλίᾳ (βλ. ἀνωτέρω σελ. 36), ἅτινα ἰδόντες μετὰ τῶν καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου κκ. Ν. Γ. Πολίτου, Π. Καββαδίου, Χ. Τσούντα ὁμοφώνως παρεδέχθημεν ὅτι ἔφερόν ποτε γραπτὰς παραστάσεις.

Ἀλλ' οὐχὶ μόνον αἱ ἐν εἴδει ναΐσκου, ἀλλὰ καὶ πάσης μορφῆς στήλη ἔχουσα ἐλευθέραν ἐπιφάνειαν μεταξὺ τοῦ γόμφου καὶ τῆς ἐπιγραφῆς 0.20 -0.30 μ. τοὐλάχιστον, εἶναι πιθανὸν ὅτι ἔφερέ ποτε ***γραπτὴν παράστασιν*** ἢ ***γραπτὴν ταινίαν*** [1].

Πρὸς ἐξακρίβωσιν τῆς ὑπάρξεως τούτων ἐπὶ οἱασδήποτε τοιαύτης στήλης, ἐφαρμόζομεν τὴν ἑξῆς μέθοδον:

Ἀποξύομεν μετὰ προσοχῆς διὰ μαχαιρίου τὸ κενὸν καὶ ξηρὸν ἐπίπεδον τῆς στήλης, ἐλαφρῶς πρῶτον, ἔπειτα ἰσχυρότερον, ἵνα ἀφαιρέσωμεν τὸν τυχὸν ἐπικαθήμενον πηλόν, ἢ χῶμα, ἢ κόνιν.

Ἂν ἐμφανισθῇ ***σκωρία*** τις σκοτεινή, ἢ ***λευκάζουσα φθορά***, διαφέρουσα τῆς λοιπῆς ἐπιφανείας ὡς λευκοτέρα, ἢ ***ἐλαφρὰ ὁριζόντιος χαραγὴ*** ἄνω ἢ κάτω, ἥτις ὁρίζει τὴν ἀρχὴν ἢ τὸ τέρμα τῆς γραπτῆς παραστάσεως, ἡ ὕπαρξις τῆς τελευταίας ταύτης εἶναι βεβαία.

Ἐὰν δὲν ἐμφανισθῇ τι τῶν ἀνωτέρω, ἢ ἐὰν τὸ κενὸν διάστημα τῆς στήλης εἶναι καθαρόν, μὴ φέρον δῆλα δὴ χῶμα, πηλόν, ἢ κόνιν, πλύνομεν διὰ σπόγγου βεβαπτισμένου ἐντὸς ψυχροῦ ὕδατος τὴν ἐπιφάνειαν, ἐφ' ἧς ζητοῦμεν τὴν γραπτὴν παράστασιν ἢ ταινίαν, πρῶτον μὲν ἅπαξ ἐλαφρῶς, ἀναμένοντες τὴν ἀποξήρανσιν, ἔπειτα δὲ ἰσχυρότερον, ἕως ὅτου βεβαιωθῶμεν περὶ τῆς σκωρίας, ἢ ἔτι μᾶλλον περὶ τῆς λευκαζούσης φθορᾶς, ἥτις μηνύει τὴν γραπτήν ποτε παράστασιν.

Ἂν καὶ οὕτω δὲν ἐμφανισθῇ τι τῶν ἄνω σημείων δὲν πρέπει νὰ συμπεράνωμεν ἀμέσως, ὅτι ***πάντως δὲν ὑπῆρχεν*** ἐπὶ τοῦ εἰρημένου κενοῦ ἐπιπέδου γραπτὴ παράστασις ἢ ταινία, ἀλλ' ἓν τῶν ἑξῆς τριῶν:

α') ἢ ὅτι ἡ ποτὲ ὑπάρχουσα εἶχε γραφῆ ***ἐπὶ ξηρῷ*** (a tempera), ἢ ὅλως δι' ***ὑδατοχρωμάτων*** (***ἐφ' ὑγροῖς***), ὅπερ συμβαίνει εἰς τὰς εὐτελεστέρας καὶ μεταγενεστέρας στήλας τῶν Παγασῶν,

β') ἢ ὅτι ἡ ἔγκαυσις εἶχε γίνει ἐπιπολαίως ἢ ἀτελῶς, ἢ καὶ ὅλως παρελείφθη, καίτοι αἱ βαφαὶ παρεσκευάσθησαν δι' ἔγκαυσιν, ἤτοι διὰ κηροχρωμάτων [2],

[1] Δι' ὅμοια μνημεῖα ἐν Ἀθήναις βλ. ***Milchhöfer***, Ath. Mitt. V 1880 ἀριθ. 12 κέ..

[2] Πρὸς ταῦτα ἀνθίσταται τὸ παρὰ ***Γαληνῷ*** XII 376 χωρίον ἐκ τῆς Ὑψιπύλης τοῦ ***Εὐριπ.***, **Frg. 764 Nauck**:

> Ἰδοὺ πρὸς αἰθέρ' ἐξαμίλλησαι κόρας
> *γραπτοὺς* τ' ἐν αἐτοῖσι πρόσβλεψον *τύπους*·

ἐνταῦθα ὅμως φαίνεται ὅτι δηλοῦνται γραπταὶ παραστάσεις ἐν ἀετώμασιν.

[3] ***Ἀνθολ. Ἑλλ.*** **VII 730**· ὡραία μεταφορὰ ἐν **V 274** ***Παύλου Σιλανοῦ***: «αὐτὰρ ἐγώ τοι ***γραπτὸν*** ἔχω ψυχῇ σῆς ***τύπον*** ἀγλαΐης».

[1] Θαυμασίως προήκασε τὴν ὕπαρξιν τοιούτων γραφῶν ἐπὶ τῶν οὕτω κενῶν διαστημάτων ὁ ***Michaelis***, **Berichte d. k. sächs. Gesel. zu Leipzig· phil.-hist. Klasse XIX 1867, 113**· τοὐναντίον ὁ ***Milchhöfer***, ἔ. ἀ. **167** ἀποκλείει ὅλως παραδόξως τὴν ὕπαρξιν αὐτῶν ἐπὶ τοιούτων κενῶν.

[2] Ὁ ***Berger***, **Maltechnik 241** τοιαῦτά τινα συνήγαγε διὰ πειραμάτων. Λέγων ὅμως ὅτι διατηροῦνται ἄριστα τὰ διὰ ***φοινικικοῦ*** κηροῦ γεγραμμένα ἢ κεχρισμένα, δὲν προσθέτει ἂν εἶναι δυνατὴ καὶ ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἡ διατήρησις αὐτῶν καὶ μάλιστα ἐν ἐπαφῇ μετὰ χώματος, ὅπερ ἀπορροφᾷ τὰς βαφάς. Τοιαῦτα χώματα συνηγάγομεν

γ΄) ἢ ὅτι εἶχεν ἐφαρμοσθῇ μικτὸν σύστημα, τινῶν μὲν βαφῶν ἐγκαεισῶν, καίτοι ἀτελέστερον, ὡς ἀνεχομένων τὴν ἔγκαυσιν, τινῶν δὲ τεθεισῶν ξηρογραφικῶς ὡς μὴ ἀνεχομένων αὐτήν· τὸ δεύτερον συμβαίνει ἐν Παγασαῖς εἰς τὰς γραπτὰς ὑπὸ τὸ γεῖσον κορωνίδας, αἵτινες σχεδὸν κατὰ κανόνα εἶναι κυαναῖ, τὸ δὲ κυανοῦν φαίνεται ὅτι δὲν ἀνέχεται τὴν ἔγκαυσιν.

Εἰκὼν 6. Γραπτὴ πολύχρωμος μαρμαρίνη στήλη ἐκ Παγασῶν τῆς Πηνηΐδος *καὶ* Ἡροδότου *(ἀριθ. 1), καὶ τοῦ* Μηνοφίλου *(ἀριθ. 2).*

Πολλάκις ἐκ μόνης τῆς ἰδιαιτέρας προπαρασκευῆς τοῦ μέλλοντος νὰ δεχθῇ τὴν γραπτὴν παράστασιν

πολλὰ ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν, ἐφ' ὧν ἀπετυπώθησαν αἱ ἐπὶ τῶν στηλῶν παραστάσεις, χωρὶς μάλιστα αἱ δεύτεραι νὰ ἐξαφανισθῶσιν.

ἐπιπέδου τῆς στήλης, συμπεραίνομεν τὴν ὕπαρξιν αὐτῆς: ἐπίπεδον τοιοῦτον φέρει ἁδρότερα τὰ ἴχνη τοῦ λιθογλυφικοῦ πυκνοῦ κτενός, ἢ δὲν ἐλειάνθη τελείως διὰ τῆς σμίλης, ἐν ᾧ τὸ ὑπὲρ αὐτὸ διά-

στημα, ἔνθα ἡ ἐπιγραφή, καὶ ἐνίοτε στενὸν πλαίσιον καθέτως παρὰ τὰς ἀκμὰς τῆς στήλης, ἔχουσι τελείως λειανθῆ δι' αὐτῆς [1].

Ἡ δὲ *ἔγκαυσις* διαγινώσκεται ἀσφαλῶς διότι ἀφίνει ἢ *σκωρίαν* χρωμάτων, ἢ *λευκάζουσαν φθορὰν*, ἥτις, πλυνομένη ἰσχυρῶς, παρέχει ἐν βαθυτέρῳ κατά τινα δεκάκις χιλιοστὰ τοῦ μέτρου εἰσέχοντι ἐπιπέδῳ, τὰς ἐξωγκωμένας σκιὰς τῶν λεπτομερειῶν τῶν μορφῶν, ἢ γραπτῶν κοσμημάτων. Ταῦτα ἐξηκριβώσαμεν ἐπὶ θραυσμάτων στηλῶν ἐκ Παγασῶν, ἅτινα ἰσχυρότατα πλυθέντα, ἔδειξαν τὰ ἀνωτέρω. Ὅτι τοιαῦτα κοσμήματα *ἐγράφοντο* πρῶτον, καὶ ἔπειτα (πάντως ἀπὸ τῆς Δ' π. Χ. ἑκατονταετηρίδος) *ἐνεκαίοντο*, δεικνύει ἡ κατωτέρω παρατιθεμένη εἰκὼν 7 ἐξ ἀγγείου, δηλοῦσα τὸ πρῶτον στάδιον τῆς ἐργασίας [2].

Τὸ πολυθρύλλητον ζήτημα τῆς *Ἐγκαυστικῆς* δὲν ἐπιθυμοῦμεν νὰ ἐξετάσωμεν ἐνταῦθα διεξοδικῶς, ὡς κείμενον μακρὰν τοῦ σκοποῦ, ὃν προτιθέμεθα ἐν τῇ παρούσῃ μελέτῃ. Ἁπλῶς παρατηροῦμεν ὅτι αἱ γνῶμαι τοῦ Winter [3], στηριχθεῖσαι ἐπὶ τῶν ἐργασιῶν τοῦ ζωγράφου Donner, ἀποδεικνύονται ἐν γένει ἀληθεῖς, καίτοι ἐν ταῖς λεπτομερείαις δέονται πολλῶν περιορισμῶν καὶ προσθηκῶν, ὡς ἐξαχθεῖσαι κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ περιγραφῶν ὑπ' ἄλλων τῶν ἐξ Ἡρακλείου καὶ Πομπηΐας γραπτῶν γνωστῶν μαρμαρίνων πλακῶν καί τινων γραπτῶν ἐπίσης, ἀλλὰ κακῆς διατηρήσεως, καὶ τῶν πολλῶν ἀρχαϊκωτέρων, ὁμοίων τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν.

Ἐξαίρετον ὅμως διαφώτισιν τοῦ ἐν γένει ζητήματος τῆς Ἐγκαυστικῆς παρέχει ὁ Rossbach [4], παρ' ᾧ εὕρομεν τὴν ἀρίστην ἑρμηνείαν τοῦ κλασικοῦ χωρίου τοῦ *Πλινίου* (35, 149): *encausto pingendi duo fuere antiquitus genera, cera et in ebore cestro* etc.

Δέον νὰ προστεθῇ εἰς τὰ τοῦ Rossbach, ὅτι τὸ χωρίον τοῦτο φαίνεται εἰλημμένον ἐξ ἑλληνικοῦ κειμένου, ἔχοντος περίπου ὡς ἑξῆς: «*τοῦ δ' ἔγκαυστα γράφειν δύο ἦν πάλαι γένη, κηρῷ τε καὶ ἐπ' ἐλέφαντι κέστρῳ*». Διὰ τῆς τοιαύτης ἑρμηνείας καθίσταται φανερὸν ὅτι χρῆσις τοῦ κέστρου ἐγίνετο *μόνον*, ἢ *μάλιστα*, εἰς τὴν ἐπὶ ἐλεφαντοστοῦ Ζωγραφικήν, ὅπερ καὶ ἄλλως εἶναι φυσικόν, ἐν ᾧ εἰς τὴν ἐπὶ πάσης ἄλλης ὕλης ἔγκαυσιν *κύριον στοιχεῖον* τῆς μεθόδου ἀπετέλει ὁ *κηρός*.

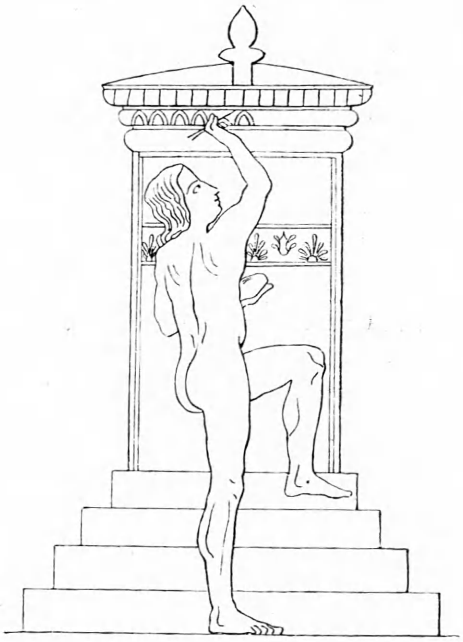

Εἰκὼν 7. Γραφὴ πολυχρώμου κυματίου ὑπὸ ζωγράφου ἐκτελουμένη ἐπὶ στήλης ἐπιτυμβίου, στηριζομένης ἐπὶ κρηπῖδος (βλ. σελ. 25) (παράστασις ἐπὶ ἀγγείου).

Τὴν ἑρμηνείαν ταύτην εὐνοοῦσι καὶ τὰ εὑρήματα τῶν Παγασῶν: ἐπὶ τῆς παρατιθεμένης Εἰκ. 6 ἀπεικονίζεται ἡ πρώτη εὑρεθεῖσα κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν στήλη τῆς *Πηνηΐδος καὶ τοῦ Ἡροδότου* (ἀριθ. 1) κατὰ φωτογραφίαν ἐκ τοῦ φυσικοῦ, εἰλημμένην ὀλίγας ὥρας μετὰ τὴν εὕρεσιν αὐτῆς, ἔτι δὲ ἡ τοῦ *Μηνοφίλου* (ἀριθ. 2) ἐκ τῶν πρώτων καὶ αὐτὴ εὑρεθεῖσα καὶ ὁμοίως φωτογραφηθεῖσα [1].

[1] Τοιαύτη προπαρασκευὴ φαίνεται δηλουμένη, καίτοι οὐχὶ ἀσφαλῶς, ἐπὶ μαρμαρίνης ληκύθου τοῦ *Ἐθνικοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν Conze,* Grabr. πίν. 366 ἀρ. 1710.

[2] Ταύτην ἐλάβομεν ἐκ τοῦ *Blümner*, ἔ. ἀ. IV 476 fig. 74, ἔνθα παρατίθεται καὶ ἡ ἀρχαιοτέρα περὶ τῆς παραστάσεως ταύτης βιβλιογραφία. Περιέργως εὕρομεν ἐν Παγασαῖς δύο *ὁμοτοιτάτας* στήλας, ἐν αἷς τὰ ἐπὶ τοῦ μέσου κοσμήματα εἶναι *γλυπτὰ* καὶ γραπτά.

[3] Archäol. Anz. XII 1897, 133 κἑ. Τὰς γνώμας ταύτας περιορίζει κατά τι ὁ *Robert,* 21es Hall. Winck.-Programm. σελ. 10 κἑ. Βλ. καὶ *Berger,* ἔ. ἀ. 198. Ἐν γένει περὶ τῆς Ἐγκαυστικῆς βλ. κατωτέρω τὸ κλασικὸν χωρίον τοῦ *Πλιν.* 35, 149 καὶ τὰς εἰς αὐτὸ παρατηρήσεις τῆς *Sellers*, ἔ. ἀ. σελ. 172/3, τὰς δὲ παλαιοτέρας θεωρίας παρὰ *Girard*, ἔ. ἀ. 266 κἑ..

[4] *Pauly-Wissowa* Real-Encykl. V 2, 2572.

[1] Τὴν ἀνωτέρω εἰκόνα 6 παρεσκευάσαμεν πρὸς δημοσίευσιν ἐν τοῖς *Πρακτικοῖς*, 1907 *Ἀνασκαφαὶ ἐν Θεσσαλίᾳ Η' 1* καὶ παρεπέμψαμεν ἤδη εἰς αὐτὴν ἀνωτέρω σελ. 21 σημ. 1. Ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν χωρεῖ ἐν τῷ σχήματι τῶν Πρακτικῶν ἡ εἰκών, δημοσιεύομεν αὐτὴν ἐνταῦθα. Ἡ πρώτη τῶν στηλῶν τούτων ἔχει ὕψ. 0.96, πλ. 0.44· ἡ δευτέρα ὕψ. 0.925, πλ. 0.36.

Ἐπ᾽ ἀμφοτέρων τούτων, ἰδίως ἐπὶ τῆς πρώτης, ὡς καὶ ἐπὶ πολλῶν ἄλλων στηλῶν τῶν Παγασῶν εὐτελεστέρας ἐπίσης ἐργασίας, αἱ βαφαὶ ἔχουσιν ἐξόγκωσίν τινα, ὡς αἱ ἐπιτεθειμέναι λευκαὶ βαφαὶ τῶν ἀγγείων· τὸ δὲ σπουδαιότατον, παρατηρεῖ τις ἐπ᾽ αὐτῶν τὰς γραμμὰς τοῦ κέστρου ἢ ῥαβδίου, ἢ μᾶλλον τοῦ χρωστῆρος, ὡς αὗται ἐμφανίζονται ἐπὶ τῶν σημερινῶν ἐλαιογραφιῶν, ἢ ἐπὶ τῶν ἀρχαίων προσωπογραφιῶν ἐν Φαγιοὺμ (βλ. ἀνωτέρω σελ. 12), ἐν ᾧ ἐπὶ τῶν ἐντεχνοτέρων Παγασιτικῶν στηλῶν (πίν. 1-4) αἵτινες εἶναι ἐπίσης ἔγκαυστοι, ὡς ἐν γένει πᾶσαι αἱ ἐκ Παγασῶν, πλὴν ἐλαχίστων καὶ εὐτελεστάτων, δὲν παρατηρεῖ τις τὰς τοιαύτας γραμμάς.

Ἐκ τῆς διαφορᾶς ταύτης ἀποδεικνύεται ὅτι αἱ βαφαὶ ἦσαν μὲν ἐν ἀμφοτέροις τοῖς εἴδεσι τῶν γραφῶν τούτων διὰ κηροῦ παρεσκευασμέναι, κρείττονος ἢ χείρονος ποιότητος, ἀλλ᾽ ἡ προσέγγισις τοῦ θερμοῦ σιδήρου καὶ ἡ διασκευὴ τῶν διαλυομένων ἕνεκα τοῦ κηροῦ βαφῶν, διὰ τοῦ ῥαβδίου, τοῦ κέστρου, ἢ τοῦ χρωστῆρος, ἐγένετο τελειοτέρα μὲν καὶ τεχνικωτέρα ἐπὶ τῶν γραφῶν τῶν πινάκων 1-4 καὶ τῶν ὁμοίων οὕτως, ὥστε νὰ μὴ διακρίνωνται τὰ ἴχνη τῆς διαβάσεως τοῦ χρωστῆρος, ἢ ὁμοίου ὀργάνου, ἀτελεστέρα δὲ καὶ μᾶλλον ἄτεχνος ἐπὶ τῶν τῆς Εἰκ. 6 καὶ τῶν ὁμοίων. Ὥστε ἡ διατήρησις τῶν τοιούτων ἰχνῶν καὶ ἐπί τινων ἀρίστων θεωρουμένων προσωπογραφιῶν τοῦ Φαγιούμ, εἶναι μᾶλλον ἀπειρία καὶ ἀτεχνία, οὐχὶ δέ, ὡς ἐνομίσθη καὶ νομίζεται, τελειότης καὶ τέχνη.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 12ῃ Φεβρουαρίου 1908.

Α. Σ. ΑΡΒΑΝΙΤΟΠΟΥΛΛΟΣ

ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΗ ΘΕΣΣΑΛΙΚΗ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΠΡΟΙΚΟΔΟΤΙΚΗ

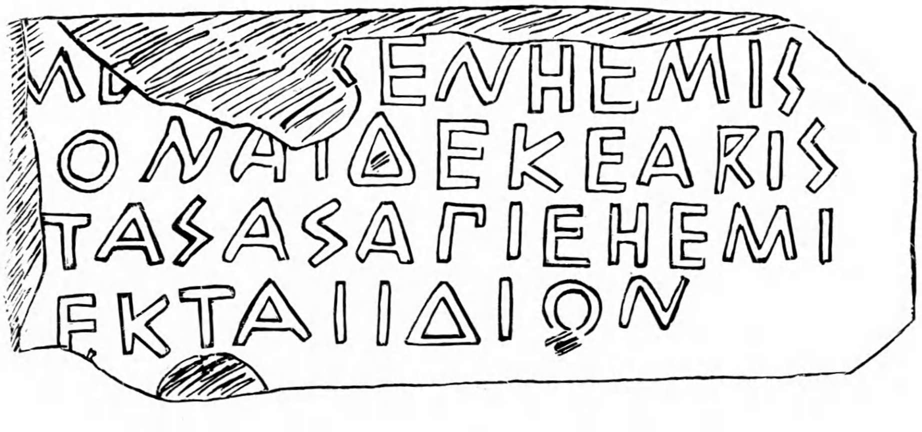

Ἡ στήλη, ἐν ᾗ κεχάρακται ἡ προκειμένη ἐπιγραφή, ἀπόκειτ᾽ ἐν τῷ γυμνασίῳ *Βόλου*, κομισθεῖσα ἐκ τῆς νήσου *Τρικέρων*. Ἡ στήλη αὕτη οὖσα ἐκ μαρμάρου λευκοφαίου, ἀποκεκρουμένη ἀριστερόθεν, ἔχει μῆκος 0,61 μ., πλάτος 0,23 καὶ πάχος 0,17. Ὁ σεβαστὸς καθηγητὴς κ. *Ὄθων Κὲρν* ἐκδοὺς τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην (Inscr. Thessal. antiq. sylloge σ. 18 ἀρ. XXIV) ἀνέγνω ὧδε·

- - - - - με. . κεν ἢ ἐμίσ-
[θωσε? τὸν ἀγρ?]όν. αἰ δέ κε Ἀρισ-
- - - - - τασας ἀπίε ἢ ἐμί-
[σθωσε? - - δέδ?]εκται ἴδιον.

Καθ᾽ ἡμᾶς ἀναγνωστέα ὧδε·

. [κτᾶ]μ᾽ ἔ[δο]κεν hέμισ-
[υ ἀγρὸν καὶ προβάτ]ον. Αἰ δέ κε Ἀρισ-
[τό, μοίρας παρασ]τάσας, ἀπίε, hέμι-
[συ ἔσται πάλιν Πολυδ]έκται ἴδιον.

Στ. 1 καὶ 3 HEMIΣ καὶ HEMI. Ὁ κ. Κὲρν οὐχὶ ὀρθῶς, νομίζομεν, ὑπολαμβάνει τὸ πρῶτον γράμμα H ἀμφοτέρων τῶν προκειμένων ἀθροισμάτων ὡς διαζευκτικὸν σύνδεσμον *ἤ*. Διότι πρῶτον μὲν ἐπειδὴ εὕρηται μακρὸν ε ἐν ὑποθετικῇ προτάσει (στ. 2-3), *αἰδέκε*... *ἀπίε*, δὲν ἠδύνατο ὁ μακρὸς φθόγγος ε νὰ ἐκφέρηται καὶ δὴ ἐν ἀρχαιοτάτῃ ἐπιγραφῇ ὁτὲ μὲν διὰ τοῦ γράμματος E, ὁτὲ δὲ διὰ τοῦ γράμματος H· δεύτερον δὲ διότι ἐν τῷ δευτέρῳ ἀθροίσματι τῶν γραμμάτων δὲν ἠδύνατο ὑποθετικὸς λόγος συγκείμενος κατὰ τὸν κ. Κὲρν ἐκ δύο διαζευκτικῶν προτάσεων νὰ ἔχῃ τὴν μὲν καθ' ὑποτακτικὴν ἔγκλισιν, *αἰδέκε* . . . *ἀπίε*, τὴν δὲ καθ' ὁριστικὴν ἱστορικοῦ χρόνου, *ἢ ἐμί*[*σθωσε?*]. Καθ' ἡμᾶς τὸ H ἐν ἀμφοτέροις τοῖς ἀθροίσμασιν εἶναι ἀντὶ δασέος πνεύματος τῆς λέξεως *hέμισ*[*υ*] (= ἥμισυ). Εἰς τὴν ἡμετέραν ἀνάγνωσιν συμβάλλεται καὶ τὸ ἐν τέλει τῆς ἀποδόσεως τοῦ ὑποθετικοῦ λόγου κείμενον ἐπίθετον ΙΔΙΟΝ (*ἥμισυ*...*ἴδιον*). Ἐὰν δὲ ἦτο ἀνάγκη καὶ ἔξωθεν νὰ προσαγάγωμεν ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας γνώμης συνηγορίαν, λέγομεν ὅτι καὶ εἰς τὸν Βελλεροφόντην ἐξ Ἄργους εἰς Λυκίαν ἐλθόντα ὁ βασιλεὺς Λυκίας ἔδωκε τὴν θυγατέρ' αὐτοῦ εἰς γάμον καὶ τὸ *ἥμισυ τῆς βασιλικῆς ἀξίας* (Ὁμ. Ἰλ. Ζ 192-193)·

«δίδου δ' ὅ γε θυγατέρα ἥν,
δῶκε δέ οἱ τιμῆς βασιληΐδος ἥμισυ πάσης».

Στ. 2-3. ΑΙΔΕΚΕΑRΙΣ[...ΤΑΣΑΣΠΙΕ. Ὁ ἀντιθετικὸς λόγος, *αἰ δέ κε Ἀρισ*[...*τασας ἀπίε*, ἄγει ἡμᾶς εἰς τὴν ἔννοιαν ὅτι ἡ δόσις τοῦ ἡμίσεος τῶν κτημάτων ἐγένετο τῷ γαμβρῷ ὑπὸ τὸν ὅρον, νὰ εἶναι πάλιν τὸ ἥμισυ τῶν κτημάτων τούτων τῷ *Πολυδέκτῃ* ἰδιοκτησία, ἐὰν τῆς μοίρας παραστάσης ἀποθάνῃ ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ *Ἀριστώ*. Ἡ ἔννοια αὕτη ἀπαιτεῖ νὰ συμπληρωθῶσι τὰ ἐλλείποντα ὧδε·

«αἰ δέ κε Ἀρισ-
[τό, μοίρας παρασ]τάσας, ἀπίε,...

Οὕτω παρ' *Ὁμήρῳ* (Ἰλ. Π 852-853) κεῖται ἐκ παραλλήλου θάνατος καὶ μοῖρα·

«ἀλλά τοι ἤδη
ἄγχι παρέστηκεν θάνατος καὶ μοῖρα κραταιή».

Στ. 4. ΕΚΤΑΙ. Ἐπ' ἴσης οὐχὶ ὀρθῶς, νομίζομεν, συνεπλήρωσεν ὁ κ. Κέρν, καὶ αὐτὸς ἀμφιβάλλων, τὴν ἐλλιπῶς ἔχουσαν ταύτην λέξιν διὰ τοῦ ῥήματος [*δέδ?*]*εκται*. Καθ' ἡμᾶς συμπληρωτέον διὰ τῆς δοτικῆς [***Πολυδ***]***έκται***, ᾗ συνᾴδει καὶ τὸ ἐχόμενον ἐπίθετον ΙΔΙΟΝ ([***Πολυδ***]***έκται ἴδιον***).

Κατὰ τὴν ἡμετέραν λοιπὸν ἀνάγνωσιν καὶ συμπλήρωσιν ἡ προκειμένη ἐπιγραφὴ εἶναι ***προικοδοτική***. Ὁ Πολυδέκτης ἔδωκε τῷ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρῷ αὐτοῦ κτῆμα τὸ ἥμισυ τῶν ἀγρῶν καὶ προβάτων. Ἡ δοθεῖσα προὶξ κατὰ μὲν τὸ ποιὸν εἶναι ὁμοία τῇ δοθείσῃ τῷ Τυδεῖ ἐλθόντι εἰς Ἄργος καὶ γήμαντι μίαν τῶν θυγατέρων τοῦ Ἀδράστου (Ὁμ. Ἰλ. Ξ 122-125)·

«ἅλις δέ οἱ ἦσαν ἄρουραι
πυροφόροι, πολλοὶ δὲ φυτῶν ἔσαν ὄρχατοι ἀμφίς,
πολλὰ δέ οἱ πρόβατ' ἔσκε»·

κατὰ δὲ τὸ ποσὸν ἀνάλογος τῇ δοθείσῃ τῷ Βελλεροφόντι, ἧς ἀνωτέρω ἐμνημονεύσαμεν. Ἔδωκεν ὅμως τὸ ἥμισυ τῶν κτημάτων ὑπὸ τὸν ὅρον, νὰ εἶναι πάλιν τὸ ἥμισυ τοῦτο τῶν κτημάτων ἰδιοκτησία τῷ Πολυδέκτῃ, ἐὰν τῆς μοίρας παραστάσης ἀποθάνῃ ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ Ἀριστώ.

Ἐν Ἁλμυρῷ τῇ 9ῃ Μαρτίου 1908

ΑΘ. Ι. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗΣ

ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΑ ΑΓΓΕΙΑ ΧΑΙΡΩΝΕΙΑΣ ΚΑΙ ΕΛΑΤΕΙΑΣ

(Πίν. 5).

Τὰ ἐν λόγῳ ἀγγεῖα προέρχονται ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν, αἵτινες ἐξετελέσθησαν δαπάνῃ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας παρὰ τὴν Χαιρώνειαν καὶ τὴν Ἐλάτειαν, τὸ πρῶτον κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1902, εἶτα δὲ αὖθις κατὰ τὰ ἔτη 1904 καὶ 1906 καὶ τελευταῖον κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος 1907. Περὶ τῶν ἐργασιῶν τούτων διέλαβον εἰς τὰ Πρακτικὰ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τῶν μνημονευθέντων ἐτῶν. Ἔτι δὲ εἰς τὰ Mitteilungen τοῦ ἐνταῦθα γερμανικοῦ ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου τοῦ 1903 σελ. 302, τοῦ 1905 σελ. 120-129 καὶ 134-140, τοῦ 1906 σελ. 396-404, καθὼς καὶ εἰς τὸ περιοδικὸν Memnon πρώτου τεύχους τοῦ 1908.

Οἱ τόποι, εἰς τοὺς ὁποίους εὑρέθησαν τὰ ἀγγεῖα εἶνε 1) ὁ προϊστορικὸς τῆς Χαιρωνείας τύμβος, ὅστις κεῖται παρὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ Κηφισοῦ, μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς στάσεως τοῦ σιδηροδρόμου, ἀπέχων 1700 περίπου μέτρα ἀπὸ τοῦ Λέοντος τῆς Χαιρωνείας· 2) ὁ προϊστορικὸς συνοικισμὸς ὁ παρὰ τὸ χωρίον Μάνεση ἐν τῷ μέσῳ σχεδὸν τῆς φωκικῆς πεδιάδος, ἀκριβῶς ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, ἥτις φέρει ἀπὸ τῆς γεφύρας τοῦ Κηφισοῦ καὶ τῆς ἁμαξιτῆς πρὸς τὸ χωρίον Δραχμάνι, πλησίον τῆς παλαιᾶς Ἐλατείας· 3) ὁ προϊστορικὸς συνοικισμὸς τοῦ Δραχμανίου, κείμενος εἰς μικρὰν ἀπὸ τοῦ χωρίου τούτου ἀπόστασιν κατὰ τὴν εἰς Ἐλάτειαν ὁδὸν ἀνατολικῶς παρὰ τὸ ῥεῦμα εἰς τοὺς ἀγροὺς τοῦ ἰατροῦ κ. Χέβα· 4) ὁ προμυκηναϊκὸς τύμβος Δραχμανίου, κείμενος βορείως τοῦ χωρίου ἐπὶ τῶν προπόδων τοῦ ὄρους, δεξιόθεν τῆς βατῆς ὁδοῦ, ἥτις φέρει διὰ τῶν βουνῶν πρὸς τὰς Θερμοπύλας.

Πλὴν δύο ἀγγείων εὑρεθέντων ἀκεραίων, τὰ λοιπὰ ἐνταῦθα ἀπεικονιζόμενα ἀνασυνεκροτήθησαν ἐκ τεμαχίων. Πάντα κατετέθησαν εἰς τὸ ἐν Χαιρωνείᾳ παρὰ τὸν Λέοντα πέρυσι κτισθὲν Μουσεῖον.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν εἰς ἣν ἀνήκουν, διαιροῦνται εἰς δύο κατηγορίας: Α΄) εἰς τὰ τοῦ νεολιθικοῦ αἰῶνος. Β΄) εἰς τὰ τοῦ πρωΐμου χαλκοῦ αἰῶνος. Τὰ δεύτερα ταῦτα προέρχονται πάντα ἐκ τοῦ βορείως τοῦ Δραχμανίου κειμένου προμυκηναϊκοῦ τύμβου.

Τὴν πολυπληθεστέραν καὶ ποικιλωτέραν συλλογὴν παρέσχεν ὁ προϊστορικὸς τύμβος Χαιρωνείας, ἐν μέρει δὲ καὶ ὁ προϊστορικὸς συνοικισμὸς Δραχμανίου τῶν ἀγρῶν Χέβα. Ἀλλὰ πάντα τὰ ἐκ τεμαχίων συναπαρτισθέντα, ἔτι δὲ ἓν ἀκέραιον εὑρεθέν, προέρχονται ἀποκλειστικῶς ἐκ τοῦ προϊστορικοῦ τύμβου Χαιρωνείας. Ὁ προϊστορικὸς συνοικισμὸς τοῦ χωρίου Μάνεση παρέσχε μόνον μονόχρωμα τεμάχια καί τινα μέλανα, φέροντα ἐγχάρακτα κοσμήματα.

Πρέπει νὰ σημειώσω, ὅτι εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Φωκίδος, τῆς ὁποίας δεσπόζει ἡ Ἐλάτεια, πλεῖστα εἶνε τὰ ἴχνη προϊστορικῶν οἰκήσεων. Παρὰ τὸ χωρίον Μάνεση, κατὰ τὴν αὐτὴν ἀνωτέρω σημειωθεῖσαν ὁδὸν ἀπὸ τῆς γεφύρας τοῦ Κηφισοῦ καὶ τῆς ἁμαξιτῆς πρὸς τὸ Δραχμάνι, ὑπάρχει καὶ δεύτερος συνοικισμὸς τοῦ νεολιθικοῦ αἰῶνος· ἀλλὰ μόνον ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ εὑρέθησαν τεμάχια μονοχρώμων νεολιθικῶν ἀγγείων· διότι ἐνταῦθα ἐκτίσθησαν κτίρια κατὰ τοὺς ὑστέρους ἑλληνικοὺς καὶ τοὺς ῥωμαϊκοὺς χρόνους, τῶν ὁποίων τὰ θεμέλια κατέρχονται μέχρι τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους· τότε λοιπὸν ἀνεσκάφησαν τὰ χυτὰ προϊστορικὰ χώματα καὶ διεσκορπίσθησαν τὰ ἐν αὐτοῖς ἀναμφιβόλως ὑπάρχοντά ποτε λείψανα τῶν προϊστορικῶν χρόνων, διὸ καὶ ἐλάχιστα θραύσματα τοιούτων ἀγγείων ἐσώθησαν μεταξὺ τῶν ἑλληνικῶν κτισμά-

των. Ὁμοίως ὀλίγον ἔξω τοῦ χωρίου Μάνεση διεσκορπισμένα παρατηροῦνται ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῶν ἀγρῶν μονόχρωμα θραύσματα ἀγγείων νεολιθικῶν. Ὀλίγον ἀπωτέρω παρὰ τὸν Κηφισὸν ὑπάρχει καὶ ἄλλος λοφίσκος μὲ πλεῖστα τοιαῦτα θραύσματα. Καὶ παρὰ τὸ Δραχμάνι εἰς τοὺς ἀγροὺς εἴς τι βάθος δὲν λείπουν ταῦτα. Καθόλου ἡ φωκικὴ χώρα διέσωσε πολλαχοῦ τὰ ἴχνη τῶν οἰκήσεων τοῦ νεολιθικοῦ αἰῶνος, καθὼς παρετήρησα καὶ εἰς τὴν Σχιστὴν ὁδὸν παρὰ τὸν βραχώδη λόφον τοῦ μνημείου Μέγα κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς φάραγγος τοῦ Ζεμενοῦ μεταξὺ Κίρφιος καὶ Παρνασσοῦ, ἔτι δὲ εἰς τὸν ἀνατολικὸν μυχὸν τοῦ κόλπου τῆς Ἀντικύρας ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως Ἅγιος Θεόδωρος (τῆς ἀρχαίας Μαράθου). Ζωγραφιστὰ ὅμως ἀγγεῖα, εἴτε διὰ λαμπεροῦ κοκκίνου παχέος χρώματος ἐπὶ λευκοῦ ἐπιχρίσματος, εἴτε διὰ λευκῶν γραμμῶν ἐπὶ στιλβωμένης ἐπιφανείας μέλανος πηλοῦ, εἴτε διὰ θαμποῦ (matt) σκοτεινοῦ χρώματος ἐπὶ στιλβωμένης ὑποκοκκίνης ἢ ὑποκιτρίνης ἐπιφανείας ἀγγείων, οὐδαμοῦ ἀλλοῦ εὗρον εἰ μὴ μόνον εἰς τὸν προϊστορικὸν τύμβον Χαιρωνείας καὶ εἰς τὸν προϊστορικὸν συνοικισμὸν Δραχμανίου τῶν ἀγρῶν Χέβα.

Ἄξιον σημειώσεως εἶνε, ὅτι καὶ εἰς τὸν Ὀρχομενόν, ὅπου τοσαύτη πληθὺς ἀγγείων τοῦ ἀρχαιοτάτου αἰῶνος κατὰ τὰς βαυαρικὰς ἀνασκαφὰς τοῦ 1903 καὶ 1905 συνελέχθη, ὀλίγιστα μόνον τεμάχια ὡς τὰ τῆς Χαιρωνείας καὶ τοῦ Δραχμανίου μὲ τὸν κοκκίνου παχυρρεύστου χρώματος γεωμετρικὸν διάκοσμον παρετηρήθησαν. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν φερόντων θαμποῦ χρώματος διάκοσμον ὀλίγιστα μόνον εἰς τὸν Ὀρχομενὸν εὑρέθησαν ἀντιστοιχοῦντα ἀκριβῶς πρὸς τὰ τῆς Χαιρωνείας-Δραχμανίου, καὶ ταῦτα εἶνε μόνον τὰ ἀλλαχόθεν, ὡς ὑποθέτω, εἰς Βοιωτίαν καὶ Φωκίδα εἰσαχθέντα (ὡς θὰ εἴπω κατωτέρω, ἐξ Αἰγίνης νομίζω)· ἐνῷ τὰ ποικίλα ἄλλα εἴδη θαμποῦ χρωματισμοῦ παρετηρήθησαν ἀποκλειστικῶς εἰς τὸν προϊστορικὸν τῆς Χαιρωνείας τύμβον καὶ εἰς τὸν προϊστορικὸν συνοικισμὸν Δραχμανίου.

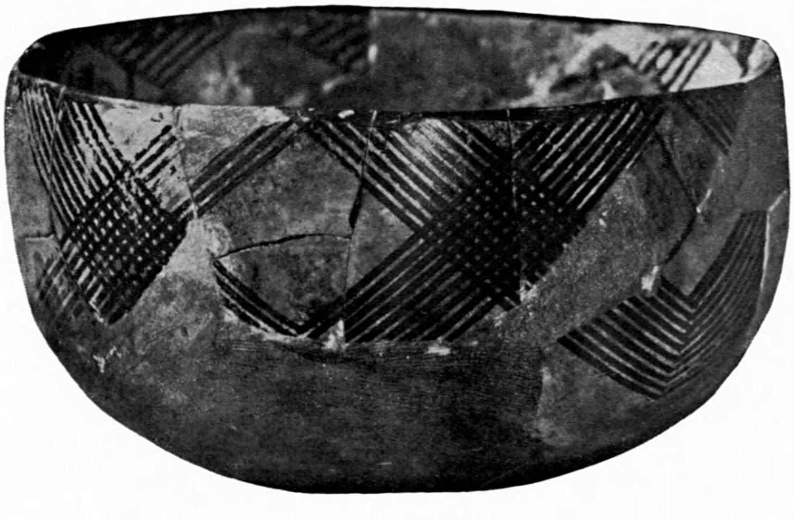

Εἰκὼν 1.

Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι στενωτάτη ἦτο ἡ περιοχὴ καὶ τῆς κατασκευῆς καὶ τῆς χρήσεως τῶν πλείστων ζωγραφιστῶν ἀγγείων τῆς Χαιρωνείας-Ἐλατείας, ἀφοῦ εἰς μὲν τοὺς πολυαρίθμους τῆς φωκικῆς πεδιάδος συνοικισμοὺς οὐδὲν ἴχνος αὐτῶν παρατηρεῖται, εἰς δὲ τὸν ἐγγὺς τῆς Χαιρωνείας Ὀρχομενὸν μικρά τινα μόνον θραύσματα εὑρέθησαν τῶν ἰδιαζόντων τῆς Χαιρωνείας-Ἐλατείας πολυπληθῶν κοκκίνου παχυρρεύστου χρώματος ἀγγείων.

Ἐπομένως ὅσον αἱ μέχρι τοῦδε παρατηρήσεις ἐπιτρέπουν, ἀνάγκη νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι εἷς ἐκ τῶν δύο τόπων, ἡ Χαιρώνεια ἢ ἡ Ἐλάτεια, ἢ τὸ πολὺ οἱ δύο οὗτοι ὁμοῦ καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς διαφορᾶς, εἶνε καὶ ἡ μόνη

ἑστία τῆς κατασκευῆς καὶ χρήσεως σχεδὸν πάντων τῶν ποικίλων εἰδῶν ζωγραφιστῶν ἀγγείων, περὶ τῶν ὁποίων ἐδῶ γίνεται λόγος. Ὀλίγα τινὰ τεμάχια μεταξὺ τῶν θεσσαλικῶν τοῦ Σέσκλου δεικνύουν ἀρκετὴν ὁμοιότητα πρὸς τὰ φέροντα διάκοσμον κοκκίνου παχυρρεύστου χρώματος τῆς Χαιρωνείας-Ἐλατείας· δέν μοι φαίνονται ὅμως καὶ τελείως ὅμοια, εἶνε δὲ καὶ ὀλίγιστα ἀπέναντι τοῦ μεγάλου πλήθους τῶν λοιπῶν ἰδίας ὅλως τέχνης θεσσαλικῶν.

Α΄. *Ἀγγεῖα τοῦ νεολιθικοῦ αἰῶνος.*

Καλῶ ταῦτα μὲ τοῦτο τὸ ὄνομα, διότι εἰς τοὺς τόπους ἔνθα εὑρέθησαν δὲν παρατηρεῖται κανὲν ἀπολύτως ἴχνος χρήσεως μετάλλου, πάντα δὲ τὰ

Εἰκὼν 2.

ἐργαλεῖα εἶνε λίθινα, ἐξ ὀψιανοῦ δὲ τὰ μαχαιρίδια καὶ ξυράφια. Μόνον εἰς τὸν προϊστορικὸν τῆς Χαιρωνείας τύμβον εὑρέθη τεμάχιον στεατίτου λίθου φέροντος δύο λεῖα αὐλάκια πρὸς χύσιν, ὡς φαίνεται, μετάλλου. Τοῦτο σημαίνει πιθανῶς, ὅτι εὑρισκόμεθα ἤδη εἰς ἐποχὴν πλησιάζουσαν τὸν μεταλλικὸν αἰῶνα. Ἀλλὰ τοῦτο εἶνε καὶ τὸ μόνον ἐκ τῶν εὑρημάτων πρὸς τοιαύτην ὑπόθεσιν ἀφορμὴν δίδον. Ἔπειτα καὶ ἂν ἀποδεχθῶμεν, ὅτι εὑρισκόμεθα εἰς τὰ πρόθυρα τοῦ μεταλλικοῦ αἰῶνος, πάλιν αἱ περὶ ὧν ὁ λόγος θέσεις μὲ τὰ σχετικὰ εὑρήματά των πάντα ἐκπροσωποῦν ἀκόμη τὴν παλαιοτέραν, ἤτοι τὴν ἀμέταλλον ἐποχήν. Ἐπειδὴ δὲ οὐδὲν ἀπολύτως μετάλλου τινὸς ἴχνος παρατηρεῖ-

ται, καὶ ἰδιαιτέρως οὐδὲν ἴχνος χαλκοῦ, ὅστις ὑπάρχει ἤδη εἰς τὸ πρῶτον (κατώτατον) στρῶμα τῆς Τρῳάδος, πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι τὰ προϊστορικὰ ἐδάφη Χαιρωνείας-Ἐλατείας διέσωσαν ἀντικείμενα παλαιότερα κατὰ τὴν ἡλικίαν τοῦ παλαιοτάτου (πρώτου) τρῳϊκοῦ οἰκισμοῦ· διότι βεβαίως ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ μετάλλου διὰ τὴν κατασκευὴν ἐργαλείων εἰς τὴν Φωκίδα καὶ Βοιωτίαν δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ὑστέρησε πολὺ τῆς εἰς τὰ παράλια τοῦ Ἑλλησπόντου πρώτης αὐτοῦ χρησιμοποιήσεως.

Ὡς πρὸς δὲ τὴν διάκρισιν, τὴν ὁποίαν κάμνω μεταξὺ τῶν δύο προϊστορικῶν θέσεων Χαιρωνείας καὶ Ἐλατείας (Δραχμανίου), ἀποκαλῶν τὴν μὲν προϊστορικὸν τύμβον, τὴν δὲ προϊστορικὸν συνοικισμόν, παρατηρῶ τὰ ἑξῆς.

Ἡ παρὰ τὸ Δραχμάνι εἰς τοὺς ἀγροὺς Χέβα θέσις εἶνε ἀναμφιβόλως πανάρχαιος συνοικισμός. Ἡ θέσις δὲν ἀποτελεῖ καταφανῆ γήλοφον, ὅπως οἱ δύο παρὰ τὸ χωρίον Μάνεση, οἵτινες βεβαίως ἐσχηματίσθησαν κατὰ μικρὸν ἐκ τῶν ἐρειπίων τῶν κατοικιῶν καὶ τῶν παντοίων ἀπορριμμάτων τοῦ συνοικισμοῦ. Ἀλλὰ πάντως ὑπάρχει καὶ ἐκεῖ μικρὰ ἀνύψωσις γῆς σχηματισθεῖσα διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους καὶ ἀποτελοῦσα μικρὰν περιοχὴν ἐπιμήκη ἑκατὸν περίπου μέτρων. Τὰ χώματα εἶνε ἀνάμικτα μὲ τέφραν πολλαχοῦ, εἴς τινα δὲ σημεῖα διακρίνονται καὶ τὰ δάπεδα τῶν καλυβῶν, αἵτινες θὰ ἦσαν τὰ μόνα κτίσματα τοῦ συνοικισμοῦ. Εὑρέθησαν καὶ λείψανα σκελετῶν ἀνθρώπων τεθαμμένων κατὰ τὸν συνήθη τῶν προϊστορικῶν χρόνων τρόπον, μὲ συνεσταλμένα τὰ σκέλη ἐπὶ τῆς πλευρᾶς κατακειμένων (liegende Hocker). Ὀστᾶ κατοικιδίων ζῴων, λίθινα ἐργαλεῖα καὶ θραύσματα ἀγγείων μονοχρώμων καὶ ζωγραφιστῶν ἀναμὶξ εἶνε διεσκορπισμένα εἰς τὰ χυτὰ ταῦτα χώματα, τῶν ὁποίων τὸ μέγιστον ὕψος δὲν ὑπερβαίνει τὰ τρία περίπου μέτρα.

Εἰκὼν 3.

Ἀλλ' ὁ προϊστορικὸς τύμβος τῆς Χαιρωνείας δὲν ἦτο συνοικισμὸς κατὰ τὴν ἔννοιαν ταύτην· καὶ ἂν δὲ ἤθελον εὑρεθῇ ἴχνη κατοικιῶν περὶ τὸν πυρῆνα τοῦ γηλόφου, τὸν ὁποῖον ἀποκαλῶ τύμβον, πάλιν θὰ ἦτο τοῦτο ἀδιάφορον διὰ τὴν σημασίαν τοῦ ἀνασκαφέντος καὶ ἐρευνηθέντος χώρου. Περὶ τούτου δίδω τὰς ἀκολούθους ἐξηγήσεις.

Ἡ κορυφὴ τοῦ χειροποιήτου γηλόφου, ἥτις κεῖ-

ται μ. 3,50 ὑψηλότερα τῆς σημερινῆς ἐπιφανείας τῶν πέριξ ἀγρῶν, φέρει καταφανέστατα τὰ ἴχνη περιβόλου περικλείοντος βωμόν. Ὁ περίβολος ἦτο φράκτης ἁπλοῦς ἐκ καλάμων καὶ κλάδων δένδρων, ἐπικεχρισμένος μὲ πηλόν· ὁμοίως κατασκευάζονται καὶ σήμερον πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος καλύβαι στρογγύλαι ἢ καὶ μεγαλείτεραι τετράπλευροι κατοικίαι χωρικῶν. Πάντως πυρκαϊὰ κατέστρεψε τὸν φράκτην τοῦτον ἢ τὴν καλύβην, τὸ δὲ πυρακτωθὲν ἐκ πηλοῦ τοίχωμα μετεβλήθη εἰς ὀπτὴν πλίνθον ἢ χῶμα κατακόκκινον. Εἰς τὰ συμπαγέστερα τεμάχια τοῦ χώματος τούτου, ὅπως καὶ εἰς τὰς ἐκ τῆς πυρακτώσεως προελθούσας πλίνθους, διακρίνονται καὶ τὰ ἄχυρα, τὰ ὁποῖα συνήθως ἀναμιγνύονται μὲ τὸν πηλὸν διὰ τὰ ἐπιχρίσματα, ἔτι δὲ τὰ ἀποτυπώματα τῶν καλάμων καὶ κλάδων ἢ στύλων τοῦ φράκτου. Ὁ δὲ βωμὸς διακρίνεται ἐκ τῆς πολλῆς τέφρας, ἥτις ἐγέμιζεν ὁλόκληρον βόθρον. Ἡ τέφρα περιεῖχεν ὀστᾶ κεκαυμένα ζώων, τὰ ὁποῖα καὶ εἰς πάντα τὸν γήλοφον εὑρέθησαν διεσκορπισμένα εἰς τὸ χῶμα ὁμοῦ μετὰ πολλῶν τεμαχίων ἀγγείων, λιθίνων ἐργαλείων, εἰδωλίων καὶ ὀψιανῶν. Ἐντὸς τοῦ περιβόλου παρετήρησα καὶ δύο εὐμεγέθεις ἑστίας· διακρίνονται ἐκ τοῦ στερεοποιηθέντος ὑπὸ τοῦ πυρὸς ἐδάφους των καὶ τῶν πυρακτωμένων τοιχωμάτων. Τὸ πυρακτωμένον καὶ πλινθοποιημένον χῶμα, ὅπερ προῆλθεν ἐκ τοῦ πυρποληθέντος φράκτου ἢ τῆς καλύβης,

Εἰκὼν 4.

Εἰκὼν 5.

ἀπετέλει στρῶμα πάχους ἡμίσεος καὶ πλέον μέτρου περικεχυμένον ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ γηλόφου περιφερικῶς πρὸς τὴν κατωφέρειαν. Ἀλλὰ πάλιν ὅλον τοῦτο τὸ πυρακτωμένον στρῶμα σκεπάζεται ὑπὸ παχέος στρώματος καθαρᾶς γῆς, γεωργουμένης ἀνέκαθεν, περιεχούσης ὡσαύτως πλῆθος τεμαχίων ἀγγείων, ὀστῶν ζώων, λιθίνων ἐργαλείων, ὀψιανοῦ. Ἅπαν τὸ ἀνώτατον τοῦτο φυτικὸν γενόμενον στρῶμα ἀνεσκαλεύθη ἐπὶ τῆς κορυφῆς εἰς ῥωμαϊκοὺς χρόνους, ὅτε ἱκανῶς μέγα κτίριον ἐκτίσθη ἐνταῦθα· ἐκ τοῦ ῥωμαϊκοῦ τούτου κτιρίου ἐσώζετο μακρὸς πολὺ στερεὸς τοῖχος, δωμάτια δύο μὲ δάπεδον στερεοποιηθὲν διὰ στρώματος ἀμμοκονίας, δύο μικραὶ δεξαμεναί, ὧν ἡ μία ἦτο λουτρόν. Τὰ θεμέλια τοῦ μακροῦ τοίχου εἰσεχώρουν βαθέως εἰς τὸ πυρακτωμένον στρῶμα. Εὑρέθησαν καὶ ἀρκετοὶ τάφοι αὐτόθι ῥωμαϊκῶν χρόνων· καὶ θραύσματα ἀγγείων βυζαντηνῶν καὶ ἑλληνικῶν χρόνων, ἀκόμη καὶ ἓν τεμάχιον μυκηναϊκοῦ ἀγγείου. Σημεῖον ὅτι κατὰ πάντας τοὺς αἰῶνας ἀφῆκαν οἱ κατοικήσαντες τὴν χώραν ἄνθρωποι σημεῖα τῆς διαβάσεώς των.

Δύναται λοιπὸν νὰ θεωρηθῇ πιθανώτατον καὶ σχεδὸν βέβαιον, ὅτι ἡ κορυφὴ τοῦ γηλόφου κατείχετο ὑπὸ προϊστορικοῦ ἱεροῦ τεμένους. Ὡς φαίνεται μάλιστα, καὶ ἀφοῦ κατεστράφη τοῦτο, πάλιν ἄλλο διεδέχθη αὐτὸ ἀμέσως κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους, ἀφοῦ τὸ σκεπάσαν αὐτὸ χῶμα εἶνε ἀνάμικτον μὲ ἀντικείμενα τῆς αὐτῆς νεολιθικῆς ἐποχῆς.

Ἀλλὰ τὸ ἀνώτατον τοῦτο στρῶμα ἀνεσκαλεύθη, ὡς εἶπον, τελείως εἰς ῥωμαϊκοὺς χρόνους καὶ διεσκορπίσθη, ὥστε ἀδύνατον νὰ γνωρίζωμεν ποίαν ὄψιν παρουσίαζε προηγουμένως ἡ ἀνωτάτη κατακόρυφος ἐπιφάνεια τοῦ γηλόφου.

Ἀλλὰ πῶς ἔφθασεν εἰς τὸ ὕψος τοῦ «ἱεροῦ τεμένους» ὁ χειροποίητος λόφος;

Κάτωθεν τοῦ πυρακτωμένου χώματος τοῦ ἱεροῦ τούτου τεμένους διακρίνονται κάλλιστα διαδεχόμενα ἄλληλα στρώματα γῆς ἀρκετά, πάχους ἡμίσεος καὶ πλέον μέτρου, χωριζόμενα κανονικῶς ἀπ' ἀλλήλων διὰ λεπτῆς στρώσεως καθαρῶν ἀνθράκων καὶ ὀλίγης τέφρας. Ἀνάμικτα εἰς πάντα ταῦτα τὰ

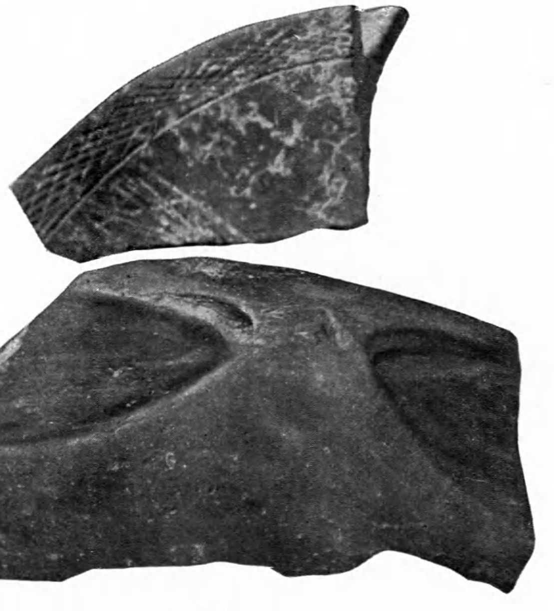

Εἰκὼν 6.

στρώματα εὑρίσκονται τὰ αὐτὰ καὶ ἀνωτέρω καταλεχθέντα ἀντικείμενα ἤτοι θραύσματα ἀγγείων, λίθινα ἐργαλεῖα, ὀψιανοὶ καὶ ὀστᾶ ζῴων.

Διὰ τοῦτο ὑπέθεσα ἄλλοτε (Mitteilungen 1905 σελ. 128), ὅτι εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς βωμὸς ἐπὶ τοῦ ἀρχικοῦ ἐδάφους, ὁλονὲν ἀνυψουμένου κατὰ καιροὺς διὰ συσσωρεύσεως χωμάτων πρὸς ἐξασφάλισιν ἀπὸ τῶν κανονικῶν πλημμυρῶν τοῦ παραρρέοντος ποταμοῦ, ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸν σχηματισμὸν τοῦ γηλόφου, ἕως οὗ εἰς ἐν ἀνώτατον στρῶμα ὁ ἱερὸς χῶρος περιεβλήθη καὶ διὰ φράκτου.

Ἀλλ' ἀκριβέστεραι παρατηρήσεις μὲ ἀναγκάζουν νὰ τροποποιήσω κατά τι τὴν γνώμην μου ἐκείνην καὶ νὰ καταλήξω ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἐνταῦθα πρόκειται κατὰ πρῶτον λόγον περὶ τύμβου σχηματισθέντος ἐπὶ τάφου νεκροῦ ἐπιφανοῦς ἀνδρός, κατὰ συνήθειας μάλιστα, αἵτινες παρετηρήθησαν εἰς ἐνταφιασμὸν τοιούτων νεκρῶν κατὰ τὸ τέλος τοῦ νεολιθικοῦ αἰῶνος τῆς μέσης Εὐρώπης.

Ἀνέφερα καὶ ἄλλοτε (Mitteilungen 1905 σελ. 121) τὴν εὕρεσιν δύο σκελετῶν εἰς βάθος περίπου μ. 2,70 ἀπὸ τῆς νῦν κορυφῆς, τοῦ μὲν ἡλικιωμένου ἀνδρός, τοῦ δὲ μειρακίου. Ὁ τοῦ ἀνδρὸς ἔκειτο ἁπλῶς εἰς τὸ χῶμα, πλησίον καὶ ὀλίγον ὑψηλότερα τοῦ μειρακίου. Ἡ θέσις του δὲν ἦτο ὅπως ἡ τοῦ μειρακίου. Διότι τοῦτο μέν, συνεσταλμένα πρὸς τὸ στῆθος ἔχον τὰ σκέλη καὶ τοὺς βραχίονας κεκαμμένους πρὸς τὴν κεφαλήν, ἔκειτο ἐπὶ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς (τέλειος liegender Hocker), βλέπων πρὸς ἀνατολάς. Ὁ δὲ ἀνὴρ βλέπων πρὸς βορρᾶν, κλίνων τὴν κεφαλὴν πρὸς τἀριστερά, μόλις ὀλίγον συνέστελλε τὰ σκέλη· καὶ τὸν μὲν ἀριστερὸν βραχίονα ἔκρυπτεν, ὡς φαίνεται, κάπως ὑπὸ τὴν ἀριστερὰν πλευρὰν (ἴχνη δὲν ἐφαίνοντο), ἀλλὰ τὴν δεξιὰν κάμπτων εἰς τὸν ἀγκῶνα ἔτεινε πρὸς τὰ ὀπίσω, ὥστε ἡ θέσις αὐτοῦ ἦτο τρόπον τινὰ ἡ τοῦ προβάλλοντος δόρυ μὲ ἀμφοτέρας τὰς χεῖρας. Περίεργον εἶνε ὅτι ἐκ τῶν ὀστῶν τῶν κνημῶν καὶ τοῦ ποδὸς οὐδὲν ἴχνος εὑρέθη, ὡς ἐὰν εἶχον ἀποκοπῆ ταῦτα πρὶν ταφῇ ὁ νεκρός.

Τὸ σπουδαῖον ὅμως τώρα εἶνε, ὅτι ὁ σκελετὸς τοῦ μειρακίου ἔκειτο ἐπὶ ἀρκετὰ παχέος στρώματος τέφρας, τὸ ὁποῖον καὶ περὶ αὐτὸν ἦτο πολὺ διακεχυμένον. Λεπτά τινα τεμάχια ἀνθράκων, ἀνάμικτα μὲ τὴν τέφραν, ἦσαν καὶ εἰς τὰ ὀστᾶ τοῦ σκελετοῦ τούτου προσκολλημένα. Ἐν γένει σωροὶ τέφρας, ἀνάμικτοι μὲ χῶμα, καὶ παχὺ στρῶμα γῆς κατάμαυρον ἐκ τῶν ἀναμεμιγμένων ἀνθράκων, παρατηροῦνται πέριξ καὶ εἰς βαθύτερα ἔτι στρώματα. Ἀλλὰ μέχρι τοῦ ἀρχικοῦ, πρωτογόνου ἐδάφους εἶνε ἀδύνατον νὰ φθάσῃ ἐνταῦθα ἡ σκαπάνη, ἐπειδὴ ὅλος οὗτος ὁ τόπος δέχεται ἀπὸ χιλιετηρίδων τὰς ἐπιχώσεις τοῦ Κηφισοῦ καὶ ἡ κοίτη αὐτοῦ ἀνυψουμένη ὁλονὲν ἀναβιβάζει καὶ τὰ ὑπόγεια ὕδατα εἰς ὑψηλοτέραν πάντοτε ἐπιφάνειαν, ἐνῷ ἐξ ἑτέρου καὶ αἱ παραρρέουσαι μεγάλαι ποτιστικαὶ

αὔλακες τῆς πεδιάδος πλημμυροῦσι πάντοτε τὸν τόπον μὲ νερά.

Ἐπειδὴ δὲ εἰς οὐδὲν σημεῖον τῆς ἀνασκαφείσης κεντρικῆς περιφερείας εὑρέθη ἴχνος βωμοῦ, ὅπως ἐντὸς τοῦ πυρακτωμένου ἀνωτάτου στρώματος, ἐκ τῶν ἀνωτέρω παρατηρήσεων περὶ τοῦ στρώματος τῆς τέφρας, ἐν ᾧ ἔκειτο ὁ σκελετὸς τοῦ μειρακίου, καὶ περὶ τοῦ μεγάλου στρώματος τοῦ καταμαύρου ἐκ τῶν ἀνθράκων χώματος, ἄγομαι νὰ πιστεύσω, ὅτι πρόκειται προδήλως περὶ μεγάλης πυρᾶς, ἐξ ἧς λείψανα ἔμειναν ἡ τέφρα καὶ οἱ ἄνθρακες.

Ἀλλὰ πόθεν προέρχεται ἡ μεγάλη αὕτη πυρά;

Πυρὰν πρὸς καῦσιν νεκροῦ δὲν δύναμαι νὰ τὴν θεωρήσω· διότι εἰς τόσον ἰσχυρὰν πυρὰν θὰ «κατεκαίετο» ὁ ἐν τῇ τέφρᾳ εὑρεθεὶς νεκρὸς τοῦ μειρακίου καὶ δὲν ἤθελε μείνει τόσον ἐντελῶς ἀνέπαφος ὑπὸ τοῦ πυρός· ἔπειτα ὁ νεκρὸς τοῦ ἀνδρὸς ἔκειτο ἔξω τοῦ πυρὸς ἐντὸς τοῦ στρώματος τῆς πηλώδους γῆς.

Θὰ ἠδύνατό τις ἴσως τὸ πολὺ νὰ ὑποθέσῃ, ὅτι ἡ πυρὰ ἐσχηματίσθη ἐκ νεκρῶν καιομένων ἑκάστοτε ἐνταῦθα (ὅπως εἰς τὸν λόφον τῆς Θύμβρης Hanaï-tepè τῆς Τρῳάδος) καὶ μεταφερομένων ἔπειτα ἀλλαχόσε πρὸς ταφήν. Ἀλλὰ πῶς εὑρίσκεται τότε μόνος ἐντὸς αὐτῆς ὁ σκελετὸς τοῦ μειρακίου, οὐδεὶς δὲ ἄλλος; Καὶ πῶς ἔξω αὐτῆς ὁ σκελετὸς μόνος τοῦ ἀνδρὸς τεθαμμένος, οὐδεὶς δὲ ἄλλος παρ' αὐτόν; Εἶνε ἀληθὲς ὅτι εὑρέθη καὶ τρίτος

Εἰκὼν 7.

σκελετὸς ὁμοῦ μὲ ὀλίγην κατάμαυρον ἐξ ἀνθράκων γῆν· ἀλλ' οὗτος κεῖται πολὺ ὑψηλότερα, ἀμέσως ὑπὸ τὸ πυρακτωμένον στρῶμα, καὶ μάλιστα ἀκριβῶς εἰς μίαν τῶν λεπτῶν ἐκείνων στρώσεων ἀνθράκων, τὰς ὁποίας προανέφερα ὡς χωριζούσας τὰ ἀλλεπάλληλα παχέα στρώματα τῆς πηλώδους γῆς. Ἄρα δὲν ἔχει καμμίαν σχέσιν οὗτος πρὸς τὴν ἀρκετὰ βαθύτερα κειμένην πολὺ μεγάλην πυράν.

Διὰ τοῦτο ὑποπτεύω, ὅτι ἡ μεγάλη πυρὰ ἐσχηματίσθη ὄχι πρὸς καῦσιν νεκροῦ, ἀλλὰ διὰ τὴν προηγηθεῖσαν τῆς ταφῆς νεκροῦ τινος, πάντως ἐπιφανοῦς, θυσίαν. Ὁ νεκρὸς οὗτος δὲν φαίνεται ὅτι εἶνε ἄλλος εἰ μὴ ὁ τοῦ ἀνδρός, τοῦ ὁποίου καὶ ἡ ἀνωτέρω περιγραφεῖσα θέσις εἶνε ὅλως διόλου ἐξαιρετικὴ καὶ παντελῶς ἀνομοία πρὸς τὴν τῶν liegender Hocker τῆς παμπαλαίας ἐποχῆς. Ὁ δὲ τοῦ μειρακίου ἴσως εἶνε ἢ αἰχμαλώτου ἢ ἀκολούθου τοῦ ἐπιφανοῦς νεκροῦ, σφαγιασθέντος εἰς αὐτὸν καὶ ταφέντος ἐν αὐτῇ τῇ τέφρᾳ τῆς πυρᾶς. Ὑποπτεύω δηλονότι, ὅτι καὶ ἐνταῦθα συνέβησαν τὰ πράγματα ὁμοίως πως ἢ καὶ ἀπαραλλάκτως, ὅπως περιγράφονται συμβάντα εἰς τὸν ἐν Helmsdorf τῆς Γερμανίας προϊστορικὸν τύμβον, περὶ ὧν ἀκριβεῖς πληροφορίας παρέχει ὁ ἀνασκάψας αὐτὸν ἐν Das Fürstengrab . . . bei Helmsdorf, Ausgrabungsbericht von Prof. Dr Hermann Grössler in Eisleben, Halle a. S. 1907 (Druck und Verlag von Otto Hendel).

Καὶ τίνα μὲν σημασίαν εἰς τὰς τελετὰς τῆς ταφῆς εἶχε τότε τὸ πῦρ καὶ ἂν οἱ νεκροὶ «ὠπτῶντο», πρὶν παραδοθῶσιν εἰς τὴν γῆν, δὲν ἔχω λόγον νὰ ἐρευνήσω ἐνταῦθα (πρβ. τῆς ἀνωτέρω μνησθείσης πραγματείας τοῦ Grössler σελ. 77 ἑ., σελ. 81 ἑ.). Πρέπει μόνον νὰ μὴ παραλείψω τὰ ἑξῆς: ὁ σκελετὸς τοῦ ἀνδρὸς δὲν ἐδείκνυε κανὲν σημεῖον ἐπαφῆς πρὸς τὸ πῦρ· ἀλλὰ παραδόξως πλευραί τινες ἔσωζον ἀκόμη ἀσθενέστατον λείψανον σαρκός, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐπεκάθηντο πολλοὶ μικροὶ σκώληκες. Ἆρά γε ἦτο τοῦτο λείψανον σαρκὸς μὴ ἀποσυντεθείσης κατὰ τὰς διαρρευσάσας χιλιετηρίδας ἀπὸ τῆς ταφῆς τοῦ νεκροῦ μέχρι σήμερον; ἢ μήπως προέρχεται ἐξ ἀσθενοῦς ταριχεύσεως (ὀπτήσεως) τοῦ νεκροῦ;

Εἰκὼν 8.

Μετὰ τὸν ἐνταφιασμόν, τάφος καὶ πυρὰ ἐσκεπάσθησαν μὲ παχὺ στρῶμα γῆς πηλώδους, τυμβοειδῶς. Ἀκολούθως ἐπανελήφθησαν ἴσως ὅμοιοι ἐνταφιασμοὶ διαδοχικοὶ ἐπὶ τοῦ κώνου τούτου, ὀλιγώτερον πανηγυρικοί, ἢ καὶ ἁπλῶς θυσίαι, ἐναγισμοί, ἐξ αὐτῶν δὲ ὑποθέτω ὅτι προέρχονται αἱ λεπταὶ στρώσεις τῶν ἀνθράκων καὶ τὰ παχύτερα πάλιν στρώματα γῆς πηλώδους. Τελευταῖον ἱδρύθη, ὡς φαίνεται, αὐτὸ τοῦτο βωμὸς πρὸς δημοτελεστέρας θυσίας τῆς φυλῆς, ἥτις ἐτίμα τὸν ἥρωα καὶ τοὺς ἀπογόνους του ἴσως ἐνταῦθα, καὶ ὁ χῶρος ἀπετέλεσεν ἱερὸν τέμενος. Περὶ αὐτὸ δὲ ἴσως ἐθάπτοντο κατόπιν καὶ ἄλλοι, ἢ ἱδρύθησαν μικρότεραι καλύβαι διὰ τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλον λόγον, διότι καὶ τοῖχοί τινες φαίνονται ἐνταῦθα λίθινοι καὶ τμήματα γῆς πυρακτωμένης καὶ δύο σκελετῶν λείψανα. Ἀλλὰ περὶ τούτου δὲν δύναται νὰ λεχθῇ τι σαφέστερον, διότι καὶ ἡ σκαφὴ δὲν ἐπροχώρησεν ἀκόμη εἰς τὰ σημεῖα ταῦτα ἀρκετά.

Προκειμένου νῦν περὶ τῶν ἀγγείων, περὶ μὲν τῆς εἰς διαφόρους κατηγορίας ἢ ὁμάδας διαιρέσεως αὐτῶν παραπέμπω ἐν γένει εἰς ὅσα διέλαβον εἰς τὰ Πρακτικὰ τοῦ 1902 καὶ εἰς τὰ Mitteilungen τοῦ 1905 σελ. 123-124, 136-140 καὶ τοῦ 1906 σελ. 397 ἑ. Κατὰ τοῦτο ὅμως πρέπει νὰ ἐπανορθώσω τὰ τότε εἰρημένα, ὅτι τὰ τῆς κατηγορίας ἢ ὁμάδος τῶν θαμποῦ διακόσμου πολυειδῶν ἀγγείων, τὰ ὁποῖα ἐν ἀρχῇ παρέσχε μόνον ὁ προϊστορικὸς συνοικισμὸς Δραχμανίου (ἀγρῶν Χέβα), ἀπήντησα πέρυσι καὶ εἰς τὸν προϊστορικὸν τύμβον Χαιρωνείας. Ὥστε εἰς τὰς δύο ταύτας θέσεις εὑρίσκονται πασῶν τῶν ὁμάδων τὰ ἀγγεῖα, περὶ τῶν ὁποίων ἐνταῦθα λαλῶ, ἤτοι:

1) τὰ μονόχρωμα, ἄνευ ἐγχαράξεως ἢ διακοσμήσεως, πολυειδῆ κατὰ τὸ χρῶμα τοῦ πηλοῦ, τουτέστιν ὑποκόκκινα, ὑποκίτρινα, ὑπόλευκα ἢ ἐντελῶς μέλανα, τὴν ἐπιφάνειαν ἔχοντα μηχανικῶς στιλβωμένην·

2) τὰ μονόχρωμα μέλανα ἐγχάρακτα, τὴν ἐπιφάνειαν ὡσαύτως ἔχοντα μηχανικῶς στιλβωμένην·

3) τὰ μονόχρωμα μέλανα, μὲ γραμμάς τινας λευκοῦ χρώματος κοσμούμενα, τὴν ἐπιφάνειαν ἔχοντα μηχανικῶς στιλβωμένην·

4) τὰ ἐπὶ λευκοῦ ἢ λευκοκιτρίνου ἐπιχρίσματος φέροντα πλούσιον γεωμετρικὸν γραμμικὸν διάκοσμον τριγώνων, κιγκλιδωτῶν, ῥόμβων, γωνιῶν, βοστρυχοειδῶν παχειῶν γραμμῶν, χρώματος λαμπεροῦ κοκκίνου παχυρρεύστου·

5) τὰ ἐπὶ ὑποκοκκίνου ἢ ὑποκιτρίνου, ὄχι πάντοτε καλῶς στιλβωμένου ἐδάφους φέροντα ὅλως διόλου διαφορετικὸν γραμμικὸν διάκοσμον ἁπλῶν

εὐθειῶν γραμμῶν ἢ ἑλικοειδῶν ἢ ζωνῶν μὲ χρῶμα θαμπὸν (matt) σκοτεινόν·

6) τὰ ὅμοιον θαμποῦ σκοτεινοῦ χρώματος διάκοσμον φέροντα ἐπὶ λειοτάτου ἐπιχρίσματος, χρώματος κοκκίνου σφραγιδοκήρου (Siegellack)·

7) τὰ ὅμοιον ἔν τισι, διαφορετικὸν ἐν ἄλλοις διάκοσμον φέροντα, μὲ δύο ὅμως χρώματα, μέλαν καὶ πορφυροῦν (braunrot).

Οἴκοθεν νοεῖται ὅτι πάντα ἀνεξαιρέτως τὰ ἀγγεῖα εἶνε χειροποίητα. Εἶνε δὲ καὶ πάντα ἀνεξαιρέτως ποικίλα προϊόντα τῆς αὐτῆς ἐποχῆς. Τοῦτο θὰ ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ ἀμφίβολον, μόνον ἐὰν αἱ ποικίλαι ὁμάδες προήρχοντο ἀποκλειστικῶς ἐκ τοῦ προϊστορικοῦ συνοικισμοῦ Δραχμανίου· διότι ἐνταῦθα τὸ προϊστορικὸν στρῶμα εἶνε ὀλίγου πάχους, θὰ ἠδύνατό τις ἐπομένως νὰ ἰσχυρισθῇ, ὅτι ἴσως κατὰ διαφόρους ἐποχὰς διάφοροι λαοί, διὰ τοῦ αὐτοῦ τόπου διελθόντες καὶ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐδάφους κατοικήσαντες, ἀφῆκαν ἐκεῖ τὰ λείψανα τῆς κεραμεικῆς των, ἀναμιχθέντα εὐκόλως τὸ ἓν πρὸς τὸ ἄλλο ἐντὸς τοῦ ἀνασκαλευθέντος κατὰ καιροὺς ὑπὸ πάντων ἐδάφους. Ἀλλὰ τὸν ἰσχυρισμὸν τοῦτον ἀποκρούει ὁ προϊστορικὸς τῆς Χαιρωνείας τύμβος· διότι ἐνταῦθα ἀπὸ τοῦ κα-

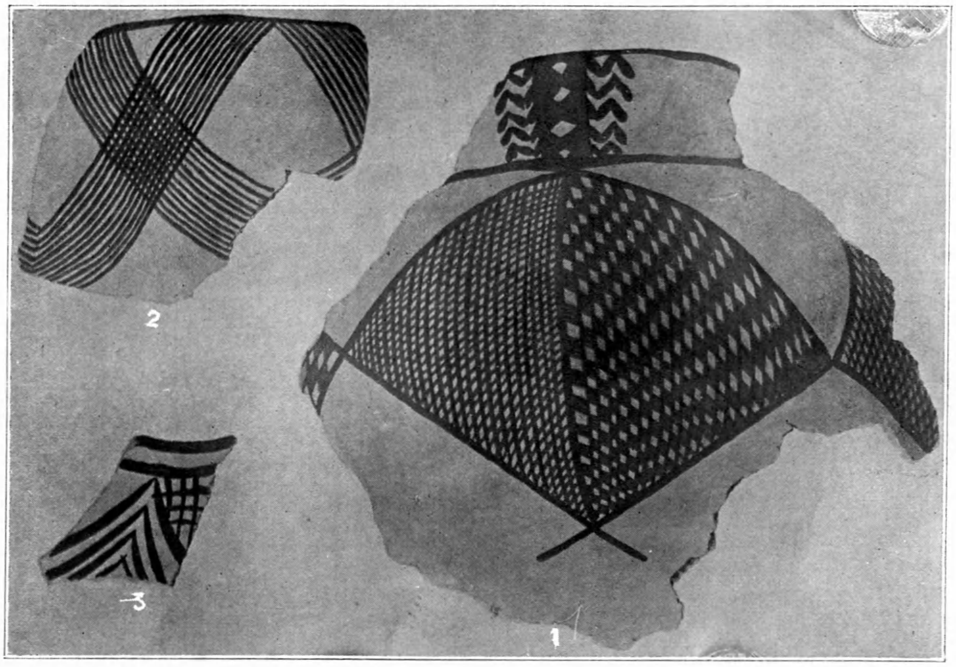

Εἰκὼν 9.

τωτάτου ἀποκαλυφθέντος στρώματος ἤδη, κειμένου τοὐλάχιστον μ. 3,50 ὑπὸ τὴν νῦν ἐπιφάνειαν τοῦ γηλόφου, ἀναμὶξ εὑρίσκονται πασῶν τῶν κατηγοριῶν καὶ τῶν εἰδῶν τὰ ἀγγεῖα, εἰς τοιοῦτον δὲ βάθος ἀδύνατον θὰ ἦτο νὰ ἀνασκαλευθῇ τὸ ἔδαφος εἰς μεγάλην ἔκτασιν τόσον ὁλοσχερῶς, ὥστε παμπληθῆ ἀντικείμενα πολὺ ὑστέρας ἐποχῆς ἀνθρώπων, κατοικησάντων αὐτόθι ἐπὶ ὑπερκειμένων στρωμάτων, νὰ κατέπεσον εἰς τὸ χαμηλότατον, σχεδὸν πρωτογενὲς στρῶμα.

Πρὸς τούτοις ἡ διακόσμησις τῶν ζωγραφιστῶν ἀγγείων τῶν ἀνωτέρω ὁμάδων ὑπ' ἀρ. 4 μέχρι τῆς ὑπ' ἀρ. 7 συμπεριλαμβανομένης δεικνύει, ὅτι οὐδεμία ὁμὰς ἀποχωρίζεται τῆς ἄλλης ἀποτόμως δι' εἰσαγωγῆς νέας τινὸς ὅλως διόλου τεχνοτροπίας. Τοιουτοτρόπως εἰς τὴν 4) ὁμάδα μεταξὺ τῶν ὅλως διόλου ἰδιαίτερον τύπον φερόντων κοσμημάτων αὐτῆς ἀναγνωρίζομεν ἤδη σχήματα, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦσι τὸν δεσπόζοντα τύπον τῆς διακοσμήσεως τῆς 5) ὁμάδος· μόνη δὲ διαφορὰ μεταξύ των ἀπομένει ἡ χρῆσις διαφορετικοῦ χρώματος, εἰς ἐκείνην μὲν τοῦ λαμπεροῦ παχέος κοκκίνου ἐπὶ λευκοῦ ἐπιχρίσματος, εἰς ταύτην δὲ τοῦ θαμποῦ σκοτεινοῦ ἐπὶ ὑποκοκκίνου ἢ ὑποκιτρίνου ἐδάφους τοῦ ἀγγείου. Τῆς 5) δὲ ὁμάδος ὁ διάκοσμος διήκει ἔπειτα καὶ εἰς τὴν 6) καὶ 7) ὁμάδα

μὲ τὴν μόνην διαφορὰν ὅτι ἡ μὲν 6) φέρει ἐπίχρισμα ἰδίας φύσεως, ἡ δὲ 7) ἐφαρμόζει καὶ δύο χρώματα. Καὶ τελευταῖον, ἡ χρῆσις τοῦ λευκοῦ χρώματος, τὸ ὁποῖον ὡς ἐπίχρισμα ἐξαπλώνεται ἐπὶ παντὸς τοῦ ἀγγείου εἰς τὴν 4) ὁμάδα, ἐμφανίζεται ἤδη εἰς τὴν 3) ὁμάδα ὡς λευκὴ γραμμὴ μόνον, ἐπὶ μέλανος ἐδάφους. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο πάλιν τὸ ὀλίγον λευκὸν τῆς 3) ὁμάδος εἶνε ἐν χρήσει εἰς τὰ ἁπλῶς ἐγχάρακτα τῆς 2) ὁμάδος πρὸς πλήρωσιν τῶν χαραγμάτων.

Ὥστε καὶ αὕτη ἡ θεωρία τῶν πραγμάτων ἄγει ἡμᾶς εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐδάφους εἰς μίαν τινὰ ἐποχὴν περιοριζομένη ἀνάπτυξις τῆς ἡμετέρας νεολιθικῆς κεραμεικῆς ὀφείλεται εἰς τοὺς αὐτοὺς κατοικήσαντάς ποτε τὸν τόπον ἀνθρώπους καὶ ὄχι εἰς διαφόρους διαδεχθείσας ἀλλήλας ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τούτου φυλάς.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ χρῆσις τῶν δύο χρωμάτων σκοτεινοῦ καὶ πορφυροῦ εἰς τὸ αὐτὸ κόσμημα τῶν ἀγγείων τῆς 7) ὁμάδος ἐνθυμίζει ἀγγεῖα τῆς Φυλακωπῆς τῆς Μήλου καὶ τὰ ῥαμφοειδὲς στόμιον ἔχοντα μυκηναϊκὰ τοῦ πρώτου ῥυθμοῦ, τὸ δὲ λειότατον ἐπίχρισμα χρώματος κοκκίνου σφραγιδοκήρου τῆς 6) ὁμάδος ἐνθυμίζει πάλιν ταῦτα τὰ μυκηναϊκά, ἐκ τούτου πρέπει νὰ συναγάγωμεν, ὅτι φαινόμενά τινα τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἡμετέρας νεολιθικῆς κεραμεικῆς προαγγέλλουσι κατά τι τοὺς μυκηναϊκοὺς χρόνους ἢ ὀρθότερον, ὅτι οἱ προμυκηναϊκοὶ χρόνοι, τῶν ὁποίων τὰ κεραμεικὰ προϊόντα ἔχομεν ἐκ τῆς νοτίας Ἑλλάδος, συνδέονται διά τινων δεσμῶν πρὸς τοὺς παλαιοτέρους νεολιθικοὺς τῶν χωρῶν τῆς βορειοδυτικῆς Ἑλλάδος, τουτέστιν εἰδικῶς ἐνταῦθα τῆς Βοιωτίας καὶ Φωκίδος. Ἂν ἦτο δὲ βέβαιον ὅτι ἡ ἐπὶ τεμαχίου ἀγγείου τῆς 5) ὁμάδος ἐμφανιζομένη δειλὰ-δειλὰ μορφὴ ζῴου εἶνε πράγματι τοιαύτη κατὰ βούλησιν τοῦ τεχνίτου καὶ ὄχι

Εἰκὼν 10.

ἀπατηλὴ σύμπτωσις, τότε ἠθέλομεν ἀποκτήσει νέον στοιχεῖον συνδέσεως τῶν προϊόντων τούτων τοῦ νεολιθικοῦ αἰῶνος πρὸς φαινόμενα τῆς κεραμεικῆς τέχνης, τὰ ὁποῖα ἄλλως μᾶς παρουσιάζονται τὸ πρῶτον εἰς τὸν κυκλαδικὸν (τῆς Μήλου) πολιτισμόν. Δυστυχῶς ἀκριβῶς τὰ τῆς 6) καὶ 7) ὁμάδος θραύσματα, τὰ ὁποῖα ὑπεμφαίνουσι τὴν μακρινὴν ταύτην συγγένειαν πρὸς τὰ τῆς Μήλου καὶ πρὸς τὰ παλαιότατα μυκηναϊκά, εἶνε αὐτὸ τοῦτο μόνον θραύσματα μικρὰ καὶ δὴ πολὺ ὀλίγα, ὥστε οὐδεμία πιθανή πως εἰκασία δύναται νὰ βασισθῇ ἐπ' αὐτῶν. Σαφέστερον ὅμως τὴν σχέσιν τῶν ἡμετέρων νεολιθικῶν ἀγγείων πρὸς τὰ τῆς νοτιωτέρας Ἑλλάδος ἐμφαίνουσι τὰ θραύσματα ἐκείνων τῶν ἀγγείων τῆς 5) ὁμάδος, τῶν ὁποίων καὶ ὁ πηλὸς καὶ ἡ ζωγράφησις εἶνε τελείως ὅμοια πρὸς τὰ ἀλλαχοῦ καὶ ἐν Αἰγίνῃ μάλιστα πολυάριθμα εὑρεθέντα κατὰ τὰς βαυαρικὰς ἀνασκαφὰς τῶν τελευταίων ἐτῶν, καὶ ἔτι πρότερον ὑπὸ Βαλερίου Στάη, χειροποίητα προμυκηναϊκά. Διότι ταῦτα δὲν εἶνε ἁπλῶς ἀνάλογα ἢ ὁμοιότατα, ἀλλ' εἶνε αὐτὰ τὰ ἴδια, ὡς πρέπει νὰ εἰκάσωμεν, νοτιόθεν εἰσαχθέντα καὶ μάλιστα ἐξ Αἰγίνης, διότι ὁ πηλός των εἶνε ἐντελῶς ὁ ἴδιος αἰγινητικὸς κιτρινόλευκος.

Κατὰ πόσον ὅμως οἱ συσχετισμοὶ οὗτοι μιᾶς ἀναπτύξεως τεχνικῆς πρὸς ἄλλην ἔχουν καὶ σημασίαν τινὰ διὰ τὸν χρονολογικὸν καθορισμὸν τῶν ἀντικειμένων τῆς ἡμετέρας νεολιθικῆς ἐποχῆς, τοῦτο εἶνε ἐκ πρώτης ὄψεως πολὺ δύσκολον νὰ εἴπωμεν. Ἐν τούτοις ἀνωτέρω ἐθεώρησα, ἕνεκα τῆς ἀπουσίας παντὸς ἴχνους μετάλλου, ἐπιτρεπομένην τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι ἡ ἐποχὴ αὕτη εἶνε παλαιοτέρα τῆς τοῦ πρώτου, ἀρχεγόνου στρώματος τῆς Τρῳάδος. Καὶ οὐδεὶς μὲν δύναται νὰ εἴπῃ, πόσον παλαιοτέρα· ἀλλὰ μᾶλλον θὰ ὑπέθετέ τις, πολὺ ὀλίγον, ἕνεκα ἀναλογιῶν τινων μεταξὺ τῶν προϊόντων ἀμφοτέ-

ρων, περὶ ὧν θἀναφέρω κατωτέρω (σελ. 89, ἴδε καὶ σημ. 1). Ἔπειτα ἴσως καὶ δὲν χωρίζει μεγάλη χρονικὴ περίοδος τὴν πρώτην τρωϊκὴν πόλιν ἀπὸ τῆς δευτέρας. Ταύτης ὅμως ἡ ἀνάπτυξις, βαίνουσα ὡς κοινῶς πιστεύεται παραλλήλως πρὸς τὸν αἰγαῖον κυκλαδικὸν πολιτισμόν, πρὸς τὸν ὁποῖον εὑρήκαμεν συνδεομένην διά τινων ὀλίγων φαινομένων τὴν ἡμετέραν νεολιθικὴν κεραμεικήν, δὲν θὰ εἶνε καὶ πολὺ πρωϊμωτέρα στρογγύλως τοῦ 2000 πρὸ Χριστοῦ. Ὥστε ἂν οἱ χρόνοι οὗτοι δικαίως δύνανται νὰ κληθῶσι προμυκηναϊκοί, τότε συμβιβάζονται καλῶς ὅσα εἴπομεν περὶ τῶν πρὸς αὐτοὺς σχέσεων τῆς νεολιθικῆς κεραμεικῆς Χαιρωνείας-Ἐλατείας, καὶ ἡ χρονολόγησις αὐτῆς ἑπομένως κατά τινα προσέγγισιν πρὸς τοὺς χρόνους τούτους φαίνεται ὄχι ἀδικαιολόγητος. Ἄλλως εἰς τοὺς χρόνους τούτους τίθεται καὶ τὸ τέλος τῆς κατὰ τὴν μέσην Εὐρώπην νεολιθικῆς ἐποχῆς, ἥτις ἐθνολογικῶς καὶ πολιτιστικῶς στενώτατα συνδέεται πρὸς τὴν κατὰ τὴν χερσόνησον τοῦ Αἵμου καθόλου καὶ ἰδιαιτέρως κατὰ τὴν Ἑλλάδα [1].

Μεταβαίνομεν νῦν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν ἀγγείων μιᾶς ἑκάστης τῶν καταλεχθεισῶν ἀνωτέρω ἑπτὰ ὁμάδων.

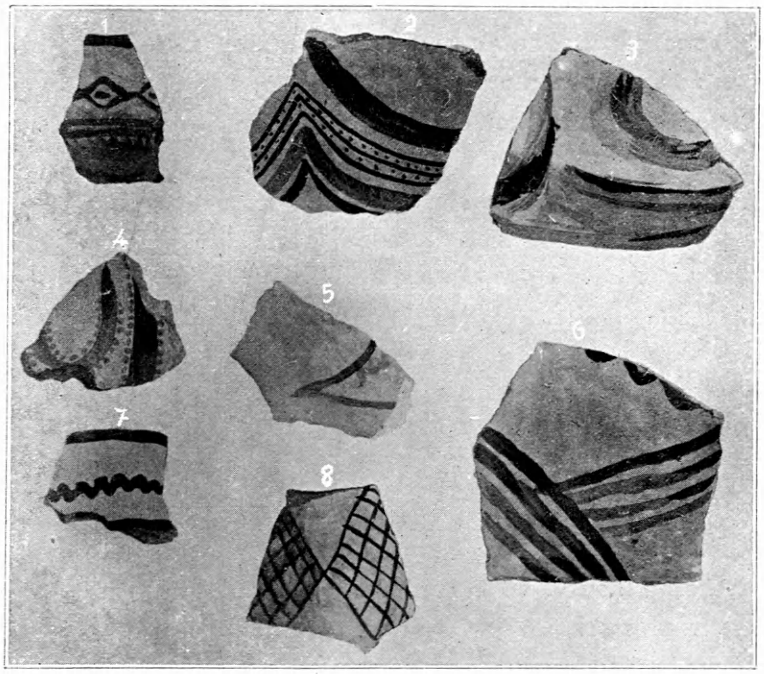

Εἰκὼν 11.

1) τ ὰ μ ο ν ό χ ρ ω μ α, π ο λ υ ε ι δ ῆ κ α τ ὰ τ ὸ χ ρ ῶ μ α τ ο ῦ π η λ ο ῦ ἀ γ γ ε ῖ α, ἤτοι ὑποκίτρινα, ὑποκόκκινα, ὑπόλευκα, ἐντελῶς μέλανα.

Ἐν γένει πρέπει περὶ τούτων νὰ παρατηρήσω, ὅτι ὀλίγιστα μόνον τεμάχια εὑρίσκονται τοῦ ἀτελεστάτου εἴδους, τὰ ὁποῖα δεικνύουν κακοψημένον

[1] Ἀναφέρομαι περὶ τῶν συγχρονισμῶν τούτων ἐν γένει εἰς τὰς ἀναπτύξεις τοῦ **Hubert Schmidt** ἐν ***Zeitschrift für Ethnologie*** τῶν ἐτῶν 1904 καὶ 1907· πρβ. ἰδιαιτέρως αὐτόθι 1904 σελ. 634: ὅ,τι εἰς τὰς χώρας τοῦ Δουνάβεως καὶ τοῦ Αἵμου ἀνήκει εἰς τὸν νεολιθικὸν αἰῶνα πρέπει νὰ εἶνε ἀρχαιότερον τοῦ πολιτισμοῦ τῆς δευτέρας πόλεως τῆς Τρῳάδος, ἀρχαιότερον ἑπομένως καὶ τοῦ παραλλήλως πρὸς αὐτὸν βαίνοντος κυκλαδικοῦ καὶ πολὺ ἀρχαιότερον τῆς πρωΐμου μυκηναϊκῆς περιόδου (εἰς τὸ τέλος αὐτῆς ἀντιστοιχοῦν οἱ ὁριζόντιοι τάφοι οἱ ἐν τῇ ἀκροπόλει Μυκηνῶν, μεταξύ που τοῦ 18 καὶ 16 αἰῶνος πρὸ Χριστοῦ).— 1907 σελ. 134: ὅσα τοῦ αἰγαίου πολιτιστικοῦ κύκλου εἶνε ἀρχαιότερα τοῦ πρωΐμου χαλκοῦ αἰῶνος, τουτέστιν ε ἰ ς μ ὲ ν τ ὴ ν Τ ρ ῳ ά δ α ἡ π ρ ώ τ η π ό λ ι ς, εἰς δὲ τὴν Κρήτην τὰ βαθύτατα στρώματα ὑπὸ τὸ ἀνάκτορον τῆς Κνωσοῦ, π ρ έ π ε ι ν ὰ ε ἶ ν ε π ε ρ ί π ο υ σ ύ γ χ ρ ο ν α π ρ ὸ ς τ ὰ ὕ σ τ α τ α τ ῶ ν ν ε ο λ ι θ ι κ ῶ ν τ ῆ ς μ έ σ η ς Ε ὐ ρ ώ π η ς. Κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐποχῆς ταύτης οἱ ἐκ τῆς μέσης Εὐρώπης μεταναστάντες λαοὶ ἔφεραν ἐκεῖθεν τὰς προελληνικὰς φυλὰς καὶ ἐγκαθίδρυσαν αὐτὰς εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, Ἑλλάδα, Αἰγαίου πελάγους νήσους, Ἰταλίαν. Εἰς τούτους τοὺς λαοὺς ἀνήκουν καὶ οἱ Τρῶες, οἵτινες ὁμοῦ μὲ τοὺς Φρύγας καὶ ἄλλους ἀπεχωρίσθησαν ἀπὸ τὸν πυρῆνα τῆς ὁμοφυλίας τῶν Θρᾳκοφρυγῶν. Οἱ λαοὶ οὗτοι, καταβάντες τόσον πρὸς νότον, δὲν ἦλθον μὲ κενὰς τὰς χεῖρας, ἀλλ' ἔφεραν μεθ' ἑαυτῶν τἀποκτήματα τοῦ ἰδίου πολιτισμοῦ· ταῦτα λοιπὸν εὑρίσκομεν εἰς τὴν πρώτην πόλιν τῆς Τρῳάδος καὶ εἰς τὸ νεολιθικὸν στρῶμα τῆς Κνωσοῦ —, θὰ προσθέσωμεν δὲ ἡμεῖς τώρα: καὶ εἰς τὰ νῦν ἀποκαλυπτόμενα νεολιθικὰ Ἐλατείας-Χαιρωνείας καὶ ἄλλων βεβαίως ἑλληνικῶν χωρῶν.

ἀκαθάριστον πηλὸν καὶ ἀνώμαλον ἐπιφάνειαν. Ὡς φαίνεται λοιπόν, ἡ ἀνάπτυξις ἤρχισεν ἐδῶ ἀμέσως μὲ τελειότερα τεχνουργικῶς ἀγγεῖα, τῶν ὁποίων ὄχι μόνον ὁ πηλὸς εἶνε καθαροπλυμένος, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπιφάνεια ἐπιμελῶς στιλβωμένη. Ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τοῦ ἀγγείου ἐπεχύνετο δηλονότι πολὺ καθαρὸς ὑδαρὴς πηλός, ὅστις εὐκόλως διακρίνεται τώρα ἐνιαχοῦ ὡς λεπτὸν γάνωμα ἐπικαθήμενος τοῦ ἀγγείου, τοῦτο δὲ μηχανικῶς ἐστιλβώνετο. Δύναται ἑπομένως μετὰ πάσης πεποιθήσεως νὰ λεχθῇ, ὅτι ἐ δ ῶ ἔ χ ο μ ε ν τ ὴ ν π α λ α ι ο τ ά τ η ν ἐ φ α ρ μ ο γ ὴ ν π ρ ω τ ο γ ό ν ο υ γ α ν ώ σ ε ω ς τ ῶ ν ἀ γ γ ε ί ω ν. Ἡ τελειότης αὕτη προϋποθέτει μακρὰν ἄσκησιν, τῆς ὁποίας δὲν εὑρίσκομεν ἐνταῦθα τοὺς πρωτογενεῖς σταθμούς· ἴσως λοιπὸν ἐκ τούτου πρέπει νὰ συναγάγωμεν, ὅτι ἡ τ ὴ ν τ έ χ ν η ν τ α ύ τ η ν ἀ σ κ ή σ α σ α φ υ λ ὴ ἔ φ ε ρ ε ν ἤ δ η μ ε θ' ἑ α υ τ ῆ ς, ἀ λ λ α χ ό θ ε ν ἐ δ ῶ ἐ π ο ι κ ή σ α σ α, π ά ν τ α τ ὰ σ τ ο ι χ ε ῖ α τ ῆ ς τ ο ι α ύ τ η ς τ ε λ ε ι ό τ η τ ο ς.

Τὰ ἀγγεῖα ταῦτα εἶνε ἐν γένει ἢ κ ύ π ε λ λ α ἄνευ πυθμένος, ὡς διχοτομημέναι κολοκύνθαι (ὁποῖον καὶ τὸ ἐν εἰκόνι 1 ἀπεικονιζόμενον ζωγραφιστόν), ἢ μεγάλα δοχεῖα ἀ σ κ ο ε ι δ ῆ ἢ σ π υ ρ ι δ ο-

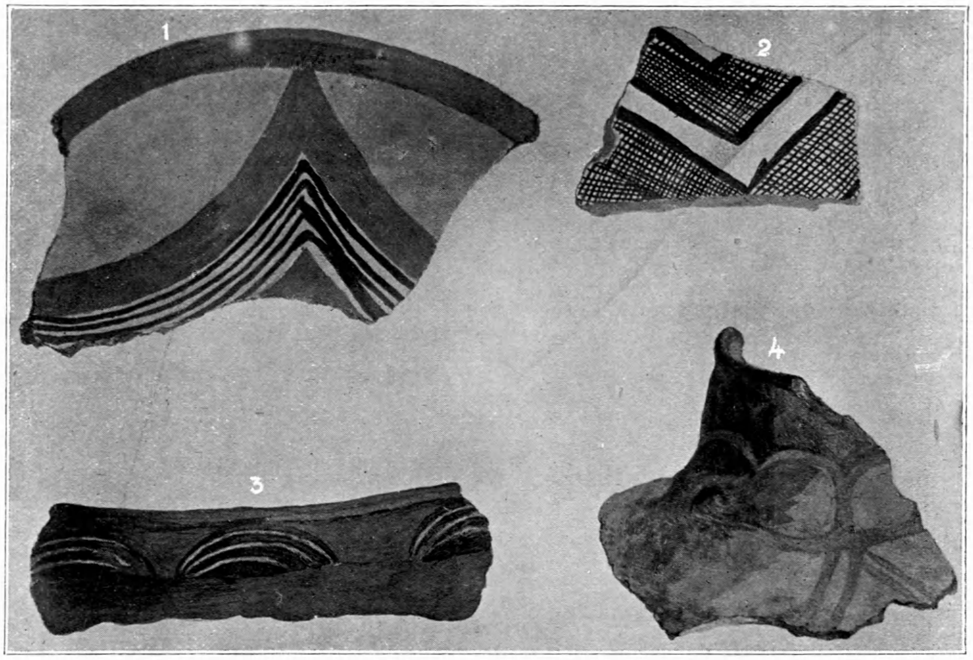

Εἰκὼν 12.

ε ι δ ῆ (ζεμπιλοειδῆ), ὁποῖα τὰ ἐν εἰκόνι 2 καὶ 3. Ἔχουν ἑπομένως ἐν γένει παντελῶς ἁπλοῦν, πρωτόγονον σχῆμα. Ἀφεύκτως ὅμως ὑπῆρχον καὶ σφαιροειδῆ μὲ πυθμένα καὶ χαμηλότερον λαιμόν, ὅμοια δηλαδὴ τὸ σχῆμα πρός τινα ζωγραφιστὰ (εἰκ. 4, 5), διότι πυθμένες ὅμοιοι πρὸς αὐτοὺς εὑρέθησαν πολλοί. Θὰ ὑπῆρχον δὲ καὶ ἄλλα σχήματα, τὰ ὁποῖα δὲν ἐξηκρίβωσα ἀκόμη, φ ι α λ ῶ ν ἢ χ υ τ ρ ο ε ι δ ῶ ν ἀγγείων· τὰ τελευταῖα ταῦτα εἰκάζω ἐκ τῶν μικρῶν διατρήτων ἀποφύσεων ἀντὶ λαβῶν· θὰ ὑπῆρχον καὶ κιαθοειδῆ μὲ πρωτόγονον τύπον λαβῆς (εἰκὼν 6 τὸ δεύτερον μέλαν τεμάχιον κάτω).

Ἰδιαίτερον γνώρισμά τινων τῶν ἀγγείων τούτων εἶνε αἱ «κεφαλαὶ ἥλων», αἱ ὁποῖαι ὡς κόσμημα ἀνάγλυφον οὕτως εἰπεῖν σκορπίζονται ἐπὶ τοῦ ἀγγείου καθ' ὁμάδας. Ἐπειδὴ εἰς τὰς κολοκύνθας, τῶν ὁποίων τὴν μορφὴν πιστῶς ἀπεμιμήθησαν εἰς τὰ κύπελλα, ὑπάρχουν πολλάκις φυσικὰ τοιαῦτα φυμάτια, ἴσως καὶ αἱ κεφαλαὶ τῶν ἥλων εἶνε ἀπομιμήματα αὐτῶν.

2) τ ὰ μ ο ν ό χ ρ ω μ α ἐ γ χ ά ρ α κ τ α, ἐ ν τ ε λ ῶ ς μ έ λ α ν ο ς π η λ ο ῦ.

Τοιαῦτα κυρίως δὲν ὑπάρχουν ἄλλα τεμάχια ἢ τὰ ἐν εἰκόνι 7 πρὸς τἀριστερὰ δύο ἀπεικονιζόμενα. Τὰ ἀγγεῖα ἴσως εἶνε λεκανοειδῆ μὲ τρεῖς ἢ τέσσαρας πόδας (ποὺς εἶνε καὶ τὸ ἐν τῇ εἰκόνι ταύτη ἀρι-

στερόθεν πρῶτον ἀπεικονιζόμενον· ὡσαύτως καὶ τὸ τρίτον αὐτόθι ὄχι ἐγχάρακτον). Αἱ ἐγχαράξεις, καθὼς ἐκ πολλῶν σημείων φαίνεται, ἐπληροῦντο μὲ λευκὴν ὕλην. Εἶνε πρόδηλον λοιπὸν ὅτι ἐνταῦθα ἔχομεν τὸ παρασκευαστικὸν στάδιον διὰ τὴν πρώτην ἐφαρμογὴν τῆς ζωγραφίας ἐπὶ τῶν ἀγγείων. Τὸ ἐντελῶς μέλαν χρῶμα τοῦ ἀγγείου προεκάλει φαίδρυνσίν τινα δι' ἀνοικτοῦ χρώματος, καὶ τοιουτοτρόπως ὁμοῦ μὲ τὴν ἐγχάραξιν σχήματός τινος, ὡς πρώτου στοιχείου διακοσμήσεως τῆς λείας ἐπιφανείας, ἐδίδετο τὸ λευκὸν χρῶμα. Τοῦτο ὅμως ὄχι κυρίως ἀκόμη ὡς ρευστὴ ὕλη ζωγράφου, ἀλλ' ὡς οὐσία στερεωτέρα πληροῦσα ἁπλῶς τὸ κενὸν τῶν ἐγχαράξεων, αἵτινες

Εἰκὼν 13.

εἶνε τὸ μόνον κόσμημα τοῦ ἀγγείου. Ἡ τοιαύτη χρῆσις χρώματος γίνεται κατόπιν ζωγράφου ἔργον διὰ μέσου τοῦ χρωστῆρος, καὶ ἐκ τούτου γεννῶνται αἱ ἀκόλουθοι ὁμάδες.

Ἓν μόνον ἀξιοσημείωτον ἐγχάρακτον μέλαν τεμάχιον πρέπει νὰ προσθέσω εἰς ταῦτα, εὑρεθὲν εἰς τὸν προϊστορικὸν συνοικισμὸν Μάνεση (ἐν εἰκόνι 6 πρῶτον ἄνω), τὸ ὁποῖον βεβαίως προέρχεται ἐξ ἀγγείου ὁμοίου πρὸς τὰ κυκλαδικὰ ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Χρ. Τσούντα εὑρεθέντα τηγανοειδῆ.

3) τὰ μονόχρωμα μέλανα μὲ γραμμάς τινας λευκὰς κοσμούμενα.

Ὀλίγα τοιαῦτα τεμάχια εὑρέθησαν μέχρι τοῦδε, δεικνύοντα μίαν πρώτην ἐφαρμογὴν τῆς ζωγραφικῆς ἐπὶ τῶν ἀγγείων. Μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν καμαραϊκῶν δὲν ὑπάρχει καμμία διαφορὰ κατ' ἀρχήν· διότι εἰς ἀμφότερα παρουσιάζεται τὸ αὐτὸ φαινόμενον τῆς φαιδρύνσεως μέλανος ἐδάφους ἀγγείου διὰ χρώματος λευκοῦ. Ἀλλὰ δὲν ὑπῆρχον μόνον μέλανα ἀγγεῖα μεταξὺ τῶν μονοχρώμων· συνυπῆρχον μετ' αὐτῶν τὰ ὑπόλευκα, ὑποκίτρινα, ὑποκόκκινα, πάντα μηχανικῶς στιλβωμένα καὶ τὰ πλεῖστα μάλιστα φέροντα λεπτὸν λεῖον ἐπίχρισμα, σχεδὸν ὡς ἀληθὲς γάνωμα. Καθὼς λοιπὸν τὰ ἀπολύτως μέλανα ἀπέκτησαν φαιδροτέραν ὄψιν διὰ τῆς χρήσεως τοῦ λευκοῦ χρώματος, τοιουτοτρόπως καὶ πάντα τἆλλα ἐδέχθησαν χρωματιστὸν διάκοσμον, ἀφοῦ ἅπαξ ἡ ζωγραφικὴ εἰσήχθη ὡς νέον στοιχεῖον εἰς τὴν τεχνουργίαν τῶν ἀγγείων. Ἀλλὰ φυσικὸν ἦτο ὥστε τὸ ἐφαρμοσθὲν χρῶμα νὰ εἶνε ἀνάλογον πρὸς τὴν παρεσκευασμένην τοῦ ἀγγείου ἐπιφάνειαν. Καὶ εἰς μὲν τὰ λευκὴν ἢ λευκοκιτρίνην ἐπιφάνειαν ἔχοντα ἥρμοζε δυνατός τις τόνος, ὅπως εἶνε ὁ κόκκινος, καὶ οὗτος ἐφαρμοσθεὶς μὲ παχὺ λαμπερὸν κόκκινον χρῶμα, παρέσχε διὰ τῆς χρήσεως πολὺ ἐπιμελῶς κατηρτισμένων γραμμικῶν γεωμετρικῶν σχημάτων τὰ ἐξαιρετικῶς ὡραῖα ἀγγεῖα τῆς ἀκολούθου 4) ὁμάδος, εἰς τὰ ὁποῖα ἄλλοτε ἔδιδα τὸ ὄνομα τῶν ἰδιαζόντων τῆς Χαιρωνείας ἀγγείων (Chaironeiagattung)· εἰς δὲ τὰ λοιπὰ ὑποκίτρινα ἢ ὑποκόκκινα ἥρμοζε περισσότερον, καὶ μόνος ἠδύνατο νὰ ἐφαρμοσθῇ, σκοτεινὸς τόνος, ὅστις καὶ ὀλίγον τι λαμπερὸς ἂν ἦτο (ὅπως πράγματι φαίνεται τοιοῦτος εἴς τινα τεμάχια), πάλιν ὅμως ἀπέκτα μᾶλλον θαμπὴν (matt) ὄψιν. Ὁ αὐτὸς τόνος ἴσχυσε καὶ εἰς ἐκεῖνα ἐκ τῶν ἀγγείων, τὰ ὁποῖα ἀπέκτησαν ἐξαιρετικῶς ὡραῖον ἐπίχρισμα λεῖον, μηχανικῶς τελειότατα στιλβωμένον, μὲ χρῶμα κοκκίνου σφραγιδοκήρου (ὁμὰς ἕκτη) ἤ, καὶ χωρὶς αὐτό, ἐφήρμοσαν ἤδη δύο χρώματα εἰς τὸν διάκοσμόν των (ὁμὰς ἑβδόμη).

Τοιουτοτρόπως περίπου φαντάζομαι τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ζωγραφικῆς τῶν ἀγγείων κατὰ τὴν ἐποχήν, τὴν ὁποίαν ἐκπροσωποῦσι τὰ ἡμέτερα νεολιθικὰ ἀγγεῖα. Αἱ συνθῆκαι τῆς ἀναπτύξεως ταύτης εἶνε, νομίζω, ἁπλούσταται καὶ ἐδόθησαν διὰ μιᾶς ὑπὸ τῶν πραγμάτων εἰς τὴν πολιτιστικῶς πολὺ ἀξιοσημείωτον ταύτην χρονικὴν περίοδον, πρὸς τὴν

ὁποίαν πιστεύω ὅτι τόσον ἀμέσως συνδέεται ἡ προμυκηναϊκὴ ἐποχή.

4) τὰ ἐπὶ λευκοῦ ἢ λευκοκιτρίνου ἐπιχρίσματος φέροντα πλούσιον γεωμετρικὸν διάκοσμον τριγώνων, κιγκλιδωτῶν, ῥόμβων, γωνιῶν ἢ καὶ βοστρυχοειδῶν παχειῶν γραμμῶν, μὲ χρῶμα κόκκινον λαμπερὸν παχύρρευστον.

Ὁ παρένθετος πίναξ α΄ 1 καὶ αἱ εἰκόνες 1, 4, 5, 8, 9 (ἔτι δὲ τὰ τεμάχια 1 καὶ 8 ἐν εἰκόνι 11) παρέχουσι πιστὴν εἰκόνα τῶν ἐν λόγῳ ἀγγείων, ὥστε νὰ μὴ χρήζωσι ταῦτα λεπτομερεστέρας περιγραφῆς. Ὁ πηλὸς δὲν εἶνε ἀρκετὰ καθαρός, οὔτε τὸ ψήσιμον τέλειον, ἀλλ᾽ ἀξιοσημειώτως εἶνε ὁ πλοῦτος τῆς διακοσμήσεως καὶ ἡ ἄκρα περὶ αὐτὴν ἐπιμέλεια καὶ ἡ ποικιλία, παρὰ τὴν χρῆσιν μονοειδῶν τινων καὶ ἁπλῶν σχημάτων. Ταῦτα ἦσαν, ὡς φαίνεται, τὰ κυρίως ἀγγεῖα πολυτελείας. Εὑρέθησαν ἄλλα μὲν περὶ τὸν βωμὸν εἰς τὸ ἀνώτατον πυρακτωμένον στρῶμα, ἄλλα δὲ ἀλλαχοῦ καί τινα ἰδίως εἰς τὸ βαθύτατον στρῶμα τῆς πυρᾶς — ἀναμὶξ ὡς προεῖπον μὲ παντὸς εἴδους μονόχρωμα — καὶ διὰ τοῦτο πάντα σχεδὸν δεικνύουν τοῦ πυρὸς τὴν ἐπίδρασιν. Τοιαύτην τοῦ πυρὸς ἐπίδρασιν δὲν μαρτυροῦν τὰ τεμάχια, τὰ ὁποῖα εὑρέθησαν εἰς τὸν προϊστορικὸν συνοικισμὸν τοῦ Δραχμανίου (ἀγρῶν Χέβα) καὶ διὰ τοῦτο καθαρωτέραν παρέχουσι ταῦτα τοῦ κοκκίνου γανώματος τὴν λάμψιν.

Τῶν κυπέλλων τὸ κόσμημα (εἰκὼν 1 καὶ 9 ἀρ. 1) ἤτοι κατὰ γωνίαν διασταυρούμεναι γραμμαί, ἀπαντᾷ καὶ εἰς ἀγγεῖα τῆς πρώτης πόλεως τῆς Τρῳάδος (*Dörpfeld,* Troja und Ilion I σελ. 252 εἰκ. 120).

Ἐνιαχοῦ σχηματίζεται διὰ τοῦ ἐπιφυλασσομένου μεταξὺ τῶν κοκκίνων σχημάτων λευκοῦ ἐδάφους ταινία γωνιώδης (εἰκ. 12 ἀριθ. 2), ὡς ἐν ἀγγείοις τῆς πρώτης πόλεως τῆς Τρῳάδος (Troja und Ilion I σελ. 252 σχῆμα τέταρτον δεξιά).

Τὰ σχήματα δὲ βεβαίως δὲν εἶνε τὰ μόνα τῶν ἀπεικονιζομένων κυπέλλων ἢ σφαιροειδῶν ὀρθολαίμων μεγάλων ἄνευ πυθμένος καὶ μικρῶν μὲ πυθμένα. Εὑρέθη καὶ λαβὴ μεγάλη λευκοκιτρίνου χρώματος μὲ κόκκινα παχέα στίγματα· ὥστε θὰ ὑπῆρχον καὶ ἀγγεῖα μὲ τοιαύτας λαβάς, ὄχι δὲ ἁπλᾶς (μὲ διατρήτους ἐκφύσεις Oesen) πρὸς ἀνάρτησιν, ὅπως εἶνε αἱ συνήθεις χύτραι μονοχρώμ. προϊστ. ἀγγείων.

Καὶ ἐπειδὴ ἤδη εὑρέθησαν λύχνοι μὲ μικρὰ γλωσσοειδῆ στόμια (εἰκὼν 10), ἔτι δὲ τεμάχια ἀγγείων μονοχρώμων μὲ τοιαύτας μικρὰς γλωσσίδας, ὡς πρῶτον στάδιον ῥαμφοειδῶν στομίων, πρέπει νὰ δεχθῶμεν μεγαλειτέραν ποικιλίαν σχημάτων καὶ διὰ τὰ πολυτελέστερα ταῦτα ἀγγεῖα.

5) τὰ ἐπὶ ὑποκοκκίνου ἢ ὑποκιτρίνου (ὑπολεύκου) ἐδάφους φέροντα ὅλως διόλου διαφορετικὸν διάκοσμον ἁπλῶν γραμμῶν εὐθειῶν ἢ ἑλικοειδῶν καὶ ζωνῶν μὲ χρῶμα θαμπὸν σκοτεινόν.

Τίνος σχήματος ἦσαν τὰ ἀγγεῖα ταῦτα καὶ ὁποῖα ἦσαν τὰ κοσμήματά των δὲν εἶνε δυνατὸν ἀσφαλῶς νὰ κρίνωμεν ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε εὑρεθέντων τεμαχίων.

Εἰκὼν 14.

Εἴς τινα ἀναμφιβόλως παρουσιάζονται ὅμοια γραμμικὰ σχήματα, ὁποῖα εἴς τινα τῆς προηγουμένης ὁμάδος (π. χ. πίναξ παρένθετος β΄ ἀρ. 4 μὲ βοστρυχοειδεῖς παχείας γραμμὰς ὡς ἐν εἰκόνι 8).

Εἰς ἄλλα δεικνύει τὸ ζωγράφημα πλοκὴν γραμμῶν κλαδοειδῶν (εἰκ. 12 ἀρ. 4).

Εἰς ἄλλα βλέπομεν ἐντελῶς ὅμοιον κόσμημα, ὅπως εἰς τὰ τῆς Αἰγίνης καὶ Ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν, Ἐλευσῖνος, Ὀρχομενοῦ προμυκηναϊκὰ χειροποίητα (πίναξ παρένθετος β΄ ἀρ. 2, 3, 5, 7, 8, 12, 13, 10, 11, 14, 18, 19 καὶ εἰκὼν 11 ἀρ. 3, 7, 5, 6). Πηλὸν ὅμοιον πρὸς τὰ τῆς Αἰγίνης δεικνύουν τεμάχια ὁποῖα τὰ ἐν παρενθέτῳ πίνακι β΄ ὑπ᾽ ἀρ. 7, 13 καὶ ἐν εἰκόνι 11 ἀρ. 3.

Ταῦτα ἕνεκα τοῦ πηλοῦ τινων καὶ τῶν ἀρκετὰ διαφορετικῶν σχημάτων τοῦ διακόσμου, ἐν συγ-

κρίσει πρὸς τὰ λοιπὰ μόνον τῆς Χαιρωνείας -᾿Ελατείας ἴδια, θεωρῶ εἰσαχθέντα ἀλλαχόθεν, ἐκ νοτιωτέρων τόπων τῆς Ἑλλάδος καὶ δὴ ἐξ Αἰγίνης.

6) τὰ ὅμοιον θαμποῦ σκοτεινοῦ χρώματος διάκοσμον φέροντα ἐπὶ λειοτάτου ἐπιχρίσματος χρώματος κοκκίνου σφραγιδοκήρου.

᾿Ολίγα μόνον εἶνε τὰ τεμάχια ταῦτα καὶ μικρά. Ταῦτα εἶνε τὰ ἐνθυμίζοντα τὰ μυκηναϊκὰ τῆς πρώτης τεχνοτροπίας (πίναξ παρένθετος β΄ ἀρ. 1).

7) τὰ ὅμοιον ἔν τισι, διαφορετικὸν ἐν ἄλλοις διάκοσμον φέροντα μὲ δύο χρώματα μέλαν καὶ πορφυροῦν.

Τὰ ἀγγεῖα ταῦτα (εἰκὼν 11 ἀρ. 2, 4, εἰκὼν 12 ἀρ. 1) δεικνύουν διὰ τοῦ σχήματος τοῦ διακόσμου (εἰς ὃν ἐφηρμόσθησαν ἐδῶ δύο χρώματα) τελείαν ὁμοιότητα πρὸς ἀγγεῖα, τὰ ὁποῖα συνελέχθησαν ἐν Αἰγίνῃ καὶ ἐν ᾿Ορχομενῷ εἰς τὸ προμυκηναϊκὸν στρῶμα, πρὸς τὰ ὁποῖα πάλιν εἶνε ἐντελῶς ὁμοία ἡ ἀνωτέρω ὁμὰς 5) Χαιρωνείας - ᾿Ελατείας. ᾿Εξ ἑτέρου, τὸ αὐτὸ σχῆμα τοῦ διακόσμου (δηλαδὴ ὅπως ἀρ. 1 ἐν εἰκόνι 12, ἀρ. 2 ἐν εἰκόνι 11) ὑπάρχει καὶ εἰς τὴν 4ην ὁμάδα (εἰκ. 9 ἀρ. 3), ἡ ὁποία κατὰ τὰ λοιπὰ ἐφαρμόζει τόσον παντελῶς διαφορετικὸν διάκοσμον τριγώνων, ῥόμβων, κιγκλιδωτῶν καὶ τῶν τοιούτων. ᾿Ιδιαίτερον δὲ ὅλως κόσμημα ὄχι ἐγχάρα-

Εἰκὼν 15.

κτον ἀλλὰ αὐλακωτὸν φέρει ἡ καὶ κατὰ τὸ σχῆμα μοναδικὴ φιάλη (εἰκ. 12 ἀρ. 3). Σχήματα δι᾿ αὐλακώσεων δεικνύουν καὶ τὰ τεμάχια 21, 22, 23 τοῦ παρενθέτου πίν. β΄· ὁμοιάζουν πρὸς ταῦτα καὶ τὰ ὑπ᾿ ἀρ. 15, 16, 17. Τὰ τεμάχια ταῦτα καὶ τὰ ὑπ᾿ ἀρ. 6 καὶ 9 εὑρέθησαν εἰς τὸ νεολιθικὸν ἔδαφος μεταξὺ τῶν βράχων τοῦ μνημείου Μέγα εἰς τὴν Σχιστὴν ὁδόν. Τὰ βουκρανοειδῆ ἢ ἀγκυροειδῆ ἀντικείμενα ἀρ. 6 καὶ 9 εἶνε διάτρητα εἰς τὸ ἄκρον τοῦ στυλεοῦ. Ὅμοια εὑρέθησαν καὶ εἰς τὸν ᾿Ορχομενόν. Εἶνε πολὺ κακοψημένα καὶ εὔθρυπτα.

Τὰ ἐν τῷ τύμβῳ τῆς Χαιρωνείας εὑρεθέντα εἰδώλια ἀπεικονίσθησαν ἐν Mitteilungen 1905 σελ. 124 καὶ 125. Ἐν ἐξαιρετικῶς καλῶς διατηρούμενον (πίναξ παρένθετος α΄ ἀρ. 1), ὅμοιον πρὸς τὸ αὐτόθι ἀπεικονιζόμενον ἐν σελ. 125 εἰκ. 6, δεικνύει τὸν γνωστὸν στεατοπυγικὸν σχηματισμόν. Τὰ ὑπ᾿ ἀρ. 2 καὶ 3 εἶνε περίεργα διὰ τὸ κάλυμμα τῆς κεφαλῆς (εἶδος νυκτικοῦ σκούφου).

Οὐδεὶς τῶν ἐν τῷ προϊστορικῷ τύμβῳ Χαιρωνείας εὑρεθέντων πολλῶν λιθίνων πελέκεων εἶνε διάτρητος. Εἷς μόνος διάτρητος εὑρέθη εἰς τὸν προϊστορικὸν συνοικισμὸν Δραχμανίου (ἀγρῶν Χέβα).

Εἰς τὰ νεολιθικὰ εὑρήματα τοῦ τύμβου Χαιρωνείας πρέπει νὰ προσθέσω ἔτι α΄) μέγα λίθινον ἰγδίον, εἰς τὸ κατώτατον στρῶμα εὑρεθέν· β΄) τριπτῆρας λιθίνους πολλούς, ἢ ὡς κωνοειδεῖς κοπάνους ἢ ὡς δίσκους λείους· γ΄) ἐξ ὀστῶν ζῴων αἰχ-

μηρὰ ἐργαλεῖα· δ') μέγα πλῆθος, ἐνιαχοῦ ἐν σωρῷ, σφαιριδίων (μέγεθος καρύου), ὀλίγον ἐπιμήκων, πηλίνων, ἐκ τῶν ὁποίων τινὰ μὲν εἶνε ἀρκετὰ στερεά, καθὸ καλοψημένα, καὶ δύνανται νὰ θεωρηθοῦν ὡς βλήματα σφενδονῶν· τὰ πλεῖστα ὅμως εἶνε εὔθρυπτα καὶ κακοψημένα, ὥστε καὶ ὡς βλήματα θὰ ἐχρησίμευον πρὸς ἄλλον σκοπὸν (πυρακτούμενα ἴσως, διὰ νὰ προκαλέσωσι πυρκαϊὰν βαλλόμενα κατ' ἀχυρίνων καλυβῶν, καθὼς ἐξηγήθησαν ταῦτα ἀλλαχοῦ;)· ε') χάνδρας τινὰς καὶ ἓν τριγωνικοῦ σχήματος βαθὺ αἱματόχρουν λιθάριον διάτρητον, ἐκ περιάπτου, ὡς φαίνεται.

Κανὲν εἶδος αἰχμῆς βέλους δὲν εὑρέθη, οὔτε λιθίνη αἰχμὴ δόρατος.

Τὰ ὀστᾶ τῶν ζῴων εἶνε κατοικιδίων ζῴων, βοῶν, αἰγοπροβάτων, καὶ ἀγριοχοίρων.

Ἐνῷ τὰ ἀνθρωπίνης μορφῆς εἰδώλια εἶνε τόσον ἀγροίκως κατεσκευασμένα, δύο ὁμοιώματα μικρότατα ζῴων, κυνίδια πιθανῶς, εἶνε πολὺ ἐπιδεξιώτερον πεπλασμένα.

Ἐντὸς ἀγγείου εἰς πυρακτωμένον στρῶμα ὑπὸ τὸ μνημεῖον Μέγα τῆς Σχιστῆς ὁδοῦ εὑρέθησαν καὶ ἀπηνθρακωμένοι δημητριακοὶ καρποί, ὡς εἶδος ρεβιθίων.

Β'. *Ἀγγεῖα τοῦ πρωΐμου χαλκοῦ αἰῶνος.*

Ταῦτα εὑρέθησαν πάντα εἰς τὸν προμυκηναϊκὸν τύμβον τοῦ Δραχμανίου (Mitteilungen 1906 σελ. 402 ἑ.), ἓν μόνον σχεδὸν ἀμέσως ὑπὸ τὴν νῦν ἐπιφάνειαν τῆς κορυφῆς τοῦ τύμβου (πίν. 5 ἀρ. 1), τὰ δὲ λοιπὰ πάντα περὶ τὸν τάφον.

Ὁ τύμβος ἦτο μικρᾶς διαμέτρου καὶ ὕψους τριῶν

Εἰκὼν 16.

περίπου μέτρων. Ἔκειτο ἐπὶ τῆς κορυφῆς μιᾶς ράχεως ἐκ τῶν ἀποτελουσῶν τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους.

Ὁ τάφος τῆς νεκρᾶς (ἐκ τῶν ἐνωτίων δῆλον, ὅτι ἦτο γυνὴ) διεκρίνετο ἐκ τῶν ἐπ' αὐτοῦ σωρευμένων λίθων. Ὁ σκελετός, εἰς θέσιν τοῦ συστέλλοντος πρὸς τὸ στῆθος τὰ σκέλη (liegender Hocker), ἔκειτο ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἁπλῶς· ὡς φαίνεται ὅμως, τὸ ἔδαφος ἦτο σκεπασμένον μὲ λευκὴν γῆν, τὴν ὁποίαν καὶ σήμερον ἐκεῖ μεταχειρίζονται πρὸς στρῶσιν δαπέδων καλυβῶν ἢ καὶ ἐπίχρισιν τοίχων, ἀντὶ ἀσβέστου.

Παρὰ τὸν τάφον εὑρέθη βόθρος μὲ τέφραν καὶ ἄνθρακας. Βεβαίως θὰ ἦτο βόθρος θυσίας· μεταξὺ δὲ τῶν ἀνθράκων εὑρέθησαν στάχυες σίτου ἀπηνθρακωμένοι.

Τὸ χαλκοῦν μαχαιρίδιον (εἰκ. 16) καὶ παρ' αὐτὸ ὀστοῦν μηροῦ βοὸς ἔκειτο παρὰ τὸ στῆθος.

Ὀλίγα τεμάχια τοῦ κρανίου τῆς νεκρᾶς καὶ ὀδόντες τινὲς ἐσῴζοντο. Τὰ λοιπὰ ὀστᾶ εἶχον κονιοποιηθῆ. Καύσεως τῆς νεκρᾶς οὐδὲν σημεῖον παρετήρησα.

Χειροποίητα εἶνε πάντα τὰ ἀγγεῖα. Χαλκοῦ τεμάχιά τινα εὑρέθησαν εἰς τὰ χώματα, καθὼς καὶ θραύσματα ὀλίγα ἀγγείων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἓν ἐκ καμαραϊκοῦ τροχοποιήτου ἀγγείου μὲ μέλαν γάνωμα καὶ λευκὰς γραμμὰς ἐπ' αὐτοῦ. Εἰσήγοντο λοιπὸν εἰς τὴν χώραν ἀγγεῖα τοιαῦτα τελειότερα καὶ τροχοποίητα, ἐνῷ ἡ ἐγχωρία τέχνη ἐξηκολούθει νὰ παράγῃ τὰ ἴδια ἑαυτῆς προϊόντα, διὰ τῆς χειρὸς ἔτι κατασκευαζόμενα καὶ ἄνευ τοῦ τελειοποιημένου τῶν καμαραϊκῶν γανώματος.

Συμβαδίζει ἄρα ἡ ἐπιχωρία αὕτη τέχνη πρὸς τοὺς χρόνους, καθ' οὓς εἰς τὴν Κρήτην παρήγοντο ἤδη τὰ καμαραϊκὰ ἀγγεῖα καὶ παρεσκευάζετο ὁ μυκηναϊκὸς αἰών. Πρὸς τοὺς προμυκηναϊκοὺς δὲ ἢ πρωΐμους μυκηναϊκοὺς χρόνους κοινὰ ἔχει αὕτη καὶ τὰ σχήματα τῶν δύο κιαθοειδῶν μελάνων ἀγγείων (εἰκ. 14 καὶ 15) καὶ τὸ σχῆμα τῆς μεγάλης κομψῆς πρόχου μὲ τὸ ῥαμφοειδὲς στόμιον (πίν. 5 ἀρ. 2). Αἱ δύο μεγάλαι χύτραι (παρένθετος πίναξ γ΄) δὲν ἔχουν τίποτε τὸ ἰδιάζον. Ἀλλὰ μοναδικὴ εἶνε ἡ μορφὴ τοῦ μεγάλου ἀγγείου (πίναξ 5 ἀρ. 1), ὑψηλοῦ 0,60 περίπου. Εἶνε ὡς φαίνεται ἀπομίμησις μεταλλικοῦ λεβητοειδοῦς ἀγγείου μὲ μεγάλας λαβάς, αἵτινες εἰς τὸ ἡμέτερον ἐκτύπως χαρακτηρίζονται. Ἐπειδὴ δὲ εὑρέθη ὀλίγον ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς κορυφῆς τοῦ τύμβου, ὑποθέτω ὅτι ἐχρησίμευεν ὡς σῆμα ἐπ' αὐτοῦ, ὅπως κατόπιν ποτὲ τὰ μεγάλα τοῦ Διπύλου ἀγγεῖα ἐπὶ τῶν ἀττικῶν τάφων. Ἰδιάζουσαν θέσιν παρ' αὐτὸ κατέχει καὶ τὸ ἱκανῶς μέγα λεκανοειδὲς ἀγγεῖον (πίναξ 5 ἀρ. 3)· εἶνε οὕτως εἰπεῖν ἡ προϋπόθεσις τῶν μυκηναϊκῶν ὑψιπόδων φιαλῶν.

Ὡς πρὸς τὸ κόσμημα, τὸ μέγα ἀγγεῖον (πίναξ 5 ἀρ. 1) μὲ τοὺς γεμιζομένους διὰ γραμμῶν διασταυρουμένων ῥόμβους καὶ τὰ τρίγωνα συνάπτεται τόσον ἀμέσως πρὸς τὰ τῆς νεολιθικῆς ἀκόμη ἐποχῆς, ὅσον καὶ πρὸς τὰ κατόπιν ἑλληνικὰ γεωμετρικά. Τὰ περὶ τὸν λαιμὸν μὲ τὴν κορυφὴν πρὸς τὰ κάτω κλίνοντα φύλλα ὑπάρχουν καὶ εἰς ἀγγεῖον τῆς Ἀφίδνης (Mitteilungen 1896 πίν. XV εἰκ. 6). Οἱ δὲ ῥόμβοι μὲ τὰς κιγκλιδοειδῶς διασταυρουμένας γραμμὰς ὑπάρχουν καὶ εἰς τρωϊκὸν ἀγγεῖον τοῦ κατωτάτου στρώματος (*Dörpfeld*, Troja und Ilion I σελ. 546 εἰκ. 466). Αὕτη εἶνε ἡ διὰ δύο χιλιετηρίδων διήκουσα ἐπιχωρία γεωμετρικὴ κοσμητικὴ τέχνη, ἀπὸ τῶν νεολιθικῶν ἀρχίζουσα καὶ διὰ μέσου αὐτοῦ τοῦ μυκηναϊκοῦ αἰῶνος μέχρι τῶν ἑλληνικῶν γεωμετρικῶν κατερχομένη.

Πρὸς τὸ μηνοειδὲς κόσμημα τῆς μικρᾶς πρόχου μὲ τὸ ῥαμφοειδὲς στόμιον (εἰκὼν 13) ἐνθυμίζουν κἄπως ἀγγεῖα τῆς Μήλου. Μόνον τὸ ἐν εἴδει πολὺ ἐπιμήκους γράμματος W τῆς μεγαλειτέρας πρόχου (πίν. 5 ἀρ. 2) δὲν εὑρίσκω ἀλλοῦ ἀπαντῶν.

Τοὐναντίον εἰς τὸν λαιμὸν τῶν τῆς 4) ὁμάδος νεολιθικῶν ἀγγείων Χαιρωνείας-Ἐλατείας (παρένθετος πίναξ ϛ΄ ἀρ. 7), καθὼς καὶ εἰς τὰ τῆς 5) — ἴδε ἀρ. 7 παρενθέτου πίνακος ϛ΄— ὑπάρχει ἤδη τὸ τῶν δύο κατὰ κορυφὴν ἐφαπτομένων τριγώνων (ὡς πτέρυγος πεταλούδας) τῆς μικρᾶς πρόχου.

Τὸ χρῶμα τῶν κοσμημάτων εἶνε μόνον ἐπὶ τῆς μεγάλης πρόχου κόκκινον ἀνοικτόν· ἐπὶ τῶν λοιπῶν εἶνε θαμπὸν σκοτεινόν. Ὁ δὲ πηλὸς εἶνε ὑπόλευκος, ὄχι καθαρός.

Πρέπει νὰ μνημονεύσω ἐνταῦθα καὶ τὰ τέσσαρα χρυσᾶ ἀντικείμενα τὰ ἐκ τοῦ τάφου τοῦ προμυκηναϊκοῦ τούτου τύμβου προερχόμενα (εἰκ. 16). Τὰ δύο (δεξιὰ) εἶνε ἐνώτια ὅμοια κατὰ τὸ σχῆμα πρὸς τὰ τῆς δευτέρας πόλεως τῆς Τρῳάδος· τὸ ἕν, συμπαγὲς καὶ ὄχι κοῖλον ἐντός, εἶνε παντελῶς ὅμοιον πρὸς τὸ ἐν *Schliemann*, Ilios 543 ἀρ. 830-1 ἀπεικονιζόμενον (ἴδε *Dörpfeld*, Troja und Ilion I 352)· λείπει ὅμως ἐκ τοῦ ἡμετέρου ἡ κοκκοειδὴς σειρά· τὸ δὲ ἄλλο ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ ἐν Ilion ἀρ. 762 ἀπεικονιζόμενον (ἴδε καὶ Schliemanns Sammlung 5884-5976· Troja und Ilios ἔνθ' ἀνωτ.). Θεωρῶ δὲ τοῦτο ὡς ἐνώτιον, κρεμάμενον ἀπὸ τοῦ ὠτὸς διὰ μικροτέρου λεπτοῦ κρίκου ἢ ἀγκίστρου, καὶ ὄχι ὡς στόλισμα τῆς κόμης, διότι τὸ ἄνω λεπτὸν κυρτὸν σύρμα (κατὰ λάθος ἀπεικονίσθη τὸ ἀντικείμενον ἀνάστροφα) δὲν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς συγκράτησιν πλεξίδος ἢ βοστρύχων κόμης. Τὰ δὲ δύο σπειροειδῆ (ἀριστερά), τὰ ἀναλογοῦντα πρὸς τὰ τρωϊκὰ Ilion 554 ἀρ. 878, 880, Schliemanns Sammlung 6014-5, ἐκ σύρματος ἰσχυροτέρου, ἐνώτια μὲν πιθανῶς δὲν εἶνε· ἀλλ' ἂν διὰ τὴν κόμην μᾶλλον ἐχρησίμευον ἢ διὰ τὸ ἔνδυμα, πρὸς συγκράτησιν λεπτῶν ἄκρων χιτωνίσκου, δύσκολον εἶνε νὰ λεχθῇ.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΣ

ΙΕΡΟΙ ΝΟΜΟΙ ΕΞ ΑΧΑΪΑΣ

Α΄

[- - - - - - Δα-]
ματρίοις τὰς γ[υ]ν[αῖ-]
κες μήτε χρυσίον ἔ-
χεν πλέον ὀδελοῦ ὁλ-
κάν, μηδὲ λωπίον ποικί-
λον, μήτε πορφυρέαν,
μήτε ψημυθιοῦσθαι,
μήτε αὐλῆν. Εἰ δέ κα
παρβάλληται, τὸ ἱ-
ερὸν καθαράσθω
ὡς παρσεβέουσα.

Β΄

Δαματρί[οις] . . . .

Τὰ ἀνωτέρω ἀντίγραφα — διότι τοὺς λίθους δὲν εἶδον — ἀπέστειλεν ὁ ἐξ Ἀλισοῦ, χωρίου τῶν Πατρῶν, Σωτήριος Α. Περλέγκος. Ἀγνοοῦμεν ποῦ ἀκριβῶς εὑρέθησαν, ἂν κατὰ χώραν, ὅπερ θὰ ἔλυε σπουδαῖον τοπογραφικὸν[1] ζήτημα, ἢ ἀπεσπασμένοι ἀπὸ τῆς βάσεως αὐτῶν. Ὡσαύτως ἀγνοοῦμεν τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων[2].

[1] Εἰς τίνα δηλαδὴ τῆς Δήμητρος ναὸν ἀναφέρονται, εἰς γνωστὸν ἢ εἰς ἄγνωστον. Νῦν (πρβ. τὴν ἑξῆς σημείωσιν) πιστεύω, ὅτι εἰς ἄγνωστον ἐν Ὠλένῳ ἢ εἰς ὁμοίως ἄγνωστον παρ' αὐτήν.

[2] Κατὰ τὴν διόρθωσιν τῶν τυπογραφικῶν δοκιμίων τοῦ παρόντος ἄρθρου, ὅπερ εἴχομεν συντάξει ἔχοντες ὑπ' ὄψει ἀτελὲς ἀντίγραφον, ἐμάθομεν ὅτι τὴν πρώτην ἐπιγραφὴν κατέσχεν ὁ κ. Χρ. Δριβελόπουλλος καθηγητὴς καὶ ἐπιμελητὴς τῶν ἀρχαιοτήτων ἐν Πάτραις· ὁ κ. Δριβελόπουλλος πάνυ προθύμως καὶ εὐγενῶς παρέσχεν ἡμῖν πιστὸν ἀντίγραφον ταύτης. Ὁ λίθος, ὅστις εἶναι «πλὰξ ὀρθογωνίου ἀκανονίστου σχήματος καὶ ἔχει μῆκος περίπου 0,48 μ., πλάτος 0,40 μ. καὶ πάχος 0,07 - 0,10 μ. καὶ φέρει εὐθὺς ἀπὸ τοῦ ἐφθαρμένου πως ἄνω ἄκρου ἐπιγραφὴν ἐκ 10 στίχων», ἀπόκειται νῦν ἐν τῇ ἀρχαιολογικῇ συλλογῇ Ἀχαΐας. Ἴσως ἐν τέλει παράσχωμεν καὶ ἀπεικόνισιν αὐτοῦ. Ὁ λίθος εἶναι οὐχὶ πολὺ σκληρός, ἀποκεκρουμένος κατὰ τὴν ἄνω πλευράν, εὑρέθη δ', ὡς ἐβεβαίωσεν ὁ εὑρὼν Ἠλίας Ἀναστασόπουλλος, μεμονωμένος ἔν τινι ἀγρῷ πλησίον τοῦ χωρίου Δραγάνου κειμένου δύο ὥρας σχεδὸν πρὸς Ν. Α. τῆς Κάτω Ἀχαΐας, τοῦ δήμου Δύμης. — Τὸ νεώτερον ἀντίγραφον παραλείπει τὸ **N** τοῦ γυναῖκες· φαίνεται, ὅτι μετὰ τὴν εὕρεσιν τὸ **N** ἐγένετο ἐξίτηλον. Περίεργον, ὅτι κατὰ τὸ β' ἀντίγραφον τὸ ὀδελοῦ γράφεται ὠδελοῦ· ἂν μή τι ἄλλο συμβαίνῃ, ἔχομεν σφάλμα τοῦ χαράκτου. Ἡ συλλαβὴ Δα τοῦ Δαματρίοις ἔκειτο ἐν τῷ στίχῳ τῷ ἐκλιπόντι· ὥστε ἔχομεν τὸ τέλος τοῦ νόμου.

Ἡ διάλεκτος τῆς ἡμετέρας ἐπιγραφῆς εἶναι ἡ Αἰολικὴ (Ἀχαϊκή).

Ἀχαϊκὰς ἐπιγραφὰς πάνυ ὀλίγας γινώσκομεν. Ἅπασαι αἱ παρὰ H. Collitz[1] (1899) ἐξ Ἀχαΐας ἐπιγραφαὶ — τὸ πλεῖστον μικραὶ — εἶναι 38. Ὥστε εὐχαρίστως δεχόμεθα τὰς δύο ταύτας ἐπιγραφάς, αἵτινες εἶναι σπουδαῖαι οὐ μόνον διὰ τὴν προέλευσιν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ περιεχόμενον. Ἱεροὺς νόμους ὁρίζοντας τὸν ἱματισμὸν ἐν ἑορταῖς θεῶν ἐγινώσκομεν μέχρι τοῦδε μόνον δύο. Τούτων ὁ πρῶτος ὁ περίφημος καὶ πᾶσι γνωστὸς εἶναι ὁ τῆς Ἀνδανίας, ὅστις ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Σ. Κουμανούδη καὶ τελευταῖον ὑπὸ *Dittenberger* Syll.[2] 653 καὶ *Ziehen* Leges sacrae II 58· οὗτος ἐν στ. 15-26 ὁρίζει τὰ τοῦ ἱματισμοῦ· ἰδὲ καὶ H. Sauppe Ausgewählte Schriften σελ. 261 κέ. Ὁ δὲ ἄλλος εἶναι ὁ τῆς Λυκοσούρας, ὅστις ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου Β. Λεονάρδου[2] ἐν Ἐφημ. Ἀρχαιολ. 1898 σελ. 249 κέ. (=Ditt. Syll.[2] 939, Ziehen Leges sacrae II 63· πρβ. Ἐφ. Ἀρχ. 1899 σελ. 45 σημ. 2). Τούτου τὸ πλεῖστον ἀναφέρεται εἰς τὸν ἱματισμόν. Ἐν τοῖς τρισὶ τούτοις νόμοις ὑπάρχουσι μὲν πολλὰ τὰ ὅμοια, ἀλλὰ καί τινες διαφοραί[3].

Δαματρίοις. Δαμάτρια ἤτοι Δημήτρια εἶναι ἑορτὴ ἀγομένη πρὸς τιμὴν τῆς Δήμητρος. Δημήτρια ἤγοντο οὐ μόνον ἐν Ἐλευσῖνι, ἀλλὰ καὶ ἐν Συρακούσαις (Διόδ. V, 5). Εἰς Δημήτρια οἱ Ἀθηναῖοι μετωνόμασαν τὰ Μεγάλα Διονύσια ἐπί τινα χρόνον πρὸς τιμὴν Δημητρίου τοῦ Φαληρέως. Δημήτρια ἴσως ἐλέγετο ἀγών τις ἐν Σικυῶνι πρὸς τιμὴν Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ. Δημητρίεια δὲ ἀπαντῶμεν ἐν Σύρῳ (CIG. 2347 c).

Καὶ ἐν Ἀχαΐᾳ ἡ Δημήτηρ διαπρεπῶς ἐλατρεύετο.

[1] Sammlung der griech. Dialekt-Inschriften ἀριθ. 1599-1636.

[2] Ὅσα ἐπιμελῶς λίαν ἔχει γράψει ὁ κ. Λεονάρδος περὶ τῆς ἐπιγραφῆς τῆς Λυκοσούρας ἀπήλλαξαν ἡμᾶς πολλοῦ φόρτου. Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ἔχῃ τις ταῦτα ὑπ' ὄψει.

[3] Περὶ τῶν χρόνων, καθ' οὓς ἐγράφη, οὐδὲν βέβαιον δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν· βεβαίως θὰ ἐγράφη μετὰ τὸν Γ' αἰῶνα π. Χ.

Γνωστόν, ὅτι ἐν Πάτραις[1] εἶχε ναὸν ἡ Δημήτηρ. Πλησίον τῶν Πατρῶν ἔκειτο ἡ Ἄνθεια, ἔνθα ἡ Δημ. ἐλατρεύετο μετὰ τῆς ἐπικλήσεως *ποτηριοφόρος*.

Ἰδιαζόντως ὅμως σπουδαία εἶναι ἡ λατρεία τῆς Δήμ. ἐν Αἰγίῳ τῇ πρωτευούσῃ πόλει τῆς ἀχαϊκῆς συμπολιτείας. Ἡ Δημ. ἡ προστάτις θεὰ τῆς συμπολιτείας ὠνομάζετο Παναχαία καὶ εἶχε ναὸν παρὰ τὴν θάλασσαν πλησίον τοῦ ἱεροῦ τοῦ Ὁμαγυρίου Διός. Καὶ ἐν Βούροις ὑπῆρχε ναὸς τῆς Δήμ. (Παυσ. VII, 25, 9). Ἑξήκοντα δὲ σταδίους μακρὰν τῆς ἀχαϊκῆς Πελλήνης ἔκειτο τὸ Μύσαιον ἔχον ἱερὸν Δήμητρος Μυσίας. Κατὰ τὸν Παυσανίαν (VII, 27, 10) «ἄγουσι δὲ καὶ ἑορτὴν τῇ Δήμητρι ἐνταῦθα (δηλ. ἐν τῷ Μυσαίῳ) ἡμερῶν ἑπτά· τρίτῃ δὲ ἡμέρᾳ τῆς ἑορτῆς ὑπεξίασιν οἱ ἄνδρες ἐκ τοῦ ἱεροῦ, καταλειπόμεναι δὲ αἱ γυναῖκες δρῶσιν ἐν τῇ νυκτὶ ὁπόσα νόμος ἐστὶν αὐταῖς».

Νῦν ἐγείρεται τὸ ζήτημα· εἰς τίνα τῶν ἀνωτέρω πόλεων πρέπει νὰ ἀποδώσωμεν τὴν ἐπιγραφήν. Τοῦτο θὰ μείνῃ ἄγνωστον ἐφ' ὅσον δὲν μάθωμεν ποῦ ἀκριβῶς εὑρέθη ἡ ἐπιγραφή. Ἴσως ὅμως ἀνήκει καὶ εἰς ἄγνωστον ναὸν τῆς Δήμητρος.

τὰς γυναῖκες. Ἡ ἀφομοίωσις τῆς πληθυντικῆς ὀνομαστικῆς καὶ αἰτιατικῆς[2] δὲν ἐμφανίζεται νῦν τὸ πρῶτον ἐνταῦθα. Ἤδη ἐξ ἐπιγραφῆς Ἠλειακῆς γραφείσης πρὸ τοῦ 570 π. Χ. γινώσκομεν τὸ *ἄνδρες ὀμόσαντες* = ἄνδρας ὀμόσαντας· πλείονερ, χάριτερ = πλείονας, χάριτας Ἠλειακὰ τοῦ τρίτου αἰῶνος π. Χ. Ἀλλὰ καὶ ἐν Δελφοῖς εὑρέθη μνᾶς δεκατέτορες (ἴδε Roehl Inscr. graec. antiqu. 319). Ἐν ἐπιγραφῇ τῆς Ἐρεσοῦ τῆς Λέσβου (Jahresh. d. oest. Arch. Inst. 1902 σελ. 139 κέ.) ἀναγινώσκομεν· «μηδὲ [γύ]ναικες γαλλάζην».

Ἐν Φθιώτιδι εὑρέθη «τοὺς στατῆρες».

Ἐν Π. Καββαδίου Fouilles d'Épidaure 209= IG. IV 940 ἐξ ἐπιγρ. Σπάρτης τοῦ 66-68 μ. Χ. κεῖται δὶς ἔχουσες (24, 26) ἀντὶ ἐχούσας (πρβ. Ἀθηνᾶς τόμ. Ε' σελ. 523). Τοὺς τέκτονες ἀναγινώσκομεν ἐν Pap. gr. and Hand. Α' σελ. 188 (Γ' αἰῶνος μ. Χ.). Πρβ. *Meyer* Gramm.[3] σ. 463.

Ἐν τῇ Ἀττικῇ συνέβη τὸ ἀντίστροφον· ἡ ὀνομαστ. οἱ βασιλῆς, οἱ Ἀχαρνῆς, οἱ ἱππῆς ἀφωμοιώθη πρὸς τὴν αἰτ. τοὺς βασιλεῖς κτλ.

Ἐξ Ἀχαϊκῶν ἐπιγραφῶν γινώσκομεν τὰ ἑξῆς· τοὺς ἐλάσσονες, τοὺς δαμοσιοφύλακες (Collitz 1615), τοὺς συμπολεμήσαντες, τοὺς ἀπογραφέντες (Collitz 1614), τοὺς συνδιασώισαντες. Τοῦτο παρατηρεῖται μόνον ἐν τῷ πληθυντικῷ τριτοκλίτων συμφωνολήκτων.

μήτε χρυσίον — ὁλκάν. Καὶ ὁ τῆς Ἀνδανίας (στ. 22) καὶ ὁ τῆς Λυκοσούρας (στίχ. 4) νόμος ἀπαγορεύουσι ταῖς γυναιξὶν ὅπως μὴ ἔχωσι χρυσίον· ὁ τῆς Λυκοσούρας μάλιστα καὶ αὐτὸν τὸν δακτύλιον (στ. 7), ὃν ὁ ἡμέτερος ἐπιτρέπει διὰ τῆς φράσεως ταύτης· διότι ὁ δακτύλιος συνήθως τόσην ὁλκὴν ἔχει[1].

ἔχεν. Τὸ ἀνωτέρω αὐλῆν εἶναι συνῃρημένον. Ἀχαϊκὴ ἐπιγραφὴ (Collitz 1615, 3) παρέχει τὸ *ἐγγράφειν*.

ὀδελοῦ. Ἀττικῶς ὀβολός. Ὁ*λκὰν* παρὰ τὸ ἕλκω σημαίνει τὸ βάρος. Παρ' Ἡσυχίῳ ἐν λέξει ὀδολκαὶ ὡς ἑρμήνευμα κεῖται: «ὀβολοί. Κρῆτες». Τοῦτο ἂν μὴ εἶναι ἐσφαλμένον προῆλθεν ἐκ τοῦ ὀδελοῦ ὁλκή[2].

λωπίον. Λωπίον τονιστέον καὶ οὐχὶ λώπιον, ὡς κακῶς τινες τονίζουσι· ἡ λέξις λωπίον εἶναι δακτυλικοῦ ῥυθμοῦ (– ∪ ∪) καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ τονίζηται κατὰ τὸν νόμον τῶν λέξεων τοῦ δακτυλικοῦ ῥυθμοῦ· οὕτω ἀντίος, πλησίος, νυμφίος, χρυσίον, παιδίον, χωρίον, πωλίον, κλειδίον, ἀλλὰ λύριον, θύριον, κτένιον, δόκιον· ἴδε Γ. Χατζιδάκι Ἀκαδ. ἀναγν. Α', σελ. 529. Λωπίον δὲ εἶναι ὑποκοριστικὸν τοῦ λώπη (λῶπος) = ἔνδυμα, ἱμάτιον (πρβλ. λωποδύτης).

ποικίλον. Ὁ τῆς Ἀνδανίας ἱερὸς νόμος ἐπιτάσσει (στίχ. 15)· «οἱ τελούμενοι τὰ μυστήρια . . . ἐχόντω τὸν εἱματισμὸν *λευκόν*, αἱ δὲ γυναῖκες μὴ διαφανῆ μηδὲ τὰ σημεῖα ἐν τοῖς εἱματίοις πλατύτερα ἡμιδακτυλίου»[3]. Ὁ τῆς Λυκοσούρας ἀπαγορεύει τὸν *ἀνθινόν*, ὅστις εἶναι ὁ *ποικίλος* τοῦ ἡμετέρου νόμου. Ὡσαύτως ἐπιγραφὴ τῆς Δήλου (Ditt.

[1] Πιθανὸν εἶναι, ὅτι ἡ λατρεία αὐτῆς ἐνταῦθα ἔχει τὴν ἀρχὴν ἐκ τῶν Ἐλευσινίων μυστηρίων.

[2] Πρβλ. τὰ τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς τοὺς πατέρες, τοὺς ἄνδρες, τοὺς στρατιῶτες, τὰ θηλ. μητέρες, γυναῖκες ὀνομ. καὶ αἰτ. κτλ.

[1] Ὀβολὸς τὸ ἕκτον τῆς δραχμῆς (τῆς αἰγιναίας), ἥτις ἕλκει γραμ. 6,05.

[2] Χάριν τῆς συντάξεως πρβλ. (παρὰ Dittenberger ἀρ. 556) «παρασκευάσαι . . . πορφύραν ὁλκὴν ⊢⊢ . . .» καὶ (ἀρ. 727) «ποτήριον ἀργυροῦν ὁλκὴν ΠΔΔ . . .».

[3] Ἐν ἐπιγρ. τῆς Δήλου (παρὰ Ziehen Β' σελ. 259) ἀναγινώσκομεν· «παριέναι ἔχοντας ἐσθῆτα λευκήν, ἀνυποδέτους . . .».

Syll.[2] 564) λέγει· «*μὴ προσιέναι μηδὲ ἐν ἀνθινοῖς*». Πρβλ. καὶ Λουκ. Νιγρ. 14. Ἀνθινὸς ἱματισμὸς εἶναι ἐνδύματα ποικιλόχροα ἢ χρωμάτων ἀνθηρῶν ἢ μᾶλλον ἐνδύματα ἔχοντα ἐνυφασμένα ἄνθη· ἰδὲ Mau παρὰ Pauly-Wissowa R. E. τόμ. Α΄ σελ. 2377 (ἀνθινά). Κατὰ τὸν Σουΐδαν «νόμος Ἀθήνησι τὰς ἑταίρας ἀνθινὰ φορεῖν»· ἁπλῶς ἀνθινὰ ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι [1].

μήτε πορφυρέαν. Ὁ Ὅμηρος ἀναφέρει ἐν Ὀδ. Δ, 115 χλαῖναν πορφυρέην. Πρβλ. καὶ Εὐσταθίου Παρεκβ. εἰς Ὀδυσ. Α, 52 (σελ. 1390, 40), ἔνθα λέγεται· «δῆλονὲκ τοῦ εἰπόντος· *πορφυρᾶς περιβολὰς* καὶ ἰοβαφεῖς. . .». Χρῆσιν πορφύρας ἀπαγορεύει ὁ τῆς Ἀνδανίας ἱερὸς νόμος ἐν τοῖς προσκεφαλαίοις τῶν δίφρων (στίχ. 24) [2].

Ἡ ἀπαγόρευσις τῶν τοιούτων ἱματισμῶν, ὡς καὶ τοῦ χρυσίου καὶ τοῦ ψιμυθίου, κατὰ τὰς ἑορτὰς ἔχει μὲν λόγον τὸ σεμνὸν τῶν ἑορτῶν, ἀλλ᾽ εἶναι συναφὴς πρὸς τὴν τάσιν ἐκείνην τῶν ἀνθρώπων κατὰ τῆς πολυτελείας καὶ τῆς ἐκ ταύτης διαφθορᾶς, ἥτις κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους καὶ τοὺς μετέπειτα κατέλαβε πᾶν τὸ Ἑλληνικόν· πρβλ. νόμους περὶ κηδειῶν ἐκ Δελφῶν (παρὰ Ziehen Leges Graecorum sacrae II ἀριθ. 74) καὶ Κέω (παρὰ Roehl I.G.A. 395 = Ziehen II ἀριθ. 93).

μήτε ψημυθιοῦσθαι. Ψιμύθιον ἢ ψιμίθιον, ὡς ἐν ἐπιγραφαῖς καὶ ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων γράφεται, εἶναι ὑποκοριστικὸν τῆς λέξεως ψίμυθος, ἥτις κατὰ μὲν τὸν Leo Meyer (Handbuch der griech. Etymologie, τόμ. Β΄, σελ. 567) δὲν εἶναι ἑλληνική, κατὰ δὲ τὸν Rossi εἶναι ἡ αἰγυπτιακὴ λέξις psimtath. Ὅτι εἶναι ξενικὴ λέξις, τοῦτο δηλοῦσιν αἱ ποικίλαι γραφαὶ τῆς λέξεως καὶ ἡ ποικίλη προσῳδία. Οἱ ἀττικοὶ τύποι εἶναι ψίμυθος (ὁ) καὶ ψιμύθιον (-ιόω)· οἱ αἰολικοὶ κατὰ τὸν Χοιροβοσκὸν ἐν Bekker Anekd. gr. σελ. 1993 καὶ Σχόλια V. εἰς Ἰλ. Φ, 516 εἶναι ψήμυθος καὶ ψημύθιον. Τὸ αὐτὸ μαρτυρεῖ καὶ τὸ Μ. Ἐτυμολογικὸν ἐν 103,25 καὶ ἐν 603, 55, ἔνθα λέγεται· «ὅτι Αἰολικῶς ἐτράπη τὸ Ι εἰς Η. Οὕτω γὰρ καὶ τὸ ψιμμύθιον διὰ

[1] Ὁ Σχολιαστὴς ὅμως τοῦ Σοφοκλέους ἐν Οἰδ. ἐπὶ Κολ. 681 λέγει· «αὖθις γοῦν φασι τὰς θεὰς **ἀνθινοῖς** μὴ κεχρῆσθαι, ἀλλὰ καὶ ταῖς Θεσμοφοριαζούσαις τὴν τῶν ἀνθινῶν **στεφάνων** ἀπειρῆσθαι χρῆσιν», ἔνθα, ὡς νομίζω, τὸ **στεφάνων** εἶναι παρέγγραπτον.

[2] Ὁ τῆς Λυκοσούρας ἱερὸς νόμος ἀπαγορεύει οὐ μόνον τὸν «πορφύρεον εἱματισμὸν» καὶ τὸν ἀνθινόν, ἀλλὰ καὶ τὸν μέλανα.

τοῦ Η προφέρουσιν Αἰολεῖς» καὶ τὸ Λεξικὸν τοῦ Φωτίου γράφον ἐψημυθιῶσθαι (σελ. 40). Μεταγενέστεραι γραφαὶ καὶ οὐχὶ Ἀττικαὶ εἶναι ψιμίθιον, ψιμμίθιον, ψιμμύθιον [1]. Εἶτα ψῑμμῡθιον, ψῖμῦθος (Παλατ. Ἀνθ. XI, 374), ψῖμῡθιον [2], ψῑμύθιον. Εἶναι γνωστόν, ὅτι ἂν πειραθῶμεν νὰ ἀποδώσωμεν ὅπως ἀκούομεν τοὺς ξένους φθόγγους, σφαλλόμεθα καὶ ὅτι συχνὴ τότε ἡ παρετυμολογία· ἰδὲ Γ. Χατζιδάκι Ἀκαδ. ἀναγν. Α΄, σελ. 236 καὶ 237· τοῦ αὐτοῦ ἐν Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΑ΄, σελ. 262 περὶ τῆς λέξ. ἄνηθον (καὶ ἄνησον, ἄνητον, ἄννηθον, ἄννησον, ἄννητον, ἄννηττον)· ἀνάγνωθι ἰδίᾳ τὰ ἐν σελ. 264 ἄνω. Πρβλ. καὶ ψιττακὸς καὶ σίττακος, σιφθείριον καὶ σιφέριον κ. ἄ. ἄ.

Κατὰ τὸν τῆς Ἀνδανίας νόμον (στίχ. 22) «*μὴ ἐχέτω δὲ μηδεμία μηδὲ φῦκος, μηδὲ ψιμίθιον*». Ὡς εἶναι γνωστὸν καὶ ὡς ἐκ τῆς διαστολῆς ἐν ταύτῃ τῇ ἐπιγραφῇ φαίνεται φῦκος καὶ ψιμύθιον διαφέρουσι. Φῦκος μὲν εἶναι τὸ ἐρυθρὰν χροιὰν παρέχον εἰς τὸ δέρμα, ψιμύθιον δὲ τὸ λευκήν [3]. Ἐνταῦθα θὰ ἠδύνατό τις νὰ νομίσῃ, ὅτι ὁ ἡμέτερος νόμος ἐπιτρέπει τὴν χρῆσιν τοῦ φύκους· ἀλλ᾽ ἡμεῖς γε ἀδύνατον τοῦτο νομίζομεν. Διὰ τοῦτο εἰς τὸ ψημυθιοῦσθαι ὀφείλομεν ἐνταῦθα νὰ δώσωμεν εὐρυτέραν σημασίαν.

μήτε αὐλῆν. Ὁ τύπος αὐλῆν ἀντὶ αὐλεῖν εἶναι αἰολικός. Ἐν τῇ αἰολικῇ διαλέκτῳ καὶ τῇ αὐστηρᾷ Δωρίδι ἡ συναίρεσις τοῦ εε εἶναι η.

Παράδοξος τῇ ἀληθείᾳ εἶναι ἡ ἀπαγόρευσις τῆς αὐλήσεως καὶ δύναταί τις εἰπεῖν, ὅτι μόνον ἐνταῦθα τὸ πρῶτον ἀπαντᾷ. Ἀγνοοῦμεν ἂν τῶν Δαματρίων τούτων μετεῖχον καὶ ἄνδρες· ἂν μετεῖχον, τότε μόνον ταῖς γυναιξὶν ἐθεώρησεν ὁ νομοθέτης — ἄγνωστον διὰ τίνα λόγον, διὰ κατάχρησιν ἴσως — ἀπρεπὲς τὸ αὐλεῖν. Ὁ Πλούταρχος ἐν τῷ Πῶς δεῖ τὸν νέον ποιημάτων ἀκούειν, 2 λέγει τάδε· «θυσίας μὲν γὰρ ἀχόρους καὶ **ἀναύλους** ἴσμεν . . .». Ἐκεῖ ὅμως τὸ πρᾶγμα εἶναι περιωρισμένον πως, διότι μόνον περὶ θυσιῶν ὁ λόγος [4].

[1] Αἱ γραφαὶ ψύμυθος καὶ ψύμιθος ἐν Λεξικοῖς Passow (ἔκδ. Ε΄) καὶ Σακελλαρίου (ἔκδ. Ε΄) εἶναι ἀβλεπτήματα βεβαίως.

[2] Παρὰ πᾶσι τοῖς Ἀττικοῖς ποιηταῖς.

[3] Ψιμύθιον καὶ βαφὴ τῆς κεφαλῆς· Πλάτ. Λύσ. 217 «εἴ τίς σου ξανθὰς οὔσας τὰς τρίχας ψιμυθίῳ ἀλείψειε».

[4] Ὅμοιον εἶναι τὸ ἀνωτέρω παρατεθὲν ἐξ αἰολικῆς ἐπιγραφῆς· «μηδὲ [γύ]ναικες γαλλάζην ἐν τῷ τεμένει . . .», ἔνθα τὸ γαλλάζην σημαῖνον βακχεύειν ἀναλογίαν τινὰ ἔχει πρὸς τὸ αὐλῆν.

εἰ δέ κα παρβάλληται. Ἐνταῦθα ὁ εἰ εἶναι συνημμένος τῷ κὰ (Ἰων. κε´), ὅπερ εἶναι τὸ ἀττικὸν ἄν. Τὸ εἰ+ἂν ἐν τῇ ἀττικῇ συγχωνεύεται εἰς ἐὰν (ἄν, ἤν), ὅπερ πάντοτε πρὸς ὑποτακτικὴν φέρεται.

παρβάλληται. Συγκεκομμένον ἀντὶ παραβάλληται (πρβλ. τὰ Ὁμηρικά). Ἡ παρὰ [1] καὶ μόνη καὶ ἐν συνθέσει εὕρηται συγκεκομμένη ἐν Ἠλείαις, Ἀργείαις, Θεσσαλικαῖς, Αἰολικαῖς καὶ ἄλλων διαλέκτων ἐπιγραφαῖς· (Ἤλιδος· παρβαίνοι, παρβαίνοιαν· Αἰολεῖς παρκαλεῖ, παρπείραισ', παρχωρήσαντες) [2]. Πρβλ. καὶ τὸ κατωτέρω παρσεβέουσα.

Τὸ παρβάλλομαι ἐνταῦθα ἔχει σημασίαν, ἣν ἐν τῇ Ἀττικῇ διαλέκτῳ δὲν ἔχει· τὴν αὐτὴν σημασίαν ἔχει μόνον — ὅσον ἐγὼ οἶδα — ἐν Δελφικῇ ἐπιγραφῇ (Dittenberger Syll.[2] 438, στίχ. 138, 163, 181), ἔνθα λέγεται· «αἰ δέ τι τούτων παρβάλλοιτο τῶν γεγραμμένων»· δῆλον, ὅτι σημαίνει ὅ,τι καὶ τὸ παραβαίνω. (Πρβλ. τὸ Ἠλειακὸν «αἴ τιρ ταῦτα παρβαίνοι», τὸ παρὰ Dittenb. 13, στίχ. 58 «ἐὰν δέ τις παραβαίνῃ τούτων τι, ἀποτεινέτω . . .»). Ἐνταῦθα ἐπειδὴ ἕπεται ἀόριστος, ἡ φράσις κανονικώτερον καὶ πληρέστερον θὰ εἶχεν ὧδε· εἰ δὲ κά τίς τι τούτων (τῶν γεγραμμένων) παρβάληται — καθαράσθω.

τὸ ἱερόν. Ἶρος (=ἱρὸς) εἶναι τὸ Αἰολικόν· τὸ ἱρὸς ὅμως δὲν εὑρέθη μέχρι τοῦδε ἐν Ἀχαϊκῇ ἐπιγραφῇ, ἀλλὰ μόνον τὸ ἱερὸς καὶ ἱαρός [3]. Τοῦ τρισυλλάβου ἱερὸς μόνον ποιοῦνται χρῆσιν ἡ Δωρική, ἡ Ἀρκαδικὴ καὶ ἡ Κυπρία διάλεκτος.

καθαράσθω. Μετὰ τὰς ἀπαγορεύσεις ἕπεται ἡ ποινὴ τῆς παραβάτιδος. Ἀντὶ τοῦ μέσ. ἀορ. ἐκαθαράμην (Ἀττ. ἐκαθηράμην) ἠδύνατο νὰ ἔχῃ τὸν ἐνεργ. ἐκάθηρα· πρβλ. «***ὅτι δέ κά τις παρὰ τὸν νόμον ποιήσῃ, τό τε ἱερὸν καὶ τὸ τέμενος καθαιρέτω καὶ ἐπιρεζέτω, ἢ ἔνοχος ἔστω τᾶι ἀσεβείαι***» (ἐκ Κρήτης Dittenb. Syll.[2], 560 στ. 29), ἡ ἐπιγραφὴ τῆς Ἀνδανίας (στ. 68) ἔχει «ὅταν . . . καθαίρει». Καθαράμενον ἐξ ἐπιγραφῆς τῶν Κλεωνῶν (Ziehen Leges Sacrae II ἀρ. 50 στ. 14/15). «Χοῖροι δύο καθῆραι τὸ ἱερόν» (Ἀρχ. Ἐφ. 1883, 120, 50 καὶ στίχ. 122, 19 «τῷ καθήραντι τὸ ἱερόν»). Χοῖρος τὸ ἱερὸν καθᾶραι ΙΙΙ (Bull. Corr. Hell. τόμ. VI σελ. 22, στ.180), χοῖρος τὴν νῆσον καθάρασθαι ⊢⊢Ι (τόμ. XIV, σελ. 493, σημ. 7), χοῖρος τὸ ἱερὸν καθάρασθαι (τόμ. XV, σελ. 291, στ. 20). Ὥστε ὁ καθαρμός, ὃν ἐπιτάσσει ὁ νόμος, οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ χρηματικὴ ζημία τῆς παραβάτιδος· τοῦτο διδάσκουσι τὰ παρατεθέντα χωρία ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν.

Διάφορος εἶναι ἡ ὑπὸ τοῦ τῆς Λυκοσούρας νόμου ἐπιβαλλομένη ποινή· οὗτος ἐν στίχ. 7-9 λέγει τάδε· «[εἰ] δ' ἄν τις παρένθῃ ἔχων [τ]ι τῶν ἀ στάλα (κ)ωλύει, ἀναθέτω ἐν τὸ ἱερόν». Αὐστηρότατος ὅμως εἶναι ἐν τῇ ἐπιβολῇ τῆς ποινῆς ὁ τῆς Ἀνδανίας· οὗτος οὐ μόνον διατάσσει τὴν ἀνάθεσιν εἰς τὸ ἱερὸν τῶν ἐνδυμάτων, ἀλλὰ καὶ τὴν σωματικὴν βλάβην (διὰ μαστιγώσεως ἴσως, δεσμῶν) τῶν γυναικῶν· στ. 25.

παρσεβέουσα. Τὸ παρσεβέω νῦν τὸ πρῶτον ἐνταῦθα ἐμφανίζεται. Παρσεβῶ σημαίνει σχεδὸν ὅ,τι καὶ τὸ ἀσεβῶ. Διὰ τῆς προθ. παρὰ δηλοῦται ἡ ἔννοια τῆς παραβάσεως, ὅπως ἐν τῷ παρβάλληται (στίχ. 8). Παρασεβῶ ἐξ ὑποτιθεμένου παρα-σεβής (παρσεβὴς) ἔχει ὅμοια τὰ ἑξῆς· περιπαθέω (περιπαθής), συμπαθέω (συμπαθής), συνεργῶ (συνεργός), παρανομῶ (παράνομος) κ ἄ.. Δὲν εἶναι δηλαδὴ σύνθετον ἐκ τῆς παρὰ καὶ τοῦ σεβῶ, ὅπερ ἀσύστατον. Παρσεβέουσα ἀσυναίρετον ὡς καὶ τὸ πορφυρέαν.

Β´.

Δαματρί[οις] . . . Κατὰ τὸν ἀντιγράψαντα καὶ τὸν δεύτερον τοῦτον νόμον μετὰ τὰ σῳζόμενα γράμματα εἵποντο καὶ ἄλλα, ἅτινα νῦν δὲν σῴζονται. Ὥστε ἡ λέξις πρέπει νὰ συμπληρωθῇ, ὡς συνεπληρώσαμεν [1]. Ἤτοι ἔχομεν ἐνταῦθα τὸ μόνον λείψανον — τὴν ἀρχὴν — ἑτέρου ἱεροῦ νόμου. Ὁ νόμος οὗτος [2] πιθανῶς δὲν εἶναι σύγχρονος τῷ πρώτῳ· ἤτοι εἶναι ἢ παλαιότερος ἢ μεταγενέστερος αὐτοῦ.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΧΡ. ΧΑΤΖΗΣ

[1] Καὶ ἡ περὶ γίνεται (πέρ καὶ εἶτα) πάρ· πρβλ. Ἠλειακόν «***πὰρ πολέμω***».

[2] Ἰδὲ Herwerden Lex. ἐν λέξει πάρ. Collitz 1615,6 (Ἀχαΐας) πὰρ τῶν ἰδιωτᾶν.

[3] Collitz 1601, 1640b ἱαρόν, 1634, 4 ἱερά, 1669, 5 ἱεροποιοί. Ἱερός λέγουσι καὶ οἱ Αἰολεῖς.

[1] Ἂν μὴ συμπληρώσωμεν οὕτω, ἐνδέχεται νὰ ἀναγνωσθῇ *Δάματρι* κλπ.

[2] Δυστυχῶς ὁ λίθος οὗτος δὲν ἀνευρέθη.

ΝΕΑΙ ΕΡΜΗΝΕΙΑΙ ΑΝΑΓΛΥΦΩΝ

ΕΚ ΤΟΥ

ΑΣΚΛΗΠΙΕΙΟΥ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Ἡ πρὸ τριάκοντα καὶ δύο ἐτῶν ἀνασκαφὴ τοῦ ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν Ἀσκληπιείου τῶν Ἀθηνῶν ἔφερεν εἰς φῶς, ὡς γνωστόν, μέγα πλῆθος ἀναθηματικῶν ἀναγλύφων, ἀναφερομένων κυρίως εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ. Τὰ ἀνάγλυφα ταῦτα πολλάκις μέχρι τοῦδε ἐμελετήθησαν εἴτε ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῶν (von Duhn, P. Girard), εἴτ' ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον (Ziehen, Körte, Blinkenberg, Thrämer, Löwy κτλ.) καὶ δὴ πρὶν ἢ συγκολληθῶσι καὶ συγκαταταχθῶσιν ἐν τῷ Ἐθνικῷ Μουσείῳ, — ἔνθα νῦν ἀνέτως δύναταί τις νὰ μελετήσῃ αὐτά, πάσης εὐκολίας παρεχομένης πρὸς τοῦτο ὑπὸ τῶν ἐφόρων τοῦ Μουσείου κκ. Β. Στάη καὶ Π. Καστριώτου — καὶ μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ δεξιωτάτου κ. Καλούδη τεχνίτου τοῦ Μουσείου, τῇ ἐπιβλέψει τῆς ὑπηρεσίας, γενομένην συγκόλλησιν, ἥτις πολλὰ τὰ διεστῶτα συνήνωσε καὶ πολλὰ τὰ σκοτεινὰ διεφώτισεν.

Ἡ δὲ νῦν περὶ τῶν ἀναγλύφων τούτων ἐπικρατοῦσα γνώμη εἶναι ὅτι ἡ ἀρχαιολογικὴ ἐπιστήμη μικρὸν ἔχει νὰ ὠφεληθῇ ἐκ τῆς περαιτέρω μελέτης καὶ ἐξετάσεως αὐτῶν, ὡς τελείως ἐξαντλήσασα αὐτά. Ἐπιχειρήσας ὅμως ἐσχάτως τὴν ἐκ νέου συστηματικὴν καταγραφὴν αὐτῶν ἐπείσθην ὅτι μᾶλλον τὸ ἀντίθετον εἶναι ἀληθὲς καὶ ὅτι ἐπιβάλλεται ἡ ἐξ ἀρχῆς μελέτη αὐτῶν, δυναμένη νὰ ἀγάγῃ οὐχὶ μόνον εἰς πλείστας νέας ἑρμηνείας ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον, ἀλλὰ καὶ εἰς νέα γενικῆς φύσεως πορίσματα ὡς πρὸς τὸ σύνολον αὐτῶν.

Τῇ φιλοφρόνῳ προσκλήσει τοῦ διευθυντοῦ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος ταύτης κ. Β. Στάη παρέχομεν ἐνταῦθ' ἀποδείξεις τινὰς τῶν ἐν λόγῳ πορισμάτων τῆς μελέτης ἡμῶν.

I.

Ὡς γνωστόν, τὰ ἀνάγλυφα ταῦτα θεωροῦνται ἀναθήματα τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀσκληπιοῦ θεραπευθέντων ἰδιωτῶν, προσωπικὸν ὅλως ἔχοντα χαρακτῆρα, καὶ δὴ *εὐχαὶ* καὶ *εὐχαριστήρια* αὐτῶν πρὸς τὸν θεὸν καὶ τὴν οἰκογένειαν αὐτοῦ, εἰκονίζοντα δὲ στερεοτύπως τοὺς ἰαθέντας μόνους, ἢ μετὰ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν, σεβίζοντας τοὺς θεοὺς ἐν τῷ τεμένει αὐτῶν, θύοντας αὐτοῖς εὐχαριστήρια, ἔν τισι δὲ εἰκονίζοντα καὶ αὐτὴν τὴν σκηνὴν τῆς ἰάσεως. Ἡ ἐμὴ ὅμως μελέτη φέρει εἰς φῶς, ὅτι πρὸς τούτοις ὑπῆρχον ἐν τῷ Ἀσκληπιείῳ Ἀθηνῶν καὶ ἀνάγλυφα ἀναφερόμενα εἰς αὐτὰς τὰς περὶ τοῦ Ἀσκληπιοῦ μυθικὰς παραδόσεις, ὡς καὶ εἰς τὴν *ἱστορίαν* τοῦ τεμένους αὐτοῦ, ἀκριβῶς ὅπως ἡ ἐν τῷ αὐτῷ Ἀσκληπιείῳ ἀνακαλυφθεῖσα περίφημος ἐπιγραφή, ἡ *τὰ χρονικὰ* τοῦ τεμένους ἀναγράφουσα (ἴδε κατωτέρω ἀρ. 1358).

Παράδειγμα τούτου ἔστωσαν τὰ ἑξῆς τέσσαρα ἀνάγλυφα (Α'-Δ'), τὰ μέχρι τοῦδε οὐδεμιᾶς τυχόντα ἑρμηνείας:

Α'. Ἀριθ. 1351, (εἰκὼν 1).

Ἀσκληπιοῦ ἔκθεσις ἐπὶ τοῦ Τιτθίου ὄρους τῆς Ἐπιδαύρου.

Πέντε τεμάχια ἀναγλύφου [1] εὑρεθέντα ἐν ταῖς

[1] Duhn: Arch. Zeitung 1877 S. 157 N° 47 (τὸ δεξιὸν κάτω τεμάχιον), S. 162 N° 22 (τὰ δύο ἄνω τεμάχια) καὶ S. 163 N° 74 (τὸ ἀριστερὸν κάτω τεμάχιον). — Sybel, Katalog der Sculpturen zu Athen (1881) S. 324, Nr 4660 (τὸ δεξιὸν μεσαῖον τεμά-

ἀνασκαφαῖς τοῦ Ἀσκληπιείου τῶν Ἀθηνῶν, ἀποτελοῦντα δὲ τὸ ἀριστερὸν τέταρτον μέρος μεγάλης πλακὸς ὕψους 0,85 (τὸ σῳζόμενον πλάτος εἶναι 0,28). Ἐργασία ἐπιμελὴς καὶ ἐκτέλεσις ὡραία, ἀνήκουσα εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Δ΄ αἰῶνος π. Χ.

Εἰκὼν 1.

Ἐκ τῆς περιεργοτάτης καὶ μέχρι τοῦδε ἀνερμηνεύτου παραστάσεως σῴζονται τὰ ἑξῆς. Ἀπὸ τοῦ ἀριστεροῦ κάτω μέρους τῆς πλακὸς ἄρχεται ὑψούμενον κωνοειδῶς πρὸς τὸ δεξιὸν μέσον τῆς πλακὸς **ὄρος** ὑψηλὸν καὶ βραχῶδες. Εἰς τὸ μέσον τοῦ ὄρους τούτου σχηματίζεται σπήλαιον, οὗ ἄνω ἵσταται πρὸς δεξιὰ μέγας ***κύων ποιμενικός,*** σῳζόμενος μόνον κατὰ τὸ ὀπίσθιον ἥμισυ τοῦ σώματος. Ἐν δὲ τῷ σπηλαίῳ αὐτῷ συσπειρᾶται ***ὄφις*** τὴν κεφαλὴν ἐγείρων πρὸς δεξιά, ὑφ᾽ ὃν εὕρηται ***ὕφασμά τι, κίστην ἢ κάλαθον καλύπτον.*** Ὄπισθεν καὶ κατωτέρω τῶν ῥηθέντων κυνὸς καὶ ὄφεως εἰκονίζεται σπεύδων καὶ ἐπὶ τοῦ ὄρους ἀνερχόμενος ***ἀνὴρ χλαμυδοφόρος,*** ὅστις μόλις παρελθὼν καμπὴν τοῦ βράχου καὶ εὑρεθεὶς πρὸ τοῦ σπηλαίου ἐν ᾧ ὁ ὄφις, ἀνατείνει ἐν θαυμασμῷ τὴν δεξιὰν καὶ σπεύδει ὡς ἵνα δι᾽ ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν ἀναλάβῃ τι ὑπάρχον πρὸ τοῦ ὄφεως ἐν τῷ σπηλαίῳ. Κάτω τῶν ποδῶν τοῦ ἀνδρὸς τούτου εἰκονίζεται ***δεύτερος κύων,*** τοῦ αὐτοῦ γένους πρὸς τὸν πρῶτον, τρέχων ὡς ὁ ἀνὴρ πρὸς δεξιὰ καὶ κατὰ τὸ ὀπίσθιον μόνον ἥμισυ μέρος σῳζόμενος. Καὶ ταῦτα μὲν ἐπὶ τοῦ ὄρους. Ὄπισθεν δὲ αὐτοῦ καὶ ὑπ᾽ αὐτοῦ κατὰ τὸ κάτω μέρος τοῦ σώματος αὐτῶν καλυπτόμεναι ἵστανται, ἐπὶ δύο διαφόρων ἐπιπέδων, ***δύο μορφαὶ θεῶν,*** δηλούμεναι ὡς τοιαῦται ὑπὸ τοῦ ὑπερφυσικοῦ αὐτῶν μεγέθους. Ἡ πρώτη, ἧς ὄπισθεν φύεται ὑψηλὸν ***δένδρον φοίνικος,*** οὗ οἱ κλάδοι ἦσάν ποτε χρώματι μόνον δεδηλωμένοι, εἶναι ***νεαρὰ θεὰ*** ἐν ἀχειριδώτῳ χιτῶνι, ἐφ᾽ οὗ ἐπίβλημα, ἱσταμένη πρὸς δεξιά, τὴν ἀριστερὰν θέτουσα ὑψηλὰ ἐπὶ τοῦ ὄρους, τὴν δὲ κεφαλὴν κλίνουσα πρὸς τὰ ἔμπρὸς ὡσεὶ ἐπιβλέπουσα ἐπὶ τὴν ἐν τῷ σπηλαίῳ συμβαίνουσαν σκηνήν, ἐνῷ τῇ πρὸς τὰ κάτω φερομένῃ δεξιᾷ ἀνέχει πτυχὴν τοῦ ἠνεμωμένου ἐπιβλήματος αὐτῆς. Δεξιόθεν αὐτῆς καὶ ἐπὶ ὑψηλοτέρου ἐπιπέδου ἵσταται μεγάλη ***ἀνδρικὴ μορφὴ θεοῦ,*** ἧς τὸ ὄρος καλύπτει τὸ κάτω τῆς κοιλίας μέρος, περιβεβλημένου ἱμάτιον καταλεῖπον γυμνὸν τὸ δεξιὸν μέρος τοῦ στήθους καὶ τὸν δεξιὸν βραχίονα, ὃν κρατεῖ ὑψηλὰ ἀνατεταμένον, ὡσεὶ στηρίζων αὐτὸν ἐπὶ σκήπτρου ἀπολεσθέντος ἢ μᾶλλον ὡσεὶ κρατῶν τι ἐν αὐτῇ πρὸς βολήν, ὥσπερ ὁ Ζεὺς τὸν κεραυνόν. Ἐν τῇ χειρὶ ταύτῃ ὑπάρχει ὀπή, ἧς ἡ πρὸς τὰ ἔμπρὸς κλίσις δεικνύει ἀσφαλῶς ὅτι δὲν ἐχρησίμευε πρὸς ἔνθεσιν σκήπτρου, ἀλλὰ μᾶλλον κεραυνοῦ ἢ τοιού-

χιον) καὶ S. 330 N° 4804 (τὸ δεξιὸν κάτω τεμάχιον). — V. Staïs, Marbres et bronzes du Musée National I, 187, N° 1351. — Π. Καστριώτης, Γλυπτὰ τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου, τομ. Α΄ σελ. 236 ἀρ. 1351.

του τινὸς μικροῦ καὶ πλαγίως προέχοντος μεταλλίνου προσθέτου συμβόλου. Ἀμφοτέρων τῶν μορφῶν τούτων αἱ κεφαλοὶ εἶναι ἀποκεκρουμέναι· ἀλλ' ἐκ τῶν σῳζομένων λειψάνων αὐτῶν σαφῶς δηλοῦται ὅτι ἀμφότεραι ἀπέβλεπον εἰς τὰ ἐπὶ τοῦ ὄρους ἐν τῷ σπηλαίῳ συμβαίνοντα.

Ἡ παράστασις αὕτη φαίνεται εἰς πάντας τοὺς μέχρι τοῦδε δημοσιεύσαντας τὸ ἀνάγλυφον καὶ εἰς τοὺς ἀρχαιολόγους ἐπισκέπτας τοῦ Μουσείου ἡμῶν ὅλως αἰνιγματικὴ καὶ δυσνόητος [1]. Κατ' ἐμὲ ὅμως δύναται εὐχερῶς νὰ ἑρμηνευθῇ ὡς ἑξῆς:

Ἡ ἐν τῷ τεμένει τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἀνακάλυψις τοῦ μνημείου, τὸ ὄρος, οἱ ὄφεις, οἱ κύνες καὶ ὁ τὰς χεῖρας τεταμένας ἔχων καὶ σπεύδων ν' ἀναλάβῃ τι ἀνὴρ δύνανται νὰ προσαρμοσθῶσιν ἄριστα εἰς τὴν περὶ τῆς γενέσεως τοῦ Ἀσκληπιοῦ παράδοσιν τῆς Ἐπιδαύρου, ἐξ ἧς ἦλθεν ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν ὁ Ἀσκληπιός. Ἀληθῶς ὁ Παυσανίας (II, 26, 4) διηγεῖται ἡμῖν ὅτι, καθ' ἃ ἔλεγον οἱ Ἐπιδαύριοι, ὁ πολεμικώτατος Φλεγίας ἦλθέ ποτε εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐπὶ προφάσει μὲν ἐπισκέψεως τῆς χώρας, ἔργῳ δὲ ἵνα κατασκοπεύσῃ τὸ πλῆθος καὶ τὸ ἀξιόμαχον τῶν ἐνοικούντων: «*ὅτε δὲ παρεγένετο εἰς Πελοπόννησον, εἵπετο ἡ θυγάτηρ [Κορωνὶς] αὐτῷ, λεληθυῖα ἔτι τὸν πατέρα ὅτι ἐξ Ἀπόλλωνος εἶχεν ἐν γαστρί. Ὡς δὲ ἐν τῇ γῇ τῇ Ἐπιδαυρίων ἔτεκεν,* ***ἐκτίθησι τὸν παῖδα*** *[Ἀσκληπιὸν]* ***ἐς τὸ ὄρος*** *τοῦτο ὃ δὴ Τίτθιον ὀνομάζουσιν ἐφ' ἡμῶν, τηνικαῦτα δ' ἐκαλεῖτο Μύρτιον. Ἐκκειμένῳ δὲ ἐδίδου μὲν οἱ γάλα μία τῶν περὶ τὸ ὄρος ποιμαινομαίνων αἰγῶν,* ***ἐφύλασσε δὲ ὁ κύων*** *ὁ τοῦ αἰπολίου φρουρός.* ***Ἀρεσθάνας*** *δέ, ὄνομα γὰρ τῷ ποιμένι τούτῳ ἦν, ὡς τὸν ἀριθμὸν οὐχ εὕρισκεν ὁμολογοῦντα τῶν αἰγῶν καὶ ὁ κύων ἅμα ἀπεστάτει τῆς ποίμνης [ἠπόρει κτλ.]· οὕτω τὸν Ἀρεσθάναν εἰς πᾶσαν φασὶν ἀφικνεῖσθαι ζητήσεως,* ***εὑρόντα δὲ ἐπιθυμῆσαι τὸν παῖδα ἀνελέσθαι καὶ ὡς ἐγγὺς ἐγένετο, ἀστραπὴν εἶδεν ἐκλάμψασαν*** *ἀπὸ τοῦ παιδός, νομίσαντα δὲ εἶναι θεῖόν τι, ὥσπερ ἦν, ἀποτραπέσθαι***. Ὁ δὲ* [1] *αὐτίκα ἐπὶ γῆν καὶ θάλασσαν πᾶσαν ἠγγέλλετο τά τε ἄλλα ὁπόσα βούλοιτο εὑρίσκειν ἐπὶ τοῖς κάμνουσι καὶ ὅτι ἀνίστησι τεθνεώτας κτλ.*».

Νομίσματα τῆς ἱερᾶς Ἐπιδαύρου κοπέντα ἐπὶ Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς καὶ ἐπὶ Καρακάλα [2] — ὧν ἓν καὶ τὸ ἐνταῦθα ἀπεικονιζόμενον (Εἰκὼν 2) κομμάτιον τῆς συλλογῆς τοῦ Ἐθνικοῦ ἡμῶν Νομισματικοῦ Μουσείου — παριστῶσιν ὡς οἷόν τε περιληπτικῶς τὴν σκηνὴν ταύτην τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ βρέφους Ἀσκληπιοῦ. Ὑπὸ δύο δένδρα μεγάλα, κυπάρισσον καὶ ἐλαίαν (;), δηλοῦντα τὸ κατάφυτον τοῦ Τιτθίου ὄρους, αἲξ θηλάζει τὸ βρέφος Ἀσκληπιόν, καθ' ἣν στιγμὴν ὁ ποιμὴν Ἀρεσθάνας ἀνακαλύψας αὐτὸ τείνει ἐν θαυμασμῷ τὴν δεξιὰν καὶ σπεύδει ὡς «***ἐπιθυμῶν τὸν παῖδα ἀνελέσθαι***». Ἀλλ', ὡς ἀμέσως βλέπει πᾶς τις, ὁ ἐπὶ

Εἰκὼν 2.

τοῦ ἀναγλύφου ἡμῶν ἐπὶ τοῦ ὄρους ἀνερχόμενος ἀνήρ, ὁμοίως ἐν θαυμασμῷ προτείνει τὴν δεξιὰν καὶ ὁμοίως σπεύδει ἵν' ἀναλάβῃ τι πρὸ τοῦ ὄφεως καὶ ὑπὸ τὸν κύνα ποθ' εὑρισκόμενον ἐν τῷ νῦν ἀπολεσθέντι μέρει τοῦ σπηλαίου. Ὁ κύων δὲ οὗτος βεβαίως εἶναι ὁ τοῦ βρέφους Ἀσκληπιοῦ φύλαξ κύων τῆς παραδόσεως· ὁ δὲ ὄφις, τὸ ἕτερον τῶν ἱερῶν ζῴων

[1] Ὁ κ. von Duhn (ἔ. ἀ. σελ. 162) γράφει «Zu finden wie die Darstellung zu ergänzen und zu erklären sei, muss einem glücklichen Blick vorbehalten bleiben. Τὸν δὲ κ. Στάην (ἔ. ἀ.) δικαίως τόσον ἐξένισεν ἡ παράστασις, ὥστε φρονεῖ ὅτι τὸ ἀνάγλυφον καίπερ ἀνακαλυφθὲν ἐν τῷ Ἀσκληπιείῳ τῶν Ἀθηνῶν «n'appartient pas évidemment à la serie des reliefs votifs à Esculape».

[1] Ὁ Καββαδίας (Τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ σ. 10) παρανοεῖ τὸ χωρίον τοῦτο ἀναφέρων τὸ ***Ὁ δὲ*** εἰς τὸν Ἀρεσθάναν, ἐνῷ τὸ χωρίον σαφῶς ἀναφέρεται εἰς τὸν Ἀσκληπιὸν καὶ τὴν ταχεῖαν ἐξάπλωσιν τῆς φήμης αὐτοῦ. Ὡς παρετηρήθη καὶ ὑπὸ ἄλλων (Thrämer, Aresthanas: Pauly-Wissowa Real-Encyklop. σελ. 668) εἰς τὸ τέλος τῆς παρὰ Παυσανίᾳ περὶ Ἀρεσθάνα διηγήσεως, ἐξέπεσαν τοῦ κειμένου ἄλλαι λεπτομέρειαι ἀναφερόμεναι εἰς τὴν παιδικὴν ἡλικίαν τοῦ Ἀσκληπιοῦ, μεθ' ἃς ἤρχοντο τὰ περὶ τῆς φήμης καὶ ταχίστης διαδόσεως τῆς λατρείας τοῦ Ἀσκληπιοῦ.

[2] Svoronos, Numismatique de la Créte ancienne p.120. — Kekulé, Mem. dell Instit. II pl. IV 2. — Inhoof-Blumer and Persy Gardner, Num. comm. on Pausanias, Pl. L, I pag. 42-43.— Hitzig-Blümner, Pausanias Taf. XVIII, 3. — Defrasse - Lechat, Epidaure p. 25 (fig.). — Daremberg et Saglio, Dict. des antiquités: Aesculapius p. 124, fig. 160.— Panofka, Asklepios pl. 1, 2. — Müller D. M. II 759. — Blinkenberg, Asklepios pag. 12 (εἰκών).

τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ ἀχώριστος αὐτοῦ «*θεράπων*» (Αἰλιαν. π. ζώων 8,12), βεβαίως ἐτέθη πρὸς ἄμεσον δήλωσιν ὅτι Ἀσκληπιὸς εἶναι ὁ ὑπὸ τῆς αἰγὸς θηλαζόμενος ἀρτίτοκος παῖς. Ὁμοίως ἄνω τῆς τὸ βρέφος Δία θηλαζούσης αἰγὸς τῶν νομισμάτων τοῦ Αἰγίου [1] καὶ ἄνω εἰς τὸ αὐτὸ βρέφος Δία θηλαζούσης κυνὸς τῶν νομισμάτων τῆς Κυδωνίας [2] ἐτέθησαν πρὸς δήλωσιν τοῦ θεοῦ ὁ ἀετὸς καὶ ὁ κεραυνὸς τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ Διὸς σύμβολα. Τὸ ὑπὸ τὸν ὄφιν ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου ἡμῶν εὑρισκόμενον ὕφασμα καὶ ὁ ὃν φαίνεται καλύπτον κάλαθος, ἢ ἄλλο τι ὁμοιόσχημον κιβώτιον, δύνανται νὰ ἑρμηνευθῶσιν ὡς τὰ ὑπὸ τῆς μητρὸς Κορωνίδος παρὰ τῷ ἐκθέτῳ κατατεθέντα σπάργανα, γνωρίσματα καὶ δῶρα, ὧν φύλαξ αὐθόρμητος προσῆλθεν αὐτὸς ὁ εὐθὺς κατόπιν ἀποβὰς ἱερὸς τῷ Ἀσκληπιῷ ὄφις. Ὅτι δὲ ὁ σπεύδων νὰ ἀναλάβῃ τὸ βρέφος εἶναι ὁ ποιμὴν Ἀρεσθάνας, δηλοῦται καὶ ὑπὸ τοῦ συνοδεύοντος καὶ συνιχνηλατοῦντος αὐτῷ δευτέρου ποιμενικοῦ κυνός. Σημειωτέον δ' ὅτι ὁ μῦθος τῆς ὑπὸ αἰγὸς καὶ κυνὸς θηλάσεως καὶ φυλάξεως τοῦ ἀρτιτόκου Ἀσκληπιοῦ εἶναι ἐντελῶς παράλληλος τοῦ κρητικοῦ ἐκείνου μύθου καθ' ὃν τὴν τὸ βρέφος φυλάττουσαν νύμφην Αἶγα ἐφύλασσε κύων χρυσοῦς (Ἀντων. Λιβεραλ. 36· πρβλ. Σβορώνου ἐν Ἀρχ. Ἐφ. 1893 σελ. 6).

Οἱ δὲ ὄπισθεν τοῦ ὄρους καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἱστάμενοι ὡς θεαταὶ τῆς σκηνῆς βεβαίως εἶναι οἱ προστάται τοῦ βρέφους ἐπιτόπιοι θεοί. Ὁ μεταξὺ αὐτῶν ὑψούμενος φοίνιξ ἄγει ἡμᾶς ἀμέσως εἰς τὴν σκέψιν ὅτι οὗτοι εἶναι οἱ ὑπὸ φοίνικα [1] ἐν Δήλῳ γεννηθέντες ὑπὸ τῆς Λητοῦς καὶ σὺν αὐτῇ παλαιόθεν καὶ μεγάλως ἐν Ἐπιδαύρῳ λατρευόμενοι ἀδελφοὶ ***Ἀπόλλων*** καὶ ***Ἄρτεμις***. Ἀληθῶς ὁ μὲν εἶναι αὐτὸς ὁ πατὴρ τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ πρῶτος κύριος τῶν ἱερῶν ὀρέων τῆς Ἐπιδαύρου Ἀπόλλων ὁ ***Μαλεάτας*** τοῦ Κυνορτίου ὄρους, ὁ ἐπικαλούμενος «***πατὴρ***» τοῦ «***παιδὸς***» καὶ «***υἱοῦ Φοίβου***» Ἀσκληπιοῦ· ἡ δὲ Ἄρτεμις ἀναφέρεται ἐν ταῖς παραδόσεσι περὶ τῆς γεννήσεως τοῦ Ἀσκληπιοῦ ὡς φρουρὸς τῆς τιμῆς τοῦ ἀδελφοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τιμωρὸς τῆς Κορωνίδος [1], λατρευομένη μάλιστα ἐπί τε τοῦ Κυνορτίου καὶ ἐπὶ τοῦ Κορύφου, ὀρέων τῆς Ἐπιδαυρίας, ἄρα καὶ ὀρέων θεὰ ὡς ἡ ἐπὶ τοῦ ὄρους τοῦ ἀναγλύφου ἡμῶν ἀναπαυομένη.

Πρὸς ἀποδοχὴν τῆς ἀμέσως ὑπὸ τὸν φοίνικα ἱσταμένης παρθενικῆς μορφῆς ὡς Ἀρτέμιδος οὐδὲν βλέπω τὸ κωλῦον· ἡ μορφὴ ὅμως τοῦ ἄρρενος θεοῦ, ἰδίως ἡ μεγαλοπρεπὴς αὐτοῦ στάσις καὶ ὁ τρόπος καθ' ὃν ἔχει ἀνατεταμένην τὴν δεξιάν, συμφωνοῦσι μᾶλλον πρὸς παράστασιν Διὸς ἢ Ἀπόλλωνος. Ἡ ὀπὴ μάλιστα, ἡ εἰς τὸ κάτω μέρος τῆς κλειστῆς δεξιᾶς χειρὸς τοῦ θεοῦ ὑπάρχουσα, ἔχουσα κλίσιν πρὸς τὰ ἐμπρὸς καὶ οὐχὶ κάθετον, ἐνδεικνύει σαφῶς τὸν κεραυνὸν ὡς πιθανώτερον τοῦ σκήπτρου φόρημ' αὐτῆς, ἀναγκάζουσά με νὰ παραδεχθῶ ὅτι πράγματι πρόκειται περὶ Διὸς τοσούτῳ μᾶλλον καθ' ὅσον ἡ ἐκ τοῦ μύθου τῆς ἐκθέσεως τοῦ βρέφους Ἀσκληπιοῦ ἀναφερομένη ὡς «***ἀπὸ (ἄπο;) τοῦ παιδὸς***» ἐκλάμψασ' ἀστραπὴ δυνατὸν νὰ ἐδηλώθη ὑπὸ τοῦ ποιήσαντος τὸ ἀνάγλυφον ἡμῶν ὡς ἐκλάμπουσα ἀπὸ τοῦ ἐν τῇ ὡς πρὸς βολὴν ὑψωμένῃ δεξιᾷ τοῦ Διὸς προσθέτου μεταλλίνου κεραυνοῦ, αὐτοῦ ἐκείνου δι' οὗ ἔμελλε νὰ κεραυνωθῇ ὁ Ἀσκληπιὸς βραδύτερον, ὅτε ἀνίστα τοὺς νεκρούς. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὁ πατὴρ Ἀπόλλων δυνατὸν νὰ εἰκονίζετο εἰς τὸ ἀπολεσθὲν ἕτερον ἄκρον τοῦ ἀναγλύφου, ἔνθα ἴσως εὑρίσκετο καὶ ὁ Ἑρμῆς ὁ ἐν ἄλλῳ ἀναγλύφῳ [2] ἀπαντῶν ὡς προστάτης καὶ φύλαξ τοῦ ὑπὸ τῆς αἰγὸς τρεφομένου Ἀσκληπιοῦ.

Β'. Ἀριθ. 1358 (εἰκὼν 3).

Ἄφιξις Ὑγιείας καὶ διακόνου τοῦ Ἀσκληπιοῦ εἰς Ἀθήνας, Τηλεμάχου τοῦ Ἀχαρνέως ὑπαπαντῶντος.

Δεξιὸν τμῆμα ἀναγλύπτου πλακὸς [3] ἀποκεκρουμένης καὶ κατὰ τὸ ἄνω αὐτῆς μέρος. Ἐπίσης ἐλ-

[1] Imhoof-Blumar and P. Gardner ἔ. ἀ. pl. R XIV σ. 85.

[2] Ι. Σβορώνου, Τύποι ἀναφερόμενοι εἰς τὴν ἐν Κρήτῃ παιδοτροφίαν τοῦ Διός: Ἀρχαιολ. Ἐφημ. 1893 σελ. 9 κ. ἑξ. Πίν. 1, 4. Ἴδε καὶ ἐν τῷ περιοδικῷ τῶν Ἀθηνῶν *Ἑστία* τοῦ 1893 ἀρ. 53 σελ. 31.

[3] Ἴδε Β. Στάη, Πυξὶς ἐξ Ἐρετρίας: Ἐφημ. Ἀρχαιολ. 1902 σελ. 130 κἑξ. Πιν. 5-6.

[1] Παυσαν. II, 26, 5. — Φερεκύδ. ἀποσπ. 8.

[2] Kekulé, L' infanza di Esculapio: Memorie dell Instituto II (1865) p. 123. Tav. IV, 2.

[3] Duhn: Archaeol. Zeitung 1877, S. 161, N° 69. — Sybel, Katalog der Sculpturen zu Athen S. 311, N° 4311. — V. Staïs, Marbres et bronzes du Musée National I p. 189 N° 1358. — Π. Καστριώτης, Γλυπτὰ τοῦ Ἐθν. Μουσ. Α' σ. 237 ἀρ. 1358.

λείπει μικρὸν μέρος τῆς κάτω δεξιᾶς γωνίας. Τὸ νῦν ὕψος εἶναι 0,36, τὸ δὲ πλάτος 0,18. Ἐργασία ἀρίστη καὶ λεπτοτάτη τοῦ τέλους τοῦ Ε΄ αἰῶνος. Μάρμαρον πεντελήσιον.

Ἐπὶ προεξεχούσης ταινίας τοῦ μαρμάρου, δηλούσης τὸ ἔδαφος, ἵσταται πρὸς ἀριστερὰ ***ἀνὴρ πωγωνοφόρος*** μετ' εἰκονιστικῶν χαρακτηριστικῶν θνητοῦ, βαίνων ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ποδὸς προτεταγμένου, φέρων ταινίαν περὶ τὴν κόμην, περὶ δὲ τὸ σῶμα βραχὺν μέχρι τῶν κνημῶν ἐξικνούμενον χιτῶνα, γυμνὸν καταλείποντα τὸ ἄνω μέρος τοῦ σώματος καὶ ἀπὸ τῆς ζώνης πάλιν καταπίπτοντα, ὡς τὸ ἔνδυμα τῶν πρὸς θυσίαν παρασκευαζομένων. Ἐν τούτοις τὸ ἄνω μέρος τοῦ σώματος περιβάλλεται ὑπὸ χλαμύδος ἀπὸ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου καὶ βραχίονος κατερχομένης πρὸς τὸν δεξιὸν γόμφον, ὁπόθεν ἀνέρχεται ὑπὲρ τὸν προτεταγμένον δεξιὸν βραχίονα, ἀφ' οὗ κατέρχεται πάλιν πρὸς τὰ ἐμπρός. Ἡ προτεταγμένη δεξιὰ αὐτοῦ ἐκράτει, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ σχηματισμοῦ τῶν δακτύλων, τὰ χρώματι μόνον δεδηλωμένα ἡνία ***δύο ἵππων ἅρματος*** ἀπέναντι αὐτοῦ ἱσταμένων, ὧν ὅμως ἐσώθησαν μόνον αἱ παραλλήλως τεθειμέναι κεφαλαὶ μετὰ μικροῦ μέρους τοῦ τραχήλου. Ἡ ἀριστερὰ αὐτοῦ κρατεῖ παρὰ τὴν ὀσφὺν *πῖλον κωνικόν*, ὡς ὁ τῶν Ἀθηναίων ἱππέων.

Εἰς τὸ βάθος, ἀκριβῶς ὄπισθεν τῆς κεφαλῆς τῶν ἵππων καὶ ***ἐπὶ βραχώδους ἐδάφους,*** εὑρισκομένου ***ἐπὶ ὑψηλοτέρου πεδίου*** καὶ δὴ εἰς τὸ ὕψος τῶν τραχήλων τῶν ἵππων, βαίνει πρὸς τ' ἀριστερά, ὡς ἠρέμα ἀνερχομένη ***ἱκέτις,*** ἢ μᾶλλον ***θεά τις κόρη*** (νῦν ἀκέφαλος), περιβεβλημένη πᾶν τὸ σῶμα δι' ἱματίου, τὴν μὲν ἀριστερὰν ἔχουσα παρὰ τὴν κοιλίαν προτεταγμένην, τὴν δὲ δεξιὰν ἴσως πρὸ τοῦ στήθους ἀνυψουμένην ἐν τῷ ἱματίῳ, κατὰ τὸ πλεῖστον ὅμως ἀφανῆ νῦν, ὡς μετὰ τῆς κεφαλῆς ἀποκρουσθεῖσαν.

Ἡ ἐπιφάνεια τῆς πλακός, ἡ ὄπισθεν τῶν μορφῶν σχηματίζουσα τὸ βάθος τῆς εἰκόνος, εἶναι παραδόξως ἀνώμαλος, δηλοῦσα ἴσως τὰ πλευρὰ βουνοῦ ἢ ὄρους[1], οὗ προεξοχὴ ὁ βράχος, ἐφ' οὗ βαδίζει ἡ θεά.

Ἡ περίεργος παράστασις αὕτη ἐθεωρήθη ὑπὸ πάντων μυστηριώδης· «Le sujet reste inexplicable» γράφει ὁ τελευταῖος περιγράψας τὸ ἀνάγλυφον κ. Β. Στάης. Νομίζω ὅμως ὅτι νῦν δύ-

Εἰκὼν 3.

ναται νὰ προταθῇ πιθανή τις ἑρμηνεία τοῦ μνημείου, καὶ δὴ ἡ ἑξῆς:

Ἐκ τοῦ ἀνωτέρω ὑπ' ἀρ. 1351 ἀναγλύφου εἴδομεν ὅτι ἐν τῷ Ἀσκληπιείῳ Ἀθηνῶν παρὰ τὰ εἰς

[1] Ὁ **Duhn** ἔ. ἀ. σημειοῖ τὸ πρᾶγμα ὡς ἑξῆς: «**Merkwürdig ist, dass die Grundfläche gegen den erhobenen Rand r. sich nicht scharf abhebt, sondern sanft ansteigend in denselben übergeht**». Ὁ Στάης γράφει «**sol irregulier et rocheux**». Ὁ **Sybel**: «**Grund eingetieft und zum Rahmen vorkehlend**».

τὴν λατρείαν αὐτοῦ ἀναφερόμενα ἀνάγλυφα ὑπῆρχον ἄλλα ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς λατρείας αὐτοῦ. Λοιπὸν ἐκ τῆς περιφήμου ἀττικῆς ἐπιγραφῆς τῆς περιεχούσης τὸ χρονικὸν τοῦ Ἀσκληπιείου καὶ ἀναφερομένης πρὸς τοῖς ἄλλοις εἰς τὴν ἐξ Ἐπιδαύρου ἄφιξιν τοῦ Ἀσκληπιοῦ εἰς Ἀθήνας ἐπὶ Ἀστυφίλου ἄρχοντος (420/19 π. Χ.) καὶ τὴν ἐγκαθίδρυσιν τὴν λατρείας αὐτοῦ ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν, γνωρίζομεν ὅτι [1] ὁ Ἀσκληπιὸς μόλις ἐλθὼν ἐξ Ἐπιδαύρου διὰ θαλάσσης εἰς Ζέαν τοῦ Πειραιῶς καὶ ἐκεῖθεν ἀνελθὼν εἰς Ἀθήνας καὶ καταχθεὶς εἰς τὸ ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν Ἐλευσίνιον μετεπέμψατο οἴκοθεν ***διάκονον*** κομισθέντα ***ἐφ' ἅρματος ὑπαντηθέντος ὑπὸ Τηλεμάχου τοῦ ἐξ Ἀχαρνῶν.***

Ὁ κ. Σ. Δραγούμης, εἰς ὃν ὀφείλεται ἡ πληρεστέρα ἀνάγνωσις τῆς ἐπιγραφῆς, ἀνέγνωσεν ὀρθῶς, ἀντὶ *δ⟨ρ⟩ά(κοντα)*, «*διά(κονον)*» δηλαδὴ νεωκόρον, ὑπηρέτην καὶ φύλακα οὐ μόνον τοῦ ἱεροῦ ἀλλὰ καὶ τοῦ παρ' αὐτῷ δράκοντος. Ἡ δὲ «*ἐφ' [ἅρματος]*» ἀνάγνωσις βεβαιοῦται, εἴτε περὶ διακόνου εἴτε περὶ ἱεροῦ ὄφεως πρόκειται, ὑπ' ἀναλόγων ἀρχαίων χωρίων. Οὕτως ὁ Παυσανίας (ΙΙ, 10, 3) διηγεῖται περὶ τοῦ ἐν Σικυῶνι Ἀσκληπιοῦ, «***φασὶ δέ σφισιν ἐξ Ἐπιδαύρου κομισθῆναι τὸν θεὸν ἐπὶ ζεύγους ἡμιόνων, δράκοντι εἰκασμένον, τὴν δὲ ἀγαγοῦσαν Νικαγόραν εἶναι Σικυωνίαν, Ἀγασικλέους μητέρα, γυναῖκα δὲ Ἐχετίμου***». Μία δὲ τῶν ἐπιγραφῶν τῶν ἰαμάτων τοῦ θεοῦ τῆς Ἐπιδαύρου ἀναφέρει τὸν ἐξ Ἁλιέων φθισικὸν Θέρσανδρον ἰδόντα ἐν ἐνυπνίῳ τὸν Ἀσκληπιὸν ἐλαυνόμενον *ἐφ' ἅρματος* δρακόντων εἰς Ἁλιεῖς τῆς Ἑρμιονίδος, ἱδρύσαντα δὲ κατ' ἀκολουθίαν τοῦ ἐνυπνίου τούτου τέμενος τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ [2]. Δελφικὴ δ' ἐπιγραφὴ [3] πραγματευομένη περὶ τῆς μετακομίσεως τοῦ ἱεροῦ πυρὸς ἐκ Δελφῶν εἰς Ἀθήνας προσθέτει «***ἀγαγὼν δὲ καὶ τὸν τρίποδα ἐφ' ἅρματος ἀξίως τοῦ τε θεοῦ καὶ τοῦ ἡμετέρου δάμου καὶ ἁμῶν***». Τέλος *ἱερὰ* ἀγόμενα ἐφ' ἁρμάτων βλέπομεν πολλάκις ἐπὶ νομισμάτων [1].

Κατὰ ταῦτα τὸν ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου ἡμῶν πρὸ τῶν δύο ἵππων ἅρματος ἱστάμενον καὶ δραττόμενον τῶν ἡνίων αὐτῶν θεωρῶ ὡς Τηλέμαχον τὸν Ἀχαρνέα, ὑπαπαντῶντα τὸν ἐφ' ἅρματος κομισθέντα διάκονον.

Αὐτὸς ὁ λίαν παράδοξος τρόπος τῆς περιβολῆς τοῦ Τηλεμάχου, ὁ τῷ Duhn φανεὶς ὡς ἀνδρὸς παρασκευαζομένου ἵνα θυσιάσῃ (der höchst merkwürdig gekleidet ist . . . als wolle er bei einem Opfer ministrieren) ἁρμόζει κάλλιστα εἰς τὸν Τηλέμαχον τὸν καὶ ἐν ἄλλαις ἐπιγραφαῖς [2] καυχώμενον ὅτι πρῶτος «***ἱδρύσατο τὸ ἱερὸν καὶ τὸν βωμὸν τῷ Ἀσκληπιῷ***», «***πρῶτος ἱδρυσάμενος θυσίαις θείαις ὑποθήκαις***». Τὸ δὲ ἀμέσως ὑπὲρ τὸ ἅρμα βραχῶδες ὕψωμα θεωρῶ ὡς τὸ ὕψωμα ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἵδρυτο τὸ ***ὑπὸ τῇ πόλει*** Ἐλευσίνιον, ἐν ᾧ κατηχήθη ὁ Ἀσκληπιός, ἢ μᾶλλον εἰς αὐτὸ τὸ ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν ὕψωμα, ἐφ' οὗ ἱδρύθη τὸ Ἀσκληπιεῖον. Τὴν δ' ἠρέμα ἀνερχομένην ἐπ' αὐτοῦ νεαρὰν κόρην ἑρμηνεύω ὡς τὴν ἅμα τῷ διακόνῳ ἐλθοῦσαν εἰς Ἀθήνας *Ὑγίειαν*. Τέλος δὲ τὸ ἀνώμαλον πεδίον τοῦ βάθους τῆς ὅλης εἰκόνος ἐκλαμβάνω ὡς δηλοῦν ἴσως τὰς κλιτῦς τοῦ βουνοῦ τῆς τοῦ Ἐλευσινίου καὶ Ἀσκληπιείου ὑπερκειμένης Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν.

Πρὸς τὸ ἀνάγλυφον τοῦτο φαίνεται συνδεόμενον ἀμέσως καὶ τὸ ἑξῆς τεμάχιον:

Γ'. Ἀριθμ. 1360. (Εἰκὼν 4).

Ἀσκληπιὸς σκεπτόμενος. Ἀνάγλυφον ἐκ τοῦ Ἀσκληπιείου Ἀθηνῶν.[3]

Ἐκ δύο τεμαχίων ἀποτελεσθὲν τμῆμα ἀναγλύφου, ἐλλιπὲς πανταχόθεν, ὕψους νῦν 0,14, πλά-

[1] CIA II 1649.— A. Körte: Ath. Mitt. XXI (1896) σελ. 341. — P. Foucart, les grands Mystères d'Eleusis καὶ κυρίως Σ. Δραγούμης, ὁ Ἀσκληπιὸς ἐν Ἀθήναις: Ἐφημ. Ἀρχαιολ. 1901 σελ. 107: «*[ἀ]νελθὼν (Ζ)εό(θ)[εν] [μυστηρ]ίοις τοῖς μεγά[λοις κατ]ήγετο ἐς τὸ Ἐ(λ)[ευσίνιο]ν καὶ οἴκοθεν [μεταπεμ]ψάμενος διά(κ)[ονον ἤγ]αγεν δεῦρε ἐφ' (ἅ)ρματος] Τηλεμάχου [ἀπ]α[ντήσαντο]ς· ἅμα ἦλθεν Ὑ(γ)]ίεια κα]ὶ οὕτως ἱδρύθη [τὸ ἱερὸ]ν τόδε ἅπαν ἐπὶ [Ἀστυφί]λου ἄρχοντος Κυ[δαντίδου]*.

[2] Inscriptiones Graecae IV, 952, 65. — Πρβλ. Benson ἐν Classical Review 1893 p. 185 καὶ Σβορῶνον ἐν Διεθν. Ἐφηρ. Νομ. Ἀρχαιολ. τόμ. Ι' (1907) σελ. 26, 1.

[3] BCH XVIII p. 92. — Curtius: Arch. Anzeiger 1895 S. 105 κέξ.

[1] Ἴδε π. χ. BMC. Alexandria pl. XXX 552-554.— Dattari Numi Alexandrini pl. XXVIII. 1103, 1108. — BMC. Ionia, p. XIII, 13 κτλ.

[2] CIA II 1050: *Τ]ηλέμαχος ἱδρύσατο τὸ [ἱερ]ὸν καὶ τὸν βωμ]ὸν τῷ Ἀσκλη(πιῷ πρῶ[τος . . . τ]οῦ Ἀσκληπιοῦ* . . . — Αὐτόθι 1442 *[Τηλέμαχ]ός σε ἵερωσε Ἀσκληπιῷ ἠδὲ ὁμοβώμοις πρῶτος ἱδρυσάμενος θυσίαις θείαις ὑποθήκαις*. Ἴδε καὶ 1443.

[3] Duhn: Arch. Zeitung 1877 S. 163 Nr 73. — Sybel, Ka-

τους δὲ 0,20. Μάρμαρον πεντελήσιον. Τέχνη ἀρίστη καὶ λεπτοτάτη τῶν τελευταίων ἐτῶν τοῦ Ε΄ αἰῶνος π. Χ.

Ἐπὶ θρόνου, οὗ σώζεται μόνον τὸ κυρτὸν ἄκρον τῆς ἀνακλίσεως, κάθηται πρὸς δεξιὰ ἀνὴρ πωγωνοφόρος κλίνων πρὸς τὰ ἐμπρὸς τὸ σῶμα, βαθύτερον δὲ τὴν στροφίῳ περιβεβλημένην βραχύκομον κεφαλήν. Δι᾽ ἀμφοτέρων δὲ τῶν χειρῶν, ὧν συμπλέκονται οἱ δάκτυλοι, περιβάλλει ἓν τῶν γονάτων αὐτοῦ. Τὸ σῶμα αὐτοῦ καλύπτει χιτὼν μετὰ βραχειῶν χειρίδων, ἀπὸ δὲ τοῦ ἀριστεροῦ αὐτοῦ ὤμου κρέμαται ἔμπροσθεν καὶ ὄπισθεν ἱμάτιον κατερχόμενον ἐπὶ τῶν γονάτων ἔνθα περιβάλλουσιν αὐτὸ αἱ περὶ τὸ γόνυ συνηνωμέναι χεῖρες τοῦ θεοῦ. Οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ἀνοίγονται πρὸς τὰ κάτω, τὸ βλέμμα ὅμως φαίνεται πρὸς τὰ ἐμπρὸς διευθυνό-

Εἰκὼν 4.

μενον. Τὸ ὅλον τῆς στάσεως εἶναι ἀνδρὸς εἰς βαθείας σκέψεις βεβυθισμένου.

Ὁ **Duhn** δὲν καλεῖ Ἀσκληπιὸν τὸν εἰκονιζόμενον, οὗ ἡ ὅλη στάσις ἐνθυμίζει αὐτῷ τὴν τοῦ Ὀδυσσέως, καθ᾽ ἣν στιγμὴν ἡ Εὐρύκλεια λούει τοὺς πόδας αὐτοῦ. Ἀλλ᾽ οὐδ᾽ Ὀδυσσέα θεωρεῖ αὐτόν. Ὁ Sybel ἀφίνει αὐτὸν ἐπίσης ἀνώνυμον. Ὁ **Löwy** δ᾽ ἑρμηνεύει αὐτὸν ὡς Ἀσκληπιὸν μετὰ προσοχῆς ἀκούοντα ἀσθενοῦς ἱκέτου. Τέλος ὁ Στάης καλεῖ αὐτὸν μετ᾽ ἀμφιβολίας Ἀσκληπιὸν προσθέτων περὶ τοῦ ὅλου ὅτι εἶναι sujet obscur.

Καθ᾽ ἡμᾶς οὐχὶ τόσον ὁ τόπος τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ ἀναγλύφου ὅσον ἡ μεγάλη ὁμοιότης τῆς κεφαλῆς πρὸς πολλὰς κεφαλὰς τινῶν τῶν νομισμά-

talog der Sculpturen zu Athen S 300 Nr 4066. — Arndt-Amelung, Photographische Einzelaufnahmen. Serie V (1902) S. 17 No 1239 (Löwy).— V. Staïs, Marbres et bronzes du Musée National I p. 189, 1360. — Π. Καστριώτης, Γλυπτὰ τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου, τόμ. Α΄ σελ. 238, 1360.

των τῆς Ἐπιδαύρου καθιστᾷ βέβαιον ὅτι πρόκειται περὶ Ἀσκληπιοῦ.

Ὁ κ. Στάης ἀνεκοίνωσέ μοι νῦν τὴν ὑπόθεσιν ὅτι τὸ ἀνάγλυφον τοῦτο, τὸ συγχρόνως ἐν τῷ αὐτῷ Ἀσκληπιείῳ ἀνακαλυφθὲν καὶ τὸν Ἀσκληπιὸν ἐν περιέργῳ στάσει ἀνδρὸς βαθέως σκεπτομένου εἰκονίζον, ἴσως ἀπετέλει μέρος τοῦ προηγουμένου ἀναγλύφου ἡμῶν. Τὴν ὑπόθεσιν δὲ ταύτην καθιστᾷ λίαν πιθανὴν τό τε μάρμαρον καὶ ἡ πανομοία ἐργασία τοῦ ἀναγλύφου. Ἂν λοιπὸν ἡ ὑπόθεσις αὕτη ἦτο ὀρθὴ — ὅπερ δὲν δύναταί τις δυστυχῶς νὰ βεβαιώσῃ, ὡς νῦν ἀμφότερα τὰ ἀνάγλυφα εἶναι γύψῳ συμπεπληρωμένα καὶ στερεῶς ἐντετειχισμένα — θὰ εἴχομεν καὶ τὸ κύριον πρόσωπον τῆς ὅλης παραδόσεως, ἤτοι τὸν Ἀσκληπιὸν ἄρτι ἐγκαθιδρυθέντα ἐν Ἀθήναις καὶ βαθέως σκεπτόμενον περὶ τοῦ μέλλοντος τοῦ ἱεροῦ τῆς λατρείας αὐτοῦ ἐν Ἀθήναις, καθ' ἣν στιγμὴν ἀνέρχεται πρὸς αὐτὸν ἡ ἄρτι μετὰ τῶν ἱερῶν τῆς λατρείας αὐτοῦ ἀφικομένη Ὑγίεια, ἡ ὑπ' αὐτοῦ μεταπεμφθεῖσα.

Ἡ τεχνοτροπία ἀμφοτέρων τῶν ἀναγλύφων ἀνήκουσα εἰς τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ Ε' αἰῶνος π. Χ. ὑποδεικνύει — ἂν ἡ ἑρμηνεία ἡμῶν εἶναι ὀρθή — ὅτι μετὰ τὴν ἐν ἔτει 420/19 ἵδρυσιν τοῦ Ἀσκληπιείου, ὁ ὑποδεχθεὶς τὸν θεὸν Τηλέμαχος ὁ Ἀχαρνεύς [1], ἂν μὴ αὐτοὶ οἱ ἱερεῖς τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ἀνέθηκε τύπους ἀναφερομένους εἰς τὸ γεγονὸς τῆς ἐγκαθιδρύσεως. Ἴσως δὲ μεταξὺ τῶν *ἀξίων θέας* κοσμημάτων τοῦ Ἀσκληπιείου, ἅτινα ἀναφέρει ὁ Παυσανίας (Ι, 21, 7) δέον νὰ συγκαταλέξωμεν καὶ τὰ ἀληθῶς ὡραῖα ἀνάγλυφα ἡμῶν ταῦτα.

Δ'. Ἀριθμ. 1366. [2]

Πομπὴ Ἀτθίδων κατερχομένη ἐκ τοῦ Ἀσκληπιείου.

Δύο τεμάχια, δεξιὸν καὶ μέσον, ἀναθηματικοῦ ἀναγλύφου [1] ἐκ τοῦ Ἀσκληπιείου τῶν Ἀθηνῶν. Μάρμαρον πεντελήσιον. Τέχνη τῶν ἀρχῶν τοῦ Δ' αἰῶνος. Σῳζόμενον ὕψος 0,43, πλάτ. 0,45.

Ἀριστερᾷ, παρὰ τὴν παραστάδα εὕρηται *κλῖμαξ λιθίνη*, ἧς διακρίνονται τρεῖς βαθμίδες. Διὰ τῆς κλίμακος δὲ ταύτης κατέρχονται πρὸς ἀριστερὰ *τρεῖς κόραι*, ὧν ἡ τελευταία ὁρατὴ κατενώπιον, ἐνῷ *δύο ἄλλαι κόραι* κατελθοῦσαι ἤδη τῆς κλίμακος προηγοῦνται αὐτῶν, βαδίζουσαι πομπικῶς πρὸς ἀριστερά. Τῶν τριῶν πρώτων κορῶν ἐλλείπει τὸ ἄνω μέρος τοῦ σώματος, τῆς δὲ τετάρτης τὸ ἄνω τῆς ῥινὸς μέρος τῆς κεφαλῆς. Ἡ πέμπτη μόνη σῴζεται σώα. Πᾶσαι δ' ἔχουσι τὴν δεξιὰν ὑπὸ τὸ ἐπίβλημα καὶ πρὸ τοῦ στήθους ἀνυψωμένην.

Πρόκειται ἢ περὶ σπανίας σκηνῆς ἱκετῶν *κατερχομένων ἐκ τοῦ Ἀσκληπιείου*, ἢ πιθανώτερον περὶ μέρους *τῆς πομπῆς τῶν Ἐπιδαυρίων*, εἰς ἣν γνωρίζομεν ὅτι ἐλάμβανον μέρος καὶ Ἀτθίδες παρθένοι [2]. Ἡ κλῖμαξ δ' εἶναι βεβαίως ἡ κατάγουσα ἐκ τοῦ Ἀσκληπιείου, ἂν μὴ ἐκ τοῦ Ἐλευσινίου, ἀμφοτέρων ἱερῶν κέντρων τῆς πομπῆς τῶν Ἐπιδαυρίων.

Εἶναι πάνυ λυπηρὸν ὅτι τὸ μοναδικὸν τοῦτο ἀνάγλυφον ἐσώθη τόσῳ κατεστραμμένον καὶ ἀτελές. Ἀληθῶς φαίνεται ὅτι εἶναι τὸ μόνον ὅπερ πληροῖ πως τὸ τόσον λυπηρὸν κενόν, ὅπερ ἤδη παρετήρησεν ὁ P. Girard [3], ἤτοι τὴν ἐν μνημείῳ παράστασιν τῶν Ἐπιδαυρίων ἢ Ἀσκληπιείων.

II.

Παρὰ τὰ *ἱστορικῆς* φύσεως ἀνάγλυφα ταῦτα ὑπάρχουσιν ἐν τοῖς ἐκ τοῦ Ἀσκληπιείου τῶν Ἀθηνῶν ἄλλα, ἀνερμήνευτα μέχρι τοῦδε, ἅτινα διαφωτιζόμενα δύνανται νὰ πλουτίσωσι σπουδαίως τὰς μυθολογικὰς γνώσεις ἡμῶν τὰς ἀναγομένας εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ τὴν δρᾶσιν αὐτῆς. Ἓν ἐξ αὐτῶν εἶναι καὶ τὸ ἑξῆς, περιεργότατον ἀληθῶς.

[1] Περὶ τοῦ δήμου τοῦ Τηλεμάχου ἴδε Kirchner, Prosopographia attica II Nº 13561.

[2] Εἰκόνα τοῦ ἀναγλύφου τούτου ἴδε ἐν Σβορώνου, *Τὸ ἐν Ἀθήναις Ἐθνικὸν Μουσεῖον* Πίναξ XLV, 7. Ἐνταῦθα δὲν δίδομεν εἰκόνα τοῦ μνημείου τούτου διότι, ἕνεκα τῆς ἐν σκοτεινῷ μέρει τῆς αἰθούσης ἐντοιχίσεως αὐτοῦ, δύο φωτογραφήσεις αὐτοῦ γενόμεναι τῇ ἐντολῇ τῆς Διευθύνσεως τῆς Ἀρχ. Ἐφημερίδος ἀπέτυχον.

[1] Sybel, Katalog der Sculpturen zu Athen S. 306 Nr 4235 (τὸ παρὰ Καστριώτου ἐκ τοῦ ἀρχείου τοῦ Μουσείου σημειούμενον τεμάχιον Sybel S. 296 ἀρ. 4024 δὲν ἀνήκει ἐνταῦθα). — V. Staïs, Marbres et bronzes du Musée National I, 189, 1366 — Π. Καστριώτης, Γλυπτὰ τοῦ Ἐθν. Μουσείου, Α' σελ. 239, 1366.

[2] Mommsen. Feste S. 220 κέξ. — Σβορῶνος: Διεθν. Ἐφημ. Νομισμ. Ἀρχαιολ. Δ' σελ. 365 κέξ. 369 κές..

[3] L'Asclépiéion d'Athènes p. 37.

Ἀριθμ. 1353. (Εἰκὼν 5).

Σφῦρος, ἥρως τῆς χειρουργικῆς, Μαχάονος δὲ υἱὸς καὶ ἔγγονος τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ἐπὶ ἀναγλύφου ἐκ τοῦ Ἀσκληπιείου τῶν Ἀθηνῶν.

Πλὰξ ὀρθογώνιος πλάτους 0,47, ὕψους ἀρχικοῦ 0,78 (νῦν δὲ 0,67) μετὰ παραστάδων, ἀποκεκρουμένη κατὰ τὸ ἄνω αὐτῆς μέρος, ἀποτελεσθεῖσα δ' ἐξ ἐννέα τεμαχίων ἀναγλύφου λίαν ἐκτύπου εὑρεθέντων ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς τοῦ Ἀσκληπιείου τῶν τῶν Ἀθηνῶν [1]. Ἐργασία ἀμελὴς τοῦ Β' ἴσως αἰῶνος π. Χ.

Τὸ ἀνάγλυφον παριστᾷ ***ἥρωα***, νέον ὡς φαίνεται, γυμνόν, ἱστάμενον κατενώπιον, βαίνοντα ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ποδός, στηρίζοντα δὲ τὸν ἀριστερὸν πῆχυν ἐπὶ ἑρμοῦ ἀγενείου τῆς τετραγώνου ἐργασίας κατ' ἐνώπιον τεθειμένου ἐπὶ βάσεως, ἑρμοῦ ἐφ' οὗ ἔχει ἀποθέσει τὸ ἀπὸ τοῦ ἀριστεροῦ πήχεως κρεμάμενον ἱμάτιον αὐτοῦ. Ἡ ἀριστερὰ χεὶρ φέρει ***καρποὺς καὶ ἄνθη μηκώνων***, ὡς φαίνεται, ἡ δὲ δεξιὰ ἔχει οὕτως ἐσχηματισμένους τοὺς δακτύλους ὡς εἰ ἐκράτει ἀπὸ τῆς λαβῆς ὁριζοντίως προτεταγμένον ὄργανόν τι πρόσθετον καὶ βραχύ. Ἡ κεφαλή, ὁ ἀριστερὸς ὦμος καὶ ὁ βραχίων καὶ τῆς δεξιᾶς ὁ καρπὸς τῆς χειρὸς εἶναι ἀποκεκρουμένα.

Ἐν τῷ πεδίῳ κάτω τῆς χειρὸς καὶ παρὰ τὸν δεξιὸν πόδα κατάκειται, μετὰ τῆς κεφαλῆς πρὸς τὰ κάτω, ***σφυρίον,*** οὗ ἄνω εἶναι ἀναγεγλυμμένοι δύο ***σμιλιωτοὶ ἐκκοπεῖς.***

Ἡ μορφὴ αὕτη παραμένει μέχρι τοῦδε ἀνερμήνευτος. Ὁ Duhn ὑπέλαβεν αὐτὴν ὡς Ἡρακλέα παρ' ὅλην τὴν ἔλλειψιν τῆς λεοντῆς καὶ τοῦ ῥοπάλου, βασισθεὶς ἐπὶ τῶν ἐν τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ καρπῶν, οὓς ἐξέλαβεν ὡς τὰ μῆλα τῶν Ἑσπερίδων, ἐνῷ τὰ ἐν τῷ πεδίῳ σύμβολα θεωρεῖ ὡς αὐλοὺς καὶ πέλεκυν. Ὁ Sybel περιγράφει αὐτὸν ὡς ἀνώνυμόν τινα θεὸν ἢ ἥρωα, φέροντα ἐν τῇ ἀριστερᾷ ἄνθη. Τὰ δ' ἐν τῷ πεδίῳ σύμβολα καλεῖ σφυρίον καὶ ἥλους. Ὁ κ. Στάης θεωρεῖ τὴν παράστασιν ὡς δυσερμήνευτον καὶ περιγράφει ὁμοίως τῷ Sybel τὰ σύμβολα αὐτῆς, μετὰ τῆς διαφορᾶς ὅμως

Εἰκὼν 5.

ὅτι ἀντὶ ἀνθέων βλέπει καρποὺς ἐν τῇ ἀριστερᾷ χειρί.

Τὸ κύριον σύμβολον τῆς παραστάσεως, τὸ σφυρίον, ἁρμόζει εἰς δύο γνωστοὺς ἡμῖν θεούς, τὸν Ἥφαιστον καὶ τὸν Κάβειρον. Ἀλλὰ περὶ μὲν τοῦ

[1] Duhn Archäol. Zeitung 1877 S. 164 Nr 80.— Sybel, Katalog der Sculpturen zu Athen (1881) S. 294 Nr 4011.— V Staïs, Marbres et bronzes du Musée National I p. 183, 1353. — Π. Καστριώτης, Γλυπτὰ τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου, Α' σελ. 237, ἀρ. 1353.

Ἡφαίστου οὐδεὶς βεβαίως δύναται νὰ γείνῃ λόγος, ὁ δὲ Κάβειρος ἔχει μὲν ὡς σύμβολον τὸ σφυρίον[1], οἱ σμιλιωτοὶ ὅμως ἐκκοπεῖς καὶ οἱ καρποὶ οὐδέποτε ἀπαντῶσι παρ' αὐτῷ, ὡς ἄλλως οὐδέποτε εὑρίσκομεν τοὺς Καβείρους ἐν οἱαδήποτε σχέσει πρὸς τὸν Ἀσκληπιόν, οὗ ἐν τῷ τεμένει ἀνεκαλύφθη τὸ παρὸν ἀνάγλυφον.

Ἐν τῷ Ἀσκληπιακῷ κύκλῳ μίαν μόνον εὑρίσκω μορφὴν δυναμένην νὰ ταυτισθῇ πρὸς τὴν ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου ἡμῶν· εἶναι δ' αὕτη ὁ ἔγγονος τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ υἱὸς τοῦ Μαχάονος **Σφῦρος**, γνωστὸς ἡμῖν ἐκ μόνου τοῦ ἑξῆς χωρίου τοῦ Παυσανίου (II, 23, 4): «***Ἐξ ἀρχῆς δὲ ἱδρύσατο Σφῦρος τὸ ἱερὸν*** (τὸ ἐπιφανέστατον Ἀσκληπιεῖον τῶν Ἀργείων), ***Μαχάονος μὲν υἱός, ἀδελφὸς δὲ Ἀλεξάνορος τοῦ παρὰ Σικυωνίοις ἐν Τιτάνῃ τιμὰς ἔχοντος***». Ἡ συγγένεια τοῦ ὀνόματος **Σφῦρος** πρὸς τὸ *σφυρίον*, κύριον σύμβολον τῆς μορφῆς τοῦ ἀναγλύφου ἡμῶν, ἡ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ καὶ νεωτέρᾳ ἰατρικῇ χρῆσις τοῦ σφυρίου καὶ τῶν δύο σμιλιωτῶν ἐκκοπέων ὡς χειρουργικῶν ἐργαλείων[2], τὰ ἰατρικὰς ἰδιότητας ἔχοντα ἄνθη καὶ καρποὶ μήκωνος, τέλος δὲ ἡ ἐν τῷ Ἀσκληπιείῳ ἀνακάλυψις τοῦ ἀναγλύφου καθιστῶσιν εἰς ἐμὲ πιθανωτάτην τὴν σκέψιν ὅτι ἔχομεν πρὸ ἡμῶν τὸν Ἀσκληπιάδην ἥρωα Σφῦρον, οὗ ἡ λατρεία θὰ ἦλθεν ἐκ τῆς Ἀργολίδος εἰς Ἀθήνας ὡς ἡ τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Τὸ σφυρίον ὡς δηλωτικὸν τοῦ ὀνόματος τοῦ ἥρωος Σφύρου εἶναι καθ' ὅλα ἀνάλογον πρὸς τὰ ἐκ κεράμου ἀγγεῖα, ὧν πλῆθος κρατεῖ ὁ ἥρως Κέραμος τοῦ γνωστοῦ ἀναγλύφου τῆς Ἀκροπόλεως, τὰς λεαίνας, τοὺς κύνας καὶ τὰ βοΐδια, τὰ τεθέντα ἀντὶ ὀνομάτων ἐπὶ τῶν τάφων τῆς Λεαίνης, τῆς Λαΐδος, τοῦ Κυνικοῦ φιλοσόφου, τῆς Βοϊδίου ἑταίρας[3]. Παράβαλε δὲ καὶ τὰ μυθευόμενα περὶ τοῦ Ἄκμονος, Ἀσκοῦ, Βλαύτης, ἢ ἥρωος *ἐπὶ βλαύτῃ*, Ῥοπάλου, Σταμνίου, Σφαίρου, Σκυφίου, Σκίρου κτλ. Ἄλλως δ' εἶναι πασίγνωστον ὅτι ἀνάλογα τῆς σφύρας ὄργανα, π. χ. ὁ ἀκινάκης, τὸ ἀκόντιον, ὁ πέλεκυς (λάβρυς) κτλ. ἐθεοποιήθησαν· ἀλλαχοῦ δὲ θέλομεν ἐκτενῶς ἐκθέσει τίνι τρόπῳ καὶ ὁ ἐκ τοῦ Ἀσκληπιακοῦ κύκλου Τελεσφόρος θεὸς ἐγεννήθη ἐκ τῆς προσωποποιήσεως καὶ ἀποθεώσεως τῆς *συκύας*, ἤτοι τοῦ διαβοήτου ὡς τελεσφόρου ἰατρικοῦ ὀργάνου, οὗ τὸ περίγραμμα ἐχρησίμευσεν ὡς βάσις τῶν εἰκόνων τοῦ Τελεσφόρου [1].

Ἀλλὰ διατί, ἐρωτᾷ τις, ἡ ἐκλογὴ αὕτη τοῦ σφυρίου καὶ τῶν δύο σμιλιωτῶν ἐκκοπέων ὡς κατ' ἐξοχὴν χαρακτηριστικῶν τοῦ ὀνόματος καὶ τῆς ἰατρικῆς ἰδιότητος τοῦ ἥρωος ἡμῶν; Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ χειρουργικῇ ὡς καὶ ἐν τῇ νεωτέρᾳ οὐδὲν ἄλλο κατέπλησσε τοὺς πολλοὺς ὅσον ἡ ἀνάτρησις τοῦ κρανίου. Ἡ χειρουργικὴ αὕτη ἐπέμβασις ἦν ἤδη γνωστὴ κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους — ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς ὑπὸ ἰατρῶν μελέτης πλείστων κρανίων τῆς νεολιθικῆς ἐποχῆς —, πρὸς δὲ καθ' ὅλην τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα, κατὰ τοὺς ῥωμαϊκούς, βυζαντιακοὺς καὶ μεσαιωνικοὺς χρόνους καὶ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων[2]. Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν ἰατροῖς, ὧν ὁ Ἱπποκράτης (***περὶ τῶν ἐν κεφαλῇ τρωμάτων***, 21) ὁμιλεῖ περὶ τῆς ἀνατρήσεως ὡς περὶ λίαν γνωστῆς ἐγχειρήσεως[3], κύρια ὄργανα τοῦ μὲν πρώτου σταδίου τῆς ἀνατρήσεως, ἤτοι τῆς *διατρήσεως*, ἦτο τὸ ***τρύπανον***, τοῦ δὲ τελευταίου ἤτοι τῆς λεγομένης ***ἐκκοπῆς***, κύρια ὄργανα ἦσαν *δύο σμιλιωτοὶ ἐκκοπεῖς* καὶ τὸ λεγόλεγόμενον *κεφαλικὸν σφυρίον*, ἤτοι αὐτὰ ταῦτα τὰ ὄργανα τὰ ἀναγεγλυμμένα παρὰ τὸν ἥρωα τοῦ ἀναγλύφου ἡμῶν. Οὕτως ἀναγινώσκομεν παρὰ τῷ Ὀρειβασίῳ, ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ δευτέρου σταδίου τῆς ἀνατρήσεως τοῦ κρανίου τὰ ἑξῆς: «***Ἔστι δὲ ὁ ἄριστος ἐκκοπῆς τρόπος τοιόσδε· δύο δεῖ λαβεῖν σμιλιωτοὺς ἐκκοπέας, ἔπειτα τοῦ ἑνὸς τὴν ἀκμὴν εἰς τὸ δεύτερον ἢ τρίτον τρῆμα κατὰ τὴν ἑτέραν γωνίαν λελοξωμένην ἐντιθέναι, τὴν δὲ λαβὴν προστάξαι τῷ ἀντικαθημένῳ ὑπηρέτῃ ἀσφαλῶς συνέχειν ἀντερείσεως χάριν. Τοῦ δὲ ἑτέρου ἐκκο-***

[1] Ἰδὲ τὰ νομίσματα τῆς Θεσσολονίκης ἐν BMC Macedonia p. 113 κέξ.

[2] Ἴδε κατωτέρω.

[3] Ἴδε Σβορῶνον ἐν Ἀρχ. Ἐφημ. 1889 σελ. 80 κέξ.

[1] Ἴδε περίληψιν τῆς περὶ τοῦ θέματος τούτου ὁμιλίας μου ἐν τῷ συλλόγῳ Παρνασσῷ ἐν Ἀγγέλου Βλάχου *Πεντηκονταετηρίδι* 1852-1902 (Ἀθῆναι 1903) σελ. 15-19.

[2] F. Terrier et M. Peraise, L'opération du trépan (aperçu succinct de l'histoire de la trépanation du crâne dans les temps préhistoriques, dans l'antiquité, le moyenâge et l'époque moderne). Paris 1895. Ἴδε καὶ R. Briau, *Chirurgia* ἐν Daremberg et Saglio Diction. des antiq. σ. 1110.

[3] Ἴδε καὶ Θ. Ἀρεταίου, Ἡ χειρουργικὴ παρ' Ἕλλησιν. (Ἀθῆναι 1864) σελ. 15.

πέως ἡ ἀκμὴ ἐντιθέσθω εἰς τὸ πρῶτον τρῆμα, ἧς τὸ μὲν ὀλίγον μέρος ἔστω πρὸς ὑγιὲς ὀστέον τεταγμένον, τὸ δὲ ὠνυχωμένον πρὸς τὸ παρὰ φύσιν, ἐπείπερ ἰδίως ἐν τῇ πλήξει τέμνουσι μᾶλλον οἱ ἐκκοπεῖς, κατὰ ὃ μέρος ὠνύχωται ἡ ἀκμή. Ἡ δὲ λαβὴ ὑπὸ τοῦ ἐνεργοῦντος κρατουμένη πλησσέσθω ***τῷ κεφαλικῷ σφυρίῳ*** » κτλ.[1]. Πασῶν τῶν ἐποχῶν τὰ κεφαλικὰ σφυρία καὶ ἐν μέρει οἱ ἐκκοπεῖς, ὅσους ἀπεικόνισαν οἱ Terrier καὶ Peraire ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀνατρήσεως τοῦ κρανίου (fig. 23, 28, 31, 31, 40, 54, 82, 88, 188), ὁμοιάζουσι μεγάλως ἢ καὶ ταυτίζονται πρὸς τὸ σχῆμα τῶν ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου ἡμῶν ὀργάνων. Ὅσον δὲ ἀφορᾷ εἰς τὸ κύριον ὄργανον τοῦ πρώτου σταδίου τῆς ἀνατρήσεως, τὸ τρύπανον, δυνάμεθα εὐλόγως νὰ ὑπολάβωμεν ὅτι εἶναι τὸ ἀπολεσθὲν πρόσθετον βραχὺ ὄργανον, ὅπερ ὁ ἥρως ἡμῶν ἐκράτει προτεταγμένον ὁριζοντίως ἐν τῇ δεξιᾷ αὐτοῦ, καθ' ἃ δεικνύει ὁ τρόπος τοῦ σχηματισμοῦ τῶν δακτύλων αὐτῆς. Τὰ δ' ἐν τῇ ἀριστερᾷ αὐτοῦ ὁρώμενα ἄνθη καὶ κωδίαι μήκωνος τῆς *ὑπνοφόρου*[2] βεβαίως δηλοῦσι τὰ ναρκωτικά, ψυκτικὰ καὶ ἀναισθητικὰ φάρμακα[3], ὧν πάντως ἐγίνετο χρῆσις κατὰ τὴν μεγάλην καὶ ὀδυνηρὰν ταύτην ἐγχείρησιν, καθ' ἣν ἐπιζητεῖται ὑπὸ τῶν ἰατρῶν ἡ ἀναισθησία τοῦ πάσχοντος.

Κατὰ ταῦτα ἔχομεν πρὸ ἡμῶν τὴν εἰκόνα τοῦ ἐκ τῆς οἰκογενείας τοῦ Ἀσκληπιοῦ Σφύρου, ἥρωος κατ' ἐξοχὴν χειρουργοῦ, φέροντος ὡς χαρακτηριστικὰ αὐτοῦ σύμβολα τὰ ὄργανα τῆς διασημοτέρας χειρουργικῆς ἐπεμβάσεως, εἰς ἣν ἴσως ἀναφέρονται καὶ ἄλλα τινὰ τῶν ἐν τῷ Ἀσκληπιείῳ εὑρεθέντων ἀναγλύφων[1].

[1] Oeuvres d'Orivase ἐκδ. Bussemaker et Daremberg. Tom. IV p. 158 κέξ. Περὶ τοῦ κεφαλικοῦ σφορίου ὁμιλοῦσιν ἐπίσης ὁ Κέλσιος, Παῦλος ὁ Αἰγινήτης κτλ. Ἰδὲ Terrier-Peraise ἔ. ἀ. σελ. 50 κέξ.

[2] Θεοδώρου Ἀφεντούλη, Φαρμακολογία τόμ. Α' σελ. 63 τόμ. Γ' σελ. 83.

[3] Διοσκουρίδου, περὶ ὕλης ἰατρικῆς Δ', ξε' (ἔκ. Kuhn σελ. 554)· «Κοινὴ δὲ αὐτῶν (τῶν μηκώνων) δύναμις ψυκτική, ὅθεν τὰ φύλλα καὶ αἱ κωδίαι καθεψηθεῖσαι ὑπνοποιοῦσι . . . καταπλάσσεται δὲ ἐπὶ τῶν ἀγρυπνούντων μεθ' ὕδατος κατὰ τοῦ μετώπου καὶ τῶν κροτάφων. Ὁ δὲ ὀπὸς καὶ αὐτὸς ψύχων ἐπὶ πλέον . . . καὶ ὑπνοποιός . . . πλείων δὲ ποθεὶς βλάπτει ποιῶν ληθαργικούς».—Ὀρειβασίου, Ἰατρικῶν συναγωγῶν βιβλ. ΙΕ', 1: «μήκωνος πάσης ἡ δύναμις ἔστι ψυκτική, ἀλλὰ τῆς μὲν κηπευομένης ὑπνῶδες μετρίως τὸ σπέρμα . . . Τῶν δὲ ἀγρίων ἡ ἑτέρα φαρμακωδεστάτη πασῶν ἐστι, καὶ κατὰ τὸ σπέρμα καὶ κατὰ τὰς κωδίας καὶ κατὰ τὰ φύλλα καὶ κατὰ τὸν ὀπόν. Ἰσχυρῶς γὰρ ψύχει, μέχρι νάρκης ἄγουσα καὶ νεκρώσεως. Ἴδε καὶ τόμ. I, p. 42, 251, 291, 371-378. II 361-363. V 628 τῆς αὐτῆς ἐκδόσεως τοῦ Ὀρειβασίου.

III.

Βαθεῖαν αἴσθησιν προξενεῖ εἰς τοὺς μελετῶντας τὰ ἐκ τοῦ Ἀσκληπιείου τῶν Ἀθηνῶν ἀπειράριθμα ἀναθηματικὰ ἀνάγλυφα ὅτι οὐδὲν ἐξ αὐτῶν ἀναφέρεται εἰς ἱστορικῶς γνωστήν τινα θεραπείαν τοῦ θεοῦ ἢ εἰς πρόσωπα γνωστὰ ἐν τῇ ἱστορίᾳ, κυρίως δὲ ὅτι οὐδὲν ἐξ αὐτῶν φαίνεται ἐπισήμου χαρακτῆρος ἀφιέρωμα. Ἐξαίρεσιν λαμπρὰν νομίζω ὅτι ἀποτελεῖ τὸ ἑξῆς, ὅπερ εἶναι καὶ ἓν τῶν μεγίστων.

Ἀριθ. 1332 (Εἰκὼν 6).

Ἀναθηματικὸν ἀνάγλυφον δημοσιευόντων ἰατρῶν Ἀσκληπιῷ καὶ ταῖς Ἐλευσινίαις θεαῖς, ἐκ τοῦ Ἀσκληπιείου τῶν Ἀθηνῶν.

Μεγάλου ἀναθηματικοῦ ἀναγλύφου[2] πλὰξ τεθραυσμένη καθέτως ἐν τῷ μέσῳ εἰς δύο τεμάχια εὑρεθέντα κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ Ἀσκληπιείου τῶν Ἀθηνῶν. Μῆκος αὐτῆς 1,15, ὕψος 0,86. Μάρμαρον πεντελήσιον. Τέχνη ἐπιμελὴς τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ Δ' αἰῶνος π. Χ. Διατήρησις ἐν

[1] Ἴδε Ziehen: Ath. Mitth. XVII, σελ. 232 εἰκὼν 35 ἑξ.

[2] U. Köhler, Der Südabhang der Akropolis zu Athen nach den Ausgrabungen der Archäol. Gesellschaft: Ath. Mitt. II (1877) S. 243-245. Taf. 17 (μετ' ἰχνογραφήματος). — Duhn: Archäol. Zeitung 1877 S. 153, 41. — P. Girard: Bulletin de Corresp. Hellén. I (1887) p. 163, 32. — Τοῦ αὐτοῦ αὐτόθι II (1878) 87-91.— Sybel, Katalog der Sulpturen zu Athen (1881) S. 288, 3991. — P. Girard: L' Asclépiéion d'Athènes. Paris 1882, p. 43-49 pl. 2. — U. Köhler: Ath. Mitt. 1884 S. 81, Anm. 1 — U. Köhler: CIA, II 3, 1449. — Ulrichs, Asclepios und die Eleusinischen Gottheiten: Bonner Jahrbücher 1887, S. 3 — Körte: Ath. Mitt 1893 p. 237.— E. Curtius: Stadgeschichte Athens (1891) S. 211. — P. Wolters, Darstellungen des Asklepios: Ath. Mitt. XVII (1892) S. 10. Anm. 1. — Π. Καββαδίας: Ἐφημ. Ἀρχαιολ. 1892 σελ. 26.— O. Kern, Das Kultbild der Göttinnen von Eleusis: Ath. Mitt. 1892 S. 134. — Ziehen: Ath. Mitt. 1892 S. 240. — O. Kern, Δημήτηρ Σελήνη, Ἐφημ. Ἀρχαιολ. 1892 σελ. 116.— O. Rubensohn. Demeter als Heilgottheit: Athen. Mitt. 1895 S. 365.— I. Σβορῶνος: Διεθν. Ἐφημ. Νομίσμ. Ἀρχαιολ. 1901 σ. 253.—Kirchner, Prosopographia Attica I, 3748, 3765, 4774, 6815, II. 10282, 13345. — Arndt-Amelung, Photographische Einzelaufnahmen, Serie V. (1902) S.14-16, 1236 (Löwy). — V. Stais, Marbres et bronzes dn Musée National, vol. I. (1907) p. 183, 1332. — Π. Καστριώτης, Γλυπτὰ τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου Τομ. Α' (1908) σελ. 232, 1332.

γένει καλὴ πλὴν τῶν κεφαλῶν, ἃς πάσας ἔθραυσε φανατικός τις. Ἡ παράστασις εὑρισκομένη ἐν τῷ συνήθει ἀρχιτεκτονικῷ πλαισίῳ ναομόρφου σχήματος, μετὰ παραστάδων, ἐπιστυλίου, γείσου, κορωνίδος καὶ ἀκρωτηρίων, διαιρεῖται εἰς δύο ἴσα καὶ ἀντιμέτωπα μέρη, ὧν τὸ μὲν ἀριστερὸν πληροῦσι τρεῖς θεοὶ ὑπερφυσικοῦ μεγέθους, τὸ δὲ δεξιὸν ἓξ θνητοὶ ἱκέται. Τῶν θεῶν δὲ πρῶτος, καὶ δὴ ἐν τῷ μέσῳ τῆς παραστάσεως, ἵσταται ὁ *Ἀσκληπιὸς* πρὸς δεξ., βλέπων πρὸς τοὺς προσερχομένους ἓξ ἱκέτας, ἱματίῳ κεκαλυμένος πᾶν τὸ σῶμα, πλὴν τοῦ δεξ. μέρους τοῦ στήθους. Βαίνων δ' ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ποδὸς ὁ θεὸς κλίνει πρὸς τὰ ἐμπρὸς τὸ σῶμα στηριζόμενος ἐπὶ τῆς ὑπὸ τὴν μασχάλην αὐτοῦ τεθειμένης βακτηρίας, ἥτις νῦν εἶναι ἀφανής, ὡς ἀρχικῶς χρώματι μόνον δηλωθεῖσα. Τὴν δεξιὰν χεῖρα ἐρείδει ἐπὶ τῆς ὀσφύος, τὸν δ' ἀριστερὸν πόδα φέρει πρὸς τὰ ὀπίσω. Ὄπισθεν αὐτοῦ κάθηται πρὸς δεξ. ἐπὶ στρογγύλου ἀντικειμένου, *κίστεως μυστικῆς* ἢ *στομίου φρέατος* [1], ἡ *Δημήτηρ* περιβεβλημένη

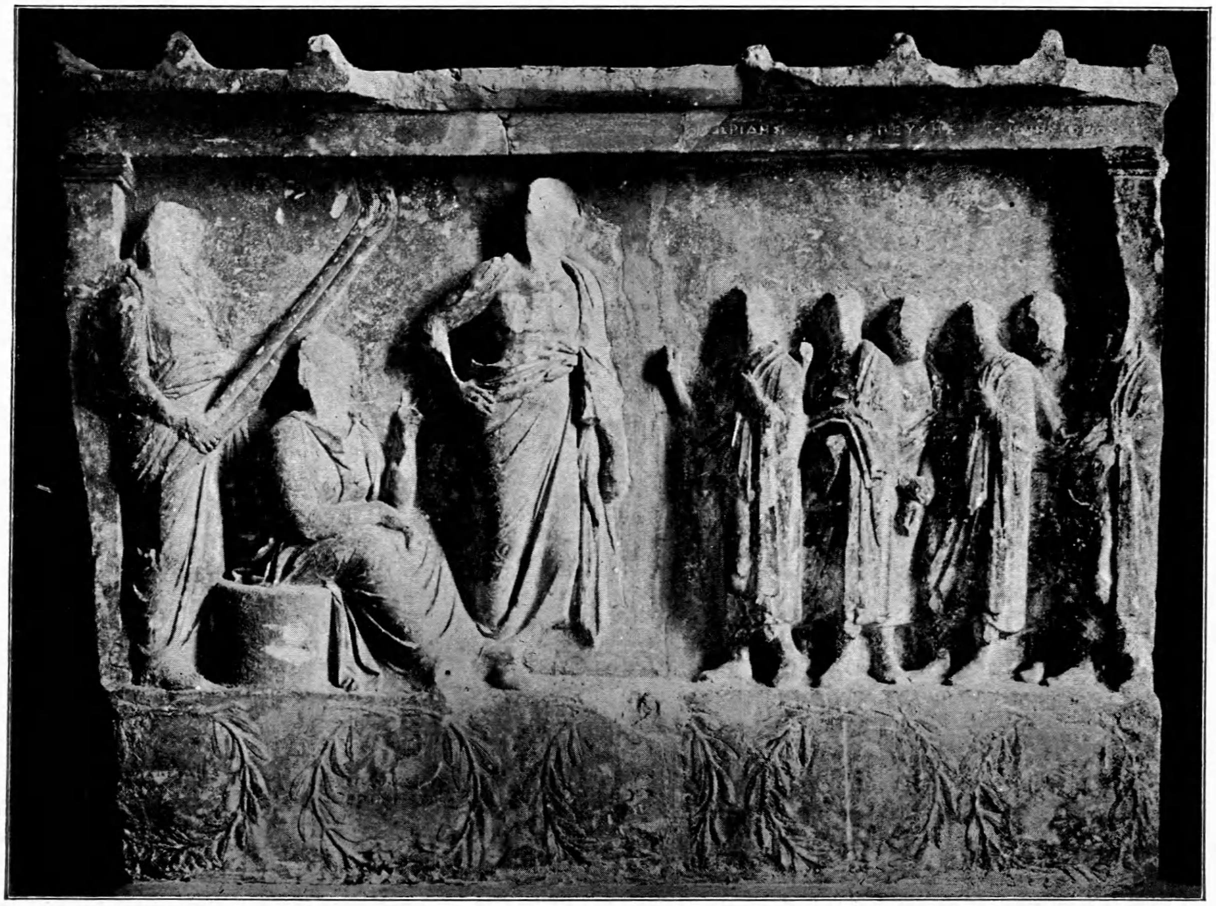

Εἰκὼν 6.

χιτῶνα μετὰ βραχειῶν χειρίδων κομβωτῶν, ἐφ' οὗ ἱμάτιον ἀχειρίδωτον, ἐνῷ τὸ κάτω σῶμα αὐτῆς περιβάλλεται καὶ ὑπὸ τοῦ πέπλου. Κλίνει δ' αὕτη μικρόν τι πρὸς τὰ ἐμπρὸς βλέπουσα πρὸς τοὺς ἱκέτας, τὸ ὑπὲρ ὧν διαφέρον αὐτῆς δεικνύει ἐγείρουσα τὸν πῆχυν τῆς ἐπὶ τῶν γονάτων αὐτῆς ἐρειδομένης ἀριστερᾶς χειρός, δι' ἧς χειρονομεῖ ὡσεὶ πρὸς τὸν Ἀσκληπιὸν ἢ τοὺς ἱκέτας ὁμιλοῦσα. Τὴν δεξιὰν δὲ χεῖρα ἀναπαύει ἐπὶ τῶν γονάτων (τοῦ δεξιοῦ αὐτῆς ποδὸς τὸ ἄκρον ἦτο πρόσθετον). Ὄπισθεν αὐτῆς ἵσταται ἡ *Κόρη*, φέρουσα ἐν ταῖς χερσὶ δύο μακρὰς καὶ λεπτὰς καιούσας λαμπάδας, ἃς κλίνει ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς τῆς Δήμητρος. Τὸ σῶμα στηρίζει ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ποδός, σανδαλοφόρου· φέρει δὲ χιτῶνα, ἐφ' οὗ ἐπίβλημα ἀπὸ τῶν ὤμων κατερχόμενον, περιβάλλον τὴν ὀσφὺν καὶ ἀνερχόμενον ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ πήχεως αὐτῆς. Τὸ σχῆμα ἀμφοτέρων τῶν ἐνταῦθα Ἐλευσινίων θεῶν καὶ ἡ

στάσις συμφωνοῦσι πληρέστατα πρὸς τὸν ὑπὸ τοῦ Kern (ἴδε τὴν βιβλιογραφίαν) τῇ βοηθείᾳ σειρᾶς μνημείων καθορισθέντα τύπον τῶν ἐν Ἐλευσῖνι ἀγαλμάτων τῆς λατρείας αὐτῶν.

Οἱ δὲ πρὸς τοὺς θεοὺς ἐξ ἀριστερῶν προσερχόμενοι καὶ σεβίζοντες *ἱκέται* εἶναι ἐξ ἄνδρες, πάντες πωγωνοφόροι καὶ ἐν τῇ συνήθει περιβολῇ καὶ στάσει τῶν ἱκετευόντων τοὺς θεοὺς θνητῶν. Ὁ *πρῶτος* ἀνατείνει τὴν δεξιὰν προσευχόμενος, ἐνῷ τῇ ἀριστερᾷ ἐπιλαμβάνεται πτυχῆς τοῦ ἀπὸ τοῦ ὤμου αὐτοῦ κατερχομένου ἐνδύματος. Ὁ *δεύτερος* ὁμοίως τῇ δεξιᾷ προσευχόμενος ἀνέχει ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ πήχεως ἄκρον τοῦ ἱματίου αὐτοῦ. Οἱ λοιποὶ τέσσαρες, ὡς μὴ ἀμέσως πρὸ τῶν θεῶν εὑρισκόμενοι, δὲν ἀνατείνουσιν ὁμοίως εἰς δέησιν τὰς δεξιὰς αὐτῶν, ἀλλ' ἀναμένοντες νὰ ἔλθῃ ἡ πρὸς τοῦτο σειρὰ αὐτῶν προσέχουσι τὸν νοῦν μᾶλλον ἀλλήλοις ἢ τοῖς θεοῖς. Οὕτως ὁ *τρίτος* εἰς τὸ βάθος καὶ κατὰ μέτωπον ἱστάμενος στρέφεται πρὸς τὸν *τέταρτον*, ἐπιλαμβανόμενος οἰκείως τῇ δεξιᾷ χειρὶ τοῦ καρποῦ τῆς δεξιᾶς τούτου χειρός. Συγχρόνως ὁ *ἕκτος* μετὰ τῆς αὐτῆς οἰκειότητος ἐπιθέτει τὴν δεξιὰν αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ὤμου τοῦ αὐτοῦ τετάρτου ἀνδρός, ἐνῷ ὁ *πέμπτος* εἰς τὸ βάθος καὶ κατὰ μέτωπον ἱστάμενος φαίνεται συνδιαλεγόμενος πρὸς τὸν ἕκτον. Τὸ ἐσωτερικὸν πεδίον τοῦ ἀναγλύφου σῴζει ζωηρὰ λείψανα κυανοῦ χρωματισμοῦ.

Τὴν σπουδαιότητα τοῦ μοναδικοῦ τὸν τύπον ἀναγλύφου τούτου μεγαλύνουσι καὶ αἱ ἐπ' αὐτοῦ ἐπιγραφαί. Εἰς τὴν κάτω δηλαδὴ τῆς παραστάσεως πλατεῖαν ταινίαν τοῦ μαρμάρου εὕρηνται, ἐπιμελῶς καὶ εἰς ἴσας ἀπ' ἀλλήλων ἀποστάσεις γεγλυμμένοι, πέντε στέφανοι ἐλαίας πάντα τὸν χῶρον πληροῦντες. Ἐν αὐτοῖς δὲ εὕρηνται διαδοχικῶς τὰ ἑξῆς πέντε ὀνόματα ἀρχόμενα ἐξ ἀριστερῶν:

ΘΕ]ΟΔΩΡΙΔΗΣ	ΣΩΣΤΡΑΤΟ[Σ]	ΕΠΕΥΧΗ[Σ]	ΔΙΑΚΡΙΤΟΣ	Μ[Ν]Η[Σ]Ι[ΘΕΟΣ]
ΠΟΛΥΚΡΑΤΟΣ	ΕΠΙΚΡΑΤΟΣ	ΔΙΕΥΧΟ[Σ]	ΔΙΕΥΧΟΣ	[Μ]ΝΗΣΙΘΕΟ

Τρία τῶν ὀνομάτων τούτων, τὸ *πρῶτον*, *τρίτον*, καὶ *πέμπτον*, ἐπαναλαμβάνονται, δι' ὁμοίων καὶ συγχρόνων χαρακτήρων, ἀλλ' ἄνευ τῶν πατρωνυμικῶν, ἐπὶ τοῦ ἐπιστυλίου γεγραμμένα ἀκριβῶς ἄνω τῶν κεφαλῶν τοῦ ***πρώτου, τρίτου*** καὶ ***πέμπτου*** τῶν ἱκετῶν. Ἡ διάθεσις αὕτη τῶν ὀνομάτων καὶ ἡ σύγκρισις πρὸς τὸ ἐν Ἐλευσῖνι μέγα ἀνάγλυφον τοῦ Λακρατείδου [1], ἐφ' οὗ βλέπομεν τὰ ὀνόματα τῶν εἰκονιζομένων θεῶν καὶ θνητῶν ἀναγεγραμμένα οὐχὶ μόνον ἐν τῇ ἀναθηματικῇ ἐπιγραφῇ, ἀλλὰ καὶ παρὰ τὴν κεφαλὴν ἑκάστης μορφῆς, οὐδεμίαν καταλείπουσιν ἡμῖν ἀμφιβολίαν, ὅτι καὶ τὰ δύο λοιπὰ ἐν τοῖς στεφάνοις ὀνόματα ἤτοι τὸ ***δεύτερον*** **ΣΩΣΤΡΑΤΟΣ** καὶ τὸ ***τέταρτον*** **ΔΙΑΚΡΙΤΟΣ** ἦσαν ποτε ἀναγεγραμμένα χρώματι κάτω τοῦ ἐπιστυλίου, ἐν αὐτῷ τῷ πεδίῳ τοῦ ἀναγλύφου καὶ ἀκριβῶς ἄνω τῶν κεφαλῶν τοῦ ***δευτέρου*** καὶ ***τετάρτου*** ἱκέτου.

Μεγάλας δυσκολίας παρέχει τοῖς ἑρμηνευταῖς ὅτι, ἐνῷ πέντε εἶναι τὰ ἐν τοῖς στεφάνοις ὀνόματα τῶν ἱκετῶν, οὗτοι εἰκονίζονται ἕξ. Διὰ τοῦτο ἠθέλησάν τινες νὰ εὕρωσι τὸ ὄνομα τοῦ ἕκτου ἐν τῇ ἀκριβῶς ἄνω τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἀσκλησιοῦ ἐπὶ τοῦ ἐπιστυλίου λέξει, ἧς ἐσώθη μόνον τὸ πρῶτον γράμμα Ε, ὅπερ συνεπλήρωσαν εἰς Ἐ[πικράτης] λαβόντες τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς τοῦ δευτέρου ἐν τοῖς στεφάνοις ἀνδρός. Ἀλλ' οὐ μόνον ἡ θέσις τοῦ γράμματος ἄνω τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἀσκληπιοῦ δὲν ἐπιτρέπει τὴν τοιαύτην ἀνάγνωσιν, ἀλλὰ καὶ ὁ ἀμέσως ἑπόμενος ἀρκετὸς κενὸς κενὸς χῶρος ὑποδεικνύει ὅτι ὁ τεχνίτης ἀρξάμενος νὰ γράφῃ ἓν τῶν ὀνομάτων, ἴσως τὸ τοῦ Ἐπεύχους, παρετήρησεν ἀμέσως ὅτι δὲν ἦτο ἐκεῖ ἡ θέσις τοῦ ὀνόματος καὶ ἐγκατέλειψεν αὐτὸ ἀτελές. Ἔχω ὅμως καὶ ἄλλην, πιθανωτέραν ἴσως, ἐξήγησιν τοῦ γράμματος, περὶ ἧς ἴδε κατωτέρω. Τῆς ὑπὸ τοῦ P. Girard (L'Asclépieion) μνημονευομένης ὡς μετὰ τὸ Ε σῳζομένης καθέτου κεραίας γράμματος, δυναμένης νὰ συμπληρωθῇ εἰς Γ, Ι, Ν ἢ Π, δὲν ἠδυνήθην νὰ διακρίνω οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον ἴχνος, ἀφ' οὗ ὁ χῶρος εἶναι ἐντελῶς καθαρός. Ὁ αὐτὸς κ. Girard, εἰς ὃν ὀφείλεται ἡ ὀρθοτέρα καὶ ἀνωτέρω ἐκτεθεῖσα ἀντίληψις τῆς παραστάσεως, ἠθέλησε νὰ συμβιβάσῃ τὰ πέντε ἐν τοῖς στεφάνοις ὀνόματα πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν ἓξ ἱκετῶν διὰ τῆς παρατηρήσεως ὅτι ὁ ***ἐκτὸς*** τοῦ πλαισίου εἰκονισθεὶς ἕκτος ἀνὴρ ἐπιθέτει προστατευτικῶς τὴν χεῖρα ἐπὶ τῶν ὤμων τοῦ ἑνὸς τῶν ***δύο ἀδελφῶν*** Ἐπεύχους καὶ Διακρίτου, υἱῶν τοῦ Διεύχους, ὧν τὴν συγγένειαν

[1] Διεθνὴς Ἐφημερὶς Νομισμ. Ἀρχαιολ. Τομ. Δ' πίναξ ΙΗ'-Κ'.

ὁ καλλιτέχνης ἐδήλωσεν οὐ μόνον διὰ τῆς ἐπιγραφῆς καὶ τῆς παραθέσεως, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς οἰκειότητος καὶ προστασίας, μεθ' ἧς ὁ πρεσβύτερος θέτει τὴν χεῖρα *ἐπὶ τῷ καρπῷ* τῆς χειρὸς τοῦ νεωτέρου. Ὁ ἕκτος λοιπόν, ὁ ἐκτὸς τοῦ πλαισίου εὑρισκόμενος καὶ οὕτως οἰκείως καὶ προστατευτικῶς θέτων τὴν χεῖρα ἐπὶ τῆς δυάδος τῶν ἀδελφῶν, εἶναι κατὰ τὸν κ. Girard ὁ εὐτυχὴς πατὴρ αὐτῶν Διεύχης, ἄγων πρὸ τῶν θεῶν τοὺς διά τινα σπουδαίαν αἰτίαν διὰ στεφάνων τιμηθέντας ὑπὸ τῆς πόλεως υἱοὺς αὐτοῦ. Αὐτὸς δὲ ὡς μὴ ὁμοίως τιμηθεὶς παρίσταται μὲν ἐν τῇ δεήσει, εἰκονίζεται ὅμως ἐκτὸς τοῦ πλαισίου τῆς παραστάσεως. Ἀλλ' ἡ εὐφυὴς αὕτη γνώμη, ὡς καὶ ἡ παρ' ἄλλων προταθεῖσα συμπλήρωσις τοῦ ἄνω τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἀσκληπιοῦ Ε εἰς ὄνομα, καταπίπτουσι διὰ τῆς παρατηρήσεως ὅτι ἐπὶ τοῦ κιονοκράνου τῆς δεξιᾶς παραστάδος, ἀκριβῶς ἄνω τῆς κεφαλῆς τοῦ ἕκτου προσώπου, ἔνθα ἔδει νὰ ἀναμένωμεν τὸ ὄνομα αὐτοῦ, σῴζονται τὰ μεσαῖα γράμματα ΦΙ ὀνόματος καὶ δὴ τόσον σαφῶς, ὥστ' ἐκπλήσσομαι ἀληθῶς, ὅτι οὐδεὶς τῶν τόσων ἑρμηνευτῶν τοῦ μνημείου παρετήρησεν αὐτά [1]. Τὰ γράμματα τῶν ἄκρων συλλαβῶν τοῦ ὀνόματος εἶναι ἀποκεκρουμένα, ἀλλ' εἶναι βέβαιον ὅτι προηγοῦντο μὲν τέσσαρα (ὧν τὸ πρῶτον εἶναι Α, Λ ἢ Μ), εἵποντο δὲ τρία σχηματίζοντα ὄνομα (. . . . ΦΙ . . .), π. χ. *Ἀντίφιλος*, οὐδεμίαν ἔχον σχέσιν πρὸς τὸ στερούμενον τῶν μέσων ΦΙ ὄνομα τοῦ Διεύχους πατρὸς τοῦ Ἐπεύχους καὶ τοῦ Διακρίτου.

Παρ' ὅλην τὴν σαφήνειαν ταύτην τῆς παραστάσεως τοῦ μεγαλοπρεποῦς ἀναγλύφου τούτου ἡ φύσις αὐτῆς δὲν ἐνοήθη τελείως μέχρι τοῦδε. Ὁ κ. P. Girard συμπληρῶν τὸ ἄνω τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἀσκληπιοῦ Ε εἰς Ε[ΠΙΔΑΥΡΙΑ] φαντάζεται ὅτι πρόκειται περὶ τῆς ἑορτῆς ταύτης τοῦ Ἀσκληπιοῦ, τῆς ὡς γνωστὸν συμπιπτούσης καὶ σχετιζομένης πρὸς τὰς ἑορτὰς τῶν μεγάλων μυστηρίων τῶν Ἐλευσινίων θεῶν, ἃς ἔχομεν ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου ἡμῶν παρὰ τὸν Ἀσκληπιόν. Γνωστοῦ δ' ὅμως ὄντος ὅτι τὰ Ἐπιδαύρια ἦσαν *μύησις*, πρὸς δὲ ὅτι ἐν γένει αἱ ἐλευσινιακαὶ μυήσεις *οὐδέποτε* εἰκονίζοντο ἐπὶ τῶν μνημείων, δέον νὰ ἐγκαταλείψωμεν ὡς ἐντελῶς ἀστήρικτον καὶ ἀδύνατον τὴν ἑρμηνείαν ταύτην.

[1] Τὰ γράμματα ταῦτα εἶναι τόσῳ σαφῆ, ὥστε διακρίνονται καὶ ἐν τῇ φωτογραφίᾳ, ἣν ἐδημοσίευσαν οἱ Arndt-Amelung (ἔ.ἀ.), ὡς καὶ ἐν τῇ ὑπ' ἀριθ. 1332 ὡραίᾳ φωτογραφίᾳ τοῦ ἐν Ἀθήναις καταστήματος τοῦ γνωστοῦ φωτογράφου Ρωμαΐδου.

Ἐξ ἄλλου ἄλλη τις ἀνακάλυψις τοῦ αὐτοῦ Girard ἤγαγεν αὐτὸν κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν ὀρθὴν ὁδὸν πρὸς κατανόησιν τῆς παραστάσεως, ἐξ ἧς δυστυχῶς ἐξήγαγεν αὐτὸν κατόπιν ἡ ὅλως ἀδύνατος συμπλήρωσις τοῦ Ε εἰς *Ἐπιδαύρια*. Εὗρε δηλαδὴ οὗτος ὅτι δύο τῶν ἐν τοῖς στεφάνοις ὀνομάτων, τὰ τοῦ *Διεύχους* καὶ *Μνησιθέου*, ταυτίζονται πρὸς τὰ ὀνόματα τῶν δύο διασήμων Ἀθηναίων ἰατρῶν, ζησάντων ἀκριβῶς κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ τετάρτου αἰῶνος π. Χ., χρόνου εἰς ὃν κατὰ τὴν ὀρθὴν γνώμην πάντων τῶν ἀρχαιολόγων ἀνήκει τὸ ἀνάγλυφον ἡμῶν. Ὁ Διεύχης δηλαδή, πατὴρ τοῦ τρίτου καὶ τετάρτου τῶν ἱκετῶν, Ἀθηναῖος, τὸν δῆμον Φρεάριος (Kirchner, Prosopographia Attica I 3765), ἀναφέρεται ὡς διάσημος ἰατρὸς τῆς δογματικῆς σχολῆς καὶ ἰατρικὸς συγγραφεὺς τῶν ἀρχῶν τοῦ Δ' αἰῶνος ὑπὸ τοῦ Γαληνοῦ (XI, 163, 795. XV, 136· ἔκδ. Kühn), Ἀθηναίου (I, 5^{a}) καὶ Πλινίου (Nat. hist. 20, 21, 23-27. XX, 31, 78, 191. XXIII, 60. XXIV, 145). Τῆς περὶ διαίτης συγγραφῆς αὐτοῦ ἀποσπάσματα εὕρηνται παρ' Ὀρειβασίῳ (I, 280 κέξ.). Ἐξ ἐπιγραφῶν δὲ προστίθεται καὶ ἡ εἴδησις ὅτι εἶχεν ἀδελφὸν ὀνόματι Δήμαρχον, οὗ ὁ υἱὸς ἐκαλεῖτο ἐπίσης Διεύχης. Ὁ δὲ Μνησίθεος ἦτο ἔτι διασημότερος Ἀθηναῖος ἰατρὸς καὶ ἰατρικὸς συγγραφεύς, ἐπίσης τῆς δογματικῆς σχολῆς καὶ λογικῆς αἱρέσεως, τῶν αὐτῶν ἀκριβῶς χρόνων, πλῆρες νοσολογικὸν σύστημα ἐπεξεργασθείς [1]. Μέγαν περὶ αὐτοῦ ἔπαινον ποιεῖται ὁ πλειστάκις [2] αὐτοῦ μνημονεύων Γαληνὸς λέγων (II p. 369), ὅτι ἦτο «***Ἀθηναῖος, ἀνὴρ τά τε ἄλλα ἱκανὸς πάντα τὰ τῆς τέχνης καὶ εἰς ὅσον μεθόδῳ τὴν ἰατρικὴν τέχνην ἀσκεῖν, οὐδενὸς ἐπιγνῶναι δεύτερος***». Ἤδη ὁ σύγχρονος αὐτῷ Ἀθηναῖος ποιητὴς τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ Δ' αἰῶνος Ἄλεξις ἀναφέρει τὰ ἰατρικὰ αὐτοῦ παραγγέλματα (παρ' Ἀθηναίῳ II, 36^{a} καὶ X, 419^{c}). Ἐν τοῖς τοῦ Πλινίου καταλόγοις τῶν ἰατρῶν πρῶτον πάντων ἀναφέρεται τὸ ὄνομα τοῦ Μνησιθέου (Nat. Hist. I, 21-27, XXI, 12). Ὁ Πλούταρχος (Αἰτίαι φυσικαὶ 918^{d}) καὶ ὁ Ἀθήναιος πλειστάκις (I, 22^{e}, 32^{d}. II, 54^{b}, 57^{b-c}, III, 80^{c-e}, 92^{b}, 96^{d}, 106^{d}, 121^{d}. VIII, 357^{a}) παραθέτουσι σημαντικὰ χωρία ἐκ τῶν ἰα-

[1] Ἴδε M. B. Lessing, Handbuch der Geschichte der Medicin, Bd I, S, 44.

[2] Ἴδε tom. II, 569. VI, 457, 510, 511, 512, 513, 645, 646. t. XI, 3, 449. t. XIV, 683. XV, 136 ἔκδ. Kühn.

τρικῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων, μάλιστα δὲ τοῦ *περὶ ἐδεστῶν*. Τέλος ὁ Παυσανίας (Ι. 37, 4) μνημονεύει ἐπὶ τῆς πρὸς τὴν Ἐλευσῖνα ἱερᾶς ὁδοῦ τάφου τοῦ Μνησιθέου, τονίζων ὅτι «*Τοῦτον λέγουσιν ἰατρὸν ἀγαθὸν γενέσθαι καὶ ἀναθῆναι ἀγάλματα, ἐν οἷς καὶ ὁ Ἴακχος πεποίηται*» [1]. Ὁ Köhler ὑπεστήριξε τὴν γνώμην ὅτι ὁ Ἴακχος οὗτος εἶναι ὁ τοῦ προηγουμένως ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Παυσανίου (Ι, 2, 4) μνημονευομένου συμπλέγματος τοῦ Πραξιτέλους, τοῦ εἰκονίζοντος τὴν Δήμητρα, Κόρην καὶ δᾷδα ἔχοντα Ἴακχον τοῦ παρὰ τὸν Κεραμεικὸν ναοῦ τῆς Δήμητρος, εἰς ἄλλους δὲ πιθανώτερον φαίνεται ὅτι πρόκειται περὶ ἀγαλμάτων κοσμούντων αὐτὸν τὸν τάφον τοῦ Μνησιθέου, ὡς τὰ ἀγάλματα τῶν ποιητῶν τὰ κοσμοῦντα τὸν ἀμέσως παρακείμενον τάφον Θεοδέκτου τοῦ Φασηλίτου (Hitzig-Blümner, Paus. I, 1 p. 352). Νομίζω ὅμως οὐ μόνον ἀπίθανον τὴν ἀνάθεσιν ἀγαλμάτων ἐπὶ τάφῳ καὶ μάλιστ' αὐτοῦ τοῦ ἀναθέτου, ἀλλ' ὅτι καὶ βεβαίαν καθιστᾷ τὴν γνώμην τοῦ Köhler ἡ ἑξῆς νέα, ἁπλουστάτη καὶ παλαιογραφικῶς δοκιμωτάτη ἀνάγνωσις τοῦ κειμένου τοῦ Παυσανίου, ἡ ἐπελθοῦσα εἰς τὴν διάνοιαν τοῦ συναδέλφου μου κ. Ἀντ. Κεραμοπούλου, καθ' ἣν στιγμὴν συνεσκεπτόμεθα περὶ τοῦ ζητήματος. Ἐν τῷ κειμένῳ δηλαδὴ «*Τοῦτον λέγουσιν ἰατρόν τε ἀγαθὸν γενέσθαι καὶ ἀναθεῖναι ἀγάλματα, ἐν οἷς καὶ ὁ Ἴακχος πεποίηται*» δέον νὰ ἀναγνώσωμεν «*καὶ ἀναθεῖναι* **τὰ** *ἀγάλματα, ἐν οἷς* κτλ.» δηλαδὰ τὰ ἀγάλματα ἐκεῖνα περὶ ὧν ἐγὼ ὁ Παυσανίας ὡμίλησα εὐθὺς ἀνωτέρω (Ι, 2, 4). Ἡ ἔντονος καὶ σκόπιμος πρόταξις τῆς λέξεως *τοῦτον* σαφῶς ἐνδεικνύει ὅτι ὁ Παυσανίας ἐδράξατο τῆς ἀρίστης ἄλλως ταύτης περιστάσεως, ἵνα ὀνομάσῃ καὶ τὸν ἀναθέσαντα τὰ ἔργα ἐκεῖνα τοῦ Πραξιτέλους. Ὅ,τι δ' ἐξαίρει ὀνομαστὶ τὸν Ἴακχον, ἐξηγεῖται ὑπὸ τοῦ γεγονότος ὅτι οὗτος ἦτο κάλλιστον καὶ χαρακτηριστικώτατον ἄγαλμα τοῦ συμπλέγματος (πρβλ. Cicero, in Verr. IV, 60, 135) τῶν Ἐλευσινίων θεῶν τοῦ Πραξιτέλους. Ἀληθῶς Δήμητρος καὶ Κόρης συμπλέγματα ὑπῆρχον πολλά, μετὰ τοῦ Ἰάκχου ὅμως μόνον τοῦτο!

Ὡς πρὸς τὸ ἀνάγλυφον ἡμῶν πρόσθετον σημασίαν ἔχει ὅτι ὁ Γαληνὸς μνημονεύει συχνῶς τοῦ Μνησιθέου ἀμέσως παρὰ τὸν Διεύχη (XI, 163. XV, 136) ἐξ οὗ συμπεραίνομεν ὅτι, ὡς ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου ἡμῶν εἰκονίζονται οἱ υἱοὶ τοῦ Διεύχους καὶ οὐχὶ αὐτὸς ὁ Διεύχης, οὕτως ὁ *Μνησίθεος Μνησιθέου* τοῦ τελευταίου στεφάνου ἀναφέρεται οὐχὶ εἰς αὐτὸν τὸν μέγαν ἰατρὸν Μνησίθεον, ἀλλ' εἰς υἱὸν αὐτοῦ ὁμώνυμον.

Ἔχομεν ἄρα πρὸ ἡμῶν ὅμιλον Ἀσκληπιαδῶν Ἀθηναίων (ὁ Σώστρατος Ἐπικράτους ἦτο ἐκ τοῦ δήμου τῆς Ἀλωπεκῆς, ὁ Θεοδωρίδης εἶναι ὅλως ἄγνωστος, ἴδ. Kirchner, Prosopographia I, 6815, II, 13345) τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ Δ' αἰῶνος — ὧν οἱ τρεῖς ἦσαν υἱοὶ διασημοτάτων Ἀθηναίων ἰατρῶν τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ Δ' αἰῶνος πρὸ Χρ. — ἱκετευόντων τοὺς τῆς Ἀττικῆς ἰατρικοὺς θεούς. Τῶν ἰατρῶν δὲ τούτων οἱ πέντε διά τιν' ἄγνωστον ἡμῖν αἰτίαν, ἥτις ὅμως οὐδὲν ἄλλο δύναται νὰ εἶναι ἢ ἐπιφανεῖς κοιναὶ ἰατρικαὶ ὑπηρεσίαι πρὸς τὴν πόλιν, ἐστεφανώθησαν ὑπὸ τοῦ δήμου. Ὁ ἕκτος, ὁ ἐκτὸς τοῦ πλαισίου ἱστάμενος, ἀκολουθεῖ αὐτοὺς φιλικῶς πρὸ τῶν θεῶν, οὓς ἔρχονται νὰ εὐχαριστήσωσι δεήσει καὶ θυσίᾳ, ὅτι ἐβοήθησαν αὐτοὺς πρὸς ὄντως ἐπιτυχῆ ἐξάσκησιν τοῦ φιλανθρώπου αὐτῶν ἐπαγγέλματος. Ἐξ ἐπιγραφῆς εὑρεθείσης ἐν αὐτῷ τῷ Ἀσκληπιείῳ (CIA. II, 352b) γνωρίζομεν ὅτι ἦτο *πάτριον* τοῖς δημοσίοις ἰατροῖς [1] τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν «*θύειν τῷ Ἀσκληπιῷ καὶ τῇ Ὑγιείᾳ δὶς τοῦ ἐνιαυτοῦ ὑπέρ τε αὐτῶν καὶ τῶν σωμάτων ὧν ἕκαστος ἰάσαντο*». Ἐξ ἄλλου δὲ γνωρίζομεν νῦν, ἰδίως ἐκ τῶν τελευταίων σπουδαίων μελετῶν τοῦ Kern καὶ Rubensohn (ἴδε βιβλιογραφίαν), πλείστας μαρτυρίας συγκεντρωσάντων, ὅτι ἡ Ἐλευσινία Δημήτηρ, ἑπομένως καὶ ἡ ἀχώριστος πάρεδρος αὐτῆς Κόρη, ἦσαν ἐξόχως ἰατρικαὶ θεότητες, ὡς ὁ Ἀσκληπιός, ὅστις μάλιστα, ὅτε τὸ πρῶτον ἐν ἔτει 420 π. Χ. ἐγκατέστη ἐν Ἀθήναις, ἐφιλοξενήθη ἐν τῷ ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν τεμένει τῶν Ἐλευσινίων θεῶν Δήμητρος καὶ Κόρης, τῷ *Ἐλευσινίῳ τοῦ Ἄστεως*, ἐξ οὗ καὶ τοπικῶς δυνάμεθα νὰ ἑρμηνεύσωμεν τὴν ἐν τῷ αὐτῷ ναῷ ἢ τεμένει παράστασιν τῶν τριῶν θεῶν τοῦ ἀναγλύφου ἡμῶν.

Κατὰ ταῦτα ἀποκρούων τὰς ἑρμηνείας ἐκείνας, καθ' ἃς ἐθεωρήθη ὅτι πρόκειται περὶ τῆς τελετῆς τῶν Ἐπιδαυρίων, ἢ περὶ ἀναθήματος ἐπιτροπῆς ἐπιφορ-

[1] Πρβλ. καὶ Κλήμεντος Ἀλεξανδρέως *Προτρεπτικόν*, 62.

[1] Περὶ τῶν *δημοσίων* ἢ *δημοσιευόντων* ἰατρῶν ἴδε τὸ τοῦ **S. Reinach** ἄριστον ἄρθρον **Medicus** ἐν **Daremberg et Saglio, Dictionnaire des antiquités.**

τισθείσης τὴν ἐπισκευὴν τοῦ Ἀσκληπιείου, ἢ περὶ *ἱεροποιῶν*, ἢ ὅτι εἰκονίζεται ὁ ἄρχων βασιλεὺς μετὰ τοῦ παρέδρου αὐτοῦ καὶ τῶν τεσσάρων ἐπιμελητῶν τῶν μυστηρίων κτλ., ὑποθέσεων καὶ ὑπὸ ἄλλων θεωρηθεισῶν ὡς ὅλως ἀστηρίκτων, νομίζω ἀσφαλὲς ὅτι τὸ ἀνάγλυφον ἡμῶν εἰκονίζει σεβισμὸν εὐχαριστήριον τῶν κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ Δ' αἰῶνος δημοσίων ἰατρῶν τῆς πόλεως, υἱῶν διασήμων ἰατρῶν, εὐχαριστούντων κατὰ τὰ πάτρια «*ὑπὲρ τῶν σωμάτων ὧν ἕκαστος ἰάσαντο*» τῇ βοηθείᾳ τῶν εὐμενῶν θεῶν ἰατρῶν καὶ «*ὑπὲρ ἑαυτῶν*», καὶ ὅτι τούτου ἕνεκεν ἐτιμήθησαν διὰ στεφάνων ὑπὸ τῆς πόλεως, στεφάνων οὓς σὺν τῷ ἀναγλύφῳ ἀναθέτουσιν εἰς τοὺς εὐμενεῖς φανέντας προστάτας αὐτῶν θεούς. Διὰ τοῦτο δέ, ἂν ὁ καλλιτέχνης γράφων ἄνω τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἀσκληπιοῦ τὸ δυσερμήνευτον γράμμα Ε ἐσκόπει νὰ χαρακτηρίσῃ δι' ὀνόματος ἢ ἐπιθέτου αὐτὸν τὸν Ἀσκληπιόν, ἴσως ἀπέβλεπεν εἰς τὸ ἐπίθετον *εὐμενής*. Παράβαλε τοὺς στίχους τοῦ Ἀριστοφάνους (Πλούτου 635 κέξ.) ὅτι ὁ τυφλὸς Πλοῦτος: «*ἐξωμμάτωται καὶ λελάμπρυνται κόρας, Ἀσκληπιοῦ παιῶνος* ***εὐμενοῦς*** *τυχών*»[1]. Ὁ ἕκτος ἱκέτης, ὁ μὴ στεφανωθείς, βεβαίως δὲν εἶναι ἰατρός, ἀλλὰ πρόσωπον στενῶς συνδεόμενον πρὸς τοὺς στεφανωθέντας ἢ τὴν περίπτωσιν τῆς στεφανώσεως αὐτῶν. Ἡ περὶ αὐτοῦ γνώμη μου εἶναι ἡ ἑξῆς.

Ἐπὶ μεγάλου βάθρου τοῦ τέλους τοῦ Δ' αἰῶνος π. Χ, ἀνακαλυφθέντος ἐν τῷ αὐτῷ Ἀσκληπιείῳ τῶν Ἀθηνῶν καὶ φέροντος ἀνάθημα εἰς τὴν Ὑγιείαν καὶ τὸν Ἀσκληπιόν, εὕρηται ὡς ἀναθέτου τὸ ὄνομα *Ἀντίφιλος (Βρυσωνίδο Θριάσιος)*, οὗ τὸ ὄνομα πληροῦν τὰ ἐλλείποντα γράμματα τοῦ ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου ἡμῶν ἄνω τῆς κεφαλῆς τοῦ ἕκτου ἱκέτου ὀνόματος ....ΦΙ... δυνατὸν ν' ἀναφέρηται εἰς τὸ αὐτὸ πρόσωπον. Ὁ Ἀντίφιλος δὲ οὗτος τοῦ μεγαλοπρεποῦς ἡμῶν ἀναγλύφου δύναται κάλλιστα νὰ ταυτισθῇ πρὸς τὸν κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ Δ' αἰῶνος δράσαντα καὶ «***ἐπὶ συνέσει στρατηγικῇ καὶ ἀνδρείᾳ διαφέροντα***» Ἀντίφιλον τὸν ἐν ἔτει 323 π. Χ. ἀντικαταστήσαντα τὸν πρὸ τῆς Λαμίας πεσόντα στρατηγὸν Λεωσθένη, ἐπιφανεῖ δὲ μάχῃ νικήσαντα ἐν Θεσσαλίᾳ τοὺς Μακεδόνας (Διοδώρου XVIII, 13, 6 καὶ 15, 7). Κατὰ τὰς τότε περὶ Λαμίαν καὶ Θεσσαλίαν συχνὰς μάχας ἐτραυματίσθη μέγα πλῆθος τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀντιφίλου Ἀθηναίων ὁπλιτῶν (Διοδώρου ἔ. ἀ. καὶ ἐν XVIII, 17, 5). Ἐπειδὴ δὲ γνωρίζομεν ὅτι κατὰ τὰς ἐκστρατείας οἱ στρατηγοὶ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν, τῶν στρατιωτῶν ἕνεκεν, ἰατροὺς (Ξενοφῶντος Κύρου παιδεία Α' 6,12) δυνάμεθα νὰ ὑπολάβωμεν ὅτι οἱ πέντε ἰατροὶ τοῦ ἀναγλύφου ἡμῶν εἶναι οἱ τῇ προνοίᾳ τοῦ συνετοῦ Ἀντιφίλου μετασχόντες τῆς ἐκστρατείας καὶ ἐπιμεληθέντες τῶν τραυματιῶν Ἀθηναῖοι δημόσιοι στρατιωτικοὶ ἰατροί[1], οὓς τούτου ἕνεκεν ἐστεφάνωσε μὲν ἡ πόλις, ὥς ποτε χρυσῷ στεφάνῳ ἐστεφάνωσε δι' ὁμοίαν αἰτίαν Θεσσαλὸν τὸν υἱὸν τοῦ Ἱπποκράτους (Ἱπποκρ. IX, 423), ἄγει δὲ πρὸ τῶν ἰατρῶν θεῶν αὐτὸς ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐκστρατείας Ἀντίφιλος[2]. Αὐτὴ καὶ μόνη ἡ παρουσία τοῦ Ἀντιφίλου ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου ἐδήλου ἀμέσως εἰς τὸν Ἀθηναῖον θεατὴν τῶν ἐν τῷ Ἀσκληπιείῳ ἀναθημάτων τίνων ὑπηρεσιῶν ἕνεκεν ἔτυχον στεφάνων παρὰ τῆς πόλεως οἱ ἰατροὶ οὗτοι. Τὸ δὲ γεγονὸς ὅτι μόνον τὸ ὄνομα τοῦ Ἀντιφίλου ἀναγράφεται ἄνευ πατρωνυμικοῦ, ὡς προσώπου πασιγνώστου, ἐνισχύει τὴν ἑρμηνείαν ἡμῶν ταύτην[3], μεθ' ἧς ἄριστα συμφωνεῖ καὶ ὁ ἀμέσως μετὰ τὰς μάχας τοῦ 322 π. Χ. χρόνος τῆς ἀναθέσεως τοῦ ἀναγλύφου, διότι βεβαίως οἱ ἐνταῦθα ὡς ὥριμοι ἄνδρες εἰκονιζόμενοι υἱοὶ τῶν πρὸ τοῦ μέσου τοῦ τετάρτου αἰῶνος ἀκμασάντων ἰατρῶν Μνησιθέου καὶ Διεύχους εἶχον πάντως τὴν ἡλικίαν ταύτην καὶ ἔδρασαν ὡς δόκιμοι ἰατροὶ περὶ τὸ 322 π. Χ.

Ι. Ν. Σβορωνος

[1] Ἴδε ὅμως καὶ τὰ τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐπίθετα ***εὔπαις*** (Ἀριστοφ., Πλουτ. στιχ. 639) ***εὔκολος*** (**I. G. IV, 1260**) ***ἐπήκοος*** (Ἀθήναιον τόμ. 10. σ. 554,6) ***ἐπίκουρος*** (**C. I. G. 6815**) καὶ κυρίως ***Ἐπιδαύριος***: Thrämer, Asklepios ἐν Pauly-Wissowa, Real-Encyclop. p. 1679 — Carter, Epitheta deorum p. 5). Τὸ τελευταῖον οὐδόλως ἀπίθανον νὰ ἐτέθη ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου ἡμῶν πρὸς χαρακτηρισμὸν τοῦ ἐξ Ἐπιδαύρου θεοῦ τῆς ἰατρικῆς παρὰ τὰς ἐξ Ἀττικῆς ἰατρικὰς Ἐλευσινίας θεότητας.

[1] Ὁ Λυκοῦργος ἐνομοθέτησεν ἰδίους ἰατροὺς διὰ τὸ στράτευμα, οἵτινες δὲν ἐλάμβανον μέρος ὡς μαχηταὶ εἰς τοὺς πολέμους. Κατὰ δὲ τὸν Ξενοφῶντα εἰς ἐκστρατείαν τῶν Περσῶν 399 π. Χ.) εἶχον διορισθῇ στρατιωτικοὶ ἰατροὶ πρὸς θεραπείαν τῶν τραυματιῶν. Τοὺς μυρίους συνώδευον ὀκτὼ ἰατροί, τὸν δὲ Μέγαν Ἀλέξανδρον παρηκολούθουν εἰς τὰς ἐκστρατείας αὐτοῦ πολλοὶ διάσημοι χειρουργοί. Ἴδε Θ. Ἀρεταίου, «Ἡ χειρουργία παρ' Ἕλλησι». Ἀθῆναι 1864 σ 6, ἰδίως δὲ ἴδε **S. Reinach, Medicus** ἐν α. σελ. 1687. ἔνθα πᾶσαι αἱ πηγαὶ καὶ εἰδήσεις περὶ τῶν στρατιωτικῶν ἰατρῶν.

[2] Πλὴν τῶν γνωστῶν παραδειγμάτων ἀμοιβῆς ἰατρῶν ἐπιμεληθέντων τραυματίας μαχῶν, ἴδε καὶ τὴν ἐν τῷ Ἀσκληπιείῳ τῆς Κῶ εὑρεθεῖσαν ὑπὸ τοῦ R. Herzog ἐπιγραφὴν (ἀνέκδοτον νομίζω, ἣν ἐνθυμοῦμαι ἐκ τῆς ἐν τῇ ἐνταῦθα Γερμανικῇ ἀρχαιολ. Σχολῇ ἀνακοινώσεως αὐτοῦ) τὴν περιέχουσαν ψήφισμα ἢ ἐπιστολὴν Κνωσίων καὶ Γορτυνίων πρὸς τιμὴν τῶν ἰατρῶν τῶν θεραπευσάντων τοὺς ἐν πολέμῳ τραυματισθέντας.

[3] Πρβλ. τὸ ξηρὸν ὄνομα Μιλτιάδης τοῦ γνωστοῦ Σιμωνιδείου ἐπιγράμματος πρὸς τιμὴν τοῦ μετασχόντος τῆς ἐν Μαραθῶνι μάχης Πανός.

ΠΗΛΙΝΟΝ ΕΙΔΩΛΙΟΝ ΑΦΡΟΔΙΤΗΣ

(Πίν. 6-7)·

Τὸ δημοσιευόμενον ἐν τοῖς πίναξιν 6-7 πήλινον εἰδώλιον Ἀφροδίτης εὑρέθη πρό τινων μηνῶν ἐν τάφῳ, ἀνασκαφέντι τυχαίως ὑπὸ χωρικοῦ τινος, παρὰ τὴν Μονεμβασίαν καὶ πλησίον τοῦ ὅρμου «Ἱέρακος»[1]. Γενόμενον τὸ εὕρημα τοῦτο, ὡς ὤφειλε, κτῆμα τοῦ Ἐθν. Μουσείου, διαφημισθὲν δέ, ὡς ἀποδίδον δῆθεν τὸν τύπον τῆς ἐν Λούβρῳ Ἀφροδίτης τῆς Μήλου[2], ἔδει πάντως νὰ γνωσθῇ καὶ διὰ τοῦ περιοδικοῦ τούτου ἐν ὅσον οἷόν τε πιστῇ ἀπεικονίσει αὐτοῦ φωτοτυπικῶς. Παρέχομεν ἑπομένως δύο μὲν ὄψεις τοῦ ἀγαλματίου τούτου ἐν τοῖς προμνημονευθεῖσι πίναξιν, ἐν τῷ κειμένῳ δὲ ἀπεικόνισιν τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ εἰς φυσικὸν μέγεθος καὶ εἰς δύο ὄψεις. Πρὸς τούτοις δίδομεν καὶ ἐν παρενθέτῳ πίνακι εἰκόνας μικρῶν τινων ἄλλων, ἐν τῷ αὐτῷ τάφῳ εὑρεθέντων, εἰδωλίων καὶ ἀγγείων. Τὰ ἀρχαῖα ταῦτα δὲν παρέχουσι μὲν αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ πολὺ τὸ ἐνδιαφέρον, ὄντα κοινοῦ τύπου καὶ κοινῆς τέχνης κατασκευάσματα, ἐν σχέσει ὅμως πρὸς τὸ πήλινον ἀγαλμάτιον δὲν στεροῦνται σημασίας· καθόσον, οὐ μόνον ἀπόδειξιν παρέχουσι τῆς γνησιότητος τοῦ ἀγαλματίου, ἅτε πάντα ἐξ ὁμοίου πηλοῦ πρὸς τὸν τοῦ εἰδωλίου τῆς Ἀφροδίτης κατεσκευασμένα ὄντα (πιθανῶς δὲ καὶ τοῦ ἰδίου τοπικοῦ ἐργαστηρίου ἔργα), ἀλλὰ καὶ τὴν χρονολογίαν τοῦ ἀγαλματίου τούτου ἀκριβέστερον καθορίζουσι. Τὸ σχῆμα τῶν ἀγγείων καὶ ἡ εὐτελὴς αὐτῶν κατασκευὴ προδίδουσι τοὺς χρόνους τῆς ρωμαϊκῆς ἐν Ἑλλάδι κυριαρχίας, ὁμοιάζουσι δὲ πρὸς τὰ ἐν Ἀντικυθήροις ἐκ τοῦ βυθοῦ ἀνελκυσθέντα (πρβ. Ἀρχ. Ἐφημ. 1902, πίν. Θ') καὶ πρὸς ἄλλα ἐν μεταγενεστέροις τάφοις ἀπαντῶντα. Τοῦτ' αὐτὸ μαρτυροῦσι διὰ τὴν εὐτέλειαν τῆς κατασκευῆς καὶ τὰ τρία ὁμοῦ εὑρεθέντα εἰδώλια, ὧν τὰ δύο εἰκονίζουσιν ἱματιοφόρους μορφὰς καὶ τὸ τρίτον ἐρωτιδέα, τύπου ἀσυνήθους. Ἀλλ' ὅ,τι ἀκριβέστερον λαλεῖ περὶ τῆς ταπεινῆς χρονολογίας τῶν εὑρημάτων τούτων, εἶνε ἐπιγραφὴ κεχαραγμένη ἐπὶ τῶν νώτων τῶν δύο ἱματιοφόρων εἰδωλίων, ἧς παρέχομεν παραπλεύρως πανομοιότυπον, καὶ ἥτις, κιονηδὸν γεγραμμένη, δὲν δύναται ὡς ἐκ τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων νὰ ἀναχθῇ εἰς χρονικὴν περίοδον παλαιοτέραν τοῦ Β' π. Χ. αἰῶνος, ἴσως δὲ καὶ μεταγενεστέραν τούτου. Ἡ ἐπιγραφὴ διασῴζει ἡμῖν τὸ ὄνομα τοῦ κοροπλάστου ἢ τὸ τοῦ ἐργαστηρίου αὐτοῦ: Περσεὺς ἢ Περσέως.

Τὸ ἀγαλμάτιον τῆς Ἀφροδίτης, ὡς καὶ τὰ παρ' αὐτῷ εὑρεθέντα ἀγγεῖα καὶ εἰδώλια, εἶνε κατεσκευασμένα ἐκ πηλοῦ ἐρυθρωποῦ, πρὸς τὸ φαιὸν ἀποκλίνοντος, ἀπολεπιζομένου δὲ καὶ ἀποτριβομένου εὐχερῶς, ἴσως ὡς ἐκ τῆς ἀτελοῦς ὀπτήσεως. Τὸ ἀγαλμάτιον τῆς Ἀφροδίτης ἔχει ὕψος 0,47 τοῦ μέτρου, διετηρήθη δὲ ἀκέραιον ἐξαιρέσει τοῦ ἄκρου δεξιοῦ ποδὸς καὶ τμημάτων τινῶν τοῦ ἱματίου κατὰ τὸν δεξιὸν μηρὸν καὶ τὸν πόδα, γύψῳ συμπληρωθέντων. Ἡ θεὰ εἰκονίζεται ἱσταμένη, κύπτουσα μικρὸν τὴν κεφαλὴν καὶ πρὸς τὰ δεξιὰ ἐλαφρῶς αὐτὴν κλίνουσα. Ἔχει γυμνὸν τὸν κορμὸν μέχρι που τῶν μηρῶν, ὁπόθεν καταπίπτει ἱμάτιον συγκρατούμενον διὰ τῆς δεξιᾶς καὶ μέχρι τῶν ποδῶν ἐξικνούμενον. Τὸ περιβάλλον τὰ κάτω τοῦ σώματος ἄκρα ἔνδυμα τοῦτο, ἀνασυρόμενον διὰ τῆς χειρός, περικαλύπτει μὲν τὰ περὶ τὴν αἰδῶ μέρη τοῦ σώματος ἀλλὰ καὶ δὲν ἀποκρύπτει ταῦτα, ὡς συμβαίνει ἐπὶ ἄλλων παρεμφεροῦς τύπου ἀγαλμάτων ἢ εἰδωλίων καὶ δὴ καὶ ἐν τῷ ἀγάλματι τοῦ Λούβρου τῆς Μηλίας Ἀφροδίτης. Ὄπισθεν τὸ ἱμάτιον ἐκφεύγει τῆς θέσεως αὐτοῦ, προσδιπλούμενον δὲ καταλείπει γυμνοὺς τοὺς γλουτούς, ἀλλὰ κατὰ τρόπον λίαν ἀδέ-

[1] Ἡ θέσις αὕτη, ὡς ἀνεγράφη ἤδη, κεῖται ἔναντι τῆς Μήλου. Ἐκτελεῖται δὲ καὶ τὰ νῦν ἔτι διὰ πλοιαρίων συγκοινωνία μεταξὺ τοῦ ὅρμου τούτου καὶ τῆς νήσου.

[2] Ἴδε «Ἑστίαν» 9 Μαΐου 1908 καὶ «L'Éclair» 16 Ἰουνίου 1908.

ξιον, δι' ὃ καὶ τὸ ἀγαλμάτιον ἐκ τῶν ὄπισθεν ὁρώμενον δὲν παρέχει ὄψιν εὐάρεστον. Ἡ ἀριστερὰ χεὶρ καμπτομένη κατὰ τὸν ἀγκῶνα, κρατεῖ εἰς τὸ ὕψος περίπου τῶν μαστῶν στρογγύλον κάτοπτρον, ἐπὶ τῆς παλάμης τοποθετημένον, εἰς τὸ ὁποῖον καὶ προσβλέπει κύπτουσα, ὡσεὶ ἀσμενίζουσα εἰς τὴν θέαν τῆς καλλονῆς αὐτῆς. Τὸ σῶμα οὕτω δὲν ἔχει εὐθεῖαν τὴν στάσιν· κυρτοῦται τοῦτο καὶ καμπυλοῦται κατὰ τὰ νῶτα καὶ τὴν ὀσφύν, τὸ μὲν ὡς ἐκ τῆς κινήσεως τῆς κεφαλῆς, τὸ δὲ ἐκ τῆς ἐνερ-

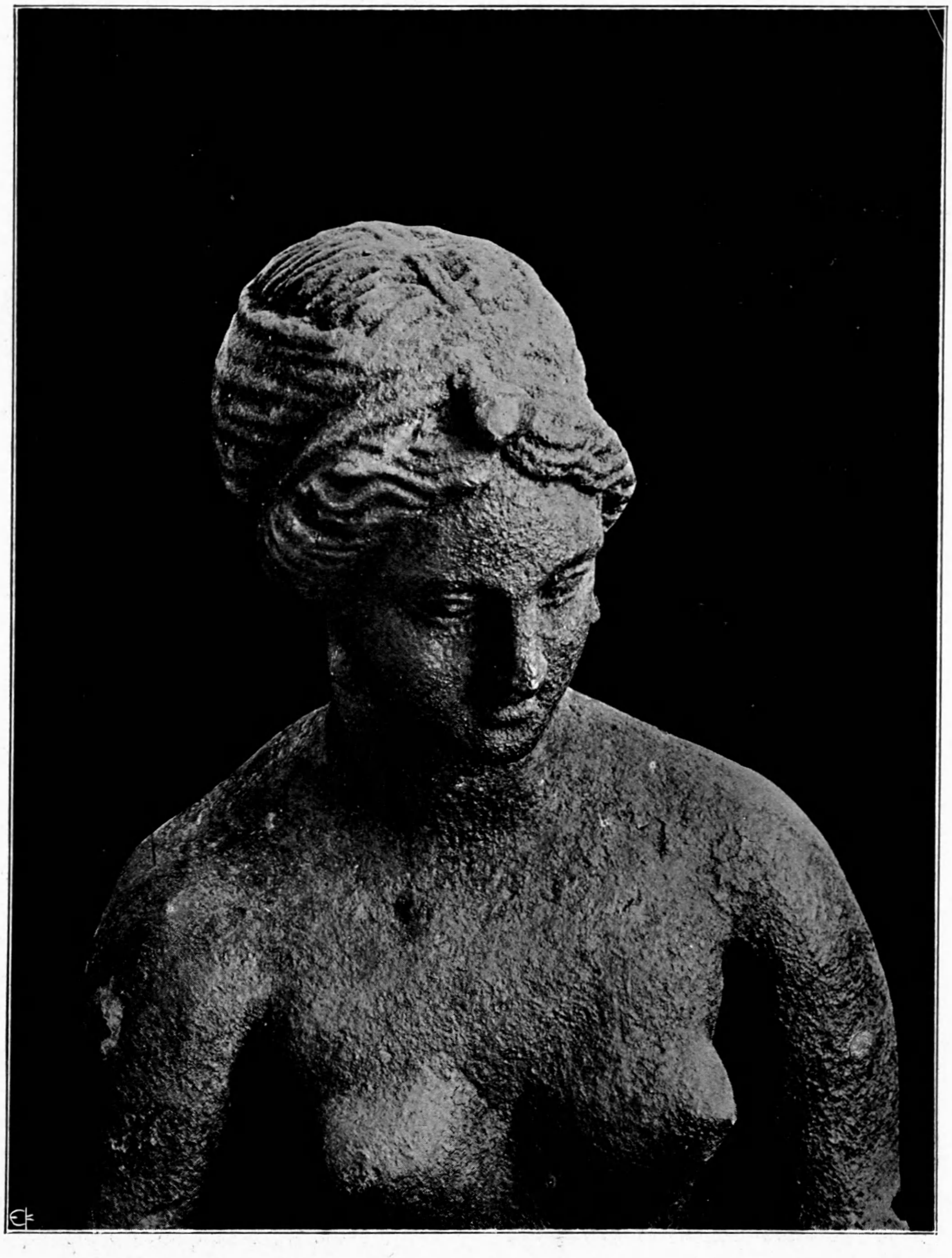

Ὄψις κατ' ἐνώπιον.

γείας τῆς δεξιᾶς χειρός, τῆς συγκρατούσης τὸ ἔνδυμα. Οἱ πόδες τοῦ ἀγαλματίου κάμπτονται ἐπίσης κατὰ τὰ γόνατα, ἐλαφρῶς μὲν ὁ δεξιός, λίαν δ' αἰσθητῶς ὁ ἀριστερὸς πρὸς ὑποστήριξιν πάντως τοῦ μὴ ἐπαρκῶς διὰ τῆς χειρὸς συγκρατουμένου ἱματίου. Κατὰ τοῦτο δὲ τὸ ἀγαλμάτιον ὁμοιάζει πως τῷ ἀγάλματι τοῦ Λούβρου, εἰ καὶ ἡ διάθεσις τοῦ ἱματίου ἐν τῷ ἀγάλματι ἐκείνῳ οὐσιωδῶς διαφέρει τῆς τοῦ ἀγαλματίου ἡμῶν. Διότι ἐκεῖ μὲν τὸ ἱμάτιον προσδιπλοῦται περὶ τὴν ὀσφὺν

καὶ τοὺς μηροὺς οὕτως ὥστε θὰ ἠδύνατο νὰ συγκρατηθῇ καὶ ἄνευ τῆς βοηθείας τῆς χειρός, ἐξ οὗ καὶ προῆλθεν ἡ ἀμφιβολία ἐὰν ὄντως ἡ δεξιὰ χεὶρ τοῦ ἀγάλματος προσέψαυε τῷ ἱματίῳ. Ἐν τῷ πηλίνῳ εἰδωλίῳ ἡμῶν τὸ πρᾶγμα δὲν ἔχει οὕτω· τὸ ἱμάτιον ἀνασύρεται διὰ τῆς χειρός, ἡ δὲ διάταξις αὐτοῦ εἶνε τοιαύτη ὥστε προδίδει τὴν ἀνάγκην τῆς συγκρατήσεως αὐτοῦ διὰ τῆς χειρός· ἡ διαφορὰ δὲ αὕτη εἶνε λίαν οὐσιώδης ὡς πρὸς τὴν σχέσιν τοῦ τύπου τῶν δύο τούτων τῆς θεᾶς εἰκόνων.

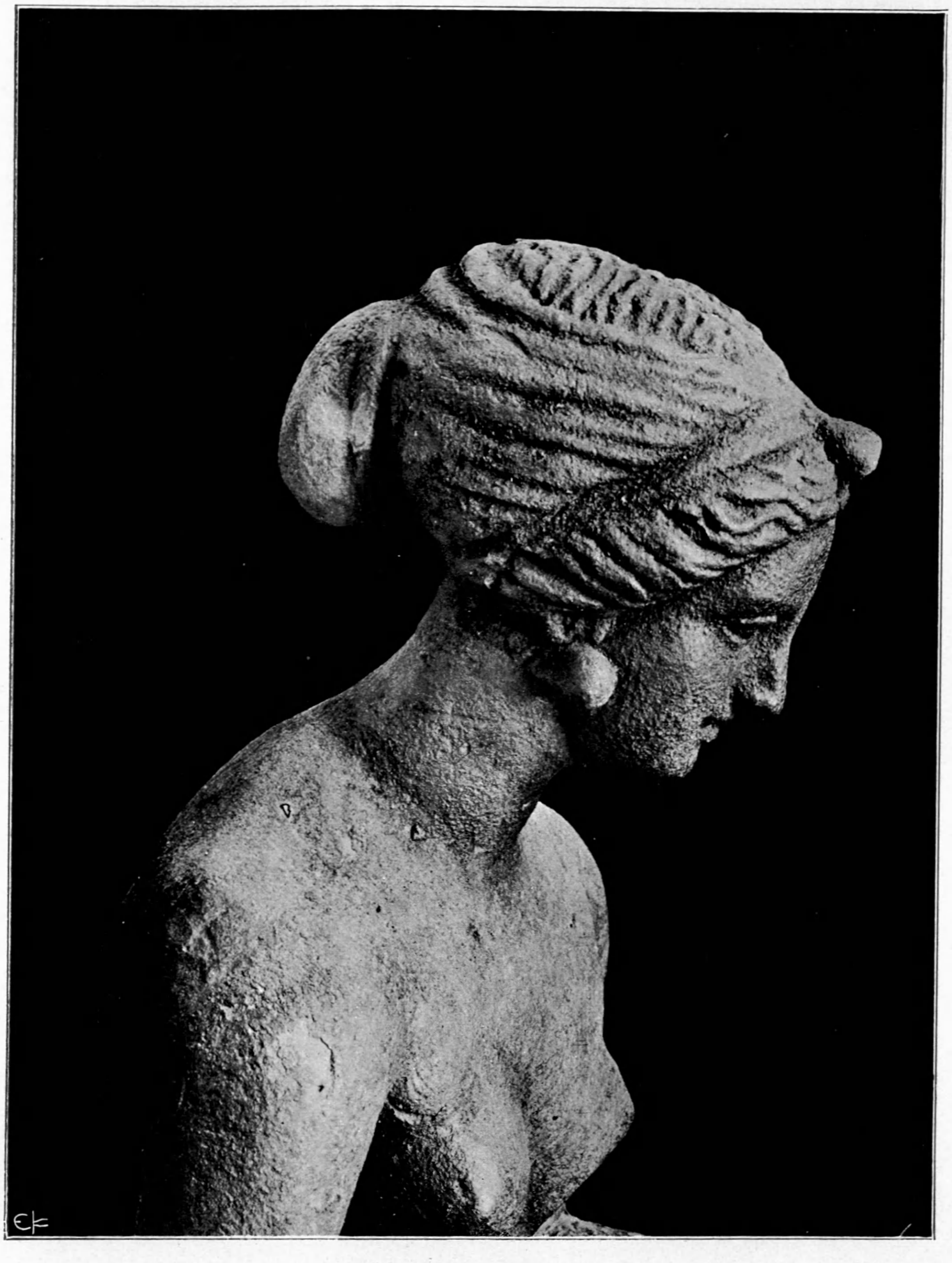

Ὄψις ἐν καταγραφῇ.

Ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὴν διάθεσιν τῶν ἄκρων ποδῶν τὸ πήλινον ἡμῶν ἀγαλμάτιον διαφέρει οὐσιωδῶς τοῦ ἀγάλματος τοῦ Λούβρου, καθόσον ἐν ἐκείνῳ μὲν ὁ ἀριστερὸς ποὺς προβάλλεται, ἐπὶ ὑψηλοτέρου ἐδάφους στηριζόμενος, προκαλῶν οὕτω φυσικὴν τὴν κάμψιν τοῦ γόνατος, ἐν ᾧ τοὐναντίον ἐν τῷ πηλίνῳ ἀγαλματίῳ ἡμῶν ὁ δεξιὸς πούς, ἐπὶ ἰσοπέδου τῷ ἀριστερῷ ἐδάφους πατῶν, σύρεται

ἐλαφρῶς πρὸς τὰ ὄπισθεν, κατὰ τρόπον ἐμφαίνοντα ἄγνοιαν τῆς ἀνατομικῆς διαπλάσεως τῶν ἄκρων τοῦ σώματος. Προσδίδει δὲ ἡ μὴ φυσικὴ αὕτη διάταξις τῶν ποδῶν ἀστάθειαν τινὰ εἰς τὸ σῶμα ἀνεπαρκῶς κρυπτομένην διὰ τοῦ ἐνδύματος.

Τὸ ἄνω τοῦ σώματος τοῦ πηλίνου ἡμῶν ἀγαλματίου εἶνε ὡς εἴπομεν ἐντελῶς γυμνὸν καὶ μόνον κοσμήματα φέρει, ὑποθετικῶς ἐκ χρυσοῦ, οἷον ἐνώτια καὶ ψέλλια περὶ τοὺς βραχίονας πλαστικῶς δεδηλωμένα. Ἡ κεφαλὴ περιβάλλεται ὑπὸ κεκρυφάλου ἐκ λεπτοῦ, ὡς φαίνεται, ὑφάσματος, περισφίγγοντος δὲ τὸ ὄπισθεν μέρος τῆς κόμης, ἀλλ' οὕτως ὥστε μέρος αὐτῆς, κατὰ τὴν κορυφήν, νὰ μένῃ ἀσκεπές. Τὸ κάλυμμα τοῦτο, εἶδος σκούφου, ἀποτελεῖται ἐκ δύο πτερυγίων συνερραμμένων ὄπισθεν καὶ συγκρατουμένων ἄνωθεν τοῦ μετώπου διὰ πόρπης ἢ κομβίου πλαστικῶς δεδηλωμένου. Τὸ πρόσωπον τῆς θεᾶς, στεφόμενον ὑπὸ συμμετρικῶς περὶ τὸ μέτωπον καὶ τοὺς κροτάφους διατεταγμένων πλοκάμων, εἶναι ὠοειδές, τὰ χαρακτηριστικὰ δὲ αὐτοῦ λεπτὰ καὶ λίαν κανονικά.

Ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς συσχετίσεως τοῦ τύπου τοῦ ἀγαλματίου ἡμῶν πρὸς τὸν τοῦ ἀγάλματος τῆς Μήλου, τοῦθ' ὅπερ καὶ ἐν τοῖς ἄνω ἐθίξαμεν, δὲν θὰ ἐνδιατρίψωμεν ἐπὶ μακρόν, καθόσον τοιαύτη τις ἔρευνα, σχετιζομένη πρὸς πλεῖστα ἄλλα ζητήματα ἀφορῶντα τὴν συμπλήρωσιν καὶ τὸν τύπον τοῦ περικαλλοῦς ἀγάλματος τοῦ Λούβρου, ἤθελον ἀπομακρύνει ἡμᾶς τοῦ σκοποῦ, εἰς ὃν διὰ τοῦ παρόντος ἀρθριδίου ἡμῶν ἀπεβλέψαμεν, τὴν ταχεῖαν τουτέστι δημοσίευσιν αὐτοῦ πρὸς ἱκανοποίησιν τοῦ ἐνδιαφέροντος, ὅπερ προὐκάλεσεν ἡ διὰ τῶν ἐφημερίδων ἀναγγελία τῆς εὑρέσεως αὐτοῦ.

Βεβαίως ὁ τύπος τοῦ ἐκ Μονεμβασίας ἀγαλματίου τούτου εἶνε παρεμφερὴς πρὸς τὸν τοῦ ἀγάλματος ἐκείνου, ὁ κοροπλάστης δὲ ὁ ποιήσας αὐτὸ εἶχεν ἐξ ἅπαντος ὑπ' ὄψει ἄγαλμά τι τῆς θεᾶς τοῦ τύπου περίπου τῆς Ἀφροδίτης τῆς Μήλου. Ἀλλ' ὡς γνωστὸν ὁ ἀρχικὸς τύπος τῆς ἡμιγύμνου Ἀφροδίτης, ὁ ὑπὸ ἐπιφανοῦς τινος τεχνίτου τῆς Δ' π. Χ. ἑκατονταετηρίδος δημιουργηθείς, ἔσχε πλείστας ὅσας τροποποιήσεις καὶ παραλλαγάς, ὡς μαρτυροῦσι τὰ διασωθέντα ἐν διαφόροις Μουσείοις ἀντίτυπα [1]. Γεννᾶται δὲ κατὰ φυσικὸν λόγον τὸ ἐρώτημα: ὁ κοροπλάστης τοῦ ἐκ Μονεμβασίας ἀγαλματίου εἶχεν ὑπ' ὄψιν τὸν *ἀρχικὸν* τύπον, τὸν τύπον ὃν πιθανώτατα καὶ τὸ ἄγαλμα τῆς Μήλου ἀποδίδει, ἢ παραλλαγήν τινα τούτου; εἰς τὸ ἐρώτημα αὐτό, ὑποθέτομεν, δυσκόλως θὰ δοθῇ καὶ παρ' ἄλλων ἐντριβεστέρων ἡμῶν ἡ ἀπάντησις.

Τὸ ἀγαλμάτιον ἡμῶν ὁμοιάζει ἀληθῶς ἐν πολλοῖς τῷ ἀγάλματι τοῦ Λούβρου, πλειότερον ἴσως παντὸς ἄλλου εἰδωλίου τῶν διασωθέντων μέχρις ἡμῶν καὶ ἀποδιδόντων τὸν τύπον τῆς ἡμιγύμνου Ἀφροδίτης, ἀλλὰ καὶ δὲν ταὐτίζεται πρὸς αὐτὸ οὕτως, ὥστε νὰ καθίσταται ἀναμφισβήτητος ἡ ἀπομίμησις. Τοὐναντίον, ὑπάρχουσι τόσαι διαφοραὶ τοῦ ἑνὸς πρὸς τὸ ἄλλο ἐν ταῖς λεπτομερείαις, οὐ μόνον ἐν ταῖς ὑποδειχθείσαις ἀνωτέρω, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ στάσει τοῦ κορμοῦ καὶ ἰδίᾳ τῆς κεφαλῆς, ὥστε μᾶλλον ἀσπάζεταί τις τὴν γνώμην ὅτι πρόκειται περὶ ἐλευθέρας ἀπομιμήσεως τοῦ ἀρχικοῦ τύπου τῆς ἡμιγύμνου Ἀφροδίτης. Εἰδώλια πήλινα κρατοῦντα κάτοπτρον διὰ τῆς μιᾶς τῶν χειρῶν διεσώθησαν οὐχὶ ὀλίγα (πρβ. Winter: Die antiken Terracotten, Band III², Theil II σελ. 212 (ἀρ. 6. 8) 222 (ἀρ. 1, κ. ἄ.), πάντα ὅμως, τὰ γνωστὰ τοὐλάχιστον εἰς ἡμᾶς, εἰδώλια ταῦτα εἶνε διαφόρου τύπου τοῦ τὰ νῦν δημοσιευομένου ἐκ Μονεμβασίας. Ἐν τῷ ἀγαλματίῳ τούτῳ, ἐμφανέστερον ἢ ἐν ἄλλοις τοιούτοις μικροτεχνήμασιν, ἐκδηλοῦται ἡ προσπάθεια τοῦ τεχνίτου πρὸς ἀπομίμησιν ἔργου τινὸς ἐπιφανοῦς τῆς πλαστικῆς, ἐπειδὴ δὲ εἶνε καὶ τὸ μόνον, ὅσον ἡμῖν γνωστόν, ὅπερ προσεγγίζει κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον τὸν τύπον τοῦ ἐν Λούβρῳ ἀγάλματος, ἡ σημασία αὐτοῦ ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἄγαλμα τοῦτο εἶνε ὄντως μεγάλη. Ἀλλὰ καὶ δὲν ἕπεται ἐκ τούτου, ὡς ἐθρυλήθη, ὅτι τὸ δυσχερὲς ζήτημα τῆς συμπληρώσεως τοῦ ἐκ Μήλου ἀγάλματος θὰ λυθῇ ὁριστικῶς διὰ τῆς εὑρέσεως τοῦ πηλίνου τούτου ἐκ Μονεμβασίας εἰδωλίου. Τὴν ἀβεβαιότητα ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο δὲν θὰ ἐξαλείψῃ δυστυχῶς ἡ παρουσία τοῦ ἐκ Μονεμβασίας πηλίνου ἀγαλματίου, ὡς δὲν τὴν ἐξήλειψαν τὰ παρεμφεροῦς τύπου ἀντίτυπα τὰ ἐκ Καπούης καὶ Ἀρλῶν καὶ οἱ ἐπὶ νομισμάτων παραπλήσιοι τύποι.

Ἰούλιος 1908.

Β. Στάης

[1] Πρβ. τὴν Ἀφροδίτην ἐκ Καπούης (Wieseler. D. a. K. 2 ἀρ 270, τὴν Venus d'Arles (D. a. K. Nº 271) καὶ ἄλλα.

ΤΟ ΑΡΧΑΙΟΝ ΑΤΤΙΚΟΝ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ

ΚΑΙ Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΕΝΝΕΑΚΑΙΔΕΚΑΕΤΗΡΙΔΟΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

(Συνέχεια. Σελ. 239-244. 1907).

Ἕτερα ἀσφαλῆ συμπεράσματα ἐξάγομεν ἐκ τοῦ πίνακος 273 τοῦ Kirchhoff (C.I.A. Euclidis anno vetust), ὅπου ἀναφέρονται δόσεις ταμιῶν καὶ τόκοι τῶν δόσεων διὰ τὴν πενταετηρικὴν περίοδον ἀπὸ Παναθηναίων εἰς Παναθήναια τὰ μεγάλα (Παναθ. τοῦ 426 μέχρι Παναθ. τοῦ 422). Ἐκ τῆς μελέτης τοῦ πίνακος τούτου ὁ Boeckh ἐξήγαγε τὴν διάρκειαν τῶν τεσσάρων ἐτῶν ἤτοι

426/5	ἡμέραι	355
425/4	»	354
424/3	»	384
423/2	»	355

Ἐξ ὅλων τῶν ἀναγραφομένων δόσεων τοῦ πίνακος τούτου τρεῖς εἶνε αἱ παρέχουσαι ἀσφαλῶς (ἄνευ τῶν συμπληρώσεων) τὰ κεφάλαια καὶ τοὺς τόκους αὐτῶν, εἶνε δὲ αὗται:

ἡ 2α δόσις	ἐκ	50	ταλάντων	μετὰ τόκου	13970	δραχμῶν
ἡ 5η »	ἐξ	100	»	» »	23940	»
καὶ ἡ 7η »	ἐκ	30	»	» »	5910	»

Ἐὰν ἀναγάγωμεν τὰ τρία ταῦτα κεφάλαια εἰς 50 τάλ. θὰ ἔχωμεν τόκους τῶν ἴσων δόσεων, τῆς μὲν 2ας 13970 δραχμάς, τῆς 5ης 11970 δρ., τῆς δὲ 7ης 9850 δρ. Δυνάμεθα δὲ ἐντεῦθεν νὰ συναγάγωμεν καὶ τὰς ἡμέρας καθ' ἃς τὸ κεφάλαιον δίδει τοὺς τόκους τούτους. Καὶ ὄντως ἔστωσαν χ αἱ ἡμέραι τῆς 2ας δόσεως, ψ αἱ τῆς 5ης καὶ z αἱ τῆς 7ης· θὰ ἔχωμεν οὕτως ὡς τόκον τῶν 50 ταλάντων ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ

$$\rho = \frac{13970}{\chi} = \frac{11970}{\psi} = \frac{9850}{z}$$

Εὐτυχῶς εἰς τὴν 7ην δόσιν (γενομένην κατὰ τὸ 2ον ἔτος) σώζονται ἀναγεγραμμένα πάντα τὰ στοιχεῖα. ***Πᾶσαι*** δὲ αἱ δυναταὶ ὑποθέσεις ἐπὶ τῆς διαρκείας τῶν τριῶν τελευταίων ἐτῶν τοῦ διαστήματος τούτου εἶνε αἱ ἑξῆς τρεῖς: 1) 6' ἔτος κοινὸν καὶ τὰ ἕτερα δύο κοινὸν καὶ ἐμβόλιμον, ὅτε ἀπὸ τῆς 7ης δόσεως μέχρι τῶν Παναθηναίων τοῦ 422 *μένουσιν 985 ἡμέραι*, 2) 6' ἔτος ἐμβόλιμον καὶ τὰ ἕτερα δύο κοινὸν καὶ ἐμβόλιμον, ὅτε *μένουσιν ἡμέραι 1005*, 3) 6' ἔτος ἐμβόλιμον καὶ τὰ ἕτερα δύο κοινὰ ὅτε *μένουσιν ἡμέραι 976 ἢ 977*. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ ἐπιτόκιον (τόκος κατὰ μῆνα) ὤφειλε νὰ ἦτο ἀκέραιος ἀριθμὸς ἐπὶ τοῖς χιλίοις καὶ οὐχὶ κλάσμα, ἡ μόνη δυνατὴ λύσις εἶνε ἡ πρώτη ὅτε z = 985 ἡμέραι καὶ ρ = 10· τὸ ἐπιτόκιον λοιπὸν ἐν τῇ διαχειρίσει ταύτῃ ἐλογίζετο *πρὸς ἓν τοῖς χιλίοις κατὰ μῆνα*.

Ἐκ τῶν ἄνω σχέσεων συνάγομεν χ = 1397 ἡμ., ψ = 1197 ἡμ. Ἀλλ' ἐὰν τὸ ἔτος 426/5 ἦτο ἐμβόλιμον, ὡς φρονεῖ ὁ *Oppert*, τὸ ὅλον διάστημα θὰ συνέκειτο ἐκ 1477 ἡμερῶν. Ἡ δευτέρα ὅμως δόσις ἀποκλείει τοῦτο, καθόσον αὕτη ἐγένετο ἐπὶ τῆς δευτέρας πρυτανείας, δοθέντων 50 ταλάντων, ἅτινα ἔφερον τόκον 13970 δρ. ἐντὸς 1397 ἡμερῶν. Ὥστε, ἂν τὸ πρῶτον ἔτος ἦτο ἐμβόλιμον, θὰ προηγοῦντο τῆς ἡμέρας τῆς δευτέρας δόσεως 80 ἡμέραι, ἔδει ἑπομένως ἡ ἡμέρα αὕτη νὰ ἀνήκῃ τῇ 3ῃ πρυτανείᾳ καὶ οὐχὶ τῇ 2ᾳ.

Τὰ συμπεράσματα λοιπὸν τοῦ Boeckh εἶνε ἀκριβῆ, ὅτι τὰ μὲν ἔτη 426/5, 425/4 καὶ 423/2 ἦσαν κοινά, τὸ δὲ 424/3 ἦτο ἐμβόλιμον.

Ὡς εἴπομεν ὅμως ὁ Oppert συμπεραίνει ὅτι τὸ ἔτος 426/5 ἦτο ἐμβόλιμον, διότι τὴν 9 ὀκτωβρίου τοῦ 425 π. Χ. ἐγένετο ἔκλειψις Σελήνης. Ἡ ἔκλειψις αὕτη ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους — Νεφ. στίχ. 584 «Ἡ σελήνη δ' ἐξέλιπε τὰς ὁδούς». Ὁ δὲ Σχολιαστὴς γράφει «ἔκλειψις ἐγένετο σελήνης τῷ προτέρῳ ἔτει ἐπὶ Στρατοκλέους Βοηδρο-

μιῶνι». Ἀλλ' ὁ Βοηδρομιὼν ἦτο ὁ τρίτος μὴν τοῦ Ἀττικοῦ ἡμερολογίου. Τὸ ἔτος λοιπὸν 425/4 π. Χ. ἤρχιζε τὴν 30 Ἰουλίου, ἄρα — κατὰ τὸν *Oppert* — τὸ προηγούμενον ἔτος ἦτο ἐμβόλιμον. Ἀλλ' ἀντὶ τοῦ συμπεράσματος τούτου, δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ἀσφαλέστερον, *ὅτι μέχρι τῆς ἀρχῆς τοῦ 425/4 π. Χ. δὲν εἶχε γίνῃ ἀκόμη ἡ ὑφαίρεσις τοῦ μηνός*, ἑπομένως ὅτι τὸ προηγούμενον ἔτος ἦτο κοινόν.

Εὕρομεν λοιπὸν ἀσφαλῶς 1) ὅτι ἡ ὑφαίρεσις τοῦ μηνὸς ἐγένετο πάντως πρὸ τοῦ 420 π. Χ., 2) ὅτι μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 426/5 δὲν εἶχε γίνῃ ἀκόμη αὕτη, ὥστε περιορίζομεν τὸ διάστημα καθ' ὃ ἐγένετο ἡ διόρθωσις αὕτη μεταξὺ τοῦ 425/4 καὶ τοῦ 421/20 π. Χ. Τὰ δὲ ἀσφαλῶς εὑρεθέντα ἔτη εἶνε τὰ ἑξῆς:

427/6 κοινόν, 426/5 κοινόν, 425/4 κοινόν, 424/3 ἐμβόλιμον, 423/2 κοινόν.

Ἄξιον παρατηρήσεως τυγχάνει ἐνταῦθα *ὅτι ἔχομεν τρία συνεχῆ ἔτη κοινά, ὅπερ εἰς οὐδεμίαν χρονολογικὴν περίοδον τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συνέβαινεν*. Ἐντεῦθεν ὀφείλομεν νὰ συμπεράνωμεν ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἐτροποποίησαν τινὰ τῶν ἐτῶν τούτων οὕτως ὥστε νὰ ὑφαιρεθῇ ὁ μήν, *ὅτι δὲ τὰ ἔτη ταῦτα ἀνήκουσιν εἰς τὴν αὐτὴν ὀκταετηρίδα*. Καὶ ὄντως ἂν δὲν συνέβαινε τροποποίησις, ἀλλ' ὑφαίρεσις ἁπλῶς τοῦ προσθέτου μηνὸς τοῦ τελευταίου ἔτους τῆς τελευταίας ὀκταετηρίδος τῆς 160τοῦς περιόδου, ἀφ' ἑνὸς μὲν ὁ Γέμινος θὰ ἐξεφράζετο τοῦτο ῥητῶς καὶ οὐχὶ ὡς ἐξεφράσθη «Ἀντὶ γὰρ τῶν τριῶν μηνῶν τῶν ὀφειλόντων ἐν τοῖς η ἔτεσιν ἄγεσθαι, β μόνον ἐμβάλλονται». Ἀφ' ἑτέρου δὲ γνωρίζομεν ὅτι τὰ ἐμβόλιμα ἔτη ἐν τῇ ὀκταετηρίδι κατὰ τὸν Γέμινον ἦσαν τὸ γ, ε καὶ η. (Ἑτέρα δὲ ἐξ ἴσου ὀρθὴ διανομὴ εἶνε ἂν ληφθῶσιν ὡς τοιαῦτα τὸ γ, ϛ καὶ η). Ἑπομένως τὸ ἔτος 424/3 π. Χ. θὰ ἦτο ἢ γ, ἢ ε (ἢ ϛ) ἢ η. Καὶ ἐὰν μὲν ἦτο γ ἔτος ἡ ὑφαίρεσις τοῦ μηνὸς θὰ ἐγίνετο τῷ 427/6 π. Χ. καὶ οὐχὶ μεταξὺ 425/4 καὶ 421/20· ἐὰν δὲ ἦτο ε ἢ ϛ, ἡ ὑφαίρεσις θὰ ἐγίνετο κατὰ τὸ γ ἔτος, δηλ. τῷ 426/5 ἢ τῷ 427/6, ὅπερ πάλιν ἀπορρίπτεται· ἂν δὲ τέλος ἦτο η, ἡ ὑφαίρεσις θὰ ἐγίνετο ἐπίσης πρὸ τοῦ 426. -Ἀναγκαία λοιπὸν συνέπεια προκύπτει *ὅτι τὸ ἔτος 424/3 π. Χ. δὲν ἦτο φυσικῶς ἐμβόλιμον, ἀλλ' ὅτι εἶχε γίνῃ τροποποίησίς τις κατὰ τὰ προκείμενα ἔτη, ἀλλαχθείσης τῆς τάξεως τῶν δύο ἐμβολίμων ἐτῶν ἐν τῇ τελευταίᾳ ὀκταετηρίδι*.

Αἱ μόναι λογικαὶ ἀλλαγαὶ δύνανται νὰ γίνωσιν εἴτε διατηρουμένων κοινῶν τῶν ἐτῶν γ καὶ ε (ἢ ϛ) καὶ καθισταμένου ἐμβολίμου τοῦ δ, ὅτε ἡ τελευταία ὀκταετηρὶς θὰ εἶχεν ἐμβόλιμα τὰ ἔτη δ καὶ η· εἴτε τηρουμένου μὲν ἐμβολίμου τοῦ γ, συμπτυσσομένων δὲ τῶν ϛ (ἢ ε) καὶ η εἰς κοινὰ καὶ καθισταμένου ἐμβολίμου τοῦ ζ, ὅτε ἡ τελευταία ὀκταετηρὶς θὰ εἶχεν ἐμβόλιμα ἔτη τὸ γ καὶ τὸ ζ. Ἐν μὲν τῇ πρώτῃ ὑποθέσει ἡ τελευταία ὀκταετηρὶς τῶν 160 ἐτῶν θὰ ἤρχιζε τῷ 427/6 π. Χ., θὰ ἔληγε δὲ τῷ 420/19. Ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ ὑποθέσει αὕτη θὰ ἤρχιζε τῷ 430/29 π. Χ., θὰ ἔληγε δὲ τῷ 423/2 [1].

Ὥστε ἢ τὸ ἔτος 425/4 π. Χ. ὤφειλε νὰ εἶνε ἐμβόλιμον καὶ τὸ ἑπόμενον κοινόν, ἢ τὸ 423/2 π. Χ. ὤφειλε νὰ εἶνε ἐμβόλιμον καὶ τὸ προηγούμενον κοινόν. *Ἐγένετο ἄρα ἡ ὑφαίρεσις τοῦ μηνὸς διὰ τῆς μεταθέσεως τοῦ ἐμβολίμου ἔτους μεταξὺ τοῦ 425/4 π. Χ. καὶ τοῦ 423/2 π. Χ, ἡ δὲ διόρθωσις τῆς ἀρχῆς τοῦ ἔτους ἐγένετο ἀπὸ τοῦ 424/3. Ἀρχὴ λοιπὸν τῆς νέας ὀκταετηρίδος ἦτο εἴτε τὸ ἔτος 419/8*, ἐν τῇ πρώτῃ ὑποθέσει, *εἴτε τὸ ἔτος 422/1*, ἐν τῇ δευτέρᾳ ὑποθέσει. Καὶ ἂν μὲν ἦτο ἡ πρώτη ἀρχή, ἡ σειρὰ τῶν ἐμβολίμων ἐτῶν εἶνε ἡ τοῦ Γεμίνου γ, ε, η, ἂν δ' ἡ δευτέρα, ἡ σειρὰ τῶν ἐμβολίμων ἐν Ἀθήναις ἦτο γ, ϛ, η.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω ὑπάρχει καὶ ἕτερον χρονολογικὸν ζήτημα, ὅπερ ἐξηγεῖται διὰ τῆς τροποποιήσεως ταύτης. Καὶ ὄντως ἡ ἐκκεχειρία τοῦ Βρασίδα ἤρχισε, κατὰ τὸν Θουκυδίδην, ἐν μὲν ταῖς Ἀθήναις τὴν 14 τοῦ Ἐλαφηβολιῶνος μηνός, ἐν δὲ τῇ Λακεδαίμονι τὴν 12 τοῦ Γεραστίου μηνὸς τοῦ ἔτους 424/3 π. Χ. Ἀφ' ἑτέρου ἡ εἰρήνη τοῦ Νι-

[1] Ἐν τῇ ὑποθέσει καθ' ἣν ἡ ὀκταετηρὶς θὰ ἤρχιζε τῷ 432/1 π.Χ., τὸ ἔτος 424/3 θὰ ἦτο α' ἔτος νέας ὀκταετηρίδος, θὰ ἦτο δὲ ἀδύνατον νὰ ἦτο ἐμβόλιμον. Ἐὰν δέ, κατὰ τὸν **Boeckh**, ἡ ὀκταετηρὶς ἤρχιζε τῷ 434/3 π. Χ., τὸ ἔτος 426/5 θὰ ἦτο α' τῆς νέας ὀκταετηρίδος, καὶ ἑπομένως ἡ ὑφαίρεσις θὰ ἐγίνετο τὸ προηγούμενον ἔτος 427/6, ὅπερ συμφωνεῖ μὲν πρὸς τὰ ἔτη, ἅτινα ἀνεύρομεν, δὲν συμφωνεῖ ὅμως πρὸς τὰ ἄνω ἀσφαλῆ συμπεράσματα. Πλὴν τούτου ἡ ὀκταετηρὶς δὲν ἠδύνατο νὰ ἀρχίζῃ τῷ 434/3 π. Χ.· διότι, ἂν μὲν λάβωμεν ὡς ἀρχὴν τοῦ 433 τὴν 26 Ἰουλίου, ἔχομεν 434/3 α (κοινόν), 433/2 β (ἐμβόλιμον), καθ' ὅσον τὸ 432 δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀρχίζῃ τὴν 15 Ἰουλίου, ὡς ἦσαν τὰ ἔτη ἀδιόρθωτα. Ἂν δὲ λάβωμεν ὡς ἀρχὴν τοῦ 433 τὴν ἑπομένην νέαν σελήνην, θὰ ἔχωμεν τὸ 434/3 α (ἐμβόλιμον), ὅπερ ἐπίσης ἄτοπον

κίου ἤρχιζεν ἐν μὲν τῇ Λακεδαίμονι τὴν τετάρτην φθίνοντος τοῦ Ἀρτεμισίου μηνός, ἐν δὲ ταῖς Ἀθήναις τὴν ἕκτην φθίνοντος τοῦ Ἐλαφηβολιῶνος τοῦ 422/1 π. Χ. Ὥστε κατὰ μὲν τὴν πρώτην συνθήκην ὁ ἀττικὸς Ἐλαφηβολιὼν συνέπεσε περίπου μετὰ τοῦ λακεδαιμονίου Γεραστίου, ἀλλὰ κατὰ τὴν δευτέραν συνθήκην ὁ αὐτὸς ἀττικὸς μὴν συνέπεσε περίπου μετὰ τοῦ προηγουμένου λακεδαιμονίου μηνὸς τοῦ Ἀρτεμισίου.

Τὸ τοιοῦτον ὀρθῶς ἐξήγησεν ὁ *Ad. Schmidt*, (Handbuch der Griech. Chronologie 1888) δεχθεὶς ὅτι, ἐνῷ τὸ ἔτος 424/3 ἐν Ἀθήναις ἦτο ἐμβόλιμον, ἐν Λακεδαίμονι ἦτο κοινὸν (354 ἡμ.), ὅτι τἀνάπαλιν τὸ 423/2 ἐν μὲν Ἀθήναις ἦτο κοινὸν (355 ἡμ.), ἐν δὲ τῇ Λακεδαίμονι ἦτο ἐμβόλιμον, τέλος τὸ ἔτος 422/1 εἰς ἀμφότερα τὰ μέρη ἦτο κοινὸν καὶ ἐν μὲν Ἀθήναις 355 ἡμερῶν, ἐν δὲ τῇ Λακεδαίμονι 354 ἡμερῶν[1]. Ἐὰν δὲ δεχθῶμεν ὅτι αἱ ὀκταετηρίδες ἤρχιζον κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος εἰς ἀμφότερα τὰ μέρη (Ἀττικὴν καὶ Λακεδαίμονα), καὶ ὅτι εἶχον τὰ ἐμβόλιμα αὐτῶν ἔτη κατὰ τὴν αὐτὴν τάξιν, ὅπερ εἶνε μὲν *πιθανόν*, καθ' ὅτι ἀμφότεραι αἱ χῶραι παρέλαβον τὴν περίοδον ταύτην ἐκ Δελφῶν, ἀλλ' οὐχὶ ἀκόμη *ἀσφαλῶς βέβαιον*, ἡ τελευταία ὀκταετηρὶς τῆς 160τοῦς περιόδου ἐν Ἀθήναις *ἦτο ἀπὸ τοῦ 430/29 ἕως τοῦ 423/2 καὶ ἡ νέα ὀκταετηρὶς ἤρχιζε τῷ 422/1 π. Χ.* Ἀλλ' ἐπαναλαμβάνομεν τοῦτο δὲν ἐδείχθη *ἀσφαλῶς*· ἀσφαλῶς μόνον ἐδείχθη ὅτι ἡ νέα ὀκταετηρὶς ἤρχιζεν εἴτε τῷ 422/1 π. Χ. εἴτε τῷ 419/8.

[1] Ἄξιον παρατηρήσεως τυγχάνει ὅτι ἐκ τῶν ἄνω χωρίων, ἰδίως τοῦ Θουκυδίδου, ἀγόμενος ὁ *Unger* ὑπέθεσεν ὅτι τῷ 421 π. Χ. ἤρχισε νέα ὀκταετηρίς, μὲ ἐμβόλιμα ἔτη τὸ β, ε καὶ η. Ὁ δὲ *Keil*, System des Kleisthenische staats Kalenders.— Hermes1894) ὑποθέτει ὅτι ὁ *Κλεισθένης* μετὰ τῆς πολιτικῆς μεταρρυθμίσεως καὶ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν 10 φυλῶν ἐν Ἀθήναις, εἰσήγαγε καὶ νέον χρονολογικὸν τρόπον ἢ νέαν περίοδον τὴν τῆς τεσσαρακονταετηρίδος (= πέντε ὀκταετηρίδας), ὧν ἡ πρώτη ἤρχιζε μετὰ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐφαρμογῆς τῆς Κλεισθενείου μεταρρυθμίσεως, δηλ. ἐπὶ Ἑρμοκρέοντος ἄρχοντος (πιθανῶς τῷ 502/1 π. Χ., ὅρα Ἀθηναίων Πολιτείαν), ἡ δὲ δευτέρα τοιαύτη περίοδος ἔληγε τῷ 423/2 π. Χ. Ὥστε τῷ 422 π.Χ. ἤρχιζε νέα ὀκταετηρίς, καθ' ἣν ὅμως ἐγένετο μεταρρύθμισις (Reform). Ἐνῷ δέ, κατὰ τὸν *Keil*, παλαιότερον τὰ ἐμβόλιμα ἔτη ἦσαν τὸ α, γ, ς, ἀπὸ τοῦ 422 π. Χ. ἐγένοντο τοιαῦτα τὰ γ, ε, η. Ἐπιλέγει δὲ «Die Reform des bürgerlichen Kalenders beseitigte wohl den Fehler, hob aber die Ursache des Fehlers die mangelhafte schaltordnung nicht auf; hier hat erst der 19 — jahrige Cyclus, wie ihn *Unger* und *Schmidt* geordnet huben Abhilfe geschafft».

Ἐφαρμογὴ τῆς ἐννεακαιδεκαετηρίδος εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις πολιτικὸν ἡμερολόγιον.

Μετὰ τὴν ὑφαίρεσιν τοῦ μηνός, κατὰ τὸν *Boeckh*, οἱ Ἀθηναῖοι ἐξηκολούθησαν τὸν λογισμὸν τοῦ χρόνου κατὰ ὀκταετηρίδας, ὡς φαίνεται λέγων καὶ ὁ Γέμινος ὅτι συμβαίνει γενικῶς παρ' Ἕλλησιν. Ἐν τούτοις ὑπάρχει χωρίον τῶν Νεφελῶν τοῦ Ἀριστοφάνους (στίχ. 607 κἑξ.), ὅπερ ἀντίκειται προφανῶς εἰς τοῦτο διὰ τὴν Ἀττικήν. Καὶ ὄντως ἡ Σελήνη συντυχοῦσα ταῖς Νεφέλαις ἐπέστειλε φράσαι τοῖς Ἀθηναίοις ὅτι ἀπέναντι τῶν εὐεργεσιῶν, ὧν πληροῖ αὐτούς, οὗτοι δὲν ἄγουσιν ὀρθῶς τὰς ἡμέρας, ἀλλὰ φέρουσιν αὐτὰς ἄνω κάτω· «*ὑμᾶς δ' οὐκ ἄγειν τὰς ἡμέρας οὐδὲν ὀρθῶς, ἀλλ' ἄνω τε καὶ κάτω κυδοιδοπᾶν*· ὥστ' ἀπειλεῖν φησιν αὐτῇ τοὺς θεοὺς ἑκάστοτε, ἡνίκ' ἂν ψευσθῶσι δείπνου κἀπίωσιν οἴκαδε *τῆς ἑορτῆς μὴ τυχόντες κατὰ λόγον τῶν ἡμερῶν. Κᾆθ' ὅταν θύειν δέῃ, στρεβλοῦτε καὶ δικάζετε.* Πολλάκις δ' ἡμῶν ἀγόντων τῶν θεῶν ἀπαστίαν, ἡνίκ' ἂν πενθῶμεν ἢ τὸν Μέμνον' ἢ Σαρπηδόνα, σπένδεθ' ὑμεῖς καὶ γελᾶτ'· ἀνθ' ὧν λαχὼν Ὑπέρβολος τῆτες ἱερομνημονεῖν, κἄπειθ' ὑφ' ἡμῶν τῶν θεῶν τὸν στέφανον ἀφῃρέθη· *μᾶλλον γὰρ οὕτως εἴσεται κατὰ σελήνην ὡς ἄγειν χρὴ τοῦ βίου τὰς ἡμέρας*».

Αἱ πρῶται Νεφέλαι ἐδιδάχθησαν τῷ 424/3 π. Χ., αἱ δὲ δεύτεραι, ὡς βλέπομεν ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ ἄνω χωρίου, ἐδιδάχθησαν τὸ αὐτὸ ἔτος τοῦ ἐξοστρακισμοῦ τοῦ δημαγωγοῦ Ὑπερβόλου, περὶ τὸ 419 π. Χ. Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἄρα τὸ Ἀττικὸν ἡμερολόγιον δὲν ἦτο πλέον οὔτε τὸ παλαιότερον οὔτε ὡμοίαζε πρὸς τὸ τῶν λοιπῶν Ἑλληνίδων πόλεων. Ὁ Ἀριστοφάνης λέγει ὅτι αἱ ἡμέραι ἐν τῷ μηνὶ ἤγοντο ἄνω κάτω. Ἀλλ' ἐὰν οἱ Ἀθηναῖοι ἐξηκολούθουν τὰς ὀκταετηρίδας, οὐδὲν τοιοῦτο ἠδύνατο νὰ συμβῇ. Ἐπῆλθε λοιπὸν κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου ἀληθὴς μετατροπὴ τοῦ ἡμερολογίου. Ὅλον τὸ ἄνω χωρίον καθίσταται εὐκρινέστατον, ἂν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἤρχισεν ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ἐννεακαιδεκαετηρίδος τοῦ Μέτωνος. Καὶ ὄντως ἐν μὲν τῇ ὀκταετηρίδι οἱ μῆνες ἤγοντο ἐναλλὰξ κοῖλοι καὶ πλήρεις, ἐνῷ ἐν τῇ δεκαεννεαετηρίδι

ἤγοντο πολλάκις δύο συνεχεῖς πλήρεις[1]. Ἐν τῇ τοιαύτῃ λοιπὸν περιπτώσει, τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἔδει νὰ εἶνε ἕνη καὶ νέα, ἦτο ἡ προτελευταία τοῦ μηνὸς καὶ ἑπομένως ἐγίνετο δικαστήριον, ὅταν δὲ ἔδει νὰ εἶνε ἡ ἑορτὴ τῆς νουμηνίας, ἦτο ἡ ἕνη καὶ νέα.

Ὑπῆρχε δὲ καὶ ἑτέρα διαφορὰ μεταξὺ τῶν δύο ἡμερολογίων. Ὅτι ἐν μὲν τῇ ὀκταετηρίδι εἰς τοὺς κοίλους μῆνας ἡ ἐξαιρουμένη ἡμέρα ἦτο πάντοτε ἡ 30 τοῦ μηνός, ἐνῷ ἐν τῇ δεκαεννεαετηρίδι δὲν συνέβαινε τοῦτο. Ὁ Γέμινος παρέχει τὸν γενικὸν τρόπον, καθ' ὃν εὑρίσκονται αἱ ἐξαιρέσιμοι ἡμέραι· «. . . ἵνα ὡς ἐνδέχεται μάλιστα δι' ἴσου ἡ τῶν ἐξαιρεσίμων ἡμερῶν γένηται πραγματεία, ἐμέρισαν τὰς ͵ϛϡμ ἡμέρας εἰς ρι. Γίνονται οὖν ἡμέραι ξγ. Δι' ἡμερῶν ἄρα ξγ ἐξαιρέσιμον τὴν ἡμέραν ἄγειν δεῖ ἐν αὐτῇ τῇ περιόδῳ. ***Οὐδὲ γίνεται ἐξαιρέσιμος ἡ τριακὰς διὰ παντός, ἀλλ' ἡ διὰ τῶν ξγ ἡμερῶν πίπτουσα ἐξαιρέσιμος λέγεται***». Ὥστε ἐλογίζοντο συνεχῶς 63 ἡμέραι, ἡ δὲ 64η ἐξῃρεῖτο τοῦ ἡμερολογίου. Καὶ ὁ Πλούταρχος ὁμιλεῖ περὶ τοιούτων ἐξαιρεσίμων ἡμερῶν ἐν τῷ *Συμποσίῳ* αὐτοῦ: «τὴν δευτέραν τοῦ Βοηδρομιῶνος ἡμέραν ἐξαιροῦμεν *οὐ πρὸς τὴν σελήνην*, ἀλλ' ὅτι ταύτῃ δοκοῦσιν ἐρίσαι περὶ τῆς χώρας οἱ θεοί». Ἐν τούτοις δὲν πρέπει νὰ λάβωμεν ὡς κατὰ γράμμα ἐφαρμοζόμενον ἢ ἐφαρμόσιμον τὸ τοιοῦτον ἐν τῷ πολιτικῷ ἡμερολογίῳ. Διότι, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς μελέτης τῶν ἐπιγραφῶν, καὶ ὡς ἄλλως τε εἶνε λογικῶς ἑπόμενον, δὲν ἠδύναντο νὰ ἐξαιρῶσιν ἡμέρας καθ' ἃς ἔπιπτον ἐν τῷ μηνὶ μεγάλαι ἑορταί, τότε δὲ ἐξῄρουν κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τὴν τελευταίαν ἡμέραν τοῦ μηνός, ὡς καὶ ἐν τῇ ὀκταετηρίδι προηγουμένως συνέβαινε.

[1] *Γέμινος*. «Ὥστε μὴ ἄγεσθαι ἕνα καὶ ἕνα κοῖλον καὶ πλήρη, ἀλλὰ καὶ β ποτὲ κατὰ τὸ ἑξῆς πλήρεις. Ὅπερ ἐν τῇ ὀκταετηρίδι οὐκ ἐνῆν».

Δυνάμεθα λοιπόν, ὡς φρονῶ, νὰ συμπεράνωμεν ἐκ τῶν ἀνωτέρω ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἔπαυσαν νὰ ποιῶνται χρῆσιν τῆς ὀκταετηρίδος ὀλίγον χρόνον πρὸ τῆς δευτέρας διδασκαλίας τῶν Νεφελῶν. Τὸ τοιοῦτο ὅμως δὲν συνέβη καὶ ἀλλαχοῦ, διότι ὁ Ὑπέρβολος, ὅστις ἐξωστρακίσθη τῶν Ἀθηνῶν καὶ ὅστις κατέφυγεν εἰς Σάμον (ὅπου καὶ ἐθανατώθη τῷ 411 π. Χ.), «εἴσεται *κατὰ σελήνην* ὡς ἄγειν χρὴ τοῦ βίου τὰς ἡμέρας».

Ἐκ τῆς μελέτης λοιπὸν ταύτης ἀγόμεθα εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ ἐννεακαιδεκαετηρὶς ἐφηρμόσθη εἰς τὸ πολιτικὸν Ἀττικὸν ἡμερολόγιον εἴτε ἀπὸ τοῦ 422/1 π. Χ. εἴτε ἀπὸ τοῦ 419/8 π. Χ.

(Ἕπεται συνέχεια).

Κ. ΜΑΛΤΕΖΟΣ

	Ἐσφαλμένα	*Ὀρθὰ*
Στήλη 97, στίχ. 9	Βούροις	Βούρᾳ
» 102, » 1	Sacrae	sacrae

Ἐξεδόθη τῇ 30 Ἰουλίου 1908.

ΛΗΚΥΘΟΣ ΕΞ ΕΡΕΤΡΙΑΣ

(Πίν. 8).

Διττῶς ἀξιόλογος εἶναι ἡ ἐνταῦθα δημοσιευομένη λήκυθος ἐξ Ἐρετρίας [1]. Τὸ μὲν διότι ἡ παράστασις τοῦ παραδόξου ἑρμοῦ ἀπαντᾷ πρώτην φορὰν ἐπὶ τῶν ἀγγείων, ἔπειτα δὲ διότι ἡ τέχνη τῆς γραφῆς ἐνθυμίζει ζωηρῶς σημαντικὸν ἀνώνυμον ἀγγειογράφον, ὀνομασθέντα ὑπὸ τοῦ Hartwig ***τεχνίτην τῶν φαλακρῶν*** (Kahlkopfmeister).

Ἐπὶ βραχώδους ὑψώματος ὀρθοῦται ἑρμῆς ἰσχυρῶς ἰθυφαλλικὸς μετὰ κεφαλῆς ἀνδρός, καθεστηκυίας τοὐλάχιστον ἡλικίας, φαλακροῦ καὶ καταβεβλημένου. Ὁ κορμὸς τοῦ ἑρμοῦ εἶναι προφανῶς ἐκ ξύλου, ἐπειδὴ δὲν εἶναι τετράγωνος ἀλλ᾽ ἀκανονίστως κυλινδρικός, διογκοῦται δὲ μάλιστα κατὰ τὴν ἔκφυσιν ἀπὸ τοῦ ἐδάφους, ὅπως συμβαίνει ἐπὶ τῶν δένδρων. Πρὸς τὸν ἑρμῆν τοῦτον προσέρχεται ἀνὴρ μετὰ κλάδου ἐν τῇ δεξιᾷ, φέρων ἐπ᾽ ὤμου λαγωβόλον μετ᾽ ἀνηρτημένου νεκροῦ λαγωοῦ. Ἡ ἐπὶ τοῦ χιτῶνος ἐπερριμμένη χλαμύς, ἡ ὑψηλὴ ὑπόδεσις ὡς καὶ ὁ ἰδιάζων εἰς τοὺς ὁδοιπόρους πῖλος συμφωνοῦσι πρὸς τὸν ἀνηρτημένον λαγωὸν καὶ εἶναι προφανές, ὅτι ὁ ἀνὴρ ἐπιστρέφει ἐξ εὐτυχοῦς κυνηγίου, ἀντικρύσας δὲ καθ᾽ ὁδὸν τὸν ἑρμῆν προσέρχεται, ἵνα εὐλαβῶς προσφέρῃ ὃν ἔχει ἐξ ἐλαίας ἢ μύρτου κλάδον.

Τίς δὲ εἶναι ὁ ἐν τῇ ἐξοχῇ ἱδρυμένος οὗτος ἑρμῆς ὁ ὑπὸ τοῦ κυνηγοῦ τιμώμενος; Δὲν εἶναι βεβαίως δύσκολον νὰ ἐνθυμηθῇ τις τὸν θεὸν τῆς ἐν τῇ φύσει γονιμότητος καὶ φύλακα τῶν ἀγρῶν καὶ καρπῶν, τὸν Πρίαπον. Πιθανωτέραν δὲ θὰ εὕρῃ τὴν ἑρμηνείαν ταύτην ἂν ἀποβλέψῃ εἰς τὸ ὡραῖον περὶ τοῦ θεοῦ ἐπίγραμμα τοῦ Θεοκρίτου

τήναν τὰν λαύραν, τόθι ταὶ δρύες, αἰπόλε κάμψας
σύκινον εὑρήσεις ἀρτιγλυφὲς ξόανον,
τρισκελὲς αὐτόφλοιον ἀνούατον, ἀλλὰ φάλητι
παιδογόνῳ δυνατὸν Κύπριδος ἔργα τελεῖν

ἢ τοὺς στίχους τοῦ Ὁρατίου

Olim truncus eram ficulnus inutile lignum
cum faber incertus scamnum faceretne Priapum
maluit esse deum. Deus inde ego furum avi-
umque
maxima formido [1].

Τῷ ὄντι ὁ ἐπὶ τοῦ βράχου ξύλινος ἰθυφαλλικὸς ἑρμῆς εἰκονίζει τὸν Πρίαπον. Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἐκ τῶν πολυαρίθμων ἑρμαϊκῶν παραστάσεων τῆς θεότητος ταύτης οὐδεμία μέχρι τοῦδε παρετηρήθη ἀρχαιοτέρα τῆς ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς [2], οἱ δ᾽ ἐπὶ τῶν ἀγγείων ἑρμαῖ καὶ ὅταν εἶναι ἰθυφαλλικοὶ παριστῶσι τὸ μὲν τὸν Ἑρμῆν, τὸ δὲ τὸν Διόνυσον. Ἂν δ᾽ ὀλίγοι μέχρι τοῦδε ἐκ τῶν ἑρμῶν τῶν ἀγγειογραφιῶν ἀπεδόθησαν εἰς τὸν Πρίαπον, ἡ ἑρμηνεία αὕτη δὲν ἐστηρίχθη ἐπὶ ἰσχυρῶν λόγων.

Ἐν τούτοις ὡς πρὸς τὴν ἡμετέραν λήκυθον οὐδεμία χωρεῖ ἀμφιβολία. Διότι ἐν πρώτοις ἑρμῆς μετὰ κεφαλῆς ἐντελῶς φαλακρᾶς καὶ σχεδὸν γε-

[1] **Εὑρέθη** ἐν Ἐρετρίᾳ κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ ἐφόρου κ. Κουρουνιώτου, τῷ 1898. Ὕψος 0,38.

[1] **Hor.** Sat. 1. 8. Θεόκρ. Ἐπιγραμμ. 17. Πρὸς ταῦτα πρβλ. ὅτι ἐν τῷ ἐπιγράμματι τῆς **Anthol. Pal. VI**, 22 ὁ Πρίαπος καλεῖται ***μονοστόρθυγξ***, οἷον μονόξυλος.

[2] Τοιαύτας εἰκόνας τοῦ Πριάπου ἔχει τις πολλὰς παρὰ **Theod. Schreiber**, Die Hellenistischen Reliefs, T. 46A κέ., 54A, 59A, 75A, 80. Πρβλ. καὶ Ἀρχ. Ἐφημ. 1905, 138, πίν. 3. Ὅτι ἑρμᾶς Πριάπου δὲν ἔχομεν ἐπὶ τῶν ἀγγείων, ἀλλὰ μόνον μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς ἀγγειογραφίας, παρετήρησε πρὸ πολλοῦ ὀρθῶς ὁ **Furtwängler** ἐν **Annali dell' Inst. 1877, 223.**

ροντικῆς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ παριστᾷ τὸν Ἑρμῆν ἢ τὸν Διόνυσον. Ἔπειτα οἱ Ἑρμαῖ τῶν θεῶν τούτων οὐδέποτε παρίστανται ἱδρυμένοι ἐπὶ βραχώδους ἐδάφους [1]. Τοὐναντίον ὁ ἑρμῆς τῆς ληκύθου συμβιβάζεται ἄριστα πρὸς τὰς μεταγενεστέρας εἰκόνας τοῦ Πριάπου, ὅπου συνηθέστατα οὗτος παρίσταται φαλακρὸς καὶ καταβεβλημένος ἢ χαῦνος τὴν ἔκ-

Εἰκὼν 1.

φρασιν, πάντοτε δὲ ἱδρυμένος ἐπὶ βράχου ἢ σωροῦ πετρῶν. Ἐκτὸς τούτων καὶ ὁ πάσης ἐπεξεργασίας ἐστερημένος ξύλινος κορμὸς ἁρμόζει μάλιστα εἰς τὸν αὐτὸν ἀγροτικὸν θεόν. Τοῦτο μαρτυροῦσιν οὐ μόνον οἱ ἀνωτέρω μνημονευθέντες στίχοι τοῦ Θεοκρίτου καὶ Ὁρατίου ἀλλὰ καὶ μνημεῖα τέχνης παριστῶντα τοιοῦτον ἄτεχνον ξύλινον Πρίαπον [1], ἐν ᾧ περὶ τοῦ Ἑρμοῦ καὶ Διονύσου δὲν παρετηρήθη τι ἀνάλογον.

Ἡ ἐμφάνισις ἑρμοῦ Πριάπου ἐπὶ ἀγγειογραφίας τοῦ α΄ τρίτου τοῦ Ε΄ αἰῶνος δὲν εἶναι δυσεξήγητος. Ἡ αὐτὴ θεότης ἦτο πάντως γνωστὴ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην καὶ ἔτι παλαιότερον πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐν Ἀθήναις. Ἐπὶ ἀγγείων χρονικῶς ὀλίγον τῆς ληκύθου ἀπεχόντων ὑπέδειξεν ἤδη πρὸ πολλοῦ ὁ Stephani [2] παραστάσεις τοῦ Πριάπου. Ἐπὶ δακτυλιολίθου τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου κατέδειξεν ὁ Furtwängler [3] εἰκόνα Πριάπου ἀνήκουσαν περίπου εἰς τὸ μέσον τοῦ Δ΄ π. Χ. αἰῶνος. Ὑπεράνω πετρῶν, ὅπου καὶ λαγωβόλον, ὑψοῦται ἄγαλμα δαίμονος πτερωτοῦ, πάλλοντος θύρσον, μετὰ κεράτων, ἰσχυρῶς ἰθυφαλλικοῦ καὶ μετὰ τῆς ἰδιαζούσης λορδώσεως. Ἡ ἑρμηνεία τοῦ Furtwängler εἶναι ὀρθή, ἐπειδὴ αἱ φαινόμεναι ἀποκλίσεις (πτερά, κέρατα) ἀπὸ τοῦ συνήθους τύπου δὲν χαρακτηρίζουσιν ἄλλον τινὰ διάφορον δαίμονα. Οὕτω φαίνεται, ὅτι ὁ θεὸς οὗτος δὲν ἦτο ἐντελῶς ἄγνωστος εἰς τὴν τέχνην τῶν ἀρχαιοτέρων χρόνων. Ἑπομένως καὶ ἡ λατρεία αὐτοῦ ἦτο ἔκπαλαι γνωστή, ἂν καὶ δὲν ὠνομάζετο πάντοτε διὰ τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος ἀλλὰ Κονίσαλος, Ὀρθάνης, Τύχων, Λόρδων, Κύβδασος, Κέλης, ὀνόματα λίαν διαφανῆ ὡς πρὸς τὴν φύσιν τοῦ ὀνομαζομένου [4].

Πολλὰ ἐκ τῶν ἀνωτέρω ὀνομάτων ἀναφέρονται ὑπὸ τοῦ κωμικοῦ Πλάτωνος ἐν τῷ παρὰ τῷ Ἀθηναίῳ διασωθέντι ἀποσπάσματι τοῦ ***Φάωνος*** αὐτοῦ.

[1] Καθόσον ἠδυνήθην νὰ ἴδω οὐδὲν ὡς πρὸς τοῦτο ἐδημοσιεύθη ἔκτοτε παράδειγμα διάφορον τῶν ὑπὸ τοῦ **Ed. Gerhard** κατειλεγμένων ἐν τῇ παλαιᾷ αὐτοῦ διατριβῇ: **Über Hermen auf Vasenbildern.**

[1] Ἐκ ξύλου τυχαίου π. χ. εἶναι ὁ κορμὸς τοῦ ἐπί τινος **cista Praenestina** ἀπεικονιζομένου Πριάπου, περὶ ἧς ἐπραγματεύθη ὁ **Furtwängler** ἐν **Annali**, **1877.** Τὴν ἀπεικόνισιν βλέπει τις ἐν **Mon. dell' Inst. X, 45.**

[2] Ἐπὶ ἀγγειογραφίας τοῦ μέσου τοῦ Ε΄ αἰῶνος, ἐν **Compte Rendu 1861, 31, Pl. II, 4,** παρίσταται Πρίαπος μετὰ ποδήρους στικτοῦ χιτῶνος ἀσιατικοῦ καὶ ὤτων σιληνοειδῶν. Ἐπίσης ἐπὶ τοῦ ἐν Λούβρῳ ἀγγείου, κατά τι νεωτέρου, ἀπεικονισμένου ἐν **Elite IV pl. 31** ἀναγνωρίζει τὸν αὐτὸν παρουσιάζοντα ἐκτὸς τῶν ἄλλων καὶ σιμὴν ῥῖνα.

[3] **Furtwängler, Gemmen III Fig. 100.** Ὁ λίθος φέρει νῦν τὸν ἀριθμὸν 9685 ἐν τῷ Ἐθνικῷ Μουσείῳ.

[4] Δὲν χωρίζει τοὺς οὕτω ὀνομαζομένους δαίμονας ἀπὸ τοῦ Πριάπου ἐκτὸς ἄλλων καὶ ὁ **Willamowitz** ἐν **Göt. Gel. Nachrichten 1894, 194, 5.**

εἰ γὰρ Φάωνα δεῖσθ' ἰδεῖν προτέλεια δεῖ
ὑμᾶς ποιῆσαι πολλὰ πρότερον τοιαδί·
. . . .
βολβῶν μὲν Ὀρθάνῃ τρί' ἡμιεκτέα
Κονισάλῳ δὲ καὶ παραστάταιν δυοῖν
μύρτων πινακίσκος χειρὶ παρατετιλμένων [1].

Παρεθέσαμεν μέρος ἐκ τοῦ κομψοῦ ἀποσπάσματος, ἵνα δειχθῇ ἔτι, ὅτι πρὸς τὸν ἐν τῇ ἐξοχῇ ἱδρυμένον θεὸν συνήθως κλάδους καὶ φυτικὰ προϊόντα προσέφερον, ὅπως τοῦτο πράττει καὶ ὁ κυνηγὸς τῆς ληκύθου.

Σημειωτέον, ὅτι ἡ σχετικὴ αὕτη σπανιότης τῶν παραστάσεων τοῦ Πριάπου ὡς καὶ τῆς μείας αὐτοῦ ὑπὸ τῶν συγγραφέων δὲν διδάσκει ἡμᾶς περὶ τῆς μικρᾶς ἢ σπανίας λατρείας τοῦ δαίμονος κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους. Ἂς ἐνθυμηθῶμεν, ὅτι

Εἰκὼν 2.

οὐχὶ πᾶσαι αἱ θεότητες καὶ οὐχὶ πᾶσαι αἱ περὶ αὐτῶν ἱστορίαι παρεστάθησαν ἐπὶ τῶν ἔργων τῆς τέχνης ἢ ἐμνημονεύθησαν ὑπὸ τῶν συγγραφέων. Εἶναι διὰ τοῦτο ἀξιόλογος ἡ ἐξ Ἐρετρίας λήκυθος, ὡς διδάσκουσα ἡμᾶς, ὅτι καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιοτέραν ἐποχὴν ὁμοία περίπου ἦτο ἡ μορφὴ καὶ ἡ λατρεία τοῦ θεοῦ τούτου, τοῦ γνωστοῦ εἰς ἡμᾶς κυρίως ἐκ χρόνων νεωτέρων. Ἐκτὸς τούτου θὰ χρησιμεύσῃ ἡ γραφὴ τῆς ληκύθου καὶ διὰ τὴν βεβαιοτέραν ἑρμηνείαν ἄλλων ἀγγειογραφιῶν, ὅπου παρίστανται ἀνάλογοι ἑρμαῖ. Οὕτω π. χ. δυνάμεθα νῦν ἀσφαλῶς νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἐπὶ τῆς ἀνωτέρω (εἰκ. 2) ἀπεικονιζομένης οἰνοχόης τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου παρίσταται ἑρμῆς Πριάπου. Οὗτος εἶναι ἱδρυμένος ἐπὶ βραχώδους ὑψώματος, πρὸς ὃν Σάτυρος εὐλαβῶς προσφέρει λοπάδα μετὰ γλυκισμάτων. Τὴν ἑρμηνείαν ἐξάγομεν ἐκ τοῦ κοινοῦ χαρακτηριστικοῦ τῆς ἐπὶ τοῦ βράχου ἱδρύσεως [1].

[1] Ἀθην. X, 58.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ περιεχομένου τῆς γραφῆς. Ἀλλὰ τίς εἶναι ὁ γράψας τὴν λήκυθον; Ἤδη εἴπομεν, ὅτι ἡ γραφὴ αὕτη ἐνθυμίζει ζωηρῶς τὸν *τεχνίτην τῶν φαλακρῶν* τοῦ Hartwig. Καὶ ἰδοὺ πῶς.

Ὁ ῥηθεὶς λόγιος παρετήρησε καὶ ἐξέθηκεν ἐν τῷ γνωστῷ μεγάλῳ αὐτοῦ ἔργῳ [2], ὅτι κύλιξ τις μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς ***Ἱέρων ἐποίησε*** δὲν συνεφώνει ὡς πρὸς τὴν τέχνην πρὸς τὰς ἄλλας ἀγγειογραφίας μετὰ τῆς αὐτῆς ἐπιγραφῆς. Ἡ ἔκφρασις ἰδίᾳ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν στρογγύλων, μετὰ μεγάλης κυκλικῆς κόρης, παραδόξως ἐσχηματισμέναι πτυχαὶ τοῦ ἱματίου, ἀποτόμως διακοπτόμεναι καὶ οἱονεὶ πηδῶσαι καὶ ἄλλαι τινὲς ἰδιορρυθμίαι ἀποτελοῦσι τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς εἰρημένης ἀγγειογραφίας. Ἔπειτα κατεῖδεν, ὅτι καὶ ἐπὶ ἄλλων συγχρόνων κυλίκων παρατηροῦνται αἱ αὐταὶ ἰδιορρυθμίαι καὶ ἐπὶ πασῶν κατὰ κανόνα ἐν ᾗ περισσότερα πρόσωπα φαλακρά. Ἐντεῦθεν λοιπὸν ὠνόμασε τὸν ἀνώνυμον ἀγγειογράφον, ὡς ἀνωτέρω ἐδηλώθη.

Ἡ γραφὴ τῆς ληκύθου εἶναι σύγχρονος τῷ ***τεχνίτῃ τῶν φαλακρῶν*** καὶ παρουσιάζει ἓν ἐκ τῶν χαρακτηριστικῶν αὐτοῦ, τὴν φαλακρὰν δηλ. κεφαλὴν τοῦ Πριάπου. Ἀλλὰ τοῦτο ἴσως δὲν εἶναι ἀρκετόν. Ὅπερ πείθει με μᾶλλον εἶναι ὅτι καὶ ἡ ἑτέρα μορφή, ἡ τοῦ κυνηγοῦ, μετὰ τοῦ ἰδιάζοντος εἰς τοὺς ὁδοιπόρους πίλου καὶ τῆς ὑποδέσεως εἶναι ἐπίσης ἀγαπητὴ εἰς τὸν αὐτὸν ἀγγειογράφον. Διότι μετὰ τοῦ αὐτοῦ πίλου καὶ τῆς αὐτῆς ὑποδέσεως ἔχομεν τέσσαρας ἐν ὅλῳ ἄνδρας ἐπὶ τῆς μετὰ τῆς ἀπαγωγῆς τῆς Βρισηΐδος κύλικος [3] τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου, τὴν ὁποίαν ὁ Hartwig δικαίως ἀποδίδει εἰς τὸν τεχνίτην τῶν φαλακρῶν. Ἐπίσης παρίστα-

[1] Μετὰ μεγαλυτέρας νῦν βεβαιότητος δυνάμεθα μετὰ τοῦ **Lenormant** νὰ ὀνομάσωμεν πριαπικὸν τὸν ἐν **Elite, III pl. 81** νεαρὸν ἑρμῆν μετ' ἀσυνήθους δυσμόρφου φαλλοῦ. Ὁμοίως καὶ ὁ αὐτόθι, **pl. 82**, ἀπεικονιζόμενος ἑρμῆς μετὰ κεφαλῆς κεκυφυίας καὶ σχεδὸν γεροντικῆς πρέπει νὰ ἑρμηνευθῇ. Τοὐναντίον οὐδένα λόγον εὑρίσκω διὰ τὸ ὑπ' ἀρ. **1466 (Catalogue 1348)** ἀγγεῖον τοῦ Ἐθν. Μουσείου, ὅπου οἱ συγγραφεῖς τοῦ Καταλόγου ὀνομάζουσι Πρίαπον.

[2] **Hartwig, Meisterschalen, 421-443. Taf. XXXVIII-XLII.** Περὶ τῆς μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς κύλικος, **435** κέ. **Taf. XXXIX, 2** καὶ **XL.**

[3] **Hartwig, Meisters. 426** κέ. **Taf. XLI** καὶ **XLII 1.**

ται ὁδοιπόρος τις ἐπὶ κύλικος μετὰ τοῦ *Ἱέρων ἐποίησε* μετὰ τοῦ αὐτοῦ πίλου καὶ ὑποδέσεως, ἣν ἐξέδωκεν ὁ Pollak καὶ ἀνενδοιάστως ἀπένειμεν εἰς τὸν αὐτὸν ἀγγειογράφον [1].

Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν λεπτομερειῶν εὑρίσκομέν τινας ἐνταῦθα. Τὸ σχῆμα τοῦ γενείου π. χ., αἱ διακοπτόμεναι πτυχαὶ τοῦ ἱματίου, τὸ ἄκρον αὐτοῦ τὸ χαμηλὰ κάτω κρεμάμενον, ἡ παράστασις τῆς χειρὸς ἡ ἀδεξία μετὰ δακτύλων παρὰ πολὺ μικρῶν καὶ ἀκόμψων παρατηροῦνται ἐπὶ τῶν περισσοτέρων ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Hartwig κατειλεγμένων ἀγγείων. Ἐν τέλει δεχόμενοι, ὅτι ὁ αὐτὸς ἔγραψε καὶ τὴν ἡμετέραν λήκυθον, εὑρίσκομεν εὔλογον, διατί ὁ Πρίαπος παρεστάθη ἐντελῶς καὶ ἀσυνήθως φαλακρός.

Ὁ ὀφθαλμὸς τοῦ κυνηγοῦ, θὰ ἀντιπαρατηρήσῃ τις ἴσως, εἶναι ἀνοικτὸς καὶ παρίσταται ὀρθῶς, ἑπομένως ἡ γραφὴ ἀνήκει εἰς νεωτέρους ἢ ὁ τεχνίτης τῶν φαλακρῶν χρόνους. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι ἀκατανίκητος ἀντίρρησις. Ἐν γένει οἱ ἀγγειογράφοι τῶν κατὰ τὰ Περσικὰ χρόνων προσήγγισαν πολὺ εἰς τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος τῆς παραστάσεως τοῦ ὀφθαλμοῦ καί τινες τούτων ὡς ὁ «Ὀνήσιμος» καὶ ἐντελῶς εὐτυχῶς ἔλυσαν ἐνίοτε τοῦτο [2]. Διὰ τοῦτο οὐδαμῶς εἶναι παράδοξον, ὅτι ὁ τεχνίτης τῶν φαλακρῶν ἐπέτυχε τὸ αὐτό. Ἐν τῷ κεραμείῳ τοῦ Ἱέρωνος ἄλλως ἐγράφη καὶ ὁ κάνθαρος, ὃν μετὰ τῆς ἀνωτέρω μνημονευθείσης κύλικος ἐξέδωκεν ὁ Pollak, ὅπου ὁ ὀφθαλμὸς τοῦ Διονύσου παρίσταται, ὡς ἐπὶ τῆς ληκύθου, ἐντελῶς ὀρθῶς [1].

Οὐδὲ ἡ λίαν ἐπιτυχὴς παράστασις τοῦ καταβεβλημένου ἐκ τῆς ἀκολασίας φαλακροῦ Πριάπου σημαίνει, ὅτι ὀφείλομεν νὰ κατέλθωμεν εἰς νεωτέρους χρόνους. Ὁ αὐτὸς Hartwig κατέδειξεν [2], ὅτι ὁσάκις οἱ ἀγγειογράφοι οὗτοι θελήσωσι νὰ ἀπαλλαγῶσι τῶν συνηθειῶν τοῦ ἐργαστηρίου, τῶν συντηρητικῶν, καὶ ζητήσωσιν ὅλως ἐλευθέρως νὰ ἐργασθῶσι, ἐπιτυγχάνουσιν εἰκόνας μετ' ἐκπληττούσης φυσικῆς ἀληθείας. Παράδειγμα ἀναφέρει τὴν κοτύλην τοῦ Πιστοξένου τὴν ὑπάρχουσαν ἐν Schwerin, ἥν, ἂν ἐκρίνομεν μόνον ἐκ τῆς ἀριστοτεχνικῶς γραφείσης κεφαλῆς τῆς ἐρρικνωμένης γραίας θὰ ἐτάσσομεν εἰς πολὺ νεωτέραν ἐποχὴν ἢ τὸ α΄ τρίτον τοῦ Ε΄ αἰῶνος, εἰς ὃ πράγματι ἀνήκει.

Κατὰ ταῦτα οὐδὲν κωλύει, ὥστε τὴν ἐξ Ἐρετρίας λήκυθον εἰς τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ν' ἀναγάγωμεν, ἀποδώσωμεν δὲ εἰς τὸν ἀγγειογράφον τῶν φαλακρῶν, προσωπικότητα τοῦ τότε ἀκμάζοντος Κεραμεικοῦ ἰδιάζουσαν, ἐπιτυχῶς μὲν ἀνευρεθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Hartwig ἀξίαν δὲ μείζονος προσοχῆς [3].

Κ. Α. ΡΩΜΑΙΟΣ

[1] L. Pollak, Zwei Vasen aus der Werkstatt Hieron's. Ἡ κύλιξ ἀπεικονίζεται ἐν Τ. I-III. Τὸν ὁδοιπόρον ἴδε ἐν πίν. III.

[2] Οὕτως ἐν πίν. LIX παρὰ Hartwig ἐν τῇ εἰκόνι τοῦ Ἀχιλλέως.

[1] Pollak, ἔ. ἀ. Taf. IV-V.

[2] Ἐν Philologus, L, 189 κέ.

[3] Ὁ ἀμφορεὺς τοῦ Βρεττ. Μουσείου, Ε, 294, Pl. XI, ἄριστα δύναται, νομίζω, νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὸν Kahlkopfmeister. Καὶ ὁ φαλακρὸς ὑπάρχει καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ μετὰ τῶν στρογγύλων μεγάλων κορῶν. Ἡ ὑδρία τοῦ αὐτοῦ μουσείου, Ε 196, Pl. VII, μετὰ τοῦ Θερσίτου, Ἀγαμέμνονος καὶ τρίτου πιλοφόρου ἀνδρός, ἀνήκει εἰς τὸ β ἥμισυ τοῦ αἰῶνος, ἀλλ' ὁ γράψας αὐτὴν πιθανώτατα ἐμιμήθη γραφὰς τοῦ αὐτοῦ ἀγγειογράφου, ἐπειδὴ καὶ ὁ φαλακρὸς καὶ ὁ μετὰ πίλου ἀνὴρ ὑπάρχουσιν.

ΑΜΦΙΣΣΑΪΚΗΣ ΕΠΙΓΡΑΦΗΣ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

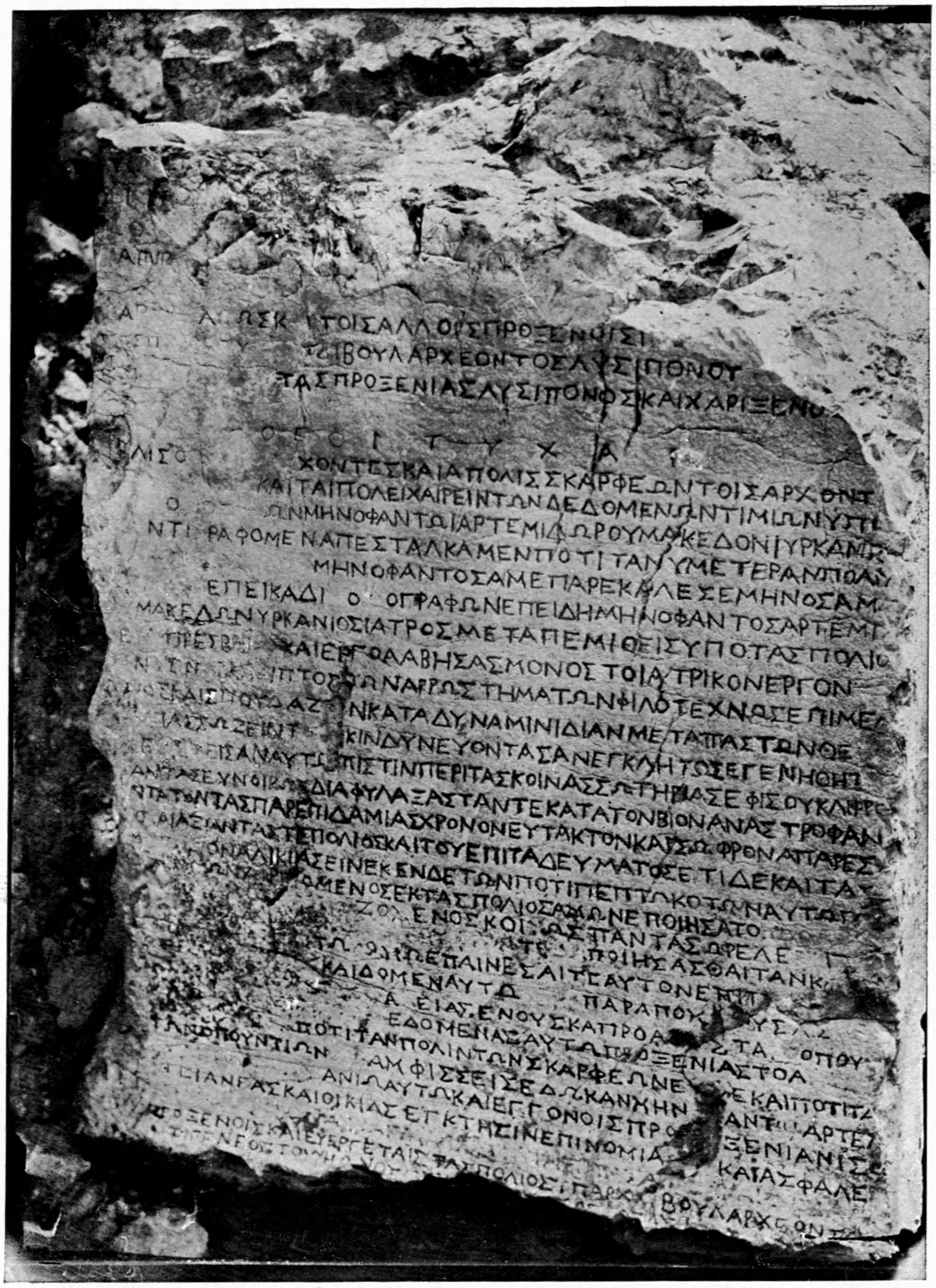

(Ὅρα σελ. 162 σημ. 2).

Τὴν ἀμφισσαϊκὴν ἐπιγραφήν, ἣν ἐγνώρισεν ὁ κ. P. Perdrizet τῷ 1901, ἐδημοσίευσε δὲ ἐν τῷ Bulletin de Correspondance Hellénique τοῦ αὐτοῦ ἔτους σ. 234 ἑξ. ὁ κ. W. Volgraff, εἶχον εὕρει καὶ καταστήσει γνωστὴν τοῖς ἐν Δελφοῖς Γάλλοις ἐγὼ ἤδη πρότερον κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 1899 [1]. Ἐπειδὴ δὲ ἡ γενομένη δημοσίευσις δὲν καθιστᾷ περιττὴν τὴν γενομένην ὑπ' ἐμοῦ περὶ τῆς ἐπιγραφῆς ἐργασίαν, διὰ τοῦτο ἔκρινα καλόν, ἀναθεωρήσας τὸν λίθον ἐν Ἀμφίσσῃ, νὰ δώσω αὐτὴν πρὸς δημοσίευσιν.

Ὁ τιτανόλιθος, ἐφ' οὗ εἶνε κεχαραγμένη ἡ ἐπιγραφή, ἔκειτο ἐν κηπευτικῷ οἰκοπέδῳ τοῦ Γ. Γιαλέσα. Ἐπειδὴ δὲ μέρος τοῦ οἰκοπέδου τούτου κατελάμβανε τὸ σχέδιον τῆς πόλεως, συνέπεσεν, ὥστε, ὅτε τῷ 1899 ἐκτίσθη ἐκεῖ ἡ οἰκία τοῦ Γιαλέσα, ὁ λίθος ἔμεινεν ἐν τῇ εὐρυνθείσῃ ὁδῷ, ὅθεν μετηνέχθη εἰς τὸ Γυμνάσιον τῆς πόλεως. Ὁ λίθος ἀρχικῶς δὲν ἦτο πιθανῶς μακρὰν τῆς θέσεως τῆς εὑρέσεως, διότι εἶνε δυσμετακόμιστος ἕνεκα τοῦ μεγάλου βάρους καὶ διότι πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἀναπόσπαστος ἀπὸ δημοσίου τινὸς οἰκοδομήματος, οὗτινος τὰ θεμέλια, ἐκ μεγάλων ἰσοδομικῶν λίθων ἐκτισμένα, εὑρίσκονται ὑπὸ τὴν οἰκίαν τοῦ Γιαλέσα καὶ ἐν τῷ γείτονι κήπῳ τῶν κληρονόμων τοῦ Θ. Λαχανᾶ [2]. Περὶ τὰ δημόσια οἰκοδομήματα ὡς πολυσύχναστα ἀνεγράφοντο συνήθως δημόσια ἔγγραφα

Εἶνε δ' ὁ λίθος τμῆμα κυλίνδρου ἀποτελοῦν τὸ ἀριστερὸν μέρος τοῦ ἐρεισινώτου ἐξέδρας, ἧς τὸ δεξιὸν λείπει Ἡ ἐσωτερικὴ αὐτοῦ κοίλη ἐπιφάνεια

[1] Ὅρα *Ἀθηνᾶς* XVI (1904) σελ. 161 «ὁ Κῦρος καὶ τὸ Ὑρκάνιον πεδίον (**Α. Κεραμόπουλλος**).

[2] Κατὰ τὴν θεμελίωσιν τῆς οἰκίας **Γ.** Γιαλέσα ἀνεσκάφησαν διάφοροι ἐπάλληλοι τοῖχοι διασταυρούμενοι καὶ ἀνήκοντες εἰς διαφόρους παλαιοὺς χρόνους. Ἔν τινι τῶν ὑψηλοτέρων στρωμάτων ἀπεκαλύφθη ὑδραγωγεῖον, ῥωμαϊκὸν βεβαίως, ἀποτελούμενον ἐκ μολυβδίνου σωλῆνος περιβεβλημένου διὰ μίγματος ἀσβέστου καὶ ἄμμου καὶ διαπεπερασμένου εἰς ὀχετὸν ἐκ σωλήνων πηλίνων μείζονος διαμέτρου. Μεταξὺ δὲ τῶν ἀναριθμήτων ὀστράκων ἀγγείων (τοῦ 4ου αἰῶνος καὶ ἐντεῦθεν) εὑρέθησαν εἷς λύχνος ἁπλοῦς φέρων κατὰ τὴν κοιλίαν ἐξοχήν τινα σχηματισθεῖσαν διὰ συμπιέσεως τῶν δακτύλων τοῦ κεραμέως ἐπὶ τοῦ μαλακοῦ πηλοῦ καὶ διατρηθεῖσαν εἶτα καθέτως. Διὰ τῆς ὀπῆς ταύτης διεπερᾶτο σχοινίον καὶ οὕτω ἐφέρετο ὁ λύχνος οὗτος μετ' ἄλλων ὑπὸ πλανοδίου τινὸς λυχνοπώλου (***Bekker Göll***, **Charikles II,** σ. **192**) ἢ ἀνηρτᾶτο εἰς τὸ ἐργαστήριον αὐτοῦ. Προσέτι εὑρέθησαν ἐνταῦθα ἐννέα ***ἀγνῦθες*** (ὅρα **Ν.** Ζωγίδην ἐν' ***Ἀθηνᾶς*** τόμ. **X** σελ. **541** ἑξ.), ὧν μία δακτυλιόμορφος αἱ δὲ λοιπαὶ ὀκτὼ φακοειδεῖς. Ἐκ τούτων πάλιν μία εἶνε ἐκ λευκάζοντος πηλοῦ ἄτρητος ἀμεταχείριστος καὶ φέρει ἐπὶ τῆς ἑτέρας πλευρᾶς ἔντυπον μικρὸν ῥόδακα, ἕτεραι δὲ δύο φέρουσι κακογράφους ἐγχαράκτους ἐπιγραφὰς ἐπὶ νωποῦ εἰσέτι τοῦ πηλοῦ ἡ μὲν **CΩ**, ἡ δὲ **ΚΛΕΑ**.

ἔχει μῆκος 1,18 μ., ἡ δὲ ἐπιγεγραμμένη πλευρὰ [1] ἔχει ὕψος 0,87 μ. καὶ πλ. 0,58 μ. Ἡ κάτω ἀκμὴ τοῦ λίθου κατὰ τὴν ἐνεπίγραφον πλευρὰν καὶ τὴν κοίλην κοσμεῖται ὑπὸ προέχοντος κυματίου, ἡ ἄνω ἀκμὴ τῆς ἐνεπιγράφου πλευρᾶς εἶνε ἀποκεκρουσμένη, ἡ «δεξιὰ» πλευρὰ φέρει ἀναθύρωσιν. Ἡ ὄπισθεν καμπύλη εἶνε καλῶς εἰργασμένη.

Ἐκ τῆς ἐνεπιγράφου πλευρᾶς εἶνε ἀποκεκρουσμένη μᾶλλον μὲν ἡ ἀριστερὰ ἄκρα, ἧττον δὲ ἡ δεξιὰ καὶ μέρος τοῦ κυματίου τῆς κάτω γωνίας, ἐφ' οὗ εἶνε ἐγκεχαραγμένη ἕνεκα στενοχωρίας ἡ τελευταία γραμμὴ τῆς ἐπιγραφῆς. Πρὸς τὸ ἄνω καὶ ἀριστερὸν μέρος τῆς πλευρᾶς ταύτης τὰ γράμματα εἶνε ἀποτετριμμένα, διότι ἐπ' αὐτῆς ἐκοπάνιζον ἄρτι αἱ γυναῖκες τὰ φορέματα, ἅτινα ἔπλυνον εἰς τὴν γείτονα κρήνην. Τὸ ὑπόλοιπον ἀριστερὸν μέρος τῆς ἐπιγραφῆς ἐβλάβη ὑπὸ πωρώδους στρώματος σχηματισθέντος ὑπὸ τῶν ὑδάτων καὶ ἢ καλύψαντος τὰ γράμματα ἢ ἀποπεσόντος μετὰ τῆς ἐπιδερμίδος τοῦ λίθου. Κάτω δεξιὰ ὁ λίθος ἦτο ἤδη βεβλαμμένος, ὅτε ἐπεγράφη, ἕνεκα φυσικῆς τινος φλεβός· διὸ διακόπτονται ἐκεῖ λέξεις τινὲς ὡς στ. 22 ΣΥΜΠΑΡΑΠΟΜ//ΠΟΥΣ, στ. 27 ΠΡΟ// ΞΕΝΙΑΝ στ. 28 ΕΠΙΝΟΜΙΑ[Ν//ΚΑΙ [2].

[1] Ἡ ἀναγραφὴ ψηφισμάτων ἐπὶ ἐξεδρῶν ὡρίζετο πολλάκις ὑπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ ψηφίσματος. Ἐγίνετο δ' ἢ ἐπὶ ἰδίας στήλης τοποθετουμένης ὕστερον ἐπὶ τῆς ἐξέδρας ***CIA*, II, 595** 10 ***«ἀναγράψαι δὲ τόδε τὸ ψήφισμα τὸν γραμματέα τοῦ δήμου εἰς στήλην λιθίνην καὶ στῆσαι εἰς τὴν ἐξέδραν»*** ἢ ἀμέσως ἐπ' αὐτῆς τῆς ἐξέδρας, ὡς ***Boeckh CIG*,** 2715β ***«ἀναγραφῆναι δὲ τὸ ψήφισμα ἐν τῇ ἐξέδρᾳ τοῦ βουλευτηρίου ἐν δεξιᾷ»***. Ἡ ἀμφισσαϊκὴ ἐπιγραφὴ εἶνε ***ἐν ἀριστερᾷ*** τῆς ἐξέδρας· ὅρα καὶ τὰ παραδείγματα τοῦ κ. **Vollgraff** ἔ.ἀ. **221** σημ. **1**. Πλεῖστα παραδείγματα ἐπιγραφῶν ἐπὶ ἐξεδρῶν παρέχουσιν οἱ Δελφοί. Ἐπὶ τῶν ἐξεδρῶν, αἵτινες καὶ αὐταὶ συνήθως ἦσαν ἀναθήματα (προβλ. **BCH. 1889** σ. **179-80**), ἱδρύοντο ἄλλα ἀναθήματα, ὡς φαίνεται καὶ ἐκ τῶν σωθεισῶν ἐξεδρῶν (Δελφοί, Δῆλος κλ.) καὶ ἐξ ἐπιγραφῶν· προβλ. ***CIG*, 383**α^{8} ***Dittenberger* Sylloge**[2] **935, 34.** Ὀπή τις ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας τοῦ ἀμφισσαϊκοῦ λίθου προέρχεται ἐκ γόμφου συνδέοντος ὑπερκείμενόν ποτε λίθον, τὴν κορωνίδα τῆς ἐξέδρας.

[2] Ἡ δημοσιευομένη εἰκὼν τῆς ἐπιγραφῆς ἐλήφθη, ὅτε ἀκόμη δὲν εἶχε βεβαιωθῆ πανταχοῦ ἡ ἀνάγνωσις αὐτῆς (**προβ. στ. 1, 2, 5, 10, 19, 23**) καὶ ἀφ' οὗ πρῶτον κακῶς διὰ μολυβδίδος ἐμελανώθησαν τὰ γράμματα. Ἀλλὰ καὶ τοιαύτην οὖσαν δημοσιεύω αὐτήν, ἵνα ἴδῃ τις τὴν σχετικὴν θέσιν τῶν γραμμῶν καὶ τῶν γραμμάτων πρὸς ἄλληλα ὡς καὶ τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων. Ἐνιαχοῦ ἐγένοντο, τὸ μὲν ἐξ ἀμαθίας τὸ δὲ ἐκ δυσχερείας πραγματικῆς, παραγνωρίσεις καὶ παρασημειώσεις γραμμάτων, ἀλλ' ὅμως ἐκ τοῦ συνόλου δύναταί τις νὰ πορισθῇ τὴν κανονικὴν μορφὴν αὐτῶν. Πόσον ἐφθαρμένα εἶνε τὰ γράμματα κάτω καὶ ἀριστερά, φαίνεται ἔκ τινων μερῶν μὴ μελανωθέντων. Νεωτέρα φωτογραφία τοῦ λίθου δὲν ἐγένετο δυνατὴ ἕνεκα τῆς θέσεως, ἣν κατέχει οὗτος νῦν ἐν τῷ Γυμνασίῳ Ἀμφίσσης. Διὰ τὴν ἀκρίβειαν τοῦ κειμένου ἂς μὴ ἀποβλέπῃ τις εἰς τὴν φωτογραφίαν ἀλλ' εἰς τὸ δημοσιευόμενον ἀντίγραφον.

Α Α ΩΣΚ ΤΟΙΣΑΛΛΟΙΣΠΡΟΞΕΝΟΙΣΙ
ΣΠ ΥΥ ΞΙΒΟΥΛΑΡΧΕΟΝΤΟΣΛΥΣΙΠΟΝΟΥΤ
ΤΑΣΠΡΟΞΕΝΙΑΣΛΥΣΙΠΟΝΟΣΚΑΙΧΑΡΙΞΕΝ
Α Ι Τ Υ Χ Α Ι
ΩΝ ΧΟΝΤΕΣΚΑΙΑΠΟΛΙΣΣΚΑΡΦΕΩΝΤΟΙΣΑΡΧΟΝΤ
ΚΑΙΤΑΙΠΟΛΕΙΧΑΙΡΕΙΝΤΩΝΔΕΔΟΜΕΝΩΝΤΙΜΙΩΝΥΠΟ
Ο Ο ΩΝΜΗΝΟΦΑΝΤΩΙΑΡΤΕΜΙΔΩΡΟΥΜΑΚΕΔΟΝΙΥΡΚΑΝΙΩ
ΝΤΙ.ΡΑΦΟΝΕΞΑΠΕΣΤΑΛΚΑΜΕΝΠΟΤΙΤΑΝΗΜΕΤΕΡΑΝΠΟΛΙ
ΚΑ.Α.ΤΟΣΟΜΗΝΟΦΑΝΤΟΣΑΜΕΠΑΡΕΚΑΛΕΣΕΜΗΝΟΣΑΜ
Σ.ΚΤΑΕΠΕΙΚΑΔΙ.ΟΜΟΓΡΑΦΩΝΕΠΕΙΔΗΜΗΝΟΦΑΝΤΟΣΑΡΤΕΜΙ
ΜΑΚΕΔΩΝΥΡΚΑΝΙΟΣΙΑΤΡΟΣΜΕΤΑΠΕΜΦΘΕΙΣΥΠΟΤΑΣΠΟΛΙΟ
ΕΤΑΠΡΕΣΒΕΙΑΣΚΑΙΕΡΓΟΛΑΒΗΣΑΣΜΟΝΟΣΤΟΙΑΤΡΙΚΟΝΕΡΓΟΝ
ΝΛΕΙΕΜΠΙΠΤΟΝΤΩΝΑΡΡΩΣΤΗΜΑΤΩΝΦΙΛΟΤΕΧΝΩΣΕΠΙΜΕ
ΝΟΣΚΑΙΣΠΟΥΔΑΖ.ΝΚΑΤΑΔΥΝΑΜΙΝΙΔΙΑΝΜΕΤΑΤΑΣΤΩΝΘΕ
ΟΙΑΣΣΩΖΕΙΝΤΟ..ΚΙΝΔΥΝΕΥΟΝΤΑΣΑΝΕΓΚΛΗΤΩΣΕΓΕΝΗΘΗΤ
ΡΙΣΟΕΙΣΑΝΑΥΤΟΠΙΣΤΙΝΠΕΡΙΤΑΣΚΟΙΝΑΣΣΩΤΗΡΙΑΣΕΦΙΣΟΥΚΑΙΠΟ
ΑΝΤΑΣΕΥΝΟΙΚΩΣΔΙΑΦΥΛΑΞΑΣΤΑΝΤΕΚΑΤΑΤΟΝΒΙΟΝΑΝΑΣΤΡΟΦΑΝ
ΝΤΑΤΟΝΤΑΣΠΑΡΕΠΙΔΑΜΙΑΣΧΡΟΝΟΝΕΥΤΑΚΤΟΝΚΑΙΣΩΦΡΟΝΑΠΛΡΕΣ
ΟΚΑΙΑΞΙΑΝΤΑΣΤΕΠΟΛΙΟΣΚΑΙΤΟΥΕΠΙΤΑΔΕΥΜΑΤΟΣΕΤΙΔΕΚΑΙΤΑ
ΕΑΥΤΟΝΑΛΙΚΙΑΣΕΙΝΕΚΕΝΔΕΤΩΝΠΟΤΙΠΕΠΤΩΚΟΤΩΝΑΥΤΩΙ
Ο(;) ΩΝΧΩΡΙ.ΟΜΕΝΟΣΕΚΤΑΣΠΟΛΙΟΣΑΜΩΝΕΠΟΙΗΣΑΤΟΠΟΟ
ΝΔΑΜΟΝ.ΣΠΑΖΟΜΕΝΟΣΚΟΙΝΩΣΠΑΝΤΑΣΔΙΕΛΕΓΗΤ
ΠΑΣΑΣΕΥΝΟΙΑΣΑΥΤΟΥΦΡΟΝΤΙΔΑΠΟΙΗΣΑΣΘΑΙΤΑΝΚ
ΑΝΔΕΔΟΧΘΑΙΤΩΔΑΜΩΕΠΑΙΝΕΣΑΙΤΕΑΥΤΟΝΕΠΙΤ
ΩΕ ΔΥ ΚΑΙΔΟΜΕΝΑΥΤΩΣΥΜΠΑΡΑΠΟΜ ΥΣΑ
ΕΤΑΣ Α ΕΙΑΣΕΝΟΥΣΚΑΠΡΟΑ ΗΤΑΙΤΟΠΟΥΣ
ΑΙΔΕΚΑΙΤΑΣΔΕΔΟΜΕΝΑΣΑΥΤΩΠΡΟΞΕΝΙΑΣΤΟΑΝΤΙΓΡ
ΑΙΑΓΑΘΑΠΟΤΙΤΑΝΠΟΛΙΝΤΩΝΣΚΑΡΦΕΩΝΕ ΕΚΑΙΠΟΤΙΤΑ
ΤΩΝΟΠΟΥΝΤΙΩΝ ΑΜΦΙΣΣΕΙΣΕΔΩΚΑΝΜΗΝ ΑΝΤΩΑΡΤΕΛ
ΩΡΟΥΜΑΚΕΔΟΝΙΥΡΚΑΝΙΩΑΥΤΩΚΑΙΕΓΓΟΝΟΙΣΠΡΟ ΞΕΝΙΑΝΙΣΟ
ΤΕΙΑΝΓΑΣΚΑΙΟΙΚΙΑΣΕΓΚΤΗΣΙΝΕΠΙΝΟΜΙΑ ΚΑΙΑΣΦΑΛΕΙ
ΕΜΟΥΚΑΙΕΙΡΑΝΑΣΚΑΙΤΑΛΛΑΤΙΜΙΑΠΑΝΤΑΟΣΑΚΑΙΤΟΙΣΑΛ
ΠΡΟΞΕΝΟΙΣΚΑΙΕΥΕΡΓΕΤΑΙΣΤΑΣΠΟΛΙΟΣΥΠΑΡΧΕΙΒΟΥΛΑΡΧΕΟΝΤΟΣ
ΝΤΙΓΕΝΕΟΣΤΟΥΡΙ ΟΣΕ ΤΟ . . ΑΣΩ . . Σ

[καὶ τἆλλα τίμια
π]ά[ντα κ]α[θ]ὼς κ[α]ὶ τοῖς ἄλλοις προξένοις [καὶ εὐεργέταις
τᾶ]ς π[όλιος] ὑ[πάρχε]ι. Βουλαρχέοντος Λυσιπόνου [τοῦ Ἀριστο-
κλέα. Ἔγγυοι] τᾶς προξενίας Λυσίπονος καὶ Χαρίξενος.
Ἀγαθᾶ]ι τύχαι
Ἀμφισσέων οἱ ἄρ]χοντες καὶ ἁ πόλις Σκαρφέων τοῖς ἀρχόντ[οις
καὶ τᾷ βουλᾷ] καὶ τᾶι πόλει χαίρειν. Τῶν δεδομένων τιμίων ὑπ[ὸ
τᾶς π]ό[λι]ο[ς ἁμ]ῶν Μηνοφάντωι Ἀρτεμιδώρου Μακεδόνι Ὑρκανίῳ
τὸ ἀ]ντί[γ]ραφο[ν] ἐξαπεστάλκαμεν ποτὶ τὰν ἡμετέραν πόλι[ν
καθάπερ] κα[ὶ] α[ὐ]τὸς ὁ Μηνόφαντος ἁμὲ παρεκάλεσε. Μηνὸς Ἀμ[ῶ-
νο]ς [ἕ]κτα ἐπ' εἰκάδι. — [Ν]ομογράφων. Ἐπειδὴ Μηνόφαντος Ἀρτεμι[δώ-
ρου] Μακεδὼν Ὑρκάνιος ἰατρός, μεταπεμφθεὶς ὑπὸ τᾶς πόλιος
μ]ετὰ πρεσβείας καὶ ἐργολαβήσας μόνος τὸ ἰατρικὸν ἔργον,

τῶ]ν ἀεὶ ἐμπιπτόντων ἀρρωστημάτων φιλοτέχνως ἐπιμε[λό-
με]νος καὶ σπουδάζ[ω]ν κατὰ δύναμιν ἰδίαν μετὰ τᾶς τῶν θε[ῶν
εὐν]οίας σῴζειν το[ὺς] κινδυνεύοντας ἀνέγκλητ(ο)ς ἐγενήθη, [τὰν
ἐγχει]ρισθεῖσαν αὐτῷ πίστιν περὶ τᾶς κοινᾶς σωτηρίας ἐφ' ἴσου καὶ (π)οθ'
ἅπ]αντας εὐνοϊκῶς διαφυλάξας, τάν τε κατὰ τὸν βίον ἀναστροφὰν
πά]ντα τὸν τᾶς παρεπιδαμίας χρόνον εὔτακτον καὶ σώφρονα παρέσ[χε-
τ]ο κα(τ)' ἀξίαν τᾶς τε πόλιος καὶ τοῦ ἐπιταδεύματος ἔτι δὲ καὶ τᾶς
καθ'] ἑαυτὸν ἁλικίας, εἵνεκεν δὲ τῶν ποτιπεπτωκότων αὐτῷ π[ολ-
λῶν πραγμά]των χωρι[ζ]όμενος ἐκ τᾶς πόλιος ἁμῶν ἐποιήσατο πόθ[οδον
ποτὶ τὸ]ν δᾶμον ἀσπαζόμενος κοινῶς πάντας διελέγη τ[ε
μετὰ] πάσας εὐνοίας,— αὐτοῦ φροντίδα ποιήσασθαι τὰν κ[αθή-
κουσ]αν δεδόχθαι τῷ δάμῳ ἐπαινέσαι τε αὐτὸν ἐπὶ τ[ῷ πόνῳ
τ]ῷ ἐς δύναμιν καὶ δόμεν αὐτῷ συμπαραπομ[π]οὺς ἀσ[τοὺς
παραπέμψοντας αὐτὸν μ]ετ' ἀσ[φ]α[λ]είας ἐν οὓς κα προαι[ρ]ῆται τόπους·
ἐξαποστεῖλ]αι δὲ καὶ τὰς δεδομένας αὐτῷ προξενίας τὸ ἀντίγρ[α-
φον τύχ]αι ἀγαθᾷ ποτὶ τὰν πόλιν τῶν Σκαρφέων ἔ[τι δὲ] καὶ ποτὶ τὰ[ν
τῶν Ὀπουντίων. — Ἀμφισσεῖς ἔδωκαν Μη·οφάντῳ Ἀρτε[μι-
δ]ώρου Μακεδόνι Ὑρκανίῳ αὐτῷ καὶ ἐγγόνοις προξενίαν, ἰσο-
πολι]τείαν, γᾶς καὶ οἰκίας ἔγκτησιν, ἐπινομίαν καὶ ἀσφάλει-
αν πολ]έμου καὶ εἰράνας καὶ τἆλλα τίμια πάντα, ὅσα καὶ τοῖς ἄλ-
λοις] προξένοις καὶ εὐεργέταις τᾶς πόλιος ὑπάρχει. Βουλαρχέοντος
Ἀ]ντιγένεος τοῦ Βίωνος· [ἔγγυος . . . . .]ος [Μν]άσω[νο]ς (ἢ Θρ]άσω[νο]ς;

Τὰ γράμματα ἔχουσι κεραίας διαπλατυνομένας κατὰ τὰ ἄκρα. Τὸ Α ἔχει σχεδὸν πάντοτε καμπύλην τὴν ἐγκαρσίαν γραμμήν. Τὸ Ο εἶνε ἐνίοτε μικρότερον τῶν ἄλλων γραμμάτων. Οἱ ἀλεξανδρινοὶ κανόνες περὶ διαιρέσεως τῶν λέξεων ἐν τῷ τέλει τῶν λέξεων φαίνεται, ὅτι τηροῦνται πανταχοῦ (ἀμφίβολος ὁ στ. 2). Τὸ προσγεγραμμένον Ι εὑρίσκεται ἐν στίχῳ 4 (δίς), 6, 7, λείπει δὲ ἐν στίχῳ 10, 24 (δίς), 25 (δίς), 29, 30 (δίς). Τρεῖς τόποι εἶνε ἀμφίβολοι· στ. 16, 28 (δίς). Ὁ συντάξας τὴν ἐπιγραφὴν ἀπέφυγεν ἐπιμελέστατα τὴν χασμῳδίαν.

Ἡ ἐπιγραφὴ περιέχει ἄνω μὲν (στ. 1-3) τὸ τέλος ἑνὸς ψηφίσματος γενομένου ἐπὶ βουλάρχου Λυσιπόνου, κατωτέρω δὲ (στ. 4-10) ἐπιστολὴν τῶν Ἀμφισσέων πρὸς τοὺς Σκαρφεῖς, δι' ἧς ἀνακοινοῦνται τούτοις αἱ τιμαὶ αἱ δοθεῖσαι ὑπὸ τῆς πόλεως τῶν Ἀμφισσέων ἰατρῷ τινι Μηνοφάντῳ Ἀρτεμιδώρου Μακεδόνι Ὑρκανίῳ. Αἱ τιμαὶ αὗται εἶνε προβούλευμά τι τῶν νομογράφων (στ. 10-29) καὶ ψήφισμα τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου τῶν Ἀμφισσέων (στ. 29-34), γενόμενον ἐπὶ ἄρχοντος Ἀντιγένους, ἐφ' οὗ ἐγράφη βεβαίως καὶ ἡ ἐπιστολή. Τὸ ψήφισμα τοῦτο εἶνε συντόμως καὶ περιληπτικῶς συντεθειμένον κατὰ τὸν πιστευόμενον ὡς ἐν γένει συνήθη τρόπον ἐν τῇ βορείῳ Ἑλλάδι [1].

Στίχῳ 2 ὁ κ. Vollgraff ἀναγινώσκει «*καὶ* βουλαρχέοντος», ὁ *καὶ* δ' οὗτος παρέσχεν αὐτῷ πράγματα. Ἐγὼ βλέπω ἀντὶ ΚΑΙ λείψανα τῆς συλλαβῆς ΧΕΙ, ἥτις ἀνήκει τῇ λέξει ***ὑ[πάρ]χει***, ἡ δὲ λέξις αὕτη εἶνε συνήθης ἐν τῷ μέρει τούτῳ τῶν ψηφισμάτων (πρβλ. καὶ στ. 33) καὶ προδοκωμένη ἐνταῦθα. Κατ' ἀκολουθίαν τούτου ὁ βούλαρχος δὲν συνεκέντρου δύο (ἂν ἦσαν δύο) ἀξιώματα, τοῦ ἄρχοντος καὶ τοῦ βουλάρχου, ὡς κατ' ἀνάγκην συνεπέρανεν ὁ κ. Vollgraff, συμπληρώσας «***ἄρχοντος ἐν Ἀμφίσσᾳ] καὶ βουλαρχέοντος Λυσιπόνου***», ἀλλ' ἦτο ἁπλοῦς βούλαρχος.

Ἐν τῷ τέλει τοῦ στίχου 2 ὁ κ. V. ἀναγινώσκει λείψανα τοῦ γράμματος Α καὶ συμπληροῖ Ἀ]ριστοκλέα. Ἐγὼ ἀντὶ Α βλέπω ΤΙ καί, ὑπολαμβάνων ἀναγκαίαν τὴν δήλωσιν τοῦ πατρικοῦ ὀνόματος τοῦ ἄρχοντος (πρβλ. στ. 33, 34) τὸ δὲ ὄνομα ***Ἀριστοκλέα*** ὡς μίαν τῶν πιθανῶν συμπληρώσεων, γράφω ***το[ῦ Ἀριστοκλέα***, ἀλλὰ νομίζω μὴ χωροῦσαν ἐπὶ τοῦ λίθου τὴν δήλωσιν τοῦ ἐθνικοῦ ***Ἀμφισ-***

[1] *Swoboda*, die griechischen Volksbeschlüsse, σ. 47.

σέως, ὅπερ προσέθηκέν ὁ V. Μετὰ τὴν λέξιν *Λυσιπόνου* ἐν τῷ τέλει τοῦ στίχου ὑπάρχει χῶρος διὰ 8-10 γράμματα, ἐν δὲ τῇ ἀρχῇ τοῦ τρίτου στίχου ὑπάρχει χῶρος διὰ 10 περίπου γράμματα. Ἡ γενομένη λοιπὸν ὑπ' ἐμοῦ συμπλήρωσις περιλαμβάνουσα τὴν λέξιν ***ἔγγυοι***, πληροῖ ἀκριβῶς τὸν χῶρον. Ὅτι ὅμως ὁ Λυσίπονος ἦτο Ἀμφισσεύς, εἶνε αὐτόδηλον ἐκ τοῦ ὅτι γίνεται ἔγγυος. Ἔγγυος τῆς προξενίας ἐν Ἀμφίσσῃ μόνον πολίτης Ἀμφισσεὺς ἠδύνατο νὰ εἶνε [1].

Ὁ κ. Vollgraff ἀποδεικνύει, ὅτι τὸ ψήφισμα τοῦτο, οὗτινος τὸ τέλος μόνον ἐσώθη ἡμῖν ἐνταῦθα, ἐχαράχθη μεταξὺ τοῦ ἔτους 189 π. Χ. (ὅτε ἐμφανίζεται ἡ βουλαρχία ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς τῶν Λοκρῶν ἀποτελούντων μέρος τῆς Αἰτωλικῆς συμπολιτείας, ἀλλὰ διοικουμένων ὑπὸ ἰδίας κυβερνήσεως, ἧς προΐστατο ὁ βούλαρχος) καὶ τοῦ ἔτους 167, ὅτε ἐγένετο ἡ εἰρήνη μετὰ τὴν μάχην παρὰ τὴν Πύδναν [2] καὶ ἐγένοντο οἱ Λοκροί, ἐν οἷς καὶ οἱ Ἀμφισσεῖς, ἐντελῶς ἀνεξάρτητοι ἀπὸ τῶν Αἰτωλῶν.

[1] Ὁ **Monceaux** (***Les proxénies Grecques*** σ. **54**) λέγει, ὅτι οἱ ἔγγυοι ἦσαν ὑπεύθυνοι καὶ ἀπέναντι τῆς πόλεως διὰ τὸν πρόξενον καὶ ἀπέναντι τοῦ προξένου διὰ τὴν πόλιν καὶ ὅτι ἐν τῇ δευτέρᾳ περιπτώσει οἱ πρόξενοι ἠδύναντο νὰ καταδιώξωσι δικαστικῶς τοὺς ἐγγύους ἕνεκα ἀθετήσεως τῆς δωρεᾶς· τοῦ δυνατοῦ τούτου ὅμως οὐδὲν παράδειγμα φέρει. Νομίζω, ὅτι, ὅπως ἐν Ἀθήναις οἱ παράνομα προτείνοντες ἦτο δυνατὸν νὰ φύγωσι γραφῆς παρανόμων, ἅτε φέροντες τὴν εὐθύνην τῆς ἑαυτῶν προτάσεως «***ἀπέναντι τῆς πόλεως***» (Αἰσχίν. Κτησ. **65**. Ὑπερ. ἀποσπ. **79** ἐκδ. **Blass**), οὕτω ἔν τε ταῖς Ἀθήναις καὶ ταῖς ἄλλαις πόλεσιν οἱ προτείνοντες καὶ ὅ,τι δήποτε ἄλλο, οἷον προξενίαν, ἦσαν ***ὑπεύθυνοι μόνον ἀπέναντι τῆς πόλεως***. Τὸ ψήφισμα ἦτο πρᾶξις τῆς πόλεως σύμφωνος κατὰ τὴν κρίσιν τῶν φερόντων τὴν ψῆφον πολιτῶν πρὸς τὸ συμφέρον, τὴν τιμὴν καὶ τὸ ἀξίωμα αὐτῆς. Ἂν ὁ πρόξενος ἤθελε νὰ εἶνε βέβαιος καὶ ἐξησφαλισμένος παρά τινος ἐγγύου, ὅτι θὰ τηρηθῇ πᾶν τὸ περὶ αὐτοῦ ψήφισμα, ἠδύνατο νὰ συμβληθῇ ἰδιωτικῶς μετὰ τοῦ ἐγγύου. Ἀλλὰ τοιοῦτον συμβόλαιον θὰ παρέμενε πρᾶξις ἰδιωτικὴ ἀνωφελὴς οὐδὲν κοινὸν ἔχουσα πρὸς τὸ ψήφισμα· θὰ ἦτο δὲ προδοτικὸν ἔργον τοῦ ἐγγύου νὰ ἀντιτάσσηται πρὸς τὴν θέλησιν τῆς πατρίδος, ἂν ὑποτεθῇ, ὅτι αὕτη ἤθελέ ποτε ἀθετήσει προξενίαν τινά, ὅπερ εἶνε πιθανὸν καὶ εὔλογον, ἐπειδὴ οὐδεὶς νόμος μένει κύριος, ὅταν ὕψιστα συμφέροντα τῆς πολιτείας ἐπιβάλλωσι τὴν κατάλυσιν αὐτοῦ. **Salus rei publicae saprema lex esto.** Τίνος δὲ πολίτου τὸ κῦρος θὰ ἦτο μεῖζον τοῦ τῆς πολιτείας ὅλης καὶ τίς πολίτης καὶ διὰ τίνων μέσων θὰ ἐξεβίαζε τὴν πόλιν εἰς διατήρησιν προξενίας, ἣν ἐγγυᾶται μὲν αὐτός, ἀλλὰ νομίζει καταλυτέαν ἡ πόλις; Περὶ τῆς σημασίας τῆς προξενικῆς τιμῆς ὅρα ***Καββαδίαν*** ἐν Ἐφημ. Ἀρχαιολ. **1891** σ. **77** καὶ ***Wilamowitz*** ἐν **Hermes XXII** (**1887**) σ. **240** καὶ **242**.

[2] Κατὰ τὸν μεταξὺ χρόνον εὑρίσκεται ὁ Λυσίπονος καὶ ὁ Χαρίξενος ὁμοῦ τῷ **176** (***Baunack*, die delphischen Inschriften 2027**), ὁ Λυσίπονος μόνος τῷ **170, 69** (ἔ. ἀ. **1789**) καὶ ὁ Χαρίξενος ὡς ἄρχων τῆς Ἀμφίσσης μεταξὺ τοῦ **170** καὶ **175** (ἔ. ἀ. **1889**). Ἀπαντᾷ προσέτι τῷ **140-100** εἷς υἱὸς τοῦ Λυσιπόνου Ἀριστοκλέας (ἔ. ἀ. **2223**), ὅστις εἶνε βεβαίως ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν Ἀριστοκλέαν τὸν Ἀμφισσέα ἐν ***BCH***, **1903** σ. **107** στ. **29** (**116** π. Χ.) καὶ πρὸς τὸν Ἀριστοκλέαν τὸν Ἀμφισσέα καὶ Ἀριστοκλέαν Λυσιπόνου αὐτόθι σελ. **141**, σημ. **2** καὶ σελ. **170**. — Πρβλ. ***Pomtow*** ἐν **Jahrb. f. kl. Phil. 1897** σ. **786-789** καὶ ***BCH***, **1898** σ. **359**.

Περὶ τοῦ βουλάρχου τῶν Λοκρῶν ὁ Vollgraff δέχεται, ὅτι ἦτο πρόσωπον μεσάζον μεταξὺ τῆς τοπικῆς βουλῆς τῶν Λοκρῶν καὶ τοῦ ὁμοσπονδιακοῦ κέντρου, ἢ «ἀντιπρόσωπος τῆς κυβερνήσεως τῆς ὁμοσπονδίας»· ἂν δ' ὀρθῶς ἐννοῶ τοὺς λόγους τούτους, ὁ βούλαρχος ἦτο πρόσωπον διοριζόμενον ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως τῆς ὁμοσπονδίας, ἤτοι ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν, ὅπερ δέν μοι φαίνεται πιθανόν· διότι τότε ὁ βούλαρχος θὰ ἦτο εἶδός τι πολιτικοῦ ἁρμοστοῦ ἢ ἐπιστάτου ἐπιβαλλομένου ἔξωθεν. Ἀλλὰ τότε ὅμως δὲν θὰ διωρίζετο δι' ὡρισμένον χρόνον, ἀλλὰ θὰ παρέμενεν, ἐφ' ὅσον θὰ ηὐδοκίμει ὡς πολιτικός, καὶ κατ' ἀκολουθίαν δὲν θὰ εἴχομεν χρονολογίαν ἐκ τῆς βουλαρχίας.

Ἐπειδὴ δέχομαι, ὅτι οἱ Ἑσπέριοι Λοκροί, ἂν καὶ προσηρτημένοι εἰς τὴν Αἰτωλικὴν ὁμοσπονδίαν, ἔτυχον ὅμως αὐτονομίας ἤτοι αὐτοδιοικήσεώς τινος ἀπὸ τοῦ ἔτους 197/6 π. Χ., καθ' ὃ ὁ Τίτος Κόιντος Φλαμινῖνος ἀνέγνωσεν ἐν τοῖς Ἰσθμίοις τὸ δόγμα τῆς Ῥωμαϊκῆς συγκλήτου τὸ ἀναγνωρίζον αὐτονόμους τὰς ἐν Ἑλλάδι καὶ Ἀσίᾳ Ἑλληνίδας πόλεις [1], συμφώνως πρὸς τὸ πνεῦμα ταύτης τῆς αὐτονομίας καὶ τῆς μὴ μοναρχικῆς ἐπιβολῆς τῶν Αἰτωλῶν πιστεύω, ὅτι ἡ βουλαρχία ἄρχεται παρὰ τοῖς Λοκροῖς κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο, ὁ δὲ βούλαρχος εἶνε πρόσωπον αἱρετὸν ἐκ τῶν Λοκρῶν καὶ ὑπὸ τῶν Λοκρῶν. Πιθανῶς δὲ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ἔτους 197 ἤρξαντο οἱ Ἀμφισσεῖς κόπτοντες μετ' Αἰτωλικῶν συμβόλων νομίσματα τοῦ τύπου, ὃν ὁ Head [3] ἀνάγει εἰς τὸν Β' αἰῶνα π. Χ. Διότι μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων κατάλυσιν τῆς τε Αἰτωλικῆς συμπολιτείας καὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας κοπὴ νομισμάτων ἀμφισσαϊκῶν καὶ δὴ μετ' αἰτωλικῶν συμβόλων θὰ ἦτό τι τοὐλάχιστον ἀπροσδόκητον. Ἡ κοπὴ ***τοιούτων*** νομισμάτων προϋποθέτει σχέσιν τινὰ πρὸς τὴν αἰτωλικὴν συμπολιτείαν ὑπάρχουσαν, προσέτι δὲ καὶ αὐτονομίαν τῆς Ἀμφίσσης ἱκανήν. Ταῦτα δὲ συμβαίνουσιν ἐν τῷ ἀπὸ 197-167

[1] Πολυβ. **18, 46** Πλούτ. Τίτ. **12**. ***Colin*, Rome et la Grèce** σ. **72**.

[2] ***BM. Cat., Central Greece*** σ. **13**.

χρόνῳ τῆς «ψιλῆς ἐπὶ τῶν Λοκρῶν ἐπικυριαρχίας» τῶν Αἰτωλῶν.

Ἀφ' οὗ διὰ τῆς ταυτίσεως τῶν ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ ἀναφερομένων προσώπων ἀποδεικνύεται ἡ ἀμφισσαϊκὴ καταγωγὴ τοῦ ψηφίσματος (ἄλλως ἠδύνατο νὰ ὑποτεθῇ ὡς ψήφισμα ξένης πόλεως χαραχθὲν ἐν Ἀμφίσσῃ τῇ ἀδείᾳ τῶν Ἀμφισσέων)[1], τότε ὁ θεσμὸς τῶν **ἐγγύων** τῆς προξενίας, ὅστις ἦτο γνωστόν, ὅτι ἦτο διαδεδομένος ἐν γένει ἐν τῇ βορείῳ Ἑλλάδι, πιστοῦται ἤδη καὶ διὰ τὴν Ἄμφισσαν[2]. Ὅπως δ' ἐνταῦθα ὁ βούλαρχος Λυσίπονος εἶνε ἅμα καὶ ἔγγυος τῆς προξενίας, οὕτω καὶ ἀλλαχοῦ οἱ ἄρχοντες[3]. Ἂν εἶχε καὶ ὁ Χαρίξενος ἀξίωμά τι, δὲν δηλοῦται. Τοιαύτη ὅμως σύμπραξις ἀρχόντων καὶ ἰδιωτῶν (ὡς τοὐλάχιστον φαίνονται) ὡς ἐγγύων δὲν εἶνε ἄγνωστος, παρατηρουμένη ἀλλαχοῦ, ὡς ἐν Ὑπάτῃ, ἔνθα βλέπομεν μεταξὺ ἄλλων καί τινας Αἰνιάρχας ὡς ἐγγύους **κατὰ τὸν νόμον**[4].

Τὸ ψήφισμα ὅμως τοῦτο δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ἀναφέρηται εἰς τὸ αὐτὸ πρόσωπον, εἰς ὃ καὶ τὸ ἑπόμενον· διότι τότε ἐν ἀμφοτέροις τοῖς ψηφίσμασι θὰ ἀπενέμοντο τῷ αὐτῷ ἀνδρὶ δὶς ἐπὶ δύο οὐχὶ συγχρόνως ἀρξάντων βουλάρχων «τὰ τίμια πάντα, ὅσα καὶ τοῖς ἄλλοις προξένοις καὶ εὐεργέταις τᾶς πόλιος ὑπάρχει». Δὲν εἶνε ὅμως καὶ πολὺ προγενέστερον, ἀφ' οὗ τὰ γράμματα εἶνε τόσον ὅμοια, ὥστε νὰ πιστεύῃ τις, ὅτι εἶνε τοῦ αὐτοῦ λιθοξόου σύγχρονα ἔργα. Ὅτι ὅμως δὲν εἶνε μεταγενέστερον, δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν πεποίθησιν, ἀποβλέποντες εἰς τὴν πρόταξιν αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ λίθου.

Ἐν τῇ ἐπιστολῇ τῶν Ἀμφισσέων, τῷ προβουλεύματι εἴτε δόγματι τῶν νομογράφων καὶ τῷ δευτέρῳ ψηφίσματι τοῦ δήμου Ἀμφισσέων ποιούμεθα τὰς ἑξῆς ἐπὶ μέρους παρατηρήσεις.

Στ. 5 **Ἀρχόντ[οις**· ἡ συμπλήρωσις κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν Αἰτωλῶν καὶ τῶν Ὀζολῶν Λοκρῶν[1]. οἱ Ὀπούντιοι εἶχον τὴν κατάληξιν -εσσι. Αἱ συνήθειαι ἀμφότεραι ἀπαντῶσιν ἐν Δελφοῖς, ἀλλὰ ἐπικρατεῖ ἡ κατάληξις -οις (τὸ παλαιότατον παράδειγμα περὶ τὸ 210-220 π. Χ.) εὔχρηστο καὶ παρὰ τοῖς Φωκεῦσι[2].

Ἂν ἡ συμπλήρωσις **τοῖς ἀρχόντ[οις | καὶ τᾷ βουλᾷ] καὶ τᾶι πόλει** εἶνε ἐπιτυχής, τότε τὸ παράδειγμα τοῦτο, καθ' ὃ ἐν τῷ praescripto τῆς ἐπιστολῆς προσαγορεύονται οἱ ἄρχοντες, ἡ βουλὴ καὶ ἡ πόλις, εἶνε ἓν τῶν παλαιοτάτων. Συνήθως, ὅταν προσαγορεύωνται δύο τῶν πολιτικῶν τούτων ἀρχῶν, προσαγορεύεται ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος[3], ἐνίοτε δὲ οἱ ἄρχοντες καὶ ἡ πόλις[4]. Παραδείγματα δὲ τοῦ τύπου τῆς ἀμφισσαϊκῆς τριπλῆς προσαγορεύσεως ἔχομεν μὲν καὶ ἄλλοθεν, ἀλλὰ μόνον κατὰ χρόνους ὑστέρους καὶ δὴ ῥωμαϊκοὺς αὐτοκρατορικούς[5]. Ἴσως δ' ὁ τύπος οὗτος παρήχθη ἐκ τοῦ praecriptum τῶν ψηφισμάτων τῶν αὐτοκρατορικῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων[6].

Στ. 7. Ὁ Μηνόφαντος κατήγετο ἐκ τοῦ Ὑρκανίου πεδίου, ὅπερ ἐκαλεῖτο οὕτω ἐκ τῶν Ὑρκανῶν ἀποίκων τῶν κατοικισθέντων ἐνταῦθα ὑπὸ τῶν Περσῶν καὶ δὴ ὑπὸ Κύρου τοῦ Μεγάλου τῷ 546 π. Χ.[7]. Τὸ πεδίον τοῦτο, μέρος ὂν τῆς εὐφορωτάτης κοιλάδος τοῦ Ἕρμου, ὑπῆρξε πιθανῶς κτῆμα τοῦ Λυδικοῦ βασιλικοῦ οἴκου, περιελθὸν εἶτα εἰς τὴν ἰδιοκτησίαν τοῦ κατακτητοῦ Πέρσου βασιλέως, ὅστις ἤγαγε (546 π. Χ.) τοὺς ἐξ Ὑρκανίας ἀποίκους ὡς ἐργάτας ἢ δούλους τῆς «βασιλικῆς χώρας»[8]. Ὅτε δὲ οἱ Μακεδόνες ἐγένοντο κύριοι τῆς Λυδίας,

[1] Πρβ. *Inschr. v. Magnesia* 15 B, στ. 14, 59 b, 10. 80, 6. 89, 80. 93, 19. 97, 80. *Dittenberger,* Sylloge², 314. 303, στ. 43. κ. λ.

[2] Εἰς τὰ ὑπὸ Monceaux (ἔ. ἀ. σ. 53) συλλεγέντα παραδείγματα προστεθήτωσαν καὶ τὰ ἑπόμενα· IG. IX 104, 105, 108 (Ἐλατείας), 442 (προέγγυοι, Στράτου), BCH, 1891, σ. 329 (Ὑπάτης), 1899 σ. 542 (Δελφῶν), *Inschriften von Magnesia,* 91 c (Αἰτωλίας).

[3] Πρβλ. *Collitz-Fick,* Dialektinschriften (Ἀταλάντης),1504 «Ἄρχοντος Σωτέλεος . . . ἔγγυος Σωτέλης» καὶ *Swoboda,* ἔ. ἀ. σ. 66 ἑξ.

[4] *BCH,* 1891 σ. 327-9. *Collitz-Fick* ἔ. ἀ. 1435.

[1] Ὅρα *Cauer,* Delectus inscr. gr. 92. *Collitz,* Dialektinschr. II, 1503 στ. 4.

[2] *Valaori,* der delphische Dialekt, § 44. *Inschr. von Magnesia* 34, 20.

[3] Π. χ. *Michel,* Recueil d'inscr. gr. 34, 129, «Τηνίων τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ χαίρειν» πρβ. 35. 36. 37 κλπ.

[4] Π. χ. *Michel,* ἔ. ἀ. 41, 3 καὶ 26 «Λαρισαίων τοῖς ταγοῖς καὶ τῇ πόλει χαίρειν».

[5] *Inschriften von Pergamon* 277 «Πε[ργαμηνῶν τοῖς ἄρχου]σι καὶ τῇ [βουλῇ καὶ τῷ] δήμῳ»· πρβλ. 272, 273 A, 276. *Athen. Mitteil.* 1876 σ. 349. IG, VII, 413. 2711 στ. 79. *Ἰωσήπ.* Ἰουδ. Ἀρχ. 16, 6 5. Πρβλ. *Swoboda* ἔ. ἀ. σ. 194.

[6] *Athen. Mitteil.* 1876, σ. 347 «Μειλησίων τῶν Ἀμοργὸν Αἰγιάλην κατοικούντων ἔδοξεν ἄρχουσι, βουλῇ, δήμῳ»· πρβλ. δὲ 1885 σ. 119 ἑξ. *Swoboda,* ἔ. ἀ. σ. 185.

[7] *Στράβ.* 629. *Ἀθηνᾶς,* XVI (12) σελ. 181· πρβλ. 182 σημ. 2 (*Κεραμόπουλλος*).

[8] *Ἀθηνᾶς* ἔ. ἀ. σελ. 179 σημ. 2.

τὰ βασιλικὰ ταῦτα κτήματα περιῆλθον εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ νικητοῦ Μακεδόνος βασιλέως[1] καὶ εἶτα τῶν διαδόχων αὐτοῦ. Ἐκ τούτων ὁ Ἀντίοχος Α΄[2] πιθανῶς ἀπῴκισεν ἐνταῦθα Μακεδόνας παλαιμάχους στρατιώτας. Οἱ κάτοικοι τότε τοῦ Ὑρκανίου πεδίου ἐκαλοῦντο Μακεδόνες Ὑρκανοὶ ἢ (ὡς ἐνταῦθα) Μακεδόνες Ὑρκάνιοι[3], ἀλλὰ βεβαίως δὲν ἦσαν πάντες Μακεδονικῆς καταγωγῆς· μετ᾽ αὐτῶν περιελήφθησαν καὶ ἄλλοι ἄνθρωποι, οἵτινες οὕτως ἦσαν οὐχὶ natura Μακεδόνες, ἀλλὰ facto[4]. Τοιοῦτοι δὲ ἄνθρωποι ἦσαν κυρίως οἱ παλαιοὶ κάτοικοι τοῦ τόπου καὶ ἐξ αὐτῶν μᾶλλον κατήγετο, ὡς νομίζω, ὁ Μηνόφαντος καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ Ἀρτεμίδωρος[5]. Τὰ ὀνόματα ταῦτα εἶνε ἥκιστα μακεδονικά, ὁ δὲ χρόνος ὁ παρεληλυθὼς ἀπὸ τοῦ ἐνταῦθα ἀποικισμοῦ τῶν Μακεδόνων δὲν ἦτο ἐπαρκὴς νὰ μεταβάλῃ τὰ πατροπαράδοτα ὀνόματα τῆς οἰκογενείας τοῦ ἰατροῦ, ἂν ἤθελεν ὑποληφθῇ οὗτος γνησίας μακεδονικῆς καταγωγῆς. Ὁ πάππος μάλιστα τοῦ Μηνοφάντου, ὅστις ἴσως ἦτο ὁμώνυμος αὐτῷ, ἠδύνατο νὰ εἶχε γεννηθῇ πρὸ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναβάσεως τοῦ Ἀντιόχου τῷ 281 π. Χ.[6], ἂν ὑποτεθῇ ὅτι ὁ Μηνόφαντος εἶχεν ἡλικίαν 50-60 περίπου ἐτῶν, ὅτε διέτριβεν ἐν Ἀμφίσσῃ. Φαίνεται δὲ ἀληθῶς ὅτι δὲν ἦτο νέος, ἂν ἀπίδωμεν εἰς τὸ ἐν στίχῳ 20 «(**κατ᾽ ἀξίαν) τᾶς καθ᾽ ἑαυτὸν ἁλικίας**». Ἡ ἔκφρασις αὕτη μαρτυρεῖ βεβαίως καθεστηκυῖαν ἡλικίαν. Οὐχὶ δὲ μόνον τὴν ἐπιστημονικὴν ἱκανότητα, ἀλλὰ καὶ τὴν ἡλικίαν ταύτην αἰνίττεται ἴσως καὶ τὸ ἐν στίχῳ 14 ἑξ. «***σπουδάζων κατὰ δύναμιν ἰδίαν μετὰ τᾶς τῶν θεῶν εὐνοίας σῴζειν τοὺς κινδυνεύοντας***» ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸ ἐν στίχῳ 24 ἑξ. «***ἐπὶ τ]ῷ πόνῳ τῷ ἐς δύναμιν***».

Τὰ ***θεοφόρα*** ὀνόματα Μηνόφαντος καὶ Ἀρτεμίδωρος εὑρίσκονται εἰς καθαρὰν ἀντίθεσιν πρὸς τὰ ***ἄθεα*** Ἀμφισσαϊκὰ Λυσίπονος, Χαρίξενος, Βίων, Μνάσων[1].

Τὸ ***Μηνόφαντος*** δέ, δὲν ἐγένετο ***Μανόφαντος*** κατὰ τὴν Ἀμφισσαϊκὴν τάσιν, διότι ἡ λέξις ***μὴν*** μένει ἀμετάβλητος (πρβλ. στ. 9 ***μηνός***), οὕτω δὲ διετηρήθη τὸ ὄνομα ὡς ἀπηγγέλλετο καὶ ἐν τῇ πατρίδι τοῦ ἰατροῦ[2].

Στ. 8 ***τὸ ἀντίγραφον***[3]. Τὰ ἀντίγραφα τὰ ἀποστελλόμενα ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν ἐγράφοντο βεβαίως ἐπὶ παπύρου καὶ κλειόμενα ἐσφραγίζοντο τῇ

[1] *Hermes*, 1897 σ. 533 (Schulten). *Ἀθηνᾶς* ἔ. ἀ. σ. 161.

[2] *Ed. Meyer*, ἐν Hermes 1898 σ. 647.

[3] *Ἀθηνᾶς* ἔ. ἀ. σ. 181.

[4] *Schulten*, ἔ. ἄ. σ. 526.

[5] Ὁ Haussoullier (*Revue de Philologie*, 1901, σ. 19-20) ἐκ τοῦ ὀνόματος Ἀρριδαίου τινὸς κρίνων δέχεται μακεδονικὴν τὴν καταγωγὴν αὐτοῦ· κατὰ τὸν αὐτὸν λοιπὸν τρόπον πρέπει νὰ χρησιμοποιήσωμεν ἐνταῦθα τὰ μικρασιατικὰ ὀνόματα πρὸς ἀπόδειξιν τῆς μικρασιατικῆς καταγωγῆς τῶν προσώπων.

[6] Pauly-Wissowa's, R.-Encyclop. *Antiochos* σ. 2451. *Bevan*, The House of Seleucus I, σ. 126.

[1] *Ἀθην.* I, 448 e «ἢ ἄθεα ὀνόματα, οἷον Κλεώνυμος, ἢ θεοφόρα, οἷον Διονύσιος, καὶ τοῦτο ἤτοι ἐξ ἑνὸς θεοῦ ἢ πλειόνων, οἷον Ἑρμαφρόδιτος»· ὅρα καὶ *Πλούτ.* περὶ τῶν ἐκλελ. χρηστηρ. 421, E. *Λουκ.* ὑπὲρ τῶν εἰκ. 27. *Vischer,* Kleine Schriften II, 517 ἑξ. *Curtius*, Gesammelte Abhandl. I, 517 ἑξ. καὶ τὸ εἰδικὸν βιβλίον *Fick-Bechtel,* Griech. Personennamen. Ὁ σεληνιακὸς θεὸς Μὴν καὶ ἡ περσικὴ Ἄρτεμις ἐλατρεύοντο σφόδρα ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ συνεβάλοντο τὰ μάλιστα εἰς τὸν σχηματισμὸν θεοφόρων ὀνομάτων. Ὅρα *Roscher's* Lexicon Mythol. ἄρθρ. Men σ. 2717. *Buresch,* Aus Lydien σ. 28. *Fick-Bechtel* ἔνθ᾽ ἀν. σ. 207. Ἀλλὰ καὶ αἱ ἀπελευθερωτικαὶ ἐπιγραφαὶ τῆς Ἀμφίσσης, δεικνύουσι θεοφόρα ὀνόματα· αὗται ὅμως εἶνε νεώτεραι τῆς παρούσης. Παραθέτω δ᾽ ἐνταῦθα καὶ ἀνέκδοτον ἐπιγραφὴν εὑρεθεῖσαν ἐκεῖ ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Γ Κονιάκου (πρῴην Β. Βιολιτζῆ) πλησίον τῆς μνημονευθείσης οἰκίας τοῦ Θ. Λαχανᾶ μετενεχθεῖσαν δὲ ὑπ᾽ ἐμοῦ εἰς τὸ γυμνάσιον Ἀμφίσσης. Ἡ ἐπιγραφὴ εἶνε ἐπὶ μαρμαρίνης πλακὸς ἐσχηματισμένης νῦν ἐκ μείζονος τμήματος μαρμάρου, πελεκηθέντος ἢ ἀποθραυσθέντος. Μόνον ἡ ἐνεπίγραφος πλευρὰ καὶ ἡ ὑπὲρ αὐτὴν εἶνε αἱ ἀρχαῖαι. Μῆκ. 0,49, πλ. 0,32, πάχ. 0,10. Ἐπὶ τῆς ἑτέρας κατὰ μῆκος στενῆς πλευρᾶς ἀναγινώσκονται

ΟΝΕΘΗΚΕΔΙΟΣΚΟΡΟΝΥ
ΝΔΡΟΥΔΗΜΟΝΕΜΗ

...ον ἔθηκε Διόσκορον ὑ... (ἢ ***Διὸς κόρον ὑ*** ..)
...νδρου δῆμον ἐμη..

Ἡ γραφὴ Διόσκορον εἶνε βεβαία καὶ ἔχει ἴσως σχέσιν πρὸς τὴν ἐν Ἀμφίσσῃ λατρείαν τῶν Ἀνακων παίδων, τοὺς ὁποίους δὲν ἠδύναντο οἱ Ἀμφισσεῖς νὰ διακρίνωσιν ἐπὶ τοῦ Παυσανίου (10, 38, 7. Πρβλ 2, 22, 6. Arch. Zeit. 1882 σ. 385. *Gruppe,* Griech. Mythol. 718 f) ἀπὸ τῶν Διοσκούρων, τῶν Κουρήτων καὶ τῶν Καβείρων. Φαίνεται δέ, ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ εἶνε συντεθειμένη εἰς δακτυλικὸν ἑξάμετρον,

-] ∪ ∪ – ∪ ∪ – ∪ ∪
-] – – ∪ ∪ –

ὅπερ ἀπαιτεῖ τὴν ἀνάγνωσιν Διόσκορ**ον** καὶ οὐχὶ Διοσκόρ**οιν** ἤ τινα τοιαύτην. Εἶνε ἴσως ὄνομα ἀνδρός. Γνωρίζομεν δὲ ἤδη καὶ ἕτερα 5 ὀνόματα ἀνδρῶν ὅμοια (*Pauly-Wissowa*, Realencycl. ἐν λ.). Ἔκ τινος δὲ ὁμοίας συγχύσεως τῶν Κορυβάντων πρὸς τοὺς Καβείρους ἐν Περγάμῳ (πρβλ. *CIG*, 3538) ἐγεννήθη ἐκεῖ τὸ ὄνομα ἀνδρὸς *Κάβειρος* (*Inschr. von Pergamon*, 251), ὅπερ εὕρηται καὶ ἐν Βοιωτίᾳ (Kern ἐν *Hermes*, 25, 12 ἑξ. Brit. Mus. Cat. Coins. *Central Greece* σελ. 83 ἀριθ. 150).

[2] Πρβλ. *Kretschmer*, Einleituug σ. 197. *Sweizer*, Grammatik der Pergamenischen Inschriften σ. 43. *Valaori*, der delphische Dialekt σ. 42.

[3] Πρβλ. *BCH*, 26, σ. 289-271. *CIG*, 2349 b, 19, 55. *Michel*, Receuil 35,3 40,6, 8, 33. *Inschr. von Magnesia* 40, 8. 67,4.

δημοσίᾳ σφραγῖδι [1]. — Ἡ πρόθεσις **ποτὶ** ἀντὶ **πρὸς** εὕρηται παρὰ τοῖς Ἑσπερίοις Λοκροῖς ἤδη ἀπὸ τοῦ Ε' αἰῶνος, ἔχουσα ἐν τῇ συνθήκῃ τῶν Οἰανθέων καὶ Χαλειέων τὸν τύπον ποί [2].

Στίχ. 9. **παρεκάλεσε** = ᾐτήσατο, ἐδεήθη. Τὴν αὐτὴν σημασίαν ἔχει πολλάκις τὸ ῥῆμα καὶ παρὰ Πλουτάρχῳ καὶ ἄλλοις συγγραφεῦσι μεταγενεστέροις ὡς καὶ ἐν ταῖς χρονικῶς ἀντιστοιχούσαις ἐπιγραφαῖς.

Στίχ. 9. **Μηνὸς Ἀμῶ[νο]ς ἕκτᾳ ἐπ' εἰκάδι.** Εἶνε χρονολογία τῆς ἐπιστολῆς, ἧς εἶνε τὸ τελευταῖον μέρος. Πάντα τὰ ἑπόμενα εἶνε τὸ ἐξαποστελλόμενον ἀντίγραφον, τὸ ὁποῖον ἴσως δὲν πρέπει νὰ νοηθῇ ὡς κεχωρισμένον ἔγγραφον, ἀλλ' ὡς ἀποτελοῦν συνέχειαν τῆς ἐπιστολῆς ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ τεμαχίου παπύρου· διότι ἡ ἐπιστολὴ δηλοῦσα ῥητῶς, ὅτι ἐξαποστέλλεται τὸ ἀντίγραφον **κατὰ παράκλησιν** (καὶ) τοῦ Μηνοφάντου, κολάζει σπουδαίως καὶ τὰς ἑπομένας τιμάς, ἃς ἐπιτήδειός τις ἠδύνατο νὰ λάβῃ τότε ἐν πόλεσιν, ἐν αἷς τοσαύτην δύναμιν εἶχεν ὁ δῆμος ὁ εὐκόλως κολακευόμενος καὶ ἀπατώμενος. Νομίζει τις μάλιστα, ὅτι ἡ ἐπιστολή, οὐδὲν ἕτερον λέγουσα, ἐγράφη ὡσεὶ ἐπίτηδες, ἵνα κολάσῃ τὰς κατωτέρω ἀναγινωσκομένας τιμάς. Ἔπρεπε λοιπὸν νὰ εἶνε ἡ ἐπιστολὴ τῶν ἀρχόντων ἀναπόσπαστος ἀπὸ τοῦ ψηφίσματος, ἵνα φαίνηται ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐγγράφου ὄχι μόνον πῶς ὁ ταχυπειθὴς καὶ ταχύβουλος δῆμος ὑπολαμβάνει καὶ τιμᾷ τὸν Μηνόφαντον, ἀλλὰ καὶ πῶς ὑπολαμβάνουσιν αὐτὸν οἱ ἤρεμοι καὶ φρόνιμοι ἄρχοντες, ἐν οἷς καὶ οἱ νομογράφοι. Καὶ τὰ εἰλήματα δὲ ἐγίνοντο κάλλιον, ἐὰν ἀπετελοῦντο ἐξ ἑνὸς τεμαχίου παπύρου. Ἡ συνάφεια αὕτη τῆς ἐπιστολῆς πρὸς τὸ ἀντίγραφον τοῦ δόγματος τῶν νομογράφων καὶ τοῦ ψηφίσματος ὡς «**ὑπογεγραμμένου**» ἠδύνατο νὰ δηλωθῇ ῥητῶς, ὡς συμβαίνει ἐν ἐπιστολαῖς, δι' ὧν αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις ἀποδέχονται τὸν ἀγῶνα τῆς Λευκοφρυηνῆς Ἀρτέμιδος, ἀποστέλλουσαι ἀντίγραφα τῶν γενομένων παρ' ἑκάστοις ψηφισμάτων [1].

Τὸ ὄνομα τοῦ μηνὸς Ἀμῶνος εἶνε πεποιημένον ἐκ τοῦ κυρίου ἔργου, ὅπερ ἐτελεῖτο κατ' αὐτόν, τοῦ ἀμᾶν [2]. Εἶνε λοιπὸν ὁ μὴν Θεριστὴς (Ἰούνιος) τοῦ νῦν ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Στ. 10. **Νομογράφων** (ἐνν. προβούλευμα, δόγμα, **γνῶμα**). Ψήφισμά τι Αἰτωλικῆς τινος πόλεως [3] (206 π.Χ.) λέγει: «τοὺς **νομο[γράφο]υς** τᾶς πόλ[ιος ἀναγράψαι] τόδε τὸ ψήφισμα ἐν τοὺς νόμους . . . Κατὰ ταὐτὰ δὲ ἐψηφίσαντο Πλευρώνιοι καὶ Ἀμβρακιῶται . . . Ἀμφισσεῖς . . .». Ὥστε δυνάμεθα νὰ λέγωμεν, ὅτι ὁ θεσμὸς τῶν νομογράφων, οἵτινες πρέπει νὰ ὑποτεθῶσιν ἐπιτροπή τις ἐκ διακεκριμένων βουλευτῶν ἢ ὡς θὰ ἐλέγομεν σήμερον τὸ προεδρεῖον τῆς βουλῆς ἂν μὴ ὁλόκληρος ἡ βουλή, ἐμπεπιστευμένη τὴν μελέτην καὶ παρασκευὴν πάσης νομοθετικῆς ἐργασίας [4], μαρτυρεῖται τὸ δεύτερον ἤδη ἐν Ἀμφίσσῃ. Καὶ εἶνε μὲν γνωστόν, ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ τῆς Μαγνησίας δὲν εἶνε αὐτὸ τοῦτο τὸ ψήφισμα τῶν Ἀμφισσέων, καὶ ὅτι ὁ ἁρμόδιος γραμματεὺς ἐν Μαγνησίᾳ κατεχώρισεν ὑπὸ ἓν ψήφισμα διαφόρους ὁμάδας πόλεων ψηφισαμένων ὅμοια ψηφίσματα, ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ πόλεις, ἃς περιλαμβάνει ἡ ἐπιγραφή, ὑπάγονται ὑπὸ τὴν Αἰτωλικὴν συμπολιτείαν, ὁμοιομορφία τις τοῦ πολιτεύματος εἶναι πιθανή, διὰ τὴν Ἄμφισσαν δὲ ἡ ἀρχὴ τῶν νομογράφων, βεβαιουμένη κατὰ χρόνον ὀλίγῳ νεώτερον ὑπὸ τῆς ἐπιστολῆς τῶν Ἀμφισσέων, δύναται νὰ θεωρηθῇ βεβαία καὶ διὰ τὸ ἔτος 206. Δὲν εἶναι ὅμως καθ' ὁλοκληρίαν σαφές, ἂν οἱ νομογράφοι εἶναι ἰθαγενὴς παλαιὸς θεσμὸς ἐν τῇ *πόλει* Ἀμφίσσῃ ἢ ἂν εἶναι δάνειος παρὰ τῶν Αἰτωλῶν.

Στίχ. 11-12 «**ἰατρὸς μεταπεμφθεὶς μετὰ πρεσβείας καὶ** . . .». Ἡ ἰατρικὴ ἐμφανίζεται ὡς ἐπάγγελμα τὸ πρῶτον ἐν τῇ Ὀδυσσείᾳ σ 382· «τίς γὰρ δὴ ξεῖνον καλεῖ ἄλλοθεν αὐτὸς ἐπελθὼν | ἄλ-

[1] *Reinach*, Traité d'Epigraphie grecque σ. 303. *Anc. Inscr. in the B. Mus.* II, 373 στ. 25 ἑξ. 375, 15. *Ἐφημ. Ἀρχαιολ.* 1888 σ. 177, *BCH*, 1898 σ. 453 καὶ 448 ἑξ. *Michel*, Recueil, 252, 34 κλ. Πρβλ. καὶ σημ. εἰς στ. 9.

[2] *IG*, IX, I, 333, 15 «αἴ κ' ὁ Ϝασστὸς ποῖ τὸν Ϝαστὸν δικάζεται»· πρβλ. τὰ ὀνόματα μηνῶν *Ποιτρόπιος*, Ἐνδυσ*ποι*τρόπιος. Διὰ τὴν Ἄμφισσαν ὅρα *Ἐφημ. Ἀρχαιολ.* 1904 σ. 115 στ. ἐπιγ. 10 καὶ σ. 123 στίχ. ἐπιγρ. γ2. Δὲν πιστεύω δέ, ὅτι ἡ χρῆσις τῆς **ποτὶ** εἶνε σημεῖόν τι αἰτωλικῆς ἐπιδράσεως περὶ τὸ 200 π. Χ. ἐπὶ τοὺς Λοκρούς, ὡς φρονεῖ ὁ **Haussoullier BCH, VI**, σ. 461.

[1] **Inschr. von Magnesia** 40, 7 «**ὑπογεγράφαμες** οὖν ὑμῖν τὸ ἀντίγραφον τοῦ ψαφίσματος»· 67, 4 «**ὑπογεγράφαμεν** δὲ τῷ ψαφίσματος τὸ ἀντίγραφον . Πρβλ. καὶ ***Le culte d'Apollon Pythien à Athènes*** (Colin) σ. 114 ἀρ. 49 στ. 2.

[2] Ὅρα *Ἡσιόδου* Ἔργ. στ. 502 σημ. ἔκδ. *Göttling-Flach*.— Περὶ τοῦ **ἕκτᾳ ἐπ' εἰκάδι**, ἀντὶ τοῦ ὁποίου ἠδύνατο νὰ κεῖται **ἕκτᾳ μετ' εἰκάδας** ἢ **ἐξ εἰκάδος**, ὅρα *Schmidt*, Handb. d. Griech. Chronologie σ. 514, 521. *Πολυδ.* 1, 63.

[3] *Inschriften von Magnesia* 28, στ. 4.

[4] *Swoboda*, ἔ. ἀ. 67-68, 100 ἑξ.

λον γ' εἰ μὴ τῶν οἳ *δημιουργοὶ* ἔασιν, | μάντιν ἢ *ἰητῆρα κακῶν* ἢ τέκτονα δούρων | ἢ καὶ θέσπιν ἀοιδόν, ὅ κεν τέρπησιν ἀείδων; | *οὗτοι γὰρ κλητοί γε βροτῶν ἐπ' ἀπείρονα γαῖαν*». Κατ' ἀρχὰς ἡ ἰατρικὴ εἶχε διέλθει στάδιόν τι, καθ' ὃ ἡ θεραπεία ἐτελεῖτο δι' ἐπῳδῶν [1], ὡς καὶ νῦν ἔτι ἐν τοῖς κατωτέροις στρώμασι τοῦ λαοῦ, ἢ διὰ βοτανῶν, ὧν γνῶσιν ἐκτήσαντο ποιμενικὰ φῦλα ἐκ κτηνοτροφικῶν παρατηρήσεων. Ὕστερον διεκρίθησαν εἰς τὴν διὰ βοτανῶν ἰατρικὴν ἰδίᾳ αἱ γυναῖκες [2], αἵτινες μετεῖχον μεγάλως καὶ τῆς μαντικῆς, ὡς δεικνύει τὸ παράδειγμα τῆς Κασσάνδρας, τῆς Πυθίας καὶ τῶν πελειάδων ἢ πελειῶν ἱερειῶν τῆς Δωδώνης. Σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως τὰ πολεμικὰ ἔργα ἀνέπτυξαν τὴν χειρουργικὴν ἰατρικήν, ἀσκουμένην ὑπὸ ἡρώων, ὡς ἐν τῇ Ἰλιάδι [3]. Διῆγον δὲ οἱ ἰατροὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πλανητικὸν βίον καὶ διὰ τοῦτο εὑρίσκομεν αὐτοὺς ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς Ὀδυσσείας (σ. 382) συνήθως ἐκτὸς τῆς πατρίδος αὐτῶν [4].

Ὁ πλανητικὸς δὲ οὗτος βίος πρακτικῶν τινων μάλιστα ἰατρῶν εὕρηται καὶ σήμερον ἔτι κατὰ τὰς βορειοδυτικὰς πρὸ πάντων ἑλληνικὰς χώρας. Οἱ ἰατροὶ οὗτοι, φέροντες τὸ σκωπτικὸν παρώνυμον «κομπογιαννῖται» ἐπεμβαίνουσι κυρίως εἰς χειρουργικά τινα νοσήματα καὶ εἶναι βεβαίως οἱ ἀπόγονοι τῶν ***ἐργατῶν***, οὓς αἰνίττεται ὁ ἱπποκράτειος ὅρκος: «οὐ τεμέω δὲ οὐδὲ μὴν λιθιῶντας, ἐκχωρήσω δὲ ἐργάτῃσιν ἀνδράσι πρήξιος τῆσδε». Ἀκριβῶς δὲ τὴν χειρουργικὴν θεραπείαν τῶν λιθιάσεων καὶ τοῦ καταρράκτου ἐπιτηδεύουσι κατὰ τὸ πλεῖστον οἱ ἰατροὶ οὗτοι. Παρὰ πᾶν δὲ τὸ δυνατὸν πλῆθος τῶν ἰατρῶν, τοὐλάχιστον ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, κατὰ τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἐγράφη ἡ ἐπιγραφὴ τῆς Ἀμφίσσης, αἱ ἀνάγκαι τῶν ἀνθρώπων ἦσαν τόσον ὑπέρτεραι, ὥστε οἱ Ἀμφισσεῖς ἐκάλεσαν τὸν Μηνόφαντον ἐπισήμως καὶ τιμητικῶς διὰ πρεσβείας [1], οὗτος δ' ἐλθὼν ἦτο ὁ *μόνος* (στ. 12) ἰατρὸς τῆς πόλεως.

Καὶ ὅμως ἐν Ἀμφίσσῃ ἐλατρεύετο ὁ Ἀσκληπιὸς ἐν τόπῳ ὑψηλῷ καὶ καθαρῷ (εὐαέρῳ), ἔνθα ῥέουσιν ἄφθονα τὰ συναφῆ πρὸς πᾶν Ἀσκληπίειον ὕδατα [2]. Δὲν ἐθεράπευε λοιπὸν ὁ Ἀσκληπιὸς παρὰ τὴν ἰατρικὴν φύσιν αὐτοῦ; ἂν δέ ποτε ἐθεράπευεν, ἔπραττε τοῦτο δι' ἰατρῶν ἐπιστημόνων, προσκεκολλημένων εἰς τὸν ναὸν αὐτοῦ καθ' οἱονδήποτε τύπον, ἢ δι' ἐγκοιμήσεων ὡς ἐν Ἐπιδαύρῳ καὶ ἀλλαχοῦ; Ἐπειδή, καθ' οὓς χρόνους ἦλθεν ὁ Μηνόφαντος εἰς Ἄμφισσαν (α' ἥμισυ τοῦ Β' π. Χ. αἰῶνος), ἦτο ὁ μόνος ἰατρός, πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ἢ ὅτι ἡ θεραπεία ἐγίνετο δι' ἐγκοιμήσεων, οἱ δὲ ἄρχοντες τῶν Ἀμφισσέων, σπουδαίως μεριμνῶντες περὶ τῆς ὑγείας τῆς πόλεως, ἀπέβλεπον πρὸς τὴν ἰατρικὴν ἐπάρκειαν τοῦ θεοῦ μετὰ τῆς αὐτῆς ἀπιστίας, μεθ' ἧς καὶ οἱ καθ' ἡμᾶς κυβερνῆται πρὸς τὰς θαυματουργοὺς εἰκόνας τῶν ἁγίων, δι' ὃ καὶ ἐκάλεσαν τὸν Μηνόφαντον,— ἢ ὅτι ἡ λατρεία τοῦ Ἀσκληπιοῦ δὲν εἶχεν εἰσαχθῆ ἀκόμη εἰς τὴν Ἄμφισσαν καὶ ὅτι κατ' ἀκολουθίαν ὁ λαὸς ἐνταῦθα οὐδὲ «Ἀσκληπιοῦ παιῶνος ἐτύγχανεν». Ἀλλ' ἡ λατρεία τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἦτο εἰσηγμένη εἰς Ναύπακτον ἤδη περὶ τὸ 300 π. Χ. [3] καὶ ἐγίνοντο δι' αὐτοῦ ἐν Ναυπάκτῳ ἀπελευθερώσεις δούλων ἤδη κατὰ τὸ α' ἥμισυ τοῦ Β' π. Χ. αἰῶνος [4]. Ἀμφισσαϊκὴ δὲ παλαιοτάτη ἀπελευθερωτικὴ πρᾶξις γενομένη διὰ τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος, ἀνάγεται εἰς τοὺς χρόνους 140-100 π. Χ. [5]. Ἐπειδὴ ὅμως ἀπὸ τοῦ 420 π. Χ., ὅτε ἱδρύθη τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν Ἀθήναις, ἡ λατρεία τοῦ θεοῦ τούτου μετὰ τοσούτων ἄλλων λατρειῶν τῶν Μακεδονικῶν χρόνων διεδίδετο κατὰ πᾶσαν διεύθυνσιν, ὥστε νὰ λατρεύηται οὗτος πρωίμως καὶ εἰς τὰς περὶ τὴν Ἄμφισσαν πόλεις Ναύπακτον, Κρουνούς, Τιθορέαν, Δαύλειαν, Στεῖριν, Πανοπέα κλ. νομίζω, ὅτι καὶ τὸ Ἀσκληπίειον τῆς Ἀμφίσσης ἦτο ἐν ἐνεργείᾳ καὶ πρότερον, τοὐλάχιστον ὅτε

[1] *Ὁμ.* Ὀδ. τ, 456 ἑξ. πρβλ. ***Πίνδ.*** Πυθ. 3, 47.

[2] ***Ὁμ.*** Ἰλ. Λ, 740· ἡ μάλιστα δὲ διακεκριμένη μεταξὺ τῶν γυναικῶν ἰατρίνη εἶναι ἡ πολυφάρμακος Μήδεια (Πινδ Πυθ. 4, 234). Τοῦ ὀνόματος αὐτῆς ἡ ῥίζα μηδ- εὕρηται καὶ ἐν ἄλλοις ὀνόμασιν ὡς Μῆδος, Μήδειος, Μήδη, Ἀγαμήδη, Περιμήδη (***Welcker***, Kl. Schriften III, σ. 20 ἑξ.) καὶ εἶναι συγγενὴς πρὸς τὰ λατινικὰ mederi, medicus, medicina (*G. Curtius*, Etymologie [4], 242, 312. ***Usener***, Götternamen σ. 160 ἑξ.).

[3] Δ, 193 ἑξ. Β, 731 κλ.

[4] Π. χ. ***Ἡροδ.*** III, 131, ***Λουκ.*** Τραγῳδοποδ. 265· πρβλ. καὶ τὰ ἐν ***BCH***, 1901 σελ. 237 σημ. 1 παραδείγματα. Διὰ τοὺς ῥωμαϊκοὺς χρόνους ὅρα ***Friedländer***, Sittengeschichte Roms [6], 1888, I, σ 335 ἑξ.

[1] Ὅρα καὶ ***BCH***, 1900, 225· πρβλ. 1894 σ. 402.

[2] *Ἐφημ. Ἀρχ.* 1904 σελ. 137 ἑξ.

[3] ***Pauly-Wissowa's*** ἔ. ἀ. ἄρθρ. Asklepios σ. 1664, 30.

[4] ***Ath. Mitteil.*** 4, σ. 22, σ. 1-70 ἰδίᾳ σ. 54-62. ***Journal of Hell. St.*** 13, σ. 338 ἑξ. ἀρ. 6-8, 10· πρβλ. ἀρ. 1, 2.

[5] Baunack ἔ. ἀ. 2202· πρβλ. ***Ἐφημ. Ἀρχ.*** 1904, σ· 114 ἑξ.

ἦλθεν ὁ Μηνόφαντος εἰς Ἄμφισαν [1], καὶ πιστεύω, ὅτι ἔχει δίκαιον ὁ κ. Καββαδίας λέγων [2], ὅτι ἐν τοῖς Ἀσκληπιείοις ἱεροῖς οὔτε ἐπιστημονική τις θεραπεία ἐγίνετο οὔτε οἱ ἱερεῖς αὐτῶν ἦσαν ἰατροί, ἀλλὰ κοινοὶ ἄνθρωποι, ὡς καὶ οἱ ἱερεῖς παντὸς ἄλλου ναοῦ, πλὴν ἐξαιρέσεων, καθ᾽ ἃς δηλοῦται ῥητῶς, ὅτι ὁ ἱερεὺς εἶναι ἰατρὸς (CIG. 4315a). Κατ᾽ ἀκολουθίαν τὰ Ἀσκληπίεια ταῦτα οὐδαμῶς ἀνεπλήρουν τοὺς ἰατροὺς παρὰ τοῖς δυσπίστοις ἢ σωφρονοῦσιν ἀνθρώποις, ὁ δὲ Μηνόφαντος ἠδύνατο νὰ χαρακτηρίζηται ὡς *μόνος ἰατρὸς* τῆς Ἀμφίσσης, καίπερ τοῦ Ἀσκληπιοῦ λατρευομένου ἐν τῇ αὐτῇ πόλει. Οὐδὲν δὲ τεκμήριον ὑπάρχει ἐν τῇ ἐπιγραφῇ νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι ὑπῆρχον καὶ ἄλλοι ἰατροὶ ἰδιῶται· ἡ δήλωσις εἶναι κατηγορηματική, ὅτι ὁ Μηνόφαντος *ἠργολάβησε μόνος τὸ ἰατρικὸν ἔργον*, ἀνέλαβε μόνος τὴν ὑπηρεσίαν νὰ ἰατρεύῃ, αὐτῷ μόνῳ ἐνεχειρίσθη ἡ πίστις περὶ *τῆς κοινῆς σωτηρίας*, ἐτήρησε δ᾽ αὐτὴν διὰ πάσης τῆς δυνάμεως αὐτοῦ ἐξ ἴσου καὶ *πρὸς ἅπαντας* εὐνοϊκῶς. Καὶ ὁ ὀρθὸς δὲ νοῦς ἐπιβάλλει νὰ μὴ δεχθῶμεν παρ᾽ αὐτὸν ἕτερόν τινα ἰδιώτην ἰατρόν, διότι ἰδιώτης ἰατρὸς δὲν θὰ ἀντημείβετο καὶ κατ᾽ ἀκολουθίαν δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ συντηρηθῇ ἐν Ἀμφίσσῃ.

Ὁ Μηνόφαντος, ὡς φαίνεται, προσεκλήθη καὶ ἐπεδήμησεν ἐν Ἀμφίσσῃ ἐν ὁμαλοῖς καιροῖς. Διότι οὔτε κατὰ τὴν πρόσκλησιν αὐτοῦ ἀναφέρεται ἔκτακτόν τι γεγονός, οὔτε κατὰ τὴν διαμονὴν (πρβ. στ. 13 τῶν ἀεὶ *ἐμπιπτόντων ἀρρωστημάτων*). Ἡ δὲ ἀναχώρησις αὐτοῦ δὲν ἔγινεν ἕνεκα τῆς ἄρσεως ἐκτάκτου τινὸς δῆθεν αἰτίας, ἀλλ᾽ ἕνεκα ἰδιωτικῶν λόγων τοῦ ἰατροῦ (στ. 20). Πόσον ὅμως σκληρῶς ἐθερίζετο ὁ κόσμος κατὰ τοὺς παλαιοὺς χρόνους ὑπὸ τῶν ἀπροσμάχων τότε ἐπιδημικῶν νόσων, δεικνύει ἡ λέξις *ἐμπιπτόντων*, ἥτις οὐδαμῶς δηλοῖ τὰ κοινὰ ἐξ ἀφυλαξίας ἐμφανιζόμενα σποράδην νοσήματα, ἀλλὰ τὰς εἰσβολὰς τῶν ἐπιδημιῶν [3]. Κατὰ κακῶν δὲ τηλικούτων ἡ πόλις ἠμύνετο δι᾽ ἑνὸς μόνου ἰατροῦ! Σήμερον ἡ Ἄμφισσα ἐκτεινομένη εἰς μόνον τὸν χῶρον τοῦ περιβόλου τῆς ἀρχαίας πόλεως, τῆς ἀκροπόλεως οὔσης ἀκατοικήτου, διακρινομένη δὲ διὰ τὸ ὑγιὲς κλῖμα αὐτῆς, ἔχει ὀκτὼ ἰατροὺς καὶ μίαν κλινικήν.

[1] Ὁ Trämer ἐν *Pauly-Wissowa's R. E.* ἔ. ἀ. φρονεῖ μάλιστα, ὅτι ἡ λατρεία τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν Φωκίδι εἶναι παναρχαία.

[2] *Comptes Rend. d. Congrès intern. d'Archéol. I Sess. Athènes* 1905 σ. 280. Ὅρα τοῦ αὐτοῦ τὸ *Ἱερὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν Ἐπιδαύρῳ* σελ. 283 ἑξ.

[3] BCH, 1900 σ. 226. *Paton-Hicks*, Kos ἐπιγρ. 5, 5.

Πῶς ἐγένετο ἡ ἐκλογὴ καὶ ὁ διορισμὸς τοῦ Μηνοφάντου καὶ πόθεν ἐκλήθη οὗτος, δὲν λέγεται. Ὁ Πλάτων λέγει [1], ὅτι ἐν Ἀθήναις ἐγίνετο «σύλλογος περὶ ἰατρῶν αἱρέσεως», ὁ δὲ Ξενοφῶν [2] λέγει γενικώτερον, ὅτι «πόλεις αἱ χρῄζουσαι ὑγιαίνειν ἰατροὺς αἱροῦνται». Φαίνεται ὅτι ὁ Μηνόφαντος, ὅτε ἐκλήθη ὑπὸ τῶν Ἀμφισσέων, δὲν ἦτο ἐν τῇ μακρὰν κειμένῃ πατρίδι αὐτοῦ, ὁπότε δυσκόλως θὰ ἐγνώριζον οὗτοι τὸ ὄνομα αὐτοῦ καὶ τὴν προαίρεσιν, ἀλλ᾽ ἔν τινι πόλει οὐχὶ μακρὰν τῆς Ἀμφίσσης κειμένῃ οὕτως, ὥστε ἡ φήμη τοῦ ἰατροῦ, τὸ ὄνομα, ἴσως δὲ καὶ ἡ διαθεσιμότης ἢ ἡ συγκατάθεσις νὰ ἦσαν τοῖς Ἀμφισσεῦσι γνωστὰ ἐκ προηγηθεισῶν διαπραγματεύσεων. Ἡ πόλις τότε, συνελθοῦσα εἰς ἐκκλησίαν, εἵλετο αὐτὸν ἰατρὸν καὶ ἐψηφίσατο τὴν πρόσκλησιν αὐτοῦ διὰ πρεσβείας, ἥτις ἀνεχώρησε κομίζουσα πρὸς τὸν Μηνόφαντον ἀντίγραφον τοῦ ψηφίσματος. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον περίπου καλοῦνται δικασταὶ ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν πεμπομένων πρεσβευτῶν, οἵτινες συνήθως λέγονται τότε *δικασταγωγοί* [3].

Ἡ ἐπιγραφὴ λέγουσα τὸ ῥῆμα *ἐργολαβεῖν* δὲν ἐννοεῖ αὐτό, ὡς ἐννοεῖται ἄλλοτε καὶ ὡς παρ᾽ ἡμῖν σήμερον συμβαίνει, συνοδευόμενον δηλ. ὑπὸ δημοπρασίας τινὸς καὶ διαμφισβητήσεως παρόντος τοῦ Μηνοφάντου, ἀλλ᾽ ἁπλῶς ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ *ἀναδέχεσθαι* ἢ *ἀναλαμβάνειν* [4]. Ὅθεν καὶ ὁ πλεονασμὸς τῆς λέξεως *ἔργον* ἐν τῇ φράσει.

[1] Γοργ. 455 B.

[2] Κ. Π. 1, 6, 15.

[3] Πρβλ. *Waddington,* Inscript. grecques et latines III, 87, 1. *Revue des ét. grecques* 1897 σ. 300. IG, VII 430 κλ.

[4] *Πλουτ.* Περικλ. 13, 3. Adul. et amit. 32. Πρβλ. *Ξενοφ.* Ἀπομν. 4, 25· «τοῖς βουλομένοις παρὰ τῆς πόλεως ἰατρικὸν ἔργον λαβεῖν» καὶ κατωτέρω «ὅμως δέ μοι *τὸ* ἰατρικὸν ἔργον δότε». Ὁ *Welcker*, Kleine Schriften III σ. 231 ἑρμηνεύει τὸ ἄναρθρον ***ἰατρικὸν ἔργον λαμβάνειν*** «in Dienst treten wollen», τὸ δὲ ἔναρθρον ***τὸ ἰατρικὸν ἔργον*** «das Geschäft des Artztes». Τὸ ἰατρικὸν ἔργον παρὰ Ξενοφῶντι (ἔ. ἀ. κατωτέρω καὶ ἀλλαχοῦ) καὶ παρ᾽ ἄλλοις λέγεται ***ἰατρικὴ τέχνη*** (*Dittenberger* Sylloge [2] 490. *Πλάτ.* Πρωτ. 312, B ἀντιθέτως πρὸς τὴν ἐπὶ ***παιδείᾳ μάθησιν*** = ἐπιστήμην), ἂν καὶ ὁ ὅρος οὗτος δηλοῖ κυρίως καὶ συνήθως τὴν ἰατρικὴν ἐπιστήμην (Ἱπποκρ. περὶ ἀρχ. ἰατρ. 1. κλ.) οὐχὶ δὲ τὸ ἔργον, τὸ ἐπάγγελμα, «***τὸ ἐπιτήδευμα***» (στ. 19· CIGS, III. 516 στ. 6). Πρβλ. *Fredrich,* Hippocratische Studien (ἐν Wilamowitz-Kiessling's Philologischen Untersuchungen) σ. 2 καὶ ἑξῆς, πῶς ἐνόει τὴν ἰατρικὴν τέχνην ὁ Ἱπποκράτης.

Ὁ Μηνόφαντος, διορισθεὶς ὡς διωρίσθη ἰατρὸς ἐν Ἀμφίσσῃ, ἦτο *δημοσιεύων ἰατρός*, *ἐδημοσίευεν*[1]. Ἐλάμβανε δηλονότι τὸν μισθὸν αὐτοῦ ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου[2] καὶ ἐθεράπευε τοὺς ἀρρωστοῦντας ἄνευ ἄλλης ἀντιμισθίας ἤ, ὡς ἀντελαμβάνοντο οἱ ἀσθενεῖς, δωρεάν. Διὰ τοῦτο ὁ Σουίδας λέγει «*δημοσιεύω, δωρεὰν ἐργάζομαι*»[3].

Κατὰ παρόμοιον τρόπον γίνονται διορισμοὶ δημοσιευόντων ἰατρῶν νῦν εἰς τὰς νοτίας Σποράδας νήσους Κάλυμνον, Σύμην, Χάλκην κλ., ὡς γινώσκω μαθὼν ἐν Σύμῃ. Ὁ Καλύμνιος ἰατρὸς καὶ ὑφηγητὴς κ. Α. Κινδύνης ἐν μελέτῃ περὶ τῆς ἱστορίας τῆς ἰατρικῆς ἀμοιβῆς ἐκδοθείσῃ τῷ 1906 (σ. 38), ἐν Σύρῳ (Βιβλιοθήκη τῆς ἰατρικῆς προόδου) λέγει σελ. 8: «Εἶνε περίεργον, ὅτι εἰς πολλὰς ἐκ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους ***Κάλυμνον***, ***Σύμην***, ***Χάλκην***, ***Νίσυρον***, ***Πάτμον***, ***Κάρπαθον*** καὶ ἄλλας, ὑπάρχουσι καὶ τὴν σήμερον δημόσιοι ἰατροί, πληρωνόμενοι ὑπὸ τοῦ δήμου, τῆς *Δημογεροντίας*, διὸ καὶ ἰατροὶ ***τοῦ κοινοῦ*** ἢ ***τῆς κοινότητος*** λέγονται. Ἐν Καλύμνῳ, ἀριθμούσῃ περὶ τὰς 20 χιλιάδας κατοίκων, ὑπάρχουσι τοιοῦτοι τέσσαρες, πληρωνόμενοι οὐχὶ ὀλιγώτερον τῶν 4,000 φράγκων κατ᾽ ἔτος· ἄλλοτε δὲ ὁ μισθὸς τοῦ δημοσίου ἰατροῦ ἐν Καλύμνῳ ἦτο διπλάσιος, ὡς μοὶ ἀνεκοίνωσεν ὁ μακαρίτης ἐν τῷ ἐθνικῷ πανεπιστημίῳ καθηγητὴς τῆς μαιευτικῆς Κόνσολας, χρηματίσας τοιοῦτος ἐν Καλύμνῳ ἐπὶ τετραετίαν. Ἐν Σύμῃ καὶ Χάλκῃ οἱ αὐτοὶ περίπου μισθοὶ δίδονται· ἐν Νισύρῳ, Πάτμῳ, Καρπάθῳ καὶ Ἀστυπαλαίᾳ ὀλιγώτεροι. Ἐκλέγονται δὲ οἱ ἰατροὶ κατ᾽ ἔτος περὶ τὰς ἀρχὰς ἑκάστου ἔτους ἐν μὲν Καλύμνῳ καὶ Σύμῃ διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας ὡς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι, ἐν δὲ ταῖς ἄλλαις νήσοις διὰ τῆς Δημογεροντίας, ὡς ἐπὶ τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων ἐγίνετο ἡ ἐκλογὴ τῶν δημοσίων ἰατρῶν. Τὴν θέσιν δὲ τῶν δημοσίων ***ἰατρείων*** εἰς ταύτας τὰς νήσους κατέχουσι σήμερον τὰ φαρμακεῖα, ἅτινα ἀφειδῶς παρέχουσι δωρεὰν εἰς πάντας ἀνεξαιρέτως, ἐγχωρίους τε καὶ ξένους, τὰ ἀναγκαιοῦντα φάρμακα, δαπανωμένων κατ᾽ ἔτος οὐχὶ ὀλιγωτέρων τῶν 1,000 εἰκοσαφράγκων διὰ τὴν ἀγορὰν τῶν φαρμάκων, τοὐλάχιστον ἐν Καλύμνῳ καὶ Σύμῃ ταῖς πολυπληθεστέραις καὶ πλουσιωτέραις τούτων τῶν ἐχουσῶν δημοσίους ἰατροὺς νήσων».

Στίχ. 14-15 *μετὰ τᾶς τῶν θεῶν εὐνοίας*. Ἡ αὐτὴ φράσις ἐν Inschr. von Magnesia 46, 37. — ***ἀνεγκλήτως*** σημειῶ πανταχοῦ ἐν τοῖς ἀντιγράφοις μου· καὶ ὁ ἐν Ἀμφίσσῃ δὲ φίλος μου καθηγητὴς κ. Π. Πανάγος βεβαιοῖ με, ὅτι ἀναγινώσκει Ω. Ἀλλ᾽ ἡ ἔννοια ἀπαιτεῖ Ο, πιστεύω δέ, ὅτι δὲν ἀνεγνώσαμεν ὀρθῶς. Καὶ ἡ φωτογραφία δὲ δεικνύει, ὅτι τὸ Ω τοῦτο δὲν εἶναι ὅμοιον πρὸς τὰ λοιπὰ Ω, ἐσχηματίσθη δὲ τῇ βοηθείᾳ ἀνωμαλίας τινὸς ἢ φθορᾶς τοῦ λίθου.

Στίχ. 16 ***ἐφίσου καὶ*** ΦΡΟ. Τὰ προτελευταῖα γράμματα ΦΡ εἶναι τόσον πλησίον ἀλλήλων καὶ ἔχουσι τόσον μικρὰς τὰς καμπύλας γραμμάς, ὥστε φρονῶ, ὅτι ἐπλανήθημεν ὁ κ. Vollgraff καὶ ἐγὼ σχηματίσαντες ἐξ ἑνὸς Π τῇ βοηθείᾳ ἀνωμαλιῶν τῆς ἐπιφανείας τοῦ λίθου δύο γράμματα ΦΡ. Διὸ μεταγράφω ***πο[τί***. Ἡ φράσις δὲ ***ἐφ᾽ ἴσου καὶ ποθ᾽ ἅπαντας*** εἶναι ἀξιοσημείωτος ἀκριβολογία οὐδένα ἐνέχουσα πλεονασμόν[1].

[1] Τὸ λεγόμενον ἐν ***Hermann-Blumner*** Privataltert.[3] σελ. 354 σημ. 3 (δημοσιεύοντες) «oder ***δημόσιοι ἰατροὶ Strabo*** 4. σ. 181» δὲν εἶναι ἀκριβές, διότι ὁ Στράβων λέγει ἄλλως: «τὴν σχολὴν ἄσμενοι πρὸς τοὺς τοιούτους διατίθενται βίους οὐ κατ᾽ ἄνδρα μόνον, ἀλλὰ καὶ ***δημοσίᾳ***· σοφιστὰς γοῦν ὑποδέχονται τοὺς μὲν ἰδίᾳ, τοὺς δὲ πόλεις ***κοινῇ μισθούμενοι, καθάπερ καὶ ἰατρούς***». Τὸ δὲ λεγόμενον ἐν τοῖς σχολ. Ἀριστοφ. Ἀχαρν. 1030 «οἱ γὰρ δημοσίᾳ χειροτονούμενοι ἰατροὶ ***καὶ δημόσιοι*** προῖκα ἐθεράπευον» ὡς νοσοῦν διορθοῦται ὑπὸ τοῦ G. Dindorf δι᾽ ἐξοβελίσεως τοῦ ***καὶ δημόσιοι***. Παραμένει λοιπὸν ὀρθὸν τὸ ῥῆμα ***δημοσιεύειν*** καὶ ἡ μετοχὴ ***δημοσιεύων***. ***Πλ.*** Γορ. 514. ***Ἀριστοφ.*** Ἀχαρ. 1030 (ὅρα καὶ σημ. ἐκδ. ***Leeuwen***, Lugduni Batav. 1901). *Δημόσιος* δὲ ἦτο δοῦλός τις τῆς πόλεως ἢ τῆς πολιτείας, ὅρα ***Ἀριστοφ.*** Λυσιστ. 436. ***Sitzungsber. d. Königl. preuss. Akad. d. Wiss.*** 1901 σ. 483 καὶ 486 καὶ τὰς ἐκεῖ παραπομπάς· πρβλ. ***Ἀριστοφ.*** Ἱππ. 1135.

[2] Φαίνεται, ὅτι, ἂν μὴ πανταχοῦ, ἀλλ᾽ ἔν τισι τοὐλάχιστον πόλεσιν ἐπεβάλλετο ἴδιος πρὸς πληρωμὴν τῶν ἰατρῶν φόρος καλούμενος ***τὸ ἰατρικόν***. Τοιοῦτος φόρος ἐπεβάλλετο ἐν Δελφοῖς, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς Dittenberger, Sylloge[2] 466, καθ᾽ ἣν ἀπονέμεται τῷ Φιλιστίωνι «***ἀτέλεια χοραγίας καὶ τοῦ ἰατρικοῦ***» ἀνθ᾽ ὧν ὁ Φιλιστίων ὑπὲρ τῆς πόλεως προτέτεικεν. Ὅρα καὶ Wilcken, Griechische Ostraka I, § 178 σελ. 375 ἑξ. Ath. Mitt. 16 (1891), σ. 292. Revue Archéol. 1880 σ. 241 l.

[3] Πρβλ. ***Ἀριστοφ.*** Ἀχαρν. 1030 «ἀλλ᾽, ὦ πονηρ᾽, οὐ δημοσιεύων τυγχάνω». Ὅταν ὁ ἰατρὸς θεραπεύῃ ἐντελῶς δωρεὰν ἤτοι χωρὶς νὰ λαμβάνῃ οὐδ᾽ ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου μισθόν, δηλοῦται τὸ πρᾶγμα σαφῶς. Π. χ. Collitz-Fick, ***Dialektinsch.*** 1447 στ. 9 (ὁ ἵππων ἰατρὸς Μητρόδωρος) «***ἄνευ μισθοῦ*** σπουδᾶς καὶ φιλοτιμίας οὐθὲν ἐνλείπων». CIA, II, 1, 256 b «Ἐπειδὴ Φειδίας ὁ ἰατρὸς διατελῇ πράττων τὰ συμφέροντα . . . καὶ νῦν ἐπιδέδωκεν ἑαυτὸν ***δημοσιεύειν δωρεὰν*** κλ. Ὅρα CIG, 4315 n, σ. 17. CIA. II, 187. IGS, III, 516, 8. Πρλβ. Λουκ. Ἀποκηρυττ. 23.

[1] Πρβλ. ***Dittenberger***, Sylloge[2], 490 «φέρειν προαιρεύμενος τοῖς ἀρρωστοῦσι πᾶσι τὰν ἄκεσιν, ***οὐδεμίαν δὲ προτίμασιν ποιεύ-***

Στίχ. 19 ***καὶ ἀξίαν***. Ἴσως ἐπὶ τοῦ λίθου κεῖται ***κατ' ἀξίαν***, ὅπερ γινώσκομεν ὡς σύνηθες ἐν τοιούτοις τόποις τῶν ἐπιγραφῶν [1]. Τὸ δὲ ***ἀξίαν — τοῦ ἐπιταδεύματος*** λέγεται ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὸν ἠθικὸν χαρακτῆρα, ὃν ἐφαντάζοντο περὶ τῶν ἰατρῶν, οἵτινες «πᾶσαν ὥρην ἐντυγχάνουσι γυναιξίν, παρθένοις καὶ τοῖς ἀξίοις πλείστου κτήμασιν· ἐγκρατέως οὖν δεῖ πρὸς ἅπαντα ἔχειν ταῦτα» [2]. Διὸ καὶ ὁ Ἱπποκράτειος ὅρκος τοῦ ἰατροῦ λέγει «εἰς οἰκίας δὲ ὁκόσας ἂν ἐσίω, εἰσελεύσομαι ἐπ' ὠφελείῃ καμνόντων, ἐκτὸς ἐὼν πάσης ἀδικίης ἑκουσίης καὶ φθορίης τῆς τε ἄλλης καὶ ἀφροδισίων ἔργων ἐπί τε γυναικείων σωμάτων καὶ ἀνδρείων ἐλευθέρων τε καὶ δούλων· ἃ δὲ . . . ἢ ἴδω ἢ ἀκούσομαι . . . σιγήσω» [3]. — . . . ***καὶ τᾶς καθ' ἑαυτὸν ἁλικίας*** λέγεται λοιπὸν οὐχὶ μετὰ τῆς αὐτῆς ἐννοίας, μεθ' ἧς συνήθως ἡ φράσις ***ἀξίως αὐτοσαυτοῦ*** ἢ ***αὐσαυτοῦ***, ἀλλὰ οὐσιωδέστερον (πρβλ. καὶ σημ. στ. 7).

Στίχ. 20-1 «***εἵνεκεν δὲ τῶν ποτιπεπτωκότων αὐτῷ . . . χωριζόμενος***» κλ. Ἡ αἰτία, δι' ἣν ὁ Μηνόφαντος χωρίζεται ἐκ τῆς πόλεως Ἀμφίσσης εἶναι ἰδιωτική, προερχομένη ἐξ αὐτοῦ τούτου καὶ τῶν κατ' αὐτόν, οὐχὶ δ' ἐκ τῆς πόλεως Ἀμφίσσης. Εἶναι δ' αὕτη, καθὼς φαίνεται, οὐχὶ εὐτυχές τι γεγονός [4], ἀλλὰ κακόν τι, ὅπερ ἐδηλοῦτο κατά τινα εὐφημισμὸν διὰ λέξεώς τινος μέσης σημασίας καὶ γένους ἀρσενικοῦ ἢ οὐδετέρου ὡς ἡ λέξις συμπτωμάτων [5] ἢ ***πραγμάτων***, ἐν ᾗ ἐννοίᾳ κεῖται ἡ λέξις παρὰ Πλάτωνι Ἐπιστ. (Α), 309 D: «καί μοι τὸ

μενος. ἀλλ' ὁμοίως περὶ πάντας τοὺς πολίτας σπουδάζων διέσωσε πολλούς.

[1] Ἐν BCH, IV, σ. 47 (= ***Ditt.*** Sylloge² 303) στ. 12 κεῖται: «ἄνδρες καλοὶ καὶ ἀγαθοὶ ***καὶ ἄξ[ιοι σφετέρ]ας*** πατρίδος». Ἐνταῦθα πρέπει νὰ ἀναγνώσωμεν καὶ συμπληρώσωμεν ἢ «***κατ' ἀξ[ίαν τῆς ἰδί]ας πατρίδος***» ἢ «***καὶ ἄξ[ιοι τῆς ἰδί]ας πατρίδος***»· πρβλ. ***Baunack*** **Delph. Inschr. 2726, 10. CIGS, III, 516** στ. **4. BCH, 1891,** σ. **332** κλ.

[2] ***Ἱπποκρ.,*** περὶ ἰητροῦ 1.

[3] Πρβλ. ***Γαλην.*** XVII, 2, σ. **144** ἑξ. «εἴσοδοι, λόγοι, σχῆμα, ἐσθὴς τῷ νοσοῦντι, κουρή, ὄνυχες, ὀσμαί». σ. **164** «γενήσεται δὲ τοῦτο φυλάττοντος μὲν ἔν τε τῷ βλέμματι καὶ τῷ φλέγματι καὶ τῷ παντὶ τοῦ σώματος σχήματι τὸ ***σεμνὸν τοῦ ἰατροῦ***». Καὶ ὁ νεώτερος Μάρκελλος ὁ Ἐμπειρικὸς ἐν τῷ περὶ σφυγμῶν ἔργῳ αὐτοῦ (χειρόγραφον βιβλιοθήκης Βερολίνου σελ. 6), ὡς ἀνακοινοῦταί μοι ὁ ἰατρὸς κ. Σ. Ζερβός, γράφει: «σεμνοτέρου δὲ (καὶ) ἀξιοπρεποῦς ὄντος τοῦ ἰατρεύοντος πρὸς παῖδας εἰσιόντος ἢ παρθένους ἢ γυναῖκας οὐκ εἰθισμένας ὁρᾶσθαι πρύτερον ἢ καὶ ἰδιωτικὸν βίον ἐπανῃρημένας . . .».

[4] Πρβλ. **BCH, V,** σ. **374**: «γεγονότων τε αὐτῷ πολλῶν καὶ μεγάλων εὐαμερημάτων» κλ.

[5] Πρβλ. **IGS, I, 411** «γενομένων τε συμπτωμάτων καὶ παρασπονδημάτων τῶν μεγίστων» κλ.

τοῦ Εὐριπίδου κατὰ καιρόν ἐστιν εἰπεῖν, ὅτι σοι ***πραγμάτων ἄλλων ποτὲ συμπεσόντων*** εὔξει τοιοῦτον ἄνδρα σοι παρεστάναι»· πρβλ. CIGS, I, 2711, στ. 64 «πάντα ἐν ἐλάσσονι θέμενος ***τὰ ἑαυτοῦ ἐπείγοντα πράγματα***» [1]. Ἡ λέξις ***πραγμάτων*** ἄρχεται ἀπὸ Π, ὅπερ γράμμα, εἰ καὶ οὐχὶ πλῆρες, ἀναγινώσκεται ὅμως εἰς τὸ τέλος τοῦ στίχου. Ἀφίεται δ' ὅμως εἰς τὴν κρίσιν τοῦ ἀναγνώστου νὰ συμπληρώσῃ μόνον ***πραγμάτων*** ἢ καί τινα ἄλλην πρὸ τούτου λέξιν, ὡς ***πολλῶν, πονηρῶν***, ἀναλόγως τοῦ ὑπολογισμοῦ τοῦ πληρωτέου χώρου. Τὸ ἐν ἀρχῇ τοῦ στίχ. 21 ἀναγινωσκόμενον Ο εἶναι τόσον ἀμυδρὸν καὶ ἀβέβαιον, ὥστε οὐδεμίαν συμπλήρωσιν δύναται νὰ παρακωλύσῃ νοῦν ἔχουσαν.

Στίχ. 23 «***φροντίδα ποιήσασθαι τὰν*** Κ. . .». Ὁ Vollgraff ἀναγινώσκει ἐν τέλει ΚΟΙ. . . Ἐγὼ βλέπω ἀμυχήν τινα τοῦ λίθου ἴσως καμπύλην, ὡς λείψανον Ο, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν εἶμαι βέβαιος, ὅτι ὀρθῶς βλέπω, συμπληρῶ ***τὰν κ[αθήκουσαν*** κατὰ τὸ BCH, 1899, σ. 557 στίχ. 11 «τὰν καθήκουσαν πρόνοιαν ποιεῖσθαι» [2].

Οἱ νομογράφοι ἀποφεύγουσιν ἐν γένει νὰ προτείνωσιν ὡρισμένας τιμὰς διὰ τὸν ἰατρόν, καταλείποντες κύριον τὸν δῆμον νὰ προσφέρῃ οἵας νομίζει προσηκούσας. Προβλέπουσιν ὅμως (στ. 27), ὅτι ὁ δῆμος θὰ δώσῃ προξενίαν (καὶ τὰς λοιπὰς συνήθεις τιμάς), διότι ὁ Μηνόφαντος, ὡς ἐνήργησε καὶ προὐκάλεσε τὸ παρὸν προβούλευμα, οὕτω καὶ ἔτι μᾶλλον ἐνήργησε παρὰ τῷ δήμῳ, παρ' ᾧ, φαίνεται, εἶχε πολλοὺς φίλους κρίνοντας αὐτὸν μᾶλλον κατὰ τὰς προσωπικὰς πρὸς αὐτοὺς σχέσεις καὶ ὑπηρεσίας ἢ κατὰ τὴν ἐπιστημονικὴν ἱκανότητα αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο οἱ νομογράφοι ποιοῦνται κατωτέρω προληπτικῶς λόγον περὶ τοῦ ἀντιγράφου τῆς προξενίας (ὅρα καὶ κατωτέρω σημ. στίχ. 27)

Στίχ. 24-25. «***Ἐπαινέσαι τε αὐτὸν ἐπὶ*** Τ. . .

Λείψανά τινα ἀμυδρὰ γραμμάτων, ὡς ἀναγινώσκω αὐτά, ἄγουσιν εἰς συμπλήρωσιν ἀσυνήθη, — ἀλλὰ σύμφωνον πρὸς τὰς ἐπιφυλακτικὰς περὶ

[1] Πρβλ. **Michel, Recueil 458, 10** «Διὸ [καὶ] κατὰ τὸ κάλλιστον ἀντιλαμβανόμενον αὐτὸν συνέβη τῆς αὐτῆς τυχεῖν τῷ δήμῳ περιστάσεως, ὑπό τε τῶν πολιτῶν παρακληθεὶς γενναίως ὑποστῆναι [τὰ ὑπ]αντηθέντα, πάντα δεύτερα τὰ καθ' ἑαυτὸν θέμενος τοῦ κοινῇ συμφέρο[ντος]» κλ.

[2] **Πρβλ. CIA, I, 594**; «τάς τε θυσίας ἐβουθύτησεν ἁπάσας τὰς καθηκούσας».

τοῦ Μηνοφάντου ἐκφράσεις τοῦ προβουλεύματος τῶν νομογράφων — δηλ. «ἐπὶ τ[ῷ πόνῳ τ]ῷ ἐ[ς] δύ[ναμιν]. Ὁμαλώτερον θὰ ἦτο ἐν τοιούτῳ τόπῳ, ἂν ἐλέγετο: *ἐπὶ τῇ ποτὶ τὰν πόλιν (τὸν δᾶμον) εὐνοίᾳ, ἐπὶ τῇ περὶ τὸ ἔργον ἐπιμελείᾳ, ἐπὶ τᾷ ἀναστροφᾷ ᾇ πεποίηται*» ἤ τι ὅμοιον.

«*συμπαραπομπούς*». Ἂν τὰ λείψανα γραμμάτων, ἅτινα φαίνονται μετὰ τὴν λέξιν ταύτην ὡς λείψανα Α (ἢ Λ) καὶ Σ ἀνήκωσιν εἰς προσδιορισμόν τινα τοῦ *συμπαραπομπούς*, τότε ὁ προσδιορισμὸς οὗτος θὰ ἔλεγεν ἴσως ἢ πόσοι ἢ ποῖοί τινες ἔδει νὰ ὦσιν οἱ συμπαραπομποί. Ἐπειδὴ ὅμως οὐδεὶς ἀριθμὸς ἄρχεται ἀπὸ ΑΣ, συμπληρῶ διὰ τῆς λέξεως *ἀσ[τούς* (=πολίτας)[1]. Ἴσως ἡ λέξις *ἀστὸς* ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ἐτέθη ἐξεπίτηδες, ἵνα ὑποδηλώσῃ τὴν ἀνάγκην προσεκτικῆς ἐκλογῆς τῶν συμπαραπομπῶν, οἵτινες ἔδει νὰ εἶνε πρόσωπα ἀντάξια τῆς κοινωνικῆς θέσεως ἢ περιωπῆς τοῦ ἰατροῦ καὶ τῶν πρεσβευτῶν, δι᾿ ὧν εἶχε κληθῆ οὗτος (στ. 11 12). Νομίζω δέ, ὅτι τότε ἡ λέξις πρέπει νὰ ληφθῇ ὡς ἀντίθετος *τῶν ἐν τοῖς ἀγροῖς οἰκούντων*, ὡς ἐν Ἀθήναις, προϋποθέτουσα οὕτω εὔλογον κοινωνικὴν διάκρισιν καὶ ἐν Ἀμφίσσῃ. Ἀλλ᾿ οὐδαμόθεν μαρτυρεῖται, ἂν οἱ περὶ τὴν Ἄμφισσαν, ὡς περὶ πᾶσαν σχεδὸν πόλιν, μικροὶ συνοικισμοὶ εὑρίσκοντο ὡς πρὸς τοὺς ἐν τῇ πόλει οἰκοῦντας ἐν σχέσει τινί, οἵα ἡ τῶν περιοίκων πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας. Πρέπει ὅμως νὰ μνημονεύσω, ὅτι τοιαύτην πολιτικὴν κατάστασιν φαντάζεται ὁ μὲν Wilamowitz[2] περὶ τῆς Ἐπιδαυρίας, ὁ δὲ Francotte[3] καὶ ὁ Ed. Meyer[4] περὶ Λοκρῶν τῶν Ὀπουντίων. Τούτων οὕτως ἐχόντων, οἱ νομογράφοι ὑποδεικνύουσιν, ὅτι οἱ συμπαραπομποὶ δὲν πρέπει νὰ εἶνε ἐκ τῶν περιοίκων χωρικῶν, ἀλλ᾿ εὖ ἠγμένοι τινὲς καὶ urbanitate aliqua dotati πολῖται κάτοικοι αὐτῆς τῆς πόλεως[5]. Ἡ συμπαραπομπὴ εἶνε τιμή, ἧς μέρος μόνον εἶνε ἡ προπομπή[1]. Ἴσως ἠδύνατό τις νὰ συμπληρώσῃ ἀντὶ τῆς λέξεως *ἀστὸς* ἄλλην τινὰ λέξιν παράγωγον ἢ σύνθετον ἐκ τῆς *ἀσπίδος*, ὡς *ἀσ[πιδηφόρους*, ὁπότε θὰ ἐνισχύετο ὁ περὶ τεταραγμένων χρόνων[2] ὑπαινιγμός, ὃν ἀρυόμεθα ἴσως ἐκ τοῦ ἑπομένου στίχου «(*συμπαρα*)*πέμψοντας αὐτὸν μετ᾿ ἀσφαλείας*». Ἀλλὰ καὶ ἐν εἰρήνῃ ἡ συνοδία τοῦ ἀπερχομένου ἰατροῦ θὰ ἦτο ἡ ὀρθοτάτη τῶν τιμῶν, ἃς θὰ ἠδύνατο ἡ Ἄμφισσα νὰ προσφέρῃ. Ὁ ἰατρὸς ἐκλήθη δι᾿ Ἀμφισσέων ἐκ τῆς πόλεως, ἐν ᾗ διέμενε, συνωδεύετο δ᾿ ἤδη ἐπίσης ὑπ᾿ Ἀμφισσέων εἰς ἣν πόλιν ἤθελε νὰ μεταβῇ. Ἴσως τοῦτο ὑπελαμβάνετο ὡς καθῆκον τῆς πόλεως καὶ διὰ τοῦτο, ἐν ᾧ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὁ Μηνόφαντος θὰ μεταβῇ εἰς Σκάρφειαν ἢ εἰς Ὀποῦντα, οἱ δὲ νομογράφοι ἐγίνωσκον τοῦτο ἐκ τῶν παρ᾿ αὐτοῖς ἐνεργειῶν καὶ παρακλήσεων τοῦ ἰατροῦ, ἀλλ᾿ ὅμως οἱ συμπαραπομποὶ προτείνονται ἀορίστως μέχρις ἐκείνου τοῦ τόπου, εἰς ὃν ἂν προαιρῆται ὁ Μηνόφαντος νὰ μεταβῇ[3]. Εἶνε ὅμως πολὺ πιθανώτερον, ὅτι τὴν τιμὴν τῆς συμπαραπομπῆς καὶ τὴν κοινωνικὴν τάξιν τῶν μελλόντων νὰ συγκροτήσωσιν αὐτὴν ἀνδρῶν εἶχε ζητήσει καὶ ὁρίσει αὐτὸς ὁ Μηνόφαντος, καθὼς καὶ τὴν ἀμέσως ἑπομένην τιμὴν τῆς ἀποστολῆς τοῦ ἀντιγράφου τοῦ ψηφίσματος (πρβλ. στ. 8-9)· ἄλλως δὲν ἐξηγεῖται, διατί οἱ νομογράφοι ἐξέρχονται τῆς ἐπιφυλακτικότητος αὐτῶν καὶ ὁρίζουσι τὰς δύο ταύτας τιμάς, αἵτινες ἀκριβῶς ὑπηρετοῦσι τοὺς κενοδόξους ἢ φιλοκερδεῖς σκοποὺς τοῦ φημοδίψους ἰατροῦ.

Ἀντὶ τῆς λέξεως *παραπέμψοντας* δυνατὸν εἶνε νὰ τεθῇ *ἀποκαταστήσοντας*[4] ἢ ἀνάλυσις τῆς μετοχῆς εἰς ἀναφορικὴν ἢ τελικὴν πρότασιν.

Στίχ. 26 *ἐν οὓς κα προαιρῆται τόπους* πρβλ.

[1] Πρβλ. *Ἡροδ.* 8, 135 «ἐς τοῦτο τὸ ἱρὸν ἐπεί τε παρελθεῖν τὸν καλεόμενον τοῦτον Μῦν, ἕπεσθαί οἱ τῶν *ἀστῶν* αἱρετοὺς ἄνδρας τρεῖς ἀπὸ τοῦ κοινοῦ . . .». Ἐπὶ τοῦ λίθου τοῦ θησαυροῦ τῶν Σιφνίων ἐν Δελφοῖς ἀριθ. 1382 κεῖται « . . . Κλαύδιον Εὔμολπον ποιητὴν *ἀστὸν* ἔδοξε ποιῆσαι». IG, IX, I 333, 15 «αἴ κ᾿ ὁ Ϝαστὸς ποὶ τὸν Ϝαστὸν δικάζεται». Εὐριπ. Ἴων 290 «οὐκ ἀστός, ἀλλ᾿ ἐπακτὸς ἐξ ἄλλης χθονός». CIG. 2656 (=Michel, R. 453), 6. «π[αρέξ]εται ἱέρειαν *ἀστὴν ἐξ ἀσιῶν* ἀμφοτέρων ἐπὶ τ[ρεῖς] γενεὰς γεγενημένην καὶ πρὸς πατρὸς καὶ πρὸς μητρός.

[2] *Isyllos* σ. 5.

[3] Bull. de l'Académie royale de Belgique 1901 σ. 449 ἑξ.

[4] *Forschungen* II σ. 294 ἑξ.

[5] Ἂν ἡ λέξις *ἀστὸς* ληφθῇ ὡς ἀντίθετος τοῦ *ξένος* (*Hermes*, 1891 σ. 72-74, πρβλ. Εὐριπ. Ἴω. 685 ἑξ.) προϋποθέτει ἐν Ἀμφίσσῃ στρατὸν ἀποτελούμενον ἐξ ἀστῶν (=πολιτῶν) καὶ *ξένων* (=μισθοφόρων), ὅπερ εἶνε οὐ μόνον ἀναπόδεικτον, ἀλλ᾿ ἴσως καὶ ἀπαράδεκτον διὰ πόλιν ὡς ἡ Ἄμφισσα κεκτημένην ἀείποτε μετρίους πόρους.

[1] *Le culte d'Apollon Pythien à Athènes* par Colin σ. 111, 128. *Ἐφημ. Ἀρχ.* 1901, σ. 155-6.

[2] Πρβλ. *Inschr. von Magnesia* 15 B, 24.

[3] Ἡ συνήθεια τῆς παραπομπῆς τῶν ἀπερχομένων ἐπισήμων ξένων μετ᾿ ἀσφαλείας μαρτυρεῖται ὑπὸ πολλῶν παραδειγμάτων, οἷον *Inschr. von Magn.* 15 B, 24. 20, 18 (πρβλ. *Hermes*, 1895 σ. 190). 35, 36 (*Hermes*, 1901, 506) 82, 15. 97, 91. CIA, IV, 2, 1 b στ. 34. Πρβλ. *Wescher-Foucart.* Inscr. delphiques 406, 5. *Πλουτ.* Περικλ. 5, 2. *Πολυαιν.* 4, 6, 1.

[4] *Waddington*, Jnscr. gr. et lat., III, 87 στ. 33.

BCH, 1899 σ. 392 «οὗ ἂν προαιρῆται Κριτόλαος»· σ. 395 «εἰς ὁποῖον ἂν βούλωνται τόπον»[1].

Στίχ. 27 *ἐξαποστεῖλ]αι*· πρβλ. στίχ. 8 *ἐξαπεστάλκαμεν*. — *Τᾶς δεδομένας αὐτῷ προξενίας τὸ ἀντίγραφον* κλ. Ἐννοεῖται ἡ προξενία, ἣν ἀποφεύγουσι μὲν νὰ προτείνωσιν, ἀλλὰ προϋποθέτουσιν οἱ νομογράφοι ὡς ἀπονεμηθησομένην ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου (πρβλ. σημ. στίχ. 23). Οἱ νομογράφοι προτείνουσιν, ἵνα δύο ἀντίγραφα ταύτης τῆς δοθησομένης προξενίας ἀποσταλῶσιν, ἓν μὲν πρὸς τὴν πόλιν τῶν Σκαρφέων (ὅπερ περιλαμβάνει ἡ ἐπιγραφή), τὸ δὲ ἕτερον πρὸς τὴν πόλιν τῶν Ὀπουντίων. Ἡ πρότασις αὕτη γίνεται κατὰ ῥητὴν παράκλησιν τοῦ ἰατροῦ, ἣν ἀποκαλύπτει ἡ ἐπιστολὴ τῶν Ἀμφισσέων (ἀνωτέρω ἐν στίχῳ 9). Ὁ ἀνὴρ οὗτος φαίνεται, ὅτι ἦτο τὸ μὲν κενόδοξος, ἐπιζητῶν τιμὰς κατὰ τὸν τρόπον, καθ' ὃν πολλοὶ σήμερον ἐπιζητοῦσι παράσημα ἢ τίτλους, τὸ δὲ ἐξ ἐπαγγέλματος φίλος τῆς διαφημίσεως τῆς τέχνης καὶ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ πρὸς ἀσφαλέστερον πορισμὸν βίου καὶ χρηματισμόν. Ἐπειδὴ δὲ ἀντίγραφα τιμητικῶν ψηφισμάτων, ὡς γνωστόν, στέλλονται συνήθως εἰς τὰς πατρίδας τῶν τιμωμένων[2], πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ὁ Μηνόφαντος εἶχε τόπους διαμονῆς τὴν Σκάρφειαν καὶ τὸν Ὀποῦντα, ὅτι ἐπηγγέλλετο τὸ ἔργον αὐτοῦ ἐν ταῖς πόλεσι ταύταις καὶ ὅτι διὰ τοῦτο ἐν ταύταις ἤθελε νὰ ἐμπεδώσῃ τὴν ἰατρικὴν αὐτοῦ φήμην διὰ τῆς ἀποστολῆς τῶν δύο ἀντιγράφων τῆς προξενίας. Ἐκ τῆς ἑτέρας τούτων τῶν πόλεων ἴσως εἶχε κληθῆ εἰς Ἄμφισσαν (σελ. 179). Ὅταν δὲ τοιοῦτος εἶνε ὁ λόγος τῆς ἐκ παραλλήλου μνείας τῶν δύο τούτων πόλεων, δυσκόλως δύναταί τις νὰ ἐξενέγκῃ γνώμας

[1] Ἐν *Jahresheften des oester. Arch. Inst.* 1502, σ. 19 δημοσιεύεται ὑπὸ **E. Hula** καὶ Δ. Χαβιαρᾶ ἐπιγραφὴ ἐκ Σύμης, ἐν ᾗ (στίχ. 4) ἀναγινώσκεται «ἐπεὶ ***καθῇ*** τὸν ἀγῶνα». Ἀλλ' οἱ ἀρχαῖοι δὲν ἔλεγον ***ἀγῶνα καθίημι*** ἀλλὰ ***ἀγῶνα τίθημι***, οὔτε συνέτασσον τὸν σύνδεσμον ***ἐπεὶ*** μεθ' ὑποτακτικῆς ῥήματος ἢ κατ' ἐξαίρεσιν σπανίαν (**BCH, 19**, σ. **407.** ***Krüger,*** **Griech. Gram. 54, 15, 3, 4**). Ἐπιβάλλεται λοιπὸν νὰ ἀναγνώσωμεν «ἐπεί ***κα θῇ*** τὸν ἀγῶνα», (***Collitz*** **Dialektinschr. 1411** ἐν τέλει). Ἡ αὐτὴ γραμματικὴ ἀνάγκη ἐπιβάλλει νὰ μὴ δεχθῶμεν τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ κ. Δραγούμη ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τῶν Λαβυαδῶν ἐν Δελφοῖς (**BCH, XIX, σ. 297**) «αἰ δὲ ***καὶ*** δέξηται», ἀλλὰ νὰ ἐμμείνωμεν εἰς τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τὴν διὰ πολλῶν παρεμφερῶν χωρίων τῆς αὐτῆς ἐπιγραφῆς πιστουμένην σύνταξιν «αἰ δέ κα δέξηται»· πρβλ. ***Ἐφημ. Ἀρχ.*** **1906** σελ **157 9** «***αἰ*** δέ ***κα*** φάρει».

[2] BCH, 1886, σ. 128. CIG, 2349 b, 55 CIA, II 251 κλ.

ἢ εἰκασίας περὶ τῆς συγχρόνου τότε πολιτικῆς καταστάσεως παρὰ τοῖς Ὀπουντίοις Λοκροῖς.

Καὶ ὅμως ζητήματά τινα ἴσως ἠδύναντο νὰ ἀνακινηθῶσιν ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἐπιγραφῆς.

Εἶνε γνωστόν, ὅτι *οἱ Ἠοῖοι* εἴτε *πρὸς Εὔβοιαν ἐστραμμένοι Λοκροὶ* διῃροῦντο γεωγραφικῶς διὰ τῆς παρεμβολῆς τοῦ φωκικοῦ Δαφνοῦντος εἰς δύο μέρη, τοὺς *Ὀπουντίους* πρὸς νότον καὶ τοὺς *Ὑποκνημιδίους* ἢ *Ἐπικνημιδίους* πρὸς βορρᾶν[1]. Τὰ ὀνόματα ὅμως ταῦτα πολιτικῶς ἐδήλουν συνήθως τὸ ὅλων τῶν Ἠοίων Λοκρῶν ἀναλόγως τῆς σημασίας, ἣν ἐκέκτητο παρ' αὐτοῖς ἡ πόλις Ὀποῦς. Ὁσάκις δηλ. ἡ πόλις αὕτη ὑπερεῖχε τῶν λοιπῶν λοκρικῶν πόλεων, ὡς αἱ Θῆβαι ἐν Βοιωτίᾳ, τότε ἐπεκράτει τὸ ὄνομα Ὀπούντιοι, ὑφ' ὃ ἐκόπτοντο καὶ τὰ νομίσματα τῆς χώρας ταύτης φέροντα τὴν ἐπιγραφὴν ΟΠΟΝ(ΤΙΩΝ). Ὅταν δ' αἱ λοκρικαὶ πόλεις ἐτύγχανον αὐτονομίας τινός, ὡς μετὰ τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ μάχην (338 π. Χ.), οἱ Λοκροὶ οὗτοι ἔλεγον ἑαυτοὺς ἐπισήμως Ὑποκναμιδίους ἢ Ἐπικναμιδίους Λοκροὺς[2] ἢ ἁπλῶς Λοκρούς, ὡς μαρτυροῦσι τὰ νομίσματα. Διὰ τοῦτο μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Τίτου Κοϊντίου Φλαμινίνου κατὰ τὰ Ἴσθμια τοῦ 197 π. Χ. ἀνάγνωσιν τοῦ δόγματος τῆς Ῥωμαϊκῆς συγκλήτου, καθ' ὃ αἱ ἑλληνίδες πόλεις ἐκηρύσσοντο αὐτόνομοι, ἐμφανίζονται καὶ νέα νομίσματα, ὑπὸ μόνης τῆς πόλεως τῶν Ὀπουντίων κοπέντα καὶ φέροντα τὴν ἐπιγραφὴν ΟΠΟΥΝΤΙΩΝ. Πρὸς τοιαύτην οὖσαν τὴν πόλιν τῶν Ὀπουντίων ἀπευθύνουσιν οἱ Ἀμφισσεῖς τὴν ἐπιστολὴν τὴν περιέχουσαν τὸ ἀντίγραφον τῶν ἀπονεμηθεισῶν τῷ Μηνοφάντῳ τιμῶν.

Ἡ Σκάρφεια ἦτο καὶ πρότερον ἤδη ἀξιόλογος πόλις, ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ἐκ πασῶν τῶν πόλεων τῶν βορείων Λοκρῶν, τῶν Ὑποκνημιδίων, ἤδη περὶ τὸ 338 π. Χ. ἴσως, ἔκοψε νομίσματα μόνη αὕτη καὶ τὸ Θρόνιον[3]. Ἡ νομι-

[1] Ἐκτενέστερα ὅρα παρὰ ***Vischer***, **Kleine Schriften II, 217** ἑξ. ***Ed. Meyer***, **Forschungen II, 293-4.**

[2] ***Head,*** **B. M. Cat. Coins of Central Greece, intr.** σ. **XVIII** ἑξ.

[3] ***Head,*** ἔνθ. ἀν. σ. XXII καὶ **11.** Τὸν ἐν Δελφοῖς εὑρεθέντα ὕμνον εἰς Διόνυσον (**BCH, 19**) συνέταξαν τρεῖς Σκαρφεῖς ἀδελφοί, ὧν ὁ τρίτος, ὁ Φιλόδημος, εὕρηται πολλάκις ναοποιὸς ἐν Δελφοῖς πρὸ τοῦ **330** π.Χ. Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἀπαντῶσιν ἐργολάβοι τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος ἐν Δελφοῖς ἐκ Σκαρφείας καὶ Ὀποῦντος (**BCH, 26, 8**).

σματοκοπία αὕτη διεκόπη εἶτα μέχρι τοῦ 197 π. Χ., ὅτε ἀμφότεραι αἱ πόλεις αὗται μετὰ τὴν κήρυξιν τῆς αὐτονομίας τῶν Ἑλληνίδων πόλεων ὑπὸ τοῦ Φλαμινίνου, δηλ. κατὰ τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἀποστέλλεται πρὸς τοὺς Σκαρφεῖς ἡ ἐπιστολὴ τῆς Ἀμφίσσης, ἔκοψαν καὶ νέους ἰδίους τύπους νομισματικούς.

Ἂν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους οἱ Ἠοῖοι Λοκροὶ ἐχωρίζοντο ὑπὸ τοῦ Δαφνοῦντος εἰς δύο μέρη, ὧν τοῦ ἑτέρου νὰ ὑπερέχῃ ἡ Σκάρφεια, τοῦ δ' ἑτέρου ὁ Ὀποῦς, δὲν γνωρίζομεν ἀσφαλῶς. Ὡς δέχεται ὁ Vischer [1], ὁ Schäfer [2] καὶ ὁ Bursian [3], μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ ἱεροῦ πολέμου διὰ τῆς ἥττης καὶ τοῦ διοικισμοῦ τῶν Φωκέων τῷ 346 π. Χ. κατεστράφη καὶ ὁ Δαφνοῦς [4], ἡ δὲ χώρα αὐτοῦ ἐδόθη ὁριστικῶς τοῖς Λοκροῖς, οὐδεμία δὲ μνεία γίνεται αὐτοῦ, ὅτε τῷ 339 οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Θηβαῖοι ἡνώθησαν, ἵνα ἀνοικοδομήσωσιν ἀρχαίας τινὰς φωκικὰς πόλεις, οὐδ' ὑπῆρξε τὸ ἔργον τοῦτο μέγα ἢ διαρκές. Ὥστε κατὰ πιθανότητα οἱ Ἠοῖοι Λοκροὶ ἦσαν τοὐλάχιστον τοπικῶς ἀδιαίρετοι καὶ διακρίνονται ὡς ἐξέχουσαι ἐν αὐτοῖς, αὐτονόμοις μετὰ τὸ 197 γενομένοις, ἴσως μόναι αἱ δύο αὗται πόλεις, ὁ Ὀποῦς καὶ ἡ Σκάρφεια [5], τοῦ Θρονίου κατέχοντος δευτερεύουσαν θέσιν.

Αἱ πόλεις αὗται εἶχον ἰδίους ἄρχοντας καὶ ἰδίαν προφανῶς βουλήν, ὥστε νὰ πιστεύω εὐλόγως, ὅτι ἂν ἐσῴζετο καὶ ἡ πρὸς τοὺς Ὀπουντίους ἀποσταλεῖσα ὑπὸ τῶν Ἀμφισσέων ἐπιστολή, θὰ ἔλεγεν ἐν ἀρχῇ: «Ἀμφισσέων οἱ ἄρχοντες καὶ ἁ πόλις ***Ὀπουντίων τοῖς ἀρχόντοις καὶ τᾷ βουλᾷ καὶ τᾷ πόλει χαίρειν***». Ἂν ἡ βουλὴ τῶν Σκαρφέων ἦτο ἡ κοινὴ βουλὴ πάντων τῶν Ἠοίων Λοκρῶν, θὰ ὡρίζετο ἄλλως ἢ ὡς ὡρίσθη ἐν τῇ ἐπιστολῇ τῶν Ἀμφισσέων. Οἱ ἄρχοντες καὶ ἡ βουλὴ τῶν Σκαρφέων εἶνε μόνον τῶν Σκαρφέων, ἄλλους δ' ἄρχοντας καὶ ἄλλην βουλὴν εἶχεν ὁ Ὀποῦς. Οὐδ' εἶνε δυνατὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα τῶν Σκαρφέων νὰ νοηθῶσι πάντες οἱ ἐκεῖσε βόρειοι Λοκροί. Ὅταν ὁ Ὀποῦς ἡγεμόνευεν ἔν τινι μέρει τῶν Λοκρῶν, τὸ ἀποτελούμενον κράτος ἐξεφράζετο ἐν τῇ διπλωματικῇ γλώσσῃ διὰ τῆς φράσεως ***Ὀπούντιοι καὶ Λοκροὶ οἱ μετὰ Ὀπουντίων*** [1]. Ἂν νῦν ἡ ἐν τοῖς Λοκροῖς δύναμις τῆς Σκαρφείας ἦτο παρομοία, ἔπρεπε νὰ εἴχομεν ἀνάλογον διατύπωσιν ἐν τῇ ἐπιστολῇ τῶν Ἀμφισσέων. Πλὴν τούτου δὲ οἱ νομογράφοι προέτειναν καὶ ὁ δῆμος ἀπεδέξατο νὰ ἀποσταλῇ τὸ ἀντίγραφον τῶν τιμῶν τοῦ Μηνοφάντου ὄχι πρὸς τοὺς Λοκροὺς τοὺς Ὀπουντίους ἢ Ἐπικνημιδίους, ἀλλὰ πρὸς δύο ὡρισμένας πόλεις, τὴν Σκάρφειαν καὶ τὸν Ὀποῦντα, πρὸς τὰς ἀρχὰς δὲ ἑκατέρας πόλεως ἔδει ν' ἀπευθυνθῇ ἡ σχετικὴ ἐπιστολή.

Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων, συνάγεται, ὅτι καὶ ἡ βουλὴ τῶν Ἀμφισσέων, ἧς ἐπιτροπή [2], ἂν μὴ τὸ ὅλον, ἦσαν οἱ νομογράφοι, ἦτο βουλὴ μόνης τῆς πόλεως Ἀμφίσσης, ξένη πρὸς τὴν κοινὴν βουλὴν «τοῦ Λοκρικοῦ τέλεος» [3], ἧς προΐστατο βουλαρχέων. Τιμάς, ἃς ***οἱ ἄρχοντες καὶ ἁ πόλις Ἀφισσέων*** δίδουσι τῷ Μηνοφάντῳ καὶ ἀνακοινοῦνται τοῖς Σκαρφεῦσι, βεβαίως δὲν προεβούλευσεν ἄλλη τις βουλὴ ἢ ἡ τῆς Ἀμφίσσης, καθὼς δὲν ἐψήφισεν ἄλλος τις δῆμος ἢ ὁ τῆς Ἀμφίσσης. Ἡ ὑπόθεσις ἦτο ἐντελῶς τοπική.

Κατὰ ταῦτα λοιπὸν ἔχομεν βουλὰς ἑκάστων τῶν λοκρικῶν πόλεων αὐτονομουμένων, καὶ βουλὴν κοινὴν «τοῦ Λοκρικοῦ τέλεος». Καὶ ἐκείνων καὶ ταύτης προήδρευε βουλαρχέων τις. Ἀλλ' ὁσάκις ἀνα-

[1] Kleine Schriften II. σ. 221 ἑξ.

[2] Demosthenes II, σ. 270.

[3] Geographie von Griechenland I, σ. 156.

[4] ***Παυσ.*** X, 3, 2.

[5] Ὁ **Vischer** (ἔνθ' ἀνωτέρω σ. 225) λέγει, ὅτι κατὰ τοὺς ταραχώδεις χρόνους ἀπὸ τοῦ τετάρτου μέχρι τῶν μέσων τοῦ δευτέρου αἰῶνος π. Χ. εἶνε δυνατὸν νὰ ἐπῆλθε πολιτικὸς χωρισμὸς τῶν δύο τμημάτων τῶν Λοκρῶν, ἀφ' οὗ αἱ Ἐπικνημίδιαι πόλεις ἦσαν ἐπὶ μακρότερον χρόνον ἐν χερσὶ τῶν Φωκέων. Μνημονεύει δὲ τῶν λόγων Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου; «Ἀλπηνοί, ἔστι καὶ μητρόπολις Λοκρῶν». Ἀλλ' ἂν οἱ Ἀλπηνοί, οἵτινες κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα ἦσαν κώμη (Ἡροδ. 7, 176), οὐδέποτε δ' ἔκοψαν νομίσματα, ἐφ' ὅσον γινώσκομεν, ἐγένοντό ποτε «μητρόπολις Λοκρῶν», εὐλογωτέρα εἶνε τοιαύτη πολιτικὴ ἔξαρσις διὰ τὴν Σκάρφειαν, ἥτις κατὰ τὸ χρονικὸν ἐκεῖνο διάστημα ἦτο ὡς ἐπὶ το πλεῖστον ὁ ἕτερος ὀφθαλμὸς τοῦ βορείου τμήματος τῶν Λοκρῶν. Τὴν ἀκρίβειαν ὅμως τῶν λόγων τοῦ Στεφάνου δὲν δυνάμεθα νὰ ὑπολογίσωμεν, οὐδὲ νὰ εἴπωμεν, ἂν πρόκειται περὶ ***μητροπόλεως μέρους τινὸς τῶν Λοκρῶν***, ὅτε οἱ Ἀλπηνοὶ θὰ ἦσαν μικρά τις πολιτεία ἔχουσα, ὡς ἡ Σκάρφεια, ἰδίας ἀρχάς, ἢ ἂν πρόκειται περὶ ***μητροπόλεως τῶν Λοκρῶν***. Ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐκδοχῇ θὰ ἠδύνατο ἴσως νὰ σκεφθῇ τις ἐν τοῖς Λοκροῖς μητρόπολίν τινα ἀνάλογον πρὸς τὸ ἐν Ὀγχηστῷ, τῇ μικρᾷ πόλει τῶν νεωτέρων χρόνων, κέντρον τῆς βοιωτικῆς ὁμοσπονδίας, τοῦ κοινοῦ τῶν Βοιωτῶν. Ἀλλ' ἐγὼ πιστεύω μᾶλλον, ὅτι ὁ Στέφανος ὁ Βυζάντιος εἶχε γράψει οὐχὶ ***μητρόπολις***, ἀλλὰ ***μικρόπολις*** ἢ μᾶλλον ***μικρὰ πόλις***.

[1] *Collitz Fick,* Dialectinschr. 1504. *Arch. Zeit.* 1874 σ. 140-3.

[2] Ὅρα *Swoboda*, Gr. Volksbeschüsse σ. 100 ἑξ.

[3] IGS, III, 369. (189 π. Χ. περίπου). *Hermes* 1897 σ. 182 ἑξ.

φέρεται ὁ «βουλαρχέων τοῦ Λοκρικοῦ τέλεος» ὁρίζεται ὡς τοιοῦτος ἢ ὀνομάζεται ἡ πατρὶς αὐτοῦ[1] ὡς «βουλαρχέοντος τοῦ δεῖνος Φυσκέος» ἢ[2] «βουλαρχέοντος τοῦ λοκρικοῦ τέλεος τοῦ δεῖνος Κυτινιέος». Ὁσάκις ὅμως ἀναφέρεται ὁ βούλαρχος πόλεώς τινος, ὡς ἐνταῦθα, τίθεται τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἁπλῶς ἄνευ τινὸς ὁρισμοῦ. Βεβαίως εἶνε ἄγαν τολμηρὸν νὰ μεταβαίνῃ τις ἀπὸ εἰκασίας εἰς εἰκασίαν, ἀλλὰ νομίζω, ὅτι πρέπει νὰ μνημονεύσω ἐνταῦθα τὸ παράδειγμα τῶν Οἰταίων, παρ' οἷς ἀναφέρονται ἄλλοτε μὲν βούλαρχος ἑκάστης πόλεως, ἄλλοτε δὲ τρεῖς κοινοὶ βούλαρχοι καταγόμενοι ἐκ τριῶν διαφόρων πόλεων[3]. Πράττω δὲ τοῦτο, διότι νομίζω, ὅτι ἐξάγεται ἐντεῦθεν ἐπιχείρημά τι ἐνισχῦον τὴν ἀνωτέρω ἐκφερομένην γνώμην περὶ ἰδίων βουλάρχων ἑκάστης λοκρικῆς πόλεως καὶ περὶ ἑτέρου βουλάρχου «τοῦ Λοκρικοῦ τέλεος», ὅστις, ὡς νομίζω, ἐξελέγετο ὑπὸ τῶν βουλάρχων ἑκάστων τῶν πόλεων καὶ ἐξ ἑαυτῶν. Ὁ Ed. Meyer[4] δέχεται διά τινα τοὐλάχιστον χρόνον τοῦ Ε' αἰῶνος, ὅτι φορεὺς τῆς πολιτικῆς κυριαρχίας τῶν Ἑσπερίων Λοκρῶν ἦτό τις «ἐθνικὴ συνέλευσις» (Stammesversammlung). Τὸ παλαιὸν ἐκεῖνο καθεστώς, ᾧ συμπαρομαρτεῖ πολλή τις ἀνεξαρτησία τῶν πόλεων ἑκάστων, ἀνιδρύθη, ὡς φαίνεται, κατά τινα τρόπον καὶ μετὰ τὸ 197 π.Χ., ἐπὶ κεφαλῆς δ' αὐτοῦ ἐτέθη ὁ βουλαρχέων τοῦ Λοκρικοῦ τέλεος, ἀφ' οὗ χρονολογοῦσιν, ὅταν δὲν χρονολογῶσιν ἀπὸ τοῦ ἰδίου ἑκάστη πόλις βουλάρχου. Ἡ τοπικὴ βουλὴ ἑκάστης πόλεως ἔχει τι *ἐν γένει* ὅμοιον πρὸς τὰ νῦν δημοτικὰ συμβούλια καὶ τὸ Abgeordnetenhaus τῶν Γερμανικῶν κρατῶν, ἡ δὲ ἑτέρα πρὸς τὸ Bundesrath τῆς Γερμανίας ὅλης. Αἱ ἔννοιαι ὅμως αὗται εἶνε σχετικαὶ καὶ ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς εὐρύτητος, ἣν δίδει τις εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς λέξεως *πόλις*, ἥτις ἦτο ἅμα *κράτος* καὶ *δῆμος* ἐν τῇ σημερινῇ σημασίᾳ τῶν λέξεων.

Οἱ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ λοιπὸν τῆς Ἀμφίσσης μνημονευόμενοι βούλαρχοι δὲν εἶνε κατὰ τὴν γνώμην μου βούλαρχοι τοῦ διαμερίσματος τῶν Λοκρῶν (τοῦ Λοκρικοῦ τέλεος), ἀλλὰ τῆς Ἀμφίσσης μόνης. Τῆς ἀμφισσαϊκῆς δὲ βουλῆς ἐπιτροπὴ εἶνε οἱ νομογράφοι, ἐπιτελοῦντες τὴν σπουδαιοτάτην προβουλευτικὴν ἐργασίαν.

Ὑπολείπεται ἤδη νὰ μάθωμεν, ὄχι ἂν οἱ Ἠοῖοι Λοκροὶ ἀπετέλουν μέρος τοῦ ***Λοκρικοῦ τέλεος τῶν Ἑσπερίων***, ὅπερ ἀπίθανον ἕνεκα τοῦ γεωγραφικοῦ χωρισμοῦ τῶν δύο χωρῶν, ἀλλ' ἂν ἀπετέλουν ἕτερον *τέλος* συνεχίζοντες τὴν ἰδίαν αὐτῶν κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα πορείαν, παρὰ τὴν ἐθνικὴν μετὰ τῶν Ἑσπερίων συγγένειαν καὶ τὴν γενικωτέραν σύμπραξιν, οἵαν δεικνύει ἡ μετ' αὐτῶν εἰρηνικὴ ἐγκαθίδρυσις ἐποίκων ἐν Ναυπάκτῳ[1]. Ὑπολείπεται ἐπίσης νὰ μάθωμεν πῶς ἐλέγετο τὸ τέλος τοῦτο καὶ πῶς διῳκεῖτο. Ἀλλὰ περὶ τούτων οὐδὲν λέγει ἡ ἐπιγραφή. Ἐπιτρέπεται δὲ μόνον νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι, ἂν τοιοῦτον τέλος τῶν Ἠοίων ὑπῆρχεν, ὁ ὀργανισμὸς αὐτοῦ θὰ ἦτο ἀνάλογος πρὸς τὸν τῶν Ἑσπερίων καὶ θὰ εἶχε χαρακτῆρα δημοκρατικόν, ἐπειδὴ θὰ ἀπετελεῖτο ἐκ πόλεων, αἵτινες, ὡς ἡ Σκάρφεια (καὶ ὁ Ὀποῦς), εἶχον πιθανῶς ἑκάστη ἰδίαν βουλὴν καὶ ἐκκλησίαν. Ἦτο ἄλλως τε τότε ὁ χρόνος τῶν δημοκρατικὸν χαρακτῆρα ἐχόντων «κοινῶν», ὡς παρατηρεῖ ὁ Vischer[2], οὕτω δὲ καλεῖ ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ Κασσάνδρου «τὸ κοινὸν Λοκρῶν τῶν Ἠοίων[3].

Ἡ γνώμη εἴτε τὸ προβούλευμα τοῦτο τῶν νομογράφων τῆς Ἀμφίσσης περὶ τοῦ Μηνοφάντου εἶνε λίαν συνετὸν καὶ ἐπιφυλακτικόν. Ἐπαινεῖ ἀδιστάκτως τὴν καλὴν συμπεριφορὰν τοῦ Μηνοφάντου ὡς ἰατροῦ καὶ ἀνθρώπου, ἀλλὰ περὶ τῆς ἐπιστημονικῆς αὐτοῦ δράσεως καὶ ἀρτιότητος οὐδὲν λέγει, δηλοῖ δὲ μόνον, ὅτι ὁ ἀνὴρ κατέβαλε πᾶσαν τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν πρὸς σωτηρίαν τῶν ἀρρωστούντων· καὶ τὴν δύναμιν δ' αὐτὴν μειοῖ ἴσως διὰ τῆς παρεμβολῆς τῆς εὐνοίας τῶν θεῶν. Φαίνεται δ' ὅτι οἱ ἄρχοντες τῆς Ἀμφίσσης ἐν γένει δὲν ἤθελον νὰ δώσωσι τιμὰς τῷ Μηνοφάντῳ, ἀλλ' ἔγραψαν τὸ προβούλευμα, διότι εὑρέθησαν πολῖται καὶ δὴ εἷς (περὶ οὗ κατωτέρω στ. 34), ὅστις ἐνήργησεν ὑπὸ τὴν προσωπικὴν αὐτοῦ εὐθύνην νὰ ἀπονεμηθῶσι

[1] *Baunack*, Delph. Inschr. 2070, 2139.
[2] IGSept III, 369.
[3] IGS, IJI, 226-30. «Βουλαρχεόντων ἐν Οἴτᾳ Ἀντάνορος Ἡρακλεώτα, Φαικία Ἀντικυρίτα, Ἀριστίωνος Ὁμιλιάδα, ἱεροθυτᾶν δὲ τῶν δεῖνα μηνὸς δεῖνος τῶν δὲ Φωκέων στραταγέοντος τοῦ δεῖνος» κλ.
[4] Forschungen II, σ. 249.

[1] CIGS, III, 334 (= Michel, R. 258).
[2] Ἔ. ἀ. σ. 220 ἐξ. Ὁ *Ed. Meyer*, Forschungen I, 305 ἀμφιβάλλει περὶ τῆς ὀλιγαρχικότητος τοῦ πολιτεύματος τῶν Ἠοίων Λοκρῶν ἔτι καὶ κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα, ὅτε τὴν ἀνωτάτην ἐξουσίαν εἶχε συνέδριον «*χιλίων* Ὀπουντίων». Michel, R. 285, B 14.
[3] *Archäol Zeit.* 1855 σ. 33 ἐξ. πίν. LXXV.

τιμαὶ τῷ Μηνοφάντῳ. Παρὰ τῷ ἁπλῷ λαῷ ὅμως ὁ Μηνόφαντος εἶχε πολλοὺς φίλους καὶ πολλοὺς εὐηργετημένους ἀνθρώπους, οἵτινες ἴσως καὶ τὴν γνωριμίαν καὶ σχέσιν τοῦ ἰατροῦ ὑπελάμβανον τιμὴν καὶ χάριν, ὥστε, ὅτε τὸ προβούλευμα εἰσήχθη εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, ἔτυχε μεγάλης ἀποδοχῆς. Ἄλλως τε ὁ δῆμος εἶχε κολακευθῆ πολὺ ἐκ προηγουμένης πρὸ αὐτοῦ ἐμφανίσεως τοῦ ἰατροῦ (στίχ. 21-23), καθ' ἣν οὗτος ἐξέφρασε πιθανῶς λύπην, διότι ἦτο ἠναγκασμένος νὰ ἀπέλθῃ, ἐπῄνεσε δὲ τὴν πόλιν καὶ τοὺς πολίτας καὶ τὸν μεταξὺ αὐτὸν διαρρεύσαντα χρόνον καὶ βίον. Δὲν εἶνε δὲ ἀπίθανον, ὅτι κατὰ τὴν ἐμφάνισιν ἐκείνην καὶ μετὰ τοὺς κολακευτικοὺς λόγους τοῦ Μηνοφάντου, ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου, διατεθεῖσα εὐμενῶς, διέταξε τοὺς ἄρχοντας τῇ προτάσει τινὸς τῶν ἐκκλησιαζόντων δημηγορήσαντος, νὰ εἰσαγάγωσι προβούλευμα περὶ τιμῶν τοῦ ἰατροῦ [1]. Ἡ εὐμένεια τοῦ δήμου διετηρήθη καὶ κατὰ τὴν ἐκκλησίαν, εἰς ἣν εἰσήχθη τὸ προβούλευμα τοῦτο, ὥστε ἐψηφίσθησαν ὑπὸ τοῦ δήμου πᾶσαι αἱ τιμαί, ὅσαι ἐδίδοντο τοῖς προξένοις καὶ εὐεργέταις.

Μετὰ μικρὸν κενὸν χῶρον εἰς τὸ τέλος τοῦ προβουλεύματος (στίχ. 29) ἄρχεται τὸ ψήφισμα τοῦ δήμου, ὅπερ ἔχει τὸν συνήθη σύντομον καὶ περιληπτικὸν τύπον τῶν ψηφισμάτων τῆς βορείου Ἑλλάδος [2].

Ἐπειδὴ οὔτε ἡ γνώμη τῶν νομογράφων οὔτε τὸ ψήφισμα τοῦ δήμου λέγει τι περὶ τῆς ἐπὶ τῆς ἐξέδρας ἀναγραφῆς τοῦ ψηφίσματος ἢ τοῦ προβουλεύματος πολλῷ δ' ἧττον τῆς πρὸς τοὺς Σκαρφεῖς ἐπιστολῆς τῶν Ἀμφισσέων; ἐπιβάλλεται νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ἡ ἀναγραφὴ αὕτη ἐγένετο τῇ ἀδείᾳ μὲν τῶν Ἀμφισσέων, ἀλλὰ δαπάναις τοῦ Μηνοφάντου [3]. Ἀλλ' ἂν ὑπῆρχε ψήφισμα ἐκτενέστερον τοῦ ἀναγραφομένου, ὁ πολὺν περὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ θόρυβον ἐπιζητῶν ἰατρὸς θὰ ἀνέγραφεν αὐτὸ πλῆρες, ἀφ' οὗ μάλιστα ὡς διατυπωθὲν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου θὰ ἦτο συντεταγμένον ὑπὸ πνεῦμα εὐνούστερον ἢ τὸ προβούλευμα τῶν νομογράφων. Νομίζω λοιπόν, ὅτι αἱ περὶ προξενίας συνήθεις προτάσεις ἐν τῷ δήμῳ κατὰ τὴν βόρειον Ἑλλάδα διεξήγοντο συντόμως γινομένου δεκτοῦ τοῦ προβουλεύματος καὶ συντασσομένου ἀμέσως τοῦ σχετικοῦ ψηφίσματος ἢ ἀνατιθεμένης τῆς συντάξεως αὐτοῦ, *ἐν ᾗ μορφῇ ἔχομεν αὐτὸ νῦν*, εἰς τὸ γραφεῖον τοῦ προεδρείου τῆς ἐκκλησίας [1]. Κατὰ ταῦτα δὲν πρέπει νὰ πιστεύωμεν, ὅτι ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς ἐκκλησίας τῶν Ἀμφισσέων ὑπῆρχε ψήφισμά τι ἐκτενέστερον, ἀλλὰ ἡ πρότασις τῶν νομογράφων ὡς αἰτιολογικὸν καὶ τὸ σωθὲν ψήφισμα, ὅπερ δέχεται καὶ ἐπεκτείνει αὐτὴν διὰ προσθήκης καὶ ἄλλων τιμῶν, μὴ περιλαμβανομένων ἐν αὐτῇ.

Στίχ. 30 ἑξ. Περὶ τῶν ἀπονεμομένων τιμῶν ὅρα Szanto, das Griechische Bürgerrecht 1892. ***Πολιτείαν*** ἐν Ἀθήναις μικρὸν μετὰ τὸν Εὐκλείδην ἄρχοντα δὲν ἔδιδον ὡς πρότερον ἐν συνήθει ἐκκλησίᾳ, ἀλλὰ παρόντων τοὐλάχιστον 6000 πολιτῶν. Ἐδίδετο δὲ αὕτη οὕτω ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου μέχρι τοῦ 260 ἢ 250 π. Χ. τοῖς ἀνδρείοις στρατιώταις, ***τοῖς ἰατροῖς*** καὶ τοῖς ἐλευθερίοις πλουσίοις [2]. Ἡ ***ἐπινομία*** εἶνε δικαίωμα εἴτε τιμὴ παρεχομένη συνήθως ἐν πτωχαῖς ὀρειναῖς χώραις [3].

Στίχ. 34. Ἀναγινώσκεται οὐχὶ τελείως τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς τοῦ βουλάρχου Ἀντιγένεος *Βίωνος*. Μετ' αὐτὸ δὲ ἐνόμισα κατ' ἀρχάς, ὅτι ἔπρεπε νὰ συμπληρώσω τὰ ὁρώμενα λείψανα εἰς γ[*ραμματεύον*]τος, ἀλλὰ προυτίμησα εὐλόγως τὴν συμπλήρωσιν ἔ[*γγυος* . . . . .] *τος* [*Μν*]*άσω*[*νο*]*ς* κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ προηγουμένου ψηφίσματος (στ. 3). Τὸ κύριον ὄνομα τοῦ ἐγγύου δύναται, πλὴν ἄλλου τινός, νὰ ᾖ Ἐπίκτη]τος, Εὐαίνε]τος, Θεόμβρο]τος· ταῦτα τὰ ὀνόματα λήγοντα εἰς **-τος** ἀπαντῶσιν ὡς ἀμφισσαϊκά [4]. Τὸ δὲ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἠδύνατο νὰ ᾖ καὶ *Θρ*]*άσω*[*νος*, ἀλλὰ προτιμῶ τὸ ***Μν***]*άσω*[*νος*, διότι εὑρίσκω ἐν Ἀμφίσσῃ Μνασίλαον [5], εἶνε δὲ γνωστόν, πόσον στενὴ εἶνε ἡ συγγένεια τοιού-

[1] Πῶς ὑπεβάλλοντο αἰτήσεις περὶ ἀπονομῆς τιμῶν ὅρα *Hartel*, Attisches Staatsrecht σ. 238. *Swoboda*, die Gr. Volksbeschlüsse σ. 66 ἑξ. 109.

[2] ***Swoboda***, ἔνθ' ἀνωτ. σ. 47. ***Monseaux***, les Proxénies σ. 174· πρβλ. *Demargne* ἐν BCH 1900, σ. 232

[3] Πρβλ. *Kirchhoff* ἐν Abhandlungen der Berl. Akad. 1861, σ. 555 *Reinach*, Epigraphie Gr. σ. 317. *Köhler*, ἐν Hermes, V, σ. 352. *Collitz*, Dialectinschr. I. 304 A στ. 46 ἑξ. BCH, 1896, 683 Iwan-Müller-*Larfeld*, Epigraphik σ. 436.

[1] Πρβλ. καὶ ***Larfeld***, Handb. der gr. Epigr. I, σ. 461.

[2] ***Darenberg-Saglio***, Diction. des antiqu. ἐν λ. *ἐκκλησία* σ. 527.

[3] ***Monceaux*** ἔ. ἀ. σ. 35 ἑξ.

[4] *IGS*, III, 318 Θ[εόμβ]ροτος. 327 Ἐπίκτητος. *Ἐφημ. Ἀρχαιολ.* 1904 σ. 123 Εὐαίνετος.

[5] *Ἐφημ. Ἀρχ.* 1904 σ. 124 στ. 21-22.

των ὀνομάτων πρὸς ἄλληλα καὶ πόσον ταῦτα διατηροῦνται ἐν τῷ λαῷ [1]. Ἡ παράλειψις τοῦ ἄρθρου **τοῦ** πρὸ τοῦ ὀνόματος Θρ]άσω[νο]ς ὡς καὶ τῆς γενικῆς *τᾶς προξενίας*, τῆς προσδιοριζούσης τὴν λέξιν *ἔγγυος* κατὰ τὸν στίχον 3 τῆς ἐπιγραφῆς δὲν εἶνε πρόσκομμα κατὰ τῆς συμπληρώσεως, ἐπειδὴ ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα ὅμοια παραδείγματα [2]. Ὁ ἔγγυος οὗτος θὰ ἦτο πιθανῶς ἐπιφανής τις Ἀμφισσεύς, ἴσως δὲ κατεῖχε καὶ ἀξίωμά τι· εἴδομεν, ὅτι ὁ ἕτερος τῶν ἐγγύων τοῦ προηγουμένου προξενικοῦ ψηφίσματος, ὁ Λυσίπονος (στίχ. 3) ἦτο αὐτὸς ὁ βουλαρχέων Λυσίπονος ὁ Ἀμφισσεύς, οὐχὶ δὲ κατώτερος αὐτοῦ πολίτης ἦτο ὁ Χαρίξενος. Ὅτε προσῆλθε πρὸ τοῦ δήμου ὁ Μηνόφαντος, ἵνα ἀποχαιρετίσῃ ἀπὸ κοινοῦ πάντας καὶ ὁμιλήσας ἐξέφρασε πᾶσαν τὴν ἀγάπην αὐτοῦ πρὸς τὴν πόλιν καὶ τοὺς κατοίκους τῆς Ἀμφίσσης, φαίνεται, ὅτι οὗτος ὁ υἱὸς τοῦ Μν]άσω[νο]ς ἀνέστη, ἠγόρευσε καὶ προέτεινε νὰ ἀπονεμηθῶσι τιμαὶ τῷ Μηνοφάντῳ. Ἡ ἐκκλησία ἀπεδέξατο τὴν πρότασιν τοῦ Μν]άσω[νο]ς καὶ παρήγγειλε τῇ βουλῇ εἴτε τοῖς νομογράφοις νὰ εἰσαγάγωσι τὸ προσῆκον προβούλευμα. Οὕτω ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐγένετο ἔγγυος καὶ ἀνέλαβε τὴν εὐθύνην τῆς προτάσεως αὐτοῦ ἀπέναντι τῆς πόλεως [1].

Α. Δ. ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΛΟΣ

[1] *E. Curtius* Gesammelte Abhandl. I, σ. 518 ἑξ.

[2] IGS, III, 271 «ἔγγυος Σωτέλης Σωσιβίου» κλ.

[1] Πρβλ. καὶ ὅσα ἔγραψα περὶ τούτου εἰς τὰ *Ἀρχεῖα ἰατρικῆς* ἐκδιδόμενα ὑπὸ Α. Κούζη καὶ Β. Τουφεξῆ, ἐν Ἀθήναις ἔτ. 3, 1-15 Ἰανουαρίου, 1907, σελ. 21 ἑξ.

ΕΠΙΓΡΑΦΙΚΑ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΞ ΑΙΓΙΑΛΗΣ ΝΟΜΟΝ

(Ἐφημ. Ἀρχαιολ. 1907 σελ. 187 ἑ.).

Στίχ. 7. Ἀναγνωστέον [*καθάπερ*] *ὅτε δῆμος ἐψήφισται κτέ.* *Καθάπερ* οὐχὶ *καθὼς* κεῖται καὶ ἀλλαχοῦ πανταχοῦ τῆς ἐπιγραφῆς, οἷον 19. 21. 32.

Στ. 8. 9. Ἀναγν. *ἐγ*[*δα*|*νεῖσ*]*αι*, οὗ ὑποκειμένον τὸ *τόν τε ἄρχοντα κ.τ.έ.* Ἂν ἀναγνωσθῇ *ἐγδανείζεσθαι*, αἱ αἰτιατικαὶ *ἄρχοντα* κ.έ. μένουσι μετέωροι.

Στ. 32. 33. Ἀναγν. *προκατ*[*αβαλ*]*λέτω τὸ μίσθωμα* ***πᾶν*** ἐν τῇ βουλῇ.

Ὁ ἐκδότης ἀναγνοὺς *τὸ μίσθωμα* ΣΑΝ *ἐν τῇ βουλῇ* διέγραψε τὸ ΣΑΝ ὡς ἐξ ἀνεπιστασίας τοῦ λιθοκόπου προελθόν. Ἀλλ᾽ ὁ τῶν τοιούτων μάλιστα ἐπιγνώμων κ. Β. Λεονάρδος ἐξετάσας ἐμοῦ δεηθέντος τὸν λίθον ἀπεφήνατο ὅτι τὸ ἀμφισβητούμενον γράμμα «φαίνεται μὲν μᾶλλον Σ, δύναται μέντοι ἴσως νὰ εἶναι καὶ Π». Καὶ Σ δ᾽ ὅμως ἂν ἀναγνωσθῇ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος γράμμα, πάλιν τὸ, ὅτι ὁ λιθοκόπος, παραχθεὶς ἐκ τῶν ἄλλων πληθυντικῶν, ἀνέγνω ἐν τῷ προτύπῳ ΠΡΟΚΑΤΑΒΑΛΛΕΤΩΣΑΝ ἀντὶ τοῦ γεγραμμένου ΠΡΟΚΑΤΑΒΑΛΛΕΤΩΠΑΝ, εἶναι πιθανώτερον τοῦ, ὅτι αὐτὸς ἐξ ἰδίων ὅλον τὸ ΣΑΝ προσέθηκε.

Στ. 37. 38. Ἀναγνωστέον: *Ἐὰν δέ τις μισθ*[*ω*]-[*σά*]*μενος μὴ προκαταβάλ*[*ῃ*] | [***πᾶν τὸ*** *χρῆμα ἐν τῇ βουλῇ*.

Ὁ ἐκδότης ἀναγινώσκει [***παρα***]*χρῆμα*, οὗ δεκτοῦ γενομένου τὸ ***προκαταβάλῃ*** μένει ἄνευ ἀντικειμένου.

Τὸ *χρῆμα* ἤτοι τὸ *χρηματικὸν ποσὸν* εὕρηται καὶ ἀλλαχοῦ, οἷον Michel Receuil κ.τ.λ. 1001, 16, Dittenberger S.[2] 330, 39. 732, 27.

Στ. 56. 57. Ἀναγν. ***καὶ*** *ξένοις τοῖς παρα*[*γε*]-*νομένοις Ῥωμαίων αὐτῶν καὶ τῶν συ*[***μάχων***] *κτέ.*

Ὁ ἐκδότης ἀναγινώσκει ***καὶ*** *ξένοις* (***καὶ***) *τοῖς παραγενομένοις Ῥωμαίων αὐτῶν καὶ τῶν γυ*[*ναικῶν*]. Ἀλλ᾽ ἡ μὲν τοῦ *καὶ* προσθήκη ἡ ὑπὸ τοῦ ἐκδότου γενομένη εἶναι ὅλως περιττή, διότι ἡ σύνταξις ἔχει καὶ ἄνευ ταύτης κάλλιστα (=τοῖς ἐκ τῶν Ῥω-

μαίων καὶ τῶν συμμάχων παραγενομένοις ξένοις (Λατινιστὶ hospitibus Romanis sociisque) [1]. Ἡ δὲ ***τῶν γυναικῶν*** γραφὴ πολλαχῶς ἀπίθανος· πρῶτον μέν, διότι οὐδ' ἀλλαχοῦ τῆς ἐπιγραφῆς σὺν τοῖς ἀνδράσι καὶ τοῖς παισὶν μνημονεύονται αἱ γυναῖκες (οἷον 73. 74)· ἔπειτα, διότι ἀντὶ τοῦ ***τοῖς παραγενομένοις Ῥωμαίων αὐτῶν καὶ τῶν γυναικῶν*** ἔδει νὰ λεχθῇ ***τοῖς π. Ῥωμαίων αὐτοῖς καὶ ταῖς γυναιξίν***, ὡς ἤδη παρετήρησεν ὁ Wilamowitz, ὅπερ ὅμως δὲν δυνάμεθα νὰ μεταγράψωμεν, διότι τὸ ***αὐτῶν*** σαφῶς ἀναγινώσκεται.

Ἔγραψα δὲ ***συμάχων***, διότι ***συμμάχων*** δὲν δύναται νὰ γραφῇ δι' ἔλλειψιν χώρου. Τοιαῦται ἀνορθογραφίαι καὶ ἀλλαχοῦ τῆς προκειμένης ἐπιγραφῆς προςπίπτουσιν, οἷον στ. 76 ***τεσάρων***.

Οἱ ἐνταῦθα μνημονευόμενοι ***σύμμαχοι*** εἰσὶν οἱ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ πόλεων πολῖται, ὅσαι ἦσαν διὰ συμμαχίας πρὸς τοὺς Ῥωμαίους συνδεδεμέναι, διὸ καὶ civitates foederatae ἐκαλοῦντο, περὶ ὧν ὅρα τῆς ἐμῆς Ῥωμ. πολιτείας σελ. 639. Τοῦτο γίνεται σαφὲς ἔκ τε ἄλλων πλείστων μνειῶν καὶ ἐκ τῶν παρὰ Πολυβ. Γ' 77 κειμένων: «Ἀννίβας δὲ . . . τοὺς μὲν ***Ῥωμαίους*** τῶν ἐκ τῆς μάχης αἰχμαλώτων ἐν φυλακῇ συνεῖχεν, τὰ μέτρια τῶν ἐπιτηδείων διδούς, τοὺς δὲ ***συμμάχους*** αὐτῶν τὸ μὲν πρῶτον ἐν τῇ πάσῃ φιλανθρωπίᾳ διεξῆγε μετὰ δὲ ταῦτα συναγαγὼν παρεκάλει φάσκων οὐκ ***ἐκείνοις*** ἥκειν πολεμήσων, ἀλλὰ Ῥωμαίοις ὑπὲρ ἐκείνων . . . παρεῖναι γὰρ πρῶτον μὲν τὴν ἐλευθερίαν ἀνακτησόμενος ***Ἰταλιώταις***» ἐν ᾧ χωρίῳ σύμμαχοι καὶ ***Ἰταλιῶται*** ταυτίζονται. Ὡσαύτως 85: «ὅσοι μὲν ἦσαν Ῥωμαῖοι τῶν ἑαλωκότων, διέδωκεν εἰς φυλακήν, τοὺς δὲ ***συμμάχους*** ἀπέλυσεν . . . ἐπιφθεγξάμενος . . . ὅτι πάρεστι πολεμήσων οὐκ ***Ἰταλιώταις***, ἀλλὰ Ῥωμαίοις ὑπὲρ τῆς τῶν ***Ἰταλιωτῶν*** ἐλευθερίας».

Ἦσαν δὲ πολλοὶ οἱ ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς χώραις κατὰ τούτους τοὺς χρόνους (τοὺς ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 6' π. Χ. αἰῶνος) διατρίβοντες ἐμπορίας χάριν Ἰταλοί, καθ' ἃ μάλιστα δεικνύει ἡ παρ' Ἀππιανῷ (Μιθρ. 22) τῆς τῶν τοιούτων ἐπὶ Μιθριδάτου σφαγῆς διήγησις, ἐν ᾗ πλεονάκις μνημονεύονται, ὡς πολλαχοῦ τῆς Ἀσιατικῆς παραλίας ἐνιδρυμένοι, ἢ Ἰταλοὶ ἁπλῶς ἢ Ῥωμαῖοι καὶ Ἰταλοί. Τοιοῦτος ἦτο καὶ ὁ ἐν τῷ περὶ Θισβέων συγκλητικῷ δόγματι (στ. 54) μνημονευόμενος ***Γναῖος Πανδοσῖνος***, πρὸς ὃν «Θισβεῖς ἐνεφάνισαν περὶ σίτου καὶ ἐλαίου ἑαυτοῖς κοινωνίαν γεγονέναι», καὶ ὁ προξενικῷ ψηφίσματι τῶν Ἠπειρωτῶν τιμηθεὶς (Michel Recueil 318) Γάιος Δάζουπος Ῥέννιος ***Βρεντεσῖνος***.

Στ. 65, 66. Ἀναγν. ***ἀπο***[***τι***]***θέσθωσαν*** κ.τ.έ. Τὸ ***ἀποτιθέσθωσαν*** . . . ***εἰς τὴν ἐχομένην ἡμέραν τιμὴν οἴνου μετρητῶν ἐννέα*** ἀντιστοιχεῖ τῷ ἐν στ. 92· ***ἀφειρημένης τιμῆς οἴνου μετρητῶν ἐννέα***.

Στ. 76. 77. Ἀναγν. καὶ ***πα***[***ρεχέ***]***τωσαν παράθεσιν*** κ.τ.έ. οὐχὶ ***παραθέτωσαν***, διότι τὸ ***παρατιθέναι τὴν παράθεσιν*** κελεύει ὕστερον ὁ νόμος (στ. 78). Καὶ ἐν στ. 68 κεῖται περὶ τῶν ἐπιμελητῶν τὸ ***παρεχέτωσαν***.

Στ. 127, 128 ***ἢ καὶ ἄλλον μετακινηθῇ***[***ν***]***α***[***ί***] ***τι τῶν ἐν τῷ νόμῳ*** Τὸ ***ἄλλον*** δὲν νομίζω ἀναγκαῖον νὰ μεταβληθῇ εἰς ***ἄλλο***. Διότι δύναται νὰ ἐκληφθῇ γενικὴ διαιρετική, οὗ γενομένου ἡ σύνταξις ἔσται: ***μετακινηθῆναί τι ἄλλον τῶν ἐντῷ νόμῳ*** τ. ἔ. νὰ μεταβληθῇ τι ***ἐξ*** ἄλλης τῶν ἐν τῷ νόμῳ διατάξεων, νὰ ὑποστῇ μεταβολήν ***τινα*** ἄλλη τοῦ νόμου διάταξις. Εἶναι μὲν ἡ τοιαύτη ἐκδοχὴ ὑπό τι τραχυτέρα, ἀλλ' ὅμως προκριτωτέρα πάσης μεταβολῆς τοῦ παραδεδομένου κειμένου.

Σ. Βασης

[1] Ὅτι δὲ οἱ ἐνταῦθα μνημονευόμενοι ξένοι οὐδένες ἄλλοι ἦσαν ἢ οἱ Ῥωμαῖοι καὶ οἱ τούτων σύμμαχοι ὑποδηλοῦσι τὰ ἐν στ. 72. 73, ἔνθα μνημονεύονται ***οἱ πολῖται, οἱ πάροικοι καὶ ξένοι οἱ παρεπιδημοῦντες***, οὐδεμιᾶς γινομένης τῶν Ῥωμαίων μνείας, ὡς τῶν αὐτῶν δῆλον ὅτι τοῖς ξένοις ὄντων.

ΕΚ ΚΡΗΤΗΣ

Ε΄.[1]

ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ

Α΄. Ἐπιγραφὴ Δικταίου ἱεροῦ.

1. Ἡ κάτωθι δημοσιευομένη ἐπιγραφὴ εὑρέθη κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1907 ὑπὸ χωρικοῦ παρὰ τὸ μετόχιον τοῦ μοναστηρίου Τοπλοῦ (Παναγία Ἀκρωτηριανὴ) τὸ καλούμενον Μπαρέρι κείμενον ἓν καὶ ἥμισυ χιλιόμετρον ΒΑ τοῦ Ρουσολάκκου Παλαικάστρου, ὅπου κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη ἀνεσκάφη ὑπὸ τῆς Ἀγγλικῆς Σχολῆς τῶν Ἀθηνῶν ὁ μέγας Μινωϊκὸς συνοικισμός.

Ἡ πλὰξ εὑρίσκετο εἰς βάθος ἡμίσεος περίπου μέτρου, καὶ θὰ μετεκομίσθη ἐνταῦθα ἐκ τοῦ πλησιοχώρου Ἱεροῦ τοῦ Δικταίου Διὸς[1] κατὰ χρόνους

Εἰκὼν 1.

νεωτέρους. Εἶναι ἐλλιπὴς ἀποκοπέντος ἀρκετοῦ μέρους κάτω καὶ πρὸς τὴν ἀριστερὰν πλευράν, θὰ ἐθραύσθη δὲ μετὰ τὴν ἐνταῦθα ἐκ τοῦ Ἱεροῦ μετακόμισιν, διότι πλησίον εὑρέθη ἓν μικρὸν τεμάχιον τῆς αὐτῆς πλακὸς φέρον τὸ ὄνομα *Μοιρίλ*[*ω*], τὸ ὁποῖον προσαρμόζεται ἀκριβῶς εἰς τὸ κάτω μέρος τῆς ἐνεπιγράφου πλακός.

Τὴν πρώτην πληροφορίαν περὶ τῆς εὑρέσεως τῆς πλακὸς ὀφείλω εἰς τὸν Διευθυντὴν τῆς δημοτικῆς

[1] Ἀρχαιολ. Ἐφημ. 1904 σελ. 21-56. 1906 σελ. 117-156. 1907 σελ. 141-186.

[1] Ἡ θέσις τοῦ Δικταίου Ἱεροῦ μετὰ πολλὰς ζητήσεις προγενεστέρων ἀρχαιολόγων ἐξηκριβώθη διὰ τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Ἀγγλ. Σχολῆς, ὅτι ἦτο ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ προϊστορικοῦ συνοικισμοῦ τοῦ Παλαικάστρου· ἴδε Brit. Sch. Ann. 1904-1905 σελ. 298-308.

Σχολῆς Λιμένος Σητείας κ. Ἐμ. Σταυρακάκην, ὅστις εἶδε πρῶτος τὴν ἐπιγραφὴν καὶ μοὶ ἀπέστειλε πρόχειρον ἐκ χάρτου ἀποτύπωμα. Κατόπιν ἡ ἐπιγραφὴ μετεκομίσθη εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου, ὅπου καὶ εὑρίσκεται νῦν.

Εἶναι πλὰξ ἐξ ἐγχωρίου σκληροῦ τιτανολίθου μελανωποῦ καὶ ἔχει μῆκος 0,50, ὕψος σωζόμενον 0,43. Τὸ ὕψος τῶν γραμμάτων εἶναι 1 $^1/_2$ - 2 ἑκατοστῶν τοῦ μέτρου πλὴν τοῦ Ο, Ω Θ τὰ ὁποῖα εἶναι μικρότερα. Μεταξὺ τῶν σειρῶν τῶν γραμμάτων ὑποφαίνονται ἐν τῷ λίθῳ λεπταὶ χαρακταὶ γραμμαί, ἀφ᾽ ὧν οἱονεὶ κρέμανται τὰ γράμματα.

Ἡ πλάξ, πρὶν καθαρισθῆ, ἦτο κατὰ τὸ πλεῖστον κεκαλυμμένη ἀπὸ ἐρυθρωπὸν γαιώδη ἐπίπαγον ὅμοιον πρὸς τὸν ἐπὶ τῆς πλακὸς τῆς ἐχούσης τὸν ὕμνον εἰς Δικταῖον Δία [1] τὴν εὑρεθεῖσαν κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ Παλαικάστρου ὑπὸ τῶν Ἄγγλων. Ὁ ἐρυθρὸς αὐτὸς ἐπίπαγος ἐσχηματίσθη ἐκ τῶν ἐρυθρῶν χωμάτων τοῦ Ρουσολάκκου Παλαικάστρου, τὰ ὁποῖα ἀπετελέσθησαν ἐκ τῆς διαλύσεως τῶν πλίνθων τοῦ Μινωϊκοῦ συνοικισμοῦ, ἐκ τῶν ἐρυθρῶν δὲ τούτων χωμάτων ἐκλήθη καὶ ἡ θέσις τοῦ συνοικισμοῦ Ροῦσος λάκκος ὑπὸ τῶν ἐπιχωρίων. Ὥστε ὁ ἐρυθρὸς ἐπίπαγος τῆς ἡμετέρας πλακὸς εἶναι μία ἐπὶ πλέον ἔνδειξις ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ εὑρίσκετο εἰς τὸ ἐν Ρουσολάκκῳ Δικταῖον Ἱερὸν (εἰκὼν 1).

ΕΠΙΤΑΣΚΑΜΙΡΙΔΟΣΚΟΣΜΟΝΤΩΝ
ΤΩΝΣΥΜΒΟΥΑΩΤΩΑΜΦΕΡΟΝΤΟΣ
ΕΠΕΜΕΛΗΘΕΝΕΝΤΩΙΙΕΡΩΙΤΩ
ΗΝΟΣΔΙΚΤΑΙΩΤΑΑΡΧΑΙΑ
ΓΑΛΜΑΤΑΘΑΡΑΠΕΥΣΑΝΤΕΣ
ΟΣΕΠΙΣΚΕΥΩΣΑΙΚΑΙΧΡΥΣΩ
ΑΘΑΝΑΙΑΝΑΡΤΕΜΙΝΑΤΛΑΝ
ΑΣΣΦΙΓΓΑΣΑΣΤΡΑΓΑΛΙΣ
ΠΙΤΩΝΥΠΟΠΟΔΙΩΝΚΑΙ
ΟΙΔΑΔΙΑΗΡΑΣΠΡΟΣΩΠΟΝ
ΝΚΑΙΝΙΚΑΝΑΝΑΓΡΑΨΑΙ
ΩΣΗΙΟΝΒΟΥΑΟΣΑΜΦΕ
ΑΣΣΩΝΒΡΑΜΙΣΑΛ
ΣΕΥΡΥΚΑΡΤΕΟΣ
ΕΥΡΥΚΑΡΤΕΟΣ
ΥΘΕΟΣ
ΣΜΟΙΡΙΛ

[1] Brit. Sch. Ann. 1904-1905 (XI) σελ. 298. Ὁ ὕμνος εἶναι ἀκόμη ἀδημοσίευτος.

Μεταγραφομένη διὰ μικρῶν γραμμάτων καὶ συμπληρουμένη ἡ ἐπιγραφὴ ἔχει κατ᾽ ἐμὲ οὕτως

Ἐπὶ τᾶς Καμιρίδος κοσμόντων
τῶν σὺμ Βουάω(ι) τῶ Ἀμφέροντος
ἐπεμέληθεν ἐν τῶι ἱερῶι τῶ
[Ζ]ηνὸς Δικταίω τὰ ἀρχαῖα
[ἀ]γάλματα θαραπεύσαντες
[θεὸ]ς ἐπισκευῶσαι καὶ χρυσῶ-
[σαι] Ἀθαναίαν Ἄρτεμιν Ἄτλαν-
[τα τ]ὰς Σφίγγας ἀστραγαλίσ-
[κι] ἐπὶ τῶν ὑποποδίων καὶ
. . . (ο)ιδα Δία Ηρας πρόσωπον
[Λατὼ]ν καὶ Νίκαν ἀναγράψαι
[οἵδ᾽ ἐκ]όσ(μ)ιον Βούκος Ἀμφέ-
[ροντος Ἀκ]άσσων Βραμισαλ-
. . . . . ς Εὐρυκάρτεος
. . . . . Εὐρυκάρτεος
. . . . υθεος
. . . . ς Μοιρίλ[ω]

Ἔχομεν ἀναθηματικὴν ἐπιγραφήν, καθ᾽ ἣν οἱ μετὰ Βουάου τοῦ Ἀμφέροντος κόσμοι ἐπεμελήθησαν τῆς ἐπισκευῆς χρυσώσεως καὶ ἀναγραφῆς τῶν ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Δικταίου Διὸς εὑρισκομένων ἀρχαίων ἀγαλμάτων, ὧν ἀναφέρονται καὶ τὰ ὀνόματα, ἀκολουθοῦσι δὲ μετὰ ταῦτα καὶ τὰ ὀνόματα τῶν κόσμων, τὰ πλεῖστα τῶν ὁποίων ἀπώλοντο ἕνεκα τοῦ ἀκρωτηριασμοῦ τῆς ἐπιγραφῆς.

Ἀπὸ τὴν ἀναθηματικὴν αὐτὴν ἐπιγραφὴν λείπει ἡ συνειθιζομένη εἰς τὰς τοιούτου εἴδους ἐπισήμους ἐπιγραφὰς ἐπικεφαλὶς **θεός** ἢ **θεοί**, ἢ **τύχα ἀγαθᾷ** [1]. Εἶναι ὅμως ἄδηλον ἂν ἐξ ἀρχῆς δὲν ὑπῆρχεν ἐν τῷ λίθῳ, ἢ ἂν ἔκειτο μέν, ἀλλ᾽ εὑρισκομένη ὑψηλότερον ἀπεκόπη κατὰ τὴν νεωτέραν χρῆσιν τοῦ λίθου.

Στιχ. 1. ***Ἐπὶ τὰς Καμιρίδος κοσμόντων***. Ἡ Καμιρὶς εἶναι τὸ ὄνομα τῆς φυλῆς, ἐξ ἧς ἦσαν οἱ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ἀναφερόμενοι κόσμοι οἱ μετὰ Βουάου τοῦ Ἀμφέροντος. Εἶναι ἡ πρώτη φορά, καθ᾽ ἣν εὑρίσκεται τὸ ὄνομα τῆς Καμιρίδος φυλῆς, καὶ γενικώτερον δὲ ἐν ταῖς Κρητικαῖς ἐπιγραφαῖς οὐδέποτε εὕρηται τὸ ὄνομα φυλῆς, ἀλλ᾽ ἀναφέρονται τὰ γένη, ἐξ ὧν εἶναι γνωστὸν ὅτι ἐλαμβάνοντο οἱ

[1] Ἴδε Blass, Kretischen Inschriften (εἰς τὴν Sammlung Dialektinschriften) 5007. 5011, 5015, 5018, 5024, 5040, 5042, 5058, 5059, 5075, 5076, 5077, 5079 καὶ τὴν ἀμέσως κατωτέρω δημοσιευομένην ἐπιγραφήν.

κόσμοι[1] (Πάμφυλοι, Δυμᾶνες, Ὑλλεῖς, Αἰθαλεῖς, Αἰσχεῖς, Ἐχανορεῖς). Τὸ ὄνομα Κάμιρος (ἢ Κάμειρος) εἶναι γνωστὸν ὡς ὄνομα πόλεως ἐπισήμου τῆς νήσου Ρόδου, ἀλλὰ γνωρίζομεν ἐκ Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου ὅτι ἡ Ἱεράπυτνα ἐλέγετο πρότερον Κάμιρος (Ἱεράπυτνα πόλις Κρήτης ἡ πρότερον Κύρβα, εἶτα Πύτνα, εἶτα Κάμιρος, εἶθ' οὕτως Ἱεράπυτνα»)[2]. Ἐκ τοῦ ἀρχαίου τούτου ὀνόματος θὰ ἔμεινε τὸ ὄνομα εἰς τὴν φυλὴν Καμιρὶς καὶ ἡ ὕπαρξις τοῦ ὀνόματος τούτου ἐν τῇ ἐπιγραφῇ εἶναι μία σοβαρὰ ἔνδειξις, ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ ἀνετέθη εἰς τὸ Δικταῖον Ἱερὸν ὑπὸ τῶν Ἱεραπυτνίων, ὅπερ ἄλλως εἶναι πιθανὸν καὶ δι' ἄλλους λόγους, τοὺς ὁποίους θὰ ἀναπτύξωμεν κατωτέρω.

Κοσμόντων. Συνήθως εὕρηται εἰς τὰς ἄλλας Κρητικὰς ἐπιγραφὰς κοσμιόντων ἢ κορμιόντων. Περὶ τῆς ἁπλοποιήσεως ταύτης τοῦ *εο* εἰς *ο* πρὸ τοῦ *ντ* ὁμιλῶν ὁ Blass[3] θεωρεῖ αὐτὴν ἰδιάζουσαν τοῖς Ἱεραπυτνίοις π. χ. 5039. 7 οἱ κατοικόντες Ἱεραπύτνιοι, 5040, 11 κρατόντες τὰν συνθήκαν, 15 πωλόντες, 41, 70, κοσμόντες, κοσμόντων. Ἀλλὰ τὸ φαινόμενον τοῦτο παρατηρεῖται καὶ εἰς ἄλλων κρητικῶν πόλεων ἐπιγραφὰς π. χ. εἰς τὰς ἐν Τέῳ ἐπιγραφὰς Κρητικῶν πόλεων, Ἀλλαριωτῶν 5179. 29 κατοικόντας, Κυδωνιατῶν 5168. 25 Ἀπτεραίων 5173. 9, πρὸς τούτοις δὲ καὶ εἰς ἐπιγραφὴν Λατοῦς (Γουλᾶ) εὑρεθεῖσαν ὑπὸ J. Demargne ἐν τῷ Πρυτανείῳ τῆς πόλεως[4].

Στιχ. 2 ***τῶν σὺμ Βουάω(ι) τῶ Ἀμφέροντος***. Κύρια ὀνόματα Βούαος καὶ Ἀμφέρων πρώτην φορὰν νῦν εὑρίσκονται, ἐφ' ὅσον ἐγὼ ἠδυνάμην νὰ ἐξακριβώσω. Ὁ τεχνίτης παρέλιπε τὸ προσγεγραμμένον *ι* ἐν τῇ δοτικῇ Βουάῳ πλανηθεὶς βεβαίως ἐκ τῶν ἄλλων ὀνομάτων τῶν ἐχόντων τὴν δωρικὴν κατάληξιν τῆς γενικῆς πτώσεως *ω*. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτου ἡ σύγχυσις τοῦ ὑπογεγραμμένου *ι* εἶναι συνήθης[5].

Στιχ. 3 ***ἐπεμέληθεν***. Εἶναι τὸ σύνηθες ῥῆμα εἰς τὰς τοιούτου εἴδους ἀναθηματικὰς ἐπιγραφάς, ἤτοι ἐπὶ ἀρχόντων ἐπιμεληθέντων τῆς οἰκοδομίας ἢ ἐπισκευῆς ἱερῶν, ἀναθέσεως ἢ ἐπιδιορθώσεως ἀγαλμάτων καὶ τῶν ὁμοίων[1]. Διὰ τοῦτο πιστεύω ὅτι καὶ εἰς τὴν ἐξ Ὠλέρου ἐπιγραφὴν τὴν δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ τοῦ κ. Halbherr[2] ὀρθῶς οὗτος συνεπλήρωσεν ***ἐπεμέληθεν*** καὶ οὐχὶ ***ἐποίησαν***, ὅπως φρονεῖ ὁ Blass[3], τοσοῦτο μᾶλλον, καθ' ὅσον πρόκειται περὶ ξοάνων, τὰ ὁποῖα δὲν κατεσευάζοντο πλέον κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐπιγραφῆς (β' αἰὼν π. Χ.), ἀλλὰ μόνον ἀρχαῖα ὄντα καὶ βεβλαμμένα ὑπὸ τοῦ χρόνου ἐπεσκευάζοντο. Ἡ σύνταξις δὲν ἐμποδίζει, ὅπως δεικνύει, ἡ παροῦσα ἐπιγραφή.

Ἐν τῷ ἱερῷ τῷ Ζηνὸς Δικταίῳ. Τὸ περίφημον ἱερὸν τοῦ Δικταίου Διὸς τὸ μῆλον τῆς ἔριδος ἐπὶ μακρὸν χρόνον μεταξὺ Ἰτανίων καὶ Πραισίων (καὶ πρότερον τῶν Δραγμίων), καὶ ὕστερον μεταξὺ Ἰτανίων καὶ Ἱεραπυτνίων, τοῦ ὁποίου ἡ θέσις ἐζητεῖτο πολλὰ ἤδη ἔτη ὑπὸ τῶν ἐν Κρήτῃ ἀρχαιολογούντων, ἀνεκαλύφθη ἀπροσδοκήτως ὑπὸ τῆς Ἀγγλικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν κατὰ τὸ 1902 καὶ ἑξῆς ἐν Παλαικάστρῳ[4], ἀλλὰ δυστυχῶς ἐντελῶς κατεστραμμένον μέχρι θεμελίων. Ἀνάγλυφα πηλίνης ζῳοφόρου καὶ λείψανά τινα ἀρχιτεκτονικὰ καὶ γλυπτικὰ καὶ χαλκᾶ ἀναθήματα ὅμοια πρὸς τὰ τοῦ Ἰδαίου ἄντρου καὶ ἐπιγραφὴ περιέχουσα ὕμνον πρὸς τὸν Δικταῖον Δία ἐσώθησαν ὡς μαρτύρια ταὐτότητος τοῦ ἱεροῦ καὶ χρονολογικῆς κατατάξεως. Ἀντὶ τοῦ ***Ζηνὸς*** δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ ἔκειτο ἐν τῷ λίθῳ ***Τηνός***, ἀφ' οὗ ὁ τύπος οὗτος εὑρίσκεται ἀκριβῶς εἰς ἐπιγραφὰς τῆς Ἱεραπύτνης[5].

Στιχ. 4-5. ***Τὰ ἀρχαῖα ἀγάλματα θαραπεύσαντες***. Παραδείγματα ἐπισκευῶν καὶ ἐπιδιορθώσεων καὶ ἀνακαινίσεων ναῶν, ἀγαλμάτων καὶ ἄλλων ἱερῶν κατασκευῶν ἔχομεν ἐκ Κρήτης καὶ ἄλλα. Εἰς ἐπιγραφὴν π. χ. Ἰστρῶνος[6] ὁ σύλλογος τῶν Κόσμων (ἡ Εὐνομία) ἐπισκευάζουσιν ἐν τῷ ἀφιδρύματι διάφορα ἐξαρτήματα αὐτοῦ τὸν χορὸν καὶ τὸν

[1] Ἀριστοτ. Πολιτ. ΙΙ. 7. 5 Οὐκ ἐξ ἁπάντων αἱροῦνται τοὺς κόσμους ἀλλ' ἔκ τινων γενῶν.

[2] **Hoeck Kreta I 422. Meursius** σελ. 40.

[3] **Blsss Kret. Inschriften** σελ. 229.

[4] Bul. **de Corresp. Hell. 1903** σελ. 120. Περὶ τοῦ φαινομένου τούτου ἴδε καὶ Σκιᾶ Περὶ τῆς Κρητικῆς Διαλέκτου σελ. 97, 5.

[5] Παραδείγματα εὑρίσκει ὁ βουλόμενος προχείρως παρὰ **Blass Kret. Inschriften**. Οἱ τεχνῖται ἄλλοτε μὲν παρέλιπον αὐτό, ἄλλοτε δὲ τοὐναντίον τὸ προσέθετον ἐν οὐ δέοντι.

[1] Ἴδε π. χ. ἐπιγραφὴν Ἱεραπύτνης ἐν **Ath. Mittheil.** XI 181 καὶ Museo Italiano III 617 καὶ Blass 5045.

[2] **Museo Italiano** III 640.

[3] **Blass Kret. Dialektinschr.** 5102.

[4] Ἴδε περὶ αὐτοῦ **Bosanquet Ann. of Brit. Sch. 1904-1905** σελ. 298 καὶ ἑξῆς.

[5] **Blass 5145** Τηνὶ Ὀλυμπίῳ καὶ **5147** Τῆνα Βιδάταν καὶ ἀλλαχοῦ.

[6] **Museo Italiano** III **641** καὶ ἑξῆς.

περίπατον. Εἰς ἐπιγραφὴν Ὠλέρου [1] τὸν ναὸν καὶ τὰ ξόανα, εἰς ἐπιγραφὴν Ὀλοῦντος τὴν θύραν καὶ τὴν θυρίδα, εἰς ἐπιγραφὴν Ἱεραπύτνης [2] τὸν καταλοβέα καὶ τὰ θυρώματα [3].

Ἀξία παρατηρήσεως καὶ ἡ χρῆσις τοῦ ῥήματος θεραπεύω ἐπὶ τῆς σημασίας τοῦ ἐπισκευάζω καὶ ὁ τύπος ἀκόμη *θαραπεύω*, ὃν ἐθησαύρισεν ἤδη ὁ Κουμανούδης ἐν τῇ Συναγωγῇ λέξεων ἀθησαυρίστων ἐξ ἐπιγραφῆς Πειραιῶς τοῦ α΄ αἰῶνος π.Χ. [4]. Ὁ Κ. παρατηρεῖ ὅτι τὸ ῥῆμα ὑπὸ τὸν τύπον αὐτὸν σώζεται καὶ μέχρι σήμερον παρὰ τῷ λαῷ. Ἐν Κρήτῃ μόνον ὑπὸ τὸν τύπον τοῦτον εἶναι συνήθης ἡ λέξις *θαραπεύγω*, *θαραπέψω*, *θαραπάηκα* καὶ οὐσιαστικὸν τὸ *θαράπειο* ἐπὶ ψυχικῆς καὶ τροπικῆς σημασίας [5].

Στιχ. 6 . . ος *ἐπισκευῶσαι καὶ χρυσῶ[σαι]*. Πιστεύω ὅτι πρέπει νὰ συμπληρωθῇ *θεὸς* ὡς αἰτιατ. τοῦ πληθυντικοῦ [6]. Τὸ *ἐπισκευῶσαι* ἀντὶ τοῦ συνήθους *ἐπισκευᾶσαι* δὲν εὕρηται τεθησαυρισμένον εἰς τὰ λεξικά, ἐν ᾧ εὑρίσκεται καὶ εἰς τὴν ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαν ἐπιγραφὴν Ἰστρῶνος [7], ἀναγράφεται ὅμως ἐν τοῖς Λεξικοῖς τὸ *κατασκευοῦν* [8].

Στιχ. 6-8. *Ἄτλαν[τα τ]ὰς Σφίγγας ἀστραγαλίσ[αι] ἐπὶ τῶν ὑποποδίων*. Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ 7 στίχου λείπουσι τρία γράμματα δι' ὃ συνεπλήρωσα κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον. Ἡ ἐν τῇ τέχνῃ παράστασις τοῦ Ἄτλαντος εἶναι πολὺ παλαιά, ἀφ' οὗ ἀναφέρεται εἰκονιζόμενος ἐν τῷ Ἀμυκλαίῳ θρόνῳ καὶ εἰς τὴν λάρνακα τοῦ Κυψέλου. Εἶναι δὲ παραδεδομένον ὅτι ὑπῆρχον εἰκόνες ἐκ ξύλου δρυὸς τοῦ Ἄτλαντος φέροντες τὸν οὐρανὸν μετὰ τοῦ Ἡρακλέους καὶ τῶν Ἑσπερίδων πεποιημέναι ὑπὸ Θεοκλέους καὶ Ἡγύλου (πατρὸς καὶ υἱοῦ) ἐκ τῆς σχολῆς τῶν Κρητῶν Διποίνου καὶ Σκύλλιδος [1]. Διὰ ταῦτα πιστεύω ὅτι ἐνταῦθα πρόκειται περὶ αὐτοῦ τοῦ Τιτᾶνος Ἄτλαντος μόνου ἢ πιθανώτερον ἐν συμπλέγματι εἰκονιζομένου παρὰ περὶ ἀρχιτεκτονικοῦ ἄτλαντος, οἷοι κατεσκευάζοντο εἰς νεωτέραν ἐποχήν, ἵνα ὑποβαστάζωσι θριγκὸν ἢ ἄλλα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη καὶ ἐκαλοῦντο Ἄτλαντες, Τελαμῶνες, Σάτυροι, Γίγαντες, βάρβαροι [2].

Τὸ *ἀστραγαλίσαι* ἐνταῦθα κεῖται ἐπὶ τῆς τεχνικῆς σημασίας τοῦ ἁρμόσαι ἀστραγάλοις τὰς Σφίγγας ἐπὶ τῶν ὑποποδίων, γομφῶσαι τὰς Σφίγγας ἐπὶ τῶν βάθρων, ἐξ ὧν εἶχον, φαίνεται, ἀποσπασθῇ διὰ τῆς πολυκαιρίας. Ἡ σημασία αὕτη τοῦ ἀστραγαλίζειν πρώτην φορὰν εὕρηται ἐνταῦθα, ἐφ' ὅσον γνωρίζω.

Στιχ. 10. . . . .[Θ]ΙΔΑ. Λείπουσιν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ στίχου τρία ἢ τέσσαρα γράμματα. Πρόκειται, πιστεύω, περὶ ὀνόματος θεοῦ τὸ ὁποῖον λήγει εἰς τὴν αἰτιατ. εἰς *θιδα* ἢ *οιδα* διότι τὸ πρῶτον γράμμα εἶναι ἀμφίβολον ἂν εἶναι Θ ἢ Ο. Δὲν εἶναι ἴσως ἀδύνατον νὰ συμπληρωθῇ [ΠΟ]ΘΙΔΑ ἢ [ΠΟΣ]ΟΙΔΑ [ΠΟΤ]ΟΙΔΑ ὡς αἰτιατικὴ πτῶσις κατὰ τὴν δωρικὴν διάλεκτον [3].

Στιχ. 11. . . . .ν *ἀναγράψαι*. Λείπουν ἐκ τῆς ἀρχῆς τοῦ στίχου τέσσαρα ἢ πέντε γράμματα. Καὶ ἐνταῦθα λείπει τὸ ὄνομα θεότητος ἴσως τὸ *Λατοῦν* (ἢ *Λατῶν*) [4].

Δὲν εἶναι παράδοξον ὅτι κατὰ τὸν ϛ΄ αἰῶνα π. Χ. μετεχειρίζοντο γραπτὴν διακόσμησιν εἰς τὰ ἀγάλματα (πολυχρωμίαν ἐν τῇ γλυπτικῇ), διότι ἐνταῦθα πρόκειται περὶ ἀναγραφῆς ἀρχαίων ἀγαλμάτων, τῶν ὁποίων ἡ πολυχρωμία ἦτο παλαιά, ἀλλὰ φθαρεῖσα διὰ τοῦ χρόνου ἔπρεπε νὰ ἀνακαινισθῇ. Τὰ ἀρχαῖα αὐτὰ ἀγάλματα θὰ ἦσαν ἐκ ξύλου ἢ ἐκ πώρου λίθου (ἢ καὶ πήλινα) ἐξ ὕλης δηλ. τοιαύτης, εἰς ἣν ἡ πολυχρωμικὴ διακόσμησις ἦτο ἀπαραίτητος.

Στιχ. 12. . . . .ΩΣΗΙΟΝ. Συμπληρωτέον *οἰδ' ἐκόσμιον*. Ὁ χαράκτης ἐξ ἀβλεψίας ἔκαμε διπλοῦν

[1] Blass 5102.
[2] Αὐτόθι 5106.
[3] Αὐτόθι.
[4] Κουμανούδη Συναγωγὴ ἐν τῇ λέξει θεραπεύω. C I.G. 1296. Annuaire de l'Associat. pour l'encourag. des ét. gr. ἐν ἐπιγραφῇ Αἴνου τοῦ ϛ΄ π. Χ. αἰῶνος. Ἴδε καὶ Herwerden Lexicon supplet. σελ. 36a.
[5] Ἴδε καὶ Σκιᾶ Περὶ τῆς Κρητ. διαλέκτου 87 2. Γιάνναρη περὶ Ἐρωτοκρίτου ἐν λεξ. *θαράπαψι* καὶ *θαράπειο*. Γ. Χατζιδάκι Μεσαιωνικὰ καὶ Νέα ἑλληνικὰ Α. 235. 335. Β. 66
[6] Παραβ. Blass ἐν ἐπιγραφῇ Ἱεραπύτνης 5093. 15, 23, 27.
[7] Blass 5056 καὶ Museo Italiano III 641 «ἐπεσκεύωσαν δὲ καὶ τὸν λάκκον».
[8] Κουμανούδη Συναγ. καὶ Herwerden Lexicon ἐν τῇ λέξει.

[1] Ἴδε λεξικὸν μυθολ. Rosher ἐν τῇ λέξει Ἄτλας. Παυσανίου III 18. 10. V. 18, 14.
[2] Ἴδε περὶ τούτου Roscher Lexicon εἰς τὰς ἀνωτέρω λέξεις.
[3] Παραβ. Κουμανούδη Συναγωγὴν ἐν τῇ λέξει Ποσειδὰν καὶ Roscher Lexicon ἐν τῇ λέξει *Ποσειδῶν*.
[4] Ἴδε τὸν τύπον ἐν τῇ συνθήκῃ Λατίων καὶ Ὀλοντίων Blass 5075 στιχ. 75 καὶ τὸ *Λατοῦν* ἐν τῇ ἐπιγραφῇ Δρήρου Blass 4952 Α. 26.

λάθος ἤτοι ἐχάραξεν Ω ἀντὶ Ο καὶ Η ἀντὶ Μ. Εἶναι ἡ τυπικὴ φράσις εἰς τὸ τέλος τοῦ κειμένου νὰ ἀναφέρωνται οἱ κόσμοι οἱ ἐπιμεληθέντες τοῦ ἔργου. Συνήθως ἡ φράσις ἔχει τὸν τύπον *ἐκόρμιον* (ἢ *ἐκόσμιον*) *οἵδε* [1].

Στιχ. 13. . . . . *ασσων Βραμισαλ* . . Πρὸ τοῦ ασσων φαίνονται ἴχνη γράμματος ὡσεὶ Κ, ὥστε τὸ ὄνομα θὰ ἦτο ***Κάσσων*** ἢ πιθανώτερον ἀκόμη ***Ἀκάσσων***, ὅπερ εἶναι καὶ ὄνομα Ὀλοντίου ἐν ἐπιγραφῇ ἐκ Δήλου [2]. Τὸ δεύτερον ὄνομα ἀγνοῶ ἂν ἦτο ***Βραμισάλ***[*κας*] ἢ ***Βραμισάλ***[*λας*]. Διὰ τὸ σπάνιον καὶ πολλάκις ἀκατάληπτον καὶ τὸ παράδοξον τῶν κυρίων ὀνομάτων τῶν εὑρισκομένων πολλάκις ἐν κρητικαῖς ἐπιγραφαῖς ἀμφιβάλλω, ἂν πρέπῃ νὰ γίνῃ ἡ παρατήρησις, ἡ ὁποία ἔγινε διὰ τὰ παράδοξα τοπωνυμικὰ ὀνόματα, ὅτι δηλ. πολλὰ τῶν ὀνομάτων αὐτῶν θὰ ἐσώθησαν ἐξ ἀρχαιοτέρων χρόνων (προελληνικῶν), ὅτε ἡ λαλουμένη ἐν Κρήτῃ γλῶσσα δὲν θὰ ἦτο ἑλληνική.

Στιχ. 14-15. ***Εὐρυκράτεος-Εὐρυκράτεος***. Καὶ οἱ δύο κόσμοι (λείπουσι τὰ ὀνόματά των) ἦσαν υἱοὶ Εὐρυκράτεος. Ἐπειδὴ δὲ οἱ κόσμοι ἑκάστου ἔτους ἐλαμβάνοντο μόνον ἐξ ἑνὸς γένους ἑκάστοτε εἶναι πιθανὸν ὅτι οὗτοι ἦσαν ἀδελφοί. Ὅτι ἐπετρέπετο ἀδελφοὶ νὰ συγκοσμῶσι δείκνυται καὶ ἐξ ἄλλων ἐπιγραφῶν [3].

Στιχ. 16-17. Εἰς τὸν στίχον 16 ἔχομεν ὄνομα πατρὸς εἰς ***-ουθεος*** καὶ εἰς τὸν 17 ὄνομα πατρὸς ***Μοιρίλ***[*ω*], ὅπερ ἀναγινώσκεται εἰς τὸ μικρὸν τεμάχιον τοῦ λίθου τὸ εὑρεθὲν κατόπιν.

Μετὰ τὸν 17 στίχον ἠκολούθει καὶ ἄλλος στίχος εἷς ἢ καὶ πλείονες, ὥστε ὑπῆρχον καὶ ἄλλα ὀνόματα κόσμων πλὴν τῶν 7, ὧν σώζονται τὰ ὀνόματα ἢ ἴχνη τῶν ὀνομάτων. Περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κόσμων ἐν ἑκάστῃ Κρητικῇ πόλει δὲν ὑπάρχει ἀσφαλὴς μέχρι τοῦδε γνώμη. Εἰς τὰς ἐπιγραφὰς συνήθως κυμαίνεται ὁ ἀριθμὸς μεταξὺ 5 καὶ 10 [4].

Πρὸς ὁρισμὸν τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ἐγράφη ἡ ἐπιγραφή, ἔχομεν καὶ τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων καὶ τὸ λεκτικὸν αὐτῆς. Εἶναι μὲν εἰς Κρητικὴν δωρικὴν δωρικὴν διάλεκτον γεγραμμένη ἀλλὰ μὲ ἰσχυρὰν ἐπίδρασιν τῆς Κοινῆς, φαινόμενον παρατηρούμενον εἰς τὰς διαλεκτικὰς τῆς Κρήτης ἐπιγραφὰς ἀπὸ τοῦ τρίτου π. Χ. αἰῶνος καὶ ἐφεξῆς [1]. Τὸ σχῆμα τῶν χαρακτηριστικῶν γραμμάτων Α. Π καὶ Π, Σ. Ν. Μ καὶ τὰ μικρότερα Ο. Ω. Θ δεικνύουσι τὸν β' π. Χ. αἰῶνα καὶ δὴ τὸ δεύτερον ἥμισυ αὐτοῦ. Ἐγράφη ἄρα ἡ ἐπιγραφὴ καθ' οὓς χρόνους οἱ Ἱεραπύτνιοι καταστρέψαντες τὴν τέως ἀντίζηλον Πραισὸν κατὰ τὸ 145 π. Χ. καὶ γενόμενοι κύριοι τῶν κτήσεων αὐτῆς ἠμφεσβήτησαν καὶ τὴν κυριότητα καὶ προστασίαν τοῦ Δικταίου Ἱεροῦ πρὸς τοὺς Ἰτανίους. Οὗτοι ἀσθενέστεροι ὄντες καὶ πλεονεκτούμενοι ὑπὸ τῶν ἰσχυροτέρων ἤδη γενομένων Ἱεραπυτνίων ἐζήτησαν τὴν μεσολάβησιν τῶν Ρωμαίων, ὅπως πρὸ χρόνων εἶχον ἐπιτύχει τὴν βοήθειαν τῶν Πτολεμαίων τῆς Αἰγύπτου κατὰ τῶν Πραισίων. Οἱ Ἱεραπύτνιοι, ὡς φαίνεται, δὲν εἶχον περιορισθῇ εἰς εἰρηνικὴν διεκδίκησιν τοῦ Ἱεροῦ, ἀλλὰ βίᾳ χρώμενοι εἶχον ἤδη καταλάβει αὐτὸ καὶ ἐποικοδομήσει καὶ χωρίον τι, ὡς βλέπομεν ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς Τοπλοῦ [2]. Διὰ τῆς μεσολαβήσεως τῶν Ρωμαίων ἀναθέντων τὴν ἐκδίκασιν τῆς ὑποθέσεως εἰς τοὺς Μάγνητας τοὺς πρὸς Μαιάνδρῳ, οἱ Ἰτάνιοι εὗρον τὸ δίκαιον καὶ ἀνεκτήσαντο τὸ ἱερὸν μεταξὺ τοῦ 138 καὶ 132 π.Χ. Ὥστε ἀκριβέστερον ἡ ἡμετέρα ἐπιγραφὴ πρέπει νὰ τεθῇ μεταξὺ τοῦ 145 καὶ τοῦ 138 (ἢ 132), ὅτε ἠναγκάσθησαν ὑπὸ τῶν Ρωμαίων διὰ τῆς διαιτησίας τῶν Μαγνήτων νὰ τὸ ἀφήσωσιν εἰς τοὺς Ἰτανίους, ἄν, ἐννοεῖται, δεχθῶμεν ὡς βεβαίαν τὴν ἀνάθεσιν τῆς ἐπιγραφῆς ὑπὸ τῶν Ἱεραπυτνίων. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐξηγοῦνται κάλλιστα καὶ τὰ ἀνακαινιστικὰ ἔργα ἐν τῷ ἱερῷ, ὅπως περιγράφονται ἐν τῇ ἐπιγραφῇ. Εἶναι δηλ. λίαν φυσικόν, ὅτι οἱ Ἱεραπύτνιοι εὐτυχοῦντες μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Πραισοῦ καὶ καταλαβόντες διὰ πρώτην φορὰν τὸν περίπυστον ναὸν τοῦ Δικταίου Διὸς ἠθέλησαν νὰ δηλώσωσι τὴν κυριότητα καὶ προστασίαν ἐν αὐτῷ δι' ἔργων ἐξωραϊστικῶν, οἷα τὰ ἀναφερόμενα ἐν τῇ ἐπιγραφῇ.

Ἐνταῦθα θεωρῶ εὔκαιρον νὰ σημειώσω ὅτι καὶ

[1] Ἴδε παραδείγματα Blass 5929, 5030, 5080, 5106 καὶ πολλαχοῦ.

[2] Blass 5149.

[3] Museo Italiano III 631 (Ὠλέρου 54 στιχ. 8) 648 (Λατοῦς 61 στιχ. 4-5. Παραβ. καὶ Cicotti Instituzioni Cretesi σελ. 48.

[4] Περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κόσμων ἴδε Cicotti Instit. Cretesi σελ 83-84 Semenoff Antiquitates juris publ. Cretensium σελ. 58.

[1] Ἴδε περὶ τούτου Blass Kret Inschriften ἐν τῷ προλόγῳ καὶ πολλαχοῦ τοῦ βιβλιαρίου.

[2] Halbherr Museo Italiano III σελ. 570 στιχ. 85-86

ἡ κολοβὴ ἐπιγραφὴ ἡ εὑρισκομένη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἁγ. Νικολάου παρὰ τὸ Παλαίκαστρον ἡ περιέχουσα συνθήκην Κνωσίων καὶ Ἱεραπυτνίων [1] θὰ ἔκειτο ἐν τῷ Δικταίῳ Ἱερῷ, καὶ θὰ ἀνετέθη αὐτόθι καθ' ὃν χρόνον οἱ Ἱεραπύτνιοι ἴσχυον ἐν τῷ Δικταίῳ, οὕτω δὲ ἐξηγεῖται καὶ πῶς εὑρέθη ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη εἰς τὸ μέρος τοῦτο τόσον μακρὰν τῆς Κνωσοῦ οὐχὶ δὲ τόσον πλησίον πρὸς τὴν Ἱεράπυτναν.

Β'. Ἐπιγραφαὶ Λατοῦς πρὸς Καμάρᾳ.

Αἱ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη γενόμεναι οἰκοδομικαὶ ἐργασίαι ἐν Ἁγ. Νικολάῳ Μιραμπέλλου, μάλιστα ἀφ' οὗ μετεκομίσθη ἐνταῦθα ἡ ἕδρα τῆς Νομαρχίας Λασιθίου, ἐγένοντο αἰτία τῆς εὑρέσεως ἀρκετῶν ἐπιγραφῶν ἐν τῇ πολίχνῃ ταύτῃ, ἥτις ἀκριβῶς κατέχει τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας πόλεως, ἥτις ἔφερε τὸ ὄνομα ***Λατὼ πρὸς Καμάρᾳ*** καὶ μεταγενέστερον ἁπλῶς ***Καμάρα*** [2]. Τὰς ἐπιγραφὰς ταύτας μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας συλλέγουσιν οἱ φιλόμουσοι καὶ φιλάρχαιοι κύριοι Μανοῦσος Συγγελάκης ἰατρὸς καὶ Ἀντων. Σήφακας νομάρχης, πρὸς οὓς καὶ πολλαὶ ὀφείλονται χάριτες διὰ τὸν ὑπὲρ τῶν ἀρχαίων ἐν γένει κειμηλίων ἀξιέπαινον αὐτῶν ζῆλον. Αἱ πλεῖσται τῶν ἐπιγραφῶν τούτων εὑρίσκονται ἤδη εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Ἡρακλείου. Αἱ νέαι αὗται ἐπιγραφαὶ προστιθέμεναι εἰς τὰς κατὰ τὰς τελευταίας δύο δεκαετηρίδας εὑρεθείσας ἐπιγραφὰς τῆς Λατοῦς τὰς δημοσιευθείσας ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν ἀρχαιολόγων αὐξάνουσι τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν εἰς τοιοῦτον τρόπον, ὥστε, πρᾶγμα παράδοξον διὰ μικρὰν πόλιν οἵα ἦτο ἡ Λατώ, ἡ πόλις αὕτη ἔρχεται ἤδη δευτέρα (μετὰ τὴν Γόρτυνα) κατὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐπιγραφῶν ἐν Κρήτῃ.

Τὸ πλεῖστον μέρος τῶν ἐπιγραφῶν τῆς Λατοῦς ἀνήκει εἰς τὸν 6' π.Χ. περίπου αἰῶνα μὲ μικρὰν διαφορὰν χρόνου πρὸς τὰ ἄνω ἢ πρὸς τὰ κάτω. Τοῦτο σημαίνει ὅτι μάλιστα κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἤκμασεν ἡ πόλις παρευδοκιμήσασα τὴν μεσόγειον Λατὼ (Λατὼ Ἑτέρα) τὴν ἐν τῇ θέσει Γουλᾶ [3] παρὰ τὴν Κριτσὰν κειμένην, μεθ' ἧς ἄλλως ἀπετέλει μίαν πολιτείαν καὶ ἓν κοινόν, οἱ δὲ κάτοικοι ἀμφοτέρων ἀδιακρίτως ἐκαλοῦντο *Λάτιοι*.

2. Τεμάχιον πλακὸς ἐξ ἐγχωρίου φαιοῦ τιτανολίθου σκληροῦ. Εἶναι ἐλλιπὴς πανταχόθεν πλὴν μικροῦ μέρους εἰς τὴν ἄνω πλευράν· σωζ. ὕψος 0,32, πλάτος 0,20, πάχος τῆς πλακὸς 0,09. Ὕψ. τῶν γραμμάτων τῆς μὲν ἐπικεφαλίδος 0,025, τῶν δὲ λοιπῶν 0,018 πλὴν τοῦ Ο καὶ Θ τὰ ὁποῖα εἶναι μικρότερα.

ΑΓΑΘ
ΔΑΜΟΣΘΑ
ΑΥΤΩΙΕΥΝΟΜ
ΩΙΤΟΝΝΑΟΝΚΑΙ
ΗΣΑΝΑΡΙΣΤΟΔ
ΣΥΜΑΧΩΕΥΦΑ
ΣΙΒΕΤΙΟΣΚΑΛΛΙΣ
ΥΤΙΜΩΜΙΚΟΣΚΑ
ΣΤΑΝΔΡΟΣ
ΙΟΔΩΡΩΟ
ΤΛ

Ἀγαθ[ᾶι τύχαι]
[Ἀριστό]δαμος Θα[ρσυμάχω]
[καὶ ἁ σὺν] αὐτῶι Εὐνομ[ία]
. . . ῶι τὸν ναὸν καὶ [τὸ ἄγαλ-]
[μα ἐποί]ησαν. Ἀριστόδ[αμος]
[Θαρ]συμάχω, Εὔφαμος . . .
. . . . Σιβέτιος, Καλλίσ[τρατος]
[Πολ]υτίμω, Μῖκος Κα. . . .
[Ἀρί]στανδρος . . . .
. . . οδώρω . . . .
. . . . τλ. . . . .

Τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων (Α Σ, Ν) καὶ τὰ μικρότερα Ο. Ω. Θ δεικνύουσι τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ δευτέρου π. Χ. αἰῶνος.

Ἡ ἐπιγραφὴ εἶναι τοῦ συνήθους καὶ γνωστοῦ ἐξ ἄλλων ἐπιγραφῶν τῆς Λατοῦς ἀναθηματικοῦ εἴδους μετὰ τῆς ἐπικεφαλίδος ***ἀγαθᾶι τύχαι***. Ὁ τύπος τῶν ἐπιγραφῶν τούτων εἶναι· ὁ δεῖνα ἐπώνυμος κόσμος μετὰ τῶν ἄλλων συγκόσμων ἐποίησαν (ἢ ἐπεμελήθησαν) τὸν ναὸν ἢ τὸ ἄγαλμα τῇ δεῖνι θεότητι καὶ ἕπονται τὰ ὀνόματα πάντων τῶν κόσμων προτασσομένου τοῦ τοῦ ἐπωνύμου κόσμου. Ἀναφέρεται ἐν ἀρχῇ καὶ τὸ γένος, ἐξ οὗ κατάγονται οἱ ἀναγραφόμενοι κόσμοι, πλὴν τῆς προκειμένης ἐπιγραφῆς, ἐν ᾗ δὲν ἀναγράφεται.

[1] Halbherr Museo Italiano III ἀριθ. 36.

[2] Περὶ τῆς πόλεως ταύτης καὶ τῆς ἄλλης ὁμωνύμου παράβ. Svoronos Numismat. de la Crète σελ. 217 καὶ ἑξῆς.

[3] J. Demargne εἰς τὸ Bulletin de Corresp. Hell 1901 σ. 282 καὶ ἑξῆς, 1903 σελ. 206 καὶ ἑξῆς.

Στιχ. 1. [Ἀριστό]δαμος Θα[ρσυμάχω]. Ἡ συμπλήρωσις τῶν ὀνομάτων εἶναι ἀσφαλὴς γενομένη ἐκ τοῦ 4 καὶ 5 στίχου, ὅπου ἐπαναλαμβάνεται τὸ ὄνομα τοῦ πρώτου κόσμου καὶ τὰ δύο χωρία συμπληροῦσιν ἄλληλα. Ἐκ τῆς συμπληρώσεως ταύτης εὑρίσκεται κατὰ μεγίστην προσέγγισιν καὶ τὸ πλάτος τῆς πλακὸς τὸ ὁποῖον ἦτο τόσον, ὥστε ἐχώρει 18-20 γράμματα καὶ τοῦτο διευκολύνει τὴν συμπλήρωσιν καὶ τῶν λοιπῶν στίχων.

Στιχ. 2. [καὶ ἁ σὺν] αὐτῶι **Εὐνομία**. Οὕτω συμπληρῶ τὸν στίχον τοῦτον. Εἶναι δὲ Εὐνομία τὸ συμβούλιον, ὁ σύλλογος τῶν κόσμων. Πῶς ἤχθην εἰς τὴν συμπλήρωσιν καὶ ἑρμηνείαν ταύτην ἐξηγοῦμαι ἀμέσως. Ἡ λέξις **Εὐνομία** εὕρηται καὶ εἰς ἐπιγραφὴν τῆς ἰδίας πόλεως Λατοῦς δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ Mariani [1], ἐν ᾗ λέγεται ὅτι *οἱ σὺν Αὐτίωνι* (κόσμοι) ***ἔθεσαν ναὸν τῇ Κύπριδι Εὐνομίας προπάροιθεν***, ὅπου ὁ κ. Mariani τὴν Εὐνομίαν ἑρμηνεύει ὡς Palazzo di Giustizia, Δικαστήριον ἢ ἄλλον τινὰ τόπον καλούμενον Εὐνομίαν. Ἔπειτα ἡ λέξις Εὐνομία εὕρηται εἰς ἐπιγραφὴν Ἰστρῶνος (γειτονικῆς πόλεως τῆς Λατοῦς) δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ Halbherr [2] οὕτως

Δαμάτριος Κίλικος καὶ ἁ σύ[νδιος]
α]ὐτῷ Εὐνομία ἐπὶ τῷ ἀφιδρύματι τὸν ναὸν
τῶ Ἄρεος καὶ τᾶς Ἀφροδίτας ἐποίησαν κτλ.

καὶ ἕπονται τὰ ὀνόματα τῶν κόσμων.

Εἶναι, πιστεύω, προφανὲς ὅτι δὲν ἔχει τόπον ἐνταῦθα ἡ γυνὴ τοῦ πρωτοκόσμου, οὐδὲ ἁρμόζει εἰς τόσον ἐπίσημον πρᾶξιν, ἣν οἱ ἄρχοντες τῆς πόλεως ἐκτελοῦσιν ἐν ὀνόματι αὐτῆς καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίσημόν των ἰδιότητα νὰ ἀναμιγνύηται τὸ ὄνομα γυναικός. Διὰ τοῦτο εἶχον τὴν ἰδέαν, ὅτι ἡ συμπλήρωσις τοῦ κ. Η. δὲν ἦτο εὔστοχος. Τὴν ἰδέαν μου ταύτην ἐνίσχυσεν ἔτι μᾶλλον ἡ νέα παραβολή, ἣν ἔκαμα τῆς ἐπιγραφῆς σταλείσης ἐκ Καλοῦ χωρίου, ὅπου εὑρίσκετο ἀκόμη, εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου ὑπὸ τοῦ κ. Νομάρχου. Παρετήρησα, ὅτι δὲν ὑπῆρχε χῶρος ἐπαρκὴς διὰ τὸ **σύμβιος** καὶ ὅτι μετὰ τὴν πρόθεσιν **σὺν** ὑπῆρχεν ἀρχαιόθεν μικρὰ φθορὰ τοῦ λίθου εἰς τὸ τέλος τῆς πρώτης γραμμῆς καὶ ὅτι τὸ μέρος τοῦτο ἀφῆκεν ὁ χαράκτης χωρὶς νὰ τὸ χρησιμοποιήσῃ διὰ νὰ μὴ ἀναγκασθῇ νὰ ἀποξέσῃ ὁλόκληρον τὴν ἄλλην ἐπιφάνειαν τῆς πλακός, ὥστε ἀσφαλῶς ἡ ἐπιγραφὴ εἶχεν οὕτως

Δαμάτριος Κίλικος καὶ ἁ σὺν
αὐτῷ Εὐνομία . . . . ἐποίησαν κτλ.

Εἰς ἐμὲ μετὰ τὰ ἀνωτέρω οὐδεμία ἀμφιβολία μένει ὅτι Εὐνομία εἶναι ὁ Σύλλογος τῶν κόσμων καὶ δὴ κατ' ἐπέκτασιν καὶ τὸ οἴκημα, ἐν ᾧ συνήρχοντο πρὸς σύσκεψιν καὶ ἐκπλήρωσιν τῶν ἄλλων καθηκόντων οἱ Κόσμοι, τὸ Ἀρχεῖον ἢ Πρυτανεῖον, ἡ δευτέρα δὲ αὕτη σημασία ἁρμόζει εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τὴν δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ τοῦ κ. Mariani.

Ἡ ἀνακάλυψις αὕτη (ἃς τὴν ὀνομάσωμεν οὕτως) ἔχει σπουδαιότητα ὄχι μόνον, διότι πρώτην ἤδη φορὰν ἐξακριβοῦται ἡ σημασία τῆς λέξεως ἐπὶ τόσον συγκεκριμένης καὶ εἰδικῆς σημασίας πολιτικῆς, ἀλλὰ διότι λύει καὶ ἓν ἄλλο ἀκόμη ζήτημα πολὺ ἀμφισβητηθὲν μέχρι τοῦδε ὑπὸ τῶν ἀσχοληθέντων περὶ τὸ Κρητικὸν πολίτευμα. Τὸ ζήτημα αὐτὸ εἶναι τίνες ἦσαν οἱ **πρείγιστοι ἐπὶ Εὐνομίας** οἱ ἀναφερόμενοι ἐν τῇ γνωστῇ μεγάλῃ συνθήκῃ Ὀλουντίων καὶ Λατίων ἐν στίχῳ 35 [1]. Ὁ Hoeck [2], ὁ Semenoff [3], ὁ Cicoti [4], ὁ Deiters [5] ἄλλοι ἄλλως ἑρμηνεύουσιν· οἱ πλεῖστοι θεωροῦσιν αὐτοὺς ὡς δικαστάς τινας ἢ ἄρχοντας εἰδικῆς δικαιοδοσίας, ἐν ᾧ διὰ τῆς ἐξακριβώσεως τῆς σημασίας τῆς Εὐνομίας ἤδη ἐξάγεται ὅτι οὐδὲν ἄλλο ἦσαν ἢ οἱ πρεσβύτατοι (ἢ προϊστάμενοι) τῶν κόσμων. Εἶναι μάλιστα κατ' ἐμὲ πιθανὸν ὅτι ἡ φράσις **πρείγιστοι οἱ ἐπὶ Εὐνομίας** δὲν παρεδόθη ὀρθῶς, διότι ἐκ μὲν τοῦ λίθου τῆς Ἑνετίας, ὃν ἐξέδωκεν ὁ Comparetti λείπουν αἱ λέξεις αἱ πρὸ τῆς **Εὐνομίας**, αἱ δὲ ἄλλαι δημοσιεύσεις στηριζόμεναι ἐπὶ τοῦ κατὰ τὸ 1623 κυκλοφορήσαντος μοναδικοῦ φύλλου (Flugblatt), τὸ ὁποῖον εἶναι γνωστὸν ὅτι ἔγεμε σφαλμάτων, δὲν δύνανται νὰ ἔχωσι τὸ ἀπαιτούμενον κῦρος, δι' ὃ

[1] Mariani Antichità Cretesi in Monumenti antichi dei Lincei VI σελ. 275.

[2] Museo Italiano III ἀριθ. 55.

[1] C.I.G. 2554 Comparetti Museo Italiano I 1885 σελ. 141 καὶ ἑξῆς. Blass 5075. Deiters de Cretensium titulis σελ. 27 καὶ ἑξῆς.

[2] Hoeck Creta III σελ. 93 καὶ ἑξῆς.

[3] Semenoff antiquitates Cret. σελ. 83 καὶ ἑξῆς.

[4] Cicotti Instit. Cret. σελ. 108-109.

[5] Deiters ἔνθα καὶ ἀνωτέρω σελ. 47.

δὲν θεωρῶ ἀπίθανον ἐν τῷ λίθῳ νὰ ἔκειτο *οἱ πρείγιστοι οἱ ἐξ Εὐνομίας*.

Τελευταῖον εὑρίσκω τὴν λέξιν ἐν ἐπιγραφῇ Ἀπτέρας δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ Haussoulier [1], ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα, ὡς πιστεύω, ἀγνώριστον καὶ διεφθαρμένην ἐξ ἐσφαλμένης ἀναγνώσεως ἢ κακῆς συμπληρώσεως. Ἡ ἐπιγραφὴ εἶναι κολοβή, ἀλλὰ εἶναι φανερὸν ἐν τούτοις, ὅτι εἶναι ἀναθηματικὴ καὶ ἀναφέρονται μὲν ὀνόματα κόσμων ὕστερον δὲ ἀκολουθεῖ κατὰ Haussoulier *μέστα ἐπὶ τ. Εὐνομίω*. Δυστυχῶς νομίζω ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη μετὰ τῶν πλείστων ἄλλων τῆς Ἀπτέρας ἀπώλετο καὶ διὰ τοῦτο εἶναι πλέον ἴσως ἀδύνατον νὰ εὑρεθῇ τὸ ὀρθόν, πάντως ὅμως ἐγὼ πιστεύω ὅτι καὶ ἐδῶ ἐπρόκειτο περὶ Εὐνομίας ἐπὶ τοῦ Συλλόγου τῶν κόσμων. Ἴσως ὁ λίθος εἶχε *μέστα ἐπὶ τᾶς Εὐνομίας τῶν* . . .

Ἔχομεν ἄρα Εὐνομίαν δηλοῦσαν τὸν Σύλλογον τῶν κόσμων ἐν Λατοῖ, Ἰστρῶνι καὶ Ὀλοῦντι, καὶ τὸ πρᾶγμα εἶναι εὐεξήγητον διὰ τὰς πόλεις ταύτας, διότι αὗται τυγχάνουσιν ὅμοροι. Ἂν ὅμως ἡ ἡ εἰκασία ἡμῶν καὶ διὰ τὴν ἐπιγραφὴν Ἀπτέρας εἶναι ὀρθή, τότε ἡ χρῆσις τῆς λέξεως ἐπὶ τῆς σημασίας ταύτης εὑρίσκεται καὶ εἰς τὴν δυτικὴν Κρήτην καὶ ἕπεται ἐκ τούτου ὅτι εἶχε μείζονα τὴν διάδοσιν. Καὶ ταῦτα μὲν ὅσον ἀφορᾷ τὴν τοπικὴν ἔκτασιν, χρονικῶς ὅμως δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ἄλλο τι ἢ ὅτι ἐπεκράτει περὶ τὸν δεύτερον π. Χ. αἰῶνα, διότι πᾶσαι αὗται αἱ ἐπιγραφαὶ ἀνήκουσι περίπου εἰς τὴν περίοδον ταύτην, δὲν δύναται δέ τις οὔτε νὰ βεβαιώσῃ ἀλλ' οὔτε καὶ νὰ ἀρνηθῇ τὴν χρῆσιν αὐτῆς πρότερον ἢ ὕστερον. Αὐτὸ μέλλει ἴσως νὰ ἐξακριβωθῇ, ἐὰν εὑρεθῶσιν νέα ἐπιγραφικὰ κείμενα.

Πῶς ἡ λέξις Εὐνομία προσέλαβε τὴν ἰδιάζουσαν αὐτὴν σημασίαν ἐν Κρήτῃ δὲν εἶναι τόσον εὔκολον νὰ εὕρωμεν. Πρέπει τις μόνον νὰ ἐνθυμῆται ὅτι τὸ πολίτευμα τῶν Κρητικῶν πόλεων ἦτο καθαρῶς δωρικόν, καὶ ὅτι ἡ εὐνομία παρὰ Δωριεῦσιν ἐθεωρεῖτο ἡ βάσις καὶ ἡ κρηπὶς τῆς εὐκοσμίας καὶ τῆς καλῆς διοικήσεως τῆς πολιτείας. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ Τυρταῖος ὁ κατ' ἐξοχὴν ποιητὴς τοῦ δωρικοῦ κόσμου τοῦ πολιτεύματος ἐκάλεσε τὸ πολιτικὸν ποίημα, ὃ ἐποίησεν ἐν καιρῷ πολέμου πρὸς τοὺς Μεσσηνίους καὶ πολιτικῶν διαστάσεων καὶ ἐρίδων ἐν τῇ πολιτείᾳ τῆς Σπάρτης *Εὐνομίαν* [1]. Ἡ λέξις ὅθεν εἶχε πολιτογραφηθῇ τρόπον τινὰ ὑπὸ τῶν Δωριέων δηλοῦσα τὴν εὐκοσμίαν τοῦ πολιτεύματος παρ' αὐτοῖς, δι' ὃ δὲν θεωρῶ παράδοξον, ὅτι εὑρίσκεται ἐν Κρήτῃ καὶ μάλιστα ἐπὶ τῆς εἰδικῆς αὐτῆς σημασίας, ὅπου Δωριεῖς ἦσαν οἱ ἐλεύθεροι πολῖται καὶ δωρικὴ ἡ διάταξις τῆς πολιτείας.

Στιχ. 3. Λείπουσιν ἐκ τῆς ἀρχῆς τοῦ στίχου τρία ἢ τέσσαρα γράμματα. Δύναται ὅθεν νὰ γίνῃ ἡ συμπλήρωσις ΤΑΙ (ἢ ΤΩΙ) ΘΕΩΙ, ἢ ἂν θέλωμεν νὰ ὑπάρχῃ τὸ ὄνομα ὡρισμένης θεότητος ἴσως δυνάμεθα νὰ συμπληρώσωμεν κάλλιον [ΛΑΤ]ΩΙ ἤτοι τὸ ὄνομα τῆς ἐπωνύμου τῆς πόλεως θεᾶς.

Στιχ. 4-9. Ἐκ τῶν ἀναγραφομένων κυρίων ὀνομάτων τὸ μὲν Πολύτιμος εἶναι σύνηθες ἐν Λατοῖ [2] καὶ ἐν Ἰστρῶνι εὕρηται [3]. Τὸ Ἀρίστανδρος εὕρηται καὶ εἰς ἄλλην ἐπιγραφὴν Λατοῦς [4].

Πόσοι ἦσαν οἱ κόσμοι οἱ ἀναγραφόμενοι ἐν τῇ ἐπιγραφῇ δὲν γνωρίζομεν, διότι ἡ ἐπιγραφὴ κάτω εἶναι ἐλλιπής. Πάντως τοὐλάχιστον ἑπτά.

Μετὰ τὸ Εὔφαμος ἐν τῷ πέμπτῳ στίχῳ ἠκολούθει τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ ὕστερον ἔρχεται καὶ ἄλλο ὄνομα κατὰ γενικὴν ἤτοι τὸ τοῦ πάππου· τοῦτο θὰ ἐγίνετο πρὸς διάκρισιν ἀπὸ ἄλλου ὁμωνύμου.

3. Τμῆμα μεγάλης στήλης ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐγχωρίου φαιοῦ τιτανολίθου σκληροῦ. Σώζεται μόνον ἡ πρὸς δεξιὰν πλευρὰ ἐν μέρει, εἶναι δὲ ἐλλιπὴς ἄνω καὶ κάτω καὶ ἀριστερά· σωζ. ὕψος 0,23, πλάτος 0,18, πάχος 0,16. Τὸ ὕψος τῶν γραμμάτων εἶναι ἐν ἑκατοστὸν πλὴν τοῦ Ο καὶ Θ τὰ ὁποῖα εἶναι μικρότερα.

ΤΙΣΑΙΑΙ
ΑΣΟΝΕΣΤΑΝ
ΥΔΑΦΝΑΣ
ΥΤΟΝΕΠΙΤΟ
ΝΠΟΤΑΜΟΝ
ΤΑΣΔΕΠΟΤΟ
ΟΝΑΦΡΟΔΙΣΙΟΝ

[1] Christ: Gesch. der griech. Litteratur 85 (εἰς τὸ Handbuch τοῦ Iwan Müller). Ἀριστοτ. Πολιτ. Ζ σελ. 207. Παυσανίου IV. 18.
[2] Blass 5078, 5076, 5106, 516.
[3] Blass 5056.
[4] Blass 5149.

ΧΟΝΤΕΣΚΗΣΤΑΝ
ΕΡΙΒΑΣΙΝΚΗΣΑΡΧΕ
ΑΝΤΑΚΑΙΛ ΑΣΟΝΠΥΡ
ΑΤΑΝΚΡΗΣΑΝ
ΕΤΙΣΕΣΚΑΡΥΜΑΣΕΣ
ΣΔΟΡΘΟΝΝΑΝΕΠΙΤ.
ΣΑΝΔΙΑΤ

........τις ἆι αἱ
........ασον ἐς τὰν
.........υ δάφνας
........υτον ἐπὶ τὸ
.......ν ποταμὸν
.... τὰς δὲ ποτὸ
....ον Ἀφροδίσιον
..χοντες κἠστὰν
....ερίβασιν κἠσαρχε
...αντα καὶ [ν]ᾶσον Πυρ-
.....ατὰν Κρῆσαν
.... ..πέτις ἐς Καρύμας ἐς
......ς Δορθόνναν ἐπὶ τ
.... σαν δὲ Ἀτ....

Ἡ στήλη περιεῖχεν ὅρια πόλεων τῆς Ἀνατολικῆς Κρήτης. Καὶ ὁ μὲν στίχος 1-11 εἶναι ἀπὸ τοὺς ὅρους τῆς Λατίων χώρας καὶ Λατίων καὶ Ὀλοντίων, τὰ δὲ ἀπὸ τοῦ στίχου 12 καὶ κάτω εἶναι ἀπὸ τοὺς ὅρους Ἰτανίων καὶ Ἱεραπυτνίων, ὅπως εἶχον ὁρισθῇ διὰ συνθηκῶν μεταξὺ τῶν δύο πόλεων αὐτῶν καὶ σώζονται εἰς τὰς γνωστὰς συνθήκας Λατίων καὶ Ὀλοντίων ἀφ' ἑνὸς καὶ Ἰτανίων καὶ Ἱεραπυτνίων ἐξ ἄλλου [1]. Τὸ παρὸν ὅμως κείμενον περιεῖχε κατὰ τοὺς στίχους 10 καὶ 11 καὶ μέρη τινὰ μὴ εὑρισκόμενα εἰς τὰ γνωστὰ ἤδη κείμενα τῶν συνθηκῶν.

Παραβάλλοντες τὸ ἡμέτερον κολοβὸν κείμενον πρὸς τὰ γνωστὰ ἤδη πληρέστερα κείμενα πρέπει νὰ τὸ συμπληρώσωμεν οὕτως·

Α΄. Στιχ. 1-11.

[καὶ περιαμπέ]τις ᾇ αἱ [στεφάναι κἠς τὰν Δανάπαρξον καὶ τὰν Αἴγυρον ᾇ αἱ στεφάναι κἠς Παμφυρί]ασον ἐς τὰν [ὁδὸν τὰν δημοσίαν κἠς τὸν Ἐπαθέντα κατὰ ῥάχιν ἐς Σ]υδάφνας [τᾶς ἄνω καὶ κατὰ ποταμὸν ἐς Κορδωΐλαν καὶ ἂν ῥάχιν ἐς Λαγονάπ]υτον ἐπὶ τὸ [ἄντρον καὶ Καλλιόρασον ἐπὶ τὸ ἄντρον κἠς Μεταλλάπυτον ἐπὶ τὸ]ν ποταμὸν [κἀν τὸν ῥόον ἐπὶ τὸ Στιώτιον καὶ τῶδ' ἂν ῥάχιν ἐπὶ τὸν Ἀχάμαντα] τὰς δὲ ποτό... . [ἀπὸ θαλάσσης ἐς Πλυμῶνα ἂρ ῥάχιν ἐπὶ τὸ ἀρχαῖ]ον Ἀφροδίσιον [καὶ τουτῶ ὡς τῶ Δερεωθηνῶ τῶ τεμένεος οἱ ὅροι οἱ ἐς τὸν βόρεαν ἔχ]οντες κἠς τὰν [Αἰρεσπώ, κἠς τὰν Πρυμνίτισσαν κἠπὶ τᾶς Καλολάκκας τὰν π]ερίβασιν κἠς Ἀρχε[λάκκαν ἐς τὰν Δηράδαν ἐπ' ἀρτίων πρίνων, κἠς τὸν Ἀχάμ]αντα καὶ [ν]ᾶσον Πυρ. . . α τὰν Κρῆσαν (χῶρος κενός)

Β΄. Στιχ. 12 14.

[Ὡς ὁ Σέδαμνος περιαμπ]έτις ἐς Καρύμας [καὶ πέραν ἐς τὰν στεφάναν καὶ ὡς ἁ στεφάνα περιάμπαξ ἐς ὀρθὸν ἐ]ς Δορθόνναν ἐπὶ τὸν [λάκκον, καὶ ὡς ἁ ὁδὸς ποτὶ μεσαμβρίαν τὰν ὁδὸν τὰν ἄγωσ]αν (δι') Ἀτρ[ῶνα......]

Τὸ ἡμέτερον κείμενον παρουσιάζει διαφοράς τινας ἀπὸ τῶν γνωστῶν πληρεστέρων κειμένων τὰς ὁποίας δέον νὰ σημειώσωμεν.

Στιχ. 3. Ὑπάρχει [*Σ*]*υδάφνας* ἀντὶ τοῦ ***Συνάφνας*** τὸ ὁποῖον φέρεται εἰς τὸ Corpus 2554 κατὰ τὸν Boeck στηριζόμενον πάντοτε εἰς τὴν παλαιὰν πλήρη σφαλμάτων ἔκδοσιν τοῦ Ἐνετικοῦ φύλλου. Εἰς τὸν λίθον τῆς Ἑνετίας, ὃν ἐδημοσίευσεν ὁ Comparetti [1] δὲν σώζεται τὸ μέρος αὐτό. Ὥστε μένει ἄδηλον ποῖον εἶναι τὸ ὀρθὸν τὸ ***Συάφνας*** ἢ ***Συδάφνας***, τὸ δεύτερον ὅμως ἔχει ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὸ κῦρος τοῦ λίθου, ἐνῷ τὸ πρῶτον μένει μετέωρον.

Στιχ. 6. *τᾶς δὲ ποτό*. Εἰς τὸ ἀντίστοιχον μέρος τῶν πληρεστέρων κειμένων κεῖται *ὅροι Λατίων ποτὶ Βολοντίος*, ὥστε εἰς τὸ ἡμέτερον κείμενον θὰ ἔκειτο ἴσως *τᾶς δὲ* (*χώρας*) *ποτὶ Βολοντίος ὅροι οἵδε* ἤ τι τοιοῦτον, γίνεται δηλ. διὰ τῆς φράσεως

[1] Τὰ ὅρια τῆς χώρας Λατίων καὶ τὰ μεταξὺ Λατίων καὶ Ὀλοντίων εὕρηνται ἐν τῇ συνθήκῃ C.I.G. 2554 καὶ **Museo Italiano I. 141** καὶ ἑξῆς καὶ **Blass 5075**. Τὰ δὲ τῶν Ἰτανίων καὶ Ἱεραπυτνίων (πρότερον δὲ Δραγμίων καὶ Πραισίων). C I.G. 2561 καὶ **Museo Italiano III 570** καὶ ἑξῆς (Ἐπιγραφὴ Τοπλοῦ).

[1] **Museo Italiano I. 141** καὶ ἑξῆς.

ταύτης μετάβασις ἀπὸ τῆς ἀναγραφῆς τῶν ὅρων τῆς χώρας τῶν Λατίων πρὸς τὴν ἀναγραφὴν τῶν ὅρων μεταξὺ Λατίων καὶ Βολοντίων.

Στίχ. 10-11. [᾿Αχάμ]αντα καὶ [ν]ᾶσον Πυρ... Τὰ πληρέστερα κείμενα, τοὐλάχιστον τὸ ἀρχαῖον Ἑνετικόν, διότι τὸ τοῦ Comparetti εἶναι ἐλλιπὲς κατὰ τὸ μέρος τοῦτο, τελειώνει εἰς τὸ ᾿Αχάμαντα. ᾿Αλλὰ τὸ ἡμέτερον κείμενον εἶχε καὶ ἄλλο μέρος, τὸ ὁποῖον πιθανώτατα ἀνέφερε καὶ νῆσον Πυρ... ἢ νήσους. Ὅτι αἱ πόλεις Λατὼ καὶ ᾿Ολοῦς εἶχον καὶ νήσους λέγεται ῥητῶς ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς συνθήκης στιχ. 5-9 *φρούρια ἢ νήσους καταλαμβάνηται*[1]. Καὶ ἡ μὲν Λατὼ θὰ κατεῖχε τὰς νήσους τὰς ἐν τῷ σημερινῷ λιμένι τοῦ Ἁγίου Νικολάου, αἱ ὁποῖαι εἰς τοὺς Ἑνετικοὺς χάρτας σημειοῦνται ὡς νῆσοι τοῦ Ἁγ. ᾿Αντωνίου[2], ἡ δὲ ᾿Ολοῦς τὴν νησῖδα Σπιναλόγγαν[3] καὶ τὴν συνεχομένην τῇ ἀρχαίᾳ πόλει χερσόνησον (νησὶ τοῦ Πόρου) καὶ τὴν Κολοκύθαν. Ἡ ἐν στίχῳ 11 ἀναφερομένη Κρῆσσα εἶναι ἀμφίβολον, ἂν εἶναι ὄνομα νήσου ἢ ἄλλη τις τοποθεσία.

Στίχ. 12. [περιαμπ]έτις ἐς Καρύμας. Εἰς τὸ πληρέστερον κείμενον τοῦ Τοπλοῦ κεῖται κατ᾿ ἐπανάληψιν *ὡς ὁ Σέδαμνος ἐς Καρύμας*, ὥστε εἰς τὸ ἡμέτερον κείμενον θὰ ἔκειτο *ὡς ὁ Σέδαμνος περιαμπέτις ἐς Καρύμας*.

Στίχ. 13. *ἐς Δορθόνναν*. Εἰς τὸ κείμενον Τοπλοῦ καὶ εἰς τὰ τρία χωρία, ὅπου ἐπαναλαμβάνεται στερεοτύπως ἡ φράσις, κεῖται *ἐς Δορθάννας*· φαίνεται ὅθεν ὅτι ἡ διαφορὰ ὀφείλεται εἰς ἀβλεψίαν τοῦ ἡμετέρου χαράκτου.

Στίχ. 14. [ἄγω]σαν δι᾿ ᾿Ατ[ρῶνα... Τὸ κείμενον Τοπλοῦ ἔχει *τᾶς ἀγώσας δι᾿ ᾿Ατρῶνα*.

Μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ Δικταίου Ἱεροῦ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς προϊστορικῆς πόλεως τοῦ Παλαικάστρου δὲν εἶνε δύσκολον, νομίζω, νὰ χαράξωμεν κατὰ προσέγγισιν τὰ ὅρια τῆς χώρας Ἰτανίων καὶ Ἱεραπυτνίων, ὡς ὡρίζοντο ἐν τῇ ἐπιγραφῇ Τοπλοῦ, ἔχοντες δεδομένα ἐξ αὐτῆς τὰ δύο παραθαλάσια σημεῖα ἤτοι τὰς Καρύμας καὶ τὸν Λάκκον, διότι ταῦτα, ὡς πιστεύω, διέσωσαν μέχρι σήμερον τὰ ὀνόματά των. Καὶ τὸ μὲν Καρύμαι εἶναι τὸ σημερινὸν Καρούμαις[1] εἰς τὸ Λιβυκὸν πέλαγος, ὁ δὲ Λάκκος εὕρηται ἐν τῇ βορείᾳ παραλίᾳ λεγόμενος ᾿Ανάλακκος (ἀνὰ λάκκον). Ἂν συνδέσωμεν τὰ δύο αὐτὰ σημεῖα διὰ γραμμῆς ἀκολουθοῦντες μέχρι τινὸς τὴν σημερινὴν κοιλάδα καὶ τὴν δεξιὰν πλευρὰν τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης ἀπὸ τὸν ᾿Ανάλακκον εἰς Παλαίκαστρον θὰ ἔχωμεν περίπου τὴν ἀρχαίαν ὁροθετικὴν γραμμὴν τῶν δύο πόλεων, ὅπως ἦτο ἀρχαιόθεν καθωρισμένη μεταξὺ Ἰτανίων καὶ Δραγμίων καὶ ὕστερον μεταξὺ Ἰτανίων καὶ Πραισίων, καὶ ὅπως τὴν ἐπεκύρωσαν καὶ οἱ Μάγνητες οἱ πρὸς Μαιάνδρῳ οἱ διορισθέντες διαιτηταὶ ὑπὸ τῶν Ρωμαίων μεταξὺ Ἰτανίων καὶ Ἱεραπυτνίων. Διὰ τοῦ καθορισμοῦ τῆς ὁροθετικῆς αὐτῆς γραμμῆς τὸ Ἱερὸν τοῦ Δικταίου Διὸς τὸ κείμενον ἐν θέσει *Ἑλεία*[2] μένει πρὸς ἀνατολὰς ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Ἰτανίων.

Ὁ χρόνος τῆς ἐπιγραφῆς δείκνυται καὶ ἐκ τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων, τὰ ὁποῖα ἀνήκουσιν εἰς τὸ τέλος περίπου τοῦ β´ αἰῶνος π. Χ. καὶ ἐκ τοῦ περιεχομένου αὐτῆς, ἀφ᾿ οὗ ἀναγράφονται οἱ ὅροι Ἰτανίων καὶ Ἱεραπυτνίων, ὅπως εἶχον καθορισθῇ διὰ τῆς διαιτησίας τῶν Μαγνήτων μετὰ τὸ 138 πρὸ Χρ.

Ἓν μόνον ζήτημα γεννᾶται ἤδη, τίς ὁ σκοπὸς τῆς προκειμένης ἐπιγραφῆς. Ἂν περιεῖχε μόνον τὰ ὅρια δύο πόλεων π. χ. Λατίων καὶ ᾿Ολοντίων ἢ μόνον Ἱεραπυτνίων καὶ Ἰτανίων, τὸ πρᾶγμα θὰ ἦτο καὶ φυσικὸν καὶ εὐεξήγητον, ἀλλ᾿ ἤδη ἔχομεν τὰ ὅρια τῶν δύο πρώτων καὶ ὕστερον ἄνευ ἄλλου ἐπεξηγηματικοῦ κειμένου τῶν ἄλλων δύο. Πῶς δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ἡ παράδοξος αὕτη σύνοψις τῶν ὅρων διαφόρων πόλεων; Ἓν μόνον πρᾶγμα δύναμαι νὰ ὑποθέσω πρὸς ἐξήγησιν τοῦ φαινομένου, ὅτι δηλ. κατόπιν πολέμων ἐπῆλθε συνεννόησίς τις, ἓν εἶδος entente cordiale, ὡς λέγεται σήμερον, μεταξὺ τῶν τέως διαμαχομένων πόλεων τούτων τῆς

[1] Νῆσοι Λατοῦς ἀναφέρονται καὶ εἰς τὴν κατωτέρω δημοσιευομένην συνθήκην Λατίων καὶ ᾿Ελευθερναίων ἐν στίχ. 14.

[2] Ἴδε χάρτην M. Boschini ἀριθ. 36 καὶ F. Basilicata (χειρόγραφος ἐν τῷ Μουσείῳ Ἡρακλείου) Castel Mirabello.

[3] Σπιναλόγγα ὠνομάσθη ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν κατὰ παρετυμολογίαν ἐκ τοῦ ὀνόματος τῆς τοποθεσίας *'ς την 'Ελοῦντα*-Stinelunta-Stinalonga-Spinalonga· ἴδε G. Gerola Monum. Veneti vol. I σελ. 570-571

[1] Καρούμαις καὶ οὐχὶ Καρούμπαις, ὅπως σημειοῦται κακῶς εἰς τοὺς γεωγραφικοὺς χάρτας, ἀκούεται καὶ σήμερον ὁ μικρὸς κόλπος.

[2] Ἡ *Ἑλεία* ἀναφέρεται ἐν τῇ ἐπιγραφῇ Τοπλοῦ στίχ. 78 καὶ πιθανῶς εἶχε τὴν ἀρχὴν ἀπὸ μικροῦ ἕλους σχηματιζομένου καὶ σήμερον ἐκεῖ ὑπὸ τοῦ παραρρέοντος χειμάρρου, τὸ ὁποῖον ἀπὸ τινων ἐτῶν οἱ καλόγηροι τοῦ Τοπλοῦ καταγίνονται νὰ καλλιεργήσωσι καὶ χρησιμοποιήσωσι.

ἀνατολικῆς Κρήτης, ὅτι ἴσως ἀπετέλεσαν ὁμοσπονδίαν τινὰ ἢ συγκρητισμόν, καὶ ὅτι πρὸς ἀποφυγὴν ἐρίδων καὶ ἀμφισβητήσεων ἐν τῷ μέλλοντι συνήνωσαν ἐν τῇ κοινῇ συνθήκῃ τὰ ὅρια τῶν ὁμόρων πόλεων τῆς ὁμοσπονδίας καὶ ἀνέθηκαν εἰς τὰ διάφορα ἱερὰ τῶν συμμετασχουσῶν τῆς ὁμοσπονδίας πόλεων, τεμάχιον δὲ τοιούτου τινὸς κειμένου (τοῦ ἐν Λατοῖ) εἶναι τὸ παρόν. Δυστυχῶς τὸ λίαν βραχὺ καὶ κολοβὸν τῆς παρούσης ἐπιγραφῆς δὲν μᾶς χορηγεῖ τι πληρέστερον καὶ ἀσφαλέστερον ἐξαγόμενον.

4. Τμῆμα μικρᾶς καὶ λεπτῆς πλακὸς ἐξ ἐγχωρίου φαιοῦ τιτανολίθου σκληροῦ. Σῴζεται ἡ ἀρχικὴ ἄκρα καὶ τὸ δεξιὸν καὶ τὸ ἄνω μέρος καὶ εἶναι τεθραυσμένον τὸ ἀριστερὸν καὶ τὸ κάτω. Ὕψος 0,115, πλάτος 0,09, πάχος 0,04, ὕψος γραμμάτων ἀπὸ 0,01-0,012 πλὴν τοῦ Ο καὶ Θ, τὰ ὁποῖα κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν χρόνων τούτων εἶναι μικρότερα.

ΕΘΕΝ	. . . . . [ἀ]νέθεν
ΠΙΚΑΜΑΡΑ	. . ἐ]πὶ Καμάρα[ι]
Ο≷ΜΙΟΝΤ	. . . κ]οσμιόντ[ων]
ΜΟΠΟΛΧΟ	. . . Μοπόλχο
ΙΑΝΑΛΛΑ	. . ιαναλλα
ΕΝΜΕΝΕΙ	. . . ενμενεῖ
ΤΕΣΘΑΙ	. . . τεσθαι

Φαίνεται ὅτι καὶ ἡ ἐπιγραφή, ἐξ ἧς προέρχεται τὸ μικρὸν αὐτὸ τεμάχιον, ἦτο ἀναθηματικὴ ναοῦ ἀγάλματος ἢ ἄλλου τινὸς ἱεροῦ ὑπὸ τῶν κόσμων τῆς πόλεως. Ἐπειδὴ δὲ πλεῖσται τοιαῦται ἐπιγραφαὶ ἔχουσιν εὑρεθῇ ἐκ Λατοῦς, εἰκάζω ὅτι θὰ ἔκειντο εἰς ἐπίσημον τι ἱερὸν τῆς πόλεως Τὸ πρᾶγμα εἶναι ἄξιον ἐπιτοπίου μελέτης, ἵνα ἴσως δυνηθῇ τις νὰ ἀνεύρῃ τὴν θέσιν τοῦ ἱεροῦ, τὸ ὁποῖον πιθανῶς ἦτο τὸ τῆς Εἰλειθυίας (Ἐλευθυία ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς) τῆς θεότητος δηλ. ἡ ὁποία κατ' ἐξοχὴν ἐλατρεύετο ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, ὡς βλέπομεν ἐκ τῆς συνθήκης Λατίων καὶ Ὀλοντίων [1] καὶ ἐκ τῶν νομισμάτων τῆς πόλεως [2].

Στίχ. 2. *ἐ]πὶ Καμάρα(ι)*. Συνήθως ἡ πόλις ἐλέγετο Λατὼ ἢ Λατὼ πρὸς Καμάρᾳ, ἀλλ' ἤδη δείκνυται ὅτι καὶ ἁπλῶς Καμάρα ἐκαλεῖτο ὄχι μόνον εἰς μεταγενεστέραν ἐποχήν, ὅτε ὑπῆρχεν ἐπισκοπὴ

[1] C.I.G. 2554. Blass 5076 στ. 48 καὶ 76.

[2] Svoronos numism. de la Crète σελ. 217-219.

Καμάρας [1], ἀλλὰ καὶ παλαιότερον, ἀφ' οὗ ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη εἶναι τοῦ ϛ' π. Χ. αἰῶνος.

Στίχ. 4-5. Ἠκολούθουν πιθανῶς τὰ ὀνόματα τῶν κόσμων. Τὸ Μόπολχος δὲν εὑρίσκω ἀλλαχοῦ.

Τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων δεικνύει τὸ τέλος τοῦ γ' ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ ϛ' αἰῶνος, ὡς χρόνον τῆς χαράξεως τῆς ἐπιγραφῆς.

5. Μικρὸν τεμάχιον λεπτῆς πλακὸς ἐκ λευκοῦ μαρμάρου ἐλλιπὲς πανταχόθεν. Ὕψος 0,14, πλάτος 0,12, πάχος 0,04. Τὰ γράμματα εἶναι λεπτὰ καὶ ἀβαθῆ ἀλλὰ κομψῶς γεγραμμένα καὶ ἔχουσιν ὕψος ἑνὸς ἑκατοστοῦ. Κάτω φαίνεται ὅτι ἐτελείωνεν ἡ ἐπιγραφή, διότι, ἐν ᾧ ὑπάρχει χῶρος ἐν τῷ λίθῳ διὰ μίαν ἀκόμη σειρὰν γραμμάτων δὲν ὑπάρχουσι τοιαῦτα.

Ω
ΙΕΝΔΕΚΑ
ΤΑ≷ΑΡΧΑ≷
ΡΑΚΑΘΑΠΕΡ
ΤΑΔΕΑΕΓΡΛ
ΘΕΜΕΝΕ≷≷
ΞΕΝΟ≷ΓΕ
≷ΤΟΤΕΛ

. . . . . . ι ἕνδεκα
. . . . . . τᾶς ἀρχᾶς
. . . . . ρα καθάπερ
. . . . τάδε ἃ ἐγρά[ται]
. . . . . . θέμεν ἐς σ.
. . . . ξένος γε
. . . . . . στοτελ. . .

Πιθανῶς ἡ ἐπιγραφή, ἐξ ἧς προέρχεται τὸ μικρὸν αὐτὸ τεμάχιον περιεῖχε νόμον τινὰ τῆς πόλεως.

Ἐκ τῶν χαρακτηριστικῶν γραμμάτων Θ, Γ, ≷, Ξ, Α βλέπομεν ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ εἶναι ἀρχαιοτέρα τῶν προηγουμένων καὶ ἀνήκει εἰς τὸν τρίτον π. Χ. αἰῶνα.

6· Τεμάχιον πλακὸς τιτανολίθου φαιοῦ ἐγχωρίου, ἐλλιπὲς πανταχόθεν· μόνον ἀριστερὰ σῴζεται τεμάχιον τῆς ἀρχικῆς πλευρᾶς ὕψ. 0,16, μῆκος 0,18, πάχος 0,08· ὕψος γραμμάτων 0,012. Ἡ ἐπιφάνεια τῆς πλακὸς βεβλαμμένη καὶ πολλὰ γράμματα ἠφανισμένα, ἀναγινώσκονται δὲ μόνον τὰ ἑξῆς·

[1] Ἱεροκλέους Συνέκδημος 650. Σταδιασμοὶ 351.

....ωο.....
...οἶδ[ε ἐκ]όσ[μιον......
ω...δ...ν.....
λου θυαιται.....
..οφ...επεσ......
......σαντ.....
...Λαττύγω....
....οδισ.......

Πλὴν τοῦ δευτέρου στίχου, ὅπου δύναται νὰ συμπληρωθῇ *οἶδε ἐκόσμιον* καὶ τοῦ ἐν τῷ 7 στίχῳ κυρίου ὀνόματος *Λαττύγω* οὐδὲν ἄλλο ἀναγινώσκεται. Καὶ ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἦτο πιθανῶς ἀναθηματικὴ ἱεροῦ τινος πράγματος ὑπὸ τῶν κόσμων ἐν ὀνόματι τῆς πόλεως.

Τὸ ὄνομα Λάττυγος εὕρηται καὶ εἰς ἄλλην ἐπιγραφὴν Λατοῦς (Λαττύγω τῷ Δαμοχάριος)[1].

Τὰ γράμματα δεικνύουσιν ὡς χρόνον τῆς χαράξεως τὸν 6ʹ π. Χ. αἰῶνα.

7. Τεμάχιον πλακὸς μαλακοῦ ἐγχωρίου κιτρινωποῦ λίθου πανταχόθεν ἐλλιπές. Μῆκος 0,18, ὕψος 0,11· ὕψος γραμμάτων 0,015 πλὴν τοῦ Ο τὸ ὁποῖον εἶναι μικρότερονν. Ἑκάστην σειρὰν γραμμάτων ὁ τεχνίτης ἐχάραξε μεταξὺ δύο λεπτῶν γραμμῶν.

ΑΔΟΛΩϟΚΑΙΑΠΡΟ
ΙϟΛΥΤΤΟΝΚΑΙ
ΚΑΙΕΝΕΙΡΗ
ΟΙΠΟΛΕ

... ἀδόλως καὶ ἀπρο[φασίστως....
... ε]ἰς Λύττον καὶ ......
πολέμῳ] καὶ ἐν εἰρή[να....
..... οἱ πολέ[μιοι.....

Πιθανώτατα προέρχεται ἐκ συνθήκης Λυττίων καὶ Λατίων. Τὸ ἀδόλως καὶ ἀπροφασίστως συμμαχεῖν εἶναι τυπικὴ φράσις εἰς τὰς συνθήκας τῆς συμμαχίας[2].

Ἡ γραφὴ δεικνύει ὡς χρόνον τῆς ἐπιγραφῆς τὸν τρίτον π. Χ. αἰῶνα.

8. Τμῆμα νεκρικῆς στήλης ἐκ τοῦ συνήθους σκληροῦ ἐγχωρίου φαιοῦ τιτανολίθου, ἐλλιπὲς πανταχόθεν. Ὕψος 0,35, πλάτος 0,20, πάχος 0,38· ὕψος τῶν γραμμάτων τῆς ἐπικεφαλίδος 0,025, τοῦ κειμένου 0,01-0,015.

ΑΙΡ
ΤΑΣΜΥΡΙΕΠΑΓ
ΟΣΑΡΙΣΤΑΙΧΜΑ
ΣΤΑΣΑΤΡΕΣΤΩΙΣΥ
ΝΤΙΠΑΛΩΝΣΤΕΡ
ΥΕΥΠΕΡΠΑΤΡ
ΔΟΡΙΘΡΑΣΕΩ
ΕΙΟΠΑΤ
ΠΕΙΛΑ
ΚΑΙΣ

Χ]αῖρ[ε
.....τας μυρί' ἐπαγ.....
...ος ἄριστ' αἰχμά[ζων .....
...στὰς ἀτρέστωι σὺ[ν θυμῶι]...
.. ἀ]ντιπάλων στερ.......
......ε]υε ὑπὲρ πάτρ[ας .....
........]δορι θρασέω[.....
............ειοπατ.....
.... ἀ]πειλὰ[ς .....
.... καὶ σ.......

Ἦτο ἐπίγραμμα ἀνακείμενον εἰς ἄνδρα πολεμιστὴν διαπρέψαντα ἐν πολέμῳ καὶ ἴσως καὶ πεσόντα ἐν τῇ μάχῃ. Εἶναι τύπου γνωστοῦ ἤδη ἐξ ἄλλων ἐπιγραμμάτων τῆς Λατοῦς. Εἰς τὸν ἰδιάζοντα τοῦτον τύπον τῶν ἐπιγραμμάτων τῆς Λατοῦς προηγεῖται τοῦ ἀποθανόντος ἢ τῶν ἀποθανόντων τὸ ὄνομα μετὰ τῆς ἐπικλήσεως χαῖρε ἢ χαίρετε καὶ κατόπιν ἀκολουθεῖ τὸ ἐπίγραμμα εἰς ἐλεγειακοὺς στίχους[1].

Ἡ συμπλήρωσις τοῦ ἐπιγράμματος μοὶ φαίνεται ἀδύνατος ἐκ τῶν ὀλίγων σωζομένων λειψάνων.

Χρόνος τῆς χαράξεως τοῦ ἐπιγράμματος εἶναι ὁ δεύτερος π. Χ. αἰών, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων.

9. Τεμάχιον πλακὸς λευκοῦ μαρμάρου ἐλλιπὲς πανταχόθεν πλὴν μικροῦ μέρους κατὰ τὴν δεξιὰν πλευράν. Ἔχει ὕψος 0,17, μῆκος 0,20 καὶ πάχος 0,05. Τὸ ὕψος τῶν γραμμάτων εἶναι 0,01 πλὴν τοῦ Ο καὶ Θ, τὰ ὁποῖα εἶναι μικρότερα.

[1] Museo Italiano III 646 καὶ εἰς τὴν κατωτέρω ὑπ' ἀριθ. 11 ἐπιγραφὴν τῆς αὐτῆς πόλεως.

[2] Haussoullier Bull. de Corresp. Hell. IX (1885) σελ. 6 καὶ ἑξῆς. Blass 5024, 5018 καὶ ἀλλαχοῦ.

[1] Παραδείγματα τοιούτων ἐπιγραμμάτων ἰδὲ Halbherr Museo Italiano III ἀριθ. 66, Mariani Antichità Cretesi in Monum. ant. dei Lincei VI 1896 σελ. 279-280. Ξανθουδίδου ἐν American Journal of Archeology second series τόμ. II (1898) ἀριθ. 1, 2 σελ. 78.

ΛΑ
ΝΟΣΕΛΕΥΘ
ΟΙΣΥΠΑΡΧΕΝΑΠ
ΤΑΧΡΟΝΟΝΚΑΙ
ΝΗΜΕΝΔΕΚΑΙΠΟ
ΤΟΙΚΑΙΤΟΝΛΑΤΙΟΝΕΛ
ΝΚΑΙΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝΠΑΝ
ΔΙΚΑΙΟΠΡΑΓΗΣΑΝΤΑΤΟΙΣΙΔΙΟ
ΤΑΝΙΔΙΑΝΠΟΛΙΝΕΓΚΤΗΣΙΝΔΗΜΟ
ΘΝΑΤΩΝΚΑΙΑΘΑΝΑΤΩΝΚΑΤΑΤ
ΑΔΕΚΑΙΤΩΙΛΑΤΙΩΙΕΛΕΥΘΕΡΝΑ
ΝΟΜΟΣΕΙΔΕΤΙΣΚΕΝΕΝΒΑΛΛΗΙΕΣΤ
ΑΝΗΑΠΟΤΑΜΝΗΤΑΙΗΦΡΩΡΙΑΗΛΙΜΕΝ
ΘΕΙΡΗΙΗΟΙΚΕΤΗΙΑΝΗΠΟΛΕΜΗΙΒ..ΘΕΤ
ΚΑΤΑΓΑΝΚΑΙΚΑΤΑΘΑΛ
ΣΤΑΝΤΩΝΛΑΤΙΩΝΧ
ΩΡΙΑΗΝΑΣΟΣΗΛ
ΑΝΟΦΕ

Εἶναι τεμάχιον συνθήκης μεταξὺ τῶν δύο πόλεων Λατοῦς καὶ Ἐλευθέρνας. Σώζεται μόνον τὸ πρῶτον μέρος καὶ τοῦτο κολοβόν. Ἡ συμπλήρωσις τοῦ κειμένου, ἣν ἐπιχειρῶ ἀμέσως, ἐγένετο κατὰ τὸ πλεῖστον κατὰ τὸ κείμενον τῆς γνωστῆς συνθήκης Λατίων καὶ Ὀλοντίων [1], πρὸς τὴν ὁποίαν ὁμοιάζει κατὰ τὸ λεκτικὸν καὶ τὸ περιεχόμενον.

[Θεοί. Τύχαι ἀγαθᾶι.]
[Τάδε συνέθεντο] Λά[τιοι καὶ Ἐλευθερναῖοι· ἐπὶ κόσμων τῶν σὺν
[..... Λατοῖ καὶ ἐπὶ τῶν ....]νος Ἐλευθ[έρναι
[φίλος καὶ συμμάχος ἀλλάλ]οις ὑπάρχεν ἀπ[λόως]
[καὶ ἀδόλως εἰς τὸν πάν]τα χρόνον καὶ [τὸν
[αὐτὸν φίλον καὶ ἐχθρὸν ἐξῆ]ν. ἦμεν δέ καὶ πο[λι-
[τεύεσθαι Ἐλευθερναῖον Λα]τοῖ καὶ τὸν Λάτιον Ἐλ[ευ
[θέρναι μετέχοντα θίνω]ν καὶ ἀνθρωπίνων πάν-
[των .... ..] δικαιοπραγήσαντα τοῖς ἰδίο[ις
[ἦμέν τε αὐτῶι ὥσπερ καὶ εἰς] τὰν ἰδίαν πόλιν ἔγκτησιν δημο-
[σίαι πάντων] θνατῶν καὶ ἀθανάτων κατὰ τ[ὰ
[αὐτ]ὰ δὲ καὶ τῶι Λατίωι Ἐλευθέρνα[ι κατὰ τὸς
[ἑκατέρηι κειμένος] νόμος. Εἰ δέ τίς κεν ἐνβάλληι ἐς τ[ὰν
[Ἐλευθερναίων χώρ]αν ἢ ἀποτάμνηται ἢ φρώρια ἢ λιμέν-
[ας καταλαμβάνηι ἢ φ]θείρηι ἢ οἰκετηίαν ἢ πολεμῆι β[οα]θέτ[ω
[ὁ Λάτιος ἀπροφασίστως] κατὰ γᾶν καὶ κατὰ θάλ[ασσαν παντὶ
[σθένει, ὡσαύτως δὲ εἴ κέν τις ἐ]ς τὰν τῶν Λατίων χ[ώραν ἐνβάλληι
[ἢ ἀποτάμνηται ἢ φρ]ώρια ἢ νάσος ἢ λ[ιμένας καταλαμβάνηι
[ἢ φθείρηι ἢ οἰκετηίαν τ]ὰν ὀφε[λίαν παρεχέτω Ἐλευθερναῖος
[ἀπροφασίστως κατὰ γᾶν καὶ κατὰ θάλασσαν]. . . .

Ὅπως βλέπει τις, μετὰ τὰς τυπικὰς φράσεις ἔρχονται δύο οὐσιώδη μέρη τῆς συνθήκης, ἤτοι τὰ δικαιώματα τοῦ πολιτεύεσθαι ἑκατέρους ἐν τῇ ἑτέρᾳ πόλει διὰ τῆς μετοχῆς θείων καὶ ἀνθρωπίνων καὶ ἡ συμπαρομαρτοῦσα ἔγκτησις ἐμψύχων καὶ ἀψύχων πραγμάτων, δεύτερον δὲ ἡ ὑποχρέωσις τῆς συμμαχίας τοῦ νὰ βοηθῇ ἑκατέρα πόλις τῇ ἑτέρᾳ, ἐὰν αὕτη προσβληθῇ ὑπὸ πολεμίου. Βεβαίως θὰ ὑπῆρχον καὶ πολλαὶ ἄλλαι διατάξεις εἰς τὸ ἀπολεσθὲν μέρος τῆς ἐπιγραφῆς, ἂν κρίνωμεν ἐξ ἄλλων ὁμοίων συμμαχικῶν συνθηκῶν. Θὰ ἀνεγράφετο λόγου χάριν ἡ ὑποχρέωσις νὰ ἀναγινώσκεται ἡ συνθήκη ἐν ἑκάστῃ πόλει καθ' ὡρισμένην ἐποχὴν παρόντων τῶν ἀντιπροσώπων τῆς ἑτέρας πόλεως καὶ ἡ ζημία ἐν περιπτώσει παραλείψεως, ἡ προσθήκη ἢ ἀφαίρεσις νέων ὅρων ἐν τῇ συνθήκῃ κοινῇ συναινέσει, ἡ ὑποδοχὴ καὶ ξενία τῶν ἐπιδημούντων κόσμων ἐν τῇ ἑτέρᾳ πόλει καὶ τέλος ὁ ὅρκος περὶ τηρήσεως τῆς συνθήκης, ἴσως δὲ καὶ ἄλλα οὐσιωδέστερα, τὰ ὁποῖα δὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν ἕνεκα ἀτελεστάτης γνώσεως τῶν ἱστορικῶν συνθηκῶν καὶ σχέσεων μεταξὺ τῶν δύο πόλεων.

Ἓν πρᾶγμα θεωρῶ ἄξιον σημειώσεως διὰ τὴν συνθήκην αὐτήν, πῶς δηλ. αἱ δύο πόλεις Λατὼ καὶ Ἐλεύθερνα μὴ οὖσαι ἐκ τῶν πρώτων πόλεων τῆς νήσου κατὰ τὴν ἰσχύν, κείμεναι τόσον μακρὰν ἀλλήλων καὶ χωριζόμεναι δι' ἄλλων πόλεων ἀνεξαρτήτων τῆς Κρήτης καὶ ἰσχυροτέρων ἤτοι τῆς Λύττου, Κνωσοῦ, Ἀξοῦ (διὰ νὰ παραλίπωμεν ἄλλας μικροτέρας) ἠδύναντο νὰ εὑρίσκωνται εἰς τοιαύτην συνάφειαν συμφερόντων, ὥστε νὰ θεωρήσωσιν ἀναγκαῖον νὰ προβῶσιν εἰς συνθήκην καὶ κανονίσωσι τὰ διάφορα καὶ συνδέσωσι φιλίαν καὶ

[1] Comparetti. Museo Italiano I 141. C I.G. 2554. Blass 5075.

συμμαχίαν πρὸς ἀλλήλας. Τὴν συνάφειαν ὅθεν ταύτην πρέπει νὰ δεχθῶμεν μόνον κατὰ θάλασσαν, διότι ἡ μὲν Λατὼ ἦτο πόλις παράλιος ἔχουσα λιμένας καὶ νήσους, ἡ δὲ Ἐλεύθερνα δὲν ἦτο μὲν παράλιος, ἀλλ' εἶχε καὶ αὐτὴ λιμένας καὶ φρούρια παρὰ τὴν θάλασσαν, καὶ δή, ὡς γνωρίζομεν ἐκ τῶν ἀρχαίων Γεωγράφων εἶχεν ἐπίνειον τὸ Παντομάτριον [1].

Στίχ. 6. *δικαιοπραγήσαντα*. Ἡ ἔλλειψις τῶν συμφραζομένων δυσχεραίνει τὴν κατανόησιν τῆς ἀκριβοῦς σημασίας τοῦ ῥήματος ἐνταῦθα. Ἴσως δηλοῖ ὅτι ἑκάτερος ἀπολαύει ἐν τῇ ἑτέρᾳ πόλει πάντων τῶν δικαίων, ὥσπερ καὶ ἐν τῇ ἰδίᾳ πόλει, ἤτοι νὰ δικάζηται καὶ νὰ εὑρίσκῃ τὸ δίκαιον, ἤτοι νὰ ἐκτελῇ πᾶσαν δικαιοπραξίαν, ὡς λέγεται σήμερον. Δὲν εὑρίσκω τὸ ῥῆμα ἐν ἄλλῃ ὁμοίας φύσεως ἐπιγραφῇ, οὐδὲ ἀλλαχοῦ ἐπὶ τοιαύτης σημασίας.

Στίχ. 7-9. *ἔγκτησιν . . . θνατῶν καὶ ἀθανάτων*. Εἶναι περίεργος ἡ χρῆσις τῶν δύο ἐπιθέτων ἐπὶ τῆς σημασίας *ζώντων* (δούλων, κτηνῶν, ποιμνίων) καὶ *πραγμάτων ἀψύχων* ἤτοι ἐμψύχων καὶ ἀψύχων, ὡς θὰ ἐλέγομεν ἡμεῖς σήμερον. Ἡ χρῆσις τοῦ *θνατῶν* ἐπὶ τοιαύτης σημασίας εὕρηται ἤδη εἰς τὴν Μ. ἐπιγραφὴν Γόρτυνος [2], ἐν ᾗ ἀντιτίθενται τὰ θνητὰ πρὸς τὸν καρπὸν καὶ τὰ ἐνδύματα. Καὶ εἰς μεταγενεστέραν δὲ ἐπιγραφὴν τῆς πόλεως Μάλλας εὕρηται ἡ αὐτὴ σημασία τοῦ θνητὸς [3] ἐν στιχ. 35 *ἔγκτησιν καὶ θνατῶν* [*καὶ μετοχὰν θίνων*] κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ συμπλήρωσιν τοῦ κ. Halbherr, ἔνθα ὅμως ἀποδεικνύεται νῦν ὅτι ἀναμφισβητήτως πρέπει νὰ γράψωμεν

ἔνκτησιν καὶ θνατῶν [καὶ ἀθανάτων]

διὰ τῆς συμπληρώσεως δὲ ταύτης πληροῦται ἀκριβῶς καὶ ὁ ἐλλείπων χῶρος.

Στίχ. 11. Ἀμφότεραι μὲν αἱ πόλεις εἶχον φρούρια καὶ λιμένας, ἀλλ' ἡ Λατὼ εἶχε καὶ νάσους, ὅπως εἴδομεν καὶ εἰς τὴν ἀνωτέρω ἐπιγραφὴν ὑπ' ἀριθ. 3 καὶ ὅπως γνωρίζομεν καὶ ἐκ τῆς γνωστῆς συνθήκης Λατίων καὶ Ὀλοντίων [4].

[1] Bursian Geogr II σελ. 540. Svoronos, Numism. de la Crète σελ. 128

[2] Comparetti Le leggi di Gortyna στήλη V στιχ. 39 «*τνατῶν δὲ καὶ καρπῶ καὶ ϝήμας κ' ἀνπιδήμας*».

[3] Halbherr Museo Italiano III 627 καὶ ἑξῆς. Blass 5101.

[4] Ἴδε ἀνωτέρω ἐπιγραφὴν ἀριθ. 3 στιχ. 10.

Στίχ. 13. *οἰκετηΐαν*. Βεβαίως ἐννοεῖ τοὺς δούλους ἑκατέρας πόλεως ἰδίους καὶ δημοσίους, ὧν ἀφθονίαν εἶχον οἱ Κρῆτες [1].

Στίχ. 15. Κάμνω τὴν συμπλήρωσιν τ]*ὰν ὀφε*[*λίαν παρεχέτω*] μολονότι δὲν εὑρίσκω ἀλλαχοῦ τὸν τύπον *ὀφελία* ἀντὶ *ὠφελία*.

Περὶ τοῦ χρόνου καθ' ὃν ἐγένετο ἡ συμμαχία αὕτη Λατίων καὶ Ἐλευθερναίων οὐδὲν ἄλλο κριτήριον ἔχομεν πλὴν τῆς παλαιογραφίας τῆς ἐπιγραφῆς. Τὰ χαρακτηριστικὰ γράμματα Α, Ρ, Ϲ, Θ, Μ, Ν δεικνύουσι μᾶλλον τὸν γ' π. Χ. αἰῶνα, ἐπειδὴ ὅμως ἐναλλάσσονται πρὸς τὰ Π, Π, Σ, Μ, Ν εἶναι πιθανώτερον ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ πρέπει νὰ καταβιβασθῇ μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 6' π. Χ. αἰῶνος. Πάντως πιστεύω ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ εἶναι νεωτέρα τῶν μεγάλων ἐμφυλίων πολέμων, οἵτινες προηγήθησαν τῆς καταστροφῆς τῆς Λύττου κατὰ τὸ 220 π. Χ.

10. Μικρὸν τεμάχιον πλακὸς ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐγχωρίου τιτανολίθου ὕψ. 0,17, πλάτος 0,095, πάχος 0,08· ὕψος γραμμάτων 0,01, πλὴν τοῦ Ο καὶ Ω τὰ ὁποῖα εἶναι μικρότερα.

Α
ΕΓ Τ
ΝΔΕΛΑ
ΝΤΙΩϹΕ
ΙϹΤΑΤΗΡΑϹ
ΟΙΤΑΠΟΛΕΙ
ΙΕΡΑΠΥΤΝΙΩ
ΑΤΑΤΟϹΥ
ΛΑΤΙΟΙϹ
ΓΕΝΗ
ΑΝ

Τὸ μόνον πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον μᾶς δίδει τὸ μικρὸν αὐτὸ τεμάχιον νὰ ἐννοήσωμεν εἶναι, ὅτι προέρχεται ἀπὸ συνθήκην μεταξὺ Λατίων καὶ Ἱεραπυτνίων. Τὸ σωζόμενον μάλιστα μέρος εἶναι ἀπὸ τὸ σημεῖον τῆς συνθήκης τὸ ὁρίζον τὴν ζημίαν εἰς στατῆρας ἐν τῇ περιπτώσει, καθ' ἣν οἱ κόσμοι ἑκατέρας ἤθελον παραλίπῃ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς συνθήκης κατὰ τὸν ὡρισμένον χρόνον.

Ὑπάρχει μεγαλύτερον κείμενον συνθήκης μεταξὺ Λατίων καὶ Ἱεραπυτνίων [2] ἀλλὰ μὴ προσαρ-

[1] Ἴδε περὶ τούτων Cicotti Instituz. Cretesi σελ. 52-64.

[2] Dittenberger Sylloge 3749. Le Baa Revue de Philologie II, 264. Naber, Mnemosyne I σελ. 105. Blass 5041.

μοζόμενον πρὸς τὸ παρὸν τεμάχιον, διότι ἄλλως τοῦτο εἶναι ἀρχαιότερον ἀνῆκον, ὡς δεικνύει τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων, εἰς τὸν τρίτον π. Χ. αἰῶνα, ἐν ᾧ ἐκεῖνο εἶναι νεώτερον.

Ἀπὸ τοῦ στίχου 5 καὶ ἐφεξῆς δύναται νὰ γίνῃ ἡ συμπλήρωσις τοῦ κειμένου οὕτω περίπου·

4 [αἴ κα μή τι ἐν]αντιώσε[ται ἀποτεισάντων
ὁ κόσμος ἕκαστος ἀργυρίω] στατῆρας [ἑκατὸν
οἱ μὲν Ἱεραπύτνι]οι τᾶ(ι) πόλει [τῶν Λατίων
Λάτιοι δὲ τᾶι πόλει τῶν] Ἱεραπυτνίων.

Στίχ. 9. *κατὰ τὸς υ.* Ἴσως ἔκειτο *κατὰ τὸς ὑπάρχοντας ἑκατέροις νόμος.*

11. Πλὰξ παχεῖα ἐκ τοῦ ἐγχωρίου φαιοῦ τιτανολίθου ἔχουσα μῆκος 0,62, ὕψος 0,30, πάχος 0,20. Τὸ ὕψος τῶν γραμμάτων τῆς μὲν ἐπικεφαλίδος εἶναι 0,03, τοῦ δὲ κειμένου 0,02 πλὴν τοῦ Ο, Θ καὶ Ω, τὰ ὁποῖα εἶναι ὀλίγον μικρότερα. Εἰς τὸ κάτω μέρος τῆς πλακὸς φαίνονται ἴχνη τινὰ γραμμάτων μεταγενεστέρων χρόνων (ὡσεὶ λατινικῶν).

Θ Ι Ο Ι Α Γ Α Θ Α . . . Χ Α Ι
ΕΠΙΤΩΝΥΛΛΕΩΝΚΟΣΜΙΟΝΤΩΝΤΩΝΣΥΝ
ΚΥΔΑΝΝΩΙΤΩΕΝΙΠΑΝΤΟΣΒΕΡΓΙΟΣΤΩΕΥΑΓΟΡΩ
ΛΑΤΤΥΓΩΤΩΔΑΜΟΧΑΡΙΟΣΠΟΡΘΕΣΙΛΑΤΩΑΝΤΙΠΑΤΑ
ΦΕΙΔΩΝΟΣΤΩΔΑΛΛΩΠΟΡΘΕΣΙΛΑΤΩΚΛΗ.ΙΠΠΩ
ΚΛΗΤΩΝΥΜΩΤΩΜΝΑΣΤΟΚΛΕΙΟΣΓΡΑΜΜΑΤΕΟΣ
ΜΝΑΣΤΩΝΟΣΤΩΜΝΑΣΤΟΚΛΕΙΟΣΑΠΟΛΙΣ
ΤΑΙΑΘΑΝΑΙΑΙΤΑΙΔΕΡΑΜΙΤΙΚΑΙΤΑΙΕΛΕΥΘΥΙΑΙ
ΤΟΣΝΑΟΣΚΑΙΤΟΝΠΕΡΙΒΟΛΟΝΩΙΚΟΔΟΜΗΣΕ

Θιοί. Ἀγαθᾶ[ι τύ]χαι.
Ἐπὶ τῶν Ὑλλέων κοσμιόντων τῶν σὺν
Κυδάννωι τῶ Ἐνίπαντος Βέργιος τῶ Εὐαγόρω
Λαττύγω τῶ Δαμοχάριος Πορθεσίλα τῶ Ἀντιπάτα
Φείδωνος τῶ Δάλλω Πορθεσίλα τῶ Κλη[σ]ίππω
Κλητωνύμω τῶ Μναστοκλεῖος, γραμματέος
Μνάστωνος τῶ Μναστοκλεῖος ἁ πόλις
τᾶι Ἀθαναίαι τᾶι Δεραμιτι καὶ τᾶι Ἐλευθυίαι
τὸς ναὸς καὶ τὸν περίβολον ᾠκοδόμησε.

Ἡ ἀναθηματικὴ ἐπιγραφὴ εἶναι εὐτυχῶς πλήρης. Ἡ πόλις τῶν Λατίων διὰ τῶν ἐκ τοῦ γένους τῶν Ὑλλέων κόσμων, ὧν ἀναφέρονται τὰ ὀνόματα, ᾠκοδόμησε τοὺς ναοὺς καὶ τὸν περίβολον τῇ Ἀθηναίᾳ Δεράμιτι καὶ τῇ Ἐλευθυίᾳ.

Κόσμοι ἀναγράφονται ἑπτὰ καὶ ἰδιαιτέρως ὁ γραμματεύς· εἶναι ὅμως ἄδηλον, ἂν ἦτο καὶ αὐτὸς κόσμος ἐκτελῶν καθήκοντα γραμματέως, ἢ ἐξελέγετο, ἢ ἐκληροῦτο ἰδιαιτέρως. Ἐπειδὴ ὅμως φέρει τὸ αὐτὸ πατρικὸν ὄνομα (Μναστοκλεῖος) μὲ τὸν τελευταῖον κόσμον ἴσως εἶναι ἀδελφός του καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, καὶ ἂν δὲν ἦτο κόσμος, θὰ ἐλαμβάνετο τοὐλάχιστον καὶ ὁ γραμματεὺς ἐκ τοῦ αὐτοῦ γένους, ἐξ οὗ ἐλαμβάνοντο καθ' ἕκαστον ἔτος καὶ οἱ κόσμοι [1].

Ὁ σύλλογος τῶν κόσμων (Εὐνομία) ὁ ἀναγραφόμενος ἐν τῇ παρούσῃ ἐπιγραφῇ εἶναι ὁ ἴδιος μὲ τὸν ἀναγραφόμενον εἰς ἄλλην ἐπιγραφὴν Λατοῦς δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ τοῦ κ. Halbherr [2]. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἐπιγραφὴ ἐκείνη εἶναι κολοβὴ καὶ τὰ ὀνόματα τῶν κόσμων καὶ τοῦ γραμματέως ἐν μέρει εἶναι ἐλλιπῆ πρέπει νὰ τὰ συμπληρώσωμεν, ὡς σώζονται ἐν τῇ παρούσῃ ἐπιγραφῇ.

Στίχ. 1. *Θιοί. Ἀγαθᾶι τύχαι.* Ἐνταῦθα καὶ εἰς τὴν μνημονευθεῖσαν ἀνωτέρω ἐπιγραφὴν τοῦ Museo Italiano εὑρίσκονται οὕτως. Ἄλλοτε εὑρίσκεται μόνον τὸ *Θιοὶ* καὶ ἄλλοτε μόνον τὸ *Ἀγαθᾷ τύχᾳ.*

Στίχ. 3-7. Περὶ τῶν κυρίων ὀνομάτων παρατηρῶ τὰ ἑξῆς· Κύδαννος ὁ Ἐνίπαντος ὁ αὐτὸς ἐπώνυμος κόσμος τῶν Λατίων ἀναφέρεται πλὴν τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ Museo Italiano καὶ εἰς ἄλλην ἐπιγραφὴν ἐκ Δήλου περιέχουσαν ἐπιτροπὴν Λατίων

[1] Περὶ τοῦ γραμματέως πρβλ. Ciicotti Instituz. Cretesi σελ. 105-106 καὶ Semenoff antiquitates σελ. 75-76.

[2] Museo Italiano III σελ. 646 Blass 5077.

Ὀλοντίων πρὸς Κνωσίους [1]. Τὰ δὲ ὀνόματα Ἐνίπας, Δαμοχάρης καὶ Ἀντιπάτας εὑρίσκονται εἰς ἐπιγραφὴν τῆς πλησιοχώρου τῇ Λατοῖ Ἰστρῶνος [2], ἔνθα ἡ ταυτότης τῶν ὀνομάτων ἐξηγεῖται εὐκόλως ἐκ τῆς διὰ τὸ ὅμορον τῶν δύο πόλεων συγγενείας τῶν κατοίκων. Ὁ Ἐνίπας εὕρηται καὶ εἰς ἄλλην ἀναθηματικὴν ἐπιγραφὴν Λατοῦς [3]. Βέργις εὕρηται μόνον ἐνταῦθα καὶ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ Museo Italiano (τὸ αὐτὸ πρόσωπον) πρέπει νὰ συμπληρωθῇ ὁμοίως. Ὁ δευτερόκλιτος τύπος *Εὐάγορος* εὕρηται καὶ ἐν ἐπιγραφαῖς Βοιωτίας [4]. Ὁ Λάττυγος εὕρηται καὶ ἐν τῇ προηγουμένῃ (6) κολοβῇ ἐπιγραφῇ. Τὸ Πορθεσίλας εὑρίσκεται καὶ εἰς ἐπιγραφὴν Ἱεραπύτνης [5], ἀλλ' ὑπὸ τὸν τύπον Πορτεσίλας. Δάλλος εὑρίσκεται πρῶτον ἐνταῦθα· ὁ κ. Hal. ἔγραψεν εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ Museo *Δαλίῳ*, ὃ νῦν διορθωτέον εἰς Δάλλω. Τὸ Κλήσιππος εὑρίσκεται εἰς ἄλλας ἐπιγραφάς [6], καὶ ἔχει ὅπως καὶ τὸ ἀμέσως ἑπόμενον Κλητώνυμος πρῶτον συνθετικὸν μέρος τὸ κλέος γενόμενον ὅπως τὸ Κλησθένης, Κληνός, Κληνόστρατος. Μναστοκλῆς εὕρηται καὶ εἰς ἄλλην ἐπιγραφὴν Λατοῦς [7] δημοσιευθεῖσαν ὑπ' ἐμοῦ. Μνάστων πλὴν τοῦ Museo δὲν εὑρίσκεται ἀλλαχοῦ, Μναστίων ὅμως ἀπαντᾷ καὶ εἰς ἐπιγραφὰς Ἰστρῶνος [8].

Στίχ. 8. *τᾶι Ἀθαναίαι τᾶι Δεραμιτι καὶ τᾶι Ἐλευθυίαι*. Εἶναι δι' ἐμὲ ζήτημα, ἂν ἡ μεσαία λέξις ἐκφράζῃ ἰδίαν θεότητα ἢ εἶναι ἐπίθετόν τι τῆς Ἀθηνᾶς. Δύσκολον προσπίπτει τὸ Δεράμιτι νὰ εἶναι διαλεκτικός τις ἄγνωστος τύπος ἀντὶ τοῦ *Δάματρι* ἢ *Δαμάτερι* (Δέαμάτηρ), ἀλλὰ καὶ ἐπίθετον Ἀθηνᾶς *Δεραμῖτις* οὐδαμόθεν ἄλλοθεν μοὶ εἶναι γνωστόν. Ἡ λέξις ἐν γένει εἶναι ἄγνωστος μέχρι τοῦδε καὶ ἀθησαύριστος εἰς τὰ Λεξικά. Εἰς ἐπιγραφὴν Κρητικὴν ἐκ Δήλου, ἣν ἐμνημόνευσα καὶ ἀνωτέρω, ἀναγινώσκεται ὡς ὑπάρχον ἐν Κνωσῷ *Ἱερὸν τῶ(ι) Δέρᾳ* [9], ἀλλ' εἶναι ἄδηλον, ἂν ἔχῃ σχέσιν τινὰ πρὸς τὸ Δεραμῖτις. Ἡ *Ἐλευθυία* εἶναι ὁ ἐγχώριος τύπος τοῦ ὀνόματος τῆς πολιούχου θεότητος τῆς Λατοῦς, ὅπως εἴπομεν καὶ προηγουμένως (ἀριθ. 4) ἀντὶ τοῦ *Εἰλείθυια*.

Στίχ. 9. *τὸς ναὸς καὶ τὸν περίβολον*. Ἐκ τούτου φαίνεται ὅτι ἑκάστη μὲν θεότης εἶχεν ἴδιον ναόν, ἀλλ' οἱ ναοὶ αὐτοί, εἴτε δύο ἦσαν εἴτε τρεῖς, εἶχον τὸν αὐτὸν κοινὸν περίβολον. Οἱ ναοὶ καὶ ὁ περίβολος θὰ εὑρίσκετο εἰς τὸ ἐπιφανέστατον σημεῖον τῆς πόλεως, ἀφ' οὗ ἡ Εἰλείθυια ἦτο ἡ πολιοῦχος θεότης, δι' ὃ δὲν εἶναι ἀπίθανον γινομένων ἐρευνῶν νὰ εὑρεθῇ ἡ θέσις τοῦ ἱεροῦ, μολονότι ἡ κτίσις τοῦ φρουρίου Castel Mirabello ἐνταῦθα ὑπὸ τῶν Γενουησίων πρῶτον καὶ ὕστερον ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν (ἀπὸ τοῦ 1205 καὶ ἑξῆς) καὶ ἡ πρὸ ὀλίγων ἐτῶν οἰκοδόμησις τοῦ σημερινοῦ συνοικισμοῦ Ἁγ. Νικολάου ἴσως ἔβλαψαν ἢ καὶ τέλεον κατέστρεψαν τὸ Ἱερόν.

Λέγεται μέν, ὅτι ἡ πόλις ᾠκοδόμησε τοὺς ναοὺς καὶ τὸν περίβολον, ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ τὸ λάβωμεν κατὰ γράμμα, διότι βεβαίως ταῦνα καὶ μάλιστα ὁ ναὸς τῆς πολιούχου Ἐλευθυίας προϋπῆρχον, ὥστε πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ἓν ἐκ τῶν δύο, ἢ ὅτι ἐγένετο μόνον ἀνακαίνισίς τις τῶν ναῶν σημαντική, ἢ ὅτι οἱ Λάτιοι ἐφθαρμένους ὄντας τοὺς ναοὺς ὑπὸ τοῦ χρόνου ἢ ὑπὸ πολεμίων ἔκτισαν ἐκ νέου. διότι ἡ παροῦσα ἐπιγραφὴ εἶναι νεωτέρα ἄλλων ἐπιγραφῶν, ἐν αἷς ἀναφέρεται τὸ ἱερὸν τῆς Ἐλευθυίας [1].

Τὸν χρόνον τῆς ἐπιγραφῆς δυνάμεθα νὰ ὁρίσωμεν κατὰ προσέγγισιν. Τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων δεικνύει τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ δευτέρου π. Χ. αἰῶνος· ἡ δὲ πάχυνσις τῶν γραμμάτων κατὰ τὰ ἄκρα καὶ ἡ διακόσμησις αὐτῶν διὰ μικρῶν ἀκίδων δεικνύει τὸ τελευταῖον ὅριον τῆς ἐποχῆς ταύτης. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτου ὁ κ. Halbherr δημοσιεύων τὴν ἐπιγραφὴν τὴν ἔχουσαν τοὺς αὐτοὺς κόσμους ἐν τῷ Museo Italiano [2] παρετήρησεν ὅτι ἔχομεν καὶ ἄλλον ὅρον συγκρίσεως ἀκριβέστερον, ὅτι δηλ. ἡ ἀρχὴ τοῦ ἐπωνύμου ἄρχοντος Κυδάννου τοῦ Ἐνίπαντος συμπίπτει πρὸς τὴν ἀρχὴν τοῦ ἐν Ἀθήναις ἄρχοντος Σαραπίωνος, ὅπως ἐξάγεται ἐκ τῆς Δηλίας ἐπιγραφῆς. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἀρχὴ τοῦ Σαραπίωνος

[1] Bull. de Corresp. Hell III 1897 ((Homolle) στιχ. 58. Dittenberger Syll 2. 514. Blass 5149.
[2] Blass 2056. Museo Italiano III 641.
[3] Blass 5076.
[4] IG. VII 2385 καὶ 2433.
[5] Museo Italiano III 617.
[6] C.I.G. 2520, 2584, 2605
[7] Amer. Journal of Archeol. 1898 σελ. 78.
[8] Blass 5076.
[9] B. C. Hell III 292 καὶ ἑξῆς στιχ. 13.

[1] Blass 5149. B. Corr. Hell. 1879 σελ. 292 καὶ ἑξῆς.
[2] Museo Italiano III 640. Blass 5077.

ἀντιστοιχεῖ κατὰ τὸν κ. Homolle πρὸς τὸ ἔτος 102-101 [1] π. Χ., ἕπεται ὅτι καὶ ἡ ἡμετέρα ἐπιγραφὴ ἀνήκει εἰς τὸ ἔτος τοῦτο.

Παρατηρῶ τελευταῖον ὅτι τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ δευτέρου π. Χ. αἰῶνος ὑπῆρξε διὰ τὴν Λατὼ πρὸς Καμάρᾳ ἐποχὴ ἀκμῆς καὶ ὀργασμοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ, ἀφ' οὗ τόσαι ἐπιγραφαὶ ἔχουσι μέχρι τοῦδε εὑρεθῇ τῶν χρόνων τούτων ἀναγράφουσαι οἰκοδομὰς καὶ ἐπισκευὰς ναῶν καὶ ἄλλων ἱερῶν κατασκευῶν, ἱδρύσεις ἀγαλμάτων πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ ἄλλα ὅμοια [2]. Φαίνεται ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἡ πόλις ἀπέλαυσεν ἡσυχίας τινὸς καὶ εὐδαιμονίας μετὰ τὴν κατάπαυσιν τῶν ἐμφυλίων πολέμων τοῦ τρίτου αἰῶνος καὶ πρὸ τῆς ρωμαϊκῆς κατακτήσεως τοῦ 68 π. Χ. Ἡ δρᾶσις συνεκεντρώθη φαίνεται εἰς τὴν εὐλίμενον παράλιον πόλιν ἐγκαταλειφθείσης τῆς μεσογείου Λατοῦς, ἐμπόριον δὲ καὶ ναυτιλία ἔδωκαν εἰς τὴν πόλιν τὰ μέσα, δι' ὧν τυχοῦσα καὶ καιρῶν εἰρηνικῶν, ἠδυνήθη νὰ κατασκευάσῃ τὰ δημόσια ἔργα τὰ ἀναφερόμενα ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς.

12. Μικρὰ τετράγωνος πλὰξ ἐκ λευκοῦ μαρμάρου σωζομένη ἀκεραία πλὴν μικρᾶς φθορᾶς κατὰ τὸ δεξιὸν μέρος ὕψ. 0.25, πλάτ. 0,22, πάχ. 0,14. Τὰ γράμματα κεκοσμημένα δι' ἀκίδων ἔχοντα ὕψ. 0,02.

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ
ΚΑΙΣΑΡΑΘΕΟΝ
ΥΙΟΝΣΕΒΑΣΤΟΝ
ΛΑΤΙΩΝ
ΑΠΟΛΙΣ

Ἡ ὄπισθεν πλευρὰ τῆς πλακὸς εἶναι ἀνεπεξέργαστος, ἐξ οὗ φαίνεται ὅτι ἦτο ἐντετειχισμένη εἰς βάσιν ἢ κτίριον ἀφιερωμένον εἰς τὸν αὐτοκράτορα Αὔγουστον ἢ φέρον ἀνάθημα (ἀνδριάντα ἤ τι ὅμοιον) αὐτοῦ.

Ὁ χρόνος τῆς ἐπιγραφῆς δύναται νὰ ὁρισθῇ κατὰ προσέγγισιν ἐκ τῶν ἀναφερομένων τίτλων τοῦ Αὐτοκράτορος. Καὶ δὴ οἱ μὲν τίτλοι Αὐτοκράτωρ (Imperator) καὶ Σεβαστὸς (Augustus) ἐδόθησαν αὐτῷ κατὰ τὸ 27 π. Χ., ὥστε ἡ ἐπιγραφὴ εἶναι νεωτέρα τοῦ ἔτους τούτου, ἐπειδὴ δὲ ἐξ ἄλλου δὲν ἀναφέρεται ὁ τίτλος τοῦ Μεγίστου Ἀρχιερέως (Pontifex maximus), ὅστις τῷ ἐδόθη τῷ 12 π. Χ. ἡ ἐπιγραφὴ εἶναι ἀρχαιοτέρα τοῦ ἔτους τούτου, θετέα ἄρα μεταξὺ τοῦ 27 καὶ 12 π. Χ.

Εἰς τὸν αὐτοκράτορα Αὔγουστον εἶναι ἀφιερωμέναι καὶ ἄλλαι ἐπιγραφαὶ ἐκ Κρήτης, μία ἐκ Πολυρρηνίας [1] καὶ ἄλλη ἐκ Πραισοῦ [2].

13. Στήλη ἐπιτάφιος ἐκ λευκοῦ μαρμάρου σωζομένη πλήρης ἀλλ' ἔχουσα τὴν ἐπιφάνειαν ἀποτετριμμένην, δι' ὃ τὰ γράμματα μόνον ἀμυδρῶς φαίνονται καὶ ἰδίως τὰ τῆς τετάρτης καὶ πέμπτης σειρᾶς, ὧν ἡ ἀνάγνωσις δὲν εἶναι καθ' ὅλα βεβαία· ὕψ. 0,28, πλάτ. 0,25, πάχ. 0,07. Τὸ ὕψος τῶν γραμμάτων εἶναι κατὰ μέσον ὅρον 0,03.

Ἡ ἐπιγραφὴ ἀνήκει εἰς τοὺς μετὰ Χριστὸν αἰῶνας καὶ ἔχει τὰ γράμματα κακόγραφα καὶ ἀκανόνιστα.

Βάλλας:
Δαμάκα:
Δαμάσα:
Κίκων: Ἀσφλά-
δα: Ἀπολλωνίω
χ[αίρετε].

Παρατηρητέον τὸ ἄηθες καὶ σπάνιον τῶν ὀνομάτων. Ἑκάστη λέξις χωρίζεται τῆς ἑπομένης διὰ στιγμῆς.

Τὸ Δαμάκα καὶ Δαμάσα, ἂν δὲν εἶναι θηλυκὰ ὀνόματα εἶναι γενικαὶ τοῦ Δαμάκας καὶ Δαμάσας καὶ ταῦτα εἶναι θωπευτικοὶ ἢ ὑποκοριστικοὶ τύποι τὸ μὲν Δαμάκας τοῦ Δαμοκλῆς ἢ Δαμοκλείδης ἢ Δαμοκράτης, τὸ δὲ Δαμάσας τοῦ Δαμασίων, Δαμασίας ἢ Δαμόστρατος. Διὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν δύο ἄλλων ὀνομάτων ***Κίκων*** καὶ ***Ἀσφλάδα*** δὲν εἶμαι ἐντελῶς βέβαιος ἕνεκα τῆς βλάβης τοῦ λίθου.

14. Ἐπιτάφιος πλὰξ οὐχὶ κανονικοῦ σχήματος ἐξ ἐγχωρίου φαιοῦ τιτανολίθου σκληροῦ ἔχουσα μῆκος 0,38, ὕψος 0,30, πάχος 0,23. Τὰ γράμματα ἔχουσιν ὕψος 2 1/3-3 ἑκατοστῶν.

ΒΡΥΟΥCΑΕΡΜΗ	Βρύουσα Ἑρμῆ
ΤΩΤΔΙΩΤΕ	τῷ (ἰ)δίῳ τέ-
ΚΝΩΜΝΗ	κνω μνή-
ΜΗCΧΑΡΙΝ	μης χάριν
(φύλλον κισσοῦ)	

[1] Κατ' ἄλλους 104/3 π. Χ. *Kirchner* Prosopographia Attica 12557.

[2] Τοιαῦται ἐπιγραφαὶ εἶναι Blass 5076, 5077, 5078, 5079, 5080, 5081, 5083. American Journal 1898 σελ. 76.

[1] De Sanctis ἐν Monum. ant. XI (1901) σελ. 498-494.

[2] Mariani ἐν Monum ant VI 1896 σελ. 311.

Ἡ ἐπιγραφὴ ἀνήκει εἰς τοὺς μετὰ Χριστὸν χρόνους, ὡς φαίνεται καὶ ἐκ τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων καὶ τῆς ἄλλης ἀμελείας μεθ' ἧς εἶναι εἰργασμένη. Λείπουσι τὰ ι ἐκ τῶν δοτικῶν πτώσεων, ὑπάρχει δὲ καὶ λάθος τοῦ χαράκτου ἐν τῷ δευτέρῳ στίχῳ χαράξαντος ἐξ ἀβλεψίας Τ ἀντὶ Ι (*τδίῳ* ἀντὶ ἰδίῳ).

Βρύουσα εἶναι ὄνομα γυναικὸς πρῶτον ἐνταῦθα, ἐφ' ὅσον γνωρίζω, εὑρισκόμενον, ἀλλ' οὐδὲν ἔχει τὸ ἀηθες ἀναλογοῦν πρὸς τὰ ἀρσενικὰ Βρύας ἢ Βρύης καὶ Βρύαξις. Εὕρηται δὲ καὶ θηλυκὸν Βρύα [1].

15. Ἐπιτύμβιος πλὰξ ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐγχωρίου φαιόχρου τιτανολίθου ἔχουσα ὕψος 0,40, πλάτος 0,33, πάχος 0,22· ὕψος γραμμάτων 0,03. Ὁ λίθος εὕρηται ἐν Ἁγ. Νικολάῳ, ὁπόθεν ὁ Νομάρχης κ. Α. Σήρακας μοὶ ἀπέστειλεν ἀντίγραφον οὐχὶ ὁμοιότυπον, δι' ὃ δὲν δύναμαι ἐν τῷ παρόντι νὰ ὁρίσω καὶ τὴν ἐποχήν.

Φιλωμένα
Ὠφαλίωνος,
Ζήνων
Διονυσίω,
χαίρετε.

Τὸ ὄνομα ***Φιλωμένα*** εἶναι δωρικὸς τύπος ἀντὶ τοῦ γνωστοῦ ***Φιλουμένα***, ἐπίσης τὸ *Ὠφαλίων* ἀντὶ τοῦ *Ὠφελίων*.

Ὡς εἶνε γεγραμμένη ἡ ἐπιγραφὴ μετὰ τοῦ *χαίρετε* εἰς τὸ τέλος ὁμοιάζει πρὸς τὰς ἄλλας γνωστὰς ἐκ Λατοῦς ἐπιταφίους ἐπιγραφάς, περὶ ὧν ὡμίλησα προηγουμένως εἰς τὴν ὑπ' ἀριθ. 8 ἐπιγραφήν, ἐν αἷς μετὰ τὰ ὀνόματα τῶν ἀποθανόντων καὶ τῆς προσφωνήσεως διὰ τοῦ *χαῖρε* ἢ *χαίρετε* ἀκολουθεῖ ἐπίγραμμα ἐλεγειακὸν ἐκ πλειόνων στίχων. Εἶναι ὅμως ἄγνωστον ἂν ἐνταῦθα εἴχομεν τοιούτου εἴδους ἐπίγραμμα ἀπολεσθὲν ἀποκρουσθέντος τοῦ λίθου. Τὸ πρᾶγμα ἴσως διαλευκανθῇ διὰ τῆς ἐπιτοπίου ἐξετάσεως τοῦ λίθου.

Γ'. Κνωσοῦ.

16. Ὀγκόλιθος παραλληλεπίπεδος εἰργασμένος ἐκ μαλακοῦ κιτρινωποῦ πώρου προερχόμενος ἐξ ἐπιτυμβίου μνημείου. Εὑρέθη πρὸ τεσσάρων περίπου ἐτῶν ἐν Κνωσῷ κατὰ τὴν κατασκευὴν τῆς

[1] Ἴδε Λεξικὸν κυρίων ὀνομάτων Pape.

ἁμαξιτῆς ὁδοῦ κατὰ τὴν ΝΑ γωνίαν τοῦ περιβόλου τοῦ Τεκὲ Χανιαλῆ· ἔκειτο ἀκόμη κατὰ χώραν μὲ ἄλλους ὁμοίους ὀγκολίθους ἀποτελοῦντάς ποτε τὸ νεκρικὸν μνημεῖον. Μῆκος 0,88, ὕψος 0,39, πάχος 0,48· ὕψος τῶν γραμμάτων 5 $^1/_2$-6 ἑκατοστὰ τοῦ μέτρου.

ΑΓΩΙ	Ἀγῷ
ΛΕΟΝΤΙΩ	Λεοντίῳ.

Ἀγὸς ὡς ὄνομα ἀνδρὸς πρῶτον ἐνταῦθα εὑρίσκω. Πιστεύω ὅτι ὁ Ἀγὸς οὗτος θὰ εἶναι ἀδελφὸς (ἢ συγγενὴς) Θρασυμάχου τοῦ Λεοντίω, τοῦ ὁποίου τὸ ἐπιτάφιον ἐπίγραμμα πρὸ ἐτῶν εὑρέθη ἐνταῦθά που καὶ φυλάσσεται ἀκόμη ἐντὸς τῆς αὐλῆς τοῦ Τεκέ [1] Ἡ οἰκογένεια Λεοντίου ἦτο, ὡς φαίνεται, ἐπίσημος στρατιωτικὸς οἶκος τῆς Κνωσοῦ κατὰ τὸν δεύτερον καὶ πρῶτον π. Χ. αἰῶνα. Τοῦτο καταφαίνεται καὶ ἐκ τῶν στρατιωτικῶν ὀνομάτων τῶν ἀνδρῶν τῆς οἰκογενείας Λεόντιος, Θρασύμαχος, Ἀγὸς καὶ μάλιστα ἐκ τοῦ ἐπιγράμματος τοῦ Θρασυμάχου·

τρανὲς δὲ καὶ ὀψιγόνων τις ἀείσει
μνωόμενος κείνας θούριδος ἱπποσύνας
Ἐρταίων ὅτε μοῦνος ἐπ' ἠνεμόεντος Ἐλαίου
οὐλαμὸν ἱππείας ῥῆξαο φοιλόπιδος,
ἄξια μὲν γενέταο Λεοντίου, ἄξια δ' ἐσθλῶν
ἔργα μεγαυχήτων μηδόμενος προγόνων.

Ἡ οἰκογένεια καὶ μάλιστα ὁ Θρασύμαχος θὰ διέπρεψεν εἰς τοὺς μικρὸν πρὸ τῆς κατακτήσεως τῆς Κρήτης ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων (68 π. Χ.) πολέμους τῶν Κνωσίων πρὸς ἄλλας πόλεις. Πρὸς τοὺς χρόνους τούτους συμφωνεῖ καὶ τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων τῆς παρούσης ἐπιγραφῆς τὰ ὁποῖα κοσμοῦνται κατὰ τὰ ἄκρα ὑπὸ μικρῶν ἀκίδων.

Εἶναι πιθανὸν ὅτι ἔχομεν μόνον τὴν ἐπικεφαλίδα τοῦ ἐπιγράμματος εἰς τὸ Ἀγῷ Λεοντίῳ, θὰ ἠκολούθει δὲ τὸ ἐπίγραμα διὰ μικροτέρων γραμμάτων καὶ εἰς ἐλεγειακοὺς στίχους εἰς ἄλλον λίθον, ὁ ὁποῖος δὲν εὑρέθη.

17. Βάθρον τετράγωνον ἐκ τιτανολίθου εὑρισκόμενον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Παναγίας τῆς κωμοπό-

[1] Ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Doublet ἐν Bull. de Corresp. Hellén. XIII σελ. 59 καὶ ὑπὸ τοῦ Περδικάρη ἐν τῇ ἐφημερίδι Ἑβδομάδι (Ἡρακλείου) 1888 φύλ. 29 καὶ Blass 5074. Ἴδε καὶ Mariani εἰς τὸ Monum. antichi VI 224.

λεως Ἀρχανῶν προερχόμενον πιθανῶς ἐκ Κνωσοῦ. Ἔχει προέχον περιθώριον ἄνω καὶ κάτω καὶ ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας τετράγωνον κοιλότητα πρὸς ὑποδοχὴν ἀναθήματός τινος. Ὕψος ὁλικὸς 0,39, πλάτος 0,25. Ὕψος γραμμάτων 0,02. Ἐπὶ τῆς ἔμπροσθεν ἐπιφανείας φέρει τὴν ἑξῆς ἐπιγραφήν.

ΔΙΙΣΩΤΗ	Διὶ Σωτῆ-
ΡΙΠΛΩΤΙ	ρι Πλώτι-
ΟΣΚΟΡΙΝ	ος Κόριν-
ΘΟΣΙΑ	θος ἰα-
ΤΡΟΣ	τρός.

Τὸ βάθρον θὰ ἔφερε τὸ ἀνάθημα τὸ ἀφιερωθὲν ὑπὸ τοῦ Πλωτίου Κορίνθου εἰς Δία Σωτῆρα, ἴσως ἀγαλμάτιον τοῦ θεοῦ ἢ τι ὅμοιον διὰ θεραπείαν τινὰ γενομένην τῇ βοηθείᾳ τοῦ θεοῦ. Ἡ ἐπιγραφὴ θὰ εἶναι τοῦ α΄ π. Χ. αἰῶνος, τὰ γράμματα ἀρχαΐζουσι καὶ μόνον κατὰ τὰ ἄκρα παχύνονται χωρὶς νὰ ἔχωσιν ἀκίδας. Ὁ Κόρινθος ὡς ὄνομα ἀνδρὸς εὑρίσκεται καὶ ἀλλαχοῦ. [1].

Δ΄. Χερσονήσου.

17. Στήλη ἐπιτύμβιος ἐξ ἐγχωρίου ψαμμίτου λίθου ὕψ. 1 μέτρ., πλ. 0,40, πάχ. 0,16. Εὑρέθη ἐν τοῖς ἐρειπίοις Χερσονήσου καὶ ἐκομίσθη εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου. Σχηματίζει ἔμπροσθεν στενὸν ὀρθογώνιον μὲ ἀέτωμα ἄνω, ἐντὸς τοῦ ὁποίου εὕρηται ἡ ἐπιγραφή, ἧς τὰ γράμματα ἔχουσιν ὕψος 3 $^1/_2$-5 ἑκατοστά.

Τάκιτος Μούσα(ι) τῇ γυναικὶ μνήμης χάριν.

Τὰ γράμματα εἶναι κακόσχημα πιθανῶς τοῦ γ΄ μ. Χ. αἰῶνος.

Τὸ ὄνομα Μοῦσα εὕρηται καὶ εἰς ἐπιγραφὴν Καστελλίου Πεδιάδος (Λύκτου) [2].

Ε΄. Γόρτυνος.

18. Τεμάχιον ἐπιτυμβίου πλακὸς ἐκ χονδροκόκου μαρμάρου μήκους 0,35, ὕψους 0,10, πάχους 0,03. Ὕψος γραμμάτων 0,02. Πιθανῶς ἐκομίσθη εἰς τὸ Μουσεῖον ἐκ Γόρτυνος.

[1] Ἴδε Λεξικὸν τῶν κυρίων ὀνομάτων Pape ἐν τῇ λέξει.
[2] American Journal of Archaeology τόμ. XI.1896 σ. 557.

ΧΑΡΑΝΕΙΚΗΤΙΑΝΗ	Χαρὰ Νεικητιανῇ
ΤΗΘΥΓΑΤΡΙΜΝΗ	τῇ θυγατρὶ μνή[μης χάριν]

Χαρὰ ὄνομα γυναικὸς εὕρηται καὶ ἀλλαχοῦ [1]. Τὸ *Νεικητιανὴ* πρῶτον ἐνταῦθα γινώσκεται. Ἡ ἐπιτύμβιος πλὰξ ἐχρησιμοποιήθη,, φαίνεται καὶ δευτέραν φορὰν διὰ τὸν αὐτὸν σκοπόν, διότι ὄπισθεν εἰς μίαν γραμμὴν φέρει τὸ ὄνομα ΗΡΑΚΛΕΙΔΗϹ. Καὶ αἱ δύο ἐπιγραφαὶ εἶναι ρωμαϊκῶν χρόνων.

19. Χριστιανικὴ ἐπιγραφή. Πλὰξ λευκὴ ἐκ λευκοῦ μαρμάρου τετράγωνος, τεθραυσμένη σήμερον εἰς δύο τεμάχια προσαρμοζόμενα. Ἐκομίσθη ἐκ Γόρτυνος. Φέρει ἐπιτύμβιον ἐπιγραφὴν χριστιανικῶν χρόνων. Μῆκ. 0,29, ὕψ. 0,25, πάχ. 0,11. Ὕψος γραμμάτων 2-2 $^1/_2$ ἑκατοστῶν.

+ ΑΝΕΠΑΥϹΑΤΟΗΜΑΚΑΡΙΑ
ΚΥΡΑΔΗΜΗΤΡΙΑΝΗ
ΜΗΝ·Ι·Ι·ΑΝΟΥΑΡ·Ι·ΟΥ
ΕΝΝΕΑΚΑ·Ι·ΔΕΚΑ
ΤΗΤΟΥΕΠ·Ι·ΤΗϹ
ΤΕΤΑΡΤΗϹ
+ ΕΠ·Ι·ΝΕΜΗϹΕΩϹ +

Ἀνεπαύσατο ἡ μακαρία Κυρὰ Δημητριανὴ μηνὶ Ἰανουαρίου ἐννέα καὶ δεκάτη(ι) τοῦ ἐπὶ τῆς τετάρτης Ἐπινεμήσεως.

Ἡ ἐπιγραφὴ ἔχει τύπον γνώριμον ἐξ ἄλλων χριστιανικῶν ἐπιγραφῶν Κρήτης [2].

Δηλοῦται μόνον τὸ ἔτος τῆς Ἐπινεμήσεως (ἢ Ἰνδικτιῶνος) χωρὶς ὅμως καὶ νὰ ὁρίζεται ἡ σειρὰ τῆς Ἰνδικτιῶνος. Τοιαύτη ἦτο ἡ συνήθεια τῶν Βυζαντινῶν. Ὥστε ἔχομεν μὲν ἐνταῦθα πρὸς χρονολογίαν τὸ τέταρτον ἔτος τῆς Ἐπινεμήσεως, ἀλλὰ δὲν γνωρίζομεν τίνος Ἐπινεμήσεως. Ὥστε ἠμπορεῖ νὰ εἶναι τὸ 315, 330, 345, 360, 375, 390, 405 καὶ οὕτω καθεξῆς, ὅσα δηλ. ἔτη συμπίπτουσι μὲ τὸ τέταρτον ἔτος ἑκάστης Ἰνδικτιῶνος.

Ϛ΄. Ἐπιγραφαὶ Μουσείου Χανίων.

Ἐν τῷ μικρῷ Μουσείῳ Χανίων εὕρηνται καὶ αἱ

[1] C.I.G. 4215.
[2] Halbherr American Journal τόμ. XI 1896 ἀριθ. 4 σελ. 608-610. Ξανθουδίδου Χριστ. Ἐπιγρ. Κρήτης ἐν Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΕ΄ σελ. 124-126.

ἑξῆς τέσσαρες ἐπιτύμβιοι ἐπιγραφαὶ προερχόμεναι ἐκ τῶν δυτικῶν ἐπαρχιῶν τῆς Κρήτης. Χάρτινα ἀποτυπώματα τῶν ἐπιγραφῶν τούτων μοὶ ἐστάλησαν ὑπὸ τοῦ ἐπιμελητοῦ τοῦ Μουσείου Χανίων κ. Π. Βαλάκι καθηγητοῦ.

20. Λίθος ἀκανονίστου σχήματος μαῦρος τιτανόλιθος προερχόμενος ἀπὸ τὸ χωρίον Μεσκλὰ τῆς Κυδωνίας, ὅπου πρὸ ὀλίγων ἐτῶν εὑρέθησαν τάφοι τινὲς μετὰ κτερισμάτων. Ἔχει μῆκος 0,33, ὕψος 0,15 καὶ γράμματα ἀπὸ τριῶν μέχρι ἓξ ἑκατοστῶν.

ΕΥΡΥΤΙ Εὐρυτί-
ΔΑϟϟΑΜΙΑ δας Σαμία(ι)

Δὲν εἶμαι βέβαιος ἂν τὸ δεύτερον ὄνομα εἶναι γυναικὸς κατὰ δοτικὴν πτῶσιν ἢ ἀρσενικὸν κατὰ γενικὴν ὁ Σαμίας. Τὰ γράμματα φαίνονται, μολονότι ἀκανόνιστα, τοῦ τρίτου π. Χ. αἰῶνος.

21. Ἐπιτύμβιος στήλη ἐκ λευκοῦ ἐγχωρίου τιτανολίθου ἀπολήγουσα ἄνω εἰς ἀέτωμα. Προέρχεται ἐξ Ἀπτέρας καὶ ἔχει ὕψ. 0,65, πλ. 0,25 καὶ πάχ. 0,08.

ΓΗΣΕΝΙΔΑΣ
ΠΑΝΤΑΡΕΣΤΩ

Γράμματα κανονικὰ τοῦ δευτέρου π. Χ. αἰῶνος, εἶναι δὲ χαραγμένα μεταξὺ τριῶν ὁριζοντίων γραμμῶν. Τὰ ὀνόματα δὲν εὑρίσκω ἀλλαχοῦ.

22. Στήλη ἐπιτύμβιος ἐξ ἐγχωρίου τιτανολίθου προερχομένη ἄγνωστον πόθεν καὶ ἀπολήγουσα εἰς ἀνθέμιον ὕψ. 0,65, πλ. 0,30· ὕψος γραμμάτων 2-3 ἑκατοστά.

ΕΥΠΟΡΟΣ
ΠΟΛΥΚΛΕΙΤΩ

Τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων δεικνύει τὸν 6' π. Χ. αἰῶνα.

23. Τὸ ἄνω ἥμισυ στήλης μαρμαρίνης εὑρεθὲν ὑπ' ἐμοῦ κατὰ τὸ 1902 ἐν μικρᾷ δοκιμαστικῇ σκαφῇ, ἣν ἐξετέλεσα κατὰ τὴν θέσιν Ἅγ. Λουκᾶν ἔξωθι τῶν Χανίων ἐν τῷ νεκροταφείῳ τῆς ἀρχαίας Κυδωνίας, ὕψ. 0,34, πλ. 0,30· ὕψος γραμμάτων 2-2 $^1/_2$ ἑκατοστῶν. Ἄνω ἡ στήλη ἀπολήγει εἰς ἀέτωμα.

ΠΡΟΞΕΝΟϟ
ΔΙΔΥΜΟΥ

Εἶναι τοῦ τρίτου π. Χ. αἰῶνος.

Ζ'. Ἐπίμετρον.

Ἐπισυνάπτω παρατηρήσεις τινὰς καὶ διορθώσεις εἰς κρητικὰς ἐπιγραφὰς ἐκδεδομένας κατὰ τὰς δύο τελευταίας δεκαετηρίδας.

I) Συνθήκη Γορτυνίων καὶ Ριττηνίων [1]. Οἱ πρῶτοι στίχοι κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ συμπλήρωσιν τοῦ κ. Halbherr καὶ Blass ἔχουσιν οὕτω·

«Θιοί. Ἐπὶ τοῖδ(δ)ε Ρι[ττέν]ι[οι Γ]ορ[τυνίοις αὐ-
τ]όν[ο]μ[ο]ι κ' αὐ[τ]όδικοι [τ]ὰ θ[ύματα παρέκον-
τες ἐς Fίδαν [τρ]ί[τ]οι [Fέ]τει τριακκατίος στατέ-
ρανς καὶ πεντέκοντα».

Ὁ κ. Η. νομίζει ὅτι τὸ ἐλλεῖπον ῥῆμα εἶναι τὸ *συνέθεντο*· ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα οἰκονομεῖται καλύτερον καὶ ὁμαλώτερον, ἂν νοήσωμεν ἁπλῶς τὸ *εἰσὶν* (ἢ τὸν ἀόριστον *ἐγένοντο*) ἤτοι ἐπὶ τοῖσδε οἱ Ριττήνιοι εἰσὶν αὐτόνομοι καὶ αὐτόδικοι τοῖς Γορτυνίοις παρέχοντες κτλ.

Στίχ. 3. *ἐς Fίδαν*. Καὶ ὁ Halb. καὶ ὁ Comparetti λαμβάνουσιν ὡς ὄνομα θεοῦ ἢ ἥρωος τοῦ Βίδα ἑνὸς τῶν Κουρήτων, ὑποθέτουν δὲ καὶ τὴν ἑορτὴν **Βιδάντεια**, ὅπως ἐκ τοῦ Κύδαντος τὰ **Κυδάντεια** [2]. Ἀλλ' ἐγὼ πιστεύω ὅτι δὲν πρόκειται περὶ προσώπου ἀλλὰ περὶ τοῦ ὄρους Ἴδης (ἢ μᾶλλον τοῦ ὀροπεδίου Ἴδης) [3], ὅπου ὑπῆρχε τὸ περίφημον τοῦ Διὸς ἱερὸν Ἄντρον τὸ Ἀρκέσιον ἢ Ἰδαῖον Ἄντρον, ὅπου ἤγετο ἑορτὴ καὶ θυσία πρὸς τιμὴν τοῦ Ζηνὸς Κρηταγενοῦς καὶ ὅτι οἱ Ρηττήνιοι ὅμοροι ὄντες τῷ ἱερῷ [4] καὶ ὑπαχθέντες ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν καὶ προστασίαν τῶν ἰσχυρῶν Γορτυνίων ὑπεχρεοῦντο διὰ τῆς συνθήκης ταύτης νὰ παρέχωσι κατὰ τρίτον ἔτος (ὅτε, ὡς φαίνεται, ἤγετο ἡ ἑορτὴ εἰς Δία Βιδάταν ἐν τῷ Ἀρκεσίῳ) τοὺς 350 στατῆρας διὰ τὰ θύματα τῆς ἑορτῆς. Ἐπλήρωνον δηλ. ὑπὸ θρησκευτικὸν πρόσχημα ὡς φόρον ὑποτελείας τὸ ποσὸν αὐτὸ εἰς τοὺς Γορτυνίους διατηροῦντες κατὰ τὰ ἄλλα τὴν αὐτονομίαν των.

[1] Ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Halbherr ἐν Amer. Journal of Archaeology 1897 σελ. 204 καὶ ἑξῆς. Blass 4985.

[2] Αὐτόθι σελ. 205.

[3] Τὸ ὀροπέδιον λέγεται καὶ σήμερον Νίδα (τὰν Ἴδαν = Νίδα).

[4] Ἡ πόλις *Ριττὲν* καὶ μεταγενέστερον ἀναφερομένη ὑπὸ Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου ὑπὸ τὸν τύπον *Ριζηνία* θὰ ἔκειτο κατὰ τὴν ΝΑ ὑπώρειαν τῆς Ἴδης τὴν βλέπουσαν πρὸς τὴν πεδιάδα τῆς Μεσσαρᾶς, ἥτις σήμερον καλεῖται *Ἀπάνω Ρίζα*,

Στίχ. 3. *στέγαν δ' ἄν κα Fοικοδομέσ*[.......]*ς ἕ δένδρεα πυτεύσει*. Ὁ κ. Hal. προτείνει νὰ συμπληρωθῇ οὕτως: *οἰκοδομήσ*[*ει ἢ κάπο*]*ς πυτεύσει* ἤτοι κήπους φυτεύσῃ, ἀλλ' ὁ ἴδιος παρατηρεῖ ὅτι πάλιν λείπει τὸ ὑποκείμενον καὶ πρέπει νὰ νοηθῇ τὸ *τις*, ὁ δὲ Comparetti συμπληροῖ *ἅτερος*, ἀλλ' ἐὰν μὲν συμπληρώσωμεν μόνον *τις* ὁ χῶρος δὲν πληροῦται, τὸ δὲ *ἅτερος* δὲν συνᾴδει πρὸς τὰ φαινόμενα ἐν τῷ λίθῳ ἴχνη. Τὸ χωρίον κατ' ἐμὲ θὰ εὐωδοῦτο οὕτως·

«στέγαν δ' ἂν καFοικοδομέσ[εται τις] ἕ δένδρεα πυτεύσει»

ἢ ἀκόμη καλύτερον καὶ ἐκφραστικώτερον

«στέγαν δ' ἂν καFοικοδομέσ[ει Ριττένιο]ς ἕ δένδρεα πυτεύσει».

Ἡ τελευταία αὕτη συμπλήρωσις μοῦ φαίνεται μᾶλλον ἁρμόζουσα, διότι πρόκειται διὰ τῆς συνθήκης νὰ ἐξασφαλισθῇ εἰς τοὺς ὑποτελεῖς Ριττηνίους ἡ ἐλευθερία νὰ κτίζωσιν οἰκίας, νὰ φυτεύωσι δένδρα καὶ νὰ πωλῶσι καὶ ἀγοράζωσιν ἐλευθέρως αὐτά.

Στίχ. 5. 6. *τὸν σταρταγέταν καὶ τὸν κοσμίοντα ὅς κ' ἄγει Ριττήναδε κοσμὲν* κτλ. Ὁ σταρταγέτας, περὶ οὗ ἀμφιβάλλει ὁ κ. Η., βεβαίως εἶναι ὁ πρῶτος κόσμος (ὁ ἐπώνυμος) ὁ πρύτανις τοῦ σταρτοῦ (τοῦ γένους), ἐξ οὗ ἐλαμβάνοντο οἱ κόσμοι.

Στίχ. 6. *τὸν μὲ πειθόμενον τῦ πο*[.....*δ*]*αμιῦμεν δὲ δαρκνάν*. Ὁ κ. Hal. νομίζει ὅτι διακρίνει *πολέμο* ἢ *πορίμο* καὶ παραδέχεται τὸ πρῶτον· ἀλλ' οὔτε τοῦτο ἁρμόζει εἰς τὴν ἔννοιαν. Νομίζω ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ Γορτυνίου σταρταγέτα καὶ τοῦ κόσμου τοῦ ἐπιδημοῦντος ἐν Ριττῆνι καὶ μὴ πειθομένου εἰς τὴν πρόσκλησιν τοῦ Ριττηνίου κόσμου νὰ δεχθῇ τὴν φιλοξενίαν τῆς πόλεως καὶ νὰ κοσμῇ μετὰ τῶν Ρηττινίων κόσμων ἐν τῷ Ἀρχείῳ ἢ τῷ Πρυτανείῳ. Ἴσως διὰ τοῦτο ἔκειτο *πονίοντος* ἢ *πονόντος*. Τοῦτο θὰ ἦτο μία παράλειψις καὶ ἀποφυγὴ ξενίας καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἡ ζημία εἶναι μικρά, μία μόνον δραχμή, καὶ ἡ ὑπέρβασις τοῦ προστίμου ἐδικάζετο *ξενίᾳ δίκᾳ*, ὡς λέγεται ἐν τῷ ἐπομένῳ στίχῳ.

Στίχ. 10. *ἆι ἐν τᾶι ..ραι ἔ*[*γρα*]*τται*. Ὁ κ. Η. καὶ Comp. ἀναπληροῦν *ἴδραι*, τὸ ὁποῖον δέχονται ὡς ἰσοδυναμοῦν πρὸς τὸ *ἕδρᾳ*, ἀλλ' ἡ ἔννοια καὶ πάλιν χωλαίνει. Ἐνταῦθα ἁρμόζει κάλλιστα τὸ *ράτρᾳ* ἢ *ῥάθρᾳ* ἀλλ' ὁ χῶρος εἶναι στενότερος κατὰ ἓν γράμμα· ἴσως ὅμως νὰ ὑπάρχῃ λάθος τοῦ χαράκτου.

II. Ἐπιγραφὴ Τοπλοῦ περιέχουσα τὴν διαιτησίαν Μαγνήτων τῶν πρὸς Μαιάνδρῳ μεταξὺ Ἰτανίων καὶ Ἱεραπυτνίων διὰ τὴν κατοχὴν τοῦ Δικταίου Ἱεροῦ [1].

Στίχ. 33. «συναγαγεῖν δὲ σπεύδοντες αὐτοὺς καὶ αὐτοὶ καὶ πάλιν εἰς τὴν ἐξ ἀρχῆς ἀποκαταστῆ[σ]αι φιλίαν».

Ἡ σύνταξις προφανῶς χωλαίνει καὶ μένει μετέωρος ἡ ὀνομαστικὴ *αὐτοί*· τὸ πρᾶγμα διορθοῦται εὐχερέστατα ἂν ἀναγνώσωμεν οὐχὶ *ἀποκαταστῆ*[*σ*]*αι*, ἀλλ' *ἀποκαταστῆ*[*ν*]*αι*.

Στίχ. 34. 36. «ὡς ἦν ἡμῖν πάτριον καὶ προσῆκον ἡγούμεθα ἑκατέρους τὰ πράγματα ἐφίκανον προσκείμενοι εἰς τὸ συλλύσεως καὶ φιλίας αὐτοῖς παραίτιοι γενηθῆναι».

Οὐδεμία ἔννοια ἐξάγεται ὡς ἀναγινώσκεται ὑπὸ τῶν ἐκδοτῶν· πρέπει νὰ διαλύσωμεν τὸ *ἐφίκανον* εἰς *ἐφ' ἱκανὸν* καὶ νὰ ἀποδώσωμεν τὸν προσδιορισμὸν τοῦτον εἰς τὴν μετοχὴν *προσκείμενοι*.

III). Ἐπιτάφιον ἐπίγραμμα Ἰτάνου δημοσιευθὲν ὑπὸ Halbherr [2]. Ἡ ἐπιγραφὴ ἐκομίσθη ἐξ Ἰτάνου εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου, ὅπου ἔκαμα παραβολὴν αὐτῆς πρὸς τὴν δημοσίευσιν τοῦ κ. Hal. Διὰ τῆς παραβολῆς ταύτης ἐπέρχονται οὐσιώδεις ἀλλοιώσεις εἰς τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ ἐπιγράμματος.

Τὸ ἐπίγραμμα ἐδημοσιεύθη οὕτω κατὰ τὸν κ. Hal. καὶ Comparetti.

Πό]ντου κυμαίνοντος ἐνοικ[ήτ]ιραι (sic) ἄθαμ[βοι
Ν]ηριΐδες (sic) ξανθοὺς λυσάμεναι πλοκάμο[υς
δεῦτε πρὸς ἠϊθέου νέον ἠρίον ὄφρα τάχιστα
με.. . Ἀχιλλείης θρῆνον ἀεισόμεναι
ὃν Κ[ύ]πρις [οὐ] λεχέεσσι γαμόκλοπος ἐμνήστευσεν
οὐδὲ καλῶι θαλάμωι συνκατέλεξε κόρηι,
ἀλλ' αὔτως ὑπὸ γαῖαν ἔθην Πλούτωνι πάροικος
καὶ πατρὶ τὸν πρόσθεν γαῖ' ἐκάλυψε τάφῳ.
Ἑρμῆ Μαιάδος υἱὲ ἄγ' εὐσεβέων ἐπὶ χῶρον
ἄνδρα τὸν ἐν θήραις γ' ὄντ' ἀκ[αμαντό]τατον

[1] Pashley Travels in Grete τόμ. I σελ. 299. Boeckh CIG. Addenda 2561b. Halbherr Museo Italiano III 568 καὶ ἑξῆς.

[2] Museo Italiano τόμ. III ἀριθ. 11.

ὃν πατρὶς θρέψασα πόλις γ' [εὔδοξος?] Ἴτανος
κλαῦσεν ἐπ' οὐχ ὁσίω σώ[ματι ὀδυραμέ]νη.
ἀλλὰ σὺ δάμα καὶ ραδιοςθ . . . .
Κρήτης ἀγκόπασον μητ . . . .
οὐ γὰρ μόρσιμόν ἐστι φυγεῖν . . . .
εἴ γε θεοὶ τ[αύ]την ἀτραπὸν ἦρ[αν ἀεί?
καὶ πολὺ βε[λ]τείους καὶ κ[αλ]λίονα[ς . . . . . . κτλ.

Αἱ ἐμαὶ παρατηρήσεις καὶ συμπληρώσεις ἔχουσιν οὕτως·

Στίχ. 1. Πιστεύω ὅτι ἀντὶ τοῦ *ἄθαμ*[*βοι*] ἁρμόζει νὰ συμπληρώσωμεν *ἀθάν*[*ατοι*]. Καὶ γνωρίζω μὲν ὅτι τότε ἡ προσῳδία δὲν εἶναι ὀρθὴ διότι ἔχομεν *αθανατοι* (∪ ∪ _), ἐν ᾧ τὸ ὀρθὸν εἶναι *αθανατοι* (_ ∪ ∪), ἀλλὰ διὰ τὴν ἐποχήν, καθ' ἣν ἐγράφη τὸ ἐπίγραμμα (α' αἰὼν π. Χ.), τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι παράδοξον. Τὸ **ἀθάνατοι** εἶναι τρόπον τινὰ σταθερὸν ἐπίθετον τῶν Νηρηΐδων παρ' Ὁμήρῳ, ὅπου καλοῦνται *ἅλιαι ἀθάνατοι* [1].

Στίχ. 2. Δὲν μᾶς ἐμποδίζει οὔτε ὁ λίθος οὔτε τὸ μέτρον νὰ γράψωμεν ἀντὶ τοῦ ἀνυπάρκτου *Νηρίιδες* τὸ ὀρθὸν *Νηρηΐδες* ἢ *Νηρῇδες*.

Στίχ. 4. Συμπληρωτέον τὸ ἐλλεῖπον μετὰ πλείστης πιθανότητος οὕτως·

«με[ίζον' Ἀχιλλείης θρῆνον ἀεισόμεναι»

ἤτοι αἱ Νηρηΐδες καλοῦνται νὰ κλαύσωσιν ἐπὶ τῷ ἠρίῳ τοῦ νεανίσκου θρῆνον μείζονα ἐκείνου, ὃν ἐθρήνησαν ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Ἀχιλλέως μετὰ τῆς Θέτιδος.

Στίχ. 5 γράφε *γαμοκλόπος*.

Στχί. 12. Ἡ συμπλήρωσις τῶν Ἰταλῶν ἐκδοτῶν δὲν μοὶ φαίνεται εὔστοχος. Προτιμότερον κρίνω νὰ συμπληρωθῇ·

«κλαῦσεν ἐπ' οὐχ ὁσίωι σω[ρῶι γεινα]μένη»

ἤτοι ἔκλαυσεν αὐτὸν ἡ γεννήσασα ἐπὶ θανάτῳ οὐχὶ ὁσίῳ (ἀώρῳ). Ὁ στιχουργὸς κάμνει σύγχυσιν τῶν συγγενῶν λέξεων *σωρὸς* καὶ *σορὸς* καὶ ἵνα οἰκονομήσῃ τὸ μέτρον γράφει τὸ πρῶτον ἀντὶ τοῦ δευτέρου.

Στίχ. 13-16. Ἐνταῦθα ὁ κ. Η. ἔφθασεν εἰς τὸ ἀπροχώρητον καὶ τοῦτο ἕνεκα μικρᾶς ἀβλεψίας· παρέλιπε δηλ. ἓν γράμμα *ι* τὸ ὁποῖον κεῖται μετὰ τὸ *δ* τοῦ *δαμα*, τὸ ὁποῖον δὲν ἐφαίνετο καλῶς διότι ἦτο πεπληρωμένον ἀσβέστου. Τοῦτο προστιθέμενον νῦν δίδει νέαν ἐντελῶς μορφὴν εἰς τὸν στίχον καὶ χύνει ἄπλετον φῶς εἰς τοὺς τέως ἀπηλπισμένους τούτους στίχους. Οὕτως ὁ στίχος 13 ἀναγνωστέος·

«ἀλλὰ σὺ δῖα μάκαιρα Διὸς . . . .»

Τὰ ἐλλείποντα καὶ ἐν τῷ στίχῳ τούτῳ καὶ εἰς τοὺς ἑπομένους συμπληρῶ exempli causa ὡς ἑξῆς

ἀλλὰ σὺ δῖα μάκαιρα Διὸς θ[ρέπτρα νῆσός γε]
Κρήτης ἀγκόπασον μ[ητρὸς . . . . γό]ων.
οὐ γὰρ μόρσιμόν ἐστι φυ[γεῖν ὁδὸν Ἀδραστείνης»
εἴ γε θεοὶ ταύτην ἀτραπὸν ἦρ[μοσαν αὖ]
καὶ πολὺ βελτείους καὶ καλ]λίονας δ' ἄρα φῶτας]

Στίχ. 28

ζῶν θνήσκω δ' οὔνομ' ἔχων σὺν ἐμοὶ

Ὁ στίχος εἶναι κολοβός, δι' ὃ ὁ κ. Halbherr καὶ Comparetti δέχονται ὅτι ὁ χαράκτης παρέλιπε δισύλλαβόν τινα λέξιν καὶ ὡς τοιαύτην προσθέτουσι τὸ *τοῖον* μετὰ τὸ θνήσκω.

ζῶν, θνήσκω (τοῖον) δ' οὔνομ' ἔχων σὺν ἐμοὶ

Ἀλλ' ἡ συμπλήρωσις δὲν εἶναι ἐπιτυχὴς κατὰ τὴν ἔννοιαν καὶ ἐξ ἄλλου μέρους ἡ παράλειψις δὲν ἔχει λόγον παλαιογραφικόν. Δι' ὃ προτείνω νὰ γραφῇ

ζῶν, θνήσκω δ' (οὐδὲν) οὔνομ' ἔχων σὺν ἐμοί.

Ἡ ἔννοια τότε εἶναι ὅτι ζῶν μὲν ἐκαλούμην Ἐξάκων, θανὼν δ' οὐδὲν ἔχω πλέον ὄνομα. Παλαιογραφικῶς ἡ παράλειψις ἐξηγεῖται διὰ τῆς μεταπηδήσεως (κατὰ τὴν χάραξιν ἢ ἀντιγραφὴν) τοῦ ὀφθαλμοῦ τοῦ τεχνίτου ἀπὸ τὸ *ου* τοῦ *οὐδὲν* εἰς τὸ *ου* τοῦ *οὔνομα*.

Μετὰ τὰς ἀνωτέρω παρατηρήσεις καὶ συμπληρώσεις νομίζω ὅτι τὸ ἐπίγραμμα εἰς τὸ βεβλαμμένον πρῶτον ἥμισυ αὐτοῦ πρέπει νὰ ἀναγνωσθῇ ὡς ἑξῆς·

Πό]ντου κυμαίνοντος ἐνοικ[ήτ]ιραι ἀθάν[ατοι
Ν]ηρῇιδες, ξανθοὺς λυσάμεναι πλοκάμο[υς
δεῦτε πρὸς ἠϊθέου νέον ἠρίον, ὄφρα τάχιστα
με[ίζον'] Ἀχιλλείης θρῆνον ἀεισόμεναι,
ὃν Κ[ύ]πρις [οὐ] λεχέεσσι γαμοκλόπος ἐμνήστευσεν
οὐδὲ καλῶι θαλάμωι συνκατέλεξε κόρηι

[1] Ὁμήρου Σ 86. π 47.

ἀλλ' αὔτως ὑπὸ γαῖαν ἔβην Πλούτωνι πάροικος
καὶ πατρὶ τὸν πρόσθεν γαῖ' ἐκάλυψε τάφωι.
Ἑρμῆ Μαιάδος υἱέ, ἄγ' εὐσεβέων ἐπὶ χῶρον
ἄνδρα τὸν ἐν θήραις γ' ὄντ' ἀκ[αμαντό]τατον,
ὃν πατρὶς θρέψασα πόλις γ' [εὔδοξος] Ἴτανος
κλαῦσεν ἐπ' οὐχ ὁσίωι σω[ρῶι γειναμ]ένη.
Ἀλλὰ σὺ δῖα μάκκιρα Διὸς θ[ρέπτρα νῆσός γε]
Κρήτης ἀγκόπασον μητ[ρὸς . . . . γό]ων·
οὐ γὰρ μόρσιμόν ἐστι φυγεῖν [ὁδὸν Ἀδραστείνης],
εἴ γε θεοὶ ταύτην ἀτραπὸν ἤρ[μοσαν αὖ]
καὶ πολὺ βε[λ]τείους καὶ κ[αλ]λίονα[ς δ'ἄρα φῶτας]

IV. Εἰς ἐπιτάφιον ἐλεγειακὸν ἐπίγραμμα Γόρτυνος δημοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ κ. Halbherr [1] ἀναγινώσκεται ὁ πρῶτος στίχος ὑπὸ τοῦ ἐκδότου οὕτως·

Ὁπλότερον Πύρρον προτερώϊσον ἦτορ ἔχοντα

χωρὶς οὐδεὶς λόγος νὰ γίνεται διὰ τὸ τέρας αὐτὸ *προτερώϊσον*. Μία ἁπλουστάτη διάλυσις εἰς *Προτέρῳ ἴσον* ἐπιτυγχάνει τοῦ ὀρθοῦ

Ὁπλότερον Πύρρον Προτέρῳ ἴσον ἦτορ ἔχοντα.

Δὲν εὑρίσκω μὲν κύριον ὄνομα Πρότερος, ἀλλὰ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἐκπλήττῃ διὰ τὰ Κρητικὰ κύρια ὀνόματα, ἄλλως τε ἔχομεν τὰ ἀνάλογα Πρῶτος, Πρωτέας, Πρωτεύς, Πρώταρχος καὶ δὴ Προτέριος.

V. Εἰς ἄλλο ἐπιτάφιον ἐπίγραμμα δημοσιευθὲν εἰς τὸ Monumenti antichi dei Lincei [2] προερχόμενον ἀπὸ Ἀξοῦ ὁ κ. De Sanctis ὡς ἑξῆς ἀναγινώσκει τὸ δεύτερον ἐλεγεῖον·

οὐδ' εὐχὰν ἐτέλεσσε Τερέντιος Ἀρτεμίδωρος
παιδὶ πατὴρ νύμφαν ὥς μ' ἐσίδοι τοράδων.

Ἐπειδὴ δέ ἡ λέξις *τοράδων* εἶναι ἀνύπαρκτος καὶ ἀκατάληπτος ὁ κ. D. φρονεῖ ὅτι ἔκαμε λάθος ὁ χαράκτης καὶ διέφθειρε τὸ ὄνομα τῆς θανούσης παρθένου. Ἀλλὰ προφανῶς πρόκειται μᾶλλον περὶ ἐσφαλμένης ἀναγνώσεως τοῦ ἐκδότου· ὁ στίχος ἀναγνωστέος

παιδὶ πατὴρ νύμφαν ὥς μ' ἐσίδοιτο Ῥάδων.

Ὁ πατὴρ τῆς θανούσης κόρης ἐλέγετο Τερέντιος Ἀρτεμίδωρος Ῥάδων κατὰ τὴν Ρωμαϊκὴν συνήθειαν. Καὶ δὲν εὑρίσκεται μὲν τὸ Ῥάδων, ἀλλὰ καὶ

[1] Museo Italiano III ἀριθ. 153.
[2] 1901, XI σελ. 548.

ἡ ῥίζα καὶ ἡ κατάληξις οὐδὲν ἔχουσι τὸ ἄηθες καὶ τὸ ὄνομα ἔχει σχέσιν πρὸς τὸ Ῥαδάμανθυς, Ῥαδοκλῆς, Ῥάδαμος, ῥαδινός, πιθανώτατα δὲ ἦτο θωπευτικὸς τύπος τοῦ Ῥαδαμάνθυος ἢ Ῥαδοκλέους. Σημειῶ ἐνταῦθα ὅτι ὁ συνάδελφός μου ἔφορος κ. Χατζιδάκις ἀντὶ τοῦ *Ῥάδων* προτιμᾷ νὰ γραφῇ *ῥ' ᾄδων* καὶ ἐννοεῖ τὸ γαμήλιον ᾆσμα κατὰ τὸν γάμον τῆς παρθένου.

VI. Ἐπιτάφιον ἐπίγραμμα δημοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ κ. De Sanctis εἰς τὸ Monum. antichi [1] προερχόμενον ἐκ Πολυρρηνίας. Τὰ δύο πρῶτα δίστιχα ἀναγινώσκει ὁ κ. D. οὕτως·

. . . τονε . . α . . αδ . . . πολύστονον ἐς Ἀχέροντα
Ἄδραστε, στυγερὰ μοῖρα κα[τ]αγάγετο
μήτηρ δ' οὐχ ὑμέναιον ἀπὸ στομάτων Πολυμήδα
ἧκε πρὸ νυμφιδίων ἱσταμένα θαλάμων

καὶ πιστεύει ὅτι πρόκειται περὶ κόρης ἀποθανούσης ἀνυμεναίου, ὁ δὲ Ἄδραστος θὰ ἦτο ὁ μνηστὴρ τῆς ἀποθανούσης κόρης. Ἀλλ' ὁ ὑμέναιος δὲν ἀναφέρεται πάντοτε εἰς τὴν νύμφην ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν γαμβρὸν καὶ εἰς τὰ ἐπιτάφια ἐπιγράμματα δὲν γίνεται μόνον λόγος περὶ παρθένων ἀποθανουσῶν ἀνυμεναίων, ἀλλὰ περὶ νέων τελευτησάντων ἀνύμφων καὶ ἀνυμεναίων. Παράδειγμα πρόχειρον ἀναφέρω τὸ μνημονευθὲν ἀνωτέρω ἐπιγραμα Ἰτάνου (III, σελ. 238), ἐν ᾧ λέγεται περὶ τοῦ νέου

ὃν Κύπρις οὐ λεχέεσσι γαμοκλόπος ἐμνήστευσεν
οὐδὲ καλῷ θαλάμῳ συγκατέλεξε κόρῃ·

καὶ ἀκόμη ἐνδεικτικώτερον εἶναι παράδειγμα ἄλλο ἐξ ἐπιγράμματος Βοιωτίας [2], ἐν ᾧ λέγεται περὶ τοῦ ἀποθανόντος Τιμοξένου

οὐ γὰρ ἐμοῖς ὑμέναιον ἐπὶ προθύροισιν ἔμελψαν,
θρῆνον δ' ἀντὶ γάμου καὶ γόον ἀντὶ χαρᾶς.

Διὰ ταῦτα θεωρῶ βέβαιον ὅτι ὁ προσφωνούμενος ἐν τῷ δευτέρῳ στίχῳ Ἄδραστος δὲν εἶναι ὁ μνηστὴρ θανούσης παρθένου, ὡς φρονεῖ ὁ κ. D., ἀλλ' αὐτὸς ὁ ἀποθανὼν ἄνυμφος νέος. Ἂν μάλιστα τὸ ἐπίγραμμα ἀρχίζῃ ἀπὸ τὸν κολοβὸν αὐτὸν στίχον, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ κ. D., οὐδε-

[1] 1901, τόμ. XI σελ. 495-476.
[2] Bull. de Corresp. Hell. 1902, σελ. 329-330.

μία ἀμφιβολία χωρεῖ περὶ τούτου. Συμπληρῶ δὲ τὸν στίχον οὕτω·

Κλει]τὸν ἐ[όντ]α σ' ἀδ[ρόν τε] πολύστονον εἰς' Αχέροντα
Ἄδραστε, στυγερὰ μοῖρα καταγάγετο.

Διὰ τοῦ ἐπιθέτου ἀδρὸς (= ρωμαλέος, ἰσχυρὸς) γίνεται καὶ παιδιά τις πρὸς τὸ ὄνομα τοῦ θανόντος Ἄδραστος.

VII. Εἰς ἄλλο ἐπίγραμμα ἐκ Πολυρρηνίας δημοσιευθὲν ἐπίσης ὑπὸ τοῦ κ. De Sanctis [1] ὁ τελευταῖος στίχος ἔχει οὕτως·

ἀλλ' ἀρετὰ περάτων ἀντία κυραν.......

Ὁ ἐκδότης θεωρεῖ τὸν στίχον ἐσφαλμένον καὶ ἀκατανόητον, μολονότι πλὴν τριῶν γραμμάτων εἰς τὸ τέλος ὁ στίχος ἀναγινώσκεται καθαρώτατα. Πιστεύω ὅτι ὁ μὲν στίχος ἔχει οὕτως

ἀλλ' ἀρετὰ περάτων ἀντία κυραν[έει]

ἡ δὲ ἔννοια αὐτοῦ εἶναι ὅτι ἡ ἀρετὴ (τοῦ ἀποθανόντος) βασιλεύει ἀντία περάτων γῆς ἤτοι μέχρι τῶν περάτων τῆς γῆς. Τὸ μόνον παράδοξον εἶναι τὸ *κυρανέω*, τὸ ὁποῖον παρήγαγεν ὁ στιχοπλόκος διὰ συμφύρσεως τῶν συγγενῶν λέξεων *κοίρανος -έω* καὶ *τύραννος -έω* καὶ ἀπετέλεσε τὸ ῥῆμα *κυρανέω* ἀντὶ *κοιρανέω* ἢ *τυραννέω*.

VIII. Συνθήκη Γορτυνίων καὶ Λατίων εὑρεθεῖσα εἰς τεμάχια καὶ ἐλλιπὴς ὑπὸ τοῦ κ. J. Demargne κατὰ τὸ 1899 εἰς τὰς ἀνασκαφὰς τῆς Γαλλικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν εἰς Γουλᾶν (Λατὼ Ἑτέρα). Ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ εὑρέτου εἰς τὸ Bulletin de Corresp. Hellénique [2].

Ὁ κ. Dem. ἀναγινώσκει τοὺς τέσσαρας πρώτους στίχους τῆς συνθήκης ὡς ἀκολούθως·

[Τάδε ἔ?]αδε τοῖς Γορτυνίοις καὶ τοῖς Λ[α]-
[τίοις τ]ῶν σὺν Εὐρυάνακτι κοσμ(ι)ό(ν)των [Γο-
ρτυνι, Λατοῖ δὲ] ἐπὶ τῶι σὺν Ὁμάρωι το
..........α σπονδὰνς ἄγεν.

Τὰ τεμάχια τῆς ἐπιγραφῆς ἐκομίσθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου, ὅπου συνηρμολογήθησαν καὶ τὰ ἐλλείποντα μέρη ἐπληρώθησαν διὰ γύψου καὶ οὕτως ἐγένετο δυνατὸν νὰ καταμετρηθῶσι τὰ κενὰ καὶ ὑπολογισθῶσι τὰ ἐλλείποντα γράμματα ἑκάστου στίχου.

Στίχ. 1. Ὁ κ. Dem. γράφει [*τάδε ἔ?*]*αδε*. Ἀλλ' ἐν τῷ λίθῳ φαίνεται ἀρκετὰ καλὰ τὸ ἄνω ἥμισυ τοῦ Β, δι' ὃ γραπτέον ἀδιστάκτως *τάδ' ἔβαδε*. Ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ ἔχομεν ἀκόμη τὸ Β ἀντὶ τοῦ F εἰς τὸν στίχ. C. 13 *ὑπόβοικοι*, C. 36 *βέρδηι*, C.14 *βεκάτεροι*. Ἡ δὲ φράσις *τάδ' ἔβαδε* εὕρηται καὶ εἰς ἐπιγραφὴν Γόρτυνος περὶ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ χαλκοῦ νομίσματος [1], καὶ εἰς ἄλλην ἐπιγραφὴν Γόρτυνος περὶ τῶν ἐν Λατωσίῳ ἀπελευθέρων [2].

Στίχ. 2. Καὶ ὁ ἐλλείπων χῶρος καὶ ἡ χρῆσις ἡ παρατηρουμένη εἰς τὰς ἄλλας ὁμοίας κρητικὰς ἐπιγραφὰς μᾶς ἐπιβάλλει νὰ προσθέσωμεν καὶ τὴν πρόθεσιν *ἐπί*, ἣν παρέλιπεν ὁ Dem. ἤτοι *ἐπὶ τῶν σὺν Εὐρυάνακτι*. Τοῦτο φαίνεται καὶ ἐκ τοῦ στίχου 3 ὅπου ἐπαναλαμβάνεται ἡ πρόθεσις *ἐπὶ τῶν σὺν Ὁμάρῳ*.

Κοσμ(ι)ό(ν)των. Ὁ λίθος ἔχει *κοσμότων* προφανῶς ἐξ ἀβλεψίας τοῦ χαράκτου· ἀρκετὸν ὅμως εἶναι νὰ δεχθῶμεν μόνον ἓν λάθος καὶ νὰ γράψωμεν *κοσμό(ν)των*.

[Γο]. Φαίνεται τὸ πρῶτον γράμμα τὸ ὁποῖον εἶναι Τ καὶ οὐχὶ Γ· ὥστε πρέπει νὰ γράψωμεν Τ[ῶ] ἤτοι τὴν γενικὴν τοῦ ἄρθρου *τῶ*.

Στίχ. 3. 4. Εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν δύο στίχων λείπουν 13-14 γράμματα, ὁ δὲ χῶρος αὐτὸς θὰ ἐπληροῦτο διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ πατρὸς τοῦ κόσμου Εὐρυάνακτος καὶ τῆς λέξεως *Γόρτυνι* εἰς τὸν 3 στίχον καὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ πατρὸς τοῦ Ὁμάρου καὶ τοῦ *Λατοῖ* εἰς τὸν 4. Εἰς τὸ τέλος τοῦ στίχ. 3 γραπτέον πάλιν *τ*[*ῶ*].

Μετὰ τας ἀνωτέρω παρατηρήσεις πιστεύω ὅτι ὡς ἑξῆς δέον να γραφῶσιν οἱ τέσσαρες πρῶτοι στίχοι τῆς συνθήκης·

Θεοὶ
[τάδ' ἔβ]αδε τοῖς Γορτυνίοις καὶ τοῖς Λα-
[τίοις ἐπὶ τ]ῶν σὺν Εὐρυάνακτι κοσμό[ν]των τ[ῶ]
[δεῖνος Γόρτυνι]. ἐπὶ τῶν σὺν Ὁμάρωι τ[ῶ]
[δεῖνος Λατοῖ τ]ὰς σπονδὰνς ἄγεν

Ἐν Ἡρακλείῳ Κρήτης μηνὶ Μαρτίῳ 1908

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Α. ΞΑΝΘΟΥΔΙΔΗΣ

¹ Αὐτόθι σελ. 447-448.
² 1903, σελ, 219 καὶ ἑξῆς.

¹ Halbherr ἐν American Journal of Archaeol. 1897 σελ. 192. Blass 5011.
² Comparetti, Le leggi di Gortyna ἐν Monum. ant. 1903 σελ. 73-74 καὶ Blass 4982.

Ο ΗΦΑΙΣΤΟΣ

ΕΠΙ ΤΗΣ ΓΙΓΑΝΤΟΜΑΧΙΑΣ ΤΟΥ ΘΗΣΑΥΡΟΥ ΤΩΝ ΚΝΙΔΙΩΝ

τὸν δ' εὗρ' ἱδρώοντα ἑλισσόμενον περὶ φύσας
Σ, 372

Ἀφότου ὁ Homolle[1] ἀνεγνώρισεν, ὅτι αἱ ὑπ' αὐτοῦ ἀναγνωσθεῖσαι ἐπιγραφαὶ ἐπὶ τῆς ζωφόρου τῶν Κνιδίων ἦσαν κατὰ μέγα μέρος *παροράματα* ἐπελθόντα μετὰ λίαν ἔντονον ἐργασίαν καὶ κόπωσιν τῶν ὀφθαλμῶν, ἡ ἑρμηνεία τῶν παραστάσεων ἀπηλλάγη, ὡς ἦτο φυσικόν, τῶν δεσμῶν, οὓς αἱ ὑποτεθεῖσαι ἐπιγραφαὶ ἐπέβαλλον. Ἐντεῦθεν ἀσχέτως πρὸς τὰς ἀνυπάρκτους ἐπιγραφὰς ἀλλ' ἐπιτυ-

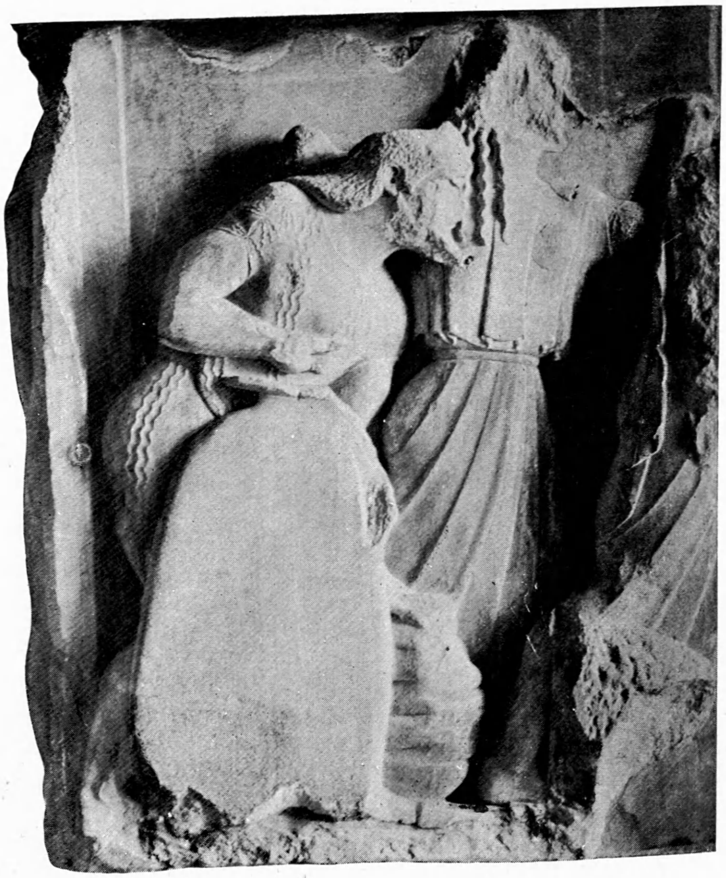

Εἰκὼν 1.

χῶς ὁ F. Poulsen[2] ἀνέπτυξε τελευταίως, ὅτι ἡ δυτικὴ πλευρὰ τῆς ζωφόρου παριστᾷ τὴν κατὰ τὴν Ἰλιάδα ***ἀριστείαν τοῦ Ἀχιλλέως*** ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν θεῶν. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐξαίρετον γιγαντομαχίαν καλὸν ἦτο νὰ καθορισθῶσι συμφωνότερον πρὸς τὰ πράγματα τὰ ὀνόματα τῶν οὐχὶ ἐμφανῶν θεῶν. Διότι εἶναι ἀληθές, ὅτι ἐκ τῶν

[1] BCH, 1896, σελ. 586, 2. Περὶ τῶν ἐπιγραφῶν τὸ πρῶτον ἐν Compte Rendu de l'Acad. 1894, 356 κ. ἑ.

[2] BCH, 1908, 177 κ. ἑ.

δῆθεν ἀναγνωσθέντων δέκα ὀνομάτων θεῶν δύο μόνον πραγματικῶς ἐκεῖ ὑπάρχουσιν [1].

Ἀλλ' ἡ ἐπίλυσις τῶν ζητημάτων τούτων σημαίνει ἐξέτασιν καὶ ἑρμηνείαν τῆς ὅλης γιγαντομαχίας, ἔργον δύσκολον, ἀδύνατον δὲ δι' ἐμὲ ἐν τῷ παρόντι. Τοὐναντίον ἑνὸς ἐξ αὐτῶν, ἐξάπαντος τοῦ οὐσιωδεστάτου, ἐνόμισα πρὸ τοῦ πρωτοτύπου, ὅτι εὗρον τὴν προσήκουσαν λύσιν. Τίς εἶναι ὁ κατὰ τὸ ἔσχατον ἀνατολικὸν ἄκρον μετὰ τῶν ἀσκῶν ἀσχολούμενος θεός;

Ἦτο βεβαίως πρωτοφανὴς καὶ ἐκπληκτικὴ ἡ εἰκὼν τοῦ θεοῦ, ὅστις κύπτων πιέζει μὲν διὰ τῆς ἀριστερᾶς τὸν κενούμενον ἀσκὸν κρατεῖ δὲ ἀνοικτὴν καὶ ἐντεταμένην τὴν δεξιὰν ὑπεράνω τοῦ ἑτέρου, τοῦ πλήρους καὶ ὀρθίου (εἰκ. 1). Θὰ ἦτο ἐντεῦθεν δύσκολον νὰ εὑρεθῇ εὔλογος ἑρμηνεία, ἂν μὴ ὁ εὑρετὴς ἐνόμιζεν, ὅτι ἀνέγνωσε παραπλεύρως τὸ ὄνομα τοῦ Αἰόλου. Εἰς τὸν θεὸν τῶν ἀνέμων ἥρμοζον οἱ ἀσκοί, τὰ πράγματα συνεβιβάζοντο πρὸς τὴν ἐπιγραφήν, καὶ οὕτω ἡ περὶ τοῦ Αἰόλου γνώμη ἐγένετο ἀδιστάκτως ὑπὸ πάντων δεκτή. Μάλιστα καὶ μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Homolle γενομένην ἀνάκλησιν τῆς ἀναγνώσεως τῆς ἐπιγραφῆς διετηρήθη ἀπρόσβλητος. Εἶχέ τινα γοητείαν ἡ ἑρμηνεία αὕτη, καθ' ἣν ὁ νέος σύμμαχος τῶν θεῶν ἐμάχετο κατὰ παράδοξον ἀλλ' οἰκεῖον εἰς αὐτὸν τρόπον, διὰ τῶν ἀνέμων, οὓς ἐξαπολύει κατὰ τῶν ἀντιπάλων. Εὑρέθη πρὸς τούτοις καὶ ὁ λόγος, δι' ὃν ὁ Αἴολος ἐτιμᾶτο οὕτω ὑπὸ τῶν Κνιδίων. Ἀνεμνήσθησαν ὅτι τὴν Λιπάραν, μίαν ἐκ τῶν ὑπὸ τῶν παλαιῶν λεγομένων ***νήσων τοῦ Αἰόλου***, ἀπῴκισαν οἱ Κνίδιοι. Ἐκτὸς τούτων ὁ Αἴολος ἦτο πρόγονος τοῦ Τριόπα ἥρωος οἰκιστοῦ τῆς Κνίδου [2]. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα ἱδρύθησαν ἐπὶ ὅλως ἐσφαλμένης βάσεως.

Ἐν πρώτοις οὐδαμοῦ τῆς ἀρχαίας γραπτῆς παραδόσεως ἀναφέρεται ὅτι ὁ Αἴολος συνηγωνίσθη μετὰ τῶν θεῶν τὸν φοβερὸν κατὰ τῶν Γιγάντων ἀγῶνα. Ἐν τοῖς ἔργοις τῆς τέχνης ἐπίσης οὐδαμοῦ βλέπομεν τὴν θεότητα ταύτην, ἥτις ἐν γένει ὑπῆρξεν ἀσήμαντος. Ἂν δ' ἐπὶ δεκαπέντε ἔτη συγκατελέγετο μεταξὺ τῶν μεγάλων θεῶν τῆς γιγαντομαχίας τοῦτο ὤφειλεν εἰς τὴν πρώτην ἐκείνην ἀνάγνωσιν τοῦ Homolle, τὴν στερουμένην ἐν τούτοις καὶ τοῦ ἐλαχίστου κύρους. Πρὸς τούτοις ὅσα ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου βλέπομεν πράγματα ἰσχυρῶς ἀντιτίθενται εἰς τὴν παραδεδεγμένην ἑρμηνείαν.

Ἡ μόνη παράδοσις, ἣν ἔχομεν περὶ τῶν ἀσκῶν τοῦ Αἰόλου, εἶναι ἡ τῆς Ὀδυσσείας [1], καθ' ἣν ὁ ταμίας τῶν ἀνέμων δίδει εἰς τὸν Ὀδυσσέα τὸν περίφημον βόειον ἀσκόν, ὅπου εἶχον περιορισθῇ πάντες οἱ ἐχθρικοὶ εἰς τὸν πλανώμενον ἥρωα ἄνεμοι. Ὅτε οἱ φιλοκερδεῖς ἑταῖροι ἐπιχειροῦσι νὰ λύσωσι τὸ στόμιον τοῦ ἀσκοῦ, οἱ ἄνεμοι ἐξορμῶσιν ἀκατάσχετοι. Κατὰ ταῦτα θὰ περιεμένομεν ἐνταῦθα νὰ ἴδωμεν ἀνάλογον ἐνέργειαν τοῦ Αἰόλου ἐπὶ τῶν ἀσκῶν αὐτοῦ. Ἀλλ' ὅλως τοὐναντίον. Ὅπως πιέζει τὸν ἕνα τῶν ἀσκῶν, ἵνα κενωθῇ ἀέρος, οὕτω εἶναι βέβαιον, ὅτι κατὰ τὴν ἀκόλουθον στιγμὴν θὰ πιέσῃ τὸν ἕτερον. Ἕπεται ἐντεῦθεν ὡς καὶ ἐκ τοῦ ἰδιάζοντος στομίου ὅτι μετὰ ***φυσῶν*** χαλκέως ἀσχολεῖται ὁ ἐν λόγῳ θεὸς καὶ οὐχὶ μετὰ κοινῶν ἀσκῶν. Ἐν τούτοις καὶ οἱ ἀναγνωρίσαντες τὴν ἀλήθειαν ταύτην ἐρευνηταὶ [2] ἐπίστευσαν οὐδὲν ἧττον, ὅτι ὁ Αἴολος ἐκπέμπει τοὺς ἀνέμους διὰ φυσῶν. Ἀδιάφορον ἂν τοῦτο ἦτο ἀμάρτυρον, ὅπως ἐπίσης ἐπεκράτησεν ἀδιαφορία καὶ ὡς πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ὅλης ἑρμηνείας. Διότι ἥκιστα ἑλληνικὴ πρέπει νὰ ὀνομασθῇ ἡ ἰδέα, καθ' ἣν τὰ κατὰ τῶν Γιγάντων βλήματα τοῦ Αἰόλου εἶναι ἄνεμοι, οὐδαμοῦ φαινόμενοι ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου καὶ ἑπομένως ἰσούμενοι πρὸς τὸ μηδὲν [3].

Παρὰ ταῦτα ἡ καθεστῶσα πίστις εἰς τὸν Αἴολον δύσκολον εἶναι ἐντελῶς νὰ ἐκριζωθῇ, ἂν μὴ δειχθῇ ἀναμφισβητήτως, τίς εἶναι πράγματι ὁ μετὰ τῶν φυσῶν ἀσχολούμενος. Εὐτυχῶς ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου διετηρήθησαν ἱκανὰ ἴχνη τῆς παλαιᾶς εἰκόνος, ὥστε ταῦτα καὶ τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ σαφῶς νὰ ἐξαγγέλλωσι καὶ τὴν ὅλην εἰκόνα διὰ μιᾶς νὰ φωτίζωσι.

Μόναι αἱ φῦσαι δὲν εἰκονίζονται ἐπὶ τοῦ ἀναγλύ-

[1] Τῆς Ἥρας καὶ Ἀθηνᾶς. **Perdrizet** παρὰ **Perrot, Histoire de l'art, VIII, 375, 1.**

[2] Perrot, Histoire de l'art VIII, 368.

[1] Ὀδυσ. Κ. 19 κ. ἑ.

[2] **Frazer, Pausanias X, 11, 1** καὶ **Wolters** ἐν **Bädeker's Griechenland, 155.** Παρὰ **Perrot, Hist. de l'art, VIII, 373** ἀτόπως ἡ ἑτέρα τῶν φυσῶν καλεῖται πίθος.

[3] Οὐδὲ κατὰ τοὺς ὑστέρους χρόνους τοῦ βωμοῦ τῆς Περγάμου ἐσκέφθησαν τόσον νεωτερικῶς, ὅσον περὶ τοῦ Ϛ' π. Χ. αἰῶνος ὑπετέθη. Οἱ ἄνεμοι παρίστανται ἐκεῖ κατὰ τὴν γνωστὴν διαυγῆ ἑλληνικὴν ἀντίληψιν ὡς πτερωτοὶ ἵπποι.

φου. Ἔμπροσθεν τούτων φαίνεται παράδοξον ἐξόγκωμα καλύπτον ἐν μέρει τὰς κνήμας τῆς ὄπισθεν θεότητος, ἐξόγκωμα, ὅπερ, κατὰ τὸν Homolle[1], ἄμορφον ὂν ὁμοιάζει πρὸς βράχον. Τῷ ὄντι τὸ ἀντικείμενον εἶναι ἄμορφον κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν, ἐπειδὴ ἐκεῖ τὸ μάρμαρον ἀπετρίϐη, ἀλλὰ τὸ περίγραμμα διετηρήθη καὶ δεικνύει τεχνικὴν μορφὴν ἥκιστα ἁρμόζουσαν εἰς φυσικὸν βράχον. Πρὸς τὸ μέρος τῶν ἀσκῶν ἔχομεν γραμμὴν ἐντελῶς κάθετον, ὑπεράνω δὲ καὶ ὄπισθεν κανονικὴν περιφέρειαν τόξου, ἥτις ἀσφαλῶς θὰ περιέγραφε τέταρτον κύκλου, ἂν μὴ ὑπῆρχεν ἐνταῦθα τὸ διὰ πάσης τῆς πλακὸς διῆκον χάσμα. Τί εἶναι τὸ οὕτω τεχνικὴν μορφὴν ἔχον πρᾶγμα, δεικνύει ἡ σχέσις αὐτοῦ πρὸς τὰς ἀπέναντι φύσας. Ὅπως ὄχι μόνον ἐπὶ τοῦ πρωτοτύπου ἢ ἐκμαγείου ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς ἀτωτέρω παρατεθείσης εἰκόνος φαίνεται, διακρίνονται σαφῶς αἱ ἑξῆς λεπτομέρειαι, αἵτινες μέχρι τοῦδε οὐδαμῶς ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν. Ἐκ τῶν ἀσκῶν ἐξέρχονται δύο πόδες, εἷς ἐξ ἑκατέρου, οἵτινες παραλλήλως ἐκτεινόμενοι ἀποϐαίνουσιν ὑπὲρ τὴν οἰκείαν φύσιν μακροί. Ἀνάγκη διὰ τοῦτο νὰ ὑποτεθῇ, ὅτι συνεχίζονται διὰ κυλινδρικῶν σωλήνων εἰσαχθέντων καὶ προσδεθέντων εἰς τοὺς δερματίνους πόδας. Τὸ τελευταῖον ἐλέγχεται ἀκριϐὲς καὶ ἐκ τῆς παρατηρήσεως, ὅτι οἱ σωλῆνες εἶναι κατὰ 0,002 ταπεινότεροι τῶν δερματίνων ποδῶν, ὧν τὸ πέρας σημειοῦται, ὅπου ἐπὶ τοῦ ἔμπροσθεν σωλῆνος διακρίνεταί τις γραμμή. Πρὸς τὰ δεξιὰ ἡ εἰκὼν εἶναι περισσότερον κατεστραμμένη, ἀλλὰ σῴζεται τοσοῦτον, ὥστε νὰ δειχθῇ, ὅτι ἀμφότεροι οἱ σωλῆνες ὑπεισέρχονται εἰς στέγασμα, οὗ ἡ ἄνω ἐπίπεδος ἐπιφάνεια ὑψουμένη κατὰ 0,004 ὑπὲρ τοὺς σωλῆνας συνέχεται μετὰ τοῦ πρὸς δεξιὰ ἐξογκώματος καὶ ἀποτελεῖ ὀρθὴν γωνίαν μετ' αὐτοῦ. Ἀλλ' ἤδη ὁ ἀναγνώστης ἀνεγνώρισεν, ὅτι ἐνταῦθα ἔχομεν διεξοδικὴν παράστασιν χαλκευτικῆς καμίνου, ὅπου κατὰ σειρὰν διαδιακρίνονται ***δύο φῦσαι, δύο ἀκροφύσια, τὸ στόμιον τῆς καμίνου*** (praefurnium) ***καὶ ἡ κάμινος*** αὐτή. Δὲν εἶναι λοιπὸν μυστήριον τίς εἶναι ὁ ἐν τῇ καμίνῳ ἐργαζόμενος θεός. Εἶναι ὁ ***χαλκεὺς Ἥφαιστος*** προσπαθῶν ἐν πάσῃ σπουδῇ νὰ θερμάνῃ ἐν τῇ καμίνῳ τοὺς ἑαυτοῦ ***μύδρους***. Ταχέως εἶτα ὁ ***περικλυτὸς ἀμφιγυήεις*** θὰ συλλάϐῃ διὰ τῆς πυράγρας τοὺς φλεγομένους ὄγκους σιδήρου καὶ θὰ κατασκεδάσῃ αὐτοὺς ἐνσπείρων τὸν θάνατον κατὰ τῶν κεφαλῶν τῶν Γιγάντων[1].

[1] BCH, 1894, 191.

Οὕτω ἡ γιγαντομαχία τοῦ θησαυροῦ τῶν Κνιδίων προσκτᾶται εἰκόνα πλήρη ἐννοίας αὐξάνουσαν τὴν ἀξίαν καὶ πρωτοτυπίαν αὐτῆς. Ἐὰν ὁ Ἥφαιστος δὲν μάχεται ἀλλὰ παρασκευάζεται διὰ τὸν ἀγῶνα ἐξηγεῖται ἄριστα ἐκ τῆς θέσεως, ἣν κατέχει ἐν τῇ γιγαντομαχίᾳ. Εὑρίσκεται εἰς τὸ ἔσχατον ἀνατολικὸν ἄκρον αὐτῆς καὶ δύναται νὰ ἀσχολῆται ἐπὶ μικρὸν ἔτι εἰς προετοιμασίας. Ἀλλ' ὅτι ἡ μάχη δὲν εἶναι μακρὰν δεικνύουσιν ὄχι μόνον αἱ πλησίον μαχόμεναι ἤδη θήλειαι θεότητες ἀλλὰ καὶ ἡ ἰδία αὐτοῦ ἐξόχως χαρακτηριστικὴ στάσις. Ὁ μὲν ρωμαλέος κορμὸς κάμπτεται διὰ τὴν μετὰ σπουδῆς γινομένην ἐργασίαν, ἡ δὲ κεφαλὴ ἐπὶ στιϐαροῦ αὐχένος ὑψουμένη ἀτενίζει μετὰ προσοχῆς καὶ ἀπειλητικὴ τοὺς ἐπερχομένους ἀντιπάλους. Κρῖμα μόνον ὅτι δὲν ἔχομεν ἀκέραιον τὸ πρόσωπον, ὅπερ ἐν τῇ στάσει ταύτῃ καὶ μὲ τὸ πλαίσιον τῆς ὄπισθεν ἀφθόνου κόμης ὡς καὶ τοῦ ἔμπροσθεν σφηνοειδοῦς πώγωνος θὰ συνεπλήρωνε τὴν ἐξαίρετον εἰκόνα.

Ἡ ἀκρίϐεια τῆς ἀνωτέρω ἑρμηνείας εἶναι προφανής. Ἀλλ' ὅμως καὶ ἄλλοθεν ἔτι μᾶλλον ἐπιϐεϐαιοῦται. Τῷ 1896 ὁ Hartwig[2] ἐδημοσίευσε τὰ τεμάχια μελανομόρφου κανθάρου ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως παριστῶντα γιγαντομαχίαν, ὅπου διεκρίνετο θεὸς ἀσχολούμενος μετ' ἀσκῶν, ὅπως ὁ δῆθεν Αἴολος τοῦ δελφικοῦ ἀναγλύφου. Ὡς ἦτο ἑπόμενον, ἀνεγνωρίσθη καὶ ἐπὶ τοῦ κανθάρου ὁ αὐτὸς Αἴολος «προσϐάλλων Γίγαντας μακρὰν εὑρισκομένους διὰ μέσων ἐνθυμιζόντων τὸ πυροϐολικόν». Τὸ σχετικὸν μέρος τῆς ἀγγειογραφίας ταύτης παραθέτομεν καὶ ἡμεῖς ἐνταῦθα (εἰκ. 2), ἵνα δειχθῇ, ὅτι καὶ ἀσχέτως πρὸς τὸ ἀνάγλυφον τῶν Δελφῶν τὸν Ἥφαιστον πρέπει νὰ ἀναγνωρίσωμεν ἐπὶ τοῦ κανθάρου. Διότι ἐπὶ ἀγγειογραφιῶν συγχρόνων ἢ καὶ νεωτέρων, ὅπου παρίσταται ὁ Ἥφαιστος ἐπαναγόμενος

[1] Ὅτι ἐφόνευσε τὸν Γίγαντα Κλυτίον διὰ μύδρων μαρτυρεῖ ὁ Ἀπολλόδωρος ἐν Βιϐλ, I, 6, 2. Ἐπὶ δύο κυλίκων τοῦ αὐστηροῦ ῥυθμοῦ τῶν ἐρυθρομόρφων ἔχομεν τὸν Ἥφαιστον μαχόμενον ὡς ἀνωτέρω διὰ μύδρων. 1. Berlin 2293 (Overbeck, Kunstmythologie, T. IV. 12a-12b) 2. Bibliotheque Nationale 573 (Overbeck, Kunstm. V, 1b).

[2] BCH, 1896, 364 κ.ἑ: Περὶ τοῦ Αἰόλου 369 κ.ἑ. Pl. VI, VIII.

ὑπὸ τοῦ Διονύσου εἰς τὸν Οὐρανόν, βλέπομεν πλέον ἢ ἅπαξ [1] ἢ αὐτὸν τὸν χαλκέα θεὸν ἤ τινα ἐκ τῶν συνοδῶν Σατύρων νὰ κρατῶσι φῦσαν ὁμοίαν πρὸς τὰς τοῦ κανθάρου τῆς Ἀκροπόλεως. Ἐκτὸς τούτων ἐπὶ ἀγγείων εἰκονιζόντων ἐργαστήριον χαλκέως βλέπομεν ὁμοίας φύσας, αἵτινες εἶναι ἀσκοὶ μετὰ δύο κανόνων ἐφηρμοσμένων κατὰ τὸ ἄνω στόμιον αὐτῶν [2]. Τὸ νὰ παρίσταται δὲ ἡ φῦσα ἢ ὡς σύμβολον τοῦ Ἡφαίστου ἢ ἐν χαλκείῳ, οὐδέποτε δὲ ἄλλοτε, εἶναι ἰσχυρὰ ἔνδειξις, ὅτι ὁ αὐτὸς θεὸς τοῦ πυρὸς εἰκονίζεται καὶ ἐπὶ τοῦ ἐξ Ἀκροπόλεως ἀγγείου.

Ἡ παράστασις τοῦ κανθάρου διαφέρει τῆς ἐπὶ

Εἰκὼν 2.

τοῦ ἀναγλύφου, ἐπειδὴ ὡς φαίνεται ἐπὶ τοῦ ἀγγείου δὲν παρίσταται ἡ κάμινος. Ὅταν ὅμως τις βλέπῃ τὸν Ἥφαιστον θέτοντα εἰς κίνησιν τὰς φύσας, αἵτινες παρίστανται μεγάλαι καὶ μετὰ σαφοῦς δηλώσεως τῆς λειτουργίας αὐτῶν, δὲν θὰ δυσκολευθῇ νὰ πιστεύσῃ, ὅτι περὶ τῆς ἐν τῇ καμίνῳ προετοιμασίας τοῦ θεοῦ πρόκειται. Ἐκ τῆς ὅλης εἰκόνος τοῦ χαλκείου παρελήφθησαν τὰ χαρακτηριστικώτερα μέρη, ὅπως καὶ κατὰ τὴν ὁμηρικὴν περιγραφὴν τοῦ ἐργαστηρίου τοῦ Ἡφαίστου, ὅτε ἐπεσκέφθη αὐτὸν ἡ Θέτις, συχνὸς εἶναι ὁ περὶ φυσῶν λόγος [1]. Ἄλλως ἐκ τῆς συντόμου ταύτης ἀπεικονίσεως τοῦ χαλκείου διδασκόμεθα, ὅτι ἡ τοιαύτη παράστασις τοῦ Ἡφαίστου ἐν τῇ γιγαντομαχίᾳ δὲν ἦτο σπανία καὶ ὅτι ἑπομένως καὶ ἄλλαι ὅμοιαι εἰκόνες εἶναι προσδόκιμοι νὰ εὑρεθῶσιν.

Αἱ δύο παραστάσεις διαφέρουσι κατα τὸν τρόπον, καθ᾽ ὃν κλείονται πρὸς τὰ ἄνω οἱ ἀσκοί. Διότι ἐπὶ τοῦ κανθάρου τὸ στόμιον κλείεται καὶ ἀνοίγεται διὰ τῆς χειρός, ἥτις συμπλησιάζει ἢ ἀφίνει διεστῶτας τοὺς ἀνωτέρω μνημονευθέντας κανόνας. Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς φύσης εἶναι τὸ ἁπλούστατον καὶ παλαιότατον, ἀλλ᾽ ὅπερ οὐδὲν ἧττον μετὰ τῶν ἄλλων τελειοτέρων τύπων σῴζεται καὶ μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν ἐν Ἑλλάδι. Ὄχι μόνον οἱ πλάνητες Ἀθίγγανοι ἀλλὰ καὶ οἱ μετὰ μικρᾶς κατασκευῆς ***χρυσικοὶ*** ἐν Πελοποννήσῳ μεταχειρίζονται εἰς τὰς προχείρους αὐτῶν καμίνους τοιαύτας φύσας. Ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου ἔχομεν τελειότερον τύπον στομίου. Ὡς μάλιστα ἐπὶ τοῦ ὀρθίου ἀσκοῦ φαίνεται, ἀντὶ τῶν κανόνων ἔχομεν πλατὺν κάπως δίσκον, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὁποίου ὑπεράνω πρέπει νὰ ὑποτεθῇ ὀπή. Πρὸς ταῦτα συμφωνεῖ καὶ ἡ κίνησις τῆς ὑπεράνω χειρός. Αὕτη εἶναι τεταμένη ὑπὲρ τὸν δίσκον, διότι συνδεδεμένη μετὰ τοῦ στομίου δι᾽ ἱμάντος, πιθανῶς διὰ χρώματος παρασταθέντος, πρὸ ὀλίγου ἀνύψωσε τὸν ἀσκόν, ἵνα οὗτος ἐλευθερουμένης τῆς ὀπῆς πληρωθῇ ἀέρος. Ἀκολούθως ἡ χεὶρ θὰ καταβιβασθῇ μετὰ δυνάμεως, ἡ ὀπὴ θὰ κλεισθῇ καλῶς καὶ ὁ πιεζόμενος ἀὴρ θὰ εἰσβιασθῇ διὰ τοῦ ἀκροφυσίου εἰς τὴν κάμινον. Ὅμοιον στόμιον παρατηροῦμεν ἐπὶ τῆς γνωστῆς, περίπου συγχρόνου, ἀγγειογραφίας, ἣν παραθέτωμεν χάριν σαφηνείας καὶ βεβαιώσεως τῶν ἀνωτέρω (εἰκ. 3). Κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους, ὡς διδασκόμεθα μάλιστα ἐκ τοιχογραφιῶν τῆς Πομπηΐας, ὑπῆρχον τελειότεραι φῦσαι ὁμοιόταται πρὸς τὰς παρ᾽ ἡμῖν ἐν χρήσει [2]. Εἰς ταύτας δὲν λείπει ἡ κλείουσα τὴν ὀπὴν δερματίνη

[1] **Elite ceramographique**, I, 4, ὅπου ὁ Ἥφαιστος κρατῶν φῦσαν μετὰ ξυλίνων κανόνων καὶ σφῦραν. **Elite, I, 48**, ὅπου ὁ Ἥφαιστος μετὰ μόνης φύσης. Ἐν **Elite I, 49** καὶ ἐν τῇ παρὰ **Daremberg-Saglio** ἐν τῷ ἄρθρῳ **follis** ἀγγειογραφίᾳ τὴν φῦσαν κομίζει ὁ συνοδὸς Σάτυρος

[2] **Berlin 2294.** Ὡραῖον τεμάχιον ἐρυθρομόρφου κύλικος τοῦ αὐστηροῦ ῥυθμοῦ ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως ὑπ᾽ ἀρ **183** δεικνύει χαλκεῖον, ὅπου ἡ φῦσα μετὰ δύο κανόνων.

[1] Ἰλ. Σ, 372, 412, 488.

[2] **Daremberg** ἐν λ. **follis**. Λεπτομερέστερον καὶ ἰδίᾳ περὶ τῶν σημερινῶν ἐν Ἑλλάδι φυσερῶν ἴδε Διεθνῆ Ἐφημερ. τῆς Νομ. Ἀρχαιολογίας II, 251 κ. ἑ. (Σβορῶνος), πίν. ΙΒ΄, ΙΓ΄.

βαλβὶς (λατινιστὶ parma), ἀλλ᾽ αὕτη κατὰ τοὺς παλαιοὺς χρόνους τοῦ ἀναγλύφου τῶν Δελφῶν πιθανώτατα δὲν ὑπῆρχεν.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν δύο φυσῶν τῶν ἐναλλὰξ κενουμένων καὶ πληρουμένων ἀέρος εἶναι ἀναγκαῖος, ὥστε νὰ εἶναι διαρκὲς τὸ εἰς τὴν κάμινον εἰσβιβαζόμενον ῥεῦμα. Καὶ οἱ κυλινδρικοὶ σωλῆνες, τὰ ἀκροφύσια, εἶναι δύο, ἐν ᾧ ἦτο δυνατὸν νὰ ὑπῆρ-

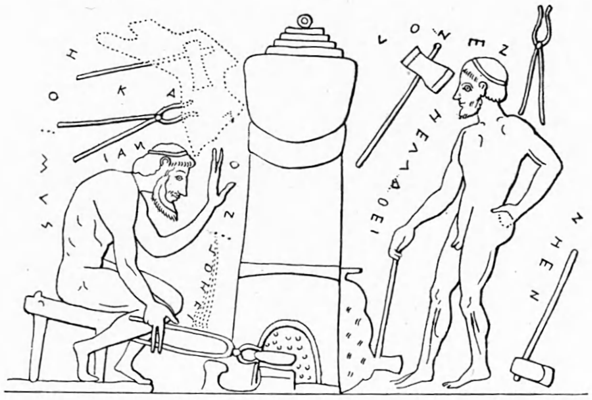

Εἰκὼν 3.

χεν ἕν, εἰς ὃ νὰ εἰσβάλλωσιν οἱ δύο πόδες τῶν ἀσκῶν, ὅπως συμβαίνει ἐπὶ τῶν σημερινῶν φυσερῶν. Ἀλλὰ τοιαύτη εἰκὼν ἀνταποκρίνεται μάλιστα πρὸς τὸν στίχον τοῦ μικρὸν παλαιοτέρου πυθικοῦ χρησμοῦ

ἔνθ᾽ ἄνεμοι πνείουσι δύο κρατερῆς ὑπ᾽ ἀνάγκης [1].

[1] Ἡροδ. I, 67.

Ἡ κάμινος παρίσταται χαμηλὴ ἔχουσα σχῆμα ἡμιθολίου. Βεβαίως ἡ τοιαύτη παράστασις ἦτο ἡ ἀρίστη, ἐπειδὴ θὰ ἦτο ἄτοπον νὰ κατελάμβανε τὸν χῶρον τοῦ ἀναγλύφου ὑψηλὴ κυλινδρικὴ κάμινος, ὡς εἶναι συνήθης ἐπὶ τῶν ἀγγείων (ἴδε εἰκ. 3). Ἄλλως μικρὰ κάμινος ἤρκει, ἵνα θερμανθῶσιν οἱ μύδροι, ὁμοία δὲ παρίσταται ἐπὶ μελανομόρφου ἀγγειογραφίας [1].

Ἐν τέλει συνοψίζομεν τὸ πόρισμα τῆς ἀνωτέρω ἐρεύνης καὶ ἐκθέτομεν συντόμως εἴ τι ἐντεῦθεν ἐξάγεται συμπέρασμα περὶ ἄλλων προσώπων τῆς γιγαντομαχίας. Οὐχὶ ὁ Αἴολος μαχόμενος διὰ τῶν ἀνέμων ἀλλ᾽ ὁ Ἥφαιστος παρασκευαζόμενος ἐν τῇ ἑαυτοῦ καμίνῳ παρίσταται εἰς τὸ ἔσχατον ἀνατολικὸν ἄκρον. Μετὰ τοῦτο ἕπεται ὡς πιθανὸν συμπέρασμα, ὅτι αἱ παρὰ τὸν Ἥφαιστον μαχόμεναι δύο θήλειαι θεότητες θὰ εἶναι οἰκεῖαί πως πρὸς αὐτόν. Ἴσως εἶναι ἡ Θέτις καὶ Εὐρυνόμη, αἱ θυγατέρες τοῦ Ὠκεανοῦ, παρ᾽ αἷς εὗρε θερμὴν ὑποδοχὴν ὁ Ἥφαιστος καὶ ἐπὶ ἐννέα ἔτη ἐχάλκευε μετὰ τὴν σκληρὰν αὐτοῦ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πτῶσιν [1]. Δεύτερον συμπέρασμα, βέβαιον τοῦτο, ἀκολουθεῖ ὡς πρὸς τὸν μετὰ τοῦ κωνικοῦ πίλου θεὸν τὸν μαχόμενον διὰ ξιφομαχαίρας. Ἀφοῦ δὲν εἶναι πλέον ὁ Ἥφαιστος κατὰ τὴν δῆθεν ἀναγνωσθεῖσαν ἐπιγραφήν, ἕπεται ὅτι εἶναι ὁ Ἑρμῆς [2].

Κ. Α. Ρωμαιος

[1] Blümner, Technologie und Terminologie, IV, Fig. 53.
[2] Ἰλ. Σ, 394-410

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ

ΤΟΥ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΣΚΛΗΠΙΕΙΟΥ

(Πίν. 9. 10).

Τὰ ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου 1876 μέχρι τοῦ Μαΐου τοῦ ἐπομένου ἔτους ἀποκαλυφθέντα λείψανα τοῦ ὑπὸ τὴν νοτίαν πλευρὰν τῆς Ἀκροπόλεως ἱεροῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ οὐδενὸς τὴν προσοχὴν τῶν περὶ τὰ ἀρχιτεκτονικὰ ἀσχολουμένων ἀρχαιολόγων εἵλκυσαν μέχρι τοῦδε ἵνα μελέτην τινὰ περὶ αὐτῶν ἐκπονήσῃ· ὥστε ἄγνωστα ὑποθέτω τοῖς πλείστοις τυγχάνουσι τὰ ἐν τῷ ἱερῷ διάφορα κτίσματα ἀπὸ ἀπόψεως τῆς ἀρχιτεκτονικῆς αὐτῶν μορφῆς. Τὴν ἔλλειψιν ταύτην προσπαθήσας νὰ πληρώσω ἐδημοσίευσα τὴν μικρὰν ταύτην διατριβήν, ἧς σκοπὸς ἡ μελέτη τῶν διαφόρων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν καὶ θραυσμάτων, ἡ κατάταξις αὐτῶν τοῖς προσήκουσιν οἰκοδομήμασι καὶ ἡ ἀναπαράστασις τούτων, ἵνα δυνηθῇ οὕτω ὁ ἀναγνώστης νὰ λάβῃ ἰδέαν τινὰ τῆς μορφῆς τῶν ἐν τῷ Ἀσκληπιείῳ ἄλλοτε κτισμάτων.

Τῶν ἀνασκαφῶν ἔκθεσις ἐδημοσιεύθη ἐν τοῖς Πρακτικοῖς 1876, 14 κ. ἑ., 1877, 6 κ. ἑ. ὑπὸ Σ. Κουμανούδη, ἐν τῷ Ἀθηναίῳ τόμ. Ε΄, σελ. 164. 320, Ϛ΄, 146 κ.ἑ., ἐν ΑΜ. 1887, 171 κ.ἑ. ὑπὸ τοῦ Köhler, ἐν ᾗ δημοσιεύει καὶ περιληπτικὴν περιγραφὴν τῶν ἐρειπίων· ὁμοίαν περιγραφὴν δημοσιεύει καὶ ὁ Girard ἐν «L'Asclepieion d'Athènes etc. 1-22. Paris 1882».

Πᾶσαν δὲ σχετικὴν πρὸς τὸ Ἀσκληπιεῖον ἐργασίαν εὑρίσκει ὁ ἀναγνώστης ὑπὸ τοῦ Judeich, Topographie von Athen, 285, σημ. 13, μνημονευομένην.

Ἐκ πάντων τῶν δημοσιευθέντων διαγραμμάτων τοῦ ἱεροῦ θέλομεν ἔχει πρὸ ὀφθαλμῶν κατὰ τὴν περιγραφὴν αὐτοῦ τὸ ὑπὸ τοῦ Μητσάκη ἐν τοῖς Πρακτικοῖς 1877 δημοσιευθέν. (Β΄, εἰκ. Σ΄).

Ὁ ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ καταλαμβανόμενος χῶρος μήκους 100 μ. καὶ πλάτους 30 μ. περίπου, περιωρίζετο πρὸς βορρᾶν ὑπὸ τοῦ βράχου τῆς Ἀκροπόλεως, πρὸς δυσμάς, νότον καὶ ἀνατολὰς ὑπὸ ἀναλήμματος (Τε, Τϐ, Τδ) ἐκ λίθων πολυγωνικῶν τοῦ τῆς Ἀκροπόλεως βράχου, οὗ λείψανα ἱκανὰ σώζονται καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν. Ὁ χῶρος οὗτος ἐχωρίζετο διὰ τοίχου ἐκ τῶν αὐτῶν πολυγωνικῶν λίθων (Τα) εἰς δύο ἡμίση, ὧν τὸ δυτικὸν (Τε, Τϐ, Τα) κεῖται περὶ τὰ 2 μέτρα ὑψηλότερον τοῦ ἑτέρου ἀνατολικοῦ ἡμίσεως.

Ἐν τῷ ἀνατολικῷ ἡμίσει κεῖνται τὰ ἐρείπια τῆς στοᾶς Ζ, πρὸς νότον αὐτῆς τετράπλευρόν τι κτίσμα, θεμέλια πιθανῶς βωμοῦ τινος (μεταξὺ τῶν στοιχείων Κ-Κ) καὶ νοτιοδυτικῶς τῆς στοᾶς τὰ λείψανα Μ ναοῦ τινος. Ἐν τῷ δυτικῷ ἡμίσει ἡ στοὰ Ν, τὰ ἐρείπια δύο ναῶν Ξ καὶ Θ καὶ ἡ πηγὴ Π καλυπτομένη ὑπὸ δεξαμενῆς χριστιανικῶν ἢ τουρκικῶν χρόνων.

Περὶ τοῦ μεγέθους τοῦ ἱεροῦ καὶ τῶν ἐν αὐτῷ κτισμάτων οὐδὲν ὠφελεῖ ἡμᾶς ἡ λίαν ἀόριστος ἀναφορὰ τοῦ Παυσανίου 21, 4 «. , . ἰόντων δὲ Ἀθήνησιν ἐς τὴν Ἀκρόπολιν ἀπὸ τοῦ θεάτρου τεθάπται Κάλως . . .», 7 «τοῦ δὲ Ἀσκληπιοῦ τὸ ἱερὸν ἔς τε τὰ ἀγάλματά ἐστιν, ὁπόσα τοῦ θεοῦ πεποίηται καὶ τῶν παίδων . . . ἔστι δὲ ἐν αὐτῷ κρήνη . . .» κτλ.

Περισσότερον διαφωτίζει ἡμᾶς ἡ τὸ ἀνάθημα καὶ τοὺς λόγους τοὺς προκαλέσαντας αὐτὸ ἀναφέρουσα ἐπιγραφὴ τοῦ Διοκλέους (CIA. 4896. 22. 13 f) «. . . διεφθάρται τὰ θυρώματα τῆς πρότερον οὔσης εἰς τὸ ἱερὸν εἰσόδου, ὁμοίως δὲ καὶ τὴν ὀπίσω

τοῦ προπύλου στέγην, ἔτι δὲ καὶ τὸν ναὸν τοῦ ἀρχαίου ἀφιδρύματος τοῦ τε Ἀσκληπιοῦ καὶ τῆς Ὑγιείας . . . κατασκευάσαντα ἐκ τῶν ἰδίων θυρῶσαι τὸ ἀρχαῖον πρόπυλον, στεγάσαι δὲ καὶ τοῦ προπύλου τὸ ὀπίσω μέρος καὶ τὸν ναὸν τὸν ἀπέναντι τῆς εἰσόδου . . .».

Ἐκ ταύτης τῆς ἐπιγραφῆς πληροφορούμαθα τὴν ὕπαρξιν ἐν ταυτῷ δύο ναῶν, τοῦ ἀρχαιοτέρου τοῦ ἀπέναντι τῆς εἰσόδου καὶ τοῦ νεωτέρου, δύο εἰσόδων, τῆς ἀρχαιοτέρας μετὰ προπύλου καὶ στέγης, προφανῶς στοᾶς, ὄπισθεν αὐτοῦ καὶ τῆς νεωτέρας εἰσόδου πιθανῶς καὶ ταύτης μετὰ προπύλου καὶ στέγης.

Καὶ τὸν μὲν ἀρχαιότερον ναὸν θέτει ὁ Köhler ἐν τῇ θέσει Μ, ἐσφαλμένως, διότι τὰ ἐρείπια ταῦτα εἶναι ναοῦ μακεδονικῶν ἢ ρωμαϊκῶν χρόνων· τὸν δὲ νεώτερον ἐν τῇ θέσει Κ-Κ ἐν ᾗ τὰ λείψανα βωμοῦ κατ' ἐμέ, ἅτινα πᾶν ἄλλο παριστῶσιν ἢ διάγραμμα ναοῦ, πρὸς δὲ ἀποτελοῦνται ἐκ λίθων διαφόρων ἐποχῶν.

Τοῦτο ἠναγκάσθη νὰ πράξῃ ὁ Köhler μὴ ἔχων ποῦ ἀλλοῦ νὰ τοποθετήσῃ τὸν ἀρχαῖον ναὸν ἀφοῦ ὡς ἱερὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ μόνον τὸ ἀνατολικὸν ἥμισυ λαμβάνει, καὶ ὡς ὅριον αὐτοῦ πρὸς δυσμὰς τοῖχον δι' ὃν ὀρθῶς ὁ Girard διέκρινεν ὡς μεταγενέστερον. Ἐγὼ δὲ συμφωνῶν πρὸς τὸν Girard προσθέτω ὅτι οἱ τὸν τοῖχον τοῦτον ἀποτελοῦντες λίθοι ἐκ πώρου, φέροντες ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας αὐτῶν μικρὸν στρῶμα ἐκ κονιάματος ἀσβέστου, δεικνύουσι σαφῶς τὴν μεταγενεστέραν γένεσιν αὐτοῦ.

Ἡ ὕπαρξις στοᾶς καὶ πηγῆς ἐν τῷ δυτικῷ ἡμίσυ συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς γνώμης ὅτι καὶ τοῦτο τῷ ἱερῷ τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἀνήκει, γνωστῆς οὔσης τῆς χρήσεως στοῶν καὶ πηγῶν ἐν τοῖς ὡς θεραπευτηρίοις λειτουργοῦσιν ἱεροῖς τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Ἡ παρουσία δὲ ναῶν καὶ ἄλλων θεοτήτων ἐν τῷ αὐτῷ ἱερῷ δὲν ἀποκλείεται ἐπίσης κατ' ἀναλογίαν τῶν ἐν Ἐπιδαύρῳ

Ἡμεῖς συμφωνοῦντες πρὸς τὸν Judeich θέτομεν τὸν ναὸν τὸν νεώτερον ἐν τῇ θέσει Μ, τὸν ἀρχαιότερον ἐν τῷ δυτικῷ ἡμίσει, ἀλλ' οὐχὶ ὅπου ὁ Judeich ἐν Ξ, διότι ταῦτα εἶναι λείψανα μεταγενεστέρου ναοῦ, ἀλλ' ἐκεῖ που πλησίον.

Πρὸς δυσμὰς δὲ ἀπέναντι τοῦ ναοῦ θὰ ἔκειτο καὶ ἡ ἀρχαιοτέρα εἴσοδος μετὰ τοῦ προπύλου καὶ τῆς στέγης πρὸς νότον δὲ ἡ νωτέρα.

Ἡ ἀνατολικὴ στοά.

Διάγραμμα εἰκὼν 1. Π. 9 — Πρόσωπον εἰκ. 2.— Τομὴ εἰκ. 3.— Θριγκὸς εἰκ. 4. Π. 10.

Ἡ μεγάλη πρὸς ἀνατολὰς στοὰ ἦτο διώροφος, ἧς ὁ κάτω δωρικοῦ ὁ ἄνω ἰωνικοῦ ρυθμοῦ, ἀμφότεροι δὲ οἱ ὄροφοι ἐχωρίζοντο κατὰ μῆκος διὰ σειρᾶς ἰωνικῶν κιόνων εἰς δύο ἴσα τμήματα. Τὸ ἐξωτερικὸν μῆκος τῆς στοᾶς εἶναι 49.90, τὸ δὲ πλάτος ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας ἐπιφανειας τοῦ ὀπισθίου τοίχου μέχρι τῆς ἐξωτερικῆς πλευρᾶς τοῦ στυλοβάτου 9 90 μ.

Οἱ τοῖχοι τῶν κεκλεισμένων πλευρῶν τῆς στοᾶς κείμενοι ἐπὶ ἰδιαιτέρων θεμελίων, ἀποτελοῦνται ἐκ λίθων ὀρθογωνίων ἐκ πώρου μήκους μ. 1,28-1,36, ὕψους 0.49 καὶ πλάτους 0.60 0.70, λίαν ἐπιμελῶς ἐξειργασμένων καὶ ἐφηρμοσμένων συνδεομένων δὲ διὰ σιδηρῶν συνδέσμων σχήματος I· ὁμοιάζουσιν οἱ λίθοι οὗτοι τὴν κατασκευὴν καὶ τὴν ὕλην πρὸς τοὺς τῶν αναλημμάτων τῶν τοῦ θεάτρου τοῦ Διονύσου παρόδων.

Παρὰ τὴν βορειοδυτικὴν γωνίαν τῆς στοᾶς, εἰς ἀπόστασιν μ. 9.48 ἀπὸ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς κάμπτεται ὁ ὀπίσθιος τοῖχος προχωρῶν πρὸς νότον κατ' ὀρθὴν γωνίαν σχηματίζων σκέλος διῆκον μέχρι τοῦ ἄξονος τῆς στοᾶς καὶ εἶτα καμπτόμενος ἐκ νέου πρὸς δυσμὰς φθάνει μέχρι τῆς δυτικῆς πλευρᾶς. Ἡ πλευρὰ αὕτη καὶ ἡ ἀνατολικὴ τοῦ οὕτω σχηματισθέντος ὀρθογωνίου φθάνουσι μέχρι τοῦ βράχου τῆς ἀκροπόλεως ὑπερβαίνουσαι κατὰ μῆκος τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς στοᾶς, ἥτις καὶ αὐτὴ μέχρι τοῦ βράχου ἐξικνεῖται ἐφ' οὗ καὶ ὁ ὀπίσθιος τοῖχος ἐρείδεται, ἀλλ' ὁ βράχος οὗτος λελαξευμένος μέχρι τοῦ μέσου περίπου τῆς στοᾶς κατ' εὐθεῖαν γραμμήν, εἰσχωρεῖ ἀπὸ τοῦ σημείου τούτου ἀνωμάλως πρὸς βορρᾶν, ἐκ τούτου ἐγεννήθη ἡ ἀνάγκη νὰ ἐκταθῶσιν αἱ εἰρημέναι πλευραὶ πέραν τῆς διὰ τῆς προεκτάσεως τοῦ ὀπισθίου τοίχου νοουμένης γραμμῆς ἵνα φθάσωσι τὸν βράχον. Λόγος τῆς τοιαύτης παρεκκλίσεως τῆς ὀπισθίας πλευρᾶς εἶναι ὁ κατὰ τὴν γωνίαν ταύτην ἐν ἀρχαιοτέρᾳ ἐποχῇ ἐν τῷ βράχῳ ὠρυγμένος βόθρος. Ο (ἐν τῷ σχεδίῳ).

Ὁ ὀπίσθιος τοῖχος καμπτόμενος χρησιμεύει καὶ

ὡς ἀνάλημμα τοῦ τὸν βόθρον περικλείοντος βράχου, οὗτινος ἡ ἄνω ἐπιφάνεια κεῖται περὶ τὰ 4 μέτρα ὑπὲρ τὸ ἔδαφος τῆς στοᾶς.

Τῶν τοίχων τούτων ὀλίγοι λίθοι τῶν ἀρχικῶν σώζονται τῆς δυτικῆς πλευρᾶς, τοῦ δὲ βορείου τοίχου ὀλίγαι σειραὶ λίθων κατὰ τὴν ἀνατολικὴν γωνίαν εἰς μῆκος ἀπ' αὐτῆς 2 περίπου μέτρων. Ἀπὸ

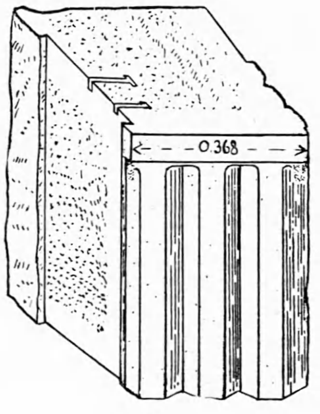

Εἰκὼν 5.

τοῦ σημείου τούτου ἐπεσκευάσθη μεταγενεστέρως ὁ τοῖχος τεθέντων ἐν τῇ πρώτῃ ἐκ τῶν κάτω σειρᾷ πλακῶν μαρμάρου ὑμηττίου ὕψους μ. 1.17, πάχους 0,32 καὶ μήκους 1.30-1.62, καὶ ὑπὲρ αὐτὰς ὀρθογωνίων λίθων ἐκ πώρου εὐτελοῦς ἐργασίας καὶ πολὺ κακῆς ἐφαρμογῆς.

Ἐπὶ τῶν υμηττίου μαρμάρου πλακῶν παρατηροῦνται ὀπαί, μία ἐφ' ἑκάστης πλακός, ἐμπεριέχουσαι λείψανα μολύβδου, χρησιμεύουσαι δὲ πιθανῶς πρὸς ἐξάρτησιν ἀναθημάτων. Ἕτεραι πλάκες ἀναμὶξ ὑμηττίου καὶ πεντελησίου μαρμάρου περιθέουσι τὸ ἔδαφος τῆς στοᾶς παρὰ τὰς γωνίας τῶν κεκλεισμένων πλευρῶν· σώζονται δὲ ὅ τε ἐπισκευασθεὶς τοῖχος καὶ αἱ πλάκες τοῦ ἐδάφους μέχρι τῆς εἰσόδου τῆς θόλου Ε, θὰ ἀνάγωνται πιθανῶς εἰς τὴν αὐτὴν ἐποχήν.

Ἀπὸ τῆς θόλου καὶ πέραν ὁ ὀπίσθιος τοῖχος ἐπεσκευάσθη εἰς ἔτι μεταγενεστέραν ἐποχὴν διὰ μικρῶν λίθων συνδεδεμένων διὰ κονιάματος ἀσβέστου (opus incertum). Τέλος δὲ κατὰ τοὺς τελευταίους ἴσως ρωμαϊκοὺς χρόνους κατεσκευάσθησαν δύο τοῖχοι ἐκ πωρίνων λίθων συγκεκολλημένων ἔν τισι μέρεσι διὰ κονιάματος, κατὰ μῆκος τῆς στοᾶς ἐκτεινόμενοι, ὧν ὁ βόρειος ἐρείδεται ἐπὶ τοῦ ἐπισκευασθέντος ὑπισθίου τοίχου, ὁ νότιος διέρχεται διὰ τοῦ ἄξονος τῆς στοᾶς· ἀρχίζουσι δὲ ἀπὸ τῆς θόλου καὶ καταλήγουσιν εἰς τὴν δυτικὴν πλευράν· πρὸς τὰ ἄνω ἐκλείοντο διὰ καμάρας, ἧς μόνον ἡ ἀρχὴ νῦν ὑπάρχει. Ὁ σκοπὸς τῆς τοιαύτης καμάρας ἦν προφανῶς νὰ ἐμποδίσῃ ἐπικειμένην πτῶσιν τοῦ ὀπισθίου τοίχου καὶ τοῦ ἄνω ὀρόφου τῆς στοᾶς. Ὑπὲρ ταύτης τῆς ὑποθέσεως συνηγορεῖ ἡ στερεά πως θεμελίωσις τοῦ νοτίου σκέλους τῆς καμάρας καὶ ἡ ἐπιμεμελημένη ἐν γένει ἐργασία αὐτῆς. Ἄλλον λόγον ὑπάρξεως ταύτης δὲν δύναμαι νὰ εὕρω. Τὸ βόρειον σκέλος τῆς καμάρας ἀφίνει ἄνοιγμα διὰ τὴν θόλον περατούμενον πρὸς τὰ ἄνω εἰς τόξον.

Ὁ στυλοβάτης ὕψους μ. 0.20 καὶ πλάτους μ. 0.81 σύγκειται ἐκ πλακῶν λίθου ὑμηττίου μήκους μ. 0.88-0.93· τινὲς ἔχουσι διπλάσιον μῆκος· συμπίπτει ὅμως ἐν τῇ θέσει των κιόνων ἡ ἁρμογὴ πρὸς τὸν ἄξονα αὐτῶν· αἱ πλάκες συνδέονται διὰ σιδηρῶν συνδέσμων I καὶ δεικνύουσιν ἐξαίρετον ἐπεξεργασίαν καὶ μεγάλην ἐπιμέλειαν ἐν τῇ ἐφαρμογῇ· εἰσὶ καὶ πλάκες ἐκ μαρμάρου πεντελησίου τῆς αὐτῆς ἐργασίας τεθεῖσαι πιθανῶς ἐν ἄλλῃ ἐποχῇ· πλάκες τινὲς ὅμως καλῆς ἐργασίας δὲν συνδέονται πρὸς τὸ ἓν μέρος δι' οὐδενὸς συνδέσμου.

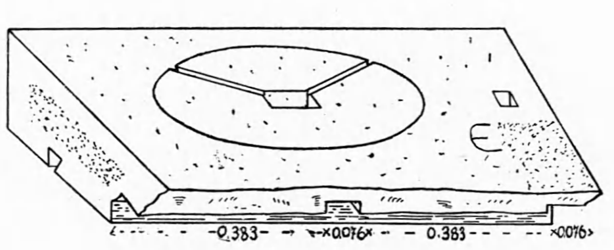

Εἰκὼν 6.

Ἡ ἐσωτερικὴ πλευρὰ τοῦ στυλοβάτου εἶναι ὁμαλῶς λελαξευμένη εἰς πλάτος ὀλίγων ἑκατοστῶν, τὸ ὑπόλοιπον μένει ἀκατέργαστον καὶ ἀρκετὰ τοῦ λοιποῦ προεξέχον· λόγος τῆς τοιαύτης λαξεύσεως τοῦ λίθου εἶναι ἡ προσπάθεια ὅπως ἡ ἐσωτερικὴ ἀκμὴ τοῦ στυλοβατου δεικνύῃ μετὰ τὴν ἐπαφὴν αὐτῆς μετὰ τοῦ χώματος εὐθεῖαν γραμμήν, καὶ οὐχὶ ὡς ὑπέθεσεν ὁ Köhler ἵνα προσαρμόττωνται αἱ πλάκες τοῦ δαπέδου τῆς στοᾶς, ἃς οὐδεμία ἑλληνικὴ στοὰ φέρει· τοιαύτην ἐπεξεργασίαν τοῦ στυλοβάτου δεικνύει καὶ ἡ μικροτέρα πρὸς δυσμὰς στοὰ καὶ ὁ δυτικώτερος ναός, πλεῖστα δὲ ἀρχαῖα οἰκοδομήματα. Τῶν ἀρχικῶν πλακῶν τοῦ στυλο-

βάτου ἀντικατεστάθησάν τινες ἐν χρόνοις μεταγενεστέροις δι᾽ ἄλλων ἀγροίκως ἐξειργασμένων ἐφηρμοσμένων δὲ πολὺ ἀμελῶς. Εἰς δύο μέρη λείπουσιν ἐντελῶς τοιαῦται.

Ὑπὸ τὸν στυλοβάτην κεῖται δευτέρα βαθμὶς ἐκ πωρίνων πλακῶν προεξέχουσα ἔμπροσθεν τοῦ στυλοβάτου μ. 0.29, ὄπισθεν ὀλίγα ἑκατοστά· ὕψος τῶν πλακῶν μ. 0.24, μῆκος δὲ μ. 0 89-0 92· ἡ ἐργασία ἡ αὐτή, ἣν καὶ ὁ στυλοβάτης.

Ὑπὸ ταύτην τὴν βαθμίδα κεῖνται τὰ θεμέλια ἐκ λίθων τροχμαλοπαγῶν φθάνοντα εἰς βάθος μ. 0.50 περίπου.

Πρὸ τῆς ἐκ πώρου βαθμῖδος ὑπέθεσα ἐν τῷ σχεδίῳ ὑδρορρόην, κατ᾽ ἀναλογίαν ἄλλων στοῶν· ἂν πράγματι ὑπῆρχεν ἄδηλον καθ᾽ ὅτι οὐδὲν ἴχνος αὐτῆς σώζεται.

Οἱ δωρικοὶ κίονες τῆς προσόψεως τοῦ κάτω ὀρόφου τῆς στοᾶς ἦσαν μαρμάρου ὑμηττίου, ἐκ πεντελησίου δὲ τὰ κιονόκρανα· ἡ κάτω διάμετρος αὐτῶν ἦτο μ. 0.75, ἡ ἄνω μ. 0.58· ραβδώσεις εἶχον 20. Δύο μόνον σπόνδυλοι τῶν κιόνων τούτων σώζονται, ὧν εἷς τεθραυσμένος ὕψους μ. 1.20. Τῶν κιονοκράνων μόνον ἕν, ἀλλ᾽ οὐχὶ τῶν ἀρχικῶν, ἀλλὰ καλῆς μακεδονικῆς ἢ ῥωμαϊκῆς κατασκευῆς, ὡς δεικνύει ὁ ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας τοῦ ἀβακίου αὔλαξ ὁ ἄγων τὸν μόλυβδον πρὸς τὸν σύνδεσμον τοῦ ἀβακίου μετὰ τοῦ ἐπιστυλίου. Ἡ ἄνω ἐπιφάνεια τοῦ ἀβακίου εἶναι λελαξευμένη ἐπὶ 4-5 χιλιοστὰ ἀφίνουσα πρὸς τὰ ἐμπρὸς παρυφὴν 4 ½ ἑκατοστῶν ὑπερέχουσαν τῆς λοιπῆς ἐπιφανείας· ἡ τοιαύτη λάξευσις δεικνύει τὴν θέσιν τοῦ κίονος πρὸς τὸ ἐπιστύλιον· οἱ ἄξονες αὐτῶν δὲν συνέπιπτον δηλονότι καὶ τοῦτο ἵνα μὴ ἡ ἀπόστασις τοῦ θριγκοῦ ἀπὸ τοῦ ὀπισθίου τοίχου ἦναι πολὺ μικροτέρα τῆς ἀποστάσεως τοῦ στυλοβάτου ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ σημείου, τιθεμένου τοῦ ἄξονος τοῦ κίονος οὐχὶ κατακορύφως, ἀλλὰ τῆς ἐσωτερικῆς αὐτοῦ πλευρᾶς πλησιαζούσης πρὸς τὴν κατακόρυφον ἢ ἐντελῶς κατακορύφως τιθεμένης, ὡς εἴθιστο διὰ τοὺς δωρικοὺς κίονας τῶν ἑλληνικῶν ναῶν (πρβλ. ἀναπαράστασιν θριγκοῦ εἰκ. 4, Π. 10).

Τὸ ἐπιστύλιον καὶ τὸ τρίγλυφον ἦσαν ὡσαύτως ἐκ λίθου ὑμηττίου· πάχος ἀμφοτέρων μ. 0 50· ὕψος τοῦ μὲν τριγλύφου μ. 0.545, τοῦ δὲ ἐπιστυλίου μ. 0.49. Ἡ μετόπη εἶναι σχεδὸν τετράγωνος μ. 0.55, ἡ τρίγλυφος ἔχει πλάτος μ. 0.367.

Τοῦ θριγκοῦ ἡ συναρμογὴ συνετελεῖτο διὰ σιδηρῶν συνδέσμων I· ἕκαστον τεμάχιον τοῦ τριγλύφου φέρει δύο μετώπας καὶ μίαν τρίγλυφον ἢ ἀντιστρόφως δύο τριγλύφους καὶ μίαν μετόπην· ὀλίγα τεμάχια τοῦ θριγκοῦ τῆς καλῆς ἐποχῆς σώζονται, τὸ ἀπεικονισθὲν (εἰκ. 5) γωνιαῖον τρίγλυφον καὶ τεμάχιον ἐπιστυλίου μήκους μ. 1.50. Τὰ λοιπά, περὶ τὰ 9 τεμάχια προέρχονται τῶν ἑκάστοτε ἐπισκευῶν, συνδεθέντα πρὸς ἄλληλα καὶ πρὸς τὰ προϋπάρχοντα τεμάχια διὰ συνδέσμων σχήματος ⊓· οὕτω ἐξηγεῖται ἡ ὕπαρξις ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ λίθου συνδέσμων διαφόρου σχήματος.

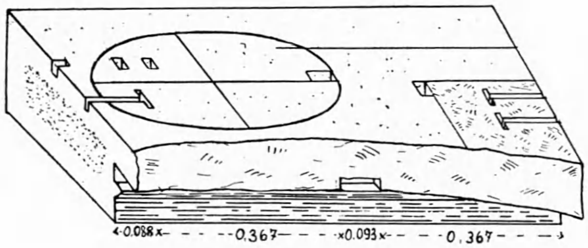

Εἰκὼν 7.

Τὰ μεταγενέστερα τεμάχια τοῦ τριγλύφου δεικνύουσιν ὅλην τὴν πορείαν τῆς τέχνης μέχρι τῆς παρακμῆς αὐτῆς· οὐδεμία τρίγλυφος ὁμοιάζει πρὸς τὴν ἑτέραν οὔτε τὸ πλάτος οὔτε τὸ σχῆμα τῶν γλυφίδων· τὸ πλάτος τῶν τριγλύφων κυμαίνεται μεταξὺ μ. 0.365-0.38, τῶν δὲ μετοπῶν μεταξὺ μ. 0.545-0.565. Καὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης τὰ γεῖσα ἔχουσι τὰς προμόχθους μακροτέρας (εἰκ. 6), τοὺς δόμους ὅμως στενοτέρους καὶ οὕτω ἡ ἐκ τῶν προμόχθων ἐπὶ πλέον διαφορὰ ἐξουδετεροῦται.

Τὰ γεῖσα εἶναι μαρμάρου πεντελησίου, ὕψους μ. 0.19, μήκους μ 0.915 περίπου· ἀντιστοιχοῦσιν οὕτω τρία τεμάχια ἑκάστῳ μεταξονίῳ διαστήματι μ. 2.75· τὸ πλάτος τῆς κάτω ἐπιφανείας τοῦ γείσου, τῆς ἐπὶ τοῦ τριγλύφου κειμένης' εἶναι μ. 0.63, ὑπερβαίνει δηλαδὴ τὸ πάχος τοῦ τριγλύφου· ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας τούτου εἶναι λελαξευμέναι πρὸς τὰ ἔσω ἐντομαὶ μ. 0.13×0.22 διὰ τὰς δοκούς· ἀπέχουσιν ἀπ᾽ ἀλλήλων μ. 0 33· αἱ δοκοὶ αὗται θὰ ἠρείδοντο ἐπὶ τέρας δοκοῦ καθέτου πρὸς αὐτάς, διηκούσης ἀπὸ κίονος εἰς κίονα τῆς ἐσωτερικῆς σειρᾶς· ἐπειδὴ ἡ κάτω ἐπιφάνεια τοῦ γείσου δὲν φέρει ἐντομὰς ὥστε αἱ αἱ ἐπὶ τοῦ τριγλύφου

δοκοὶ νὰ ἔχωσι πάχος ἴσον τῇ ἐντομῇ σὺν τῷ ὕψει τοῦ γείσου, ἦτο ἀνάγκη νὰ τεθῶσιν ἐπὶ τῶν πρώτων ἕτεραι δοκοὶ κάθετοι πρὸς αὐτὰς καὶ ὕψους ὀλίγον κατωτέρου τοῦ γείσου, ἵνα δέχωνται τὰς σανίδας σχηματιζούσας μετὰ τῆς ἄνω ἐπιφανείας τοῦ γείσου ἓν ἐπίπεδον.

Ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας τοῦ γείσου εἶναι ἐγκεχαραγμένη ἡ θέσις τῶν κιόνων τοῦ ἄνω ὀρόφου καὶ ἡ τῶν διαφραγμάτων τῶν συνδεόντων τοὺς κίονας τούτους. Τὰ γεῖσα τῆς πρώτης κατασκευῆς τῆς στοᾶς συνεδέοντο διὰ συνδέσμων I (εἰκ. 7)· αἱ ἄλλαι ὀπαὶ ἐχρησίμευον πρὸς στερέωσιν τῶν ἐπικειμένων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν. Τῶν γείσων τούτων σώζονται δύο τεμάχια καί τινα μικρὰ θραύσματα. Ἡ διάμετρος τῶν ἐπὶ τῶν γείσων κύκλων εἶναι μ. 0.49, ἀντιστοιχοῦσα προφανῶς τῇ ἄνω διαμέτρῳ τοῦ κίονος.

Αἱ σπεῖραι τῶν κιόνων τούτων ἐξ ἑνὸς τεμαχίου λίθου κατεσκευασμέναι μετὰ τῆς πλίνθου ἔχουσιν ὕψος μ. 0.21, ἄνω διάμετρον μ. 0 68, πρὸς ἣν ἁρμόζει κίων διαμέτρου μ 0 58. Ἡ πλίνθος ἔχει μέγεθος μ. 0 78 × 0 16 Ἡ σπεῖρα φέρει ἔνθα τὰ διαφράγματα προσηρμόζοντο ἐντομὴν κατακόρυφον εἰσχωροῦσαν μέχρι τοῦ ἄνω τροχίλου· καὶ οἱ κίονες θὰ ἦσαν βεβαίως ὀλίγον τι λελαξευμένοι ἐν ταῖς ἁρμογαῖς. Καὶ τῆς πλίνθου ἡ θέσις καὶ τοῦ διαφράγματος ἐλαξεύθησαν ὀλίγα χιλιοστὰ ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας τοῦ γείσου ἵνα ἐπιτευχθῇ ἀκριβεστέρα ἐφαρμογή· τὸ πάχος τοῦ διαφράγματος κατὰ τὴν λάξευσιν ταύτην ἦτο μ. 0.24 περίπου, τῶν δὲ μεταγενεστέρων ὧν πλεῖστα τεμάχια σώζονται μ. 0.16 καὶ ὕψος μ. 0.70. Τῶν σπειρῶν σώζονται τινὲς μόνον τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων, πρὸς δὲ καὶ θραῦσμα τῆς παραστάδος εἰς ἣν ἀπέληγον ἑκατέρωθεν αἱ μικραὶ πλευραὶ τῆς στοᾶς.

Τῶν κιόνων τῆς προσόψεως οὐδεὶς σώζεται. Τῶν κιονοκράνων ὑπολείπονται δύο, ὧν τὸ ἓν τῆς ἀρχικῆς κατασκευῆς. Ὕψος ἔχει τοῦτο μ. 0.25 καὶ διάμετρον τῆς κάτω ἐπιφανείας μ. 0.51· συνεδέετο μετὰ τοῦ ἐπιστυλίου διὰ συνδέσμου σχήματος T, τὸ δὲ ρωμαϊκὸν δι' ὀρθογωνίου συνδέσμου ▭.

Τὸ ἐπιστύλιον καὶ ὁ ζωφόρος εἶναι ἐξ ἑνὸς τεμαχίου λίθου, ὕψος δὲ ἔχει τὸ ὅλον μ. 0.48, πάχος τῆς κάτω ἐπιφανείας μ. 0.42. Πάντα τὰ ὑφιστάμενα ἐπιστύλια περὶ τὰ 10 τεμάχια καί τινα θραύσματα ἀνήκουσι τοῖς τελευταίοις ρωμαϊκοῖς χρόνοις, εἶναι δὲ τόσον ἀτέχνως ἐξειργασμένα ὥστε φρίκην παρέχουσι τῷ παρατηρητῇ.

Ὁ ζωφόρος τῆς ἀναπαραστάσεως ἐσχεδιάσθη (εἰκ. 4, Π. 10) κατὰ τὸ κάλλιον διατηρούμενον τῶν ρηθέντων τεμαχίων, ὧν τὸ μῆκος ποικίλλει ἀπὸ μ. 2.55 2.84.

Τὸ μικρὸν τεμάχιον (εἰκ. 8) προϊὸν ἐξαιρέτου τέχνης εὑρέθη δυστυχῶς μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ σχεδίου· τοῦτο δεικνύει τὸ ἀκριβὲς σχῆμα τοῦ ζωφόρου, ἀπολήγοντος πρὸς τὰ ἄνω οὐχὶ ὡς τὸ ρωμαϊκόν, κατ' εὐθεῖαν γραμμήν, ἀλλὰ κατὰ καμπύλην.

Τοῦ γείσου περὶ τὰ τρία θραύσματα σώζονται ρωμαϊκῶν χρόνων, ὧν τὸ ἀπεικονισθὲν (εἰκ. 9) φέρει ἐντομὰς διὰ τὰς δοκούς. Ἡ κλίσις εἶναι μικρὰ σχετικῶς, 8^0, ὥστε τοῦ ἀετώματος τὸ ὕψος θὰ ἦτο μ. 0.85 περίπου.

Οἱ κίονες τῆς ἐσωτερικῆς σειρᾶς ἰωνικοὶ καὶ οὗτοι βεβαίως, εἶναι ἀρράβδωτοι, οἱ ὑπάρχοντες τοὐλάχιστον τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων· ἐὰν καὶ οἱ ἀρχικοὶ κίονες τῆς στοᾶς ἀρράβδωτοι ἦσαν, εἶναι ἀμφί-

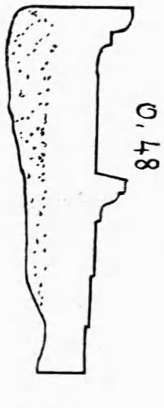

Εἰκὼν 8.

βολον, ἀλλὰ δυνατόν, μὴ ὁρώμενοι ἐκ τῶν ἔξω· ὅτι οἱ κίονες οὗτοι τῇ ἐσωτερικῇ σειρᾷ ἀνήκουσι συμπεραίνω ἐκ τῆς ἐλλείψεως παντὸς σημείου ἐπαφῆς αὐτῶν μετὰ τῶν διαφραγμάτων. Οὗτοι φέρουσι μικρὰς τετραγώνους ἐντομὰς ἐν οἷς ἐφηρμόζοντο σιδηροῖ δακτύλιοι πρὸς ἐξάρτησιν παραπετασμάτων, κατὰ τὸ μεταξόνιον διάστημα πιθανῶς, κατὰ μῆκος τῆς στοᾶς, δι' ὧν τὸ ἓν τμῆμα ἐχωρίζετο ἀπὸ τοῦ ἑτέρου, ἐν οἷς θὰ ἐκοιμῶντο χωριστὰ οἱ ἄρρενες ἀσθενεῖς ἀπὸ τῶν θηλέων. Ἡ διάμετρος

τῶν κιόνων τούτων εἶναι μ. 0.55, 0.47, τὰ ἐπιστύλια αὐτῶν ἕνεκα τῶν μεγάλάλων ἀποστάσεων τῶν μεταξονίων διαστημάτων, ὄντων διπλασίων τῶν τοῦ προσώπου, ἐκ ξύλου βεβαίως.

Οἱ ἰωνικοὶ κίονες τῆς ἐσωτερικῆς σειρᾶς τοῦ κάτω ὀρόφου ἠρείδοντο καὶ οὗτοι ἐπὶ θεμελίων τῆς αὐτῆς ὕλης, ἐξ ἧς καὶ οἱ τοῦ στυλοβάτου, ἐπ' αὐτῶν θὰ ἔκειντο φυσικὰ καὶ ἄλλαι πλάκες μέχρι τοῦ ὕψους τοῦ στυλοβάτου τῶν θεμελίων τούτων τρία μόνον εἶναι ὁρατά, τῶν λοιπῶν καλυφθέντων ὑπὸ τοῦ νοτίου σκέλους τῆς καμάρας· ὡς σπεῖραν τῶν κιόνων τούτων ἔλαβον τὴν μόνην ὑπάρχουσαν τοῦ μεγέθους τούτου (διαμ. μ. 0.725, πλίνθος μ. 0.89×0.89×0.115, σπείρας ὕψος μ. 0.21) καὶ ἄνευ ἐντομῆς διὰ τὰ διαφράγματα· καλῆς ἐργασίας. Τοῦτο τὸ μέγεθος ἁρμόζει κάλλιστα πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν ταύτην σειράν· πρὸς τὴν ῥηθεῖσαν σπεῖραν ἀνήκουσι πιθανῶς τρεῖς ῥαβδωτοὶ σπόνδυλοι ἰωνικῶν κιόνων, ὧν κάτω διάμετρος εἶναι μ. 0.61.

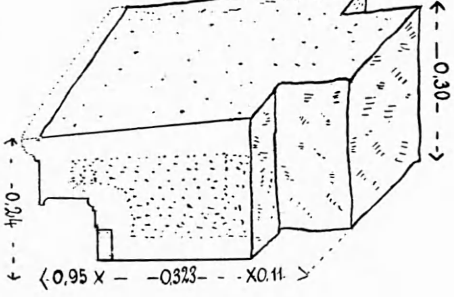

Εἰκὼν 9.

Τὰ πέντε πρῶτα πρὸς δυσμὰς καὶ τὸ πρῶτον πρὸς ἀνατολὰς μεταξόνιον διάστημα τοῦ κάτω ὀρόφου ἦσαν κλειστὰ διὰ διαφραγμάτων ὑψουμένων προφανῶς μέχρι τοῦ ἐπιστυλίου. Ἡ θέσις τῶν τε κιόνων καὶ τῶν διαφραγμάτων εἶναι δεδηλωμένη ἐπὶ τοῦ στυλοβάτου δι' ἐγχαράκτου γραμμῆς· καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ στυλοβάτου ἠρείδοντο ἁπλῶς τὰ διαφράγματα, ἐπὶ δὲ τῶν κιόνων καὶ τῶν ἑκατέρωθεν παραστάδων ἐφηρμόζοντο ἐντὸς ἐντομῆς βάθους 25 χιλιοστῶν περίπου· ἡ προσθία ἐπιφάνεια τῶν διαφραγμάτων συμπίπτει πρὸς τὸν ἄξονα τῶν κιόνων. Τὸν τρόπον τῆς ἐφαρμογῆς δεικνύει ἡ εἰκὼν 10.

Ἐν τῇ ἀνατολικῇ γωνίᾳ ἐκλείετο ἡ ἀπὸ τοῦ πρώτου κίονος ἀπόστασις μέχρι τοῦ ὀπισθίου τοίχου δι' ἑτέρου διαφράγματος τοῦ αὐτοῦ πάχους, ἐρειδομένου ἐπὶ θεμελίου πλάτους μ. 0.67 καὶ ἀφίνοντος ἐν τῷ μέσῳ πιθανῶς μικρὸν ἄνοιγμα ὡς θύραν. Ἐπὶ τοῦ θεμελίου, οὗ ἡ ἄνω ἐπιφάνεια ταπεινότερον κεῖται τοῦ στυλοβάτου, θὰ ἔκειντο φυσικὰ καὶ ἕτεραι πλάκες ἵνα φθάσωσι τὸ ὕψος τοῦ στυλοβάτου. Ἕνεκα τοῦ μικροῦ σχετικῶς χώρου τοῦ διαμερίσματος τούτου δὲν πιστεύω νὰ ἦτο προωρισμένον διὰ πολλὰ ἄτομα, οὔτε τὸν σκοπὸν τῶν δύο διαμερισμάτων τῆς στοᾶς τοῦ Ἀμφιαράου ἐν Ὠρωπῷ θὰ εἶχε, ἀλλὰ θὰ ἐχρησίμευε πιθανῶς ὡς κατοικία τῶν ἐν τῷ ἱερῷ ὑπηρετούντων.

Ἡ αἰτία τῆς διὰ διαφραγμάτων φράξεως τῶν δυτικῶν μεταξονίων διαστημάτων εἶναι ἵνα καλυφθῇ ἡ ἐκ τοῦ βόθρου προελθοῦσα ἀνωμαλία τῇ διευθύνσει τοῦ ὀπισθίου τοίχου, ἣν πολὺ εὐφυῶς ἐπωφελήθησαν, ἵνα τοποθετήσωσι τὴν ἀπὸ τοῦ κάτω ὀρόφου πρὸς τὸν ἄνω ἄγουσαν κλίμακα.

Τὴν θέσιν τῆς κλίμακος ταύτης πρῶτος ὁ Köhler εἴκασεν, ἡμεῖς δυνάμεθα μετὰ βεβαιότητος νὰ ὁρίσωμεν αὐτήν.

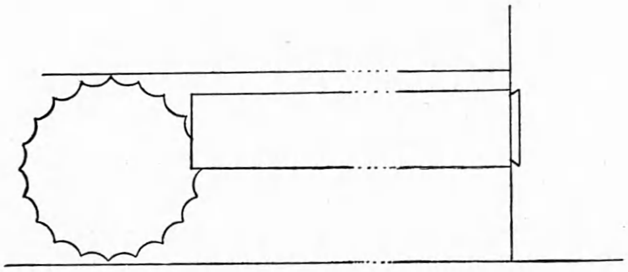

Εἰκὼν 10.

Τοῦτο φαίνεται πρῶτον ἐκ τοῦ στολοβάτου τοῦ ἕκτου μεταξονίου διαστήματος, τοῦ εὐθὺς μετὰ τὸ διὰ διαφράγματος κεκλεισμένον, ὅστις εἶναι πρὸς τὰ ἔσω ἐκ τῆς συχνῆς διελεύσεως τῶν ἀνθρώπων ἐντελῶς λελειασμένος, ἀκριβῶς ὅπως εἶναι αἱ βαθμίδες δημοσίου τινὸς καταστήματος· τοῦτο ἐν οὐδενὶ ἄλλῳ μέρει τοῦ στυλοβάτου παρατηρεῖται καὶ ἐξηγεῖται ἐὰν παραδεχθῶμεν ὅτι ἐνταῦθα ἔκειτο ἡ κλίμαξ ἡ πρὸς τὰ ἄνω ἄγουσα· δεύτερον, ἀπέναντι τοῦ πέμπτου ἐκ δυσμῶν κίονος κεῖνται παραλλήλως δύο πλάκες ὑμηττίου λίθου μήκους μ. 1.79, πλάτους 0.43 τῆς μέν, μ. 0.50 τῆς δέ, συνδεδεμέναι πρὸς τὸν στυλοβάτην διὰ συνδέσμου I· ἡ ἀνατολικωτέρα τῶν δύο πλακῶν δεικνύει τὴν αὐτὴν λείανσιν, ἣν καὶ ὁ στυλοβάτης· ἐλλείπει ὅμως μία ἀκόμη τοὐλάχιστον πλάξ, ὡς δεικνύει ἡ πλευρὰ

τῆς πρώτης ἐξ ἀνατολῶν πλακὸς οὖσα ἐξειργασμένη οὕτω ἵνα προσαρμοσθῇ πρὸς ἑτέραν. Ἀπὸ τοῦ πέρατος τῶν πλακῶν τούτων ἕτεραι πλάκες πλάτους μ. 0 43 κάθετοι πρὸς αὐτὰς καθ' ὁριζοντίαν ἔννοιαν σχηματίζουσι σκέλος μήκους μ. 2.50 περίπου διευθυνόμενον ἀπὸ ἀνατολῶν πρὸς δυσμάς. Ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ σκέλους τούτου διακρίνονται θεμέλια πλάτους μ. 2.00 περίπου διήκοντα μέχρι τοῦ ἀναλήμματος τοῦ βόθρου· οὕτω τὰ μὲν θεμέλια ἔφερον τὸν ἕνα βραχίονα τῆς κλίμακος τὸν ἀπὸ νότου πρὸς βορρᾶν, αἱ δὲ πλάκες τὸν ἕτερον τὸν ἀπὸ ἀνατολῶν πρὸς δυσμάς· μεταξὺ τῶν δύο βραχιόνων θὰ ὑπῆρχεν ὁριζόντιον ἐπίπεδον (podest) ὡς καὶ πρὸ τοῦ ἀνατολικοδυτικοῦ βραχίονος ἀποτελούμενον ἐκ τῆς πλακὸς μ. 0.50 καὶ τῆς ἐλλειπούσης· ὅτι οὕτως εἶχεν ὁ βραχίων οὗτος δεικνύει παρυφὴ κατὰ τὸ ἐξωτερικὸν ἄκρον τῶν λοιπῶν πλακῶν (πλὴν τῆς ἐκ 0.50 μ.) μένουσα ὁρατή, ἐνῷ τὸ ὑπόλοιπον ἀκατέργαστον μέρος ἔφερε τὰς βαθμίδας. Οὕτω συμπίπτει νὰ ἔχωσιν ἀμφότεροι οἱ βραχίονες τὸ αὐτὸ μῆκος περίπου. Τὸ μὴ ὁρατὸν μέρος τοῦ στυλοβάτου τὸ ὄπισθεν τῶν διαφραγμάτων δὲν δεικνύει τὴν λελαξεσμένην ἄνω ρηθεῖσαν παρυφήν.

Αὕτη ἦτο ἡ ἀρχικὴ μορφὴ τῆς στοᾶς κτισθεῖσα ὡς ἐκ τῆς ἐργασίας, τῆς ὕλης, καὶ ἐκ τῶν συνδέσμων σχήματος I φαίνεται κατὰ τὸν Δ' π. Χ. αἰῶνα καὶ δὴ ἢ συγχρόνως ἢ μετὰ τὸ ἀνάλημμα τοῦ θεάτρου τοῦ Διονύσου· πρότερον δὲν ἐκτίσθη διότι ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς στοᾶς, ἥτις ἐφάπτεται τοῦ ἀναλήμματος εἶναι ἐξειργασμένη διὰ νὰ μὴ μένῃ ὁρατὴ τοῦθ' ὅπερ δὲν θὰ συνέβαινεν ἐὰν ἡ στοὰ ἦτο ἀρχαιοτέρα τοῦ ἀναλήμματος. Πλὴν τῶν ρηθεισῶν ἐν διαφόροις χρόνοις ἐπισκευῶν μετεσκευάσθη ἐν μεταγενεστέροις πιθανῶς ρωμαϊκοῖς χρόνοις ἡ στοὰ ἐντελῶς, τεθέντων ἐν τῷ κάτω ὀρόφῳ δωρικῶν κιόνων διαμέτρου κάτω μ. 0.65, ἄνω μ. 0.53, ἀρραβδώτων δὲ εἰς ὕψος μ. 1 60.

Δύο σπόνδυλοι ἐπὶ τόπου καί τινες ἄλλοι ἐπὶ τοῦ ἐδάφους κείμενοι καὶ ἓν κιονόκρανον σώζονται ἀκόμη. Καὶ τὸ πλῆθος τῶν κιόνων ηὔξησεν ὡς φαίνεται ἐκ τῶν γείσων τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων (εἰκ. 6), ὧν ὁ ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας αὐτῶν ἐγκεχαραγμένος κύκλος μ. 0.55δὲν ἔχει τὸ κέντρον αὐτοῦ ἐν τῷ μέσῳ τῶν προμόχθων, ἀλλὰ εἰς ἓν τεμάχιον ἀπέχει αὐτοῦ μ. 0.13, εἰς ἄλλο κεῖται ἐν τῷ μέσῳ τῶν δρόμων. Τὸ πλῆθος τῶν κιόνων δύναται κατὰ προσέγγισιν νὰ ὁρισθῇ λαμβανομένου ὑπ' ὄψει τοῦ μέσου ὅρου τοῦ μήκους τῶν ἐπιστυλίων τοῦ ἄνω ὀρόφου κυμαινομένου μεταξὺ μ. 2.25-2.48 (τῶν πολὺ μεγάλων τεμαχίων ἀνηκόντων ταῖς μικραῖς πλευραῖς) ἤτοι μ. 2.37 περίπου· οὕτω λαμβάνομεν 21 μεταξόνια διαστήματα, δηλ. 20 κίονας μεταξὺ δύο παραστάδων.

Ἐκ τοῦ διαφόρου μήκους τῶν ἐπισττλίων συνάγεται ὅτι ἡ ἁρμογὴ αὐτῶν δὲν συνέπιπτε πρὸς τὸν ἄξονα τοῦ κίονος· καὶ τὰ διαφράγματα τὰ κλείοντα τοὺς κάτω κίονας ἐτέθησαν ἐν τῇ μετασκευῇ παχύτερα, μ. 0.42, ἐφηρμόζοντο δὲ ἐπὶ τῶν κιόνων οὐχὶ ἐντὸς ἐντομῆς, ἀλλὰ ἠρείδοντο ἁπλῶς ἐπὶ τούτων, ὡς δεικνύει τεμάχιον διαφράγματος ἐν τῇ ἀνατολικῇ γωνίᾳ ἐπὶ τόπου εὑρισκόμενον.

Περὶ τῆς μορφῆς τῆς θόλου οὐδὲν δυστυχῶς δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν (πρβλ. κιονόκρανον τῆς στοᾶς εἰκ. 35, Π. 10) τῶν χρόνων τῆς μετασκευῆς.

Περατώσαντες τὴν περιγραφὴν τῆς στοᾶς δὲν κρίνομεν ἄκαιρον νὰ ὑπομνήσωμεν τὴν καταπληκτικὴν ὁμοιότητα ἐν τῇ ἀναλογίᾳ τῶν διαστάσεων τοῦ θριγκοῦ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀμφιαράου ἐν Ὠρωπῷ καὶ τοῦ τῆς ἡμετέρας στοᾶς (πρβλ. Versace AM. 1908, 247-272 εἰκ. 6).

Νεώτερος ναός.

Πρόσωπον εἰκ. 11. Π. 9. Διάγραμμα εἰκ. 12. Π. 10.

Τὰ πρὸ τῆς δυτικῆς στοᾶς λείψανα ναοῦ ἀποτελοῦσιν ὀρθογώνιον τετράπλευρον ἐξωτερικοῦ μήκους μ. 10 47 καὶ πλάτους μ. 6 00 περίπου.

Ἡ πρώτη σειρὰ λίθων ἡ καὶ ὡς θεμέλιον χρησιμεύουσα συνίσταται ἐκ πλακῶν πώρου μήκους μ. 1.20 καὶ πλάτους 0.92-0.93· ἡ μεγαλειτέρα πλευρὰ τῶν πλακῶν τούτων βαίνει παραλλήλως πρὸς τὰς μικρὰς πλευρὰς τοῦ ναοῦ· ἐν τῇ ἐξεργασίᾳ καὶ τῇ ἐφαρμογῇ δεικνύουσιν οἱ λίθοι οὗτοι μεγάλην ἐπιμέλειαν· ὁ πρὸς ἀλλήλας σύνδεσμος τῶν ἐπικειμένων σειρῶν συντελεῖται διὰ τῶν συνήθων ἐν τοῖς μακεδονικοῖς ἢ ρωμαϊκοῖς χρόνοις συνδέσμων, εἰς ἃς διωχετεύετο δι' αὐλάκων ὁ μόλυβδος· ἡ ἐν γένει ἐργασία ἐπιτρέπει ἡμῖν νὰ ἀνα-

γάγωμεν τὸν ναὸν τοῦτον εἰς τοὺς μακεδονικοὺς ἢ καλοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους.

Ἡ ἀνατολικὴ μικρὰ πλευρὰ καὶ τμῆμα τῶν μακρῶν πλευρῶν τοῦ ναοῦ ἐπεσκευάσθησαν μεταγενεστέρως τεθέντων ἀντὶ πώρου, λίθων τροχμαλοπαγῶν· ὅτι ἐπισκευὴ ἐγένετο ἐνταῦθα καὶ ὄχι προσθήκη ὡς εἴκασαν πάντες οἱ μετὰ τοῦ ναοῦ ἀσχοληθέντες, γίνεται τὸ μὲν ἐκ τούτου δῆλον, ὅτι ἡ τελευταία ἀπὸ δυσμῶν πλὰξ τῶν μακρῶν πλευρῶν, πρὸς ἣν προσαρμόζονται οἱ τροχμαλοπαγεῖς λίθοι, εἶναι οὕτω ἐξειργασμένη οὐχὶ ἵνα μένῃ ὁρατή, ἀλλ' ἵνα ἐφαρμόζηται πρὸς ἄλλους λίθους· οὐδὲν λοιπὸν ἐμποδίζει ἡμᾶς νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι οἱ ἐκ πώρου λίθοι ἦσαν ἀρχικῶς ἐν πάσαις ταῖς πλευραῖς τεθειμέναι· τὸ δὲ αἱ πλάκες ἐκ πώρου δὲν σώζονται ἐν ἀμφοτέραις ταῖς μακραῖς πλευραῖς εἰς τὸ αὐτὸ μῆκος, ἀλλ' ἐν τῇ νοτίᾳ πλευρᾷ ὀλιγώτεροι· ὥστε ἐὰν ἀρχικῶς ὁ ναὸς ἐνταῦθα ἀπέληγε θὰ ἦσαν αἱ μακραὶ πλευραὶ ἴσαι τοὐλάχιστον τὸ μῆκος.

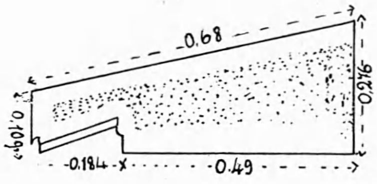

Εἰκὼν 13.

Ἡ ἑπομένη σειρὰ λίθων ἀποτελεῖται ἐκ δόμων πώρου μήκους μ. 1.13-0.95, πλάτους μ. 0 46 καὶ ὕψους μ. 0.30 (Π. 10, Μ). Ἡ μακρὰ αὐτῶν πλευρὰ φαίνεται παραλλήλως τῶν μακρῶν πλευρῶν τοῦ ναοῦ, ὥστε δύο λίθοι ὧν ὁ μὲν μ. 0 46, ὁ δὲ μ. 0.74 ἀπῃτοῦντο παραλλήλως τιθέμενοι, ἵνα συμπληρωθῇ τὸ πάχος μ. 1.20 τῆς πρώτης σειρᾶς· ἐκ τούτων σώζεται ἐν πάσαις ταῖς πλευραῖς ἡ ἐσωτερικὴ μ. 0 46 πλάτους.

Ὅτι τὰ λείψανα ταῦτα ἀνήκουσι ναῷ δωρικῷ εἰκάζω τὸ μὲν ἐκ τῆς εὑρέσεως ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν δωρικοῦ ρυθμοῦ ἐφαρμοζομένων ἀκριβῶς πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ ναοῦ, τὸ δὲ ἐκ τῆς εὑρέσεως πάντων σχεδὸν τῶν μελῶν τούτων ἐν τῷ ἀνατολικῷ ἡμίσει τοῦ ἱεροῦ.

Τὰ μέλη ταῦτα εἶναι τεμάχιον γείσου (εἰκ. 13) τῶν μακρῶν πλευρῶν ἐκ μαρμάρου πεντελησίου, θραῦσμα τριγλύφου (εἰκ. 14), τρία δωρικὰ κιονόκρανα τῆς αὐτῆς ὕλης (εἰκ. 14б) καὶ εἷς σπόνδυλος ὑμηττίου μαρμάρου μήκους μ. 1 82, οὗ κάτω διάμετρος μ. 0 515, ἄνω μ. 0 45, πρὸς δὲ καὶ δύο θραύσματα τριγλύφου λίθου ὑμηττίου μήκους μ. 0.80-0.85 κείμενα ἐν τῇ ἀνατολικῇ γωνίᾳ τῆς μεγάλης στοᾶς· ταῦτα ἦσαν φαίνεται προωρισμένα νὰ ἀποτελέσωσιν ἓν τεμάχιον λίθου ἐν ᾧ θὰ ἐλαξεύθησαν τὸ τρίγλυφον καὶ τὸ ἐπιστύλιον ὁμοῦ, ὅπως καὶ ὁ θριγκὸς τῆς σκηνῆς τοῦ θεάτρου τοῦ Διονύσου, ἔμειναν ὅμως ἡμιτελῆ λαξευθέντος μόνον τοῦ τριγλύφου καὶ κατόπιν πελεκηθέντα ἐν ἄλλοις χρόνοις ἐχρησιμοποιήθησαν ἀλλοῦ.

Κατὰ ταῦτα ὕψος τοῦ τριγλύφου ἐστὶ μ. 0.30, πλάτος τῆς μετόπης μ. 0.327, κατὰ τὸ γεῖσον μ. 0.325 ἤτοι μέσος ὅρος μ. 0.326, πλάτος τῆς τριγλύφου μ. 0.233, ὑποθέτοντες μίαν τρίγλυφον δι' ἕκαστον μεταξόνιον διάστημα λαμβάνομεν ὡς μῆκος τούτου μ. 1.118 καὶ ἁπλούστερον μ. 1.12: τούτου ἐμπεριεχομένου ἐν τῷ πλάτει τοῦ διαγράμματος πεντάκις λαμβάνομεν μ. 5.60, σὺν τῷ πλά-

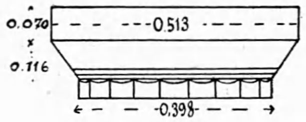

Εἰκὼν 14β.

τει μιᾶς τριγλύφου ἔχομεν μ. 5,83.3· μ. 0.17 ἐπὶ ἔλαττον δηλαδὴ τοῦ πλάτους τοῦ ναοῦ, ἅτινα διανεμόμενα κατὰ τὸ ἥμισυ ἑκατέρωθεν ἀποτελοῦσι μικρὰν κρηπῖδα τῶν μακρῶν πλευρῶν καὶ τῆς ὀπισθίας.

Δεδομένου ὅτι ὁ ναὸς εἶχε τρεῖς βαθμίδας ἐν τῇ ἀνατολικῇ πλευρᾷ καὶ πλάτος αὐτῶν μ. 0 28, ἀφαιροῦντες τὸ ἄθροισμα τοῦ πλάτους τῶν δύο πρώτων βαθμίδων ἀπὸ τοῦ πάχους τῆς ἐν λόγῳ πλευρᾶς, λαμβανομένης καὶ ὡς πρώτης βαθμίδος, μένει ὑπόλοιπον μ. 0.64, ἐκ τούτου λαμβάνομεν ὡς πλάτος τοῦ στυλοβάτου μ. 0.60, ἁρμόζον κάλλιστα τῇ διαμέτρῳ τῶν ρηθέντων σπονδύλων· οὕτω ἀφαιροῦντες ἀπὸ τοῦ μήκους τοῦ διαγράμματος τὸ ἄθροισμα τῶν δύο βαθμίδων καὶ τὸ πλάτος μ. 0.085 τῆς κρηπῖδος λαμβάνομεν ἐξωτερικὸν μῆκος τοῦ ναοῦ μέχρι τοῦ στυλοβάτου μ. 9 83· εἰς τὸ μῆκος τοῦτο εἰσέρχονται 17 μετόπαι καὶ 18 τρίγλυφοι, μένοντος ὑπολοίπου μ. 0.095, ὁ ἐκλεί-

πει διὰ τῆς εἰσχωρήσεως τοῦ κίονος ἀπὸ τοῦ στυλοβάτου ἐπί τινα ἑκατοστὰ καὶ τῆς κλίσεως αὐτοῦ πρὸς τὰ ἔσω.

Κατὰ τὰ ἀνωτέρω ὁ ναὸς θὰ ἦτο δωρικὸς ἔχων ἐν τῷ μετώπῳ 4 κίονας μεταξὺ δύο παραστάδων ἄλλην ἀναπαράστασιν τοῦ ναοῦ δὲν ἐπιτρέπουσι τὰ εὑρεθέντα δωρικὰ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη, οὔτε ὑπάρχουσιν ἄλλα ἐφαρμοζόμενα τῷ ναῷ τούτῳ. Αἱ παραστάδες ἠδύναντο νὰ ἔχωσι καὶ σχῆμα ἡμικίονος, ὡς ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἀμφιαράου ἐν Ὠρωπῷ.

Ἡ μικροτέρα δυτικὴ στοά.

Διάγραμμα εἰκ. 15. Π. 9. Δυτικὴ πλευρὰ εἰκ. 16. Π. 9.

Ἡ στοὰ αὕτη ἔχει μῆκος ἐξωτερικὸν μ. 27.70 καὶ πλάτος μ. 13.06. Διαιρεῖται δὲ κατὰ πλάτος εἰς δύο μέρη· εἰς πρόστοον πλάτους μ. 5.73 καὶ εἰς τὸ ὑπόλοιπον μέρος διαιρούμενον καὶ τοῦτο κατὰ

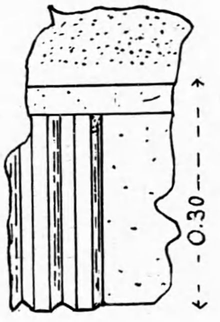

Εἰκὼν 14.

μῆκος εἰς τέσσαρα διαμερίσματα· τὰ δύο ἄκρα ἔχουσιν ἐσωτερικὸν μῆκος μ. 6.16 περίπου.

Τοῦ προστόου ὁ στυλοβάτης ἔχει πλάτος μ. 0.945 καὶ ὕψος μ. 0.258 συνίσταται δὲ ἐκ πλακῶν ὑμηττίου λίθου μήκους μ. 1·26-1.60.

Τῶν πλακῶν τούτων 3 εὑρίσκονται πρὸ τῆς μεγάλης στοᾶς καλύπτουσαι εἶδος μεταγενεστέρου βόθρου, 4 δὲ παρ' αὐτὴν χρησιμεύουσαι ὡς ἀναβαθμοὶ εἰς τὸ ὑψηλότερον κείμενον ἔδαφος ὅπου ἄλλοτε ἡ μικρὰ στοά.

Ἡ ὑπὸ τὸν στυλοβάτην βαθμὶς ἔχει ὕψος μ. 0 25, πλάτος 1,26 περίπου· τοῦ ἀναβαθμοῦ πλάτος μ 0.28· σύγκειται κατὰ τὸ πλάτος ἐκ δύο πλακῶν, τῆς μὲν ἐσωτερικῆς ἐκ πώρου πλάτους μ. 0.67, τῆς δὲ ἐξωτερικῆς ἐκ μαρμάρου ὑμηττίου.

Ὑπὸ τὴν δευτέραν βαθμίδα κεῖνται δύο ἀκόμη σειραὶ ἐκ λίθου πώρου τῆς μὲν ὕψους μ. 0.25, τῆς δὲ μ. 0 27 καὶ ὡς θεμέλια χρησιμεύουσαι· ἡ ἀνωτέρα ἀποτελεῖται τὸ πλάτος ἐκ δύο ἐπίσης πλακῶν, ἡ κατωτέρα ἐκ μιᾶς ἴσης τὸ πλάτος ταῖς 2 ἄνω ὁμοῦ.

Ὁ στυλοβάτης ἐκτείνεται εἰς τὰς μικρὰς πλευρὰς εἰς μῆκος μ. 3 32· αἱ πλευραὶ αὗται ἦσαν ἐπὶ μέτρα 10.86, ἀπὸ τοῦ ὀπισθίου τοίχου μετροῦντες κλεισταί· ἀπέληγον δὲ εἰς παραστάδα, ἧς τὰ ἴχνη σῴζονται ἐπὶ τοῦ στυλοβάτου, ἐφ' οὗ εἶναι ἐγκεχαραγμένη καὶ γραμμὴ συμπίπτουσα πρὸς τὴν προσθίαν πλευρὰν τῆς παραστάδος. Τοῦ στυλοβάτου σῴζεται ἐπὶ τόπου τὸ δυτικὸν μέρος καὶ τοῦ προσώπου ὀλίγον, ὅπερ εἶναι συνέχεια τῆς τελευταίας πλακὸς τῆς δυτικῆς πλευρᾶς, ἥτις γωνιοῦται εἰς τὸ ἄκρον αὐτῆς. Ἡ ἐσωτερικὴ πλευρὰ τοῦ στυλοβάτου παρουσιάζει τὴν αὐτὴν ἰδιότητα, ἣν καὶ ὁ στυλοβάτης τῆς μεγάλης στοᾶς.

Ἡ δευτέρα βαθμὶς ἐκτείνεται καὶ αὕτη εἰς τὰς μικρὰς πλευρὰς εἰς μῆκος μ. 3.10 περίπου ἀπὸ τοῦ στυλοβάτου. Κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν ἀκμὴν τοῦ ἀναβαθμοῦ εἶναι λελαξευμένος αὖλαξ βάθους μ. 0.05 καὶ πλατους μ. 0.10 πρὸς ἐκροὴν τῶν ἐκ τῆς στέγης πιπτόντων ὀμβρίων ὑδάτων· καὶ ταύτης τῆς βαθμίδος σῴζεται ὅσον ὁ στυλοβάτης, τῶν δὲ ἐκ πώρου θεμελίων τι ἐπὶ πλέον. Αἱ πλάκες τοῦ τε στυλοβάτου καὶ τῆς δευτέρας βαθμίδος δι' οὐδενὸς μέσου συντέονται πρὸς ἀλλήλας, δεικνύουσιν ὅμως πολλὴν ἐπιμέλειαν περὶ τὴν ἐξεργασίαν καὶ ἐφαρμογήν.

Ἐν τῇ δυτικῇ γωνίᾳ σῴζεται ἐπὶ τόπου σπεῖρα ἄνευ πλίνθου ὕψους μ. 0.24, διαμέτρου μ. 0.69 καὶ τοῦ αὐτοῦ σχήματος ὃ καὶ αἱ σπεῖραι τῆς μεγάλης στοᾶς ἔχουσι· πρὸς ταύτην ἁρμόζει κίων διαμέτρου μ. 0.58 παρὰ τὴν βάσιν καὶ ἄνω μ. 0.51, ὅπως καὶ ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ἄνω ὀρόφου τῆς μεγάλης στοᾶς. Οἱ κίονες ἦσαν ἀναμφιβόλως ἰωνικοῦ ρυθμοῦ, διότι οὐδὲν κορινθιακὸν κιονόκρανον εὑρέθη ἁρμόζον ταῖς διαστάσεσι τῆς σπείρας· ἰωνικὰ ὅμως κιονόκρανα δυνάμενα νὰ προσαρμοσθῶσιν ἐνταῦθα εὑρέθησαν δύο μεταγενεστέρας ἐποχῆς ἢ ἡ στοὰ (εἰκ. 17, Π. 10) καί τινα θραύσματα ὁμοίων κιονοκράνων δεικνυόντων τὴν αὐτὴν πρὸς τὴν σπεῖραν ἐργασίαν. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ κίονες ἀμφοτέρων τῶν στοῶν ἔχουσιν ὡς εἶπον τὰς αὐτὰς διαστάσεις,

ἠδύνατο νὰ ὑποθέσῃ τις ὅτι τὰ ἀνωτέρω κιονόκρανα δυνατὸν νὰ ἀνῆκον τῇ μεγάλῃ στοᾷ· ἀλλ᾽ ἐν τῇ κατατάξει τῶν κιονοκράνων ὡδηγήθην ἐκ τούτου· τὸ ἓν τῶν κιονοκράνων, ὃ ἀπέδωκα τῇ στοᾷ, συνεδέετο πρὸς τὸ ἐπιστύλιον διὰ συνδέσμου Τ, ὄντος τοῦ ἡμίσεως τῶν γνωστῶν συνδέσμων I τοῦ Ε΄ καὶ Δ΄ αἰῶνος π. Χ., οὓς καὶ ἡ στοὰ φέρει. Ὅμοια δὲ τὸ σχῆμα θὰ ἦσαν καὶ τὰ κιονόκρανα τῶν ἐσωτερικῶν σειρῶν τῆς μεγάλης στοᾶς. Τὰ δὲ ἄλλα κιονόκρανα τὰ ἀποδιδόμενα τῇ μικρᾷ στοᾷ πλὴν ὅτι ἔχουσι διάφορον σχῆμα οὐδὲν σημεῖον συνδέσμου πρὸς τὰ ἐπιστύλια δεικνύουσιν. Οὐδενὶ ἄλλῳ οἰκοδομήματι δύνανται νὰ ἀνήκωσι ταῦτα, διότι τὰ κάλλιστα εἶναι αἱ δύο στοαί.

Παραδεχόμενοι μεταξόνιον διάστημα μ. 2.44 περίπου λαμβάνομεν ἐν τῷ προσώπῳ 12 κίονας· τὸ μεταξόνιον διάστημα ἐν ταῖς μικραῖς πλευραῖς εἶναι μ. 2.14.

Ὡς ἐπιστύλιον τῆς στοᾶς ταύτης ἔλαβον τὸν μόνον τοῦ σχήματος τούτου (εἰκ. 18, Π. 10) διαφέροντα κατά τι τῆς μεγάλης στοᾶς· τὸ ἀνωτέρω οὐδὲν σημεῖον συνδέσμου πρὸς τὰ κιονόκρανα φέρει· τὰ ἐπιστύλια ἃ ἀπέδωκα τῇ μεγάλῃ στοᾷ φέρουσιν ὁμοίαν ἐντομὴν ἣν καὶ τὸ ἀβάκιον τῶν ρωμαϊκῶν κιονοκράνων τῆς στοᾶς ταύτης, ὅπερ συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς παραδοχῆς ὁμοίας προελεύσεως αὐτῶν.

Τοῦ γείσου ἓν μόνον θραῦσμα ἀνεῦρον (εἰκ. 19),

Εἰκὼν 19.

ὃ ἕνεκα τῆς ὁμοίας ἐργασίας πρὸς τὴν στοὰν φρονῶ ὅτι ταύτῃ ἀνήκει. Ἡ κλίσις τοῦ ἀετώματος δὲν δύναται κατὰ τὸ θραῦσμα τοῦτο νὰ μετρηθῇ ἐπακριβῶς, πάντως ὅμως ἦτο λίαν μικρά

Τῶν διαμερισμάτων μόνον τὰ θεμέλια σώζονται καὶ ταῦτα ἐκ λίθων πώρου μ. 0.70×0.60.

Τὸ δάπεδον τούτων ἦτο ἐστρωμένον διὰ μικρῶν χαλίκων.

Ἡ ἐργασία τῆς στοᾶς ταύτης ἐπιτρέπει νὰ θέσωμεν τὴν κατασκευὴν αὐτῆς ἐν τοῖς μακεδονικοῖς ἢ καλοῖς ρωμαϊκοῖς χρόνοις.

Ὁ δυτικὸς ναὸς ἰωνικοῦ ρυθμοῦ.

Διάγραμμα εἰκ. 20. Π. 9. Πρόσωπον εἰκ. 21. Π. 10.

Τοῦ ναοῦ τούτου ἔχοντος μῆκος ἀπὸ τοῦ στυλοβάτου μ. 7.85 καὶ πλάτος μ. 5.18 σώζεται μόνον ὁ στυλοβάτης μετὰ τῶν σπειρῶν τῶν παραστάδων εἰς ἃς ἀπέληγον ἔμπροσθεν οἱ πλάγιοι τοῖχοι, καὶ τεμάχιον τῶν θεμελίων τῆς βορειοδυτικῆς γωνίας. Τὸν συλοβάτην ἀποτελοῦσι νῦν 4 πλάκες λίθου ὑψηττίου, ὧν ἡ πρώτη ἐκ νότου ἔχει μῆκος μ. 1.715, ἡ δευτέρα μ. 1.435, ἡ τρίτη μ. 1.715 καὶ ἡ τετάρτη μ. 0.325.

Ἡ πρώτη καὶ ἡ τρίτη πλὰξ ἔχουσιν ἴσον μῆκος καὶ πλάτος (0.725). Ἡ ἐσωτερικὴ μακρὰ πλευρὰ αὐτῶν εἶναι, ὅπως καὶ τῶν πλακῶν τοῦ στυλοβάτου τῶν δύο στοῶν, λελαξευμένη ἀπὸ τῆς ἄνω ἀκμῆς κατ᾽ εὐθεῖαν γραμμὴν μέχρι βάθους ὀλίγων ἑκατοστῶν δι᾽ ὃν λόγον ἀνωτέρω ἐξηγήσαμεν. Ἡ λάξευσις αὕτη δὲν συνετελέσθη καθ᾽ ὅλον τὸ μῆκος τῆς πλακὸς ἀλλὰ μόνον εἰς μῆκος μ. 1.00 ἀπὸ τῶν ἐσωτερικῶν στενῶν πλευρῶν αὐτῆς, τῶν ἐφαρμοζομένων πρὸς τὴν μέσην πλάκα τὴν ἔχουσαν μῆκος μ. 1.435. Τὸ λοιπὸν μέρος τῆς ἐσωτερικῆς (βορείας) μακρᾶς πλευρᾶς τῶν δύο πλακῶν ἔχει ἐξεργασθῇ οὕτως ὥστε νὰ ἐφαρμοσθῇ πρὸς τὰς πλάκας τοῦ στυλοβάτου τῶν μακρῶν πλευρῶν τοῦ ναοῦ.

Ἡ θέσις τῆς πρώτης πλακὸς εἶναι ἡ ἀρχικὴ οὐχὶ ὅμως καὶ τῆς τρίτης, ἥτις ἔκειτο ἄλλοτε δυτικώτερον καθ᾽ ὃν τρόπον καὶ ἡ πρώτη· καταστραφείσης τῆς μέσης πλακὸς μεταγενεστέρως, ἥτις εἶχε προφανῶς τὸ αὐτὸ μῆκος, ὃ καὶ ἄλλαι δύο, ἀντικατεστάθη αὕτη διὰ τῆς νῦν μικροτέρου μήκους καὶ μεγαλειτέρου πλάτους· ἵνα ἐπιτύχωσιν ἐφαρμογὴν τῶν δύο πλακῶν πρὸς τὴν μέσην ὤθησαν τὴν τρίτην πρὸς τὰ ἔσω (πρὸς νότον), τὴν δὲ ἐπελθοῦσαν διαφορὰν κατὰ τὸ πλάτος ἐν τῇ δυτικῇ γωνίᾳ ἐπλήρωσαν διὰ τοῦ ρηθέντος μικροῦ τεμαχίου μικροτέρου ὕψους, προερχομένου ἐκ τῆς βάσεως παραστάδος τινὸς ἢ ἐπιγραφῆς· τὴν διαφορὰν κατὰ τὸ ὕψος συνεπλήρωσαν θέσαντες μικρὸν στρῶμα ἀσβεστοκονιάματος καὶ μικρῶν λίθων μεταξὺ

τοῦ τεμαχίου τούτου καὶ τῆς ὑποκειμένης δευτέρας βαθμίδος ἐκ πώρου.

Ἡ πρώτη πλὰξ φέρει κατὰ τὴν προσθίαν κάτω ἀκμὴν τῆς προσθίας καὶ πλαγίας πλευρᾶς λελαξευμένην παρυφὴν μ. 0.037 πλάτους. Ἐπὶ τῆς πλακὸς ταύτης κεῖται κατὰ χώραν ἡ σπεῖρα τῆς παραστάδος συνδεδεμένη πρὸς αὐτὴν διὰ δύο γόμφων μετ' αὐλάκων· ἡ δυτέρα οὐδεμίαν παρυφὴν φέρει, ἡ τρίτη μόνον εἴς τι μῆκος τῆς προσθίας πλευρᾶς, μείνασα ἡμιτελής.

Διὰ τῆς ὠθήσεως τῆς πλακὸς ταύτης πρὸς τὰ ἔσω παρέστη ἀνάγκη νὰ μεταφέρωσι τὴν σπεῖραν δυτικώτερον πρὸς τὰ ἔξω, ἐκ τούτου δὲ ἡ μία τῶν ὀπῶν τῶν γόμφων μένει νῦν ὁρατή.

Τὴν παροῦσαν κατάστασιν τοῦ στυλοβάτου ἐκλαβόντες τινὲς ὡς τὴν ἀρχικὴν ἀνάγουσι τὸν ναὸν τοῦτον εἰς βυζαντιακοὺς χρόνους· οὐχὶ ὀρθῶς κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην· διότι ἐὰν οὕτω κρίνωμεν, ἔδει πάντα τὰ ἐν τῷ ἱερῷ κτίσματα νὰ ἦναι προϊόντα βυζαντιακῆς κατασκευῆς, ἀφ' οὗ οὐδὲν ἔμεινεν ἀνεπισκεύαστον καὶ κατὰ πολὺ μάλιστα ἀγροικότερον τρόπον. Ὅτι δὲ ἡ τελευταία μικρὰ πλὰξ τοῦ στυλοβάτου κεῖται ὑπὸ τὴν σπεῖραν οὐδὲν τὸ παράδοξον· μήπως δὲν ἀντικατεστάθησαν ἐν τῇ μεγάλῃ στοᾷ πλάκες βαστάζουσαι τοὺς κίονας; ἐν τῷ δωρικῷ μικρῷ ναῷ δὲν ἐπεσκευάσθη ὁλόκληρον τὸ πρόσθιον μέρος τῶν θεμελίων, ὡς ἀπεδείχθη; Ἐντοῦθα προτιμότερον ἦτο μὴ ἐπαρκεσάσης τῆς μέσης πλακὸς κατὰ τὸ μῆκος νὰ ὠσθῇ ἡ πρώτη καὶ νὰ τεθῇ τὸ συμπλήρωμα πρὸς τὰ ἔξω ἢ ἐν τῷ μέσῳ.

Ἡ ὑπὸ τὸν στυλοβάτην βαθμὶς συγκειμένη τὸ πλάτος ἐκ δύο πλακῶν μ. 0.68 ἔχει ὕψος 0.40, προεξέχει δὲ τοῦ συλοβάτου μ. 0.28· ὑπὸ ταύτην κεῖνται τὰ θεμέλια ὡσαύτως ἐκ πώρου καὶ ἐκ τιτανολίθου. Πρὸ τῆς βαθμίδος ταύτης κεῖται νῦν μικρὰ βαθμὶς ἐκ λίθου ὑμηττίου τεθεῖσα ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις.

Τοῦ στυλοβάτου τὸ ὕψος εἶναι μ. 0.26.

Αἱ σπεῖραι τῶν παραστάδων ἔχουσιν ἄνω διάμετρον μ. 0.57 πρὸς ἃς ἀναλογοῦσι κίονες διαμέτρου μ. 0.47 κατὰ τὴν ἀπόφυσιν· τὰ ἴχνη τῶν σπειρῶν τῶν κιόνων τούτων διακρίνονται κάλλιστα ἐπὶ τοῦ στυλοβάτου· συνεδέοντο αἱ παραστάδες πρὸς τὰς σπείρας διὰ τῶν γνωστῶν μετ' αὐλάκων ρωμαϊκῶν συνδέσμων. Πρὸς τούτους τοὺς κίονας ἔχοντας ἄνω διάμετρον κατὰ τὴν ἀπόφυσιν μ. 0·41, ἀναλογοῦσι κιονόκρανα διαμέτρου μ. 0.44.

Τοιαύτην τινὰ μορφὴν καὶ ὅμοιον ρυθμὸν θὰ εἶχεν ὑποθέτω καὶ ὁ μικρότερος ναὸς Ξ.

Καὶ ἀκριβῶς τέσσαρες ἀράβδωτοι ἰωνικοὶ κίονες λίθου ὑμηττίου ἔχοντες τὰς ἄνω ρηθείσας διαστάσεις ὑφίστανται καὶ δύο εἴδη κιονοκράνων τῶν αὐτῶν ἐπίσης διαστάσεων, ὧν τὸ ἓν ἐκ τῶν χαρακτηριστικῶν τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων μετὰ τεσσάρων ὄψεων, δύναται νὰ ἀνήκῃ τῷ παρόντι ναῷ ἔχοντι ὅμοια κιονόκρανα διά τε τοὺς κίονας καὶ διὰ τὰς παραστάδας.

Αἱ σπεῖραι τῶν παραστάδων ἐν μὲν τῷ προσώπῳ κεῖνται ἐν ἑνὶ ἐπιπέδῳ πρὸς τὴν προσθίαν πλευρὰν τοῦ στυλοβάτου, ἐν δὲ ταῖς πλαγίαις πλευραῖς μ. 0.07 ἐσωτέρω. Πρὸς τὰ ἔσω φέρουσιν αἱ σπεῖραι αὗται ἐντομὴν πρὸς ἣν ἐφηρμόζετο κιγκλὶς φράσσουσα τὰ μεταξόνια διαστήματα. Σχῆμα ἔχουσιν

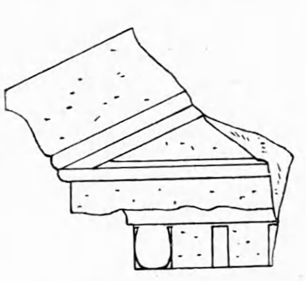

Εἰκὼν 22.

αἱ σπεῖραι ὃ καὶ αἱ τῆς μεγάλης στοᾶς, ὕψος δὲ μ. 0.14, εἰσὶ καὶ ἐκ λίθου πεντελησίου. Σπεῖρα κίονος ἄνευ πλίνθου τοῦ μεγέθους τούτου ὑπάρχει ἐν τῷ ἱερῷ μία, ἀνήκουσα ὅμως ὡς ἐκ τῶν ἐν τῇ κάτω ἐπιφανείᾳ ὀπῶν ἐξάγεται ἄλλῳ οἰκήματι, πιθανῶς τῷ ἑτέρῳ ναῷ· αἱ ὀπαὶ αὗται δὲν ἁρμόζουσι τῷ στυλοβάτῃ τοῦ παρόντος ναοῦ.

Τεμάχιον ἐπιστυλίου μήκους μ. 1.76 καὶ ὕψους 0.40 φέρον τὴν ἐπιγραφὴν (C.I A. II. 3, 1204) [Ζήνων Μελιτέο]ς ἱερεὺς γενόμεν[ος] Ἀσκληπιῷ καὶ [Ὑγιείᾳ ἀνέθεκεν, [κλειδουχοῦν]τος τοῦ υἱοῦ Λεονίδου, κανηφ[ορ]ούσης Σωτείρας τῆς Ἀθηναγόρου [Μελιτέως], ἀνήκει προφανῶς καὶ τούτῳ. Τοῦ γείσου ἀνεῦρον τὸ μικρὸν θραῦσμα (εἰκ. 22) λελαξευμένον ὅπως καὶ τὸ τῆς μικρᾶς στοᾶς ἐν ἑνὶ τεμαχίῳ λίθῳ, ὃ φρονῶ, ὡς ἐκ τῆς ἐργασίας καὶ τῶν διαστάσεων κρίνω, νὰ ἀνήκῃ ἐνταῦθα. Τοῦτο

ἔχει κλίσιν 23° περίπου, κατὰ ταύτην δὲ ὕψος τοῦ ἀετώματος μ. 1.10.

Τὸ μῆκος ἑνὸς τῶν κιόνων τούτων θραυσθέντος εἰς τρία τεμάχια εὑρέθη μετρηθὲν μετὰ πάσης δυνατῆς ἀκριβείας μ. 4.59, ἤτοι ἔχει πρὸς τὴν κάτω διάμετρον λόγον 9 $^7/_{10}$: 1.

Ἡ ἐργασία δύναται νὰ ἀναχθῇ εἰς τοὺς μακεδονικοὺς ἢ εἰς τοὺς καλοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους.

Ὁ ἀνατολικὸς ναὸς ἰωνικοῦ ρυθμοῦ.

Διάγραμμα εἰκ. 23. Π. 10.

Οὗτος ἔχει μῆκος ἀπὸ τῆς δευτέρας βαθμίδος μ. 5.08, πλάτος δὲ 4.28. Τὰ θεμέλια αὐτοῦ εἰσὶν ἐκ λίθων τραχμαλοπαγῶν, ἐπ' αὐτῶν ὡς εὐθυντηρία καὶ ὡς δευτέρα ἐκ τῶν ἄνω βαθμίς, ἐν μὲν τῷ προσώπῳ καὶ ἐπὶ μ. 3.86 τῆς νοτιοδυτικῆς μακρᾶς πλευρᾶς, καὶ ἐπὶ μ. 4 48 τῆς ἑτέρας μακρᾶς κεῖνται καλῶς ἐξειργασμέναι πλάκες ἐκ λίθου τοῦ λατομείου Καρᾶ ὕψος ἔχουσαι 0,32 τὴν συνέχειαν αὐτῶν μέχρι τῆς ὀπισθίας πλευρᾶς ὡς καὶ ταύτην ἀποτελοῦσι λίθοι ἐκ πώρου. Ὁ στυλοβάτης ἐκ πώρου ὕψους μ. 0.24 εἰσχωρεῖ τῆς ὑποκειμένης καὶ τροχμαλοπαγοῦς βαθμίδος ἐν μὲν ταῖς πλαγίαις πλευραῖς καὶ τῇ ὀπισθίᾳ μ. 0.10, ἐν δὲ τῷ προσώπῳ μ. 0.29· σώζεται μόνον ἐν τῇ βορειοανατολικῇ μακρᾷ πλευρᾷ καὶ τῇ ὀπισθίᾳ.

Ἡ ἀσυνήθης αὕτη ἀκολουθία ἐν τῇ χρήσει τῶν λίθων διαφόρου ὕλης δὲν ἐπιτρέπει φρονῶ νὰ ἀναγάγωμεν τὸν ναὸν τοῦτον εἰς τοὺς ἑλληνικοὺς χρόνους· ἰδίως οἱ ἐκ πώρου λίθοι οἱ ἐν τῇ δευτέρᾳ βαθμίδι τεθειμένοι δεικνύουσι σαφῶς ὅτι ἄλλοθεν ἐλήφθησαν· ὡσαύτως καὶ οἱ ἐκ τοῦ λατομείου Καρᾶ (οὐχὶ ἐκ λίθων τοῦ βράχου τῆς Ἀκροπόλεως ὡς ἐσφαλμένως ὁ Judeich γράφει) δὲν πιστεύω νὰ ἐλαξεύθησαν διὰ τὸν ναὸν τοῦτον. Οἱ προκείμενοι λίθοι ὁμοιάζουσι τοῖς τῶν ἀρχαϊκῶν ναῶν, ὡς οἱ τοῦ ἀρχαιοτέρου ναοῦ τοῦ Διονύσου ἐν τῷ θεάτρῳ, ἐκ τούτου δὲ ἀπατηθέντες τινὲς ἐξέλαβον τὸν ναὸν τοῦτον ὡς τὸν ἀρχαιότερον τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ τῆς Ὑγιείας, διότι μόνον ἐν τῷ Ϛ' π. Χ. αἰῶνι γίνεται χρῆσις τῶν λίθων τούτων· ἀλλ' οὐχὶ καὶ περὶ τὰ τέλη τοῦ Ε' π. Χ. ἐν ᾗ ἐποχῇ κατεσκευάσθη ὁ ναὸς οὗτος. Ἐν τοῖς μεταγενεστέροις χρόνοις οὐδεμία χρῆσις γίνεται τοῦ λίθου τούτου.

Ἐκ τῆς ὁμοίας ἐργασίας καὶ ἐκ τοῦ ὁμοίου ὕψους τῶν λίθων τούτων πρὸς τοὺς ἐν τῷ ναῷ τοῦ Διονύσου κρίνων εἰκάζω ὅτι καταστραφέντος τούτου τοῦ ναοῦ ἐχρησιμοποιήθησαν οἱ λίθοι αὐτοῦ ἐν τῇ οἰκοδομήσει τοῦ νεωτέρου ἰωνικοῦ ναοῦ, ἐν χρόνοις ρωμαϊκοῖς. Ὑπὲρ τῆς ὑποθέσεως, ὅτι ἰωνικὸς ἦν ὁ ναὸς οὗτος, συνηγορεῖ καὶ τὸ σχεδὸν τετράγωνον διάγραμμα αὐτοῦ.

Ἑτέρα στοὰ μετὰ στέγης ὁριζοντίας ἐν τῷ ἀνατολικῷ ἡμίσει τοῦ ἱεροῦ.

Εἰκ. 24. Π. 10, 34. Π. 9.

Ἐν τῷ ἀνατολικῷ ἡμίσει εὑρίσκονται 4 ἐπιστύλια, ὧν τὰ δύο κεῖνται παρὰ τὸν νεώτερον ναόν, ἓν ἐπὶ τοῦ στυλοβάτου τῆς στοᾶς καὶ ἕτερον τεθραυσμένον ἐπὶ τοῦ τοίχου Τ. Ἐκ τούτων τὰ παρὰ τὸν ναὸν κείμενα φέρουσι τὰς ἀφιερωματικὰς ἐπιγραφὰς (C.I.A. 686 III) Διονυσόδωρος ἦρχε Δεξικλῆς με ὅτε νείκης ἄεθλον ἔλαβεν ἡιδέωι χορῷ. Ἄρχων Διονυσόδωρος Εὐκάρπου τέ[χνης πάσης με κῦδος κωμικὸν τραγικῆς χορῶν τὸν δειθύραμβον θῆκε Ἀσκληπιῷ.

Τὸ φέρον τὸ τέλος τῶν ἐπιγραφῶν ἐπιστύλιον εἶναι καὶ τὸ τελευταῖον ἀπολῆγον πρὸς τὸ ἓν μέρος ὡς ἡ εἰκ. 25, Π.10 δεικνύει. Ὕψος ἔχει τὸ ἐπιστύλιον τοῦτο μ. 0.53, πλάτος ἐν τῇ κάτω ἐπιφανείᾳ μ. 0.40.

Πρὸς ταῦτα ἀνήκουσιν ἀναμφιβόλως δύο θραύσματα γείσου, ἐξεργασθέντος ὁμοῦ μετὰ τῆς ὑδρορρόης ἐν ἑνὶ τεμαχίῳ λίθου, ἔχοντος ὕψος μ. 0.30. Πρὸς τὰ ἔσω φέρει τοῦτο ἐντομὰς μ. 0.22×0 10 διὰ τὰς δοκούς. Δύο κορινθιακὰ κιονόκρανα, τὸ μὲν κίονος, τὸ δὲ παραστάδος, ὕψος ἔχοντα μ. 0.69, κάτω διάμετρον μ. 0.58 καὶ ὧν τὸ δεύτερον κεῖται παρὰ τὰ ἐπιστύλια τὰ φέροντα τὰς ἐπιγραφὰς ἀνήκουσι, φρονῶ, τοῖς ἀνωτέρω. Πάντα ταῦτα κατεσκευάσθησαν ἐκ λίθου πεντελησίου ἐν καλοῖς ρωμαϊκοῖς χρόνοις. Ὑπέστησαν ὅμως καὶ ταῦτα τὴν τύχην τῶν λοιπῶν ἐν τῷ ἱερῷ οἰκημάτων ἐπισκευασθέντα πολλάκις, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς διαφόρου ἐργασίας τῶν μελῶν τούτων. Μόνον τὰ φέροντα τὰς ἐπιγραφὰς ἐπιστύλια καὶ θραύσματά τινα τῶν κιονοκράνων καὶ τῶν γεισιπόδων τοῦ γείσου ἀνάγονται εἰς τὴν πρώτην ἐποχήν.

Ὅτι τὰ ἀρχιτεκτονικὰ ταῦτα μέλη στοὰν ἀπετέλουν οὐδεμία ἀμφιβολία· ἐκ μὲν τοῦ σχήματος τοῦ γείσου ἐξάγεται, ὅτι εἶχε στέγην ὁριζοντίαν, ἐκ δὲ τοῦ ἐπιστυλίου, ὅτι ὡρίζετο ἑκατέρωθεν ὑπὸ τοίχων ἀποληγόντων εἰς παραστάδα, πρὸς ἃς θὰ ἀνῆκε τὸ ἓν τῶν κιονοκράνων (πρβλ. εἰκ. 24 γωνιαῖον ἐπιστύλιον)·

Ἐκ τοῦ τόπου τῆς εὑρέσεως τῶν ἀρχιτεκτονικῶν τούτων μελῶν καὶ ἐκ λειψάνων θεμελίου ἐκ λίθων τροχμαλοπαγῶν (πρὸς νότον τοῦ νεωτέρου ναοῦ Μ μεταξὺ Τα, καὶ Εα) ἐκτεινομένου εἰς μῆκος μ. 8.50 περίπου, πιστεύω ὅτι ἡ στοὰ αὕτη ἔκειτο ἐν τῷ ἀνατολικῷ ἡμίσει. Ἡ ἄνω ἐπιφάνεια τῶν θεμελίων τούτων οὖσα κατ' εὐθεῖαν γραμμὴν λελειασμένη δεικνύει σαφῶς ὅτι ἐβάσταζεν ὀρθογωνίους λίθους, πιθανῶς στυλοβάτου.

Κατὰ ταῦτα, τὰ θεμέλια ἐβάσταζον τὸ πρόσωπον τῆς στοᾶς ἐν ᾧ οἱ κίονες, ὁ ὀπίσθιος τοῖχος αὐτῆς θὰ ἦν ὁ τοῖχος Τδ ἀπέχων αὐτῶν περὶ τὰ μ. 4.75. Ἀρχὴ αὐτῆς ἐκ δυσμῶν θὰ ἦν καὶ ἡ τοῦ ἀνατολικοῦ ἡμίσεως· ἄγνωστον μένει τὸ μῆκος· ἵνα ὅμως συμπληρωθῇ ἡ ἐπιγραφὴ ἀπαιτεῖται ἐν τοὐλάχιστον ἐπιστύλιον ἀκόμη, πρὸς δὲ καὶ ἕτερον γωνιαῖον ὅμοιον τῷ ἐν εἰκ. 24· ἐὰν εἰς ταῦτα μόνον περιορισθῶμεν θὰ εἶχεν ἡ στοὰ μῆκος τοὐλάχιστον μ. 14.22 τοῦ μήκους τῶν ἐπιστυλίων κυμαινομένου μεταξὺ μ. 2.43-2.33. Πιθανῶς ἡ στοὰ νὰ ἐξετείνετο καὶ μέχρι τοῦ ἀναλήμματος τοῦ θεάτρου. Ἐκ τῶν ἐπὶ τοῦ ἐπιστυλίου ἐγκεχαραγμένων ἐπιγραφῶν ἐξάγεται ὅτι ἡ στέγη τῆς στοᾶς ταύτης ἐχρησίμευε πρὸς ἐπίθεσιν ἀναθηματικῶν τριπόδων.

Νεώτερον πρόπυλον;

Εἰκῶν 25 Π. 10.

Τὸ κιονόκρανον εἰκ. 25 καὶ τὸ τρίγλυφον εἰκ. 26 ὁμοῦ μετὰ 2 σπονδύλων μήκους μ. 2.86 καί τινων θραυσμάτων ἡμικίονος ἀποτελοῦσι μέρος τοῦ αὐτοῦ κτίσματος ἀναμφιβόλως φέροντος ἐν τῷ προσώπῳ δύο ἢ πλείονας κίονας μεταξὺ δύο παραστάδων σχήματος ἡμικίονος. Τῶν σπονδύλων ἄνω διάμετρος εἶναι μ 0.48, κάτω δὲ μ. 0 56, ἔχουσι δὲ καὶ ἰσχυράν πως ἔντασιν, ὥστε προσθέτοντες πρὸς τὰ ἄνω τὸ ὑπόλοιπον τοῦ κίονος λαμβάνομεν τὴν διάμετρον μ. 0.45 τοῦ κιονοκράνου τοῦ ἔχοντος παραδόξως ἀρκετὰ μακρὸν ἀβάκιον. Οἱ ἡμικίονες ἔχουσι τὰς αὐτὰς διαστάσεις, ἀνεῦρον δὲ αὐτῶν δύο θραύσματα. Πλὴν τῆς συμφωνίας ἐν ταῖς διαστάσεσι καὶ ἡ ὁμοία ὕλη (λευκὸς ὑμήττιος λίθος;) καθιστᾷ πιθανὴν τὴν αὐτὴν προέλευσιν τῶν ἀρχιτεκτονικῶν τούτων μελῶν.

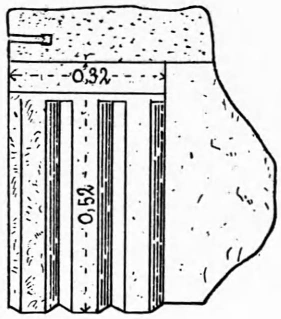

Εἰκὼν 26.

Τὸ κτίσμα ἐξ οὗ προέρχονται ἠδύνατο φρονῶ νὰ ἦναι τὸ νεώτερον πρόπυλον ἔχον τὴν αὐτὴν μορφὴν οἵαν καὶ τὰ ἐν Ὀλυμπίᾳ τοιαῦτα.

Οἴκημα περιφερές.

Εἰκὼν 27. 28. 29.

Τὰ ὑπὸ τῶν ἀνωτέρω εἰκόνων παριστώμενα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη ἀνήκουσι περιφερεῖ τινι κτίσματι, οὗτινος τὴν θέσιν ὑποθέτω πρὸς νότον τῆς στοᾶς, ἔνθα νῦν τὰ λείψανα τοῦ βωμοῦ· τοῦτο εἰκάζω ἔκ τινος ἀνασκαφείσης ἐν ἄλλοις χρόνοις καὶ καλυφθείσης κατόπιν ἐκ νέου τάφρου· ἐν τῇ τάφρῳ

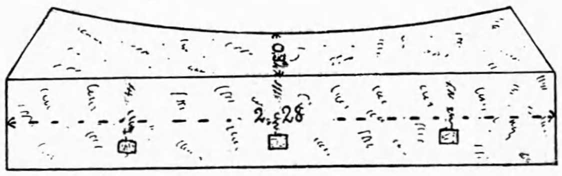

Εἰκὼν 27.

ταύτῃ ἐκτεινομένῃ κυκλοτερῶς καὶ διακρινομένῃ ἀπὸ δυσμῶν μέχρι νότου ἔκειντο τὰ θεμέλια τοῦ οἰκήματος τούτου, ἐφ' ὧν βραδύτερον οἱ χριστιανοὶ θὰ ἔκτισαν τὴν ἀψῖδα μιᾶς τῶν ἐκκλησιῶν αὐτῶν. Τῶν θεμελίων ἐκ πώρου σώζονται δύο τεμάχια παρὰ τὸ φυλακεῖον, τοῦ δὲ στυλοβάτου ἀποτελουμένου τὸ πλάτος ἐκ δύο πλακῶν, ὡς τὸ ἐπιστύλιον

πιθανῶς, καὶ συνδεδεμένων πρὸς ἀλλήλας διὰ τῶν μετ' αὐλάκων ρωμαϊκῶν συνδέσμων, περὶ τὰ ἑπτὰ τεμάχια τῶν πλακῶν τούτων, ὕψους μ. 0.27, μήκους μ. 1.00 0.95.

Ἡ ἐσωτερικὴ διάμετρος ἦν μ. 9 74 περίπου, ἡ περιφέρεια δὲ μ. 30.59. Λαμβάνοντες τὸ μεταξόνιον διάστημα κατὰ τὸ ἐσωτερικὸν μῆκος μ. 2.17 περίπου τοῦ σωζομένου ἐπιστυλίου εἰκ. 27 εὑρίσκομεν 14 τοιαῦτα ἑπομένως καὶ 14 κίονας, κο-

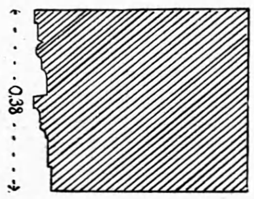

Εἰκὼν 28.

ρινθιακοῦ ρυθμοῦ ἴσως ὡς ἔκ τινων θραυσμάτων τοιούτων κιονοκράνων τῆς αὐτῆς ἐργασίας εἰκάζω. Οἱ κίονες ἐφράσσοντο ἄγνωστον μέχρι ποίου ὕψους διὰ διαφραγμάτων ὡς ἐκ τῆς σπείρας εἰκ. 29 φαίνεται. Ἡ εἰκὼν 28 παριστᾷ τὴν ἐσωτερικὴν κατατομὴν τοῦ ἐπιστυλίου, ἡ δὲ 27 τὸ διάγραμμα καὶ τὴν ἐξωτερικὴν εὐθεῖαν πλευρὰν μήκους μ. 2.28 πρὸς ἣν ἐφηρμόζετο ἕτερον τεμάχιον, πλὴν ἐὰν τὸ

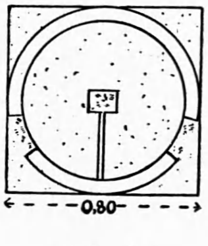

Εἰκὼν 29.

οἴκημα πρὸς τὰ ἔξω εἶχε σχῆμα πολυγωνικὸν ἢ ἐὰν ἡ νῦν ἐξωτερικὴ εὐθεῖα πλευρὰ προέρχεται ἐκ βυζαντιακῆς μετασκευῆς αὐτοῦ.

Ἄδηλον ἐὰν ὁ βωμὸς εἶναι σύγχρονος τῷ οἰκήματι καὶ ἐὰν τοῦτο περιέβαλλεν αὐτὸν ἢ ἂν τὰ ὡς θεμέλια τοῦ βωμοῦ νομιζόμενα λείψανα ἀπετέλουν τὸ ἔδαφος τοῦ οἰκήματος ὅπως καὶ ὁ ναὸς τῆς Ῥώμης.

Ἡ ἐργασία ἡ τῶν μεταγενεστέρων ρωμαϊκῶν χρόνων.

Ἀρχαιότερα ἐκ πώρου μνημεῖα.

Εἰκὼν 30 Π· 10.

Ἐν τῷ δυτικῷ ἡμίσει τοῦ ἱεροῦ παρὰ τὸ φυλακεῖον κεῖνται διάφορα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη ἐκ πώρου, ἤτοι 3 τεμάχια τριγλύφου, τὸ μὲν μήκους μ. 1.25 περιέχοντος 2 τριγλύφους καὶ μίαν μετόπην, τὸ δὲ μ. 0.96 μίαν τρίγλυφον περιέχον καὶ τὸ ἀπει-

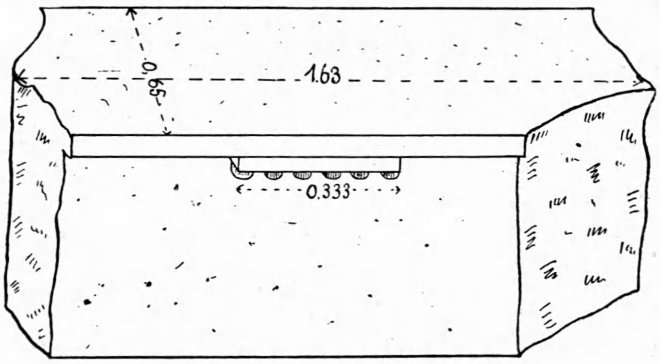

Εἰκὼν 31.

κονισθὲν εἰκ. 32 μήκους μ. 0.75· δύο τεμάχια ἐπιστυλίου τὸ μὲν μήκους μ. 1.10 καὶ τὸ ἀπεικονισθὲν μ. 1.63 (εἰκ. 31) καὶ τὸ εἰκ. 33 θραῦμα γείσου μ. 0.41. Πρὸς δὲ καὶ ἐπιστύλιον μικροτέρων διαστάσεων καὶ γεῖσον.

Τὸ ἀνωτέρω τρίγλυφον (βλέπε διαστάσεις ἐν τῷ

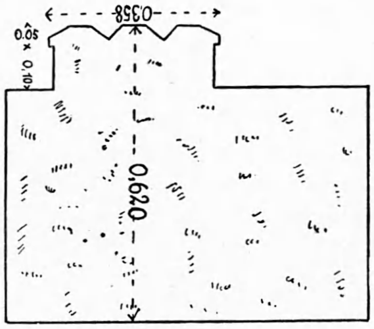

Εἰκὼν 32.

σχεδίῳ) καὶ τὸ ἐπιστύλιον ἔχουσι τὰς αὐτὰς σχεδὸν ἀναλογίας ἃς καὶ τὰ τῆς μεγάλης στοᾶς. Ὀλίγον πλατυτέρα ἡ τρίγλυφος καὶ τὸ ἐπιστύλιον ὑψηλότερόν τι· τὸ γεῖσον εἶναι σχετικῶς πολὺ ὑψηλὸν καὶ τοῦτο διότι εἶναι ἀρχαιότερα τῆς μεγάλης στοᾶς ὑποθέτω. Τὰ γεῖσα ἐν τοῖς ἀρχαιοτέροις οἰκοδομήμασιν εἶναι ὑψηλότερα σχετικῶς.

Τὸ σχῆμα τῶν τριγλύφων ὅμοιον σχεδὸν ταῖς τῆς στοᾶς· τὸ πλάτος αὐτοῦ ἐλήφθη ἐν τῷ σχεδίῳ

ἐκ τοῦ μέσου ὅρου τῶν τριῶν μ. 0.335, 0.353, 0.358. Οὐδὲν σημεῖον συνδέσεως παρατηρεῖται ἐπὶ τῶν θραυσμάτων τούτων. Ἡ ἐργασία καλή, ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι τὰ τεμάχια ταῦτα δυνατὸν νὰ νὰ μὴ εἶναι τὰ ἀρχικὰ τοῦ οἰκοδομήματος ἐπισκευασθέντος πολλάκις.

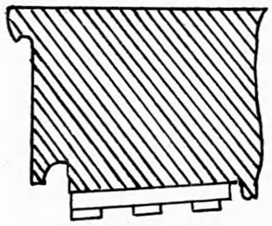

Εἰκὼν 33.

Αἱ μετόπαι ἐτέθησαν ἐξ ἰδιαιτέρων πλακῶν, μαρμάρου πιθανῶς, ἐφ' ὧν ἴσως ὑπῆρχον καὶ γλυπταὶ εἰκόνες.

Ἐκ τῆς συμφωνίας τῶν διαστάσεων καὶ τοῦ σχήματος τῶν τριγλύφων, πρὸς δὲ καὶ ἐκ τοῦ τόπου τῆς εὑρέσεως τῶν ῥηθέντων μελῶν οὐδεμίαν ὑποθέτω ἀμφιβολίαν ὅτι ταῦτα ἀνῆκον οἰκήματί τινι, ναῷ πιθανῶς, ἐν τῷ ἱερῷ ἄλλοτε εὑρισκομένῳ. Τὸ οἴκημα τοῦτο ἦν ὑποθέτω ὁ ὑπὸ τῆς ἐπιγραφῆς μνημονευόμενος ἀρχαῖος ναὸς κτισθεὶς περὶ τὰ τέλη τοῦ Ε' ἴσως π. Χ. αἰῶνος, τῆς λατρείας τοῦ Ἀσκληπιοῦ εἰσαχθείσης ὡς γνωστὸν εἰς Ἀθήνας ἐν ἔτει 420 π. Χ.

Τοῦ ναοῦ τούτου οἱ κίονες ἦσαν ἀρράβδωτοι, ὡς ἐξάγεσαι ἔκ τινων σπονδύλων ἐκ πώρου, ὧν κάτω διάμετρος μ. 0.73. Ἐσωτερικῶς θὰ ἐβάσταζον τὴν στέγην κίονες ἰωνικοὶ μ. 0.49, ἐὰν σπόνδυλοί τινες ἐκ πώρου τοιούτων κιόνων ἐνταῦθα ἀνήκουσι.

Τὸ ἐπιστύλιον τὸ ἔχον μικροτέρας διαστάσεις δηλ. ὕψος μ. 0.39, πλάτος μ. 0.48 καὶ κανόνα μ. 0.314 καὶ τὸ γεῖσον τὸ ἔχον ὕψος ἐν τῷ μετώπῳ μ. 0.165, θὰ ἀνῆκον τινὶ τῶν ὑπολοίπων ἀρχαίων κτισμάτων, τῷ προπύλῳ καὶ τῇ ὄπισθεν αὐτοῦ στέγῃ.

ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΣ ΒΕΡΣΑΚΗΣ

ΤΟ ΑΡΧΑΙΟΝ ΑΤΤΙΚΟΝ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ

ΚΑΙ Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΕΝΝΕΑΚΑΙΔΕΚΑΕΤΗΡΙΔΟΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

(Συνέχεια).

Ἤδη θὰ ζητήσωμεν ἂν τὸ συμπέρασμα τοῦτο ἐπαληθεύεται ὑπὸ τῆς μελέτης τῶν δημοσιευθεισῶν ἀττικῶν ἐπιγραφῶν καὶ δὴ τῶν ἀσφαλῶν, ἀπορριπτομένων τῶν κατ' εἰκασίαν συμπληρουμένων, ὡς καὶ ἐκείνων ὧν τὰ ἔτη εἶνε ἄγνωστα ἢ ἀμφίβολα. Θὰ ζητήσωμεν λοιπὸν ποῖα ἔτη δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν ἀσφαλῶς ὡς κοινὰ καὶ ποῖα ὡς ἐμβόλιμα, προσθέτοντες εἰς ταῦτα καὶ τὰ ἐκ τῶν ἐλαχίστων ἄλλοθεν μαρτυριῶν προκύπτοντα.

Κατὰ πρῶτον συνάγομεν ἐκ τῆς Ἀθηναίων Πολιτείας ὅτι τὸ ἔτος 411/10 π. Χ. ἦτο κοινόν. Καὶ ὄντως ὁ Ἀριστοτέλης γράφει «Μῆνας μὲν οὖν ἴσως τέτταρας διέμεινεν ἡ τῶν τετρακοσίων πολιτεία καὶ ἦρξεν ἐξ αὐτῶν Μνησίλοχος *δίμηνον* ἐπὶ Θεοπόμπου ἄρχοντος, ὃς ἦρξε τοὺς ἐπιλοίπους ***δέκα*** μῆνας».

Ἐκ τῶν ἀττικῶν προευκλειδείων ἐπιγραφῶν (Kirchhoff, πίν. 188) συνάγεται ὅτι τὸ ἔτος 410/9 ἦτο κοινόν.

Ἐπίσης ἐκ τοῦ πίνακος 324 συνάγεται τὸ ἔτος 408/7 κοινόν, ἔχον 355 ἡμέρας.

Τὸν δὲ πίνακα 189 ὁ ***Kirchhoff*** ἀνάγει εἰς τὸ ἔτος 407/6 π. Χ., ὅπερ συνάγει κοινόν. Ἀλλ' ἂν εἶχεν οὕτως, ἡ πρώτη πρυτανεία θὰ συνέκειτο τοὐλάχιστον ἐκ 37 ἡμερῶν, ἐνῷ ἔδει νὰ ἔχῃ 35 ἢ 36 ἡμέρας. Ἠδύνατο βεβαίως ἐξαιρετικῶς νὰ σύγκηται ἡ πρυτανεία αὕτη ἐκ 37 ἡμερῶν, ἀλλὰ τὸ ἔτος ἔδει νὰ ἔχῃ 355 ἡμέρας, ὅπερ δύσκολον νὰ δεχθῶμεν, ἀφοῦ ἐδείχθη ὅτι καὶ τὸ προηγούμενον ἔτος 408/7 εἶχε 355 ἡμέρας. Ὁ πίναξ οὗτος ἀναφέρεται, ὡς φρονῶ, εἰς τὸ ἔτος 409/8 π. Χ., ὅπερ προκύπτει ἐμβόλιμον, ὅτε αἱ πρυτανεῖαι ἔχουσι 38 ἡμέρας, τέσσαρες δὲ τούτων καὶ 39 ἡμέρας [1].

[1] Ἐν τῷ πίνακι τούτῳ ἀναφέρονται ἔξοδα διὰ τὸ Θορικόν (?)

Μετὰ τὰ ἔτη ταῦτα, ἐκ τοῦ χωρίου τοῦ Πτολεμαίου «τὴν δὲ τρίτην (ἔκλειψιν Ἵππαρχος) φησὶ γεγονέναι ἄρχοντος Ἀθήνησιν Εὐάνδρου, μηνὸς Ποσιδεῶνος τοῦ προτέρου» συνάγεται ὅτι τὸ ἔτος τοῦ Εὐάνδρου 382/1 π. Χ. ἦτο *ἐμβόλιμον*.

Ἕτερον ἔτος γνωστὸν ἐκ ψηφίσματος ἐν Σάμῳ «Ἐπὶ Πεισίλεω ἄρχοντος ἐν Σάμῳ, Ἀθήνησι δὲ ἐπὶ Ἀρχίου ἄρχοντος . . .», εἶνε τὸ τοῦ ἄρχοντος Ἀρχίου 346/5 π. Χ. *κοινόν*.

Εὐτυχῶς ἀπὸ τοῦ 334 π. Χ. ἀπαντῶμεν σειρὰν ἐτῶν γνωστῶν ἀσφαλῶς, ἅτινα θέτομεν κατὰ σειρὰν κατωτέρω ἐν γενικῷ πίνακι. Πρὸ τούτου ὅμως θὰ διερευνήσωμεν ὀλίγας τινὰς ἐπιγραφάς, ἢ κακῶς ἀποδιδομένας εἰς τὰ ἔτη εἰς ἃ ἔχει γίνῃ ὑπὸ πολλῶν δεκτὸν νὰ ἀποδίδωνται, ἢ ἀναφερομένας εἰς ἔτη καθ' ἃ ἐπῆλθον πολιτικαὶ ἀνωμαλίαι, τροποποιήσασαι *διὰ τὰ ἔτη ἐκεῖνα* καὶ τὸ ἡμερολόγιον.

Πρώτη κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν τοιαύτη ἐπιγραφὴ εἶνε ἡ ἐν τῷ Ἀρχαιολογικῷ Δελτίῳ (1892) ὑπὸ τοῦ *Λόλλιγκ* συμπληρωθεῖσα, ἔχουσα δὲ οὕτως: «Ἐπὶ Ἀρχίππου ἄρχοντος ἐπὶ τῆς Ἀκ[αμαντίδος τετάρτ]ης πρυτανείας» . . . «Μαιμακτηριῶνος [ἕνει καὶ νέα πέν]πτει καὶ τριακοστεῖ τῆς πρυτανείας».

Τὸ ἔτος τοῦ Ἀρχίππου τούτου εἶνε τὸ 318/7 π. Χ., εἶνε δὲ κατὰ τὴν ἄνω ἐπιγραφὴν καὶ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ *Λόλλιγκ* ἐμβόλιμον, ἐν ᾧ, ὡς οὗτος παρατηρεῖ, ἐκ τῶν πέντε πρώτων πέντε μηνῶν οἱ τέσσαρες συνέκειντο ἐκ 30 ἡμερῶν καὶ ὁ εἷς ἐξ 29 ἡμερῶν, αἱ δὲ τρεῖς πρῶται πρυτανεῖαι εἶχον ἀνὰ 38 ἡμέρας. Ἀλλ' ὡς οἱ περὶ τὰ χρονολογικὰ ἀσχολούμενοι παρετήρησαν τὸ ἔτος τοῦτο ἀπίθανον νὰ ἦτο ἐμβόλιμον. Ἐκτὸς δὲ τούτου ἔδει ὁ *Λόλλιγκ* νὰ παρατηρήσῃ ὅτι οὔτε ὑπὸ τὴν ὀκταετηρίδα οὔτε ὑπὸ τὴν δεκαεννεαετηρίδα ἠδύναντο τέσσαρες ἐκ 5 συνεχῶν μηνῶν νὰ εἶχον ἀνὰ 30 ἡμέρας. Ἕνεκα τούτων τὸ συμπέρασμα τοῦ *Λόλλιγκ* περὶ τοῦ ἐμβολίμου τοῦ ἔτους 318/7 π. Χ. δὲν θεωρῶ ἀσφαλές, μόλην τὴν βεβαιότητα αὐτοῦ (αὐτ. σελ. 63).

Ἡ ἀνωμαλία αὕτη δυνατὸν νὰ προέρχηται ἐξ ἑνὸς τῶν ἑξῆς δύο λόγων: 1) εἶνε δυνατὸν νὰ ἦτο ἐν τῷ χώρῳ τῶν ἐλλειπόντων γραμμάτων ἐσφαλμένη ἢ πεπυκνωμένη ἀναγραφὴ τῆς ἡμέρας, ὅτε ἡ συμπλήρωσις δὲν εἶνε ὀρθή, τοιαῦται δὲ ἀνακρίβειαι ἢ πυκνώσεις ἐκ μέρους τοῦ χαράκτου ἐν τῷ προκειμένῳ ψηφίσματι ἀπαντῶσι πολλαί, ὡς λ. χ. ἀντὶ «γραμματέα» (9 γράμματα) ἐχαράχθη «γράμνατε» (8 γράμματα) καὶ ἀντὶ «τῶν κατὰ» νὰ κατέχωσι τὴν θέσιν 7 γραμμάτων, κατέχουσι τὴν θέσιν 6. — 2) Ὁ ἕτερος τῶν δυνατῶν λόγων εἶνε ὁ ἑξῆς. Κατὰ τὸ προηγηθὲν ἔτος τοῦ ἄρχοντος Ἀπολλοδώρου (319/8 π. Χ.), καὶ δὴ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 318 π. Χ. ἐγένετο μεταρρύθμισίς τις τῆς πολιτείας ὑπὸ τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων ἐναντίον τῶν προϋπαρχουσῶν ἀρχῶν. Κατὰ τὸν Διόδωρον (XVIII, 65) «Ὁ δὲ δῆμος εἰς ἐκκλησίαν συνελθὼν τὰς μὲν ὑπαρχούσας ἀρχὰς κατέλυσεν, ἐκ δὲ τῶν δημοτικωτάτων τὰ ἀρχεῖα καταστήσας τοὺς ἐπὶ τῆς ὀλιγαρχίας γεγονότας ἄρχοντας κατεδίκασε τοὺς μὲν θανάτῳ, τοὺς δὲ φυγῇ καὶ δημεύσει τῆς οὐσίας». Τότε δέ, ὡς συνεπέρανεν ὁ *Λόλλιγκ* (αὐτόθι σελ. 64) ἐκ τῆς ἑπομένης ὑπ' αὐτοῦ συμπληρωθείσης ἐπιγραφῆς: «[Ἐπὶ Ἀπολλ]οδώρου ἄρχοντος δεύτε[ρον . . .]. . ἐπὶ τῆς Πανδιο[νίδος

πέμπτ.
ἕκτης πρ]υτανείας Μουνιχιῶν[ος εἰκάδι ἑβδόμ. } ει
δεκάτ.

τῆς πρυτανείας», διενεμήθησαν ἐκ νέου αἱ πρυτανεῖαι καὶ ἡ πρώτη αὐτῶν ἤρξατο ἀπὸ τῆς τρίτης δεκάδος τοῦ Γαμηλιῶνος ἢ ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τοῦ Ἀνθεστηριῶνος. Ἀλλ' ἀπὸ τῆς $20^{\text{ῆς}}$ τοῦ Μουνιχιῶνος τοῦ ἔτους ἐκείνου μέχρι τέλους ὑπολείπονται 68 ἡμέραι, εἰς ἃς διενεμήθησαν αἱ ὑπολειπόμεναι τέσσαρες πρυτανεῖαι καὶ μέρος τῆς ἕκτης.

Ἂν θέσωμεν ὡς ἀρχὴν τοῦ νέου πολιτικοῦ προσκαίρου ἔτους (τοῦ Ἀπολλοδώρου τὸ δεύτερον, ὅστις διετηρήθη ἢ ἐξελέγη ἐκ νέου ἐπώνυμος ἄρχων) τὴν $25^{\text{ην}}$ Γαμηλιῶνος, ὡς ἐκ τοῦ πίνακος Α', ὃν βραδύτερον ἐν τῇ παρούσῃ μελέτῃ δημοσιεύω, δύναται νὰ ἐξαχθῇ, ὑπολείπονται μέχρι τέλους τοῦ ἔτους ἡμέραι 153. Ἔλαβον λοιπὸν οἱ Ἀθηναῖοι ἐκ τοῦ ἑπομένου ἔτους ***ἑπτὰ ἡμέρας*** καὶ οὕτως ἑκάστη τῶν *10* φυλῶν ἐπρυτάνευσεν ἀνὰ *16* ἡμέρας. Ἡ ὑπόθεσίς μου αὕτη συμφωνεῖ μετὰ τῆς προηγουμένης ἐπιγραφῆς, ἔνθα ὡς συμπλήρωσιν λαμβάνω ***πέμπτει*** τῆς πρυτανείας, διότι οὕτω μένουσιν ἀφ' ἑνὸς

κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἔτους «[Ἑλληνοτα]μίας καὶ παρέδρους . . . φθίνον]τος Σκιροφοριῶνος εἰς Θορικόν (?)», ὡς δὲ ὁ Ξενοφῶν γράφει ἐπ' ἄρχοντος Ἀθήνησιν Εὐκτήμονος (τῷ 408 π Χ.), πιθανῶς κατὰ τὸ θέρος τοῦ 408, οἱ Ἀθηναῖοι ἐτείχισαν τὸ Θορικόν.

11 ἡμέραι τῆς ἕκτης πρυτανείας καὶ $16 \times 4 = 64$ τῶν λοιπῶν, ἤτοι ἡμέραι πρυτανειῶν *75*. Ἀφ' ἑτέρου 9 ἡμ. τοῦ Μουνιχιῶνος + *59* ἡμ. μέχρι τέλους τοῦ τακτικοῦ ἔτους + *7* ἡμ. προστεθεῖσαι ἐκ τοῦ ἑπομένου ἔτους = *75* ἡμέραι.

Ἂν λοιπὸν ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ ἔτους τοῦ Ἀρχίππου καὶ ὑπολογίσωμεν τὰς ἡμέρας τοῦ ἔτους μέχρι τῆς ἕνης καὶ νέας τοῦ Μαιμακτηριῶνος ἔχομεν *148* ἡμέρας (κατὰ τὸν ἡμέτερον πίνακα Α), ἀφαιρουμένων δὲ τῶν *7* ἡμερῶν, ὑπολείπονται ἡμέραι *141*. Ἀλλ' ἤδη ἓξ μὲν φυλαὶ θὰ ἐπρυτάνευον ἀνὰ *35* ἡμέρας ἑκάστη, τρεῖς δὲ φυλαὶ ἀνὰ *34* ἡμέρας καὶ μία ἐπὶ *36* ἡμέρας τοῦ ἔτους ἔχοντος ἐμβόλιμον ἡμέραν. Ὥστε $35 \times 3 + 36 = 141$, δεκτοῦ γενομένου ὅτι ἡ πρυτανεύσασα ἐπὶ 36 ἡμέρας ὑπῆρξε μία τῶν τριῶν πρώτων πρυτανειῶν.

Δευτέρα τοιαύτη ἐπιγραφὴ εἶνε ἡ ἐν τῷ C.I.A. II, 236 ἐκδοθεῖσα ἔχουσα οὕτως: «[Ἐπὶ Θεοφράσ]του ἄρχοντος [ἐπὶ τῆς Ἀκαμαντίδ]ος ἕκτης πρυτανε[ίας . . .» «[Γαμηλιῶνος ἕκτ[ει ἐπὶ δέκα, [μ]ι[α]ι κ[αὶ τριακοστῇ τῆς πρυτανε[ίας . . ». Περὶ ταύτης γράφει ὁ *Koehler* «Hoc populiscitum nec Ol. *115* antiquius esse, nec Ol. 118 recentius praescripta probant. Pertinet igitur (?) ad Ol. 116, 4 (313/2)».

Τὸ ἔτος λοιπὸν 313/2 π. Χ. ὑπῆρξεν ἐμβόλιμον, ἐπειδὴ δὲ καὶ τὸ προηγούμενον ἔτος 314/3 (τοῦ ἄρχ. Νικοδώρου) ὑπῆρξεν ***ἀσφαλῶς*** ἐμβόλιμον, ἔχομεν δύο ἔτη συνεχῆ ἐμβόλιμα. Ἀντὶ τὸ τοιοῦτο νὰ δώσῃ ὑπόνοιαν ἢ ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ κακῶς ἀνεγνώσθη, ἢ ὅτι ἐσφαλμένως εἶχε χαραχθῇ, ὁ *Usener* ἠθέλησε νὰ ἐξηγήσῃ τοῦτο διὰ τῆς ὑποθέσεως ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἤρχισαν τὴν 19/δα τῷ 312/1 π. Χ. ἐν τῷ πολιτικῷ ἡμερολογίῳ. Ἀλλ' ἂν τὸ τοιοῦτο ἦτο ἀκριβές, ἔδει τὰ προηγηθέντα ἔτη ***οὐχὶ ἀνωμάλως*** νὰ ἦσαν ***ἀμφότερα ἐμβόλιμα***, ἀλλὰ τοὐναντίον, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ***ἀνωμάλως*** ἀμφότερα νὰ ἦσαν ***κοινά***. Εἰς οὐδὲν δὲ σύστημα χρονολογικὸν τῶν ἀρχαίων ὑπῆρχον ἢ ἦτο δυνατὸν νὰ ὑπάρξωσι δύο ἔτη συνεχῆ ἐμβόλιμα [1].

[1] Ὁ ***W. S. Ferguson*** (***The Athenian Calendar***. Classical Philology III 1908). δημοσιεύει πίνακα, ἐν ᾧ λαμβάνει ὡς ἀρχὴν τῆς 19/δος τὸ ἔτος **432/1** π. Χ., δέχεται δὲ ὡς ἐμβόλιμα ἔτη τὰ συνεχῆ **318/7** καὶ **317/6** ὡς καὶ τὰ **314/3** καὶ **313/3**, ***πιθανῶς*** δὲ καὶ τὰ **292/1** καὶ **291/0**. Ἔδειξα ὅμως ἐν τῷ κειμένῳ ὅτι, τὰ δύο πρῶτα ζεύγη, ἅτινα ὁ ***Ferguson*** ὡς ἀσφαλῆ δέχεται, δὲν εἶχον ἀμφότερα τὰ ἔτη αὐτῶν ἐμβόλιμα

Ἐπίσης ὁ ***F.*** δέχεται τέσσαρα συνεχῆ ἔτη κοινά, ***ἀσφαλῶς*** τὰ **326/5** ἕως **323/2** καὶ ***πιθανῶς*** τὰ **312/1** ἕως **309/8**. Ἀλλ' ἡ πρώτη σειρὰ διακόπτεται ὑπὸ τοῦ ἔτους τοῦ ***Ἀντικλέους*** (**325/4**), ὅπερ ἦτο ἐμβόλιμον, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τοῦ πίνακος **179 b C.I.A. IV** [2] «Ἐπὶ Ἀντικλ(έ)ους ἄρχοντος, ἐπὶ τῆς Αἰγεῖδος πέμπτης πρυτανείας . . . ἑνδεκάτῃ, τετάρτῃ καὶ τριακοστῇ τῆς πρυτανείας . . .» Ἐν τούτῳ κατὰ παραδρομὴν παρελείφθη ὁ μήν, ἀλλὰ κατ' οὐδένα τρόπον ὁ πίναξ συμφωνεῖ πρὸς κοινὸν ἔτος, τοὐναντίον συμφωνεῖ πληρέστατα πρὸς ἐμβόλιμον, ἔνθα ἡ «***ἑνδεκάτῃ***» προσαρμόζεται πρὸς τὸν 7ον μῆνα τοῦ Ἀττικοῦ ἡμερολογίου.

Οἱ τὸ ἔτος τοῦ Ἀντικλέους δεχόμενοι ὡς κοινὸν στηρίζονται ἐφ' ἑτέρου πίνακος τοῦ **C.I.A.** τοῦ **179** ἔχοντος οὕτως: «[Ἐπὶ Ἀντι]κλείο[υ]ς ἄρχοντος ἐπὶ τῆς Ἀκαμαν[τίδος δε κάτης πρυτανείας, . . . Θ[αργηλιῶν]ος ***ὀγδόῃ μετ' εἰκάδας***, πέμπτ[ῃ τῆς πρυταν]είας . . .», ἔνθα λαμβάνουσι τὸ «ὀγδόῃ μετ' εἰκάδας» ἴσον πρὸς τὴν **28**ην τοῦ Θαργηλιῶνος. Ἀλλὰ θὰ ἠδύνατο νὰ ληφθῇ τοῦτο ἴσον καὶ πρὸς τὴν **23**ην Θαργηλιῶνος, ὅτε ἡ τελευταία πρυτανεία θὰ συνέκειτο ἐκ **41** ἡμερῶν, ἐάν, ἐννοεῖται, δὲν ἐγένετο σφάλμά τι ὑπὸ τοῦ χαράκτου.

Ὁ *Ad Schmidt* ὀρθῶς ἀμφισβητεῖ πρῶτον ὅτι ὄντως πρόκειται περὶ τοῦ ἄρχοντος Θεοφράστου, καὶ δεύτερον ὅτι καλῶς ἡ ἐπιγραφὴ συνεπληρώθη ὑπὸ τοῦ *Koehler*.

Ἕτερον ἔτος ἀνωμαλιῶν ὑπῆρξε τὸ 307/6 ἐπ' ἄρχοντος Ἀναξικράτους. Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἔτους ἐκείνου, καὶ δὴ τὸν Ποσιδεῶνα μῆνα, ἀνῆλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας ὡς ἐλευθερωτὴς Δημήτριος ὁ Πολιορκητής. Πρὸς τιμὴν αὐτοῦ οἱ Ἀθηναῖοι προσέθηκαν εἰς τὰς ὑπαρχούσας *10* φυλὰς ἑτέρας δύο ***τὴν Δημητριάδα*** [1] καὶ ***τὴν Ἀντιγονίδα***, ὧν αἱ πρυτανεῖαι ἤρχισαν τάχιστα, ἀμέσως μετὰ τὴν λῆξιν τῆς πέμπτης πρυτανείας τοῦ ἔτους. Ἵνα δὲ ἐπαρκέσῃ ὁ χρόνος διὰ τὰς ὑπολοίπους *7* ἐν ὅλῳ πρυτανείας, μετέτρεψαν, ὡς γνωστόν, τὸ ἔτος 307/6 π. Χ. εἰς ἐμβόλιμον, λαβόντες ἕνα μῆνα [2] ἐκ τοῦ ἑπομένου ἔτους τοῦ ἄρχοντος Κοροίβου (306/5), ***ὅπερ οὕτω κατέστη κοινὸν*** (ὅρα πίν. 247. C.I.A.), ἐνῷ καλῶς ἐχόντων τῶν πραγμάτων θὰ ἦτο ἐμβόλιμον. Εἰς τοῦτον τὸν Ἀναξικράτην πρέπει, ὡς φρονῶ, συμφώνως ἄλλως τε καὶ πρὸς τὴν γνώμην τοῦ *Koehler* (C.I.A. IV [2], 240b), νὰ ἀναφερθῇ ὁ πίναξ 320b τοῦ C.I.A. ἔχων οὕτως: «Ἐπ' Ἀναξικράτους ἄρχοντος, ἐπὶ τῆς Ἀντιγονίδος ἑβδόμης πρυτανείας,

[1] ***Διόδωρος*** **XX (46)** « . . . οἱ δ' **Ἀ**θηναῖοι γράψαντος ψήφισμα Στρατοκλέους ἐψηφίσαντο» κλπ.

[2] Τὸν μῆνα τοῦτον εἰσήγαγον ***ὡς Γαμηλιῶνα ὕστερον*** καὶ οὐχί, ὡς συνειθίζετο κατὰ τὰ ἐμβόλιμα ἔτη, ὡς Ποσιδεῶνα ὕστερον (ὅρα πίν. **733 IV** [2]). Ἀναγνωστέα καὶ ἡ πρὸς ταῦτα σχετικὴ ἔκθεσις τοῦ ***Δόλλιγκ*** (Ἀρχ. Δελτίον **1888**) ἐπὶ τῶν ἐπιγραφῶν τῶν εὑρεθεισῶν ἐν τῇ Ἀκροπόλει. Ἡ τὸ θέμα ἡμῶν ἐνδιαφέρουσα ἐξ αὐτῶν ἔχει οὕτως: «Ἐπ' Ἀναξικρ[άτους ἄρχοντος μηνὸς Γ]αμηλιῶνος ὑστ[έρου κατὰ τὸ ψήφισμα τοῦ Δήμου . . .».

Γαμηλιῶνος δευτέρᾳ ἐμβολίμῳ, ὀγδόῃ μετ' εἰκάδας ἡμερολεγδόν...» καὶ οὐχί, ὡς κοινῶς ἀποδίδεται, εἰς τὸν ὁμώνυμον ἄρχοντα Ἀναξικράτην τοῦ 279/8 π. Χ.

Ἕτεραι τοιαῦται ἐπιγραφαὶ εἶνε αἱ 314-317 τοῦ C.I.A., ὧν ἡ μὲν 314 ἀνάγεται εἰς τὸν ἄρχοντα Εὔθιον μὲ ἔτος κοινόν, ἡ 315 εἰς τὸν ἄρχοντα Μενεκλέα μὲ ἔτος κοινόν, τέλος αἱ 316 καὶ 317 εἰς τὸν ἄρχοντα Νικίαν Ὀτρυνέα μὲ ἔτος ἐπίσης κοινόν. Κατὰ τὸν *Schoeffer* (R. E. Pauly-Wissowa) τὰ τρία ταῦτα ἔτη ἦσαν συνεχῆ, τὰ 284-281, ὅπερ ἀδύνατον ὑφ' οἱονδήποτε σύστημα [1]. Ὁ *Dittenberger* καὶ ὁ *Ad. Schmidt* (αὐτόθι σελ. 599) φέρουσιν ὡς ἀσφαλὲς μὲν τὸ ἔτος τοῦ Νικίου, τὸ 281/0 π. Χ., πιθανώτατον δὲ τὸ τοῦ Μενεκλέους, τὸ 282/1. Κατὰ τὸν *Kirchner* (Prosopographia Attica) καὶ τὸν *Ferguson* (The Athen. archons) ὁ μὲν Εὔθιος ἦρξε πιθανῶς τῷ 287/6, οἱ δὲ λοιποὶ δύο πιθανῶς τὰ ἔτη 283/2 καὶ 282/1. Ἀφ' ἑτέρου ὁ *W. Kolbe* ἐν τοῖς Mitteil. des Kais. Inst. (1905) ἐδημοσίευσε μελέτην ἐπὶ τῆς χρονολογίας τῶν Ἀθηναίων ἀρχόντων ἀπὸ τοῦ 293/2-271/0 π. Χ. ἐν ᾗ δέχεται τὰ ἔτη τῶν τριῶν τούτων ἀρχόντων ὡς συνεχῆ, ὅπερ ὡς εἶπον εἶνε ἀδύνατον· (ἐν τῷ πίνακι τοῦ *Kolbe* εὕρηνται καὶ 4 κατὰ σειρὰν ἔτη κοινά). Ὥστε ἐπὶ τῶν ἐτῶν τῶν ἀρχόντων τούτων ὑφίστανται ἀμφιβολίαι καὶ ἐπομένως δὲν θὰ λάβω αὐτὰ ὑπ' ὄψιν.

Τέλος μένει νὰ ὁμιλήσωμεν περὶ τῶν ἐτῶν τῶν ἀρχόντων Πολυεύκτου καὶ Ἱέρωνος. — Τὰ ἔτη ταῦτα συνδέονται πρὸς τὸν πανικὸν καὶ τὴν καταστροφὴν τῶν Γαλατῶν ἐν Δελφοῖς καὶ πρὸς τὴν ἵδρυσιν ἐπὶ τῇ νίκῃ ταύτῃ ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν Πανελληνίων ἀγώνων ἐν Δελφοῖς, *τῶν Σωτηρίων*.

Τὴν σχετικὴν ἐπιγραφὴν τοῦ Πολυεύκτου ὅρα ἐν *Dittenberger* Syll. Nº 149 ἔκδ. 1883. Nº 205 ἔκδ. 1898. Ἡ ἐν ταύτῃ ἀναγραφομένη «ἐνάτη μετ' εἰκάδας) ὡς ὁ *Dittenberger* ὀρθῶς παρατηρεῖ, εἶνε ἡ 29η τοῦ μηνός, τὸ δὲ ἔτος τοῦ Πολυεύκτου ἦτο κοινόν. Ἡ δὲ δευτέρα ἐπιγραφὴ τοῦ ἄρχοντος Ἱέρωνος, ἀνευρεθεῖσα ἐν Ἐλευσῖνι καὶ ἐκδοθεῖσα ὑπὸ τοῦ *Φιλίου* (ἐν Ἀρχ. Ἐφημ. 1887) δεικνύει ὅτι τὸ ἔτος τοῦ Ἱέρωνος ἦτο τὸ ἀμέσως ἑπόμενον τοῦ τοῦ Πολυεύκτου καὶ ἐμβόλιμον.

Ὁ ***Παυσανίας*** γράφει περὶ τῆς καταστροφῆς τῶν Γαλατῶν «Ἐγένετο δὲ τῶν Κελτῶν στρατεία τε ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀπώλεια, Ἀναξικράτους Ἀθήνησιν ἄρχοντος, δευτέρῳ δὲ ἔτει τῆς πέμπτης Ὀλυμπιάδος ἐπὶ εἴκοσι καὶ ἑκατὸν» (279/8 π. Χ.)· «τῷ δὲ ἔτει τῷ ἐφεξῆς Δημοκλέους Ἀθήνησιν ἄρχοντος, οἱ δὲ αὖθις εἰς τὴν Ἀσίαν διαβαίνουσιν οἱ Κελτοί». Ἐκ τοῦ ***Δελφικοῦ ὕμνου*** ὁδηγούμενος ὁ *Koehler* (ὅρα *Dittenberger*) συνεπέρανεν ὅτι ἡ καταστροφὴ τῶν Γαλατῶν ἐγένετο περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους 279. Ὁ δὲ *B. Niese* (Geschichte der Gr. und Mak. Staaten σελ. 16) λέγει ὅτι ἡ ἀπώλεια αὕτη τῶν Γαλατῶν ἐγένετο τὸν Νοέμβριον τοῦ 279. Ἐπὶ δὲ τοῦ Πολυεύκτου ἄρχοντος οἱ Αἰτωλοὶ ἔπεμψαν θεωροὺς καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα ἵνα ἐξαγγείλωσι τὴν ἀπόφασιν τῆς ἱδρύσεως πενταετηρικῶν ἀγώνων, ***τῶν Σωτηρίων***, πρὸς ἀνάμνησιν τῆς νίκης ταύτης, πρὸς τιμὴν τοῦ Διὸς τοῦ Σωτῆρος καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος τοῦ Πυθίου, ἐν Δελφοῖς, καὶ ἵνα προσκαλέσωσι τὰς ἑλληνικὰς πόλεις εἰς τὴν συμμετοχὴν αὐτῶν· τὸ ἔτος τοῦ Πολυεύκτου ἦτο μετὰ τὸ 278/7 π. Χ. Πάντες οἱ πρῶτοι γράψαντες ἐπὶ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης, ὀρθῶς φρονοῦντες ὅτι οἱ Αἰτωλοί, μόλις τὰς καταστροφὰς ἃς εἶχον ἐκ μέρους τῶν Γαλατῶν ὑποστῇ, δὲν ἠδύναντο νὰ λάβωσι τὴν ἀπόφασιν περὶ τῆς ἱδρύσεως τῶν Σωτηρίων πολὺν χρόνον μετὰ τὴν ἀπόκρουσιν τῶν Γαλατῶν, συνεπέρανον ὅτι τὸ μὲν ἔτος τοῦ Πολυεύκτου ἦτο τὸ 277/6 π. Χ., τὸ δὲ τοῦ Ἱέρωνος τὸ 276/5 π. Χ.

Πλὴν ὅμως τοῦ μνησθέντος ψηφίσματος ἀνευρέθη καὶ ἑτέρα ἐπιγραφὴ ἐκδοθεῖσα τὸ πρῶτον ὑπὸ *Haussoulier* (Bull. de Corr. Hell. 1881· ὅρα καὶ *Dittenberger* Syll. 1883 Nº 150). Ἐν ταύτῃ πρόκειται περὶ ὁμοίας ἀναγγελίας ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν πρὸς τὸν δῆμον τῶν Χίων, ἐν ᾗ φέρονται τὰ ἑξῆς: «Ἵνα δὲ εἰδῶσι πάντες [τὰς δεδομένας τιμὰς ἀ]νειπεῖν τὸν ἱεροκήρυκα Διονυσίοις ἐν τῷ θεάτρῳ, ὅταν οἱ τῶν παί[δων χοροὶ μέλλωσιν ἀγωνί]ζεσθαι, τόδε (τὸ) κήρυγμα...», «ἑλέσθ[αι δὲ θεω]ροὺς τρεῖς ἐκ [πάντων], ὅταν τ[όδε τὸ] ψήφισμα χειροτονηθῇ γίνεσ[θαι δὲ εἰς τὸ λοιπὸν] τὴν ἀπόδειξιν τῶν θεωρῶν καθ' ἑκάστην πενταετηρίδα, ὅταν κ[αὶ ***οἱ εἰς Ὀλυμπίαν*** καθιστ]ῶνται». Ἐκ τῆς συμπληρώσεως

[1] Ὅρα σημείωσιν τῆς σελ. 277.

ταύτης ὁ *Dittenberger* συνεπέρανεν ὅτι τὰ πρῶτα Σωτήρια ἑωρτάσθησαν τῷ 276 π. Χ.

Ἄξιον σημειώσεως τυγχάνει ὅτι ἐν τῷ ψηφίσματι ἐπὶ τοῦ Ἱέρωνος ἄρχοντος, ἀναφέρεται ὅτι οἱ ἐπιμεληταὶ τῶν μυστηρίων οἱ ἐπὶ Πολυεύκτου ἄρχοντος ἔθυσαν ***καὶ ὑπὲρ τοῦ βασιλέως Ἀντιγόνου***. Ὁ Ἀντίγονος οὗτος εἶνε ὁ *Γονατᾶς*. Ἐν ἔτει 278/7 π. Χ. οὗτος ἐνίκησε τοὺς Κελτοὺς ἐν Λυσιμαχείᾳ, τὸ δὲ πολεμικὸν τοῦτο κατόρθωμα ὑπῆρξε περιφανέστατον καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Ἀντιγόνου διεφημίσθη ἐκ τούτου (ὅρα *Δρόϋσεν* Ἱστορία τῶν Ἐπιγόνων). Μετὰ τὴν μάχην ταύτην ὁ Μενέδημος ὁ ἐξ Ἐρετρίας προκαλεῖ ψήφισμα τῶν Ἐρετριέων ὑπὲρ τοῦ ***βασιλέως Ἀντιγόνου***. Κατὰ τὸν Δρόϋσεν κατὰ τὸ θέρος τοῦ 277 τὸ βασίλειον τῆς Μακεδονίας εἶχε περιέλθῃ εἰς χεῖρας τοῦ Ἀντιγόνου (ὁ *Niese* θέτει τὸ γεγονὸς τοῦτο κατὰ τὸ 276 ἔτος). Ὥστε καὶ ἐκ τῆς θυσίας ὑπὲρ τοῦ Βασιλέως Ἀντιγόνου ἐν Ἀθήναις, μοὶ φαίνεται πιθανὸν ὅτι δέον νὰ κατατάξωμεν τὸ ἔτος τοῦ Πολυεύκτου ὀλίγον μετὰ τὴν ἐν Λυσιμαχείᾳ μάχην.

Ἀλλ' ὁ *H. Pomtow* (Jahrb. f. Phil. 1894) τὸ ψήφισμα τῶν Χίων συμπληροῖ «ὅταν κ[αὶ ***οἱ εἰς τὰ Πύθια*** καθιστ]ῶνται» τὴν δὲ συμπλήρωσιν ταύτην ἐδέχθη καὶ ὁ *Dittenberger* ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐκδόσει τῆς Συλλογῆς του (1898), συμπεραίνει δ' ὅτι τὸ ἔτος τοῦ Πολυεύκτου ἦτο τὸ 275/4, τὸ δὲ τοῦ Ἱέρωνος τὸ 274/3, τὰ δὲ πρῶτα ***Σωτήρια*** ἑωρτάσθησαν κατὰ τὰ Πύθια τοῦ 274 π. Χ. Ἀλλ' ὁ *Ch. Michel* (Recueil d'Inscr. Gr. 1900) τὸ ψήφισμα τοῦ Πολυεύκτου θέτει τῷ 276 π. Χ., εἰς δὲ τὸ χιακὸν ψήφισμα συμπληροῖ «καὶ οἱ εἰς Ὀλυμπίαν . . .» (ὅρα καὶ *Wilhelm* Goeting. gelehrte Anzeigen 1898). Ἄλλως τε ἐκ τῆς ἐπισταμένης ἀναγνώσεως τοῦ χιακοῦ ψηφίσματος πείθεταί τις, ὡς φρονῶ, ὅτι ἂν ἐπρόκειτο περὶ ***τῶν Πυθίων*** ἔδει νὰ συμπληρωθῇ «ὅταν κ[αὶ ***εἰς Πύθια*** καθιστ]ῶνται», ὅτε θὰ ἐπερίσσευεν ὁ χῶρος.

Ἐξ ὅλων τῶν ἀνωτέρω πείθομαι ὅτι τὰ ἔτη τοῦ Πολυεύκτου καὶ τοῦ Ἱέρωνος ἦσαν τὰ 277/6 καὶ 276/5 π. Χ.

Ἰδοὺ ἤδη ὁ πίναξ τῶν κατ' ἐμὲ ἀσφαλῶν ἐτῶν ἀπὸ τοῦ 411/0 π. Χ.

Ἔτη		*Ἄρχοντες*	*Εἶδος ἔτους*	*Μαρτυρίαι*
411/10	π.Χ.	Θεόπομπος	Κ(οινον)	Ἀριστοτέλης Ἀθ. Πολ.
410/9	»	Γλαύκιππος	Κ	**Kirchhoff** πίν. 188.
409/8	»	Διοκλῆς	Ε(μβόλιμον)	(ὅρα προηγηθ. ἀνάλυσιν).
408/7	»	Εὐκτήμων	Κ	**Kirchhoff** πίν. 324.
382/1	»	Εὔανδρος	Ε	Πτολεμαῖος.
346/5	»	Ἀρχίας	Κ	Ψήφισμα Σάμου.
334/3	»	Κτησικλῆς	Κ	C.I A. II. 179 (Mommsen).
333/2	»	Νικοκράτης	Ε	C.I.A. II. 169, IV² 169b
332/1	»	Νικήτας	Κ	» II. 173 καὶ ἐπιγρ. Ἀμφιαρ. Ἀρ. Ἐφ. 1891.
331/0	»	Ἀριστοφάνης	Κ	C.I.A. II 175b.
330/29	»	Ἀριστοφῶν	Ε	» 177.
329/8	»	Κηφισοφῶν	Κ	» 178 834b καὶ Ἀρχ. Ἐφ. 1883. Ἐπιγρ. ἐξ Ἐλευσῖνος.
326/5	»	Χρέμης	Κ	Ἀρ. Ἐφ. 1898 Nº 2 σελ. 7.
325/4	»	Ἀντικλῆς	Ε	C.I.A. IV². 179b
322/1	»	Φιλοκλῆς	Ε	» 186.
320/19	»	Νέαιχμος	Ε	» 191 καὶ IV² 192c.
318/7	»	Ἄρχιππος	Κ	Ὅρα προηγ. ἀνάλυσιν·
314/3	»	Νικόδωρος	Ε	C.I.A. 234.
307/6	»	Ἀναξικράτης	καταστὰν Ἐμβόλιμον	Ὅρα προηγ. ἀνάλυσιν.
306/5	»	Κόροιβος	καταστὰν Κοινὸν	Ὅρα προηγ. ἀνάλυσιν.
304/3	»	Φερεκλῆς	Κ	C.I.A. 256b.
303/2	»	Λεώστρατος	Ε	» 263.
302/1	»	Νικοκλῆς	Κ	» 270.
299/8	»	Εὐκτήμων	Κ	» 297.
286/5	»	Διότιμος	Κ	» 311, 312. Schöffer R E. (Κατὰ τον Kirchner 289/8).
277/6	»	Πολύευκτος	Κ	Ὅρα προηγ. ἀνάλυσιν.
276/5	»	Ἱέρων	Ε	» » »
169/8	»	Εὔνικος	Κ	Homolle (Bull. Corr. Hell X καὶ XVII καὶ Ἀρχ. Ἐφ. 1890.
168/7	»	Ξενοκλῆς	Ε	Homolle αὐτόθι καὶ Ἀρχ. Δελτ. 1889.
167/6	»	Πέλοψ	Κ	Dittenberger Syll. 640. Ἀρχ. Ἐφ. 1890. Κατὰ τὸν Kirchner (Prosopogr. Ath.) πιθαν. τὸ 165/4 π. Χ
129/8	»	Μητροφάνης	Κ	C.I A. II. 408. Schoeffer. R. E. Κατὰ τὸν Kirchner πιθ. τὸ 133/2.
122/1	»	Νικόδημος	Κ	C.I.A. II. 471. Kirchner. Κατὰ τὸν Schoeffer τὸ 112/1.
118/7	»	Διονύσιος ὁ μετὰ Παράμονον	Κ	C.I.A. II. 475 Kirchner. Κατὰ τὸν Schoeffer τὸ 114/3.
112/1	»	Λήναιος	Κ	C.I.A. II. 469 Kirchner.
110/9	»	Πολύκλειτος	Κ	Ὅρα παράπηγμα Μιλήτου.
109/8	»	Ἰάσων	Κ	Ἐπίσης καὶ C.I A. II. 461
108/7	»	Σαραπίων	Ε	C.I.A. II. 465. Sehoeffer. Κατὰ τὸν Kirchner πιθ. τὸ 104/3.
106/5	»	Ἀγαθοκλῆς	Κ	C.I.A. 470. Schoeffer καὶ Kirchner.

Ἄξιον παρατηρήσεως τυγχάνει ὅτι τὰ ἔτη ἀπὸ τοῦ Δ' αἰῶνος δὲν συμφωνοῦσι πλέον πρὸς τὰς ὀκταετηρίδας. Καὶ ὄντως λάβωμεν ὡς ἀρχὴν νέας ὀκταετηρίδος τὸ 422/1 π. Χ. καὶ ἐρευνήσωμεν τὰ ἔτη τοῦ προηγουμένου πίνακος τὰ μέχρι τοῦ 299/8 συμπεριλαμβανομένου, δι' ἃ οὐ μόνον τὸ εἶδος τοῦ ἔτους (Κ. ἢ Ε) εἶνε ἀσφαλές, ἀλλὰ καὶ ἡ χρονολογία τοῦ ἄρχοντος εἶνε ἐπίσης ἀσφαλεστάτη. Ἐκ τῆς ἐρεύνης ταύτης συνάγομεν τὸν ἑξῆς πίνακα:

Ἔτη ὀκ/ρίδος	*Εἶδος ἔτους*
α	Ε. 382 – Κ. 334, 326, 318, 302.
β	Ε. 333, 325.
γ	Κ. 332
δ	Κ. 411, 331, 307 , 299
ε	Κ. 410, 346 — Ε. 330, 322, 314, (306).
ς	Ε. 409 — Κ. 329
ζ	Κ. 408, 304 — Ε 320
η	Ε. 303.

Βλέπομεν λοιπὸν ἐντεῦθεν ὅτι πολλὰ τῶν ἐτῶν τούτων ἀντιτίθενται πρὸς ἄλληλα. Οὐδ' εἶνε δυνατὸν νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἤλλαξεν ἡ τάξις τῶν ἐμβολίμων ἐτῶν ἐν τῇ ὀκταετηρίδι ἀπὸ τοῦ 422 μέχρι τοῦ 334 π. Χ., διότι ἔχομεν τὸ ζ ἔτος κοινὸν μὲν τῷ 408/7 καὶ τὸ 304/3, ἐμβόλιμον δὲ κατὰ τὸ ἐνδιάμεσον 320/19 π. Χ.

Εὐνόητον δὲ τυγχάνει ὅτι αἱ ἀντιφάσεις ἐξακολουθοῦσιν ἰσχύουσαι, οἱουδήποτε ἔτους μεταξὺ τοῦ 422/1 καὶ τοῦ 415/4 λαμβανομένου ὡς ἀρχῆς τῆς ὀκταετηρίδος.

Καὶ ἐντεῦθεν λοιπὸν συνάγομεν ὅτι πολὺ ταχέως εἶχεν ἐφαρμοσθῇ ἡ ἐννεακαιδεκαετηρὶς ἐν τῷ Ἀττικῷ ἡμερολογίῳ.

Ὀφείλομεν ὅμως νὰ μὴ παρέλθωμεν ἐν σιγῇ δύο ἐπιγραφὰς ἀναγομένας τὴν μὲν εἰς τὴν Γ', τὴν δὲ εἰς τὴν Δ' ἑκατονταετηρίδα π. Χ., αἵτινες φαίνονται ἀντίθετοι οὐ μόνον πρὸς τὰς 8/δας, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν 19/δα, ἀληθεῖς ἀνωμαλίαι οὖσαι.

Ἡ μία τούτων εἶνε ἡ ἐν τῷ Ἀρχαιολ. Δελτίῳ 1891 ἐκδοθεῖσα ὑπὸ τοῦ *Λόλλιγκ*, εὑρεθεῖσα δὲ ἐν τῷ τεμένει τοῦ Δήμου καὶ τῶν Χαρίτων, ἔχουσα οὕτως: «Ἐπὶ Ἀρχελάου, Ἀνθεστηριῶνος *ἐμβολίμου*, Διονύσιος Θεοφίλου Ἐλαιούσιος εἶπεν· ἐπειδὴ διὰ τὴν εὔνοιαν ἣν ἔχων διατελεῖ πρὸς τὸν δῆμον Εὐμαρίδας Κυδωνιάτης πρότερον μὲν . . . νῦν δὲ Εὐρυκλείδης καὶ Μικίων ἐμφανίσαντες . . .».

Ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ, ὡς καὶ ἐν τῇ πρὸ αὐτῆς ἐκδοθείσῃ τῇ ἀναφερομένῃ εἰς προηγούμενον ἄρχοντα τὸν Ἡλιόδωρον, πρόκειται περὶ ψηφισμάτων πρὸς στέψιν διὰ χρυσοῦ στεφάνου καὶ στῆσιν εἰκόνος χαλκῆς τῷ Κυδωνιάτῃ Εὐμαρίδᾳ διὰ τὰ χρήματα ἃ προσήνεγκε πρότερον πρὸς ἀπελευθέρωσιν αἰχμαλωτισθέντων ὑπὸ τοῦ λῃστοῦ Βούκριδος, ὡς καὶ δι' ἄλλας εὐεργεσίας τοῖς Ἀθηναίοις ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ.

Ὁ *Schoeffer* (R. E. Pauly-Wissowa) ἀναβιβάζει τὸ ἔτος τοῦ Ἀρχελάου εἰς τὸ 234/3 π. Χ., ἐνῷ ὁ *Λόλλιγκ* φρονεῖ ὅτι ὁ λῃστὴς θὰ ἐπέδραμε κατὰ τὰ ἔτη ἀνωμαλιῶν, καὶ δὴ ἐν καιρῷ πολέμου, διὸ τάσσει τὰς μὲν λῃστείας ἐν τῷ διαστήματι τοῦ κληθέντος Συμμαχικοῦ πολέμου (220-217 π. Χ.), τὸν δὲ Ἀρχέλαον τῷ 216/5 π. Χ.). Ὁ *Kirchner* θέτει αὐτὸν πιθανῶς τῷ 212/1. Ἀφ' ἑτέρου ὁ *Homolle* (Bulletin de Corresp. Hellén. σελ. 360) ἀποδεικνύει, στηριζόμενος ἐπὶ Δηλιακῆς ἐπιγραφῆς, ὅτι ὁ λῃστὴς Βούκρις ἦτο Ναυπάκτιος σύμμαχος τῶν Κρητῶν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἄνω ψήφισμα (ἐπὶ Ἀρχελάου) ἐγένετο τῇ προτάσει τοῦ Εὐρυκλείδου καὶ τοῦ Μικίωνος, οἵτινες εἶχον λάβῃ τὴν μεγίστην αὐτῶν ἰσχὺν ἐπὶ τοῦ Δήμου τῶν Ἀθηναίων ἀπὸ τοῦ 216 π. Χ. περίπου μέχρι τοῦ 211, εἰς τὸ διάστημα τοῦτο, καὶ δὴ οὐχὶ εἰς μεγάλην ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ 216 τάσσει ὁ *Homolle*, πολὺ ὀρθῶς, τὸν Ἀρχέλαον· τέλος ὁ *Kirchner* C.I.A. IV² 385c) γράφει: «Micion et Euryclides si circa annum 213 a Ch. iussu Philippi regis necati sunt, ut fere creditur, *Archelaus aute hunc annum* archontis munere functus etc.». Δέον λοιπὸν νὰ κατατάξωμεν τὸν Ἀρχέλαον πάντως πρὸ τοῦ *213* π.Χ., ἐγγὺς δὲ πιθανῶς πρὸς τὸ 216 π.Χ.

Ἔχομεν λοιπὸν ἐν τῇ ἄνω ἐπιγραφῇ Ἀνθεστηριῶνα ἐμβόλιμον, ἀντὶ Ποσιδεῶνος ὑστέρου. Ὁ ***Dittenberger*** (Sylloge 1898 Nº 242) γράφει ἐπὶ τούτου: «Quae tum potissimum fuerit causa Anthesteriona pro Posideone duplicandi, latet». Ἀλλ' ὁ *Koehler* κάτωθι τοῦ πίνακος (C.I.A. IV² 240b) ἔνθα πρόκειται περὶ τοῦ ἄρχοντος Ἀναξικράτους καὶ τοῦ Γαμηλιῶνος ἐμβολίμου, οὗ ἀνάλυσιν ἐδώκαμεν προηγουμένως, διατείνεται ὅτι: «eodem modo quo anno Ptolemais tribus creata est, Anthesterionem mensen duplicatum esse probabiliter conicii potest». Ὥστε καὶ ἡ

Πτολεμαῒς φυλή, κατὰ τὸν *Koehler*, προσετέθη ἐν μέσῳ τοῦ ἔτους, κατ' ἀνάλογον τρόπον καθ' ὃν εἶχον προηγουμένως προστεθῆ ἡ Δημητριὰς καὶ ἡ Ἀντιγονίς.

Ἐν τούτοις ὑπάρχει καὶ ἑτέρα ἐπιγραφή, ἐπ' Ἀρχελάου ἄρχοντος, ἀτελὴς δυστυχῶς, ἡ ἐν C.I.A. II ὑπ' ἀριθ. *431* ἐκδοθεῖσα, ἥτις δύναται νὰ προσαρμόσῃ μᾶλλον πρὸς τὸ ἔτος τοῦ Ἀρχελάου κοινόν, ***μὲ 13 ἤδη ἱδρυμένας φυλάς*** [1]. Τότε δὲ ὁ ***Ἀνθεστηριὼν ἐμβόλιμος*** δύναται νὰ ἐξηγηθῇ εἴτε διὰ τῆς προσθήκης ἑνὸς μηνὸς περὶ τὸ τέλος τοῦ ἐνιαυτοῦ τοῦ Ἀρχελάου, ληφθέντος ἐκ τοῦ ἐπομένου ἔτους, εἴτε διὰ τῆς μετονομασίας ἑνὸς τῶν τελευταίων μηνῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ εἰς Ἀνθεστηριῶνα ἐμβόλιμον, χάριν τῆς τελέσεως ἐκ νέου ἐν τῷ αὐτῷ ἐνιαυτῷ τῶν μικρῶν μυστηρίων (τῶν ἐν Ἄγραις) ὑπὲρ τῆς μυήσεως ἐξέχοντός τινος ξένου νεωστὶ ἀφικομένου εἰς Ἀθήνας, πρὸς ὃν οἱ Ἀθηναῖοι ἤθελον νὰ φανῶσιν ἀρεστοί. Δύναται ὅμως νὰ προσαρμόσῃ ***ἴσως*** καὶ πρὸς ἐμβόλιμον ἔτος, ἐμβληθέντος τοῦ μηνὸς πρὸ τοῦ Βοηδρομιῶνος, ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀνθεστηριῶνος ἐμβολίμου, πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπόν. Μόνον δὲ ἐν τῇ δευτέρᾳ ταύτῃ ὑποθέσει τὸ ἔτος τοῦ Ἀρχελάου θὰ ἠδύνατο νὰ συμπίπτῃ πρὸς ἔτος καθ' ὃ ἤρξατο πρυτανεύουσα καὶ ἡ Πτολεμαῒς φυλή [2]. Τὸ τοιοῦτο ὅμως, ὡς ἐν τῇ ὑποσημειώσει ([2]) δεικνύω, δὲν εἶνε ἀληθές.

[1] Καὶ ὄντως ἐν τῇ ἐν λόγῳ ἐπιγραφῇ (στοιχ. 27-30) ἀναγράφεται: «Ἐπ' Ἀρχελάου ἄρχοντος, ἐπὶ τῆς Αἰαντίδος *τετάρτης* πρυτανείας - - - Βοηδρομιῶνος [- - - - τρί]τει τῆς πρυτανείας· βουλὴ ἐ[ν β]ου[λευτηρίῳ καὶ ἐκ] ***τοῦ βουλευτηρίου ἐν τῷ Ἐλε[υ]σινίῳ*** . . .». Ἡ τελευταία αὕτη πληροφορία μᾶς διδάσκει ὅτι ἡ ἡμέρα αὕτη τοῦ Βοηδρομιῶνος ἦτο (ἂν τις ἐξαιρετικὴ περίστασις δὲν εἶχε συμβῇ) ἡ 26η αὐτοῦ, ἡ ἐπαύριον τῶν μεγάλων μυστηρίων (ὅρα καὶ **C.I.A. II 372** «Βουλὴ ἐν Ἐλευσινίῳ τετράδι μετ' εἰκάδας»). Ἐὰν δὲ δεχθῶμεν ὅτι αὕτη ἔπεσε κατὰ τὴν τρίτην ἡμέραν τῆς τετάρτης πρυτανείας, ἑκάστη τῶν *13* πρυτανειῶν ἔχει κανονικῶς ἐν κοινῷ ἔτει ἀνὰ *27* ἡμέρας, πλὴν τριῶν αἵτινες ἔχουσιν ἀνὰ *28* ἡμέρας. Ὁ δὲ ἄνω ὑπολογισμός μᾶς δίδει δύο πρυτανείας ἐκ τῶν τριῶν πρώτων ἀνὰ *27* ἡμέρας, μίαν δὲ *28* ἡμερῶν.

[2] Τὸ ἔτος τῆς εἰσαγωγῆς τῆς Πτολεμαΐδος, ὡς 13ης φυλῆς, δὲν εἶνε ἀκριβῶς γνωστόν. Ὁ Παυσανίας διατείνεται ὅτι ἡ Πτολεμαῒς φυλὴ προσετέθη ἔτι ζῶντος Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου. Ἀλλ' ὁ ***Φίλιος*** καὶ ὁ ***Beloch*** ἔδειξαν ὅτι ἡ φυλὴ αὕτη προσετέθη ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ Εὐεργέτου (246-221) καὶ δὴ ἐν τῷ διαστήματι μεταξὺ τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τῆς Μακεδονικῆς φρουρᾶς (229 π. Χ.) μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Πτολεμαίου τούτου (221 π. Χ.). Πρὸς τούτους συμφωνοῦσιν ὁ *W. Larfeld* (**Handbuch der Griech. Epigraphik 1902**) ὁρίζων ὡς ἔτος εἰσαγωγῆς αὐτῆς τὸ 229/8 π.Χ. καὶ ὁ ***Kirchner*** (**Pros. Att.**) ὁρίζων ὡς χρόνον εἰσαγωγῆς τὸν περὶ τὸ ἔτος 224/3.

Τὸ συμπέρασμα λοιπὸν εἶνε ὅτι ἡ ἐμβολὴ Ἀνθεστηριῶνος μηνὸς ἐγένετο ἢ πραγματικῶς ἢ διὰ μετω-

Ἀλλ' ὁ ***Koehler*** δέχεται, ὡς εἴδομεν, ὅτι ἀπὸ τοῦ ἔτους τοῦ Ἀρχελάου, περὶ τὸ 216 π. Χ., εἰσήχθη ἡ Πτολεμαῒς φυλή. Πρὸς τοῦτο ἄλλως τε, ὡς καὶ πρὸς τὴν ἀνωμάλως διπλῆν τέλεσιν τῶν ἐν Ἄγραις, φαίνονται συμφωνοῦντα καὶ ὅσα ὁ Πολύβιος γράφει διὰ τοὺς περὶ τὸ *216* χρόνους: ***V. 106*** «Ἀθηναῖοι δὲ τῶν ἐκ Μακεδονίας φόβων ἀπελέλυντο καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἔχειν ἐδόκουν ἤδη βεβαίως, χρώμενοι δὲ προστάταις Εὐρυκλείδῃ καὶ Μικίωνι, τῶν μὲν ἄλλων Ἑλληνικῶν πράξεων οὐδ' ὁποίας μετεῖχον, ἀκολουθοῦντες δὲ τῇ τῶν προεστώτων αἱρέσει καὶ ταῖς τούτων ὁρμαῖς εἰς πάντας τοὺς βασιλεῖς ἐξεκέχυντο, καὶ μάλιστα τούτων εἰς Πτολεμαῖον, ***καὶ πᾶν γένος ὑπέμενον ψηφισμάτων καὶ κηρυγμάτων***, βραχὺν τινα λόγον ποιούμενοι τοῦ καθήκοντος διὰ τὴν τῶν προεστώτων ἀκρισίαν».

Εἰς τὴν γνώμην ὅμως τοῦ ***Koehler*** δύναται νὰ ἀντιταχθῇ ἡ ἑξῆς ἀντίρρησις. Συγχρόνως μετὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς Πτολεμαΐδος φυλῆς ἱδρύθη ἐν Ἀθήναις καὶ ὁ δῆμος ***τῶν Βερενικιδῶν***, ἀνήκων εἰς τὴν φυλὴν ταύτην, πρὸς τιμὴν τῆς Βερενίκης συζύγου Πτολεμαίου τοῦ Εὐεργέτου καὶ μητρὸς τοῦ Φιλοπάτορος. (***Στέφανος Βυζάντιος: Βερενικίδαι*** δῆμος τῆς Πτολεμαΐδος φυλῆς . . . Ἀπὸ δὲ Βερενίκης τῆς Μάγα θυγατρός, γυναικὸς δὲ Πτολεμαίου, ὠνομάσθησαν Βερενικίδαι οἱ δημόται. — ***Cramer***, Anecd. Paris, IV 180, 12: *Βερενικίδαι*, ὁ δῆμος ἀπὸ Βερενίκης τῆς τοῦ Πτολεμαίου τοῦ Εὐεργέτου. Τὸν μὲν ⟨γὰρ⟩ ἄνδρα τῇ φυλῇ, τὴν δὲ γυναῖκα τῷ δήμῳ ἐπωνύμους ἐποίησαν). Ἀλλ' ἡ Βερενίκη ἐδολοφονήθη τῷ 220 π. Χ. ἐνεργείᾳ Σωσιβίου, τοῦ εὐνοουμένου τοῦ υἱοῦ αὐτῆς καὶ Βασιλέως Πτολεμαίου τοῦ Φιλοπάτορος. Ὥστε εἶνε μᾶλλον πιθανὸν ὅτι ζώσης αὐτῆς ἱδρύθη πρὸς τιμήν της δῆμος φερώνυμος ἐν Ἀθήναις.

Ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ γνωστοῦ καταλόγου Ἀθηναίων ἀρχόντων (**C.I.A**) **II. 859**) συνάγομεν συμπεράσματα ἀντίθετα πρὸς τὴν γνώμην τοῦ ***Koehler***, σύμφωνα δὲ πρὸς τὴν τοῦ ***Kirchner***. Καὶ ὄντως ἐκ τοῦ πίνακος τούτου βλέπομεν ὅτι ***ἀσφαλῶς*** κατὰ τὸ ἔτος ***Θεοφίλου τοῦ ἐξ Οἴου*** (κατὰ τὸν ***Kirchner*** πιθ. τῷ 227/6) δὲν ὑπῆρχεν ἀκόμη ἡ Πτολεμαΐς, τοὐναντίον δὲ κατὰ τὰ ἔτη τοῦ ***Πασιάδου Ἐρχιέως*** (216/5), τοῦ ***Διοκλέους Κυδαθηναιέως*** καὶ τῶν ἑπομένων αὐτῷ ὑπῆρχεν ἤδη ἡ Πτολεμαΐς. Δυνάμεθα δὲ ἔτι πλέον νὰ περιορίσωμεν τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα καὶ νὰ ὁρίσωμεν μάλιστα τὸν ἄρχοντα καθ' ὃν ἤρξατο πρυτανεύουσα ἡ Πτολεμαΐς.

Καὶ ὄντως ἡ τάξις τῶν 13 φυλῶν ἦτο ἡ ἑξῆς: 1) Ἀντιγονίς, 2 Δημητριάς, 3) Ἐρεχθηίς, 4) Αἰγηίς, 5) Πανδιονίς, 6) Λεωντίς, 7) Πτολεμαΐς, 8) Ἀκαμαντίς, 9) Οἰνηίς, 10) Κεκροπίς, 11) Ἱπποθωντίς, 12) Αἰαντίς, 13) Ἀντιοχίς. Οἱ δὲ θεσμοθέται ἑκάστου ἔτους, μὴ διαφοριζόμενοι διὰ ἰδιαιτέρας τινὸς ἰδιότητος, ἀνεγράφοντο, ὡς συμπεραίνω, κατὰ τὴν τάξιν τῶν φυλῶν εἰς ἃς ἀνῆκον. Ἐπὶ τούτου στηριζόμενοι βλέπομεν ὅτι κατὰ τὸ ἔτος ***Νικήτου Σκαμβωνίδου*** (πιθ. 225/4 κατὰ ***Kirchner***) δὲν ὑφίστατο ἀκόμη ἡ Πτολεμαΐς, ἐνῷ κατὰ τὸ ἔτος τοῦ ***Μενεκράτους Ὀῆθεν*** (ἀσφαλῶς τῷ 222/1) ***ὑφίστατο πλέον αὕτη.*** Ἄξιον παρατηρήσεως ὅμως τυγχάνει, ὅτι ὁ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο εἰς τὴν δευτέραν τάξιν ἀναγραφόμενος θεσμοθέτης ***Ἔλπιστος Ἀνακαιεὺς*** ἀνήκει εἰς τὴν Ἱπποθωντίδα 11ην φυλήν, ***ἀντιθέτως πρὸς τὸ ἐφ' οὗ στηρίζομαι συμπέρασμα***. Ἀλλὰ οἱ ***Ἀνακαιεῖς*** φαίνονται μὲν ἀνήκοντες εἰς τὴν Ἱπποθωντίδα φυλὴν ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν (**C.I.A. II. 803, 1006, 1177** καὶ **IV² 251 b**), ἀλλ' ἅπασαι αὗται αἱ ἐπιγραφαὶ ἀνήκουσιν εἰς χρόνους πρὸ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς Πτολεμαΐδος. Πολὺ πιθανὸν λοιπὸν τυγχάνει ὅτι ἀπὸ τῆς εἰσαγωγῆς ταύτης μέχρι τοῦ 200 π. Χ. τινὲς τῶν δήμων νὰ εἶχον διανεμηθῇ εἰς ἑτέρας φυλὰς ἢ εἰς ἐκείνας εἰς ἃς ἀνῆκον πρὸ τῆς εἰσαγωγῆς ταύτης ἢ εἰς ἃς διενεμήθησαν μετὰ τὴν ἀποβολὴν τῆς Ἀντιγονίδος καὶ τῆς Δημητριάδος καὶ τὴν εἰσαγωγὴν τῆς Ἀτταλίδος· τοιοῦτος δῆμος θὰ ἦτο πλὴν τοῦ τῶν ***Ἀνακαιέων*** καὶ οἱ ***Ἀθμονεῖς*** οἱ ἀνήκοντες πρότερον εἰς τὴν Κεκροπίδα.

Ἐὰν λοιπὸν ἡ ὑπόθεσίς μου αὕτη εἶνε ἀληθής, ἡ φαινομένη ἀνώ-

νυμίας ἑτέρου μηνὸς κατὰ τὰς ἀρχὰς ἢ πιθανώτερον τὸ τέλος τοῦ ἐνιαυτοῦ τοῦ 'Αρχελάου, καὶ οὐχὶ ἀμέσως μετὰ τὸν 'Ανθεστηριῶνα, *ὅτι δὲ οὐδεμίαν σχέσιν ἡ ἐμβολὴ αὕτη ἔχει πρὸς τὸ ἡμερολογιακὸν σύστημα τῶν 'Αθηναίων*, ἀλλ' ὅτι ἐγένετο πιθανῶς χάριν τῆς τελέσεως τῶν ἐν Ἄγραις μυστηρίων δὶς ἐν τῷ ἐνιαυτῷ, ὡς ἄλλως τε ἐλάχιστα ἴσως ἔτη πρὸ ἢ μετὰ τὸ ἔτος τοῦ 'Αρχελάου συνέβη ἡ αὐτὴ διπλῆ τέλεσις τῶν ἐν Ἄγραις ἐπὶ Διοκλέους ἄρχοντος (ὅρα 'Αρχ. 'Εφημ. 1887 καὶ C.I.A. IV² 385 d), πιθανῶς δὲ δι' ὅμοιον καὶ τότε λόγον (ὅρα *Foucart* Les grands mystères d'Eleusis 1900).

Ἡ ἑτέρα ἐπιγραφὴ εἶνε ἐξ 'Ελευσῖνος, ἣν ἐξέδωκεν ὁ ***Φίλιος*** ἐν τῇ 'Αρχαιολ. 'Εφημερίδι (1883) καὶ ἥτις ἀφορᾷ ἔξοδα ἐπισκευῶν κλπ. τοῦ ἐν 'Ελευσῖνι ἱεροῦ. 'Εν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ συναντῶμεν τὸ ἑξῆς: στίχ. 59-60 «'Αρχιτέκτ[ονι . . . . . μισθὸς τῆς ἡμ]έρας : ⊢⊢ : γίγνεται τριῶν καὶ δέκα μηνῶν 𐅅ΗΗ𐅄ΔΔΔ» (=780 δρ.). 'Εντεῦθεν δ', ὡς ὁ ***Φίλιος*** παρατηρεῖ, ἐξάγεται ὅτι τὸ ἐμβόλιμον ἐκεῖνο ἔτος εἶχε 390 ἡμέρας.

Ἡ φαινομένη αὕτη ἀνωμαλία δύναται νὰ ἐξηγηθῇ κατὰ δύο τρόπους, ὡς νομίζω. Κατὰ τὸν ἕνα τρόπον, δυνατὸν ἡ ἐργασία τοῦ ἀρχιτέκτονος νὰ εἶχε διαρκέσῃ ὅλον τὸ ἔτος καὶ 4 ἡμέρας ἐπὶ πλέον, ἀφοῦ καὶ ἐν τῷ στίχῳ 7 τῆς ἐπιγραφῆς συναντῶμεν «. . . ταύτας δὲ ΔΙΙΙΙ ἐν τῷ ἐνιαυτῷ τρεῖς καὶ δέκα μησὶν ***καὶ***. . .» ἔνθα, ἂν ἐπρόκειτο μόνον περὶ ἑνὸς ἔτους μετὰ τὸ μησὶ θὰ ἐτίθετο τὸ ὁλικὸν ποσὸν τῆς δαπάνης καὶ οὐχὶ τὸ *καί*. Κατὰ τὸν δεύτερον τρόπον ὁ μισθὸς τοῦ ἀρχιτέκτονος ἦτο ὡρισμένος, δύο μὲν δραχμὰς τὴν ἡμέραν, 60 δὲ δραχμὰς τὸν μῆνα, καὶ 720 ἢ 780 δραχμὰς τὸ ἔτος, προκειμένου περὶ ἔτους κοινοῦ ἢ ἐμβολίμου. 'Ανάλογον ἀπαντῶμεν ἐν Δήλῳ κατὰ τὸν Γ' καὶ Β' αἰῶνα π. Χ., ἔνθα ὁ μισθὸς τοῦ ἀρχιτέκτονος ὁρίζεται εἰς 720 δρ. ἐτησίως (ὅρα Bulletin de Corr. Hellénique, 1882 σελ. 83).

Ἤδη θὰ ἀναζητήσωμεν τὴν σειρὰν τῶν ἐμβολίμων ἐτῶν ἐν τῇ ἐννεακαιδεκαετηρίδι. Καὶ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου πλήρης ἐπικρατεῖ σύγχισις καθότι προὐτάθησαν πλεῖσται λύσεις. Οὕτως ὁ μὲν

Scaliger δίδει τὰ ἔτη	2, 5, 8, 10, 12, 16, 18	
ὁ δὲ **Pétau** τὰ......	3, 6, 8, 11. 14, 17, 19	**(Oppert)**
ὁ **Dodwell** τὰ......	3, 5, 8, 11, 13, 16, 19	
ὁ **Ideler** τὰ	3, 5, 8, 11, 13, 16, 18	
ὁ **Ad. Schmidt** τὰ..	2, 5, 8, 11, 14, 16, 18	**(Ferguson)**[1]
ὁ **Mommsen** τὰ....	3, 6. 9, 11, 14, 17, 19	

'Εὰν ἦτο γνωστὴ ἡ ἀρχὴ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς 19/δος ἐν 'Αθήναις, ὁ πίναξ, ὃν ἀνωτέρω ἐδημοσιεύσαμεν τῶν γνωστῶν ἐτῶν ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν, θὰ παρεῖχεν *ἀσφαλῶς* τὴν σειρὰν τῶν ἐμβολίμων ἐτῶν. Μολονότι δὲ ἔδειξα ὅτι ἡ ἀρχὴ αὕτη εἶνε ἢ τὸ 422/1 π. Χ. ἢ τὸ 419/8 π. Χ., καὶ ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ εἶνε τὸ 433/2 ἢ τὸ 432/1, ἐν τούτοις θεωρήσωμεν καὶ τὰ ἔτη ταῦτα πρὸς στιγμὴν ὡς δυνατὰς ἀρχάς, ὡς καὶ τὸ 411/0 π. Χ., καὶ ζητήσωμεν ἐν ταῖς πέντε ταύταις ὑποθέσεσι τὴν σειρὰν τῶν ἐμβολίμων ἐτῶν.

Ἡ τάξις αὕτη τῶν ἐμβολίμων ἔχει ὡς ἑξῆς.

'Αρχὴ[2]	433	Τάξις	3,	6,	9,	[11],	14,	17.	19
»	432	»	2,	5,	8,	[10].	13,	16,	18
»	422	»	3,	6,	8,	11,	14,	17,	[19]
»	419	»	3,	5,	8,	11,	14,	[16],	19
»	411	»	3,	6,	[8],	11,	14,	16,	19

μαλος κατάταξις τῶν θεσμοθετῶν, ἥτις, πλὴν τῆς μνησθείσης τοιαύτης ἐπὶ Μενεκράτους ἄρχοντος, παρατηρεῖται ἐπίσης καὶ ἐπὶ προηγουμένου ἄρχοντος τοῦ ***'Αντιφίλου 'Αφιδναίου***, μᾶς πείθει ὅτι ἡ Πτολεμαῒς φυλὴ ἤρξατο πρυτανεύουσα ἀπ' αὐτοῦ τοῦ ***'Αντιφίλου*** ἄρχοντος (πιθ. κατὰ ***Kirchner*** τῷ 224/3 π. Χ.. ἀσφαλῶς ὅμως μετὰ τὸ 229/8 καὶ πρὸ τοῦ 222/1), ψηφισθείσης τῆς εἰσαγωγῆς αὐτῆς ἐν τῷ ἐνιαυτῷ τοῦ προηγουμένου ἄρχοντος τοῦ *Νικήτου*.

[1] Ὁ *W. S Ferguson* The Athenian Calendar 1908) λαμβάνει ὡς ***θεωρητικὴν*** σειρὰν τὴν τοῦ *Ad Schmidt*. Γράφει δὲ ***θεωρητικήν***, διότι δέχεται δύο συνεχῆ ἔτη ἐμβόλιμα καὶ τρία ἢ τέσσαρα ἔτη συνεχῆ κοινά. Συμπεραίνει δ' ὅτι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, προσπάθεια ὑπῆρξε γενικῶς ὅπως λαμβάνωνται ἐν τῷ κύκλῳ 7 ἔτη ἐμβόλιμα καὶ 12 κοινά, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἐν κανονικῇ διατάξει, ὥστε νὰ εἴμεθα ἱκανοὶ νὰ προείπωμεν τὸ ἡμερολογιακὸν εἶδος ἑκάστου ἔτους Ἕνεκα τούτου ἡ προσπάθεια τοῦ *Beloch* καὶ ἄλλων νὰ χρονολογῶσι τοὺς ἄρχοντας τῆς Γ' ἑκατονταετηρίδος π. **Χ.** διὰ τοῦ ἡμερολογίου, δὲν ἔχει ἐλπίδας ἐπιτυχίας.

'Αλλ', ὡς προηγουμένως ἐδείξαμεν, τὰ δεδομένα ἐφ' ὧν στηρίζεται ὁ **Ferguson** δὲν εἶνε βάσιμα. 'Εν τούτοις εἶνε βέβαιον ὅτι δύνανται νὰ ἀπαντήσωσιν ἔτη τινὰ διαφόρου εἴδους ἢ τὸ ὑπὸ τοῦ ἡμερολογίου προβλεπόμενον, καὶ τοιαῦτα εὕρομεν ἐν τῇ Δ' ἑκατονταετηρίδι τὰ ἔτη 307/6 καὶ 306/5, ἢ καὶ διαφόρου τοῦ δέοντος διαρκείας, ὡς λ. χ. τὸ ἔτος 318/7, ἀλλ' αἱ ἀνωμαλίαι αὗται προῆλθον ἐκ πολιτικῶν λόγων. Εἶνε λοιπὸν πολὺ πιθανὸν ὅτι τοιαῦται πρόσκαιροι ἀνωμαλίαι συνέβησαν ἐν ***τῷ πολιτικῷ*** ἡμερολογίῳ καὶ κατὰ τὴν Γ' ἑκατονταετηρίδα, αὗται ὅμως οὐδόλως δύνανται, ὡς φρονῶ, νὰ ἀλλοιώσωσι τὸν γενικὸν χαρακτῆρα τοῦ ἡμερολογίου.

[2] Ὁ **Oppert** κηρυσσόμενος ὑπὲρ τῆς τάξεως τοῦ **Pétau**, γράφει ἐν ὑποσημειώσει: «**On ne comprendra jamais pourquoi M. Aug. Mommsen, qui admet l'année 433 comme époque de Méton, a pu reléguer l'intercalation à la neuvième année**». 'Εὰν ὁ **Oppert** ἀντὶ νὰ στηριχθῇ ἐπὶ **4** δεδομένων, ὧν τὸ ἓν κακῶς ἐξηγηθὲν ὑπ' αὐτοῦ, ἐστηρίζετο ἐπὶ τῶν 'Αττικῶν ἐπιγραφῶν, δὲν θὰ ἐξέφραζε τὴν ἀπορίαν ταύτην, πιθανῶς δὲ θὰ ἦτο ὀλιγώτερον κατηγορηματικὸς ὑπὲρ τῆς ἀρχῆς τοῦ **433** π. Χ.

Τὸ ἐντὸς ἀγκυλῶν ἔτος ἑκάστης σειρᾶς δὲν δίδεται ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν, ἀλλὰ συμπεραίνεται κατὰ πᾶσαν πιθανότητα.

Ἀλλ' ἂν δεχθῶμεν μετὰ τοῦ Pétau, ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι ἐν τῷ ἡμερολογίῳ των (ὅπερ εἶνε ἡλιακοσεληνιακόν, μὲ κύκλον 19 ἐτῶν), μιμηθέντες τὸν κύκλον τοῦ Μέτωνος, παρέλαβον καὶ τὴν τάξιν τῶν ἐμβολίμων αὐτοῦ ἐτῶν, ἔχομεν ὡς πιθανὴν τάξιν τὴν ἀντιστοιχοῦσαν εἰς τὴν ἀρχὴν 422 π. Χ. Ἀφ' ἑτέρου καὶ ὁ κύκλος τῆς Σελήνης πρὸς προσδιορισμὸν τοῦ Πάσχα ἡμῶν τῶν Ὀρθοδόξων, εἶνε κύκλος τοῦ Μέτωνος. Ἂν δὲ δεχθῶμεν *ὡς ἐμβόλιμον ἐνιαύσιον διάστημα* οὐχὶ τὸ ἔτος ἐν ᾧ τὸ βραδῦναν Πάσχα, ἀλλὰ τὸ χρονικὸν διάστημα τὸ μεσολαβῆσαν ἀπὸ τοῦ προηγουμένου Πάσχα, ἀποδώσωμεν δὲ τὸν χρυσοῦν ἀριθμὸν εἰς τὸ διάστημα τὸ μεταξὺ τοῦ παρελθόντος Πάσχα καὶ ἐκείνου ὅπερ ἀνήκει εἰς τὸ ἔτος τοῦ χρυσοῦ τούτου ἀριθμοῦ, θὰ ἔχωμεν κατὰ τοὺς δύο ἐν χρήσει τρόπους τὰς ἑξῆς δύο σειρὰς ἐμβολίμων ἐνιαυσίων διαστημάτων:

εἴτε	3,	6,	8,	11,	14,	17,	19
εἴτε	3,	5,	8,	11,	14,	16,	19

Ὥστε καὶ ἐκ τῶν Μετονικῶν κύκλων τῶν σῳζομένων ὁπωσδήποτε μέχρι τῆς σήμερον, καταλήγομεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἐκ τῶν πέντε ἄνω ἀρχῶν πιθανώτεραι εἶνε ἡ τοῦ 422 π. Χ. καὶ ἡ τοῦ 419 π. Χ., τῆς πρώτης ἐχούσης τὰς μείζονας πιθανότητας.

Ἐκ τῆς μελέτης λοιπὸν τῶν συγγραφέων καὶ τῶν ἐπιγραφῶν ἐφθάσαμεν εἰς τὸ ἀσφαλές, ὡς φρονῶ, συμπέρασμα ὅτι ἀρχὴ τῆς πολιτικῆς 19/δος ἐν Ἀθήναις ὑπῆρξεν εἴτε τὸ 422 π. Χ. εἴτε τὸ 419 π. Χ. Μένει ἀκόμη νὰ ἐξετάσωμεν ἓν τελευταῖον στοιχεῖον τὸ *τῶν κοίλων καὶ πλήρων μηνῶν ἐν τῷ συστήματι τῆς 19/δος*, ὅπερ θέλει δώσῃ τὴν ὁριστικὴν λύσιν τοῦ ζητήματος.

Εἴδομεν προηγουμένως πῶς εὑρίσκονται αἱ ἐξαιρέσιμοι *θεωρητικῶς* ἡμέραι ἐν τῇ δεκαεννεατηρίδι. Ἤγοντο 63 ἡμέραι, ἡ δὲ 64η ἦτο ἐξαιρέσιμος, μέχρι τέλους τοῦ κύκλου, ὅτε ἐπερίσσευον 10 ἡμέραι, μὴ ὑπαγόμεναι εἰς τὸν κανόνα τοῦτον. Δημοσιεύομεν ἐνταῦθα δύο πίνακας τῶν μηνῶν ἐν τῇ 19/δι ὡς καὶ τῶν ἐξαιρεσίμων ἡμερῶν, λαβόντες ἐν μὲν τῷ α' τὴν τάξιν ἐμβολίμων ἐτῶν τὴν ἀντιστοιχοῦσαν εἰς τὴν ἀρχὴν 422 π. Χ., ἐν δὲ τῷ β' τὴν τάξιν τὴν ἀντιστοιχοῦσαν εἰς τὴν ἀρχὴν 419 π. Χ.

ΠΙΝΑΞ Α'. (Ἀρχὴ 422 π. Χ.)

Ἔτη	*Ἑκατομ.*	*Μεταγ.*	*Βοηδρ.*	*Πυανεψ.*	*Μαιμ.*	*Ποσ. Ι*	*Ποσ. ΙΙ*	*Γαμηλ.*	*Ἀνθεστ.*	*Ἐλαφ.*	*Μουν.*	*Θαργ.*	*Σκιρ.*	*Ἡμέραι*
α	= 30	30	29 (4)	30	29 (8)	30	—	29 (12)	30	29 (16)	30	29 (20)	30	355
β	= 29 (24)	30	29 (28)	30	30	29 (2)	—	30	29 (6)	30	29 (10)	30	29 (14)	354
Γ	= 30	29 (18)	30	29 (22)	30	29 (26)	30	29 (30)	30	30	29 (4)	30	29 (8)	384
δ	= 30	29 (12)	30	29 (16)	30	29 (20)	—	30	29 (24)	30	29 (28)	30	30	355
ε	= 29 (2)	30	29 (6)	30	29 (10)	30	—	29 (14)	30	29 (18)	30	29 (22)	30	354
F	= 29 (26)	30	29 (30)	30	30	29 (4)	30	29 (8)	30	29 (12)	30	29 (16)	30	384
ζ	= 29 (20)	30	29 (24)	30	29 (28)	30	—	30	29 (2)	30	29 (6)	30	29 (10)	354
Η	= 30	29 (14)	30	29 (18)	30	29 (22)	30	29 (26)	30	29 (30)	30	30	29 (4)	384
θ	= 30	29 (8)	30	29 (12)	30	29 (16)	—	30	29 (20)	30	29 (24)	30	29 (28)	354
ι	= 30	30	29 (2)	30	29 (6)	30	—	29 (10)	30	29 (14)	30	29 (18)	30	355
ΙΑ	= 29 (22)	30	29 (26)	30	29 (30)	30	30	29 (4)	30	29 (8)	30	29 (12)	30	384
ιβ	= 29 (16)	30	29 (20)	30	29 (24)	30	—	29 (28)	30	30	29 (2)	30	29 (6)	354
ιγ	= 30	29 (10)	30	29 (14)	30	29 (18)	—	30	29 (22)	30	29 (26)	30	29 (30)	354
ΙΔ	= 30	30	29 (4)	30	29 (8)	30	29 (12)	30	29 (16)	30	29 (20)	30	29 (24)	384
ιε	= 30	29 (28)	30	30	29 (2)	30	—	29 (6)	30	29 (10)	30	29 (14)	30	355
ιϛ	= 29 (18)	30	29 (22)	30	29 (26)	30	—	29 (30)	30	30	29 (4)	30	29 (8)	354
ΙΖ	= 30	29 (12)	30	29 (16)	30	29 (20)	30	29 (24)	30	29 (28)	30	30	29 (2)	384
ιη	= 30	29 (6)	30	29 (10)	30	29 (14)	—	30	29 (18)	30	29 (22)	30	29 (26)	354
ΙΘ	= 30	29 (30)	30	30	29 (4)	30	29 (8)	30	29 (12)	30	29 (16)	30	29 (20)	384

Π Ι Ν Α Ξ Β΄. (Ἀρχὴ 419 π. Χ.)

Ἔτη	*Εκατομ.*	*Μεταγ.*	*Βοηδρ.*	*Πυανεψ.*	*Μαιμ.*	*Ποσ. I*	*Ποσ. II*	*Γαμηλ.*	*Ἀνθεστ.*	*Ἐλαφ.*	*Μουν.*	*Θαργ.*	*Σκιρ.*	*Ἡμέραι*
α =	30	30	29 (4)	30	29 (8)	30	—	29 (12)	30	29 (16)	30	29 (20)	30	355
ϐ =	29 (24)	30	29 (28)	30	30	29 (2)	—	30	29 (6)	30	29 (10)	30	29 (14)	354
Γ =	30	29 (18)	30	29 (22)	30	29 (26)	30	29 (30)	30	30	29 (4)	30	29 (8)	384
δ =	30	29 (12)	30	29 (16)	30	29 (20)	—	30	29 (24)	30	29 (28)	30	30	355
Ε =	29 (2)	30	29 (6)	30	29 (10)	30	29 (14)	30	29 (18)	30	29 (22)	30	29 (26)	383
ϛ =	30	29 (30)	30	30	29 (4)	30	—	29 (8)	30	29 (12)	30	29 (16)	30	355
ζ =	29 (20)	30	29 (24)	30	29 (28)	30	—	30	29 (2)	30	29 (6)	30	29 (10)	354
Η =	30	29 (14)	30	29 (18)	38	29 (22)	30	29 (26)	30	29 (30)	30	30	29 (4)	384
θ =	30	29 (8)	30	29 (12)	30	29 (16)	—	30	29 (20)	30	29 (24)	30	29 (28)	354
ι =	30	30	29 (2)	30	29 (6)	30	—	29 (10)	30	29 (14)	30	29 (18)	30	355
ΙΑ =	29 (22)	30	29 (26)	30	29 (30)	30	30	29 (4)	30	29 (8)	30	29 (12)	30	384
ιϐ =	29 (16)	30	29 (20)	30	29 (24)	30	—	29 (28)	30	30	29 (2)	30	29 (6)	354
ιγ =	30	29 (10)	30	29 (14)	30	29 (18)	—	30	29 (22)	30	29 (26)	30	29 (30)	354
ΙΔ =	30	30	29 (4)	30	29 (8)	30	29 (12)	30	29 (16)	30	29 (20)	30	29 (24)	384
ιε =	30	29 (28)	30	30	29 (2)	30	—	29 (6)	30	29 (10)	30	29 (14)	30	355
ΙϜ =	29 (18)	30	29 (22)	30	29 (26)	30	29 (30)	30	30	29 (4)	30	29 (8)	30	384
ij =	29 (12)	30	29 (16)	30	29 (20)	30	—	29 (24)	30	29 (28)	30	30	29 (2)	354
ιη =	30	29 (6)	30	29 (10)	30	29 (14)	—	30	29 (18)	30	29 (22)	30	29 (26)	354
ΙΘ =	30	29 (30)	30	30	29 (4)	30	29 (8)	30	29 (12)	30	29 (16)	30	29 (20)	384

Ἐφαρμόσωμεν ἤδη τοὺς πίνακας τούτους εἰς τὰς ἀσφαλεῖς ἐπιγραφάς. Ἐκ τῆς μελέτης τούτων ἠδυνήθημεν νὰ ἐξαγάγωμεν μόνον τὰ ἑξῆς: 1) Ἐκ τοῦ πίνακος 189 (C.I.A. *K*irchhoff) ἐξάγομεν, ὡς εἴδομεν προηγουμένως, τὸ ἔτος 409/8 π. Χ. ἐμϐόλιμον, μὲ πρώτην πρυτανείαν *38* ἡμερῶν. Ἐκ τούτου δὲ συνάγομεν ὅτι ὁ Ἑκατομϐαιὼν εἶχε *30* ἡμέρας. Ἐκ δὲ τοῦ ὑπολογισμοῦ τῶν ἡμερῶν τῆς δευτέρας πρυτανείας καὶ τῶν ἀντιστοίχων τοῦ Μεταγειτνιῶνος, συνάγεται ἐπίσης ὅτι ὁ Μεταγειτνιὼν εἶχε *30* ἡμέρας [1]. — 2) Ἡ ἐπιγραφὴ (IV², 169 b) ἔχει οὕτως: «Θεοί. Ἐπὶ Νικοκράτους ἄρχοντος, ἐπὶ τῆς Αἰγηΐδος πρώτης πρυτανείας . . . Μεταγειτνιῶνος ἐνάτῃ ἱσταμένου, ἐνάτῃ καὶ τριακοστεῖ τῆς πρυτανείας . . .». Ὁ Ἑκατομϐαιὼν ἄρα τοῦ 333/2 π. Χ. εἶχε 30 ἡμέρας.— 3) Ἐν τῇ λογοδοσίᾳ τῶν ἀρχῶν Ἐλευσῖνος (Ἀρχ. Ἐφ. 1883), ἐπὶ Κηφισοφῶντος ἄρχοντος (329/8), ἀναγράφονται ἀπὸ τῆς τετράδος ἱσταμένου Ἑκατομϐαιῶνος ἄχρι τῆς τρίτης ἐπὶ δέκα τοῦ Μεταγειτνιῶνος ἡμέραι 40. Ὁ Ἑκατομϐαιὼν ἄρα εἶχε *30* ἡμέρας. — 4) Ἡ ἐπιγραφὴ 263 (C.I A. II) ἀναφέρει Σκιροφοριῶνος ἕνην καὶ νέαν *προτέραν*, ἤτοι ὁ Σκιροφοριὼν τοῦ ἔτους 303/2 π. Χ. εἶχε, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, 30 ἡμέρας. — 5) τέλος ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τῇ ἐπὶ Πολυεύκτου ἄρχοντος συναντῶμεν «Ἐλαφηϐολιῶνος ἐνάτην μετ᾽ εἰκάδας (= 29ην)», εἶχε λοιπὸν πιθανῶς ὁ Ἐλαφηϐολιὼν τοῦ 277/6 π. Χ. *30* ἡμέρας. Σχηματίζομεν δ᾽οὕτω τὸν ἑπόμενον πίνακα:

Ἔτη		***Μῆνες***	***Ἡ μ έ ρ α ι***		
			Ἐξ ἐπιγρ.	*Ἐκ Πίν. Α.*	*Ἐκ Π. Β.*
409/8	π. Χ.	Ἑκατομϐαιὼν	30	30	29
409/8	»	Μεταγειτνιὼν	30	30	30
333/2	»	Ἑκατομϐαιὼν	30	30	29
329/8	»	Ἑκατομϐαιὼν	30	30	30
303/2	»	Σκιροφοριὼν	30	30	29
277/6	»	Ἐλαφηϐολιὼν	30	30	29

Βλέπομεν λοιπὸν ὅτι τὰ ἓξ ἐξαγόμενα ταῦτα εἶνε σύμφωνα μὲν πρὸς τὴν ἀρχὴν 422 π.Χ., ἐνῷ τὰ πλεῖστα εἶνε ἀντίθετα πρὸς τὴν ἀρχὴν 419 π.Χ.

Ἐξ ὅλης λοιπὸν τῆς προηγηθείσης ἐρεύνης δυνάμεθα, ὡς φρονῶ, νὰ ἀποφανθῶμεν ὅτι ἡ τελευταία ὀκταετηρὶς τῶν 160 ἐτῶν ἦτο ἐν Ἀθήναις ἡ

[1] Ἐκ τούτου συνάγομεν ἐπίσης ὅτι ἤδη εἶχεν ἐφαρμοσθῇ ἡ ἐννεακαιδεκαετηρίς, διότι ἐν τῷ συστήματι τῆς ὀκταετηρίδος δὲν ἦτο δυνατόν, ἐν ἔτει ἐκ 384 ἡμ. συγκειμένῳ, ἀμφότεροι οἱ μῆνες οὗτοι νὰ εἶχον ἀνὰ 30 ἡμέρας.

ἀπὸ τοῦ 430 π. Χ. μέχρι τοῦ 422 π. Χ καὶ ὅτι ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἔτους 422/1 ἐπὶ ἄρχοντος Ἀλκαίου, ἤρχισεν ἐφαρμοζομένη ἐν τῷ πολιτικῷ ἡμερολογίῳ ἡ ἐννεακαιδεκαετηρὶς τοῦ Μέτωνος.

Ὅσον ὅμως ἀφορᾷ τὸ ζήτημα ἂν ἡ 19/ρὶς ἐφηρμόσθη εἰς ἑτέρας πόλεις, εἰς ποίας καὶ πότε, τοῦτο εἶνε ἐκ τῶν δυσχερεστέρων ἢ μὴ ἀδυνάτων γενικῶς [1]. Βέβαιον εἶνε ὅτι ὁ κύκλος τοῦ Μέτωνος δὲν εἰσῆλθεν εἰς γενικὴν χρῆσιν ἐν τῷ πολιτικῷ ἡμερολογίῳ ἐν Ἑλλάδι, ἀλλ' ὅτι ἐξηκολούθησεν ἡ χρῆσις τῆς διπλῆς ὀκταετηρίδος [2], ὑφαιρουμένου ἑκάστοτε, ὡς ἀναφέρει ὁ Γέμινος, ἑνὸς μηνὸς ἐκ τῆς τελευταίας ὀκταετηρίδος τῶν 160 ἐτῶν. Μέχρι δὲ αὐτοῦ τοῦ Γ' αἰῶνος μετὰ Χριστὸν πατέρες τῆς Ἐκκλησίας (Ἱππόλυτος, Διονύσιος ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας) ἐξέθηκαν κανόνας πρὸς προσδιορισμὸν τοῦ Πάσχα, στηριζομένους ἐπὶ τῆς ὀκταετηρίδος.

Ἔτος τῆς εἰσαγωγῆς τῆς ὀκταετηρίδος ἐν Ἀθήναις.

Ἐὰν ἤδη ἀναδράμωμεν ἀπὸ τοῦ 422 π.Χ., 160 ἔτη πρότερον, εὑρίσκομεν ὡς ἀρχὴν τῶν 160 ἐτῶν τὸ ἔτος 582/1 π. Χ. Τὸ ἔτος ἐκεῖνο ἦτο τὸ δεύτερον ἔτος (κατὰ τὸν Kirchner τὸ πρῶτον) τοῦ ἄρχοντος Δαμασίου, ὅστις ἐκλεγεὶς τῷ 583/2 ἦρξεν ἐπὶ δύο ἔτη καὶ δύο μῆνας, ἐξελαθεὶς βίᾳ τῆς ἀρχῆς. Ἄξιον ὅμως παρατηρήσεως τυγχάνει ὅτι κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος 582/1 ὁ ἐν Δελφοῖς ἀγὼν πάλιν ἐγένετο *στεφανίτης*, ὡς ὅ τε Παυσανίας λέγει καὶ ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ περιωνύμου Παρίου Χρονικοῦ (C.I.G. II 2374) «[Ἀφ' οὗ Ἀμφικτύ]ο[νες ἐνίκησαν ἑλ]όντες Κίρραν καὶ ὁ ἀγὼν ὁ γυμνικὸς ἐτέθη χρηματίτης ἀπὸ τῶν λαφύρων, ἔτη ΗΗ[Η]ΔΔΠΙΙ, ἄρχοντος Ἀθήνησι Σίμωνος» (590/89 π. Χ.) [1]. «Ἀφ' οὗ [ἐν Δελφοῖς στεφ]ανίτης ἀγὼν πάλιν ἐτέθη ἔτη ΗΗΗΔΠΙΙΙ ἄρχοντος Ἀθήνησι Δαμασίου τοῦ Δευτέρου» [2] (582/1 π. Χ.).

[1] Ἄξιον παρατηρήσεως τυγχάνει ὅτι τὸ πρῶτον ἔτος τῆς δευτέρας δεκαεννεαετηρίδος συμπίπτει μετὰ τοῦ 403/2 π. Χ.. ὅπερ, λαμβανόμενον ὡς ἀρχὴ τῆς ἐφαρμογῆς αὐτῆς ἐν τῷ πολιτικῷ ἡμερολογίῳ, δίδει τὰ αὐτὰ ἀποτελέσματα διὰ τὸν Δ' αἰῶνα καὶ ἐφεξῆς, οἷα δίδει καὶ ἡ ἀρχὴ 422/1 π. Χ. Ἐπειδὴ δὲ τῷ 403 π. Χ. ἐπ' Εὐκλείδου ἄρχοντος, μετα τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τῆς τυραννίας, ἐγένοντο πλεῖσται καὶ ἀξιόλογοι μεταρρυθμίσεις, ἐν αἷς καὶ ἡ ἁπλοποίησις τῆς γραφῆς, δεκτοῦ γενομένου τοῦ Ἰωνικοῦ ἀλφαβήτου, ἐνόμισα κατ' ἀρχάς, μετὰ τὴν μελέτην τῶν μετὰ τὸ 403 π.Χ. ἐπιγραφῶν, ὅτι ἠδυνάμην νὰ προτείνω ὡς ἀρχὴν τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ κύκλου, αὐτὸ τοῦτο τὸ ἔτος τοῦ Εὐκλείδου. Ἀλλ' ὡς ἡ παροῦσα μελέτη ἀσφαλῶς δεικνύει, ὡς φρονῶ τοὐλάχιστον, πολλὰ αἴτια μᾶς ἀναγκάζουσι νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ κύκλου τοῦ Μέτωνος ἤρξατο ἐν Ἀθήναις ἅμα τῇ λήξει τῆς 160τοῦς περιόδου, ἤτοι ἀπὸ τοῦ 422 π. Χ.

[2] Ὅρα τὴν πρώτην ὑποσημείωσιν *τῆς εἰσαγωγῆς* τῆς παρούσης Μελέτης.

Ὥστε τὸ ἔτος 582/1 συνέπεσε νὰ εἶνε καὶ τὸ τῶν Πυθίων, ἀφ' ὧν ἡ ἑορτὴ αὕτη προσέλαβε τὴν μεγίστην αὐτῆς σημασίαν, γενομένη σχεδὸν ἰσοδύναμος πρὸς τὴν τῶν Ὀλυμπίων. Καὶ προηγουμένως μὲν ἑωρτάζοντο τὰ Πύθια, ἀφεώρων ὅμως ἀγῶνας μουσικούς, ἐτελοῦντο δὲ κατὰ ὀκταετίαν. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ὅμως εἰς ἣν ἀναφέρεται τὸ ἄνω σημειωθὲν μέρος τῆς ἐπιγραφῆς, δηλ. τοῦ 582 π. Χ., τὰ Πύθια ἤρχισαν νὰ γίνωνται κατὰ τετραετίαν, *τὸ δὲ ἔτος τοῦτο εἶνε ἡ ἀρχὴ τῆς πρώτης Πυθιάδος* [3].

Ἄξιον δὲ σπουδαίας προσοχῆς τυγχάνει ἐπίσης ὅτι, μολονότι καὶ τὰ Ἴσθμια ἑωρτάζοντο πρὸ πολλῶν αἰώνων, *ἐγένετο ἀρχὴ ἀριθμήσεως κατὰ Ἰσθμιάδας ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ἔτους 582 π. Χ.*

Ἐν τούτοις ὁ Πλούταρχος ἀποδίδει εἰς τὸν Σόλωνα τὴν εἰσαγωγὴν τῆς ὀκταετηρίδος ἐν Ἀθήναις. Τὸ τοιοῦτο οὐδόλως εἶνε ἀπίθανον. Ὁ Σόλων, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, βλέπων τὸ ἐσφαλμένον τῆς ἐν χρήσει περιόδου, διώρθωσεν ἀφ' ἑνὸς τὸ σφάλμα ὅπερ τότε συνέβαινεν ὡς πρὸς τὰς φάσεις τῆς Σελήνης, ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἡμέρας τοῦ μηνὸς ἐν τῷ Ἀττικῷ ἡμερολογίῳ (ὅρα κατωτέρω), ἀφ' ἑτέρου δ' εἰσήγαγε τὸ Δελφικὸν λειτουργικὸν ἔτος, τὴν ὀκταετηρίδα, ἀπὸ τῶν πρώτων μετὰ τὴν

[1] Τὸ χρονικὸν τοῦτο ἐδημοσιεύθη καὶ ἐν *Fragm. Historicorum Graecorum* 1885 μετὰ λατινικῆς μεταφράσεως καὶ σχολίων ὑπὸ τοῦ *C. Müller*. Ἔναντι τοῦ μέρους τούτου γράφει ὁ *Müller* «Annus marmoris 327 (326), Ol. 47, 3».

[2] Ὁ *Kirchner* λέγει ὅτι ὁ Δαμασίας οὗτος ὠνομάσθη δεύτερος, πρὸς ἀντιδιαστολὴν ἀπὸ τοῦ πρώτου Δαμασίου, ἄρξαντος τὸ 639/8 π. Χ.

[3] Ὁ Παυσανίας θέτει τὴν πρώτην Πυθιάδα τῷ 586 π. Χ. «τῆς δὲ τεσσαρακοστῆς Ὀλυμπιάδος καὶ ὀγδόης, . . . ταύτης ἔτει τρίτῳ (586) . . . Ἔθεσαν δὲ καὶ ἆθλα τότε ἀθληταῖς πρῶτον, τά τε ἐν Ὀλυμπίᾳ, πλὴν τεθρίππου, καὶ αὐτοὶ νομοθετήσαντες δολίχου καὶ διαύλου παισὶν εἶναι δρόμον. Δευτέρᾳ δὲ Πυθιάδι οὐκ ἐπὶ ἄθλους ἐκάλεσαν ἔτι ἀγωνίζεσθαι, στεφανίτην δὲ τὸν ἀγῶνα ἀπὸ τούτου κατεστήσαντο». Ἐν τούτοις ὁ Παυσανίας διαψεύδεται ὑπὸ τῆς ἄνω ἐπιγραφῆς, διότι τὸ πρῶτον γεγονὸς ὅπερ ἀναφέρει, δηλ. ἡ πρώτη κατ' αὐτὸν Πυθιάς, ἀνάγεται εἰς τὸ ἔτος 590/89 π. Χ. (ὅρα καὶ Darenberg-Saglio, ἄρθρον «Chronographia» τοῦ *E. Ruelle,* ὅστις γράφει: «La première année de la 1re Pythiade est rapportée tantôt à l'Olympiade 39, 3, ou l'an 582 a. Ch., tantôt à l'an 586».

μεταρρύθμισίν του Πυθίων ήτοι άπό τοϋ 590 π. Χ. Ή τελειοτέρα όμως όκταετηρίς, ή πρώτη τής περιόδου τών 160 ετών, άρχεται, ώς φρονοϋμεν ότι έδείξαμεν, όκτώ έτη βραδύτερον ήτοι άπό τοϋ 582 π. Χ. άφ' ού έτους άρχεται ή τε Πυθιακή καί ή Ίσθμιακή χρονολογία.

Τὰ πρὸ τῶν ὀκταετηρίδων.

Μέχρι τοϋδε ήδυνήθημεν όπως δήποτε άσφαλώς νά εύρωμεν τά περί τής 160^{τοῦς} περιόδου ώς καί τής άρχής τής έφαρμογής τής δεκαεννεαετηρίδος έν Άθήναις. Πλήρης όμως σύγχισις έπικρατεί είς τάς έλαχίστας πηγάς άς κεκτήμεθα περί τοϋ ήμερολογίου τών άρχαίων Ελλήνων πρό τής έφευρέσεως τής όκταετηρίδος, δυστυχώς δέ δέν έχομεν πλέον ώς άσφαλή όδηγόν συγγραφέα ή έπιγραφάς, ώς πρός τό ζήτημα τοϋτο. Ήδυνάμεθα λοιπόν νά άρκεσθώμεν είς τήν προηγηθείσαν μελέτην· άλλ' όμως προσθέτομεν καί τό τελευταίον τοϋτο μέρος, ούχί άξιοϋντες ότι λύομεν τό πρόβλημα τοϋ τί συνέβαινε πρό τής είσαγωγής τής όκταετηρίδος, άλλ' άπλώς προτείνοντες πρός έρευναν δυνατήν τινα λύσιν.

Ίδού γνώμαι είδικών περί τοϋ ζητήματος τούτου·

1) Ό *Em. Ruelle* (Daremberg et Saglio) φρονεί ότι μέχρι τοϋ 500 π. Χ. οί Έλληνες, ίνα έπιφέρωσι τήν συμφωνίαν μεταξύ τής ήλιακής καί τής σεληνιακής περιφοράς, ήρκοϋντο έν τή προσθήκη είς τούς 12 σεληνιακούς μήνας, έναλλάξ κοίλους καί πλήρεις, τοϋ άριθμοϋ τών έλειπουσών ήμερών άπό τοϋ ήλιακοϋ έτους, ήτοι $11\frac{1}{4}$ ήμέρας.

2) Ό *Th. Martin* (αύτόθι) φρονεί ότι λαοί τινες τής Ελλάδος είχον κύκλον ήλιακοσεληνιακόν έξ **25** σεληνιακών μηνών είς δύο έτη, όπερ ύπέθετε διά τό έτος 369 ήμέρας κατά μέσον όρον. Άλλά γενικώς *μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἡροδότου* οί Έλληνες έξετίμων τό έτος είς 360 ήμέρας.

3) Ό ***Αὖλος Γέλλιος*** άναφέρει (N. a. III 17) ότι κατά τήν γνώμην συγχρόνων αύτοϋ γραμματικών τό Όμηρικόν έτος συνέκειτο έκ δέκα μηνών ώς τό τοϋ Ρωμύλου.

4) Ό ***Κηνσωρῖνος***, γραμματικός τοϋ Γ' αίώνος μ. Χ. (De die natali) άναγράφει ότι πλείσται πόλεις τής άρχαίας Ελλάδος παρατηρήσασαι ότι κατά τόν χρόνον καθ' όν ό Ήλιος συμπληροί τήν περιφοράν αύτοϋ, έχουσι γίνη ένίοτε 13 νέαι σελήναι, καί ότι τοϋτο συνέβαινεν άνά πάν δεύτερον έτος, έσχημάτισαν κύκλον, έκ δύο έτών συγκείμενον, έναλλάξ έκ 12 καί 13 μηνών, όν έκάλεσαν *τριετηρίδα*, διότι ό έμβόλιμος μήν ένεβάλλετο κατά τάς άρχάς τοϋ τρίτου έτους. Μετά ταϋτα άναγνωρίζοντες τό λάθος όπερ έγένετο, έδιπλασίασαν τόν χρόνον τοϋτον καί έσχημάτισαν τήν *τετραετηρίδα*, ήν έκάλεσαν *πενταετηρίδα*. Τέλος διπλασιάσαντες καί τόν χρόνον τοϋτον έσχημάτισαν τόν τελειότερον κύκλον τής *ὀκταετηρίδος* όν καί *ἐννεαετηρίδα* έκάλεσαν.

Άξιον σημειώσεως ένταϋθα τυγχάνει ότι ό ***Κηνσωρῖνος*** συγχίζει τάς έορταστικάς περιόδους, καθ' άς αί μεγάλαι έορταί τών Ελλήνων έτελοϋντο πρός τό ήμερολόγιον. Διότι ούδέποτε πιθανώς, ώς καί ό *Halma* (Ère des Grecs) όρθώς φρονεί, ύπήρξε περίοδος έν τώ ήμερολογίω έκ **4** έτών, δέν βλέπει δέ τις πώς ήτο δυνατόν νά συνέκειτο αύτη. Ή τετραετηρική περίοδος τών μεγάλων έορτών τών Όλυμπίων, τών Πυθίων, τών μεγάλων Παναθηναίων ώνομάζετο *πενταετηρίς*. διότι οί άγώνες έτελοϋντο είς τάς άρχάς έκάστου 5^{ου} έτους.

Όμοία σύγχισις έγένετο ού μόνον ύπό τοϋ Κηνσωρίνου άλλά καί ύπό τών νεωτέρων συγγραφέων έπί τής όντως ύπαρξάσης έν τώ ήμερολογίω περιόδου τών ***δύο*** έτών. Ή περίοδος αύτη ώνομάζετο *διετηρὶς* καί ούχί *τριετηρίς*, ώς φρονοϋσιν άναφέροντες πρός ύποστήριξιν τής γνώμης των τόν Πίνδαρον (Επίν. Νεμ. Ϛ')[1]. Άλλ' ό Πίνδαρος όμιλεί έκεί περί τής τριετηρίδος τών Ίσθμίων, καί ούχί τριετηρίδος ήμερολογιακής.

5) Ό *J. Oppert* (L'année de Méton) έκφράζεται ούτως: «Avant Solon on comptait à Athènes par triétérides ou époques triennales de 37 mois synodiques ... tous les trente ans la computation d'après la lune se trouve d'un mois en retard»

«Il est très probable que l'octaéteride fut en usage constant dépuis la réforme de Solon, et le passage d'une inscription mentionnant un oracle de Délos, qui conseillait aux Athèniens d'insérer un second Hécatombéon doit se rap-

[1] Πόντου τε γέφυρ' ἀκάμαντος ἐν ἀμφικτυόνων — ταυροφόνῳ τριετηρίδι Κρεοντίδαν — τίμασε Ποσειδάνιον ἂν τέμενος».

porter à une époque antérieure; il ne peut s'expliquer pendant une période de cycle octennal, mais seulement pendant uue époque où l'ensemble des années restait en arrière sur les saisons». Ἄξιον παρατηρήσεως τυγχάνει ὅτι ὁ ἐκ 3 ἐτῶν κύκλος, ὃν *φαντάζεται* ὁ *Oppert*, καὶ ὃν ἐν τούτοις, ὡς παρατηρεῖ ὁ ἀναγνώστης, ἀναφέρει ὡς βέβαιον, ὁ ὄντως ἐπιστημονικώτερος τοῦ ἐκ δύο ἐτῶν συγκειμένου, δὲν ἀναφέρεται ὑπό τινος τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, οὐδ' ἐξάγεται ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν.

Ἡ δὲ ἐπιγραφὴ (C.I.A. IV^1 27b καὶ *Dittenberger* Syll. nº 20) ἡ μνημονευομένη ὑπὸ τοῦ *Oppert* δὲν ἀφορᾷ μαντείαν ἐκ Δήλου, ἀλλ' εἶνε ψήφισμα Ἀθηναϊκόν, ἀναφέρον μαντείαν ἐκ Δελφῶν, κανονίζον δὲ *κυρίως* τὰ τῆς προσφορᾶς τῆς ἀπαρχῆς τῶν δημητριακῶν καρπῶν (σίτου καὶ κριθῆς) πρὸς τὸ ἱερὸν τῆς Ἐλευσῖνος· τὸ μέρος τῆς ἐπιγραφῆς τὸ ἐνδιαφέρον ἡμᾶς ἔχει οὕτως:

« Λάμπον εἶπε· τὰ μὲν ἄλλα καθάπερ αἱ χσυγγραφαὶ τε͂ς ἀπαρχε͂ς το͂ καρπο͂ τοῖν θεοῖν, ... Ταῦτα μὲν περὶ τε͂ς ἀπαρχε͂ς το͂ καρπο͂ τοῖν θεοῖν ἀναγράφσαι ἐς τὸ στέλα, με͂να δὲ ⁝⁝⁝ ἐμβάλλεν Ἑκατομβαιο͂να τὸν νέον ἄρχοντα. Τὸν δὲ βασιλέα ὁρίσαι τὰ ἱερὰ τὰ ἐν το͂ι Πελαργικο͂ι, καὶ τὸ λοιπὸν με ἐνιδρύεσθαι βομὸς ἐν το͂ι Πελαργικο͂ι ἄνευ τε͂ς βολε͂ς καὶ το͂ δέμο· μεδὲ τὸς λίθος τέμνεν ἐκ το͂ Πελαργικο͂ μεδὲ γε͂ν ἐχσάγεν μεδὲ λίθος ».

Ὁ *Dittenberger* φρονεῖ ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ αὐτὴ οὔτε παλαιοτέρα τοῦ 446 π. Χ. οὔτε νεωτέρα τοῦ 421 π. Χ. δύναται νὰ εἶνε. Κατὰ τὸν *Lipsius* τὸ ἔτος ταύτης εἶνε πιθανῶς τὸ 439/8 π. Χ. Κατὰ τὸν *Foucart* (B.C.H. 1880) καὶ τὸν *Kirchhoff* (C.I.A.) τὸ ἔτος εἶνε πάντως πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Κατὰ τοὺς *Otto Jahn* καὶ *Ad. Michaelis* (Arx Athenarum 1901) τὸ ἔτος πιθανῶς ἦτο τὸ 440 π. Χ. Ἀλλ' ὁ *Michel* (Rec. d'Inc. Gr. Add. p. 942) προσθέτει « *M. A. Koerte* (Athen Mitt. 1896) date l'inscription du printemps de 418. *M. Ad. Wilhelm* veut bien nous apprendre que l'aspect de l'écriture convient parfaitement à l'époque de la paix de Nicias ».

Ὁ Λάμπων, ὁ μνημονευόμενος ἐν τῇ ἐπιγραφῇ, εἶνε ὁ γνωστὸς θύτης, χρησμολόγος καὶ μάντις ἐκ τῶν κωμῳδιῶν τοῦ Ἀριστοφάνους καὶ τοῦ Εὐπόλιδος, ὃν ὁ Περικλῆς εἶχεν ἐκπέμψη οἰκιστὴν τῶν Θουρίων τῷ 444 π. Χ. Ἡ δὲ ἐνδιαφέρουσα ἡμᾶς φράσις « μῆνα δὲ ἐμβάλλειν Ἑκατομβαιῶνα τὸν νέον ἄρχοντα » ἵσταται μετέωρος μεταξὺ τῶν προηγουμένων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὰ τῆς ἀπαρχῆς τῶν καρπῶν ταῖς Ἐλευσινίαις θεαῖς, καὶ τῶν ἑπομένων τῶν σκοπούντων τὸν περιορισμὸν τῆς χρήσεως τῶν ἐν τῷ Πελαργικῷ. Κατά τινας (Foucart, Ad. Schmidt) αὕτη δὲν ἀφορᾷ τὴν ἐμβολὴν μηνὸς νέου Ἑκατομβαιῶνος, ἀλλὰ τὴν ἐμβολὴν ἡμέρας ἢ ἡμερῶν ἐν τῷ προσεχεῖ Ἑκατομβαιῶνι.

Ἐὰν ὅμως ἀφορᾷ τὴν ἐμβολὴν μηνὸς Ἑκατομβαιῶνος εἰς τὸ ἡμερολόγιον, ὅπερ κατ' ἐμὲ εἶνε βέβαιον, *τὸ δὲ ψήφισμα ἐγένετο πρὸ τῆς κηρύξεως τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου* καὶ μετὰ τὸ 444 π. Χ., ὁμολογοῦμεν ὅτι ἀδυνατοῦμεν τελείως νὰ ὑποπτεύσωμεν τὴν αἰτίαν δι' ἣν ἡ Πυθία διέταξεν, ὁ δὲ Λάμπων ἐπρότεινε καὶ ἐψηφίσθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἡ ἐμβολὴ αὐτή. Τοὐναντίον *ἄν*, συμφώνως πρὸς τὴν γνώμην τοῦ *Wilhelm*, *δεχθῶμεν τὸ ψήφισμα ὡς ἐγγὺς τῆς εἰρήνης τοῦ Νικίου γενόμενον*, δυνάμεθα νὰ παράσχωμεν πιθανήν τινα λύσιν. Καὶ ὄντως κατὰ τὸ ἔαρ καὶ τὸ θέρος τῶν πρώτων ἐτῶν τοῦ πολέμου, οἱ Πελοποννήσιοι εἰσβάλλοντες εἰς τὴν Ἀττικὴν ἐδῄουν αὐτὴν καὶ τοὺς καρποὺς τῆς γῆς ἐκαρποῦντο. Ἀφ' ἑτέρου ἐντὸς τῶν Ἀθηνῶν εἶχον καταφύγῃ ὅλοι οἱ ἐκτὸς τῶν τειχῶν οἰκοῦντες, ἕνεκα δὲ τούτου τινὲς ᾤκησαν ἐν τῷ Πελαργικῷ, ὅπερ ὅμως ἀπηγορεύετο ὑπὸ χρησμοῦ τῆς Πυθίας νὰ οἰκῆται [1].

[1] Καὶ ὄντως ὁ Θουκυδίδης (II, 17) λέγει: « . . . τό τε Πελαργικὸν καλούμενον τὸ ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν, ὃ καὶ *ἐπάρατόν τε ἦν* μὴ οἰκεῖν *καί* τι καὶ Πυθικοῦ μαντείου ἀκροτελεύτιον τοιόνδε διεκώλυε, λέγον ὡς «*τὸ Πελαργικὸν ἀργὸν ἄμεινον*», ὅμως ὑπὸ τῆς παραχρῆμα ἀνάγκης ἐξῳκήθη. Καί μοι δοκεῖ τὸ μαντεῖον τοὐναντίον ξυμβῆναι ἢ προσεδέχοντο· *οὐ γὰρ διὰ τὴν παράνομον ἐνοίκησιν αἱ ξυμφοραὶ γενέσθαι τῇ πόλει*, ἀλλὰ διὰ τὸν πόλεμον ἡ ἀνάγκη τῆς οἰκήσεως, ὃν οὐκ ὀνομάζον τὸ μαντεῖον προῄδει μὴ ἐπ' ἀγαθῷ ποτε αὐτὸ κατοικισθησόμενον». Ὡς γνωστὸν ὁ Ἱππίας τῷ 511/10 π. Χ. εἶχε κλεισθῇ ἐντὸς τοῦ Πελαργικοῦ, τότε φρουρίου ὄντος, πολιορκούμενος δὲ ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων καὶ τοῦ ὑπ' αὐτῶν μετακληθέντος Λακεδαιμονίου Κλεομένους, ἠναγκάσθη νὰ παραδώσῃ αὐτὸ καὶ νὰ φύγῃ τῶν Ἀθηνῶν (Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολιτεία). Ὀλίγον δὲ βραδύτερον αὐτὸς ὁ Κλεομένης εἶχε καταλάβῃ τὴν Ἀκρόπολιν καὶ τὸ Πελαργικόν, ἐκδιωχθεὶς ἐκεῖθεν ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων διὰ πολιορκίας. Ὁ χρησμὸς λοιπὸν τῆς Πυθίας ὁ ἀνακηρύξας τὸ ἐν τῷ Πελαργικῷ οἰκεῖν ἐπάρατον ἐγένετο πιθανῶς ὀλίγον μετὰ ταῦτα, ἴσως ἐπὶ τῆς Κλεισθενείου μεταρρυθμίσεως. Ἐγένετο δὲ πιθανῶς, ὡς λέγει ὁ *J. White* (Τὸ Πελαργικὸν ἐπὶ Περικλέους. Ἀρχ. Ἐφημ. 1894), ἕνεκα τῆς αὐθαιρέτου, ἐχθρικῆς καὶ ἀντιδημοτικῆς χρήσεως, ἣν οἱ τύραννοι εἶχον κάμῃ αὐτοῦ.

Φαίνεται λοιπὸν ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι, ἢ τοὐλάχιστον ὁ ὄχλος, ἀπέδωκαν τὴν ἐπιδημίαν τῆς φοβερᾶς νόσου καὶ τὰς ἐξ αὐτῆς καταστροφὰς ἐν μέρει ἢ καθόλου εἰς τὴν παράβασιν τῆς διαταγῆς τῆς Πυθίας τοῦ νὰ μένῃ ἀοίκητον (ἀργὸν) τὸ Πελαργικόν, ἔπαυσαν δὲ πιθανῶς τάχιστα τὴν ἐν αὐτῷ οἴκησιν. Ὁ δὲ Λάμπων γνώστης καὶ ἐξηγητὴς τῶν Πυθικῶν μαντειῶν ὧν ἐπαναλαμβάνει τὴν ἀπαγόρευσιν τοῦ νὰ ἱδρύωνται νέοι βωμοὶ ἄνευ τῆς ἀδείας τῆς βουλῆς καὶ νὰ τέμνωνται ἢ ἐξάγωνται λίθοι καὶ γῆ ἐξ αὐτοῦ.

Φαίνεται δὲ πιθανὸν ὅτι τὸ ψήφισμα ἐγένετο κατὰ τὸ ἔτος καθ' ὃ δὲν ἐφοβοῦντο νέαν εἰσβολὴν τῶν Πελοποννησίων εἰς τὴν Ἀττικήν. Ἐὰν ἀναδράμωμεν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ πολέμου ἐκείνου, βλέπομεν ὅτι κατὰ τὸ ἕβδομον ἔτος τοῦ πολέμου, τὸ ἔαρ τοῦ 425, οἱ Πελοποννήσιοι εἰσβαλόντες εἰς τὴν Ἀττικὴν μόλις ἔμειναν 15 ἡμέρας ἐν αὐτῇ, ἐπιστρέψαντες εἰς τὰ ἴδια ἕνεκα τῆς εἰδήσεως τῆς καταλήψεως τῆς Πύλου ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους, χωρὶς νὰ δῃώσωσιν αὐτὴν τῶν καρπῶν τῆς γῆς ἔτι ἀώρων ὄντων. Μετὰ ταῦτα ἐπῆλθεν ἡ παράδοσις τῶν ἐν Σφακτηρίᾳ Σπαρτιατῶν εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Ὥστε καθ' ὅλον τὸ 425 οἱ Ἀθηναῖοι ἐθριάμβευον. Κατὰ δὲ τὸν Παυσανίαν (IV, 36) «Ἀθηναῖοι καὶ Νίκης ἀνέθηκαν ἄγαλμα ἐν Ἀκροπόλει χαλκοῦν εἰς μνήμην τῶν ἐν Σφακτηρίᾳ». Τὸ δὲ ἔαρ τοῦ *424* οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἐφοβοῦντο ἐχθρικὴν ἐπιδρομὴν εἰς τὴν ἑαυτῶν χώραν, τοῦ Βρασίδα βαδίζοντος τότε πρὸς τὴν Μακεδονίαν. Εἶνε λοιπὸν πολὺ πιθανὸν ὅτι τὸ ἡμέτερον ψήφισμα ἐγένετο κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 424 π. Χ., ὅτι δὲ ὁ νέος ἄρχων ὃν ἐννοεῖ τὸ ψήφισμα ἦτο ὁ τοῦ 424/3 π. Χ.

Ἐὰν οὕτως ἔχῃ τὸ πρᾶγμα φρονῶ, ὡς εἶπον, ὅτι ἐξηγεῖται ἡ ἐνδιαφέρουσα ἡμᾶς φράσις τοῦ ψηφίσματος. Καὶ ὄντως, ὡς εἴδομεν, ἐν τῇ Μελέτῃ ταύτῃ, τὸ ἔτος 424/3 ἦτο 7ον τῆς ὀκταετηρίδος (430-422), ἦτο δὲ φυσικῶς κοινόν. Ἀλλὰ μὴ γενομένου τοῦ ἕκτου ἐμβολίμου, ἐγένετο τὸ ἕβδομον ἐμβόλιμον, πιθανώτατα τῇ ὑποδείξει τοῦ Λάμπωνος. Ἐπειδὴ δὲ ἐπρόκειτο περὶ ἀνωμάλου ἐμβολῆς, ἴσως δὲ καὶ ἕνεκά τινος *ταμιακοῦ* λόγου, σχετικοῦ πρὸς τὰς εἰσπράξεις των ἀπὸ τῶν συμμάχων πόλεων [1], διετάχθη ἡ εἰσαγωγὴ ὡς ἐμβολίμου μηνὸς τοῦ Ἑκατομβαιῶνος καὶ οὐχὶ τοῦ Ποσιδεῶνος.

Ὅτι δὲ τὸ ἐν λόγῳ ψήφισμα δὲν δύναται νὰ εἶνε νεώτερον τοῦ *422* π. Χ. πειθόμεθα ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ἐξ Ἐλευσῖνος τῆς δημοσιευθείσης ὑπὸ τοῦ ***Φιλίου*** ἐν Ἀρχ. Ἐφ. 1888 (ὅρα καὶ C.I.A. IV[1] 225k), ἐν ᾗ ἀναφέρεται τὸ ἀργύριον ὃ ἐδέξαντο οἱ ἐπιστάται Ἐλευσινόθεν παρὰ τῶν ἐν Ἐλευσῖνι ἱεροποιῶν ἀπὸ τοῦ σίτου [1], τῆς ἀπαρχῆς τῶν θεῶν, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα διὰ τὴν τετραετίαν 422-418 π. Χ. Αἱ ἀπαρχαὶ λοιπὸν αὗται εἶνε αἱ τῶν πρώτων ἐτῶν, μετὰ τὸ ἐν λόγῳ ψήφισμα.

Ἐπανέλθωμεν ἤδη εἰς τὰς γνώμας τὰς ἐκτεθείσας ἀνωτέρω περὶ τοῦ πρὸ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς ὀκταετηρίδος ἡμερολογίου τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Αἱ γνῶμαι αὗται, ἂν ἐξαιρέσωμεν τὰς αὐθαιρέτους τοιαύτας, στηρίζονται ἐπὶ δύο ἀρχαίων συγγραφέων τοῦ Ἡροδότου καὶ τοῦ Γεμίνου, ἀμφοτέρων ἀξιοπίστων μαρτύρων, τοῦ μὲν Ἡροδότου καθ' ὃ γράψαντος μεσούσης τῆς Ε' ἑκατονταετηρίδος π. Χ. καὶ ἐγγὺς ὁπωσδήποτε ὄντος πρὸς τὰ πράγματα, τοῦ δὲ Γεμίνου ὡς εἰδικοῦ, ἀρυομένου ἐκ τῶν σωζομένων μέχρις αὐτοῦ πηγῶν ὁπωσδήποτε ἀσφαλῆ δεδομένα περὶ τοῦ θέματος.

Τὰ χωρία τοῦ Ἡροδότου τὰ σχετικὰ πρὸς τὸ ζήτημά μας εἶνε τὰ ἑξῆς. Ἐν Α. 32 ὁ Ἡρόδοτος φέρει τὸν Σόλωνα λέγοντα πρὸς τὸν Κροῖσον: «. . ἐς γὰρ *70* ἔτεα οὖρον τῆς ζωῆς ἀνθρώπῳ προτίθημι. Οὗτοι ἐόντες ἐνιαυτοὶ ἑβδομήκοντα παρέχονται ***ἡμέρας διηκοσίας καὶ πεντακισχιλίας καὶ δισμυρίας***,

[1] Ἐν τῇ ἐν ἀρχῇ τῆς παρούσης Μελέτης χρησιμοποιηθείσῃ ἐπιγραφῇ (C.I.A. I, 273) ἀπαντῶμεν ὡς πρώτην δόσιν τοῦ τρίτου ἔτους (424/3 π. Χ.) «[Τάδε παρέδ]οσαν οἱ ταμίαι Θ[ουκυ]δίδης Ἀχερδούσιος καὶ ξυνάρχοντες ἐπὶ Ἰσάρχου ἄρχοντος καὶ ἐπὶ τῆς βουλῆς ᾗ . . . .]ιχος [πρῶ]τος ἐγραμμάτευεν, Ἑλληνοταμίαις *ἕνοις* δ[. . . . . . .] Χαροπίδῃ κλπ ».

Ὁ δὲ ἐκδότης σχολιάζων τὸ *ἕνοις* γράφει «Reddita haec sunt Hellenotamiarum aerario a quaestoribus, quum antecessores eorum Hellenotamiis anni proxime praecedentis numeraturos se ea spopondisset, sed quum magistratu se abdicarent nondum promissis stetissent». Ἀλλ' ἀντὶ νὰ δεχθῶμεν μὴ τηρήσεις ὑποσχέσεων ἐκ μέρους Ἑλληνοταμιῶν πρὸς τοὺς διαδόχους των καὶ ἐντεῦθεν ἀπόδοσιν χρημάτων ἐκ μέρους τῶν νέων Ἑλληνοταμιῶν πρὸς τήρησιν τῶν οὕτω ὑπεσχημένων, ὅπερ δὲν φαίνεται πιθανὸν ὅτι ἦτο δυνατὸν νὰ συμβῇ ἐκ μέρους ταμιακῶν ἀρχῶν, φρονῶ ὅτι δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἡ ἀρχὴ τῶν Ἑλληνοταμιῶν τοῦ 425/4 π. Χ. ἐπεξετάθη ἐπὶ ἕνα μῆνα μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ πολιτικοῦ τούτου ἔτους, χάριν αὐτῶν τῶν συμμάχων των, οἵτινες, διὰ τῆς συντομεύσεως τοῦ ἔτους ἐν Ἀθήναις κατὰ ἕνα μῆνα, δὲν θὰ εἶχον ἀποστείλῃ ἐν καιρῷ τὰ ὀφειλόμενα εἰς τὸ κοινὸν ταμεῖον χρήματα.

[1] Ὁ *Φίλιος* παρατηρεῖ ὅτι ἡ λέξις σῖτος *ἐτέθη* ἐν τῇ γενικωτάτῃ αὐτῆς σημασίᾳ.

ἐμβολίμου μηνὸς μὴ γινομένου. Εἰ δὲ δὴ ἐθελήσει τοὔτερον τῶν ἐτέων μηνὶ μακρότερον γίνεσθαι, *ἵνα δὴ αἱ ὧραι συμβαίνωσι παραγενόμεναι ἐς τὸ δέον*, μῆνες μὲν παρὰ τὰ ἑβδομήκοντα ἔτεα οἱ ἐμβόλιμοι γίνονται *τριήκοντα πέντε*, ἡμέραι δὲ ἐκ τῶν μηνῶν τούτων *χίλιαι πεντήκοντα*. Τουτέων τῶν ἁπασέων ἡμερέων τῶν ἐς τὰ ἑβδομήκοντα ἔτεα ἐουσέων *πεντήκοντα καὶ διηκοσίων καὶ ἑξακισχιλίων καὶ δισμυριέων* . . .». Ὥστε κατὰ τοὺς καθαρωτάτους τούτους ὑπολογισμούς, τὸ ἔτος ***κατὰ τὸν Σόλωνα σύγκειται ἐκ 375 ἡμερῶν***, ἵνα αἱ ὧραι συμβαίνωσι παραγενόμεναι εἰς τὸ δέον. Ὡς γνωστὸν ὅμως οὐδέποτε ὁ Σόλων ἐπεσκέφθη τὸν Κροῖσον, ὥστε καὶ τὰ ἄνω ἀποδιδόμενα εἰς τὸν Σόλωνα εἶνε αὐτόχρημα μῦθος. Ὁ Ἡρόδοτος, πλέον τοῦ αἰῶνος μετὰ τὸν Σόλωνα ζήσας, ἀποδίδει εἰς τὸν Σόλωνα μύθους οὓς ἤκουσεν ἢ ἀνέγνω, ἐπειδὴ δὲ δὲν συνέγραφε σύγγραμμα χρονολογικὸν ἢ ἀστρονομικὸν δὲν ἐφρόντισε πιθανῶς νὰ ἐξελέγξῃ τὸ δυνατὸν τοιούτου ἔτους [1]. Ἄλλως τε ὅτε ὁ Ἡρόδοτος ἔζη, ἡ ὀκταετηρὶς εἶχεν ἤδη πρὸ πολλοῦ ἐφαρμοσθῇ ἐν τῇ Ἑλλάδι. Μ' ὅλα ταῦτα συγκρίνων τὸ ἡμερολόγιον τῶν συγχρόνων του Ἑλλήνων πρὸς τὸ τῶν Αἰγυπτίων ἐκφράζεται οὕτως (Β): «Ἄγουσι δὲ (οἱ Αἰγύπτιοι) τοσῷδε σοφώτερον Ἑλλήνων, ἐμοὶ δοκέειν, *ὅσῳ Ἕλληνες μὲν διὰ τρίτου ἔτεος ἐμβόλιμον ἐπεμβάλλουσι τῶν ὡρέων εἵνεκεν*, . . .». Ὁ ἀναγινώσκων τὸ χωρίον τοῦτο καὶ ἀγνοῶν τὰ τῆς ὀκταετηρίδος, θὰ ἐνόμιζε καὶ δικαίως ὅτι ἐν μεσούσῃ τῇ Ε' ἑκατονταετηρίδι (τῷ 445 π. Χ.) οἱ Ἕλληνες μετεχειρίζοντο περίοδον *διετηρικὴν* ἢ *τριετηρικήν*, (ὡς δὲ φαίνεται καὶ ὁ *Oppert* ἐκ τούτου παρασυρθεὶς ἠπατήθη), ἐνῷ ἐν τῇ ὀκταετηρίδι μετὰ δύο τριετηρίδας προσετίθετο μία διετηρίς.

Σύμφωνον πρὸς τὰ ἄνω χωρία τοῦ Ἡροδότου εἶνε καὶ τὸ σχετικὸν χωρίον τοῦ Γεμίνου· «Οἱ μὲν οὖν ἀρχαῖοι τοὺς μῆνας τριακονθημέρους ἦγον, τοὺς δὲ ἐμβολίμους *παρ' ἐνιαυτόν*. Ταχέως δὲ ὑπὸ τοῦ φαινομένου ἐλεγχομένης τῆς ἀληθείας, διὰ τὸ τὰς ἡμέρας καὶ τοὺς μῆνας μὴ συμφωνεῖν τῇ σελήνῃ, τοὺς δὲ ἐνιαυτοὺς μὴ στοιχεῖν τῷ ἡλίῳ. Ὅθεν ἐζήτουν περίοδον ἥτις κατὰ μὲν τοὺς ἐνιαυτοὺς τῷ ἡλίῳ συμφωνήσει, κατὰ δὲ τοὺς μῆνας καὶ τὰς ἡμέρας τῇ σελήνῃ. Περιέχει δὲ ὁ τῆς περιόδου χρόνος ὅλους μῆνας καὶ ὅλας ἡμέρας καὶ ὅλους ἐνιαυτούς. Πρῶτον δὲ συνεστήσαντο τὴν περίοδον τῆς ὀκταετηρίδος . . .».

Ὥστε, κατὰ τὰ σῳζόμενα χωρία τοῦ Ἡροδότου καὶ τοῦ Γεμίνου, πρὸ τῆς ὀκταετηρίδος (κατὰ τὸν Γέμινον ἐπ' ὀλίγον χρόνον) οἱ Ἕλληνες μετεχειρίσθησαν περίοδον *δύο ἐτῶν* ἐναλλὰξ ἐκ 12 καὶ 13 μηνῶν συγκειμένων, τῶν μηνῶν ἐχόντων 30 ἡμέρας. Ἡ περίοδος αὕτη θὰ ἦτο ἄκρως ἐσφαλμένη, ἂν εἶχεν ἀληθῶς ποτε τεθῇ ἐν χρήσει. Πόσον πλέον ἐσφαλμένον ἔδει νὰ ἦτο τὸ προηγηθὲν αὐτῇ ἡμερολόγιον, ὥστε νὰ θεωρηθῇ ὡς βελτίωσις αὐτοῦ αὕτη;

Ἵνα ὅπως δήποτε διίδωμεν τί συνέβαινε πρὸ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς ὀκταετηρίδος ἐν Ἑλλάδι, ἔχομεν ἕνα ἀσφαλῆ ὁδηγὸν ὃν πάντοτε πρέπει νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν. Ὁ ὁδηγὸς οὗτος εὑρισκόμενος ἐν τοῖς γραφομένοις τοῦ Γεμίνου, συναγόμενος δὲ ἀσφαλῶς ἐξ ὅλων τῶν ἀρχαίων πηγῶν, συνίσταται εἰς τὸ ἑξῆς: οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἀπ' αὐτῆς τῆς Ὁμηρικῆς ἐποχῆς τοὺς μὲν μῆνας ἦγον κατὰ Σελήνην, εἶχον δὲ τακτὰς ἡμέρας καθ' ὡρισμένας ἐποχὰς καθ' ἃς ἐτέλουν τὰς ἑαυτῶν ἑορτάς. «Πρόθεσις γὰρ ἦν τοῖς ἀρχαίοις» γράφει ὁ Γέμινος «τοὺς μὲν μῆνας ἄγειν κατὰ σελήνην, τοὺς δὲ ἐνιαυτοὺς καθ' ἥλιον· τὸ γὰρ ὑπὸ τῶν νόμων καὶ τῶν χρησμῶν παραγγελλόμενον, τὸ θύειν κατὰ τὰ γα, ἤγουν τὰ πάτρια, *μῆνας, ἡμέρας, ἐνιαυτούς*. Τοῦτο διέλαβον ἅπαντες οἱ Ἕλληνες τῷ τοὺς μὲν ἐνιαυτοὺς συμφώνως ἄγειν τῷ ἡλίῳ, τὰς δὲ ἡμέρας καὶ τοὺς μῆνας τῇ σελήνῃ. Ἔστι δὲ τὸ μὲν καθ' ἥλιον ἄγειν τοὺς ἐνιαυτούς, τὸ περὶ τὰς ὥρας τοῦ ἐνιαυτοῦ τὰς αὐτὰς θυσίας τοῖς θεοῖς ἐπιτελεῖσθαι . . .».

Ἐν αὐτῇ τῇ Ὀδυσσείᾳ (στοιχ. Φ) τὴν ἡμέραν καθ' ἣν γίνεται ἡ ἀναγνώρισις τοῦ Ὀδυσσέως ὑπὸ τῆς Πηνελόπης, συνέπιπτεν ἡ πρώτη μηνὸς (νουμη-

[1] Ὁ *A. Sayce* γράφει (The ancient empires of the East. Ἡρόδοτος 1883) «Herodotos was an indifferent calculator, as is further shown by his blunder over the number of years required for the Egyptian dynasties (ii 142). So we need not be surprised that he here makes the solar year consist of 375 days. Prof. *Rawlinson* has pointed out that this is due partly to his counting the months at thirrty days each, instead of alternately thirty and twenty-nine, and partly to his forgetting that the intercalary month was omitted from time to time possibly every fourth τριετηρίς». Τὴν περὶ τούτου γνωμην τοῦ *Rawtinson* ὅρα ἐκτενέστερον ἐν History of Herodotus 1875, τόμ. Ι, ὑποσ. 6, σελ. 167).

νία), καθ' ἣν ἐτελεῖτο ἑορτὴ τῷ Ἀπόλλωνι στ. 258 «νῦν μὲν γὰρ κατὰ δῆμον ἑορτὴ τοῖο θεοῖο ἁγνὴ» «ὄφρα ἐπὶ μηρία θέντες Ἀπόλλωνι κλυτοτόξῳ...». Ἐν δὲ τῷ στοιχ. Τ ἔχομεν τοὺς στίχ. 306-7 «τοῦ δ' αὐτοῦ λυκάβαντος ἐλεύσεται ἐνθάδε Ὀδυσσεύς, — *τοῦ μὲν φθίνοντος μηνὸς τοῦ δ' ἱσταμένοιο*». Ὥστε ἡ ἔλευσις τοῦ Ὀδυσσέως συνέβη τὴν τελευταίαν ἡμέραν τοῦ μηνός, ἥτις ἦτο ἡμέρα ἀνήκουσα ἐν μέρει *εἰς τὴν φθίνουσαν σελήνην* (φθίνοντος μηνὸς) καὶ ἐν μέρει εἰς τὴν νέαν σελήνην (ἱσταμένοιο), ἦτο δηλ. ἡ ἡμέρα ἡ βραδύτερον κληθεῖσα (πιθανῶς ὑπὸ τοῦ Σόλωνος) *ἔνη καὶ νέα*. Πλὴν ὅμως τῆς Ὁμηρικῆς ταύτης πηγῆς, ἔχομεν διὰ τοὺς παλαιοὺς ἐκείνους χρόνους καὶ τὰς μεγάλας ἑορτὰς ἢ ἀγῶνας, συνδεομένους πρός τε ὡρισμένους μῆνας καὶ ὡρισμένας ἡμέρας ἐν αὐτοῖς. Λάβωμεν λ. χ. τὸν μεγαλείτερον τούτων, *τὰ Ὀλύμπια*. Οἱ ἀγῶνες τῶν Ὀλυμπίων μυθολογεῖται ὅτι ἐτέθησαν ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους πρὸς τιμὴν τοῦ Διός, *ἡ δὲ τελευταία ἡμέρα αὐτῶν συνέπιπτε μετὰ τῆς πανσελήνου* (ὅρα Πινδάρου Ἐπιν. Ὀλυμπ. Γ καὶ Ι).

Οὗτος λοιπὸν εἶνε ὁ λόγος δι' ὃν οἱ Ἕλληνες, καίτοι βραδύτερον γνωρίσαντες τὸ ὁμολογουμένως καλλίτερον ἡμερολόγιον τῶν Αἰγυπτίων [1], δὲν προσῳκειώθησαν αὐτό, ἀλλὰ διῆλθον δι' ὅλως ἄλλης πολυπλοκωτέρας ὁδοῦ, ἐφευρόντες τὴν ὀκταετηρίδα καὶ βραδύτερον ἔτι τὴν δεκαεννεαετηρίδα, ὅπως τελῶσι τὰς ἑορτὰς αὐτῶν κατὰ τὰ πάτρια ἤγουν τὰς φάσεις τῆς Σελήνης.

Φαίνεται λοιπὸν πιθανὸν κατ' ἐμέ, ὅτι κατ' ἀρχὰς ἐν τῇ Ὁμηρικῇ ἐποχῇ *τὸ ἔτος ἦτο ἁπλῶς σεληνιακόν*, ἄγνωστον δ' ἂν συνέκειτο ἐκ δώδεκα μηνῶν ἢ ὀλιγωτέρων. Βραδύτερον, *πιθανῶς* δὲ ὅτε οἱ μεγάλοι ἀγῶνες καὶ δὴ ὁ τῶν Ὀλυμπίων, ἔλαβον πανελλήνιον ὄνομα καὶ ἐπίδρασιν, ἠναγκάσθησαν νὰ βελτιώσωσι τὸ ἡμερολόγιον ὑπὸ τὴν ἔποψιν τοῦ ἔτους, *ἐφεῦρον δὲ πιθανῶς τότε τὴν διετηρίδα*.

Ἀλλ' ἐὰν δεχθῶμεν τὴν διετηρίδα τοῦ Ἡροδότου καὶ τοῦ Γεμίνου, *τὸ ἔτος τῶν Ἑλλήνων οὐ μόνον δὲν ἀπέβη ἡλιακόν, ἀλλ' ἔπαυσε νὰ εἶνε καὶ σεληνιακόν*. Ἐνῷ ἔδει ἡ διόρθωσις νὰ μετέτρεπεν αὐτὸ *ἀπὸ ἁπλοῦν σεληνιακὸν* εἰς *σεληνοηλιακόν*. Διογένης ὁ Λαέρτιος γράφει ὅτι ὁ Θαλῆς πρῶτος τὴν τελευταίαν τοῦ μηνὸς *τριακάδα* ἐκάλεσεν, ἐνῷ ἐν Ἡσιόδῳ ἀκμάσαντι πλέον τῆς μιᾶς ἑκατονταετηρίδος πρὸ τοῦ Θάλητος ἀναφέρεται ἡ τριακὰς (Ἔργα καὶ Ἡμέραι στιχ. 766) [1]. Εἶνε λοιπὸν πιθανὸν ὅτι ὅλοι οἱ μῆνες τοῦ ἡμερολογίου συνέκειντο *θεωρητικῶς* ἐκ *30* ἡμερῶν, ὑπῆρχον ὅμως καὶ *ἐξαιρέσιμοι* ἡμέραι ἐν ἑκάστῳ μηνί, οὕτως ὥστε οἱ μῆνες νὰ ἀκολουθῶσι περίπου τὰς φάσεις τῆς Σελήνης, τὰ δὲ ἔτη περίπου τὸν Ἥλιον. Ὥστε ἐν τῇ ἡμετέρᾳ διετηρίδι τὰ ἔτη ἦσαν ἐναλλὰξ κοινὰ καὶ ἐμβόλιμα, συνέκειντο δὲ ἐκ *360* καὶ *390* ἡμερῶν ὀνομαστικῶν, ἐξ ὀλιγωτέρων δὲ πραγματικῶν, ὅπως ἄλλως συνέβαινε διὰ τοὺς μῆνας καὶ πολὺ βραδύτερον ἐν τῇ τελειοτέρᾳ περιόδῳ τῆς ἐννεακαιδεκαετηρίδος.

Εἰς οὐδεμίαν ὑπόθεσιν προβαίνω περὶ τοῦ ἂν οἱ μῆνες ἤγοντο ἐναλλὰξ κοῖλοι καὶ πλήρεις. Τὸ μόνον πιθανὸν εἶνε ὅτι ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν οἱ Ἕλληνες θὰ ἐπέφερον διόρθωσίν τινα. Φαίνεται δ' ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Σόλωνος οἱ μῆνες εἶχον απομακρυνθῆ κατά τι τῶν φάσεων τῆς Σελήνης, διότι, κατὰ τὸν Διογένην Λαέρτιον, ὁ Σόλων «ἠξίωσέ τε τοὺς Ἀθηναίους τὰς ἡμέρας κατὰ σελήνην ἄγειν», ὅπερ *μόνον* δύναται νὰ ἐξηγηθῇ διὰ τοῦ ὅτι ὁ Σόλων ἐπέφερε τὴν διόρθωσιν εἰς τὴν απομάκρυνσιν, ἣν εἶχον ὑποστῇ οἱ μῆνες ἀπὸ τῶν φάσεων τῆς Σελήνης.

Ἀπὸ δὲ τῆς διετηρίδος φρονῶ ὅτι οἱ Ἕλληνες μετέβησαν ἀμέσως, συμφώνως ἄλλως τε πρὸς τὰς πληροφορίας τοῦ Γεμίνου, εἰς τὸ σχετικῶς βέλτιον σύστημα τῆς ὀκταετηρίδος.

Κ. ΜΑΛΤΕΖΟΣ

[1] Περὶ τὰ μέσα τοῦ Ζ' αἰῶνος, ὅτε ὁ ἱδρυτὴς τῆς Σαϊτικῆς δυναστείας ἤνοιξε τὴν Αἴγυπτον εἰς τοὺς Ἕλληνας. P. Tannery. Pour l'histoire de la Science Hellène.

[1] Ἐὰν βεβαίως τὸ μέρος τοῦ ἔργου τούτου τοῦ Ἡσιόδου τὸ ἀφορῶν τὰς εἰς ἑκάστην ἡμέραν τοῦ μηνὸς ἁρμοζούσας ἐργασίας δὲν εἶνε ὑποβολιμαῖον.

ΔΥΟ ΑΤΤΙΚΑ ΨΗΦΙΣΜΑΤΑ

Ὡς ἐφαρμογὰς τῆς προηγηθείσης μελέτης μου ἐπὶ τοῦ ἀρχαίου Ἀττικοῦ ἡμερολογίου δίδω ἐνταῦθα τὴν συμπλήρωσιν τῶν κενῶν ἑνὸς ψηφίσματος γνωστοῦ ἄρχοντος, καὶ τὸν πιθανὸν προσδιορισμὸν τοῦ ἔτους ἑτέρου τοιούτου.

1. Ἐν τῇ Ἀρχαιολ. Ἐφημερίδι τοῦ 1898 ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τοῦ ***Καββαδίου*** ἐπιγραφαὶ ἐκ τῶν περὶ τὴν Ἀκρόπολιν ἀνασκαφῶν, ὧν ἡ ὑπ' ἀριθ. ***2*** (σελ. 7) ἔχει οὕτω, κατὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ ἐκδότου:

[Α]στυ - - - -
Ἐπὶ Χρέμητο[ς ἄρχοντος ἐ]
πὶ τῆς Ἐρεχθη[ίδος. . . . .]
ης πρυτανείας [. . . . . . .]
[ι]ῶνος ὀγδόηι κ[αὶ δεκάτηι]
[τ]ριακοστῆι τῆ[ς πρυτανεί]
[ας]. Ἐκκλησία κυ[ρία τῶν πρ]
[οέδρω]ν ἐπεψή[φιζε - - -
[- - ἔδοξε τῆι βουλῆι καὶ τῶι δήμωι κτλ.]

Ὡς δὲ παρατηρεῖ ὁ ***Καββαδίας***, ἡ ἐπιγραφὴ εἶνε στοιχηδὸν γεγραμμένη, ἑκάστου στοίχου ἀποτελουμένου ἐξ ***20*** γραμμάτων. Τῆς ἐπιγραφῆς δὲ ταύτης ἐδημοσίευσε φωτοτυπικὸν πίνακα ἐν τῷ τέλει τοῦ τόμου τῆς Ἀρχαιολ. Ἐφημερίδος.

Αἱ μόναι δυναταὶ συμπληρώσεις τοῦ δευτέρου στοίχου εἶνε [πέμπτ] ἢ [ἑβδόμ] ἢ [δεκάτ], ἀλλ' οὐδεμία τῶν συμπληρώσεων τούτων συμφωνεῖ χρονολογικῶς πρὸς τὴν προτεινομένην συμπλήρωσιν τοῦ 4 στοίχου «ὀγδόῃ καὶ δεκάτῃ», εἴτε τοῦ ἔτους τοῦ Χρέμητος ὄντος κοινοῦ εἴτε ἐμβολίμου. Ἀλλὰ τὸ ἔτος τοῦ Χρέμητος εἶνε γνωστόν, τὸ 326/5 π. Χ., κατὰ δὲ τὴν ἐννεακαιδεκαετηρίδα εἶνε 2ον (ἀρχῆς οὔσης τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ 422 π.Χ.) καὶ ***κοινόν***. Ὥστε ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη, ἂν ἡ συμπλήρωσις τοῦ ***Καββαδίου*** εἶνε ὀρθή, θὰ ἦτο πάντως ἐσφαλμένη.

Ἀλλ' ἐκ τῆς παρατηρήσεως τοῦ φωτοτυπικοῦ πίνακος δὲν φαίνεται ὅτι τὸ τελευταῖον γράμμα τῶν σωζομένων τοῦ 4 στοίχου ἦτο τὸ Κ. Τὸ μόνον σωζόμενον ἐξ αὐτοῦ φαίνεται μία κατακόρυφος γραμμή, δυναμένη νὰ ἀνήκῃ καὶ εἰς ἓν Γ καὶ εἰς τὸ Ι. Ὡς ἐκ τούτου ἐξήτασα αὐτὴν ταύτην τὴν ἐνεπίγραφον πλάκα, εὑρισκομένην ἐν τῷ Κεντρικῷ Ἀρχαιολ. Μουσείῳ. Ἐπὶ ταύτης φαίνεται τὸ τελευταῖον τοῦτο γράμμα ὡς καθαρὸν Ι, καθόσον, μολονότι δεξιὰ αὐτοῦ σῴζεται ἀρκετὸς χῶρος τῆς πλακὸς ἀνέπαφος, οὐδὲν σημεῖον αὔλακος ὑφίσταται ***εἴτε διὰ τοῦ ὀφθαλμοῦ εἴτε διὰ τῆς ἁφῆς αἰσθητόν***, μόνον δὲ ἐλάχιστόν τι ἐπιφανειακὸν ξέσιμον αὐτῆς ὑπάρχει, οὐδεμίαν σχέσιν ἔχον πρὸς τὰ ἕτερα σκέλη τοῦ Κ. Συμπεραίνομεν λοιπὸν ἀσφαλῶς ὅτι τὸ γράμμα τοῦτο εἶνε τὸ Ι.

Ὅθεν καὶ ἡ ἄνω ἐπιγραφὴ συμπληροῦται ὡς ἑξῆς:

— Σ Τ Υ —	
Ἐπὶ Χρέμητο[ς ἄρχοντος ἐ]	= 20
πὶ τῆς Ἐρεχθη[ίδος ἑβδόμ]	= 20
ης πρυτανείας [Ἐλαφηβολ]	= 20
[ι]ῶνος ὀγδόηι ἱ[σταμένου]	= 20
τριακοστῆι τῆ[ς πρυτανέ(ι)]	= 20
[ας]. Ἐκκλησία κυ[ρία τῶν πρ]	= 20
[οέδρω]ν ἐπεψή[φιζεν . . . .]	= 20
— — —	

Ἀπὸ τῆς ἐνάτης ἱσταμένου Ἐλαφηβολιῶνος μέχρι τέλους τοῦ ἔτους τοῦ Χρέμητος ἔμενον ἡμέραι ***110***, ἐξ ὧν ἀφαιρουμένων ***5*** ἡμερῶν, τῶν τελευταίων τῆς ἑβδόμης πρυτανείας, περισσεύουσιν ἡμέραι ***105*** διὰ τὰς τρεῖς ὑπολειπομένας πρυτανείας, ἤτοι ἀνὰ ***35*** ἡμέραι δι' ἑκάστην ἐξ αὐτῶν

2. Ὁ *Wilhelm* ἐν τῇ Ἀρχαιολ. Ἐφημερίδι τοῦ 1901 (σελ. 51) ἐδημοσίευσε ψήφισμα Ἀττικὸν ἔχον οὕτως:

«Ἐπὶ Χαρικλέους ἄρχοντος ἐ[πὶ τῆς Ἐρε]χθεῖδος ἕκτης πρυτανεία[ς εἶ. . . . . .] Εὐαινέτου Ραμνούσιος ἐγρ[αμμάτευε] Ποσιδεῶνος ἐμβολίμου ἐν[δεκάτει ἑνά]τει καὶ εἰκοστεῖ τῆς πρυ[τανείας]».

Ὁ *Wilhelm* θεωρεῖ τὸν ἄρχοντα Χαρικλέα ἐξ ἅπαντος ἀρχαιότερον τοῦ 229/8 π. Χ., ὡς πιθανὸν δὲ ἔτος λαμβάνει τὸ 239/8 π. Χ. [1], παρατηρεῖ δὲ ὅτι ἡ πιθανωτάτη συμπλήρωσις τῆς χρονολογίας «ἐν[δεκάτει, ἐνά]τει καὶ εἰκοστεῖ τῆς (ἕκτης) πρυτανείας» τότε μόνον ὀρθῶς ἔχει, ἂν μία ἡμέρα πρὸ τῆς ἡμερομηνίας ταύτης εἶχε προστεθῇ. (Διότι τρεῖς μῆν.×30 + 3 μῆν.×29 + 11 = 188 ἡμ., ἐνῷ 5 πρυτ.×32 + 29 = 189 ἡμ.).

[1] Τοῦτο διότι ἀναφέρεται ἐν τῷ ψηφίσματι ὁ δῆμος τοῦ γραμματέως (κατὰ πρυτανείαν) ὁ Ῥαμνοῦς, ἀνήκων εἰς τὴν Αἰαντίδα 11ην κατὰ τάξιν φυλήν, κατὰ δὲ τὸν ὑποτιθέμενον νόμον τῆς περιοδικότητος τῆς φυλῆς τοῦ γραμματέως τούτου, τὸν προταθέντα ὑπὸ τοῦ *Ferguson* (The Athenian secretaries 1898) καὶ τὸν τροποποιηθέντα ὑπὸ τοῦ *Kirchner* πίνακα τῶν ἐτῶν τῆς III ἑκατονταετηρίδος, ἡ σειρὰ τῆς 11ης φυλῆς πρὸ τοῦ 229 π. Χ. ἔπιπτε κατὰ τὸ ἔτος 239/8 π. Χ.

Ἀλλ' ἀντὶ νὰ προστεθῇ μία ἡμέρα ἐκτάκτως ἠδύναντο δύο συνεχεῖς μῆνες νὰ ἦσαν *τριακονθήμεροι*, ὅπερ συμβαίνει ἐν τῇ 19/δι. Λαμβάνοντες δ' ὑπ' ὄψιν ὅτι τὸ ἔτος τοῦ Χαρικλέους ἦτο ἐμβόλιμον, ἐκ τοῦ ἡμετέρου πίνακος Α συνάγομεν ὅτι τὸ ἔτος τοῦτο (ἄν, ἐννοεῖται, δὲν ἀπεῖχε πολὺ τοῦ 229 π.Χ.) ἦτο τὸ 238/7 π.Χ. (ΙΔ' τοῦ κύκλου) ἔχον τὸν Ἑκατομβαιῶνα καὶ τὸν Σκιροφοριῶνα τριακονθημέρους, ἢ τὸ 233/2 π. Χ. (ΙΘ' τοῦ κύκλου) ἔχον τὸν Βοηδρομιῶνα καὶ τὸν Πυανεψιῶνα τριακονθημέρους.

Κ. ΜΑΛΤΕΖΟΣ

ΕΙΣ ΘΥΣΣΑΝΟΥΝΤΟΣ ΕΠΙΓΡΑΦΑΣ

Ἐφημ. Ἀρχ.* *1907* *σελ.* *216,* *ἀριθ.* *10+11* *καὶ* *13.

1) Ἐν τῇ ἀναπληρώσει τοῦ 1ου στίχου τοῦ ἐλεγείου ἀριθ. 10+11 παρελείφθη νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν τὸ ἐπ' ἴσης εὐτέκμαρτον *Δαμο[τίωνι*, ὁ καὶ κατὰ τὸ ἐπὶ τοῦ ἐκτύπου μετὰ τὸ ο ἴχνος ἴσως πιθανώτερον τοῦ *Δαμο[λέοντι*, κλπ.

2) Ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ἀριθ. 13 στίχ. 8 κατὰ τὸ ἔκτυπον φαίνεται ἀναγνωστέον *ἰς [τ]ὸν [ἀ]ὶ [χρ]όνον* καὶ δὴ ἀπαλειπτέα ἡ περὶ τοῦ *χρ* ἐν σελ. 217 στίχ. 5 σημείωσις.

Β. Λ.

Ἐξεδόθη τῇ 31 Δεκεμβρίου 1908.

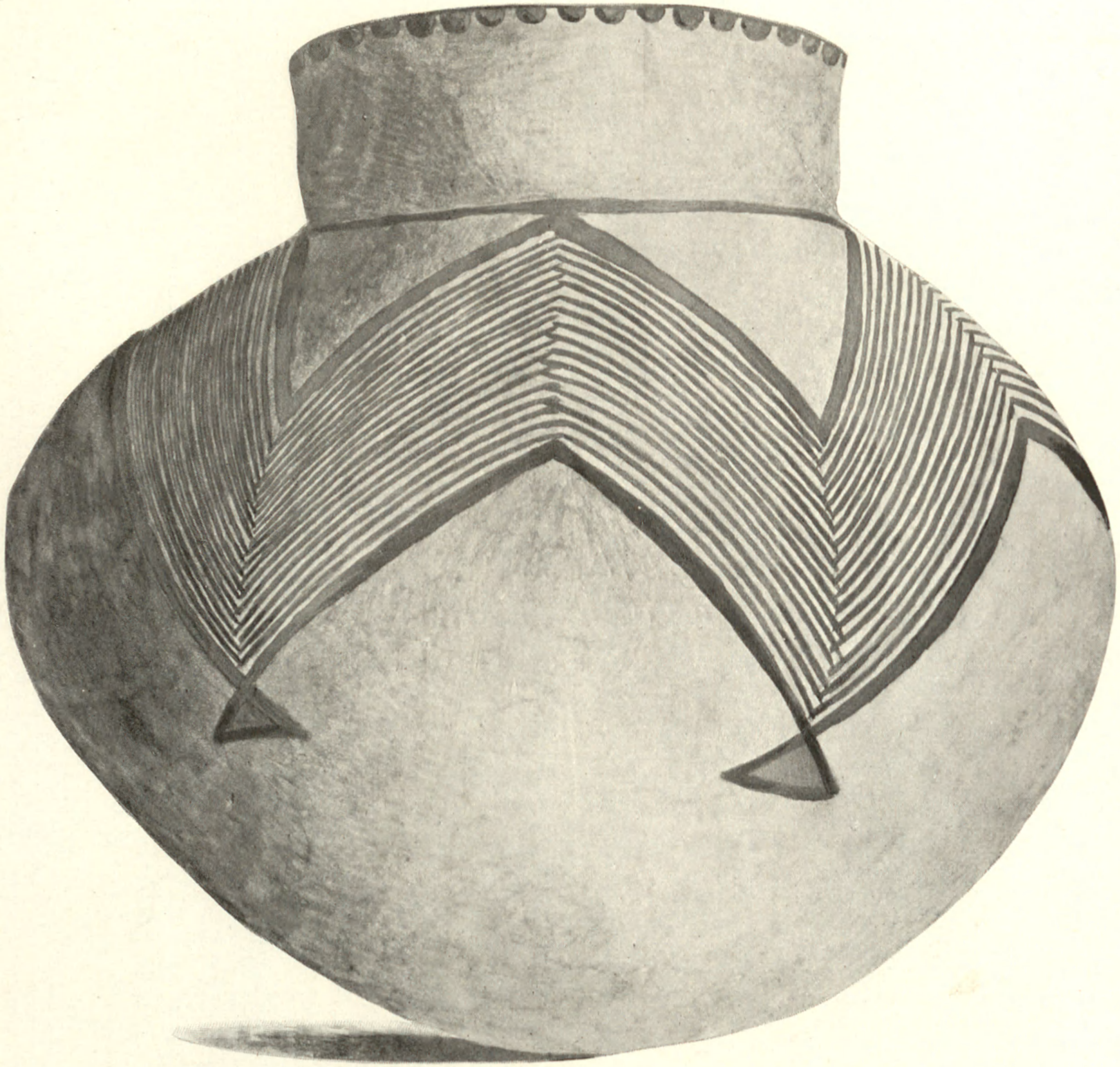

ΠΡΟΙΣΤΟΡΙΚΑ ΑΓΓΕΙΑ ΧΑΙΡΩΝΕΙΑΣ ΚΑΙ ΕΛΑΤΕΙΑΣ

ΠΡΟΙΣΤΟΡΙΚΑ ΑΓΓΕΙΑ ΧΑΙΡΩΝΕΙΑΣ ΚΑΙ ΕΛΑΤΕΙΑΣ

1

2

ΠΡΟΙΣΤΟΡΙΚΑ ΑΓΓΕΙΑ ΧΑΙΡΩΝΕΙΑΣ ΚΑΙ ΕΛΑΤΕΙΑΣ

ΑΓΓΕΙΑ ΚΑΙ ΕΙΔΩΛΙΑ ΕΚ ΜΟΝΕΜΒΑΣΙΑΣ

ΜΑΡΜΑΡΙΝΗ ΣΤΗΛΗ ΜΕΤΑ ΠΟΛΥΧΡΩΜΟΥ ΓΡΑΠΤΗΣ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΩΣ ΑΡΤΙΤΟΚΟΥ ΓΥΝΑΙΚΟΣ
ΕΚ ΠΑΓΑΣΩΝ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΜΑΡΜΑΡΙΝΗ ΣΤΗΛΗ ΤΗΣ ΑΡΧΙΔΙΚΗΣ ΜΕΤΑ ΠΟΛΥΧΡΩΜΟΥ ΓΡΑΠΤΗΣ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΩΣ
ΕΚ ΠΑΓΑΣΩΝ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΜΑΡΜΑΡΙΝΗ ΣΤΗΛΗ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΟΝΙΚΟΥ ΜΕΤΑ ΠΟΛΥΧΡΩΜΟΥ ΓΡΑΠΤΗΣ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΩΣ

1\.

ΜΑΡΜΑΡΙΝΗ ΣΤΗΛΗ ΤΗΣ ΦΙΛΑΣ ΜΕΤΑ ΠΟΛΥ-ΧΡΩΜΟΥ ΓΡΑΠΤΗΣ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΩΣ

2\.

ΜΑΡΜΑΡΙΝΗ ΣΤΗΛΗ ΤΗΣ ΑΦΡΟΔΕΙΣΙΑΣ ΜΕΤΑ ΠΟΛΥΧΡΩΜΟΥ ΓΡΑΠΤΗΣ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΩΣ

ΕΚ ΠΑΓΑΣΩΝ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

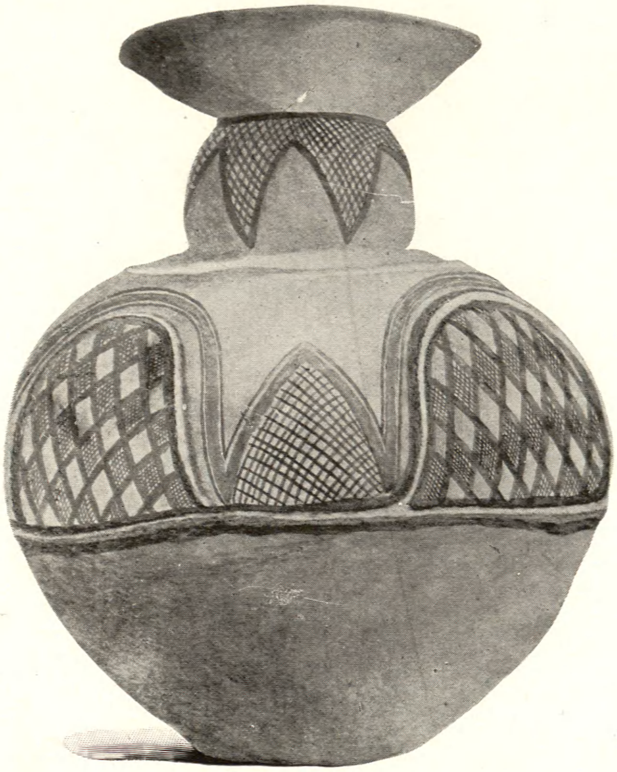

1

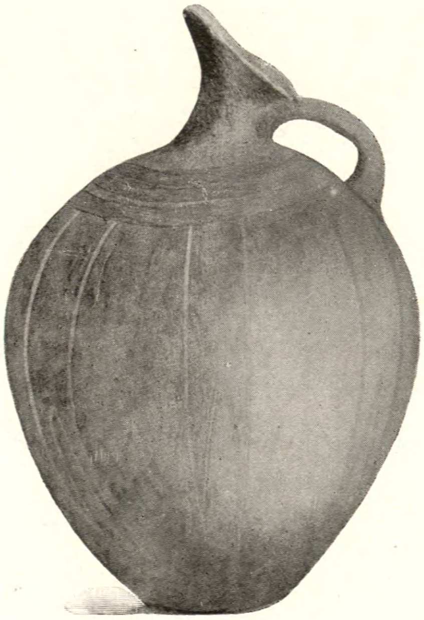

2

3

ΠΡΟΙΣΤΟΡΙΚΑ ΑΓΓΕΙΑ ΧΑΙΡΩΝΕΙΑΣ ΚΑΙ ΕΛΑΤΕΙΑΣ

ΕΙΔΩΛΙΟΝ ΑΦΡΟΔΙΤΗΣ

(Ὄψις κατ' ἐνώπιον)

ΕΙΔΩΛΙΟΝ ΑΦΡΟΔΙΤΗΣ

(Ὄψις ἐν καταγραφῇ)

ΛΗΚΥΘΟΣ ΕΞ ΕΡΕΤΡΙΑΣ

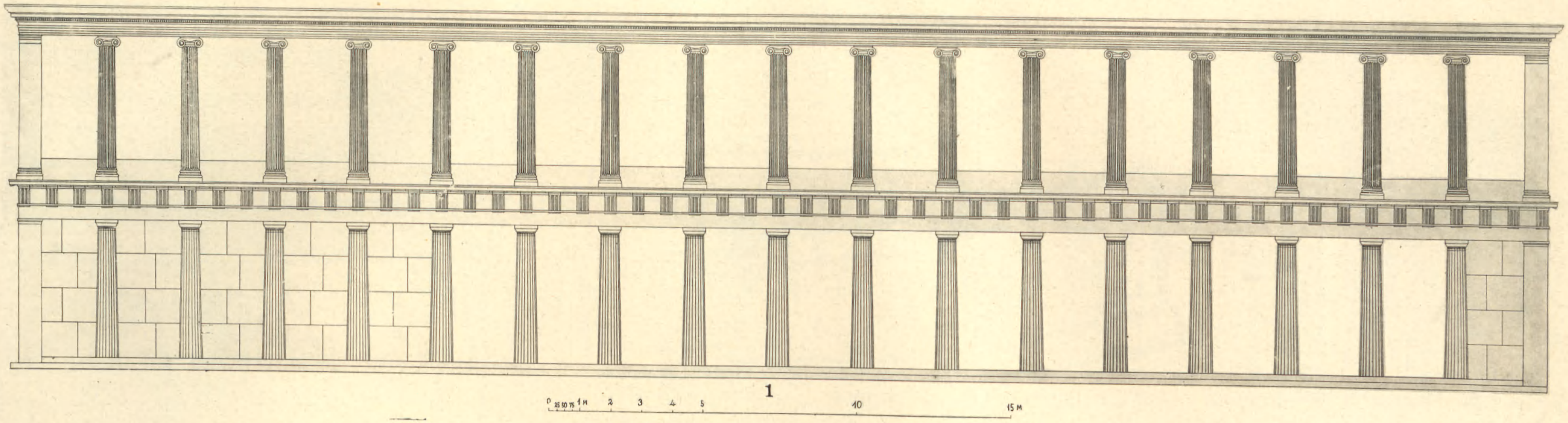

1

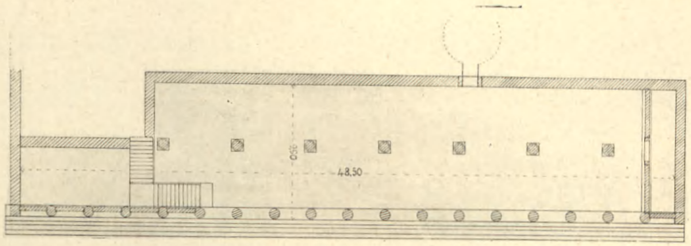

2

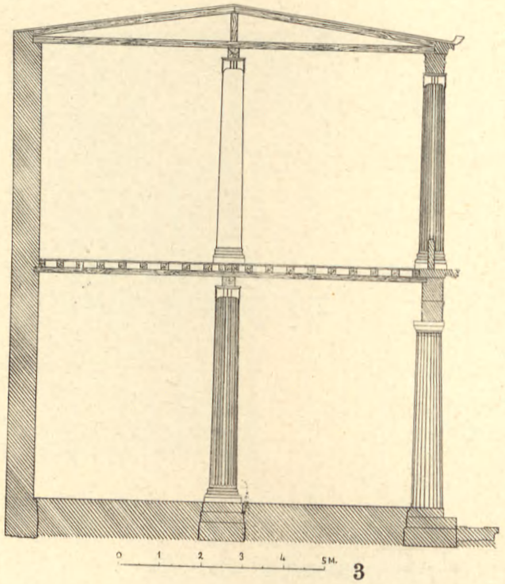

3

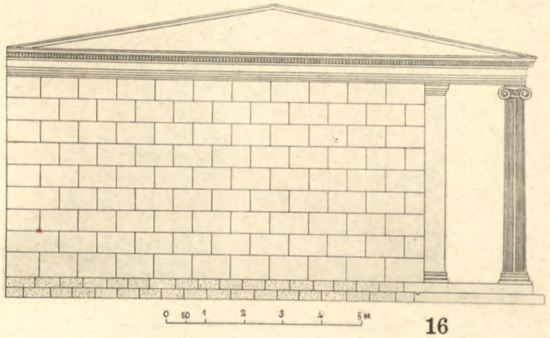

16

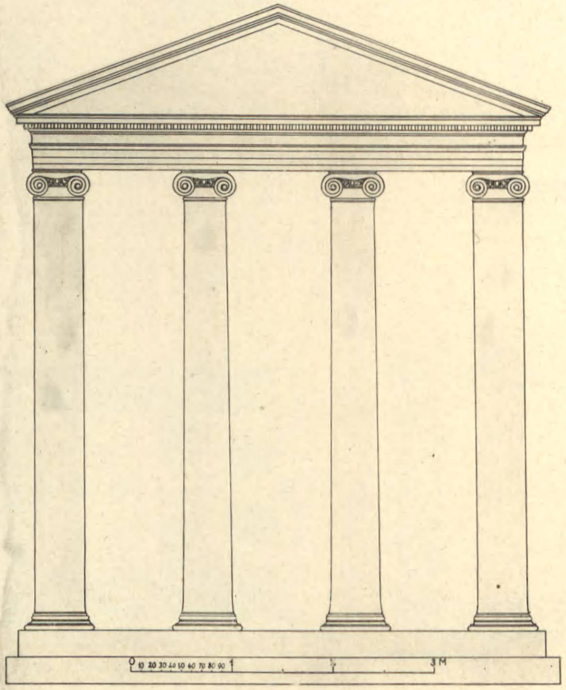

21

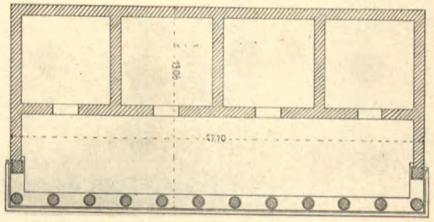

15

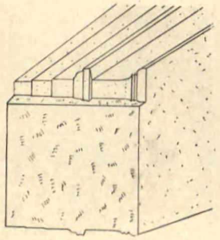

34

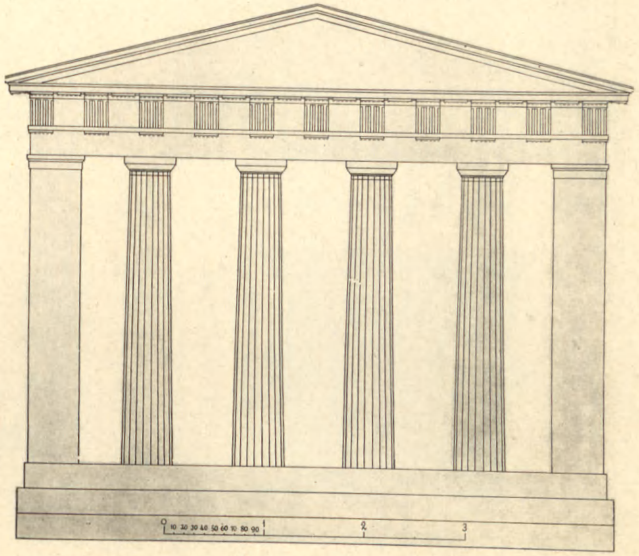

11

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΟΥ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΣΚΛΗΠΙΕΙΟΥ

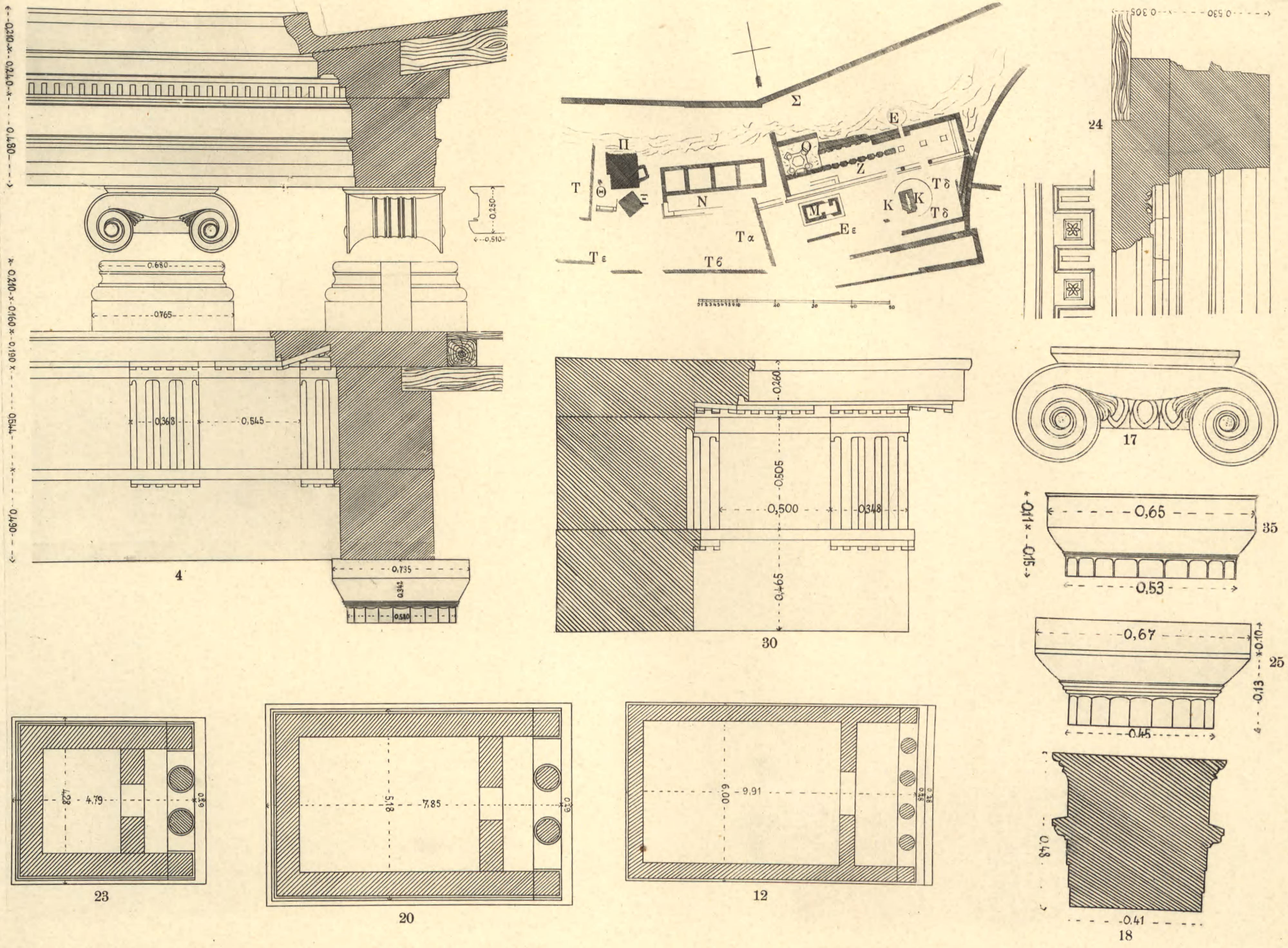

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΟΥ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΣΚΛΗΠΙΕΙΟΥ